

121
2019

Iro Särkkä

NATO-RETORIIKKA SUOMEN TURVALLISUUSPOLIITTISESSA KESKUSTELUSSA

Valtiotieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Helsinki

NATO-RETORIikka SUOMEN TURVALLISUUSPOLIITTISESSA KESKUSTELUSSA

Iro Särkkä

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA,

joka Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan suostumuksella esitetään
julkisesti tarkastettavaksi Helsingin yliopiston salissa 107, Athena
(Siltavuorenpenger 3 A)
perjantaina 23. elokuuta 2019 klo 12.

Helsinki 2019

Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 121 (2019)
Yleinen valtio-oppi

© Iro Särkkä

Cover layout: Riikka Hyypiä and Hanna Sario

Painettua julkaisua myy ja välittää:
Unigrafia kirjamyynä
<http://kirjakauppa.unigrafia.fi/>
books@unigrafia.fi

ISSN 2343-273X (pbk.)
ISSN 2343-2748 (PDF)
ISBN 978-951-51-3398-4 (pbk.)
ISBN 978-951-51-3397-7 (PDF)
Korjattu versio

Unigrafia
Helsinki 2019

TIIVISTELMÄ

Tämän väitöskirjan tavoitteena on tutkia suomalaista Nato-keskustelua tunnistamalla Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa määrittäviä puhumojä eli diskursseja, jotka luovat viitekehyksen Suomen eduskunnassa käydylle Nato-keskustelulle. Väitöskirjani keskeisin tutkimuskysymys on seuraava: Miten Natoa koskevat käsitykset ovat muuttuneet Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa kylmän sodan jälkeisenä aikana?

Valitsin tutkimukseni teoreettiseksi lähtökohdaksi konstruktivistisen ulkopoliitiikan tutkimuksen teorioihin pohjautuvan viitekehyksen, jonka kautta pyrin kuvaamaan poliittisen kielen, politiikkadiskurssien ja retoriikan merkitystä Suomen turvallisuuspoliittisen linjan määrittelyssä. Tämän teoreettisen paradigman kautta pyrin selittämään Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa pidemmällä aikavälillä tapahtuneita kehityskulkuja, diskurssiivisiä siirtymiä sekä kuvaamaan niille tyypillisten toimijoiden Nato-kannanmuodostusta. Tutkimukseni menetelmälliseksi lähestymistavaksi valikoitui induktiivinen, laadullinen tekstin sisällönanalyysi (engl. qualitative content analysis, jäljempänä QCA), jota sovelsin kolmesta osasta rakentuvaan tutkimukseni empiiriseen aineistoon. Nämä ovat: 1) Naton virallisten huippukokousten julistukset (1990–2016), 2) Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot (1995–2017) ja 3) Suomen eduskunnassa selonteista pidetyt Natoa käsittelevät puheenvuorot (N=915 puheenvuoroa).

Valitsemassani konstruktivistisessa lähestymistavassa suurilla dominoivilla diskursseilla on oleellinen merkitys ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan määrittelyssä. Turvallisuuspoliittisilla diskursseilla oikeutetaan paitsi ulkopoliittista toimintaa ja tavoitteenasettelua, mutta niillä myös ohjataan sisäpoliittisilla areenoilla käytävää keskustelua. Tutkimukseni tavoitteena oli analysoida Suomen hallituksen Natosta esittämien tulkintojen läpäisevyyttä eduskunnassa pidetyissä selontekojen lähete- ja palautekeskusteluissa. Tutkin kansanedustajien valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteissa pitämiä puheenvuoroja neljällä eri tasolla: 1) suhteessa sisältöihin ja puhetapaan, jolla Natosta puhuttiin (selontekojen pohjalta tunnistamani kolme Natoa käsittelevää diskurssia), 2) suhteessa retorisen vakuuttamisen keinoihin, joita puhuja Natoa käsittelevissään puheissa käytti (Aristoteleen eetos, paatos ja logos), 3) suhteessa puhujaposition (ministerit, ryhmäpuheenvuorot,

rivikansanedustajat) ja 4) suhteessa neljään tutkimusaineiston pohjalta tunnistamaani Natoa käsittelevään puhujatyyppiin (puolestapuhujiin, pragmaatikoihin, skeptikkoihin ja vastustajiin). Näiden neljän Nato-keskustelua luokittelevan parametrin lisäksi pyrin syntetisoimaan Suomen kahdeksan suurimman eduskuntapuolueen Nato-kannoissa tapahtunutta muutosta tunnistamalla eri puhujatyyppeiden välillä tapahtunutta liikehdintää.

Tämä tutkimus on luonut uutta, empiirisesti tutkittua tietoa suomalaisen Nato-keskustelun sisällöistä ja retoriikan keinoista, erilaisten Nato-puhujatyyppeiden näkökulmista sekä hallituksen ja puoluepoliittisten kantojen kehityksestä suhteessa ”Nato-kysymykseen”. Lisäksi se on pyrkinyt tulkitsemaan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjanmuodostuksessa vallitsevia eroavaisuuksia hallituksen ja eduskunnan välillä ja pohtimaan kysymystä hallituksen asettamien virallisten politiikkadiskurssien kontekstuaalisesta merkityksestä. Ennen kaikkea tutkimukseni on kuitenkin osoittanut, kuinka moniulotteisesta turvallisuuspoliittisesta teemasta on kysymys ja mitä erilaisempia tulkintoja se voi Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa herättää.

Avainsanat: Nato – ulkopolitiikan tutkimus – Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka – politiikkadiskurssit – politiikkaretoriikka – turvallisuuspoliittinen keskustelu – poliittiset puolueet

ABSTRACT

The objective of this study is to analyse NATO as portrayed in Finland's foreign and security policy, by focusing on the study of policy discourses and rhetoric. The main research question is the following: how have conceptions of NATO changed in the Finnish foreign and security policy debate during the post-Cold War period?

As a theoretical framework of the study, a constructivist approach to foreign policy analysis was applied, with the aim of accounting for the significance of political language, policy discourses and rhetoric in defining the Finnish security policy. Within this paradigmatic approach, my aim was to identify and explain for the long-term discursive changes in the Finnish foreign and security policy as well as the policy positions of the key foreign and security policy actors. Empirical and inductive qualitative content analysis (QCA) was applied as methodological approach in analysing the three primary research sources: 1) NATO's official summit declarations (1990–2016), 2) Finnish foreign, security and defence policy reports (1995–2017) and 3) the corresponding speeches held by the members of the parliament addressing NATO (N=915 speeches addressing NATO).

Within the constructivist approach of foreign policy analysis, dominant discourses play an important role in defining the foreign and security policy outcomes. Foreign policy discourses are used as means to legitimize foreign policy action and goal formation; however, they also direct foreign policy debates in domestic policy forums. In this study, my aim was to analyse, the extent to which government led foreign policy transmits to the corresponding foreign policy in the national parliament. I studied the speeches held by members of the Finnish Parliament in the corresponding timeframe in relation to four attributes: 1) the content of the speech and the policy discourses, 2) the rhetorical means employed by the speaker (Aristotle's ethos, pathos and logos), 3) the formal roles that the speakers held (ministers, group leaders, members of the parliament) as well as 4) the NATO-related rhetorician types (pro-NATO, pragmatics, skeptics and anti-NATO -speakers). In addition to these four parameters, my aim was to synthesize the change in the foreign policy rhetoric of eight major political parties present at the Finnish parliament as well as the movement between the rhetorician types.

This doctoral thesis has provided new, previously undiscovered empirical knowledge about the content and the use of different rhetorical means in relation to NATO in the post-Cold War Finnish foreign and security policy debate. Furthermore, it has sought to outline differences in the contextual interpretation of NATO, between the Finnish government and the parliament. Above all the study has shown, how complex foreign and security

policy issue NATO is and how many different types of interpretations it may evoke in the Finnish security policy debate.

Keywords: NATO – foreign policy analysis – Finnish foreign and security policy – policy discourse – policy rhetoric – security policy debate – political parties

ESIPUHE

Kiinnostukseni Naton tutkimiseen syntyi aikaisemman työni kautta. Puolustusvoimien erityisasiantuntijan tehtävässä pääsin seuraamaan Naton kehitystä monella tapaa. Samalla kuitenkin huomasin, miten tuntematon Nato kansainvälisenä toimijana suurelle yleisölle oli ja miten monenlaisia erilaisia käsityksiä siihen liittyy. Uskalsin toivoa, että suomalaisesta Nato-retoriikasta voisi kirjoittaa jopa akateemisen väitöskirjan. Alun perin tutkimukseni tavoitteena oli tutkia Naton ja EU:n välistä työnjakoa ja Suomessa siitä käytyä keskustelua, mutta lopulta tutkimusasetelmani rajautui Nato-kysymykseen Helsingin yliopiston tutkimusseminaarissani saamani ohjauksen perusteella.

Jokainen tarina väitöskirjan kirjoittamisesta on erilainen. Omalta osaltani se on ollut pitkälinen prosessi ja monella tapaa lähes äärimmäisyyksiin viety. Olen kirjoittanut tätä väitöskirjaa mitä ihmeellisimmissä paikoissa: rantakahviloissa, jäähallien ja tenniskenttien katsomoissa, koulujen ala-auloissa, metroissa, junissa ja lentokoneissa, kynsihoitoloissa, kauppakeskuksissa, maailman korkeimman rakennuksen juurella, pienissä ja isoissa kirjastoissa, pihamökissä ja ennen kaikkea keittiön pöydän ääressä. Toimistoni on kulkenut käsilaukuissa, jonne kannettava tietokoneeni on mahtunut.

On kuitenkin yksi asia, jonka tämän väitöskirjaprosessin kautta akateemisen tutkimuksen tekemistä opin: ajattelu tarvitsee aikaa ja tilaa. Uskon, että omalta osaltani totaalinen kulttuurillinen ympäristömuutos auttoi minua näkemään olennaisen. Tein suurimman osan väitöskirjani tutkimustyöstä perheeni ollessa ulkomaankomennuksella Dubain Arabiemiraateissa vuosina 2013–2017, jolloin tarkastelin Suomea ja suomalaista kulttuuria lähes ulkopuolisen silmin. Mitä pidempään olin poissa, sitä vähemmän itsestään selvyyksinä otin asioita: metsä alkoi erottua puilta. Ajan löytäminen ja mahdollisuus antautua tutkimukselle oli kuitenkin se kriittinen tekijä, joka mahdollisti väitöskirjaniprojektini loppuunsaattamisen.

Vaikka monografian kirjoittaminen on yksinäistä puuhaa, olen saanut puoleeni kannustusta jopa minulle täysin tuntemattomilta ihmisiltä: se on auttanut jaksamaan eteenpäin silloinkin, kun tutkimukseni tuntui ajautuneen umpikujaan. Myös ne kontaktit ja palaute, joita sain työni ohjaajilta professori Anne Hollilta ja yliopistonlehtori Riikka Kuusistolta, Helsingin yliopiston politiikan tutkimuksen seminaarin vetäjiltä ja osallistujilta sekä muilta politiikan tutkijoilta niin Suomessa kuin sen rajojen ulkopuolellakin sekä ystäviltäni, olivat ensiarvoisen tärkeitä työni etenemisen kannalta. Haluan kiittää Helsingin yliopistoa mahdollisuudesta suorittaa jatko-opinnot poikkeuksellisissa olosuhteissa – näin uniikkia mahdollisuutta ei voi olla muualla kuin Suomessa.

Erityisesti haluan kuitenkin kiittää muutamia ihmisiä, jotka ovat auttaneet minua tämän prosessin loppuunsaattamisessa: ohjaajaani professori Anne Hollia, joka on lukenut ja kommentoinut lukemattomia lisäanalyysyjä ja versioita väitöskirjani käsikirjoituksesta. Ystävääni Sarahia Dubaista, joka jaksoi kannustaa ja kutsua minua ihmeelliseksi, vaikka välillä tuntui, ettei tästä mitään tule. Sukulaisia ja vanhempiani, jotka ovat kantaneet kirjoja matkalaukuissaan luettavaksi ja järjestäneet kesäleiritystä lapsilleni, kun olen tehnyt jatko-opintojani. Ja lopuksi perhettäni, puolisoani ja sponsoriani Mikaa kärsivällisyydestä sekä lapsiani Aleksista ja Iidaa, jotka ovat oppineet itseohjautuviksi nuoriksi tämän prosessin aikana ja jaksaneet kuunnella Nato-jorinaani vuodesta toiseen (vaikka onhan se välillä vähän monologin puolelle mennyt!)

Tutkimuksen laadinnassa olen pyrkinyt niin täydelliseen objektiivisuuteen ja systemaattisuuteen, kuin tutkijalta voidaan itsenäistä tutkimusta tehdessä edellyttää. Tarkoitukseni ei ole ollut ottaa kantaa Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden puolesta tai vastaan vaan kuvata niitä keskeisiä Nato-keskustelujen sisältöjä, diskursseja, retorisia keinoja sekä niiden varaan rakentuneita puhujatyyppejä, joita suomalaisessa Nato-keskustelussa on rakentunut kylmän sodan jälkeisenä aikana. Ennen kaikkea olen kuitenkin halunnut kuvata mahdollista turvallisuuspoliittisen keskustelun muutosta, joka suomalaiseen Nato-retoriikkaan liittyy. Väitöskirjaani lukiessasi et voi siis ehkä välttyä tuntemasta, että sinua *natotettaisiin!*

Antoisia lukuhetkiä suomalaisen Nato-keskustelun parissa.

Iro Särkkä

Espoossa

1.6.2019

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	4
ABSTRACT	6
ESIPUHE.....	8
SISÄLLYS	10
1 Johdanto: miksi tutkia Natosta käytyä keskustelua?	13
1.1. Aikaisempi Nato-tutkimus	14
1.2. Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset.....	17
1.3. Tutkimuksen rajaukset.....	19
1.4. Tutkimuksen rakenne.....	24
2 Ulko- ja turvallisuuspolitiikka tutkimuksen kohteena.....	28
2.1. Ulko- ja turvallisuuspolitiikka käsitteenä	28
2.2. Konstruktivistinen lähestymistapa ulkopoliittikan tutkimiseen	31
2.3. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa käsittelevä aikaisempi tutkimus	37
2.4. Keskeisiä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan diskursseja kylmän sodan aikana ja sen jälkeen	44
3 Tutkimusmenetelmien ja aineiston kuvaus.....	57
3.1. Moderni konstruktivistinen lähestymistapa ulkopoliittikan tutkimiseen	57
3.1.1 Politiikkadiskurssien merkitys ulkopoliittikan identiteettien kehystäjänä.....	61
3.1.2 Retoriikka identiteettipoliittisten pyrkimysten edistäjänä	68
3.2. Tutkimusmenetelmien ja aineiston kuvaus: laadullinen ja määrällinen aineiston sisällönanalyysi	71
3.2.1 Tutkimusaineisto 1: Naton viralliset deklaraatiot Naton institutionaalisen agendan heijastajina	75

3.2.2	Tutkimusaineisto 2: Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot suomalaisten Nato-diskurssien rakentajina	80
3.2.3	Tutkimusaineisto 3: Kansanedustajien Nato-puheenvuorot Nato-retoriikan ilmentäjänä	82
4	Naton muutos	91
4.1	Naton muuttunut tehtäväkenttä 2000-luvulla	91
4.2	Kolme Naton kehitystä kuvaavaa institutionaalista diskurssia kylmän sodan jälkeen	99
4.3	Kolme institutionaalisten diskurssien kehityskautta.....	106
5	Suomen turvallisuuspolitiikan diskurssit ja Nato kylmän sodan jälkeen.....	111
5.1	Suomi ja Naton rauhankumppanuus	111
5.2	Suomen turvallisuuspolitiikkaa dominoivat diskurssit	121
5.3	Nato-diskurssit Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa	133
5.4	Suomen turvallisuuspolitiikassa tapahtunut muutos suhteessa Nato-kysymykseen	148
6	Nato-retoriikka Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa	154
6.1	Suomalaista Nato-keskustelua käsittelevä aikaisempi tutkimus	154
6.2	Eduskunnassa käyty Nato-keskustelu 1995–2017	157
6.3	Retorisen vakuuttamisen keinot Nato-keskustelussa	161
6.4	Neljän Natosta puhuvan puhujatyypin typologia	169
6.4.1	Puolestapuhujat	171
6.4.2	Pragmaatikot	179
6.4.3	Skeptikot.....	194
6.4.4	Vastustajat	202
7	Natosta puhumisessa tapahtunut muutos	210
7.1	Liikehdintä Nato-puhujatyypien välillä	210

7.2	Mistä puhutaan, kun puhutaan Natosta?	213
7.3	Miten puhutaan, kun puhutaan Natosta?	216
7.4	Mitkä puolueet puhuvat Natosta?	220
7.5	Puolueiden Nato-kannoissa tapahtuneet muutokset	223
8	Johtopäätökset	241
	Liitteet	266
	Lähteet.....	272
	Primäärilähteet	272
	Sekundäärilähteet.....	276

1 JOHDANTO: MIKSI TUTKIA NATOSTA KÄYTYÄ KESKUSTELUA?

Nato eli Pohjois-Atlantin liitto (engl. North Atlantic Treaty Organization, NATO) on Suomessa poliittisesti arveluttava teema. Natosta on ollut Suomessa hankala puhua avoimesti, sillä se nostaa esille liian monta kiperää kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan herkkyyiskohtaa. Natosta puhuminen merkitsee tosiasioden tunnustamista, sitä, että Suomi valtiona ja suomalaiset kansakuntana katsovat itseään peilistä. Kysymys ei ole pohjimmiltaan siitä, mitä Nato on, vaan siitä, miten Suomi ja suomalaiset määrittävät omaa suhdettaan sotilasliittoon. Kokeeko Suomi ja kokevatko suomalaiset, että kansakuntamme kuuluu sotilaallisesti liittoutuneiden maiden joukkoon, jotka kriisin uhatessa ovat tarvittaessa valmiita tarttumaan aseisiin puolustaakseen liittolaisiaan? Ja käänteisesti: olemmeko valmiita toivottamaan tervetulleiksi liittolaisten joukkoja valtiomme maaperälle mahdollisen sotilaallisen uhkan tilanteessa?

Nato-keskustelua käsittelevissä tutkimuksissa on tyypillisesti korostettu argumentteja, joita Nato-jäsenyyttä kannattavat ja vastustavat henkilöt ovat nostaneet esille. Tästä syystä Nato-keskustelu on usein mielletty Nato-jäsenyyden puolesta ja sitä vastaan käydyksi eipäs–juupas-väittelyksi, jossa jäsenyyden innokkaimmat puolestapuhujat ja sitä vastustavat ottavat mittaa toisistaan. Natosta puhuminen on vaikeaa, ilman että leimaituisi jäsenyyden aktiivisimmaksi kannattajaksi, varsinaiseksi ”Nato-änkyräksi”, tai sitten sen kriittiseksi vastustajaksi, aseista kieltäytyväksi pasifistiksi. Suurinta osaa suomalaisista poliitikoista on kuitenkin mahdotonta luokitella kumpaan ryhmään, mikä johtaakin erääseen merkittävään tutkimukseni kysymyksenasetteluun: mitä Suomen puoluepoliittinen kenttä ajattelee ja on ajatellut Natosta?

Tässä tutkimuksessa väitän, että Natosta puhuttaessa kysymys on laajemmasta Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa ohjaavasta kysymyksenasettelusta. Tutkimukseni tavoitteena on tunnistaa ja kuvata niitä keskeisiä Nato-keskustelua ohjaavia sisältöjä, joiden keskiössä Natoa käsittelevät puhumot eli diskurssit ja parlamentaarinen Nato-retoriikka eli Natoa käsittelevä puhetaito on. Tutkimusasetelmani rajautui puolustusliitto Naton itseään kuvaavien diskurssien, Suomen hallituksen turvallisuuspolitiikassa Natosta rakennettujen politiikkadiskurssien ja niiden pohjalta eduskunnassa käytyjen parlamentaaristen keskustelujen sisältöjen sekä hallituksen ja eduskunnan välisten painotuserojen tutkimiseen. Tutkimukseni tavoitteena ei näin ole arvioida Nato-keskustelussa esitettyjen argumenttien paikkaansa pitävyyttä tai virheellisyyttä, vaan tutkia poliittisen puheen taustalla vaikuttavia laajempia diskursiivisia sisältöjä, jotka luovat kontekstin Suomessa käydylle Nato-keskustelulle.

Nato-kysymyksestä ei tee mielenkiintoista ainoastaan sen sisällöt, vaan myös tavat, joilla siitä puhutaan. Muistan seuranneeni valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon lähete- ja palautekeskusteluja eduskunnan lehtereiltä käsin syysistuntokaudella 2004. Useamman päivän kestävä keskustelukimaran mielenkiintoisimpia anteja olivat hetket, joina kansanedustajat ottivat mitä vilsimmin sanankääntein toisistaan mittaa Nato-kysymyksessä: miten puhujat onnistuivat vetoamaan esimerkiksi kuulijoiden tunteisiin, korostamaan omaa karismaansa tai käyttämään taitavasti erilaisia metaforia keskustelun värittämiseksi? Täten Nato-retoriikan tutkimisessa oleellista on analysoida paitsi keskeisiä poliittisen puheen sisältöjä ja keinoja myös poliitikkoja puhujina, poliittisen retoriikan ja erilaisten puhujapositionien synnyttäjinä.

Voidaanko sanoa, että Nato-retoriikka tuottaa tietynlaisia Nato-puhujatyyppejä, jotka heijastavat puhujan asennoitumista esillä olevaan asiakysymykseen? Ja miten nämä puhujatyypit liittyvät Nato-retoriikan keinoihin ja sisältöihin? Johtopäätökseni kaikkien näiden pohdintojen jälkeen oli selkeä. Ainoastaan tutkimalla empiirisesti Natoa käsitteleviä poliittisia linjauksia ja kansanedustajien Natosta käyttämiä puhevuoroja löytäisin vastauksia esittämiini kysymyksiin. Ensimmäisenä tehtävänäni oli kuitenkin selvittää, mitä tiedämme puolustusliitto Natosta ja miten Suomen ja Naton välisiä suhteita ja suomalaista Nato-keskustelua on ylipäättänsä tutkittu.

1.1. AIKAISEMPI NATO-TUTKIMUS

Tätä tutkimusta tehdessäni ensimmäisenä havaintona oli Suomen Nato-politiikkaa käsittelevän tutkimuskirjallisuuden ja tieteellisten artikkelien niukkuus. Havaitsin jo tutkimukseni alkutaipaleella, että Naton tutkiminen ei ole mielekästä ainoastaan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisista lähtökohdista, vaan analyysi kannattaa ulottaa itse tutkimuksen aiheeseen eli puolustusliitto Natoon. Mikä Nato oikein on ja miten sen merkitystä tulisi tutkia Suomen kaltaisen rauhankumppanimaan näkökulmasta?

Oman rajauksensa Nato-kysymyksen tutkimiseen asetti se tosiasia, että kyse on nimenomaan Natosta. Naton roolia on varjostanut kylmän sodan aikainen salamyhkäisyyden verho. Itse asiassa liittokunta alkoi julkaista ensimmäisiä strategia-asiakirjojaan vasta 1990-luvun taitteessa. Täten empiirisen tutkimusaineiston saatavuuden näkökulmasta tutkijan mahdollisuudet analysoida Naton kehitystä käsitteleviä alkuperäisaineistoja ovat kylmän sodan jälkeen olleet huomattavasti kylmän sodan aikakautta paremmat (1945–1989). Natoa käsittelevät tutkimukset eivät yleensä käsittele useamman vuosikymmenen mittaisia ajanjaksoja, vaan keskittyvät yhteen teemaan tai lyhyempään ajanjaksoon. Esimerkiksi Naton

institutionaalista kehitystä käsittelevät tutkimukset ovat tyypillisesti perustuneet vain muutamiin keskeisiin asiakirjoihin, kuten Naton strategiaan konsepteihin tai yksittäisestä huippukokouksesta julkaistuihin virallisiin asiakirjoihin. Mikäli Naton kehitystä siis tutkitaan ainoastaan yhden strategia-asiakirjan tai deklaraation pohjalta, toiminnassa ja tehtävissä tapahtunutta muutosta ei kyetä kuvaamaan tarpeeksi kokonaisvaltaisesti. Toisaalta Naton kehitystä käsittelevää tietoa on saatettu hankkia myös asiantuntijahaastatteluilla, jotka tarjoavat kurkistusikkunan vähän tunnetun kansainvälisen organisaation toimintaan.

Myöskään Suomen ja Naton välistä suhdetta ei ole laajalti tutkittu. Laatiessani väitöskirjani ensimmäistä kirjallisuuskatsausta hakukone löysi vain muutaman Suomen Nato-politiikkaa käsittelevän artikkelin tai teoksen, joista suurin osa ajoittui vuosituhannen vaihteeseen.

Suomi liittyi Naton rauhankumppanuusohjelmaan vasta vuonna 1994, mikä osaltaan selittää tutkimusten niukkaa määrää. Toisaalta samaan aikaan ajoittuva EU-jäsenyys on ollut huomattavasti tutkitumpi ulko- ja turvallisuuspoliittinen teema. Tämä selittyy kahden tekijän kautta: EU-jäsenyyttä voidaan pitää Naton rauhankumppanuutta merkittävämpänä ulkopoliittisena toimenä. EU-jäsenyyden myötä Suomi siirsi osan ulkopoliittisesta päätösvallostaan EU:lle, kun taas Natoa voidaan pitää puhtaasti hallitusten välisenä, ulko- ja turvallisuuspoliittisena toimijana, jonka jäsenyyttä Suomi päätti olla hakematta. Tutkimuksellisesta näkökulmasta EU-jäsenyys herätti monta perustavaa laatua olevaa kysymystä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisesta asemasta sekä toimijuudesta ja identiteetistä.

Vastaavasti suomalainen Nato-tutkimus, jolla tarkoitan tässä yhteydessä yhtäältä Naton toimintaa ja kehitystä käsittelevää ja toisaalta Suomen ja Naton välistä suhdetta tarkastelevaa tutkimusta, nousi pinnalle 1990-luvun puolivälissä. Kylmän sodan aikana Naton tutkimisella ei katsottu olevan Suomen kannalta suurta merkitystä, sillä Suomen tuli ennen kaikkea ottaa etäisyyttä sotilasliittoon ulko- ja turvallisuuspoliittisista syistä. Jopa Naton tutkiminen olisi voitu tulkita ulko- ja turvallisuuspoliittisesti arveluttavaksi, yleistä ulkopoliittista ilmapiiriä vavisuttavaksi aiheeksi, puhumattakaan siitä, että Nato olisi nostettu yhdeksi turvallisuuspoliittisen keskustelun teemaksi.

Suomalaisen Nato-tutkimuksen ikkunan voidaan todella sanoa avautuneen vasta kylmän sodan jälkeen. Ensimmäinen laajempi Natoa ja Suomen Nato-suhdetta käsittelevä tutkimus oli Tuomas Forsbergin vuonna 2002 kirjoittama Nato-kirja (Forsberg, 2002). Forsbergin laatiman tutkimuksen aikajänne ulottuu vuoteen 2002 ja pohdintoihin Naton toisen laajentumiskierroksen jälkeisestä ajasta. On kuitenkin todettava, että Nato-kirjan jälkeen ei ole julkaistu toista vastaavaa ja yhtä laajaa akateemista pohdintaa Naton merkityksestä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan rakentumisessa.

Toinen Suomen ja Naton välistä suhdetta analysoiva tutkimus oli Karoliina Honkasen laatima tutkimus pienten valtioiden vaikutusvallasta Natossa (Honkanen, 2001). Tutkimus sisälsi sisäänrakennetun ajatuksen Suomesta pienenä valtiona, joka voisi ottaa oppia Norjan, Tanskan, Tsekin ja Unkarin Nato-jäsenyykokemuksista. 2010-luvun Suomen turvallisuuspoliittisen tutkimuksen kentässä Suomen mahdollisen Nato-suhteen tutkiminen pienvaltioteorian valossa herättää kuitenkin merkittäviä tutkimusparadigmaattisia kysymyksiä. Ensinnäkin pienvaltioteoria edustaa kylmän sodan aikana korostetusti esillä olleen kansainvälispoliittisen realistisen koulukunnan teorian mukaisia oppeja: vaikka Suomi väestömäärän, kansantalouden koon ja puolustuskyvyn suhteellisen voimakapasiteetin näkökulmasta on nykyiselläänkin pieni valtio, voi se silti aktiivisena toimijana vaikuttaa oman ulkopoliittiseen rooliinsa ja asemansa määrittelyyn suhteellisen paljon. Suomella on siis ulkopoliittista liikkumavaraa, jolloin kysymys on vain siitä, miten se haluaa sitä käyttää. Suomelle asetettu ulkopoliittinen rooli ei ole sille ulkopäin langetettu vaan sen itse rakentama.¹

Muita 1990-luvun taitteen keskeisiä tutkimuksia olivat muun muassa Tuomas Forsbergin ja Tapani Vaahtorannan kirjoittama artikkeli Suomen ja Naton välisistä suhteista (Forsberg & Vaahtoranta, 2001), Suomen rauhanpuolustajien Suomi ja Nato -tutkimus (2003) sekä joukko suppeampia Ulkopoliittisen instituutin selvityksiä (esim. Ojanen, 2003; Salenius-Pasternak, 2007), joissa sivuttiin Naton ja Suomen mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen tematiikkaa. Näiden muutamien tutkimusten jälkeen Nato-tutkimuksen voidaan katsoa näivettyneen akateemisissa piireissä lähes vuosikymmeneksi. Nato-teeman elvyttäminen onkin tapahtunut vaivihkaa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen tilanteen kiristyessä viime vuosina. Esimerkkeinä näistä pyrkimyksistä tuoda tuoreita näkökulmia suomalaiseen Nato-tutkimukseen on muun muassa Maanpuolustuskorkeakoulun toimittama julkaisu Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohdista (2016) (Blomberg 2016 toim.). Toki Nato-teeman voidaan katsoa kyteneen suomalaisessa ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksen kentässä, mutta koska sen merkittävyys Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen linjan kannalta on ollut epäselvä, ei se ole noussut merkittävimpien tutkimusteemojen joukkoon.

Lisäksi Natosta on laadittu Suomessa myös muutama akateeminen väitöskirja journalismin ja viestinnän, sotatieteiden sekä systeemiteorian ja psykologian teoreettisista näkökulmista. Juha Rahkonen tutki väitöskirjassaan ”Journalismi taistelukenttänä” suomalaisessa sanomalehdistössä käytyä Nato-keskustelua vuosina 2003–2004

¹ Toiseksi Heikki Patomäki on kritisoinut Honkasen tutkimusta empiiristen havaintojen niukkuudesta (Patomäki 2003, 33). Tämä piirre ei sinänsä ole tyypillistä vain Honkasen tutkimukselle vaan kansainvälisen politiikan tutkimukselle ylipäätensä, joka vain harvoin perustuu laajoihin, systemaattisiin empiirisiin havaintoihin vaan lähinnä sekundäärilähteiden pohjalta tehtyihin johtopäätöksiin.

(Rahkonen, 2006). Kaarle Lagerstam puolestaan laati Naton muutosta käsittelevän väitöskirjatutkimuksen (Lagerstam, 2006), jossa hän keskittyi Naton sotilaallisen muutoksen tarkasteluun erilaisten poliittisten, sotilaallisten, taloudellisten ja maantieteellisten tekijöiden kautta. Rainer Peltoniemi puolestaan käsitteli väitöskirjassaan ”Suomen puolustusjärjestelmän ydinosajärjestelmistä ja niiden muutoshäasteistä mahdollisessa Nato-jäsenyydessä” (Peltoniemi, 2007) Nato-kysymystä oppivan organisaation systeemiteorian ja psykologian tieteenteorioiden kautta.

Suomalaista Nato-tutkimusta käsittelevän kirjallisuuskatsauksen johtopäätökseni oli siis se, ettei Suomessa käydystä poliittisesta Nato-keskustelusta ole laadittu kattavaa empiiristä tutkimusta. Useimmat Natoa käsittelevät tutkimukset keskittyvät liittokunnan merkityksen kuvaamiseen tutkimuskirjallisuutta ja yksittäisiä Suomen tai Naton virallisia asiakirjoja analysoimalla. Empiirisen tutkimusaineiston analyysin jäädessä niukaksi vaarana kuitenkin on, että tutkijoiden havainnot perustuvat konkreettisten tutkimusaineiston pohjalta tehtyjen havaintojen sijaan olettamuksiin, jotka pahimmillaan voivat olla tutkijoiden henkilökohtaisten mielipiteiden värittämiä. Päätin siis tarttua haasteeseen empiirisestä Nato-tutkimuksesta, joka samalla käsittelee Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehitystä pidemmällä aikavälillä.²

1.2 TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän väitöskirjan tavoitteena on tutkia suomalaista Nato-keskustelua, jota on ohjannut Suomen hallituksen virallinen kanta ja toisaalta myös eduskunnassa käyty parlamentaarinen keskustelu. Tutkimukseni keskeisenä tavoitteena on ollut tunnistaa dominoivia Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa määrittäviä puhumojia eli diskursseja, jotka luovat viitekehyksen Suomen turvallisuuspoliittiselle Nato-keskustelulle. Määrittelen diskurssit kehyksinä, jotka viestivät sekä kielenkäytön instrumentaalisista valinnoista että identiteettipoliittisista pyrkimyksistä. Tätä identiteettipoliittista näkökulmaa ovat korostaneet muun muassa tutkija Jyri Raitasalo Suomen turvallisuuspolitiikkaa käsittelevässä tutkimuksessaan (Raitasalo, 2008) sekä Vilho Harle ja Sami Moisio Suomen kansallisen identiteettiprojektin eurooppalaistumista käsittelevissä tutkimuksissaan (Harle & Moisio, 2000; Moisio 2003).

² Vastaavasti Suomen yleistä ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehitystä tai Naton merkitystä kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kannan muodostusta pidemmällä aikavälillä ei ole tutkittu: esimerkiksi tutkimuksissa on käytetty yksittäisiä selontekoja empiirisenä aineistoina (Limnell, 2009; Rahkonen, 2006), mutta aikajanaa ensimmäisestä Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisesta selonteosta viimeiseen selontekoon ei ole katettu (1995–2016).

Vastaavasti Riikka Kuusisto on tutkinut Naton kehitystä 2000-luvun alussa, ja esittänyt kysymyksen, mikä on Naton merkitys Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan identifioitumis- ja erottautumisprosessien kautta (Kuusisto, 2003, 142). Kuusiston mukaan “maailmankuvamme välittyy tietyn tulkintakehikon kautta, ja kaikki meidän päätöksemme perustuvat johonkin selittävään tarinaan.” (Kuusisto, 2003, 145) Kuusiston esittämää tutkimuskysymystä mukaillen esitänkin tässä väitöskirjassa kysymyksen: *mitä ovat ne suuret kansalliset ulko- ja turvallisuuspoliittiset diskurssimme, joiden kautta on kehystetty Suomen suhdetta puolustusliitto Natoon kylmän sodan jälkeisenä aikana?*

Tämä kysymys johdattaa työni tutkimukselliseen näkökulmaan, joka käsittelee Natosta rakennetun, virallisten valtiollisten Nato-diskurssien ja poliittisessa keskustelussa rakennetun Nato-retoriikan välistä suhdetta. Tämä tutkimukseni osakokonaisuus on Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuskentässä täysin kattamaton. Osaltaan se voi selittyä suomalaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan eräällä erityispiirteellä, konsensushakuisuudella, joka edellyttää laaja-alaista ulko- ja turvallisuuspolitiikasta yksimielisyyttä. Kylmän sodan jälkeen Suomessa on kuitenkin tapahtunut hiljattainen ilmapiirin puhdistuminen, minkä seurauksena poliitikot voivat nyt vapaammin argumentoida ulko- ja turvallisuuspoliittisten kysymysten puolesta ja vastaan. Nato-kysymyksen käsittely on tästä hyvä esimerkki, sillä se jakaa puoluepoliittisen kentän mielipiteitä laidasta laitaan – Natoon liittyvät mielipiteet ovat usein polarisoituneita, ja ne herättävät erilaisia tunteisiin, arvoihin ja järkiperäiseen argumentaatioon perustuvia kannan muodostuksia. Natosta onkin kehittynyt varsinainen ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun ”kuuma peruna”, ja siihen liittyvän keskustelun kiihkeys välittyy eduskunnassa pidetyistä kansanedustajien puheenvuoroista. Tätä virallisen, Suomen hallituksen Nato-kannan ja suomalaisten politikkojen rakentaman Nato-retoriikan välistä suhdetta ei kuitenkaan ole aikaisemmin tutkittu.

Väitöskirjani keskeisin tutkimuskysymys on seuraava: miten Natoa koskevat käsitykset ovat muuttuneet Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa keskustelussa kylmän sodan jälkeisenä aikana? Kyseinen Suomen poliittisen historian ajanjakso valikoitui tutkimukseni kohteeksi, koska sen kuluessa Suomi on tiivistänyt merkittävästi suhteitaan puolustusliitto Natoon rauhankumppanuusohjelmaan (1994) liittymisen myötä. Naton rauhankumppanuutta ja Suomen vuonna 1995 toteutunutta EU-jäsenyyttä voidaankin pitää eräänlaisina merkkipaaluina Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa avautumisessa kohti länttä. Edellisen pohdinnan pohjalta jaan tutkimukseni seuraaviin osakysymyksiin, joita tarkastelen keräämäni empiirisen aineiston pohjalta.

1. Miten Nato on muuttunut ja millaisia institutionaalisia diskursseja Natolle on kehittynyt kylmän sodan jälkeisenä aikana (1990–2016)?

2. Mitä ovat keskeisimmät Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiset diskurssit kylmän sodan jälkeisenä aikana ja millaisia politiikkadiskursseja on rakennettu suhteessa puolustusliitto Natoon (1995–2017) Suomen virallisessa turvallisuuspoliittisessa linjassa? Miten voimme tulkita Suomen kansallisvaltion identiteettipoliittista asemaa ja sen kehitystä erilaisten Nato-diskurssien kautta?
3. Millaista Nato-retoriikkaa suomalaisessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa on harjoitettu (1995–2017)? Millaisia puhujatyyppejä ja puhujapositioneja syntyy suhteessa Natoon käsitteleviin, Suomen hallituksen rakentamiin Nato-diskursseihin?
4. Miten Suomen hallituksen ja valtiopäivillä edustettuina olleiden poliittisten puolueiden Nato-näkökulmat eroavat toisistaan? Millaista on ollut eri puhujatyyppeiden poliittinen liikehdintä vastaavana ajanjaksona?

1.3 TUTKIMUKSEN RAJAUKSET

Natoa ja sotilaallista liittoutumista puolustavaa ja vastustavaa keskustelua ovat ylläpitäneet niin poliittinen ja akateeminen eliitti, virkamiehet, kansalaisjärjestöt, media kuin kansalaisetkin. Jaan nämä Nato-keskustelua luovat ja ylläpitävät toimijat viiteen intressiryhmään:

1. Poliittiset päättäjät, Suomen ulkopoliittinen johto, Suomen hallitus, kansanedustajat ja europarlamentaarikot.
2. Virkamieskunta eli byrokraattinen eliitti, joka valmistelee hallituksen esitykset ja selvitykset, kuten ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot.
3. Kansalaisjärjestöt, jotka osallistuvat ja ruokkivat ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun sisältöjä.
4. Akateeminen eliitti, johon kuuluvat ajatushautomot ja tutkimuslaitokset, jotka luovat tietopohjaa sekä analysoivat ja kirjoittavat Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehityksen suunnasta.
5. Media, joka uutisoinnillaan voi voimakkaasti vaikuttaa kansalaismielipiteen muodostukseen.
6. Kansalaiset, jotka yhtäältä osallistuvat, mutta mahdollisesti myös aktiivisesti tuottavat Natosta käydyn julkisen keskustelun sisältöjä esimerkiksi mielipidekirjoittelun ja sosiaalisen median kautta.

Monista eri julkiseen Nato-keskusteluun osallistuvista toimijoista huolimatta tässä tutkimuksessa halusin nimenomaan keskittyä poliittisiin päättäjiin, suomalaisen puoluepoliittisen kentän, hallituksen ja eduskunnan välisten Nato-kantojen eroavaisuuksien tutkimiseen. Näin ollen keskityn tutkimuksessani edellä mainitun listan kohtaan yksi eli Suomen hallituksen ja eduskunnan Natosta rakentamaan retoriikkaan. Analyysissäni tarkastelen Suomen hallituksen virallisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen kannanmuodostuksen ja sitä seuranneen Suomen eduskunnassa käydyt parlamentaarisen keskustelun välisiä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tästä syystä olen rajannut tutkimukseni ulkopuolelle muut Nato-keskustelun rakentajat, kuten virkamieskunnan, kansalaisjärjestöt, median ja kansalaiset. Seuraavassa kuvaan lyhyesti muita keskeisiä suomalaiseen Nato-keskusteluun osallistuneita intressiryhmiä (2–5) muodostaakseni kuitenkin mahdollisimman kattavan ja kokonaisvaltaisen kuvan Nato-keskusteluun osallistuneista toimijoista.

Ensimmäinen suomalaisen Nato-keskustelun ryhmä on ulko- ja turvallisuuspoliittinen virkamieskunta. Virkamieskunnan tehtävänä on rakentaa faktapohjaista tietoa Nato-keskustelun tueksi. Virkamieskunnan laatimat selvitykset ovat usein poliittisten päätöstekijöiden toimeksiantoja. Virkamieskunta voi kuitenkin myös keskuudessaan tunnistaa selvitystehtävän tarpeellisuuden ja käynnistää sellaisen. Valtionhallinnossa onkin vuosituhatien vaihteen jälkeen laadittu joukko Naton kehitystä ja Suomen mahdollista sotilaallista liittoutumista koskevia selvityksiä. Näiden selvitysten tarkoituksena ei ole ollut ottaa kantaa liittoutumisen puolesta tai vastaan, vaan luoda tietopohjaa julkisuudessa käydylle poliittiselle keskustelulle Natosta. Näin ollen katson, että selvityksissä tehtyjä havaintoja voidaan pitää eräänlaisina Nato-keskustelun ajatushautomoina, sillä niissä on myös esitetty pohdintoja mahdollisen Nato-jäsenyydellä vaikutuksista Suomelle.

Ensimmäisessä puolustusministeriön vuonna 2004 laatimassa selvityksessä ”Mahdollisen liittoutumisen vaikutuksista Suomen puolustusjärjestelmän kehittämiseksi ja puolustushallinnolle” kuvattiin Naton kehitystä laajasti, ja samalla arvioitiin Suomen silloista yhteensopivuutta Naton jäsenyysvalmennusohjelman asettamien tavoitteiden kanssa (Puolustusministeriö, 2004). Vuonna 2007 ulkoministeriössä laadittiin toinen Nato-selvitys, jossa kuvattiin Naton roolin kehitystä 2000-luvulla ja arvioitiin mahdollisen liittoutumisen sotilaallisia ja oikeudellisia vaikutuksia (Ulkoministeriö, 2007). Selvityksessä ei otettu kantaa Suomen turvallisuuspoliittisessa asemassa tapahtuviin muutoksiin mahdollisen liittoutumisen tilanteessa. Kolmas ja viimeisin vuonna 2016 tehty selvitys on selkeästi kantaaottavampi suhteessa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen asemaan. Edellisistä selvityksistä poiketen siinä arvioidaan myös kansainvälisten toimintaympäristöiden muutosten, kuten Venäjän ulkopolitiikan, Ukrainan sodan ja Krimin valtauksen vaikutuksia Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen asemaan

(Ulkoasiainministeriö 2016, 13–15). Ulkoasiainministeriön selvityksessä pohditaankin Suomen mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen ulko- ja turvallisuuspoliittisia lähtökohtia ja seurannaisvaikutuksia laajemmin sen sijaan että liittoutuminen kuvattaisiin pelkkänä ”teknisluonteisena” suoritteena. Siinä todetaan, että Suomen Nato-jäsenyys tarkoittaisi merkittävää ”geopolitiittista muutosta Euroopan kartalla” ja että ”kyseessä olisi alueellisesti katsottuna Naton suurin yksittäinen laajentuminen sitten Turkin ja Kreikan liittymisen vuonna 1952” (Ulkoasianministeriö 2016, 50).

Virkamieskuntaan kuuluvan eliitin lisäksi Nato-keskustelua ovat ylläpitäneet kansalaisjärjestöt. Merkittävältä osin liittoutumismyönteistä kantaa on edustanut Suomen Atlantti-Seura (Finlands Atlantsällskap, Atlantic Council of Finland), vuonna 1999 perustettu kansalaisjärjestö, jonka tavoitteena on ”edistää euro-atlanttista ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelua, tutkimusta ja koulutusta Suomessa”. Seura järjestää tilaisuuksia sekä harjoittaa julkaisu- ja koulutustoimintaa. Se luonnehtii itseään ainoaksi euro-atlanttisten ulko- ja turvallisuuspoliittisten kysymysten käsittelyyn painottuneeksi keskustelufoorumiksi Suomessa.³ Atlantti-seuran julkaisusarjassa on myös laadittu joukko erillisiä Nato-selvityksiä, jossa kuvataan Naton roolia kylmän sodan jälkeisessä maailmassa ja Suomen suhdetta Natoon (Esim. Honkanen & Kuusela 2007, 2011, 2014; Kivinen, 2007).⁴ Sarjan julkaisut eivät kuitenkaan täytä akateemisen tutkimuksen tunnusmerkistöä, vaan ne ovat luonteeltaan informatiivisia kysymys–vastaus-muotoisia raportteja, tavoitteena luoda tietopohjaa julkisuudessa käytävälle Nato-keskustelulle.

Nato-vastaista puolta taas on edustanut muun muassa Suomen Rauhanpuolustajien liitto, joka avoimesti kampanjoi Suomen mahdollista liittoutumista vastaan. ”Ei sotilasliitto Natolle” -kantaa perustellaan muun muassa demokratian ja ihmisoikeuksien edistämällä, militaristisen ajattelutavan välttämällä ja ajatuksella, ettei liittoutunut maa voisi edistää maailmanrauhaa. Natoon liittymistä pelotellaan myös lisääntyvällä terrorismin uhkalla ja Suomen ulkopoliittisen aseman heikentymisellä.⁵ Toinen Natoa kielteisesti tarkastellut järjestö on Sadankomitea, joka tosin viime vuosina ei ole niin aktiivisesti osallistunut keskusteluun.⁶ Nato-keskustelu onkin luonteeltaan polarisoitunutta, kahden eri näkökulman liittoutumismyönteisen ja -vastaisen leirin keskinäistä kielellistä kamppailua Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan suunnasta. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että kansalaisjärjestöt tuovat Nato-keskusteluun voimakasta ideologisuutta: liittokuntaa on vaikea käsitellä objektiivisesti välittämättä oman intressiensiryhmänsä arvo- ja tunnelatausta.

³ Suomen atlanttiseura. http://atlanttiseura.fi/?page_id=4, 12.11.2016.

⁴ Suomen atlanttiseura. Julkaisut, http://atlanttiseura.fi/?page_id=3180, sivustolla käyty 17.7.2018.

⁵ Suomen rauhanpuolustajien liitto: <http://www.rauhanpuolustajat.org/teemojamme/nato-ja-turvallisuuspolitiikka/>, sivustolla käyty 22.11.2016.

⁶ Sadankomitea. Nato on sotilasliitto, ei rauhanrakentaja, <https://www.sadankomitea.fi/rauhanpolitiikkaa/nato-sotilasliitto-ei-rauhanrakentaja>, sivustolla käyty 17.7.2018.

Neljänninen Nato-keskustelijoiden ryhmän muodostavat tutkimuslaitokset ja akateeminen eliitti. Nämä poikkeavat virkamieskunnasta ja kansalaisjärjestöistä siinä, että niiden tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ja näkökulmia Naton roolista ja kehityksestä sekä Naton ja Suomen välisistä suhteista. Tutkimuslaitoksista merkittävin on Ulkopoliittinen instituutti (UPI), joka on ylläpitänyt Nato-keskustelua aktiivisesti sitten 1990-luvun. UPI:n Natoa käsittelevät julkaisut ovat olleet policy paper -tyylisiä tutkimuksia (Honkanen 2001; Ojanen 2003; Salenius-Pasternak 2007; Pyykönen, 2016; Pesu 2017a)⁷, joskin Naton kehitykseen liittyvä kommentointi ja kirjoittelu briefing paper -tyylisten raporttien ja kommenttien sijaan on ollut huomattavasti ahkerampaa.⁸ Vaikuttaakin siltä, ettei UPI ole halunnut profiloitua ”Nato-tutkimuslaitokseksi” vaan tarvittaessa antaa asiantuntijapalveluita luoden pohjaa Nato-keskustelulle. Vastaavasti akateemisen tutkimuksen puolella Nato sekä Suomen ja Naton väliset suhteet eivät ole olleet merkittävä kiinnostuksen kohde, joskin aiheesta on laadittu joitakin tutkimuksia vuosituhaten vaihteesta ja jälleen 2010-luvun puolivälistä (Forsberg & Vaahtoranta 1999; Forsberg 2002; Blombergin toim. 2016).

Viides Nato-keskustelua ylläpitävä ryhmä on media, joka on myös ollut osaltaan vaikuttamassa keskustelun sisältöihin. Vaikka suomalaisen median voidaan katsoa uutisoineen Naton kehityksestä ja Suomen ja Naton välisistä suhteista aika lailla objektiivisesti, myös kantaa ottavampaa, selkeästi Nato-jäsenyyden puolesta ja vastaan uutisointia on esiintynyt. Ensimmäinen selkeästi Nato-jäsenyyden puolesta tehty kannanotto, jota itse asiassa voidaan pitää suomalaisen Nato-keskustelun lähtölaukauksena, oli vuonna 1992 Helsingin Sanomissa julkaistu toimittaja Olli Kivisen kolumni ”Suomen ja Ruotsin paikka on Natossa” (Forsberg 2002, 265). Natosta mediassa käytyä keskustelua ei kuitenkaan ole Suomessa laajasti tutkittu, poikkeuksena Juha Rahkosen väitöskirja- ja siihen pohjautuva Suomen puolustusministeriön tilaama tilaustutkimus Suomen Nato-jäsenyydestä käydystä julkisesta keskustelusta vuosina 2003–2004. Rahkosen tutkimus kattoi neljän levikiltään suurimman suomalaisen sanomalehden, Helsingin Sanomien, Aamulehden, Iltasanomien ja Iltalehden lisäksi joukon levikiltään suppeampien maakuntalehtien, kuten Ilkan, Karjalaisen, Kalevan ja Lapin kansan Nato-uutisointia sekä tv-kanavien YLE1:n ja MTV3:n vuoden 2004 selontekokeskusteluun liittyvän uutisoinnin (Rahkonen 2004; Rahkonen 2006, 251–252).

Yleisesti ottaen suomalaista Nato-keskustelua on leimannut voimakas ideologisuus: keskustelua ylläpitävillä poliittisilla toimijoilla, kansalaisjärjestöillä ja median edustajilla on voimakkaita mielipiteitä Natosta ja Suomen ja Naton välisestä kumppanuudesta. Vaikuttaakin siltä,

⁷ Tässä yhteydessä todettakoon, että instituutin johtaja Teija Tiilikainen oli laatimassa Ulkoministeriön tilaamaa vuonna 2016 julkaistua Nato-selvitystä.

⁸ *Ulkopoliittinen instituutti*. https://www.fiia.fi/haku?q=Nato&submit_search=search, sivustolla käyty 17.7.2018.

ettei Natosta voi keskustella yhdistämällä järkeä ja tunteita. Vai voiko? Viime vuosien Nato-keskustelu on muuttunut kaikkia eri keskustelun osapuolien näkökulmia yhteensovittavammaksi. Eräänä tämän ilmiön ilmentymänä ovat Suomen tasavallan presidentin järjestämät Kultarantakeskustelut, joissa päätöksentekijät, virkamiesvalta, kansalaisjärjestöt, akatemia ja media tapaavat kerran vuodessa keskustellakseen ulko- ja turvallisuuspolitiikan nykytilasta ja tulevaisuudesta. Keskusteluissa on tarkasteltu Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista tilannetta laajasti, Nato yhtenä teemana muiden joukossa.⁹ Toinen merkittävä viimeisen vuosikymmenen julkinen ulko- ja turvallisuuspoliittinen foorumi on vuosittain järjestettävä Suomi Areena, jossa myös kansalaisilla on mahdollisuus osallistua ulko- ja turvallisuuspoliittiseen keskusteluun.¹⁰ Suomalainen ulko- ja turvallisuuspoliittinen keskustelu on siis 2000-luvulla laajentunut kattamaan uusia keskustelufoorumeja ja ulottunut kaikille ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskustelun tasoille kansalaisia osallistavammaksi.

Tässä tutkimuksessa keskityn Suomen hallituksen ja eduskunnan Nato-kantojen empiiriseen tutkimiseen. Täten olen tehnyt tutkimusasetelmaani joukon rajauksia, joista lyhyt kuvaus seuraavassa:

- *Suomen virallinen ulko- ja turvallisuuspoliittinen agenda:* Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot tarjosivat tiiviin, mutta varsin kattavan ja helposti käytettävissä olevan primääriaineiston Suomen virallisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen kannan muodostajina. Rajasin hallitusten hallitusohjelmat tämän aineiston ulkopuolelle, sillä niiden sisältö oli varsin suppea ulko- ja turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta katsottuna. Toisekseen hallitusohjelmaan kirjattuja tavoitteita voidaan pitää nimenomaan tavoitteina, ei lopullisina hallituksen tavoite-esityksinä.
- *Suomen virallisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen kannan muodostaminen:* Mitä tulee rajaukseen ulko- ja turvallisuuspoliittisten toimijoiden laajuudesta, jouduin myös tältä osin rajaamaan tutkimuskohdettani käytettävän primääriaineiston näkökulmasta. Keskeisin Suomen virallisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen kannan muodostaja yhdessä valtioneuvoston kanssa on Suomen tasavallan presidentti, vaikka presidentin valtaoikeuksia onkin karsittu 1990-luvulla. Rajasin tasavallan presidentin Natoa käsittelevät kannanotot kuitenkin tutkimukseni ulkopuolelle, sillä selonteot ovat nimenomaan hallitusvaltaa nauttivan valtioneuvoston esityksiä eduskunnalle.¹¹

⁹ Suomen tasavallan presidentti. Kultarantakeskustelut, <http://www.presidentti.fi/public/default.aspx?nodeid=47193&contentlan=1&culture=fi-FI>, sivustolla käyty 17.7.2018.

¹⁰ Suomi Areena. <https://suomiareena.fi/#/>, sivustolla käyty 17.7.2018.

¹¹ Samassa yhteydessä tunnistan kuitenkin, että tasavallan presidentti on edustettuna valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisessa valiokunnassa (UTVA), jossa selonteosta laadittuja luonnoksia esitellään.

- *Puoluepoliittiset näkökulmat:* Tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan yksittäisten kansanedustajien puheenvuoroja, joista kokoon oman tutkimukseni Suomen puoluepoliittista kenttää kuvaavat Nato-kannat eli positiot. Näin ollen olen rajannut tutkimusasetelmani ulkopuolelle poliittisten puolueiden viralliset, esimerkiksi puolueen puolueohjelmissa tai vaaliohjelmissa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja Natoa käsittelevät kannanotot.
- *Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön analyysi:* Tutkimukseni toisessa luvussa olen pyrkinyt hahmottamaan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen identiteetinmuodostuksen taustalla vaikuttaneita diskursseja kylmän sodan aikana ja sen jälkeen. Suomen turvallisuuspolitiikan kehitystä olisi voinut lähestyä myös muilla tavoin, esimerkiksi ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön analyysin kautta. Allekirjoitan tämän, mutta tutkimuksessani olen halunnut soveltaa nimenomaan ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksen konstruktivistista lähestymistapaa, jossa identiteettien, diskurssien ja poliittisen kielenkäytön merkitys nousee etusijalle. Empiiristä tutkimustani taustoittava osuus lähestyy Suomen turvallisuuspolitiikan tutkimista nimenomaan näistä edellä mainituista näkökulmista.

1.4 TUTKIMUKSEN RAKENNE

Seuraavaksi kuvaan tutkimuksen keskeisiä sisältöjä luku luvulta.

Luvussa kaksi (2) kuvaan tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia. Tässä väitöskirjatutkimuksessa olen valinnut konstruktivistisen lähestymistavan Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa selittäväksi teoriaksi. Konstruktivistiselle tutkimusotteelle tyypilliseen tapaan tavoitteeni on kuvata diskurssien merkitystä identiteettipoliittisten pyrkimysten edistäjinä. Väitän, että ymmärryksemme kansallisesta ulko- ja turvallisuuspoliittisesta agendasta rakentuu ulkopoliittisten toimijoiden aktiivisesti rakentamien diskurssien varaan. Argumentatiivisen policy-analyysin tutkimusperinteeseen nojaten tutkin diskursseja nimenomaan politiikkadiskursseina, jotka rakentuvat kunkin toimijan institutionaalisessa kontekstissa.

Tutkimuksessani väitän, että tunnistamieni turvallisuuspoliittisten diskurssien kautta on rakennettu Suomen kansallisvaltion ulko- ja turvallisuuspoliittista identiteettiä, ja täten uudelleen määritetty Suomen asemaa kansainvälisten toimijoiden kentässä. Koska tutkimukseni tavoitteena ei ole tutkia Suomen ulkopoliittista vaikutusvaltaa, analysoida Suomen suhteellista ulkopoliittista asemaa kansainvälisessä järjestelmässä tai arvioida Suomen ulkopoliittista päätöksentekoprosessia ja sen rationaalisuutta, eivät realistisen ja rationalistismaterialististen

koulukuntien tieteenteoreettiset lähestymistavat nähdäkseni sovellu tämän väitöskirjatutkimuksen teoreettisiksi paradigmoiksi. Täten oletan, että Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan suuntaviivat eivät ole syntyneet rationaalismaterialistisesti ennalta määritettyinä vaan konstruktivistisen tutkimusparadigman mukaan, aktiivisessa vuorovaikutuksessa erilaisten monikansallisen ja kansallisen tason ulko- ja turvallisuuspoliittisten toimijoiden välillä.

Ulkoisen identiteettiteorian mukaan ulkopoliittisten toimijoiden identiteetit ovat aina suhteellisia ja riippuvaisia muista kansainvälisen toimintaympäristön toimijoista (Kowert 2007, 4–5). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että en hyväksyisi sisäisen identiteettiteorian näkemystä siitä, että kansallisvaltio on tarpeeksi koherentti kokonaisuus, jotta sitä voidaan käsitellä erillisenä toimijana. Päinvastoin katson, että tämä sisäisen identiteetin tunnistaminen on lähtökohta ulkoisen identiteetin määrittelemiseksi. Koska tutkimukseni tavoitteena oli kuvata Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista asemoitumista ja toimintaa suhteessa toiseen ulkopoliittiseen toimijaan, tässä tapauksessa sotilasliitto Natoon, katsoin, että ulkoinen identiteettiteoria vastasi paremmin oman tutkimukseni kysymyksenasetteluun Suomen Nato-politiikan ja Suomen ja Naton välisiin suhteiden kehityksen arvioimisesta.

Luvussa kolme (3) kuvaan tutkimukseni menetelmällistä valintaa ja tutkimusaineistoja. Olen valinnut väitöskirjatutkimukseni merkittävämmäksi metodologiseksi lähestymistavaksi kvalitatiivisen, induktiivisen aineiston sisällönanalyysin (engl. Qualitative Content Analysis, QCA). Esittämäni havainnot perustuvat keräämääni empiiriseen aineistoon – täten myös kvalitatiivissa sisältöanalyysissä esitetyt parametrit, kuten esimerkiksi avoimen koodauksen pohjalta tunnistetut koodauskategoriat, on tunnistettu täysin tutkimusaineiston pohjalta. Tutkijan oma subjektiivisuus voi vaikuttaa siihen, miten hän tulkitsee keräämäänsä tutkimusaineistoa. Olen kuitenkin pyrkinyt tutkimukseni empiiristä analyysiä tehdessäni mahdollisimman objektiiviseen ja systemaattiseen aineiston analyysiin.

Tutkimusaineistoni rakentuu kolmesta osasta. Ensimmäinen niistä on Naton huippukokousten viralliset deklaratiot vuodesta 1990 vuoteen 2016. Deklaraatioita voidaan pitää Naton strategisten konseptien lisäksi merkittävimpinä Naton virallisten politiikkapositioden ja institutionaalisen diskurssin ilmentyminä. Toinen merkittävä aineistokokonaisuus on valtioneuvoston vuosina 1995–2017 laaditut turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot, joita voidaan pitää vastaavasti merkittävimpinä Suomen kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ilmentyminä. Kolmas tutkimusaineistoni on laajin, ja se kattaa kaikki valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittista selonteosta Suomen eduskunnan täysistunnoissa pidetyt lähete- ja palautekeskustelujen puheenvuorot, yhteensä vajaa 3000 puheenvuoroa.

Luvussa neljä (4) keskityn Naton virallisen institutionaalisen agendan tutkimiseen. Tavoitteena on hahmottaa Naton tehtävissä ja poliittisessa

agendassa tapahtunutta muutosta kylmän sodan jälkeisenä aikana vuosien 1990 ja 2016 välillä.¹² Empiirisen tutkimuksen kohteena ovat Naton huippukokousten viralliset julistukset eli deklaratiot, joita analysoimalla pyrin tunnistamaan Naton tehtäviä kuvaavia merkittävimpiä institutionaalisia diskursseja, joiden kautta Nato määrittää omaa rooliaan. Täten tutkimukseni neljäs luku toimii taustoituselukuna Naton kylmän sodan aikaiselle muutokselle.

Tutkimuksen viidennessä (5) luvussa hahmotan Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan muutosta empiirisesti analysoimalla valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisia selontekoja vuodesta 1995 vuoteen 2017. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot on käytäntö, joka aloitettiin 1990-luvun puolivälissä. Luvussa viisi tunnistan joukon laajempia, Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa määrittäviä identiteettipoliittisia diskursseja, jotka luovat viitekehyksen Natoa ja Suomen ja Naton välisiä suhteita kuvaaville puhumille. Näin pyrin selittämään, miten Suomen kansallisvaltion identiteettiä on rakennettu ja uudelleen määritelty kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella, samalla luoden pohjan siitä käytävälle ulko- ja turvallisuuspoliittiselle keskustelulle.

Luvussa kuusi (6) tunnistan parlamentaarisen Nato-retoriikan sisältöjä, retorisen vakuuttamisen keinoja ja puhujatyyppejä. Poliittisessa keskustelussa ja väittelyssä poliitikot eivät välttämättä lukkiudu institutionaalisten diskurssien asettamiin normeihin, vaan rakentavat uudenlaisia retorisia konstruktioita kuvaamaan heidän omia näkemyksiään suhteessa käsillä olevaan politiikkakysymykseen. Kolmas empiiristen tutkimustulosteni taso pureutuukin poliittisten päätöksentekijöiden eli kansanedustajien näkemyksiin Natosta. Onko puheiden sisällöillä merkitystä enemmän kuin tavalla, jolla asioista puhutaan? Miten samasta poliittisesta kysymyksestä voi syntyä erilaisia poliittisia tulkintoja uudenlaisia politiikkapositionia rakennettaessa? Tunnistan neljänlaisia puhujapositionia suhteessa Nato-kysymykseen. Osoitan, että suurin osa Nato-keskusteluun osallistuvista puhujista ei välttämättä miellä kysymystä niin intohimoiseksi ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun teemaksi kuin mitä aikaisempi tutkimus antaa ymmärtää. Itse asiassa suurinta osaa Nato-keskusteluun osallistuvista poliitikoista on mahdotonta luonnehtia selkeästi Nato-jäsenyyttä kannattaviksi ”puolestapuhujiksi” tai puhtaasti jäsenyyttä vastustaviksi ”vastustajiksi”. Keitä ovat sitten nämä muut Nato-keskustelun osallistujat jäsenyyden puolesta puhuvien ja sitä vastustavien lisäksi?

Luvussa seitsemän (7) analysoin poliitikkojen ja eri puhujatyyppeiden Nato-kantoja edustavissa puolueissa tapahtunutta muutosta. Suomen poliittisten puolueiden Nato-kantoja ei ole aikaisemmin tutkittu empiirisesti. Osaltaan tämä voi johtua siitä, että monet puolueista ovat

¹² Olen pyrkinyt ulottamaan tutkimuksen aikajänteen myös Natoa käsittelevältä osin Suomen hallituksen selonteiden aikajännettä vastaavaksi, minkä vuoksi analyysiin ei ole otettu mukaan vuoden 2018 Brysselin huippukokouksen deklaratiota.

pyrkineet vaientamaan niitä, ja pyrkineet ohjaamaan ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelua muiden ”poliittisesti vähemmän” arveluttavien teemojen, kuten Euroopan unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikan pariin. Kysymys ei siis ole siitä, etteikö Natosta puhuminen ja siihen kantaa ottaminen olisi oleellista – kysymys on siitä, että Natosta puhuminen on stigmatisoivaa. Tämä tutkimus kuitenkin osoittaa, että eri puolueiden kansanedustajat ovat puhuneet Natosta paljon ja monenlaisin äänensävyin. Lähes joka kolmannessa kansanedustajien valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden lähete- ja palautekeskusteluissa pitämistä puheenvuoroissa on otettu kantaa tavalla tai toisella ”Nato-kysymykseen”. Analysoimalla puoluekohtaisesti kunkin Nato-puhujatyypin suhteellista osuutta vuosien 1995–2017 turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selonteiden eduskuntakäsittelyssä, voidaan huomata, kuinka poliittisten puolueiden keskuudessa Nato-keskustelun nyansseissa on tapahtunut muutoksia niin diskursiivisten sisältöjen kuin retoristen keinojen käytön osalta.

Tutkimuksen viimeisessä *johtopäätösluvussa (8)* vedän yhteen tutkimukseni keskeisimmät tulokset ja pyrin kuvaamaan kolmen eri empiirisen tutkimusaineiston pohjalta tutkimustulosteni välisiä keskinäisriippuvuussuhteita. Ensimmäinen näistä liittyy Naton ja Suomen hallituksen välisten institutionaalisten politiikkadiskurssien eroavaisuuksien tunnistamiseen. Toisin sanoen, millaisen painotuksen liittokunta itse näkee toiminnassaan ja tehtävissään, ja miten se eroaa Suomen hallituksen Nato-kannoista. Toinen näkökulma käsittelee Suomen hallituksen virallisten Nato-kantojen ja kansalaisedustajien Natosta muodostamien puhujapositionien (Nato-puhujatyypit) välistä suhdetta. Välittykö poliitikkojen puheenvuoroista ”hallitusmainen” Naton kehystäminen? Toistavatko poliitikot vain samaa hallituksen esittämää tutuksi tullutta kaavaa vai eroavatko yksittäisten poliitikkojen ja poliittisten puolueiden näkemykset hallituksen virallisesta linjasta? Onko ”virallisen” ja ”vaihtoehtoisten” Nato-kantojen välillä eroja, ja millaisia ne ovat?

Väitöskirjatutkimukseni ei ole tyhjentävä, mutta mielestäni riittävän kattava analyysi erityisesti Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan kehityksestä suhteessa puolustusliitto Natoon ja sen saamasta parlamentaarisen keskustelun merkityksistä kylmän sodan jälkeisenä aikana. Se on myös eri tieteenaloja yhdistävä tutkimus, jonka tavoitteena on kaventaa kansainvälisen politiikan ja politiikan tutkimuksen ontologista ja epistemologista kuilua. Tutkimukseni viimeinen tavoite onkin yhdistää sekä kansainvälisen politiikan että politiikan tutkimuksen näkökulmia ja lähestymistapoja toisiinsa kysymyksessä, jolla on yhteinen nimittäjä.

2 ULKO- JA TURVALLISUUSPOLITIikka TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Tässä luvussa tarkastelen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa tutkimuksen kohteena. Kuvaan ulkopoliitiikan tutkimusta konstruktivistisen ulkopoliitiikan tutkimuksen lähestymistavan kautta, ja syvennän analyysiani Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehityksen kuvaamiseen kylmän sodan vuosista aina 2010-luvun loppupuolelle. Lopuksi tunnistan ja käsittelen keskeisiä Suomen ulkopoliitiikan taustalla vaikuttaneita diskursseja, joiden kautta on pyritty viestimään Suomen ulkopoliitiikan identiteettipoliittisesta suunnasta. Näiden diskurssien tunnistaminen on tärkeää, sillä ne luovat lähtökohdan tutkimukseni kohteena olevalle Suomen kylmän sodan ajan jälkeiselle Nato-politiikalle.

2.1 ULKO- JA TURVALLISUUSPOLITIikka KÄSITTEENÄ

Mitä ulkopoliitiikka sitten on ja mitä siinä tutkitaan? Ulkopoliitiikan tutkimuksen kohteena on valtioiden ulkopoliitiikka, jolla tarkoitetaan tavallisesti itsenäisten toimijoiden ”yhteenlaskettua”, virallista toimintaa kansainvälisissä suhteissa.¹³ Ulkopoliittinen toiminta kattaa ulkopoliittisten toiminnan laajasti ja siihen luetaan mukaan niin diplomatian, tiedustelun, kaupp- ja kulttuurisuhteet kuin ulko- kuin turvallisuuspolitiikankin keinovalikoimat (Forsberg & Vaahtoranta 1993, 11). Ulkopoliitiikka on myös jaettu niin kutsuttuun matalan (engl. low politics) ja korkean politiikan (engl. high politics) alueisiin, joista ensimmäinen käsittää rutiininomaisia, jokapäiväisiä ulkopoliitiikan toimia, kuten esimerkiksi maiden diplomaattisen toiminnan, jälkimmäinen puolestaan valtion olemassaolon ja itsenäisyyden turvaamisen kannalta oleellisen turvallisuuspolitiikan (Hill 2003, 4). Turvallisuuspolitiikka on yksi laajasti määritellyn ulkopoliitiikan keskeisimmistä osa-alueista, ja käsittelen sitä tarkemmin alaluvussa 2.2 Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kontekstissa.

Ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa voidaan jäsentää myös sille asetettujen erilaisten tavoitteiden kautta. Papadakis ja Starr ovat jäsentäneet ulkopoliitiikan käsitettä kolmiportaisen mallin mukaan. Ulkopoliitiikka voidaan määritellä eräänlaiseksi tuotteeksi (engl. output), jolloin analyysin

¹³ Mikäli nuo politiikan kokonaisuudet eivät ole virallisen kansallisen tai monikansallisen tahon laatimia, ei niitä voida pitää virallisen ulkopoliitiikan ilmentyminä: muutoin kuka tahansa ulkosuhteiden parissa työskentelevä toimija voisi väittää tekevänsä ulkopoliitiikkaa (Hill 2003, 3).

kohteena on ulkopoliitiikan sisällöt, esimerkiksi valtioiden turvallisuuspoliittiset päätökset tai strategiat. Toiseksi ulkopoliitiikka voidaan ymmärtää prosessina, johon liittyy erilaisia ulkopoliittisen päätöksentekoprosessin vaiheita. Kolmanneksi se voidaan mieltää teoiksi, joiden kautta ulkopoliittiset päätökset toimeenpannaan (Papadakis & Starr 1987, 413). Lähestymistavassa, jossa ulkopoliitiikka mielletään tuotteena, päästään tarkastelemaan ulkopoliitiikan kannalta merkittävimpiä asiakysymyksiä. Rosenau mukaan ulkopoliittisen asialistan aiheiden ympärille rakentuvia nk. asialistan typologioita (engl. issue area typologies) voidaan luokitella: 1) niiden herättämän arvostuksen tai intressien, 2) ulkopoliittisen päätöksentekoprosessien tai 3) niitä kuvaavien toiminnan tasojen mukaan (esim. kansallinen – monikansallinen jne.) (Rosenau 1967, 17). Koska tässä väitöskirjatutkimuksessa tavoitteenani on tutkia nimenomaan ulkopoliitiikan sisältöjä ja niiden pohjalta syntyneitä puhumojia, Papadakis ja Starrin esittämä ensimmäinen lähestymistapa (ulkopoliitiikka tuotteena) soveltuu tämän tutkimuksen lähtökohdaksi mielestäni hyvin.

Ulkopoliitiikan päätökset ja sitä ilmentävä asialista eivät synny tyhjästä vaan niiden sisältöjä ovat aktiivisesti rakentamassa erilaiset ulkopoliitiikan toimijat (engl. actors and agents), joista keskeisimpinä on perinteisesti pidetty valtioita (Antola & Vesa & Väyrynen 1981, 49). Ulkopoliitiikan tutkimuksella (engl. Foreign Policy Analysis, FPA) on puolestaan viitattu ulkopoliitiikan tutkimuksen metateoreettiseen tutkimushaaraan, joka on pyrkinyt selittämään ulkopoliittisten toimijoiden käyttäytymistä, päätöksentekoa ja niihin vaikuttaneita keskeisiä motiiveja (Alden & Aran 2011; Hill 2013; Lobell & Prisman & Taliaferro 2009; Neack 1995; Hudson 1995). Eräs merkittävä ulkopoliitiikan tutkimuksen kysymys käsittelee toimijan (engl. agent) ja struktuurin (engl. structure) välistä suhdetta, jonka keskiössä on ulkopoliittisten toimijoiden, kuten ulkopoliittisen johdon, virkamieskoneiston eli eliitin ja muiden poliittisten toimijoiden vallankäytön tutkiminen päätöksenteon rakenteissa (Carlsnaes 1992, 246; Friedman & Starr 1997, 28). Esimerkiksi virkamieskunnalla on merkittävä rooli ulkopoliittisen asialistan eri asiakohtien edistämisessä (Kingdon 2014, 21&31). Niin kutsutun byrokraattisen ulkopoliitiikan tutkimuksen malli on pyrkinyt selittämään ja tutkimaan ulkopoliittisen päätöksentekoon vaikuttavan virkamieskoneiston merkitystä ulkopoliitiikkaa valmisteltaessa. Sen mukaan ministeriöiden virkamiehet sosiaalistuvat tukemaan oman hallinnonalansa arvoja ja päämääriä ja toimimaan niitä edistävien intressien mukaisesti. Vastuunjako ulkopoliittisten toimijoiden välillä puolestaan jakautuu horisontaalisesti eri ministeriöiden välillä ulkopoliittisen asialistan kohdasta riippuen (Hill 2003, 72, 82–83, 88).

Ulkopoliittisen johdon ja virkamieskoneiston lisäksi ulkopoliittisiksi toimijoiksi luetaan myös muut poliittiset toimijat, jotka tavalla tai toisella vaikuttavat sekä ulkopoliitiikan valmisteluun että ulkopoliittisten keskustelujen ylläpitämiseen. Tällaisia ovat esimerkiksi kansalliset

parlamentit, joissa ulkopoliittisen virkamieskoneiston ja ulkopoliittisen johdon laatimat esitykset valtion ulkopolitiikan suunnasta asetetaan ulkopoliittiselle keskustelulle alisteisiksi. Näin poliittiset puolueet pääsevät vaikuttamaan ulkopoliittisen asialistan rakentamiseen (Kingdon 2014, 63). Kansallisten parlamenttien valiokunnilla ja seurantakomiteoilla voi olla merkittävä vaikutus ulkopoliittisen keskustelun suuntaan ulkopolitiikan valmistelu- ja implementointivaiheessa. Myös poliittiset puolueet ja yksittäiset kansanedustajat voivat toiminnallaan vaikuttaa ulkopolitiikan sisältöihin. Koska nykyään ulkopolitiikan sisältöihin vaikuttavat myös niin kutsutut kolmannet tahot, kansalais- ja lobbausjärjestöt, tutkimuslaitokset, ajatushautomot ja media (Kingdon 2014, 49; McCombs & Shaw 1972), ulkopolitiikan sisältöjen voidaan katsoa muodostuvan monien intressiryhmien työn tuotoksena (Neack 2003, 6).

Onko kaikki ulkopolitiikka kuitenkin pelkkää ulkopolitiikkaa vai voiko sillä olla myös sisäpoliittista merkitystä? Holstin mukaan suurin osa kansainvälisen politiikan tutkimuksista on ulkopolitiikan tutkimuksia, sillä niiden kautta on pyritty selittämään ulkopoliittisen toimijoiden motiiveja ja "kansallisia" intressejä ulkopolitiikan linjaa määriteltäessä (Holsti 1969, 21–22). Ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa voi täten analysoida myös "kansallisen" politiikan tutkimuksen näkökulmasta etenkin silloin, kun ulkopoliittinen toiminta on "sisäpoliittisten toimijoiden" käynnistämää ja kun se tapahtuu "sisäpoliittisilla" areenoilla. Ulkopolitiikka voidaan mieltää eräänä "sisäpolitiikan" tuotteena, sillä ulkopolitiikkaan syntyy vääjäämättä sisäpoliittisia merkityksiä ja päinvastoin: sisäpolitiikalla on merkitystä ulkopolitiikan rakentumisen kannalta (Rosenau 1971, 2). Haganin mukaan ulkopolitiikka on aina lähtökohtaisesti sisäpolitiikan lähtökohdista laadittua (Hagan 1993, 4–5). Esimerkiksi poliittiset puolueet ja kansanedustajat voivat tulkita ulkopoliittisen asialistan eri agendan aiheita eri tavoin ja tuottaa niistä uusia merkityksiä.

Täten ulkopolitiikkaa voidaan tarkastella myös politiikan tutkimuksen näkökulmasta, kuten mitä tahansa valtion julkispolitiikan osa-aluetta (engl. public policy).¹⁴ Tämän väitöskirjatutkimuksen eräänä merkittävimpänä tavoitteena on tutkia tapaa, jolla ulkopoliittisen johdon rakentamat politiikkalinjaukset saavat uudenlaisia merkityksiä kansallisessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa (jäljempänä turvallisuuspoliittisessa keskustelussa). Tässä väitöskirjatutkimuksessa pyrin selittämään, miten valtionjohdon laatimat viralliset, Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista asemaa kuvaavat sisällöt ja puhumot eli diskurssit saavat uudenlaisia tulkintoja parlamentaarisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun kädenväännössä.

¹⁴ Sillä voidaan viitata toimintaan, joka on julkisten viranomaisten käynnistämää, tai vastaavasti toimintaan, joka on suunniteltu kansan hyvinvoinnin lisäämiseksi (Hoffenbert 1974, 5).

2.2 KONSTRUKTIVISTINEN LÄHESTYMISTAPA ULKOPOLITIIKAN TUTKIMISEEN

James Rosenau kirjoitti jo vuonna 1967 seuraavasti:

"After two decades on continuous study, I have to the conclusion that foreign-policy decision are usually less founded on the available facts and alternatives than domestic policy decisions: that they are, in general, much more influenced by irrational motives."
(Rosenau 1967, 21)

Rosenaun mukaan valtioiden ulkopoliittiset päätökset eivät lähestulkoon aina ole rationaalisen päätöksentekoprosessin tuotteita, vaan taustalla voivat vaikuttaa myös valtioiden epärationaaliset motiivit. Jos valtioiden ulkopoliittiset päätökset ja käyttäytyminen eivät ole perusteltavissa rationaalisten päätöksentekoprosessin perusteella, niin kuinka niitä sitten perustellaan? Voivatko ulkopoliittiset toimijat tehdä myös irrationaalisia päätöksiä ulkopoliitikassa? Ja voidaanko väittää, että ulkopoliittisten päätösten takana on myös muita kuin rationaalisten selitysmallien kautta selitettäviä tekijöitä, jotka määrittävät ulkopoliittisten motiivien syntymistä?

Ulkopolitiikan ja kansainvälisen politiikan tutkimuksessa merkittävimmät jakolinjat ovat syntyneet positivistisen ja ei-positivistisen, realistiseen koulukuntaan pohjautuvan rationaalismaterialistisen ja konstruktivististen tutkimussuuntauksen välillä. Rationalistien mukaan ulkopoliittisten päätöksentekijöiden toimintaa ohjaavat ensisijaisesti heidän tunnistamansa intressit.¹⁵ Konstruktivistit puolestaan väittävät, että intressien tunnistaminen edellyttää oman identiteetin ensisijaista määrittämistä (Ringmar viitattu Browningissa 2008, 23). Täten ulkopoliitiikan tutkimuksen konstruktivistinen lähestymistapa korostaa ontologisen eli itsekoetun ja rakennetun turvallisuuden tunteen merkitystä, ja tarkastelun näkökulma painottuu ulkopoliittisen toimijan intressien sijaan aktiivisen ulkopoliittisen toimijuuden ja identiteetin tutkimiseen (Mitzen 1999, 271; Mitzen 2006, 334; Steele 2008, 3). Ontologisen turvallistamisteorian mukaan valtiot siis rakentavat ulkopoliittisen toimintansa suhteessa muihin toimijoihin rakentamansa itsemääritetyn (Mitzen 2006, 342) kansallisen identiteetin varaan (Berenskoetter & Giegerich 2010, 418) ja edistävät täten ontologista turvallisuuden tunnetta (Giddens, 1991).

Konstruktivistinen ulkopoliitiikan tulkintapa on kuitenkin kasvattanut merkitystään etenkin kylmän sodan jälkeisenä aikana ja pyrkinyt selittämään valtioiden ulkopoliittista käyttäytymistä ja asemoitumista kansainvälisessä yhteisössä (esim. Snyder 2005; Lebow & Risse-Kappen,

¹⁵ Turvallisuuspolitiikan näkökulmasta tarkasteltuna intresseillä tarkoitetaan esimerkiksi valtion itsemääräämisoikeuden ja alueellisen koskemattomuuden säilyttämistä sekä sen kansalaisten keskeisten arvojen ja oikeuksien turvaamista (Bloom 1990, 83).

1995). Konstruktivistista tulkintakehikkoa soveltaen: kansainvälisen järjestelmät eri toimijat ovat sosiaalisesti rakentuneita ja sosiaaliselle muutokselle alisteisia (Weldes & 1999, 13). 1990-luvun alusta alkaen konstruktivistinen tulkintakehikko on voimakkaasti haastanut rationalistisen tutkimusparadigman, ja konstruktivismin parissa on tehty myös tapaustutkimuksia (esim. Berenskoetter & Giegerich 2010; Doty, 1993; Riim 2006; Schimmelfennig 1998, 209). Konstruktivismia ei kuitenkaan voida pitää erillisenä ulkopoliittikan tutkimuksen teoriana vaan lähinnä eräänä ulkopoliittikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden tutkimiseen sovellettavana tutkimusparadigmaattisena lähestymistapana.

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa konstruktivistit ovat painottaneet sosiaalisten rakenteiden merkitystä materialististen sijaan ja tulkitsevat maailmaa sosiaalisten konstruktioiden kautta (Hopf 1998, 174). Täten maailma ei voi pelkästään rakentua materiaalien rakenteiden varaan, vaan tarvitaan myös yhdessä jaettuja uskomuksia, normeja, symboleja ja kieltä (Wendt 1995, 73–74). Materiaalisille rakenteille kuitenkin rakentuu merkitys vasta yhdessä jaettujen tulkintojen kautta (engl. collective meanings) osana sosiaalista kontekstia (Doty 1993, 298). Konstruktivistit näkevät rakenteet ajan saatossa muokkautuneina ja tietynlaisen aseman saavuttaneina sääntöjen ja normien kodifioimina merkityssysteemeinä, joita ulkopoliittiset toimijat on sosiaalistettu noudattamaan. Nämä aikojen saatossa dominoivan aseman saavuttaneet säännöt voivat muuttua osaltaan kyseenalaistamattomiksi. Siksi niitä voidaankin pitää kollektiivisina, yhteisesti jaettuina ymmärrysten verkostoina (engl. collective understanding), jotka luovat pohjan identiteetin rakentumiselle. Koska normit siis määrittävät sopivan sosiaalisen käytöksen rajat, ne muodostavat samalla kognitiivisia karttoja, jotka täten vaikuttavat kunkin ulkopoliittisen toimijan identiteettien ja intressien muodostumiseen (Flokheart 2008, 84).

Identiteetillä tarkoitetaan toimijan omaa minäkuvaa, ymmärrystä itsestä ja paikasta maailmassa (Campbell 1992, 74; Kowert 2007, 2–7). Identiteetit ovat aina suhteellisia: ne määrittyvät suhteessa toiseen toimijaan ja riippuvat toimijan paikasta sen institutionaalisessa kontekstissa (Calhoun 1996, 20; Barnett 1999, 9; Finnemore & Sikkink 2001, 394; Weldes et. al. 1999, 11). Esimerkiksi kansallisvaltiot eivät rakennu tyhjiössä vaan suhteessa muihin valtioihin (Barnett 1999, 9). Konstruktivistien näkemykset identiteetin määritelmästä ja merkityksestä myös eroavat toisistaan (Zehfuss 2002, 10–12).¹⁶ Lisäksi konstruktivismin jakautuu konventionaalisempaan moderniin ja kriittiseen haaraan, josta jälkimmäinen näkee sosiaalisten rakenteiden rekonstruktuoivan identiteettejä. Kriittisemmässä haarassa pyrkimys on taas identiteettipoliittisten myyttien dekonstruktuoimisessa (Hopf 1998, 182–183).

¹⁶ Zehfuss tunnistaa kolme konstruktivismin haaraa kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa, Wendtin, Kratochwilin ja Onufin haarat, joista ensimmäinen hänen mukaansa keskittyy identiteetin merkityksen kuvaamiseen (Zehfuss 2002, 12).

Kansallista identiteettiä määriteltäessä voidaan tehdä ero sisäisen (engl. internal) ja ulkoisen identiteetin välillä (engl. external). Sisäisellä identiteetillä tarkoitetaan kansallisvaltion yhdenmukaisuutta (engl. uniformity), tapaa, jolla kansallisvaltion sisäinen yhteenkuuluvuuden tunne rakentuu. Ulkoisella identiteetillä puolestaan viitataan siihen, miten kansallisvaltio erottuu muiden kansallisvaltioiden joukosta (Kowert 2007, 4–5). Eriksonin mukaan kansallinen identiteetti on täten kaksisuuntainen käsite, sillä yhtäältä sillä tarkoitetaan samankaltaisuutta muiden kanssa, mutta samalla myös tunnustetaan muista erottavia ominaisuuksia (Erikson 1960, viitattu Kowertissa 2007, 6). Kowertin mukaan sisäinen kansallisen identiteetin käsite osoittaa, että kansallisvaltio on tarpeeksi koherentti kokonaisuus, jotta sitä voidaan käsitellä erillisenä toimijana ja ulkoinen puolestaan, että kyseinen valtio erottuu muista valtioista (Kowert 2007, 4–7).

Koska identiteetillä tarkoitetaan oman merkityksen ymmärtämistä suhteessa toiseen, sitä ei voi käsitellä irrallaan muista toimijoista (Calhoun 1998, 20). Materialistiset rakenteet tai voimavarat itsessään eivät voi määrittää identiteettejä, vaan erilaiset ulko- ja turvallisuuspoliittiset käytännöt ja toimintatavat luovat ontologista turvallisuuden tunnetta (Mitzen 2006, 342). Wendtin systeemisen konstruktivismin mallissa toimijalla voi olla kansainvälisissä suhteissa kahdenlaisia identiteettejä: identiteettipoliittisia, jotka määrittävät sen, millaisesta valtiosta on kysymys (esim. demokraattinen, kapitalistinen, eurooppalainen jne.) ja toisaalta kansainvälisessä politiikassa olevien toimijoiden välisiin rooleihin liittyviä (esim. ystäviä, kilpailijoita, vihollisia) (Wendt 1999 viitattu Finnemore ja Sikkinkissä 1999, 399). Määritellessään ulkoista identiteettiä valtiot eivät siis ainoastaan määritä omaa minuuttaan, vaan myös vetävät rajoja erilaisuuden ja toiseuden kanssa. Mikäli ulkopoliittinen toimija ei jaa samaa käsitystä paikastaan osana kansainvälistä yhteisöä, luokitellaan se potentiaalisesti uhkaavaksi (Weldes et. al. 1999, 11, 15).

Bloomin mukaan ulkopoliitiikan keskeisenä tavoitteena on luoda tilanne, jossa joukko ihmisiä kokee kansallisen identiteettinsä olevan uhattuna. Tällöin ulkopoliitiikka toimii keskeisenä keinona kansallisen identiteetin puolustamiselle ja kehittämiseksi (Bloom 1990, 81). Identiteettien kautta määritetään ”me” ja ”te”, ”ystävät” ja ”viholliset” (Berenskoetter & Giegerich 2010, 410). Myös Rosenaun tekemän tulkinnan mukaan ulkopoliitikassa oman maan poliittisen järjestelmän edustajat muodostavat me-joukon, kun taas sen ulkopuoliset he-joukon (Rosenau 1967, 24). Campbell puolestaan on määritellyt valtioiden identiteettiä toisilleen vastakkaisten käsitteiden eli erilaisuuden kautta: –sisäpuolinen–ulkopuolinen (engl. inside – outside), minuus–toiseus (engl. self – other), kotimainen–ulkomaalainen (engl. domestic – foreign) (Campbell 1992, 9). Tämä me–he-logiikka luo pohjan ulkopoliittisten identiteettien rakentumiselle.

Toiseuden kokeminen voi laukaista myös identiteettikonfliktin (engl. identity conflict) (Barnett 1998, 8), tietynlaisen kriisin. Identiteettikonfliktille suotuisat olosuhteet voi tarjota mikä tahansa tilanne, jossa on olemassa yhtäaikaaisesti kaksi tai useampi keskenään kilpaileva identiteetin määritelmä. Toisaalta identiteettikonfliktin voi laukaista se, että historiallisesti ylläpidetyt määritelmät kollektiivisesta minästä eivät enää ole hyväksyttävissä olosuhteiden muuttuessa. Tämä voi olla seurausta tilanteesta, jossa valtion käytös voi olla ristiriidassa kansallista identiteettiä kuvaavien piirteiden kanssa (Barnett 1998, 10). Calhounin mukaan identiteetin rakentumista voi tarkastella eräänlaisena kamppailuna, jossa valtasuhteet määrittelevät politiikan lopputuloksia ja toimijoiden välisiä valtasuhteita. Identiteettipolitiikassa kysymys on siis toimijuuden tunnistamisesta, toimijan poliittisesta legitimitetistä ja oman identiteetin määrittelystä suhteessa muihin toimijoihin (Calhoun 1996, 21).

Kolmas konstruktivistisen ulkopolitiikan tutkimusparadigmalle tyypillinen piirre on, että se ei tee oletuksia toimijoiden, kuten kansallisvaltioiden, intresseistä. Jeppersonin ja kumppaneiden mukaan kulttuurien toimintaympäristöt ja niiden edistämät normit muokkaavat paitsi valtioiden käytöstä, myös niiden käsitystä omasta itsestään, identiteeteistään ja intresseistään. Muutokset valtion identiteetissä vaikuttavat näin valtion ulko- ja turvallisuuspoliittisten intressien määrittelyyn (Jepperson & Wendt & Katzenstein 1996, 54, 60; Schimmelfennig 1999, 200). Täten ulkopolitiikan identiteetin määrittely edeltää ulkopoliittisten intressien määrittelyä, ja nämä intressit rakentuvat konstruktivistien mukaan intersubjektivisten sosiaalisten rakenteiden (kulttuurin, instituutioiden) ja sosiaalisen kanssakäymisen vuorovaikutussuhteessa (Schimmelfennig 1998, 209). Intressit muodostuvat identiteetin pohjalta ja ovat osa sitä.

Täten konstruktivistinen lähestymistapa poikkeaa rationalistismaterialistisesta siinä, että se katsoo toimijoiden intressien olevan sosiaalisen konstruktion tulosta. Koska toimijan identiteetti rakentuu sosiaalisen kanssakäymisen tuloksena, identiteettejä ei voi pitää pysyvinä vaan plastisina ja muovautuvina – rationalistit näkevät ne ei-historiallisina ja muovaantumattomina (Browning 2008, 10; Hopf 1998, 175–176). Täten konstruktivistit painottavat historiallisen, kulttuurisen, poliittisen ja sosiaalisen kontekstin merkitystä toimijan identiteetin rakentumisessa (Flockhart 2012, 85). Vastoin rationaalismaterialistista determinismää konstruktivistinen logiikka ei kuitenkaan väitä suoraan, että identiteetit synnyttävät ulkopolitiikan päätöksiä, vaan sen sijaan ne kehystävät niitä. Konstruktivistinen argumentti siis poikkeaa rationaalismaterialistisesta näkökulmasta ei-deterministisyydessään: konstruktivistien mukaan identiteetti itsessään ei voi määrittää kunkin toimijan toiminnan intressejä. Sen sijaan identiteetti kehystää tapaa, jolla ulkopoliittisten toimijoiden

intressit muovautuvat sosiaalisen kanssakäymisen tuloksena (Browning 2008, 22–23).¹⁷

Neljänneksi konstruktivistisessa ulkopoliitiikan tutkimuksen lähestymistavassa painotetaan aktiivisen toimijuuden (engl. agency) merkitystä (Wendt 1995, 73). Täten esimerkiksi valtiot eivät jää passiivisesti muiden valtioiden tai kansainvälisen järjestelmän eri toimijoiden jalkoihin, vaan niin suurista kuin pienistäkin valtioista muodostuu aktiivisia toimijoita (Browning 2002, 23; Browning 2008, 11–12). Koska valtioiden identiteetit ja intressit eivät muodostu tyhjiössä vaan niiden syntymiseen vaikuttaa myös kansainvälinen yhteisö, jotkut valtioiden ulkopoliittisista päätöksistä voivat toisinaan vaikuttaa kansallisten intressien vastaisilta. Konstruktivistinen ulkopoliitiikan tutkimuksen paradigma olettaakin, että valtioilla voi olla monikansallisia intressejä ja velvoitteita, jotka rakentuvat valtioiden rakentamien sosiaalisten suhteiden varaan (Barnett 2012, 282). Esimerkkinä tästä voidaan pitää niin kutsuttua skandinaavisen ulkopoliitiikan tutkimuksen haaraa (engl. Scandinavian Approach for Foreign Policy Analysis), jossa huomio keskittyy kansallisten arvojen, historian ja normien tulkitsemiseen osana ulkopoliitiikan tutkimusta (Agius & Devine 2011, 272).

Konstruktivismia ulkopoliitiikan tutkimusta selittävänä teoriana on kuitenkin arvosteltu siitä, että se jättää liian suuren liikkumavaran ulkopoliitiikan tulkinnalle. Forsberg (2016) on esimerkiksi tuonut esille, että valtioiden identiteettipoliittisia pyrkimyksiä kuvattaessa ”erilaisista keskusteluista voidaan löytää hyvin monenlaisia identiteettejä ja niitä koskevia tulkintoja”. Identiteettipoliittisten käsitysten ja roolien päällekkäisyys on koettu enemmän haasteeksi tai ongelmaksi kuin mahdollistajaksi. Konstruktivistien suosima diskurssianalyttinen näkökulma kuitenkin haluaa nähdä asian päinvastoin: ”ulkopoliittiset identiteetikäsitykset eivät suoraan määrää poliittisia valintoja vaan enemmänkin mahdollistavat niitä” (Forsberg 2016, 365). Konstruktivistit siis tunnistavat sen tosiasian, että valtiolla voi olla useita keskenään kilpailevia, mutta sopusoinnussa olevia identiteettejä, jotka ilmentyvät erilaisten diskursiivisten rakenteiden välityksellä. Täten konstruktivismin avulla voidaan selittää toisella tapaa valtioiden ulkopoliitiikan tai kansainvälisen politiikan ilmiöitä, kuten kansainvälisen voimatasapainon, valtion intressien ja identiteetin välisen suhdetta ja muutosta (Finnemore & Sikkink 2001; Hopf 1998, 172; Katzenstein 1996; Schimmelfennig 2003; Wendt 1995). Ulkopoliitiikkaa selittävänä lähestymistapana sen keskiöön nousevat ulkopoliitiikan kielen, diskurssien, narratiivien ja retoriikan sekä ulkopoliittisten intressien ja identiteetin välisen suhteen tutkiminen (Agius 2011, Barnett 1999, Browning 2002 & 2008, Finnemore & Sikkink 2001, Hopf 1998, Houghton 2007, Milliken 1999, Schimmelfennig 1999, Subotić 2015, Wendt 1992, 1999).

¹⁷ Tosin eräitä sosiaalisen konstruktivismin suuntauksi voisi pitää deterministisinä siinä määrin, että ne korostavat sosiaalisen paineen merkitystä identiteetin määrittelyssä (Calhoun 1996, 16).

Koska valtiolla tai kansainvälisellä instituutiolla toimijoina ei kuitenkaan ole varsinaista omaa minäkuva eli identiteettiä, jää sen luominen poliittisten toimijoiden ja virkamieskoneiston tehtäväksi. Nämä poliittista valtaa käyttävät ja implementoivat toimijat rakentavat valtion minäkuva oman hallinnonalan käytännöillä, joiden merkitystä kuvaan tarkemmin tutkimukseni menetelmäluvussa. Esimerkiksi ulkopoliitiikan valmistelusta vastaavan ulkopoliittisen eliitin tehtävänä on kuvata kansallisvaltion kansainvälispoliittista roolia ja suhdetta muihin valtioihin sekä kansainväliseen järjestelmään. Nämä lähtökohdat huomioon ottaen toiseksi mahdolliseksi teoreettiseksi lähestymistavaksi Suomen ulkopoliittisen roolin kuvaamisessa olisi voinut soveltua ulkopoliitiikan analyysille ja tutkimukselle ominainen ”rooliteoria” (engl. role theory).

Rooliteorian mukaan valtion kansainvälispoliittiseen rooliin vaikuttaa paitsi toimijan ”rooliperformanssi” (engl. role performance), johon kuuluvat niin ulkopoliittisen toimijan asenteet ja päätökset, myös turvallisuuspoliittisen kulttuurin, instituutioiden ja yhteiskunnan sille asettamat ”rooliodotukset” (engl. role prescriptions). Kolmanneksi valtion kansainvälispoliittisen roolin määrittelyyn vaikuttavat toimijan itselleen asettamat ”roolikäsitykset” (engl. role conceptions) siitä, millaiseksi toimijaksi kyseinen valtio haluaa kehittyä kansainvälisessä järjestelmässä. Rooliteoria pyrkiikin kuvaamaan toimijan rooliperformanssin, roolikäsitysten ja rooliodotusten välistä suhdetta (Holsti 1987, 7–8). Holsti on tutkinut valtioiden erilaisia ulkopoliittisia roolikäsityksiä rakentamalla niistä yli 70 valtion kattavan tietokannan suhteessa valtioiden ulkopoliittisiin linjauksiin 1960-luvulla. Esimerkiksi Suomen ulkopoliittisen roolin osalta on tunnistettu seitsemän erilaista roolikäsitystä: neuvottelijan (engl. mediator, integrator), kehittäjän (engl. developer), sillanrakentajan (engl. bridge), itsenäisen toimijan (engl. independent), esimerkin näyttäjän (engl. example), sisäisen kehittäjän (engl. internal development) ja eristäytyjän (engl. isolate) roolit (Holsti 1987, 14–15). Rooliteorian eri osa-alueet, rooliperformanssi, rooliodotukset ja roolikäsitykset sivuavatkin osaltaan ulkoista identiteettiteoriaa siinä, että ne pyrkivät selittämään valtion toimintaa suhteessa muihin kansainvälisen toimintaympäristön toimijoihin, niin kansallisvaltioihin kuin kansainvälisiin järjestöihin.

Tutkimukseni tavoitteena ei ole ollut kuitenkaan tarkemmin analysoida Suomen ulkopoliittisen roolin asemoitumista suhteessa sotilasliitto Natoon ja muihin Naton jäsen- tai kumppanuusmaihiin, vaan tunnistaa niitä erilaisia diskursseja, joiden kautta Suomi ulkopoliittisena toimijana on kuvannut suhdettaan sotilasliittoon. Olenkin katsonut, että konstruktivistinen tutkimusote ulkopoliitiikan tutkimiseen ja käsitys ulkopoliittisen identiteetin rakentumisesta luovat riittävät lähtökohdat Suomen Nato-politiikan analysoimiseksi. Valitsemalla rooliteorian tutkimukseni selittäväksi teoreettiseksi viitekehykseksi tutkimukseni painopiste siirtyisi diskurssien ja poliittisen kielen merkityksen tutkimisesta Suomen ulkopoliittisen roolin kehityksen selittämiseen osana kansainvälisen järjestelmää, mikä

puolestaan edellyttäisi laajempaa tutkimusta kansainvälisen järjestelmän taustalla vaikuttavista toimijoista muutostekijöistä. Koska tutkimukseni tieteellinen lähestymistapa nojaa enemmän politiikan tutkimuksen tutkimusperinteeseen, olen rajannut rooliteorian tutkimuksessani sovellettavien teoreettisten lähestymistapojen ulkopuolelle.

Teoreettisesta lähestymistavasta riippumatta ulkopoliitiikka tulee kuitenkin ymmärtää poliittisena toimintana, jota tietyllä tapaa varjostaa politiikan epävarmuus ja muutosalttius. Niin kansallisessa kuin kansainvälisessä toimintaympäristössä tapahtuvat muutokset voivat vaikuttaa valtion ulkopoliittisen identiteetin määrittelyyn (Doty 1992). Ulkopoliitiikassa tapahtunutta muutosta on kuitenkin tutkittu verrattain vähän (Alden & Aran 2012, 92). Rationalistinen ulkopoliitiikan tutkimusperinne on pyrkinyt selittämään yksittäisten ulkopoliitiikan päätösten merkitystä, mutta onko konstruktivismi ulkopoliitiikkaa selittävä teoria onnistunut yhtään paremmin identiteettipoliittisen muutoksen selittämisessä? Eräänä merkittävimmistä ulkopoliitiikan tutkimuksen puutteista voidaan pitää sitä, että se on ollut jokseenkin agnostinen ulkopoliitiikan muutosta kohtaan (Hopf 1998, 180). Ulkopoliittisen toimintaympäristön ollessa jatkuvassa myllerrystilassa myös konstruktivistien tulee kyetä vastaamaan tähän haasteeseen. Tältä osin politiikan tutkimuksen tutkimusperinne (Baumgartner & Jones, 1993; Baumgartner & Green Pedersen & Jones, 2006) voi olla ulkopoliitiikan tutkimuksen tukena ja auttaa ymmärtämään, että myös ulko- ja turvallisuuspolitiikka, yhtenä valtion julkispolitiikan osa-alueista, on altis muutokselle. Tutkimukseni kolmannessa menetelmäluvussa käsittelen julkispolitiikan tutkimuksessa esille nousseiden politiikkadiskurssien merkityksiä, joita voidaan pitää Suomen turvallisuuspoliittisen muutoksen kuvaajina. Ensin kuitenkin keskityn Suomen turvallisuuspoliittista linjaa käsittelevien tutkimusten keskeisten tutkimustulosten kuvaamiseen konstruktivistisesta näkökulmasta tarkasteltuna.

2.3 SUOMEN ULKO- JA TURVALLISUUSPOLITIIKKAA KÄSITTELEVÄ AIKAISEMPI TUTKIMUS

Suomen turvallisuuspolitiikan käsitteellisellä määrittelyllä on pitkät perinteet. Käsitteellisesti turvallisuuspolitiikka sijoittuu ulkopoliitiikan ja puolustuspolitiikan eli maanpuolustuksen väliin. Tutkija Pekka Visurin mukaan ”Suomen turvallisuuspolitiikka määrittää kattamaan sen ulkopoliitiikan osan, joka suoranaisesti liittyy turvallisuuskysymyksiin, ja kokonaan puolustuspolitiikan sekä sen käytäntöön soveltamisen, maanpuolustuksen” (Visuri 2001, 16). Tämä määritelmä Suomen turvallisuuspolitiikan osakokonaisuuksista on vakiintunut jo kylmän sodan

aikana, jolloin Suomen turvallisuuspolitiikka määriteltiin koostuvan myös ulkopolitiikasta ja maanpuolustuksesta.¹⁸

Tutkija Kari Möttölä puolestaan on luonnehtinut turvallisuuspolitiikkaa tavoitteet ja keinot yhdistäväksi doktriiniksi,¹⁹ eräänlaisesta kansalliseksi linjaksi tai perusratkaisuksi, jonka kautta kansallisesta ulko- ja turvallisuuspoliittisesta linjasta viestitään ulkopuolisille (Möttölä 1993, 66). Koska rajanveto ulko- ja turvallisuuspolitiikan välillä ei ole selkeä ja käsitteet ovat niin syvästi toisiinsa kietoutuneita, tässä tutkimuksessa ulkopolitiikkaan viitattaessa ymmärretään sen sisältävän myös turvallisuuspolitiikan keskeisesti, joskin tutkimuksen painopiste on nimenomaan turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tutkimisessa. Puolustuspolitiikassa kysymys on kansallisen puolustuskyvyn kehittämisestä ja niistä keskeisistä asevoimien toiminta- ja käyttöperiaatteista, joita puolustuspoliittisen päämäärän saavuttamiseksi tarvitaan. Maanpuolustus-käsitteellä puolestaan on viitattu oman maan puolustamiseen (Visuri 2001, 16). Tiivistäen turvallisuuspolitiikan päämääränä on ”valmistautuminen aseellisen konfliktin varalta ja toimet tällaisen konfliktin syntymisen estämiseksi” (Maanpuolustuksen suunnittelukunta 1971, 55–56) sekä puolustusmahdollisuuksien luominen (Visuri 2001, 15).

1970–1980-luvuilla Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimisen merkittävänä teoreettisena taustavaikuttajana on ollut neorealistinen (engl. neo-realist) ulkopolitiikan tutkimuksen koulukunta (Aaltola 2003, 97–102),²⁰ jonka mukaan valtion asema kansainvälisessä voimatasapainojärjestelmässä on suhteellinen verrattuna toiseen valtioon (Forsberg & Vaahtoranta 1993, 17). Valtion suhteellisella asemalla tarkoitetaan sen suhteellista valta-asemaa kansainvälisessä järjestelmässä, ja sillä viitataan myös sen valtaresursseihin eli poliittiseen, taloudelliseen ja sotilaalliseen vaikutusvaltaan (Papadakis & Starr 1987, 420; Neack 1995; Väyrynen 1988, 30). Neorealistisen ulkopolitiikan tutkimusparadigman mukaan ulkopolitiikan tutkimuksen painopiste tulisi olla vaikutusvaltaisissa suurvalloissa, joilla on kyky muokata kansainvälistä järjestelmää ja siinä operoivien toimijoiden välisiä suhteita. Samalla herää kysymys siitä, mikä muiden kuin suurvaltojen, toisin sanoen keskisuurten tai pienvaltioiden merkitys kansainvälisessä järjestelmässä.

Neorealistisissa, materialistista valtaa korostavissa kansainvälisen politiikan tutkimuksissa Pohjoismaat – Norja, Ruotsi, Tanska, Suomi ja

¹⁸ Vuonna 1971 akateemisen maanpuolustusyhdistyksen julkaisemassa teoksessa ”*Suomen turvallisuuspolitiikan perusteet*” Suomen turvallisuuspolitiikka määritettiin kaikiksi niiksi toimenpiteiksi, ”joiden avulla valtiovalta pyrkii saavuttamaan maassamme sellaiset yhteiskunnalliset olosuhteet, joiden vallitessa yksöiden ja yhteiskunnan mahdollisuudet kehittää henkistä ja aineellista kulttuuriaan koko ihmiskunnan turvallisuutta edistävällä tavalla” (Luoto 1971, 10).

¹⁹ Doktriinilla tarkoitetaan mitä tahansa uskomusten joukkoa, jonka tavoitteena on asettaa poliittiselle toiminnalle tavoitteet, arviointikriteerit ja perustelut (Holsti 1969, 163).

²⁰ Toinen merkittävä tutkimussuunta oli rauhantutkimus, jonka edustamien tutkijoiden intressit kohdistuivat ulkopolitiikan tutkimuksen sijaan esim. uusiin ilmiöihin, sotaa ja rauhaa koskeviin asenteisiin ja sen vaikutuksiin (Väyrynen 1983 viitattu Aaltolassa 2003, 99).

Islanti – on kehystetty nimenomaan pieniksi valtioiksi (Ingbritsen 2002, 12; Ingbritsen 2006, 76). ”Pieni valtio” on kuitenkin suhteellinen käsite ja voi terminä sinänsä olla harhaan johtava, sillä se ei välttämättä suoraan viittaa valtion maantieteelliseen kokoon tai väestömäärään tai edes sen kehittyneeseen hallintotapaan (kuten esimerkiksi Suomen tapauksessa).

Pienille valtioille tunnusomaista on niiden vaatimaton rooli kansainvälisessä järjestelmässä (Neack 2003, 146). Koska pienten valtioiden rooli ja voimankäyttömahdollisuudet ovat rajoitetut, ovat ne riippuvaisempia muiden kansainvälisten toimijoiden avusta. Neorealistien mukaan pienten valtioiden sotilasstrategisilla valinnoilla voi kuitenkin olla merkitystä alueellisen voimatasapainojärjestelmän muuttamisessa maiden geopoliittisen sijaintinsa vuoksi (esim. luonnonvarojen tai teollisuuden takia) (Blombergs 2016, 6). Esimerkiksi Suomen kaltaisen pienen valtion ulko- ja turvallisuuspoliittisilla päätöksillä voi olla merkitystä geopoliittisen voimatasapainojärjestelmän kehittymisen kannalta. Pienillä valtioilla on kuitenkin usein tapana käyttää pehmeämpiä ulkopoliittisia instrumentteja, kuten ennalta ehkäisevää diplomatiaa, omien ulkopoliittisten intressiensä edistämiseen. Juuri tästä syystä pieniä valtioita on pidetty muutoksen voimana kansainvälisissä suhteissa; toisaalta ne ovat toimineet myös säilyttävänä voimana pyrkiessään estämään kansainvälisen järjestelmän taloudellista ja sotilaallista kilpailua (Väyrynen 1988, 12).

Realistisen ulkopoliitiikan tutkimusperinteen mukaan Suomen geopoliittinen asema, rooli pienenä valtiona ja vähäosaisempana toimijana materialististen voimasuhteiden dominoimassa kansainvälisten toimijoiden kentässä on ollut määräävä tekijä Suomen ulkopoliittisen aseman määrittelyssä (Aaltola 2003, 23; Browning 2008, 27; Forsberg & Vaahtoranta 1993, 19; Vinayraj 2011, 261). Näistä lähtökohdista tarkasteltuna Suomen kylmän sodan aikaista ulkopoliittista käyttäytymistä on selitetty esimerkiksi realistiseen kansainvälisen politiikan koulukuntaan pohjautuvan sopeutumisteorian kautta. Tässä lähestymistavassa ulkopoliitiikkaa tarkastellaan toimijan ja toimintaympäristön vuorovaikutussuhteena, sillä Suomen kylmän sodan aikaisen ulkopoliitiikan voitiin katsoa muovautuvan ulkoisen toimintaympäristön, ennen kaikkea silloisen Neuvostoliiton asettamien vaateiden ehdolla (esim. Aaltola 2003, 214; Möttölä 1993, 83 – 87; Väyrynen 1988, 30–34). Pienenä valtiona Suomella ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin hyväksyä ulkopoliittisten vaihtoehtojensa rajallisuus, (Ringmar 1996; Browning 2009, 18; Väyrynen 1988, 35) ja ymmärtää Venäjän ulkopoliittisia tarpeita (Aaltola 2003, 2004; Browning 2002, 48).

Tämän seurauksena sekä poliitikot että kansalaiset oppivat kunnioittamaan yhdenlaista, virallista valtiollista ulkopoliittista diskurssia, jossa ”vähäisinkin pyrkimys sen loukkaamiseen olisi merkinnyt asettumista Kekkosta ja myös Neuvostoliittoa vastaan” (Harle & Moisio 2000, 153). Suomen Neuvostoliiton kanssa solmimat Ystävyys, yhteistyö ja avunanto -sopimukset (YYA) olivat tämän pienvaltiorealismin konkreettisin kiteytymä,

ja niille luotiin merkitys Paasikivi-Kekkosen ulkopoliittisen linjassa (Apunen 1977, 85; Haukkala & Vaahtoranta 2016, 62–63; Meinander 2010, 262–265; Väyrynen 1993, 35). Vinayrajan mukaan Suomesta voitiin puhua kylmän sodan aikana jopa ”heikkona valtiona”, mikä ilmeni esimerkiksi pohjoismaisuuden kiertämisen kautta: Suomi oli yksi pohjoismaista, mutta ulkopoliittisesti ei kyennyt toimimaan muiden pohjoismaiden tavoin yhtä vapaasti (Vinayraj 2011, 261).

Kylmän sodan loppuminen näkyi suomalaisen ulkopoliitiikan tutkimuksen kentässä vahvana, niin kutsuttuna kolmannen sukupolven esiinmarssina, jossa painottuu ei-materiaalisten tekijöiden, kuten identiteetin, normien ja kulttuurillisten tekijöiden tutkimisen merkityksen kasvu (Aaltola 2003, 102). Suomen ulkopoliitiikan tutkimuksen kannalta merkittävä mahdollistaja uusien tutkimussuuntausten synnylle oli vuonna 1995 toteutunut Euroopan unionin (EU) jäsenyys, mitä on pidetty merkittävimpänä Suomen ulkopoliittista linjaa uudelleen suunnanneena tekijänä niin poliittisen historian (Meinander, 2010), geopolitiikan (Moisio, 2003) kuin kansainvälisen politiikan (Väyrynen 1993) näkökulmasta tarkasteltuna. Raimo Väyrynen kirjoitti vuonna 1993 osuvasti Suomen ulkopoliitiikan olevan ”geopoliittisessa valinkauhassa” Suomen haettua EU-jäsenyyttä (Väyrynen 1993, 36). EU-jäsenyyden myötä Suomi lähentyi Eurooppaa ja irrotti kahleet kylmän sodan aikaiseen sopeutumisteorian kahlitsemaan maailmaan. Kun Suomi nyt vihdoinkin oli vapautunut kylmän sodan aikaisesta tunkkaisesta ulkopoliittisesta ilmapiiristä, oli ehkä myös kohtuullista olettaa, että Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista suuntautumista voitaisiin alkaa selittää laajemmista ulkopoliitiikan tutkimusparadigmaattisista lähtökohdista.

Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan kehittymistä kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella on kuitenkin tutkittu valitettavan vähän. Teoreettiset pohdinnat Suomen ulkopoliittisesta suuntautumisesta ovat jääneet erittäin niukoiksi muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta (Forsberg & Vaahtoranta 1993; Blombergs 2016). Keskustelu on kuitenkin näyttänyt heräävän uudelleen henkiin 2010-luvun jälkipuoliskolla. Turvallisuuspoliittisen keskusteluilmapiirin aktivoitumista voidaan yleistajuisesti selittää esimerkiksi negatiivisella turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön kehityksellä niin globaalilla kuin alueellisella tasolla. Suomen ulkopoliittisen aseman näkökulmasta merkittävin näistä lienee Euroopan turvallisuuspoliittisen ilmapiirin kiristyminen Venäjän Krimin valtauksessa, joka on ollut osoitus perinteisen, kylmän sodan aikaisen voimapolitiikan paluusta. Toisaalta ulkopoliittiselle agendalle on noussut uudenlaisia turvallisuuteen vaikuttavia ilmiöitä ja uhkia, kuten esimerkiksi hybridiuhkat, laitton maahanmuutto tai ilmastonmuutos, joihin vastaamien edellyttää uudenlaisia turvallisuuspolitiikan toimintatapamalleja. Suomalaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan tutkineet Hiski Haukkala ja Tapani Vaahtoranta ovat nostaneet esille kolme merkittävää Suomen ulkopoliitiikan selitysteoriaa

kylmän sodan jälkeisenä aikakautena: perinteisen pienvaltiorealismin, euroatlantismin ja globalismin.

Ensimmäinen näistä selitysteorioista käsittelee pienvaltiorealismia. Kun realistit uskovat sotilaallisen liittoutumisen tasapainoittavan Suomen turvallisuuspoliittista asemaa, pienvaltiorealistien mukaan Suomen turvallisuuspoliittisen aseman takaavat ainoastaan hyvät kahdenväliset suhteet Venäjään YYA-sopimuksen hengessä (Haukkala & Vaahtoranta 2016, 57–58). Pienvaltiorealistit korostavat kylmän sodan aikaista idän ja lännen välistä vastakkainasettelua, mikä puolestaan edellyttää rauhanomaista rinnakkaiseloja Suomen kaltaiselta pieneltä maalta. “Karhu on edelleen lähellä ja näyttää jälleen vaaralliselta. On palattu idän ja lännen vastakkainasettelun maailmaan, joka on huono uutinen Suomen kaltaiselle pienelle rajamaalle” (Haukkala & Vaahtoranta 2016, 66). Toinen realismiin perustuva koulukunta edustaa liberalistisempaa suuntausta, joka on korostanut Suomen ulkopoliittisen aseman tulkitsemista Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen liikkumavaran lisäämisen kautta. Haukkala ja Vaahtoranta viittaavat tältä osin Henrikki Heikan kirjoituksiin, jonka tulkinnan mukaan viime kädessä Suomen tarina on menestyksekkään ja monipolvisen tasapainopolitiikan kertomus, jonka ytimessä on pyrkimys kasvavaan liberalismiin sisäpolitiikassa ja suurempaan läntiseen sitoutumiseen ulkopoliitiikassa (Heikka 2005 viitattu Haukkala & Vaahtorannassa 2016, 57–58).

Toinen Haukkalan ja Vaahtorannan tunnistama Suomen ulkopoliitiikan suuntaus käsittelee euroatlantismia. Euroatlantistien mukaan Suomi asemoituu nykyisessä ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjassaan läntisten kansakuntien joukkoon, josta konkreettisina esimerkkeinä voidaan pitää Suomen EU-jäsenyyttä ja Naton rauhankumppanuutta (Haukkala & Vaahtoranta 2016, 63). Euroatlantistit näkevät Suomen aseman olevan lännessä, ei kahden maailman eli idän ja lännen välissä. Täten Venäjän voiman tasapainottaminen tapahtuu parhaiten hakeutumalla keskeisten euroatlantististen sopimusjärjestelyjen, kuten esimerkiksi Naton piiriin (Haukkala & Vaahtoranta 2016, 67). Kolmas Haukkalan ja Vaahtorannan tunnistama koulukunta on globalistit. Globalistit puolestaan tavoittelevat maailmaa, jota ohjaavat yhteiset normit, arvot ja periaatteet, joihin lukeutuvat muun muassa ihmisoikeuksien kunnioittaminen, globaalin solidaarisuuden ja kestävä kehityksen edistäminen. Globalistisesta näkökulmasta tarkasteltuna Suomi ja muut kansallisvaltiot eivät voi ulkoistaa itseään keskinäisriippuvaisen maailman ilmiöistä, joihin perinteisellä voimapolitiikalla ei yksinkertaisesti kyetä vastaamaan (Haukkala & Vaahtoranta 2016, 59).

Haukkalan ja Vaahtorannan mukaan kuitenkin yksikään näistä koulukunnista ei yksistään onnistu selittämään Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan nykysuuntaa, vaikkakin he näkevät Suomen turvallisuuspoliittisen lähitulevaisuuden sijoittuvan euroatlantismin ja globalismin välille (Haukkala & Vaahtoranta 2016, 67–68, 70). Globalismin

merkitystä puoltaa globaali keskinäisriippuvuuden kasvu, jossa globaalit uhkat ja haasteet ovat valtioiden välisiä rajoja ylittäviä. Euroatlanttisen suuntauksen asemaa puolestaan vahvistaa keskeisten euroatlanttisten toimijoiden, EU:n ja Naton roolin vahvistuminen. Pienvaltiorealistisen koulukunnan tähti puolestaan on laskeva: vaikka Suomen ja Venäjän hyvien kahdenvälisten naapuruussuhteiden vaaliminen on Suomen turvallisuuspoliittisen aseman kannalta ensiarvoisen tärkeää, Suomi ei voi palata enää ajassa taaksepäin ja yrittää löytää Venäjä-suhteissaan kahdenvälisiä ratkaisuja (Haukkala & Vaahtoranta 2016, 72).

Mikä merkitys väitöskirjani teoreettiseksi viitekehykseksi valitsemallani konstruktivistisella ulkopoliitiikan tutkimuksella on Suomen ulkopoliittista käyttäytymistä selittävänä teoriana? Konstruktivistinen ulkopoliitiikan tutkimusperinne on korostanut Suomen identiteettipoliittisen aseman merkitystä maamme ulkopoliittista suuntaa tutkittaessa. Suomen kylmän sodan jälkeen tekemät ulkopoliittiset valinnat eivät ole olleet seurausta Suomelle ulkoapäin pakotetusta ulkopoliittisesta roolista vaan pikemminkin ilmentymä Suomen itse rakentamasta minäkuvasta ja identiteetistä. Nämä omaehtoiset identiteettipoliittiset valinnat ovat ilmentyneet parhaiten identiteettipoliittisten pyrkimysten välittäjinä toimivien diskurssien ja narratiivien kautta (Browning 2002 & 2008; Harle & Moisio 2000). Esimerkiksi Brownin konstruktivistisen ulkopoliitiikan luennan tavoitteena on ollut osoittaa, että Suomen ”puolueettomuusidentiteetti” on korvattu uusilla identiteettipoliittisilla narratiiveilla, kuten länsimaisuuden korostamisella. Browningin mukaan erilaisten narratiivien syntyyn on vaikuttanut identiteettipoliittinen transformaatio, muutos, jota hän kuvaa termillä ”paluumuutto” (engl. moving home) (Browning 2002, 49). Länsimaalaistumis-narratiivien (engl. westernizing) tehtävänä on ollut korostaa Suomen paluuta sille kulttuurisesti ja poliittisesti luontevaan länsimaiseen viiteryhmään, jonne se itse asiassa on aina kuulunut (Browning 2002, 47–48). Tämä ei tarkoita sitä, etteikö kylmän sodan aikana Suomella olisi ollut ulkopoliittista identiteettiä ja niitä kuvaavia diskursseja. Identiteetit ja diskurssit ovat kyllä olleet olemassa, mutta niiden määrittely on tapahtunut voimakkaan idänpoliitiikan kautta.

Forsberg puolestaan on analysoinut Suomen ulkopoliittikkaa konstruktivistisesta näkökulmasta ja kuvannut Suomen ulkopoliittisen identiteetin kehitystä Suomen ulkopoliittisten sisä- ja ulkoryhmien määrittelyn kautta: ensimmäisessä Suomi haluaa olla osallisena, kun taas jälkimmäiseen se pyrkii ottamaan etäisyyttä. Nämä sisä- ja ulkoryhmät rakentuvat ”niille annettujen merkitysrakenteiden pohjalta ja tyypillisesti tukevat valtioiden ja kansakuntien omaa positiivista käsityksestä itsestään”. Forsbergin mukaan tämänkaltaisen sisä- ja ulkoryhmiin kuulumisen on näkynyt nimenomaan Suomen Nato-politiikassa (Forsberg 2016, 364). Tässä väitöskirjatutkimuksessa pyrin selittämään Suomen Nato-politiikassa ja sitä seuranneessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa tapahtunutta muutosta perustamalla analyysini tunnistamiini identiteettipoliittisiin

käsityksiin, diskursseihin Suomen ulkopoliittisesta minäkuvasta. Väitän, että tämä Suomen omaehtoinen ulkopoliittinen identiteetin määrittely suhteessa muihin valtioihin ja kansainvälisiin toimijoihin on se ohjaava tekijä, joka vahvistaa kansallisvaltiomme ulko- ja turvallisuuspoliittista roolia 2020-luvulle saavuttaessa. Tähän Suomen ulkopoliitiikan identiteettiin liittyy oleellisesti myös ne arvot, joita Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa pyritään edistämään. Käsittelen näitä arvoja seuraavassa lyhyesti.

Konstruktivistinen lähestymistapa huomioi normatiivisen arvopohjan merkityksen valtioiden ulkopoliittista linjaa tutkittaessa. Sen mukaan Suomen ulkopoliittisen linjan taustalla vaikuttaa joukko suomalaiselle ulkopoliitiikan linjalle tyypillisiä piirteitä, eräänlaisia ulkopoliitiikan arvoja. Ensimmäinen näistä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan erityispiirteistä on suomalaisen yhteiskunnan demokraattisuus ja avoimuus, mikä ilmenee Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan rauhanomaisuutena sekä oikeusvaltioperiaatteiden ja ihmisoikeuksien kunnioittamisena (Forsberg & Vaahtoranta 1993, 20; Waever 1992, 77). Suomalaisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskusteluilmapiirin avoimuus on kuitenkin ennen kaikkea Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kylmän sodan jälkeistä kehitystä kuvaava piirre – kylmän sodan aikana Suomessa käyty ulkopoliittinen keskustelu oli huomattavasti kapea-alaisempaa ja rajoittunutta, jopa olematonta.

Toisena suomalaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan piirteenä voidaan pitää konsensushakuisuutta. Konsensuksella tarkoitetaan sitoutumista yhteisesti jaettuihin sosiaalisten toimijoiden välisiin suhteisiin, uskomuksiin, arvoihin, normeihin ja tavoitteisiin sekä niiden välisiin vuorovaikutussuhteisiin. Konsensus korostaa eri toimijoiden välistä kiinnittäytymistä suhteessa vallitsevaan linjaan (Partridge 1971, 75, 80, 90). Suomalaisesta näkökulmasta tarkasteltuna konsensushakuisuuden positiivisena piirteenä voidaan pitää suomalaisen turvallisuuspoliittisen päätöksenteon yksimielisyyttä, johdonmukaisuutta ja tasapainoisuutta. Sen negatiivisena ilmentymänä voidaan pitää rajoittunutta sananvapautta, jota puolestaan on perusteltu kollektiivisen vastuun periaatteella. Kylmän sodan aikana konsensushakuisuuden saavuttaminen otettiin ohjenuoraksi siinä määrin, että ”Suomessa sisäinen yksimielisyys nähtiin kylmän sodan aikana virallisen ulkopoliitiikan välttämättömänä tukena, jonka varmistamissa ja hallinnasta tuli valtiojohdon tärkeä tehtävä” (Möttölä 1993, 81).

Kolmas keskeinen suomalaisen turvallisuuspolitiikan piirre on voimakas maanpuolustustahto, josta on muodostunut ehkä tärkein Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhtenäisyyden kantava voima. Maanpuolustustahtoon liittyvä politiikka syntyi 1950-luvulla osana puolustuspoliittista reformia, jonka tavoitteena ei ollut ainoastaan kansalaisten informointi puolustuspolitiikkaan liittyvissä asioissa, vaan myös kansalaisten kasvattaminen maanpuolustukseen liittyen (Rainio-Niemi 2014, 171–172, 177). Maanpuolustustahtoon kasvattamisen

tavoitteena oli saada ihmiset itse heräämään ja valaistumaan, sisäistämään maanpuolustuksen merkittävyys osaksi jokaisen kansalaisen henkilökohtaista eetosta.

Konstruktivistiseen ulkopoliitiikan tutkimusparadigmaan nojaten väitän, että Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa on ollut taustoittamassa joukko identiteettipoliittisia diskursseja, joiden kautta on rakennettu minäkuva Suomesta toimijana muiden kansakuntien joukossa niin kylmän sodan aikana ja sen jälkeen. Seuraavaksi käsittelen näistä keskeisimpiä eli suomettumista, puolueettomuutta, lännettymistä ja sotilaallista liittoutumattomuutta, joilla on ollut perustavaa laatua oleva merkitys Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan ja identiteetin rakentumisen kannalta jo kylmän sodan aikana (1945–1989). Tarkastelun tavoitteena on taustoittaa tutkimukseni empiiristä osaa, jossa käsittelen suomalaisen Nato-keskustelun kehittymistä kylmän sodan jälkeisenä aikana.

2.4 KESKEISIÄ SUOMEN ULKO- JA TURVALLISUUSPOLITIIKAN DISKURSSEJA KYLMÄN SODAN AIKANA JA SEN JÄLKEEN

Suomettumis- ja lännettymisdiskurssit

Venäjällä on ollut ja on edelleen keskeinen merkitys Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan määrittelyssä. Suomen geopoliittinen asema suurvalta Venäjän naapurissa on ollut ongelmallinen paitsi Suomen ulkoisen turvallisuuden myös oman kansallisen identiteetin määrittämisen kautta. Jaakko Kalela kirjoitti vuonna 1975 Harto Hakovirran ja Raimo Väyrysen toimittamassa teoksessa ”Suomen ulkopoliittikka” seuraavasti:

”Suomen ulkopoliittisen doktriinin lähtökohtana toisen maailmasodan jälkeen on ollut vakaumus, että Suomen ja Neuvostoliiton turvallisuusedut ovat sovittavissa yhteen. Mikäli tässä onnistutaan ja saadaan aikaan luottamukselliset suhteet maiden välillä, Suomen ei tarvitse varautua idästä tulevan uhkan torjumiseen. Tämän vuoksi se ei myöskään tarvitse ulkopuolisten valtioiden sotilaallista eikä poliittista tukea. Päinvastoin, tällainen kolmansien valtioiden sekaantuminen suomalais-neuvostoliittolaisiin suhteisiin olisi vahingollista luottamussuhteen ylläpitämisen kannalta.” (Kalela 1975, 381)

Kalelan tilannearvio Suomen ulkopoliitiikan tilasta on Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan suomettumisdiskurssin ytimessä. Mouritzenin mukaan suomettumisella tarkoitetaan pienemmän valtion myötämielistä alistenuisuutta (engl. adaptive acquiescence) suuremman valtion tahtotilojen täyttämiseksi. Esimerkiksi mukautumiseen (engl. adaptation) verrattaessa sillä on negatiivisempi konnotaatio juuri siitä syystä, että edellinen muuttuu jälkimmäisen kaltaiseksi alistenuisuudeksi epäsuotuisan tilanteen kohdatessa valtion x (Mouritzen 1988, 10–11). Suomettumista

voidaan pitää Suomen kylmän sodan aikaisen tilannelogiikan kiteytymänä, Suomen ulkopoliittisen vapauden menettämisenä, joka kiteytyi kylmän sodan aikana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan Venäjän tahtoon alistuneisuutena (Mouritzen 1988 viitattu Agiuksessa 2011, 374; Poliitikasta 2014).

Realistisen koulukunnan edustajat ovat pitäneet suomettuneisuutta eräänlaisena bandwagoning -ilmiön ilmentymänä (Vinayaraj 2011, 271), mutta toisaalta sitä voidaan tarkastella myös itse rakennettuna, konstruokituna identiteettipoliittisena diskurssina. Kansallisen identiteettipoliittisen projektin näkökulmasta tarkasteltuna suomalaiset eivät ole koskaan tunteneet olevansa Venäjää. Venäjä on ollut vihattu ja pelätty naapuri: Suomen valtion historian oppitunnit Suomen pakkoliittämisestä osaksi Venäjää vuonna 1809 ovat saaneet narratiivisen jatkumon toisen maailmansodan kokemuksista sekä hakeneet nykyaikaisempaa kaikupohjaa viime vuosien Venäjän aggressiivisesta ulkopoliittisesta käyttäytymisestä Krimillä. Suomen poliittista historiaa on varjostanut Venäjän pelko, eräänlainen russofobia. Harle ja Moisio yhtyvät tähän näkökulmaan, joka painottaa Venäjän kuvaamista suomalaisessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa diskurssissa mitä suurimmassa määrin geopoliittisen uhkakuvan kautta. Suomettumiselle syntyi täten voimakas negatiivinen konnotaatio – samalla se asetti kansallisvaltion ulko- ja turvallisuuspoliittisesti alisteiseen asemaan, ja irrotti toimijan sen omista identiteettipoliittisista lähtökohdista.²¹ Harlen ja Moisio mukaan “suomalaisten oman paikan määrittäminen muiden kansojen joukossa on tarkoittanut suomalaisten oikean paikan etsimistä, sellaisen paikan, johon muiden toivotaan suomalaiset sijoittavan”. Kirjoittajat kutsuvat “tätä pyrkimystä kuulua hyvien kansakuntien joukkoon, omaan viiteryhmään, kansalliseksi identiteettiprojektiksi” (Harle & Moisio 2000, 55). Tämä on selitettävissä kahden kilpailevan käsityksen mukaan.

Ensimmäinen näistä on perivihollisuutta käsittelevä teoria, jonka mukaan perivihollisuus tulkitaan suomalaisten ja venäläisten pysyväluonteiseksi vihamielisyydeksi. Tämä vihamielisyys on ollut aina olemassa, mutta historiallisesti sen voidaan osoittaa periytyvän ainakin siitä ajanjaksosta lähtien, kun venäläiset ensimmäisen kerran miehittivät Suomen niin kutsutun isonvihan aikaan vuosina 1710–1724 (Karonen, 1999). Teorian mukaan suomalaisten ja venäläisten välinen viha on perinnöllistä ja täten venäläisiä voidaan pitää suomalaisten peri- tai arkkivihollisina. Vihasta muodostuu ikään kuin objektiivinen, tuleville sukupolville langetettu tosiasia, suomalaisuuden identifioimista määrittävä peruslähtökohta. Toisen russofobiaa selittävän tulkinnan mukaan perivihollisuuden voidaan katsoa syntyneen vasta Suomen itsenäistymisen jälkeen, jolloin

²¹ Realistisen funktion lisäksi puolueettomuudella on kuitenkin myös idealistisen funktio, joka periytyi heidän yhtäältä heidän sotilaallisesta kyvyttömyydestään mutta myös tahtotilasta voimankäytön rajoittamiseksi kansainvälisissä suhteissa (Joenniemi, 1993 lainattu Goetschelissä, 1999, 120).

suomalaisten venäläisiä kohtaan kokema vihamielisyys kasvoi huippuunsa Suomen itsenäistymisen ja jatkosodan välisenä aikana. Suomen valtion ja kansakunnan kansallista identiteettiä alkoi leimata puolustuksellinen eetos, jonka kautta Suomen valtio sidottiin yhteen. Tämä selitys perustuu historioitsija Matti Klingen vuonna 1972 esittämään tulkintaan, jonka mukaan ryssänviha oli poliittisista tarpeista kyhailty rakennelma, joka ”synnytettiin suomalaiseen kansallisen identiteetin ylläpitämiseksi”. Suomen itsenäistymistä ja sisällissotaa seuranneina vuosina ajatusta ulkoisesta vihollisesta käytettiin keinona yhdistää sisällissodassa hajonnutta kansaa (Klinge 1972 viitattu Harle & Moisiossa 2000, 66–67). Suomettumisessa on ollut siis ennen kaikkea kysymys eräänlaisesta kansakunnan selviytymisstrategiasta, kansakunnan olemassaolosta (Harle & Moisio 2000, 51).

Toisaalta suomettumisdiskurssin kautta rakennettiin kuvaa Suomesta syyllisenä Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden heikentymiseen ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisinä vuosina (Browning 2002, 51). Paasikiven ja Kekkosen revionistisen ulkopoliitiikan tavoitteena oli korjata tätä kuvaa rakentamalla Suomen ja Neuvostoliiton välinen sopimusjärjestely Ystävyys, yhteistyö ja avunanto -sopimuksen (YYA) avulla. Presidentti Kekkosen ylläpitämä suomettumisdiskurssi²² tarkasteli asiaa kuitenkin toisessa valossa. Sen mukaan sotien välinen Suomen ulkopoliitiikka oli suurvaltojen kaappaamaa, ja kuvaus ekspansiivisesta Venäjästä väärä, ja se tulisi siksi oikaista. Sen sijaan Neuvostoliiton intressejä Suomea kohtaan tulisi käsitellä strategisina, puolustuksellisina ja legitiimeinä. Tämä suomettumisidentiteetti tuli länsimaille tutuksi 1960–1980-luvuilla, kun Suomen ja Neuvostoliiton väliset hyvät naapuruussuhteet kiirivät länsimaiden tietoisuuteen. Suomen ulkopoliittikkaa pidettiin alistaisena Neuvostoliitolle jopa siinä määrin, että kun länsimaat kokivat Neuvostoliiton aggressiivisena ja kommunistisena yhteiskuntana, suomalaisessa ulkopoliittisen linjassa vastaavat näkemykset torpattiin vääräuskoisuutena (Browning 2002, 53). Presidentti Kekkosen presidenttiyden aikaan itesesensuuri ja Venäjän ihailu saavuttivat jopa uskonnollisävyisiä piirteitä, joiden ei voida katsoa kuuluvan normaalin liberalistinen demokratian perusperiaatteisiin (Browning 2008, 225; Browning 2002, 48). Syntyi siis eräänlainen ulkopoliittisen johtajan, presidentti Kekkoseen imagoon ja käsitykseen perustuva suomettumisdiskurssi, joka rakennettiin kansallisen politiikan konsensushakuisuudelle ja Venäjän pelon varaan.

Kylmän sodan päättymisen jälkeen suomettumista on tarkasteltu kriittisemmässä valossa. Kylmän sodan loppuminen loi mahdollisuuden niin kutsutun jälkisuomettumisdiskurssin (engl. post-Finlandization) synnylle. Jälkisuomettumisen pääviesti oli päinvastainen kuin suomettumisdiskurssissa: sen sijaan, että siinä olisi korostettu Suomen ja

²² Browning käyttää termiä ”narratiivi” kuvaamaan suomettumisdiskurssia.

Neuvostoliiton välisiä ystävyssuhteita, sen tavoitteena oli mustamaalata jälkimmäistä. Näin Venäjää ei enää kuvatakaan kumppanina vaan negatiivisessa valossa, ulkopoliittisena haasteena, jopa uhkana (Majander 1999, 92 viitattu Browningissa 2002, 57). Tätä voidaan pitää lähtökohtana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan lännettymiselle kylmän sodan jälkeisenä aikana. Ennen kaikkea tavoitteena oli alleviivata historiallista mahdollisuutta liittyä vihdoinkin läntisten kansakuntien joukkoon, korostaa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista liberaatiota, vapautusta ja unelmaa, joka oli ollut kylmän sodan aikana Suomen saavuttamattomissa (Browning 2002, 55). Suomettumiskeskustelun takaisinpaluusta on käyty puolestaan keskustelua 2010-luvun puolivälissä Euroopan ulkopoliittisen toimintaympäristön jälleen kiristyessä (Politiikasta 2014).²³ Tätä ”uussuometumisen” nimellä kulkevaa keskustelunavausta on tarkasteltu kriittisesti myös Suomen rajojen ulkopuolella, esimerkiksi Virossa (Raik & Aaltola & Pynnöniemi & Salenius-Pasternak 2015, 4). Kysymyksessä on kuitenkin jossain määrin median ylläpitämä uusi keskustelunavaus, joka ei 2010-luvun loppupuolella ole saanut enää valtaisa huomiota osakseen.²⁴

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että suomalaisten suhtautuminen Venäjään ja venäläisiin on pohjimmiltaan ollut skeptinen ja varautunut, mikä puolestaan on johtanut siihen, että Suomi on lähtenyt etsimään liittolaista ja turvaa lännestä. Suomi ja suomalaiset ovat kokeneet jääneensä eristyneeksi länsimaiseksi saarekkeeksi, jolle jäi vain vähän ulkopoliittista liikkumavaraa. Kylmän sodan loppuminen kuitenkin loi Suomelle mahdollisuuden kääntää katseensa idästä länteen ja arvioida omaa geo- ja identiteettipoliittista asemaansa Euroopan kansakuntien joukossa. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, joka kylmän sodan aikana oli mukautunut ulkoisen toimintaympäristön vaateisiin, saatettiin nyt määrittää itselähtöisimmin. Lännettymiskeskustelun pääajatuksena olikin tuoda Suomi kohti länttä, osaksi eurooppalaista ydinperhettä, josta se oli vastentahtoisesti Suomen sodassa irrotettu. Harlen ja Moisio mukaan, lännettymistä tulisi tulkita identiteettipoliittisista lähtökohdista siirtymällä ”mongolien joukosta germaaniin joukkoon” (Harle & Moisio 2000, 134).

Hiljaisena Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan muutoksen alkuna voidaan pitää Mauno Koiviston valintaa tasavallan presidentiksi vuonna 1982. Harlen ja Moisio mukaan presidentti Koivisto muutti Suomen ulkopoliitiikkaa muuttamalla sen kieltä: ”kysymyksessä oli Suomen palauttaminen identiteettiprojektin määrittelemälle paikalleen siltä

²³ *Politiikasta.fi*. Politiikasta.fi raati: Suomettumisen paluu, <https://politiikasta.fi/politiikasta-fi-raati-suomettumisen-paluu/>, sivustolla käyty 4.7.2018.

²⁴ Esim. *YLE*. Suomettuminen syntyy uudelleen, <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/01/20/suomettuminen-syntyy-uudelleen>, sivustolla käyty 5.11.2018; *Taloussanomat*. Suomettuminen tekee paluuta, 24.9.2014 <https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000001850806.html>, sivustolla käyty 5.11.2018, Kaleva. Ville Niinistö: Suomettuminen on avoimen keskustelun vaijantamista <https://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/ville-niinisto-suomettuminen-on-avoimen-keskustelun-vaijantamista/676105/>, 18.9.2014, sivustolla käyty 5.11.2018. *Ilta-lehti*. Kommentti: Vanhasen Venäjä-viesti on paluu suomettumiseen, https://www.iltalehti.fi/uutiset/2016020421065956_uu.shtml, 4.2.2016, sivustolla käyty 5.11.2018.

harmaalta vyöhykkeeltä, tai suorastaan liian läheisestä suhteesta Neuvostoliiton kanssa, johon Kekkonen katsottiin Suomen vieneen” (Harle - Moision 2000, 154–155; Lavery 2006, 139–142). YEA-sopimuksen lakkauttamista tammikuussa 1992 voidaan pitää paitsi muuttuneen ulkopolitiikan selvimpänä osoituksena myös ilmentymänä siitä, että yhtäältä puolueettomuus- mutta myös suomettumiskurssissa oltiin vähittäin luopumassa.²⁵ Muutos oli nopea, ja vielä muutama vuosi ennen YEA-sopimuksen lakkauttamista sitä pidettiin Suomen ulkopolitiikan kulmakivenä (Forsberg & Vaahtoranta 1993, 10). Suomi halusi eurooppalaistua²⁶ ja suunnanmuutokseen haettiin vastausta “EU-jäsenyydestä” (Harle & Moision 2000, 14). Suomen osalta ydinasia eurooppalaistumisesta oli puolueettomuuden käsitteen muuttaminen ja itse asiassa luopuminen koko käsitteen käytöstä (Harle & Moision, 2000, 155). Presidentti Mauno Koiviston Euroopan parlamentissa vuoden 1993 lopulla pitämä puhe uumoili tulevaa muutosta. Sitä voidaan pitää eräänä ensimmäisistä retorisisista pyrkimyksistä lähentää Suomea identiteettipoliittisesti muiden eurooppalaisten kansakuntien joukkoon (Moision 2003, 23; Rieker 2004, 371).

Toinen lännettymiskurssin merkittävä osatekijä on ollut korostaa Yhdysvaltojen ja sen liittolaisten merkitystä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan määrittelyssä. Suomi ei ole halunnut nähdä itseään pelkästään pohjoismaisena valtiona ja kansakuntana, vaan taustalla on kytynyt tahtotila siirtyä mahdollisimman lähemmäksi länttä (Browning 2002, 50). Tämä on uusi kehityssuunta, jonka merkitys on kasvanut kylmän sodan jälkeen. Jos Venäjää voisi luonnehtia Suomen kylmän sodan jälkeisessä diskurssissa uhkaksi (Pesu 2017b, 91), niin Yhdysvaltoja sen sijaan voisi kuvata Suomen ystäväksi. Suomen sijainti kylmän sodan aikana idän ja lännen välimaastossa teki Suomesta turvallisuuspoliittisesti määriteltynä niin kutsutun ei kenenkään maaperän. Neuvostoliiton romahtaminen merkitsi sitä, että Suomi on saattanut avoimemmin hakea turvaa Yhdysvalloista, jonka sitoutuminen Euroopan turvallisuusjärjestelmään on ollut Pohjoismaiden ja muiden Baltian maiden kannalta merkittävä tekijä. Suomen ja Yhdysvaltojen välistä turvallisuuspoliittisen yhteistyön syventämispyrkimyksiä voidaan pitää ilmentymänä Suomen identiteettipoliittisesta halusta kuulua länsieurooppalaisten kansakuntien joukkoon 2000-luvulla. Sivuan tätä

²⁵ Puolueettomuusdiskurssia tarkastellaan jälkimmäisessä alaluvussa ”puolueettomuusdiskurssi” seikkaperäisemmin.

²⁶ Eurooppalaistumiseen liittyy sisäänrakennettu ajatus Euroopan Unionin jäsenenä olemisesta tai mahdollisesti siksi tulemisesta. Lähtökohtaisesti se ei kuitenkaan tarkoita, että kysymyksessä olevan valtion tarvitsisi olla EU:n jäsen (Major 2005, 178; Rieker 2004, 372; Wallace 2000, 380). Eurooppalaistumisella voidaan myös viitata prosessiin, jonka kautta kansallisen päätöksenteko joutuu EU:n päätöksenteolle alisteiseksi (Börzel 1999; Cowles MG, Caporaso J. & Risse T. 2001). Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumisesta (engl. europeanisation) voidaan puhua eräänlaisena ulkopoliittisena konvergenssinä eli muutoksena, sosiaalisena tai EU-normalisaationa.

Suomen ja Yhdysvaltojen kahdenvälisen suhteen kehitystä lisää tutkimukseni viidennessä luvussa.

Puolueettomuus- ja liittoutumattomuusdiskurssit

Suomen kylmän sodan aikainen turvallisuuspoliittinen perusratkaisu ei antanut realistisesti muita vaihtoehtoja kuin puolueettomuuden. Käsitteellisesti puolueettomista maista puhuttaessa tarkoitetaan maita, jotka eivät joudu sodan osapuoliksi suorasti tai epäsuorasti; niiden ei tule osoittaa ottavansa puolta poliittisessa tai sotilaallisessa konfliktissa tai antaa omaa hallinnollista aluettaan ulkopuolisen vallan käyttöön (Karsh 1987, 13–15). Puolueettomuus tulee myös erottaa neutraliteetista, joka pääasiassa tarkoittaa liittoutumattomuutta. Käsitteenä se on puolueettomuutta suppeampi. Neutraliteetillä ei ole oikeudellista ulottuvuutta vaan ainoastaan poliittinen, ja se rakentuu rauhan ajan liittoutumattomuuden varaan (Karsh 1987, 26).

Apusen vuonna mukaan Suomen rauhanaikaisen ulkopoliitiikan toinen keskeinen komponentti oli nimenomaan puolueettomuuspolitiikka, joka perustui pyrkimykseen pysytellä suurvaltojen välisten ristiriitojen ulkopuolella (Apunen 1975, 83). Rauhanomainen rinnakkaiselo idän ja lännen välillä ei kuitenkaan poissulkenut sotilaallisen konfliktin mahdollisuutta. Apusen näkökulma myötäilee varsin perinteistä realistisen ulkopoliitiikan tutkimuksen koulukunnan käsitystä puolueettomuudesta ja rakentuu pienvaltioretoriikan ympärille. Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna Suomella ei ollut muuta mahdollisuutta kuin mukautua fyysisen, materiaallisen toimintaympäristön asettamiin vaatimuksiin pitääkseen Neuvostoliitto tyytyväisenä (Agius 2011, 374). Tuloksena oli jo aikaisemmin keskusteltu Paasikiven-aksiooma, jonka ytimessä olivat puolueettomuuspolitiikan lisäksi idänsuhteiden ensisijaisuus ja pysyttäytyminen suurvaltojen eturistiriitojen ulkopuolella (Möttölä 1993, 68). 1970-luvulla alettiin puhua myös niin kutsutusta ”sitoutumattomuuspolitiikasta”,²⁷ joka puolestaan ilmeni pyrkimyksenä kansallisen itsenäisyyden, itsemääräämisoikeuden ja eheyden säilyttämisenä sekä kansallisen taloudellisen ja sosiaalisen aseman kohentamisena (Ruhala 1977, 117).

Puolueettomuudella onkin katsottu olevan myös aktiiviset ja passiiviset aspektinsa. Puolueettomuuden passiivinen aspekti rajoittaa puolueettoman maan toimintamahdollisuuksia aseellisen konfliktin osapuoleksi joutumisessa, sillä puolueettomilta mailta vaaditaan tasapuolisuutta konfliktin kaikkien osapuolien välillä. Puolueettomuuden aktiivinen aspekti puolestaan edellyttää, ettei puolueeton valtio luovuta maaperäänsä muiden valtioiden sotilaalliseen voimankäyttöön. Tässä yhteydessä tarkoitetaan

²⁷ Ruhala on kuvannut sitoutumattomuuspolitiikan tyypillisiä piirteitä väitöskirjassaan ”*Turvallisuuspolitiikka. Ulkopoliitiikan ja strategian peruslinjat ydinaseiden aikakaudella*” (1977).

sotilaallista voimankäyttöä ja sitä tukevaa toimintaa kaikissa mahdollisissa muodoissaan ja toimintaympäristöissä: maalla, merellä tai ilmassa (Karsh 1987, 24). Toisaalta puolueettomilla mailla tulee myös olla kyky puolustaa itseään siltä, että heidän puolueettomuuttaan rikottaisiin. Pysyvästi puolueettomien maiden tulee myös rauhan aikana harjoittaa sellaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, että ne säästyvät sodan osapuoliksi joutumiselta (Blombergs 2016, 26). Nämä niin kutsutut puolueettomuuden ennakkovaikutukset (engl. pre-effects) muodostavat puolueettomuuspolitiikan ytimen, jolla viitataan puolueettomien maiden pyrkimykseen välttää sotilaallisen konfliktin osapuoleksi joutumista (Goetschel 1999, 118–119).

Puolueettomuuspolitiikka voidaan jakaa kahtaalta myös sekä oikeudelliseen että poliittiseen funktioon. Puolueettomuuden kansainvälisoikeudellisena vaatimuksena on pidetty puolueettomuuden säilyttämisenä sodan aikana, kun taas kansainvälispoliittisesti sillä on viitattu myös rauhan ajan puolueettomuuteen (Ruhala 1977, 68). Puolueettomuuden periaate (engl. the principle of impartiality), joka määrittää puolueettoman maan puolueetonta toimintaa suhteessa sotaan käyviin maihin (Möller & Bjereld 2010, 364), on oleellinen puolueettomuuden poliittisessa funktiossa. Puolueettomuuden oikeudellisessa funktiossa on painotettu yhtäältä puolueettomuuden pysyvyyttä ja toisaalta sen oikeudellista perustaa eli niitä juridisia velvoitteita ja oikeuksia, joita puolueettomien mailla on sodan aikana (Väyrynen 1990, 17–18). Puolueettomuuden poliittinen funktio on myös käsitteellisesti sallivampi kuin oikeudellinen vastinparinsa, jossa puolueettomuutta tulkitaan tiukasti suhteessa kansainväliseen lakiin. Esimerkiksi Iloniemi on kuitenkin esittänyt, että Suomessa puolueettomuudella ei ole oikeudellista perustaa, kuten esimerkiksi Itävallassa, joten sinänsä Suomesta ei voida puhua oikeudellisesti puolueettomana vaan neutraalina ulkopoliitiikkaa harjoittavana maana (Iloniemi 1990, 92–93). Täten puolueettomuuden poliittisen funktion tulkinta on aina subjektiivisempi ja mahdollistaa puolueettomuuden käytön ulkopoliittisena instrumenttina eli keinona ulkopoliittisen päämäärien saavuttamiseksi (Karsh 1987, 21).

Missä määrin puolueettomuudessa oli kysymys Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan identiteettipoliittisia pyrkimyksiä edistävästä diskurssista? Goetschelin mukaan puolueettomuuden käsitteen poliittinen, ei laillinen, funktio rakentuu kansallisen identiteetin ympärille (Goetschel 1999, 121). Suomalaisen turvallisuuspolitiikan perspektiivissä poliittinen funktio tulee selkeimmin esille tarkasteltaessa puolueettomuuspolitiikkaa identiteettipoliittisen kysymyksenasettelun kautta. Agiuksen mukaan Suomen kylmän sodan aikaisessa ulkopoliittisessa linjassa oli tunnistettavissa yhtäältä käsitys realistisen ja rationalistisen koulukunnan mukaisesta puolueettomuudesta valtioiden intressejä ohjaavina ja ilmentävinä tekijöinä, mutta toisaalta sitä tukivat aktiivista

puolueettomuuspolitiikkaa heijastavat identiteettipolitiiset diskurssit, joissa puolueettomuuden rajat määritettiin toimijälähtöisemmin (Agius 2011, 372–373). Tätä aktiivisen puolueettomuuden diskurssia on tulkittu ulkopoliittikan tutkimuksessa myös alisteiseksi puolueettomuusdiskurssiksi, joka keskittyi käsittelemään puolueettomuuden kansallista luonnetta, puolueettomien maiden paikkaa kansainvälisessä järjestelmässä ja sen normatiivista, rauhanomaista merkitystä (Joenniemi 1989 viitattu Agiuksessa 2011, 374). Puolueettomat maat näkivät itsensä aktiivisina kansainvälistyjinä (engl. active internationalists), joilla oli osaltaan merkittävä tehtävä kansainvälisessä politiikassa. Tämän puolueettomuusdiskurssin aktiivisen aspektin avulla Suomen kaltaiset puolueettomat maat rakensivat omaa ulkopoliittista identiteettiään tavalla, joka auttoi niitä määrittämään ulkopoliittisia intressejään (Agius 2011, 375–376).

Puolueettomuusdiskurssin ehkä perinteisin juonne on kuitenkin ollut korostaa pohjoismaisuuden merkitystä. Suomelle sen pohjoismaisilla naapureiden ulko- ja turvallisuuspoliittisilla valinnoilla on ollut suuri merkitys (Väyrynen 1975, 295; Kalela 1975, 390). Pohjoismaisen yhteistyön juuret ulottuvat pitkälle Pohjoismaiden historiaan ja yhteiseen kulttuuriperintöön jopa 1400-luvulle asti (Forsberg 2002, 236). Suomen merkittävimmäksi pohjoismaiseksi kumppaniksi on muodostunut Ruotsi, jonka ulkopoliittisessa vanavedessä Suomi on halunnut kulkea. Suomen ja Ruotsin välistä ulko- ja turvallisuuspoliittista suhdetta voitaisiinkin kuvata pikkuveli–isovelji-asetelmalla, jossa Suomi on tuntenut paitsi ihailua myös lojaalisuutta naapuriaan kohtaan. Ensimmäiset yritykset pohjoismaisen yhteistyön kehittämiseksi käynnistettiin 1930-luvulla, kun Suomi otti ensimmäisen kerran osaa pohjoismaisiin ulkoministerikokouksiin 1934. Suomelle liittyminen osaksi pohjoismaista yhteistyötä ei kuitenkaan alun perin ollut itsestäänselvyys: Suomella oli valittavana kaksi viiteryhmää, Baltian maat ja Pohjoismaat, joista se kuitenkin valitsi jälkimmäisen. Ajatus pohjoismaisesta puolustusyhteistyöstä ennen toista maailmansotaa ja sen aikana kuitenkin kariutui Ruotsin sisäpoliittisen vastustuksen vuoksi, ”kun puolueettomuutta ei haluttu riskeerata heikon Suomen vuoksi” (Forsberg 2002, 236–237; Meinander 2010, 170–172).

Kylmän sodan aikana pohjoismaisuudesta muodostui kuitenkin Suomen ulkopoliittisen identiteetin olennainen tekijä. Vaikka turvallisuuspoliittiset intressit erottivatkin Pohjoismaita, eivät ne kuitenkaan estäneet Pohjoismaita tiivistämästä yhteistyötä esimerkiksi yhteiskuntapolitiikan eri osa-alueilla esimerkiksi pohjoismaisen hyvinvointivaltion edistämiseksi (Browning 2008, 195–196). Rauhanomaiset Pohjoismaat muodostivat Suomelle ulko- ja turvallisuuspoliittisesti hyväksyttävän viiteryhmän, ja Suomelle pohjoismaisuus oli lupaus paremmasta huomisesta, niin kutsuttu kolmas linja, joka perustui humanitaarisille arvoille sekä rauhan ja hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiselle (Browning 2002, 50). Suomettuneesta ulkopoliittisesta ilmapiiristä huolimatta Suomi liittyi

Pohjoismaisen neuvoston jäseneksi 1950-luvun puolivälissä (Jyränki 2017, 283; Lavery 2006, 138–139; Meinander 1999, 305–306).

1960-luvulla Suomen ulkopoliittisessa linjassa tapahtui merkittävä muutos, kun Suomi alkoi harjoittaa aktiivista puolueettomuuspolitiikkaa (Kalela – Turtola 1975, 60) ja osallistua aktiivisemmin kansainväliseen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen yhteistyöhön (Möttölä 1993, 68). Tätä puolueettomuuden idealistista puolta on kutsuttu rauhanpolitiikaksi (Joenniemi 1993 viitattu Goetschlissä 1999, 120). Suomen liittyminen Yhdistyneiden kansakuntien (YK) jäseneksi vuonna 1956 oli linjassa Suomen rauhanpolitiikan kanssa ja ”ilmensi omalla tavallaan pyrkimystä kohti itsenäistä puolueettomuutta” (Jyränki 2017, 280). Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan aktiivinen aspekti ilmeni muun muassa seuraavasti: Suomi osallistui aktiivisesti rauhanvälitystehtäviin, kuten esimerkiksi Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton strategisten aseiden rajoittamista koskevien neuvotteluiden järjestelyihin (SALT), välitti kahdenvälisiä neuvotteluja, sekä järjesti 1970-luvulla Euroopan aseidenriisuntakonferenssin esineuvottelut ja Euroopan Turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (Jyränki 2017, 283–285). Lisäksi Suomi osallistui aktiivisesti muun muassa YK:n rauhanturvaamiseen ja rauhanvälitystehtäviin (Jyränki 2017, 282; Karsh 1987, 94). Suomen kylmän sodan aikaisen puolueettomuusdiskurssin kautta ei siis itseasiassa viestitetty Suomen ulkopoliittisen liikkumavaran niukkuudesta; päinvastoin sen kautta pyrittiin luomaan mielikuvaa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen liikkumavaran laajuudesta. Nämä aktiivisen puolueettomuusidentiteetin osatekijät auttoivat Suomen kaltaista maata ottamaan kantaa kansainvälisen tilanteen kehitykseen, kuitenkin joutumatta sotilaallisten konfliktien osapuoleksi.

Kylmän sodan päättyessä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa puolueettomuusdiskurssille alettiin hakea uutta korvaajaa, koska nimenomaan haluttiin tehdä selkeä pesäero kylmän sodan stigmatisoivaan käsitemaailmaan. Sen seurauksena myös pohjoismainen identiteetti ajautui kriisiin: sen merkitys ulkopoliittisen yhteistyön vaikuttimena muuttui kyseenalaiseksi, kun Ruotsi ja Suomi alkoivat etsiä uutta suuntaa Euroopasta (Waever 1992; Forsberg & Vaahtoranta 2001, 70). Tämä johti myös pohjoismaisen yhteistyön muutospainaisiin, jotka nousivat esille 1990-luvun alussa muuttuneen suurvaltapoliittisen tilanteen ja länsieurooppalaisen integraatiokehityksen seurauksena (Möttölä 1993, 62). Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen pohjoismaisen yhteistyön luonne muuttui selvästi, mutta toisaalta se mahdollisti myös ulko- ja turvallisuuspoliittisten asioiden esiinnousun yhteistyön asialistalle. Samanaikainen pohjoismaisen hyvinvointivaltion mallin taloudellinen rapistuminen, Euroopan yhdentyminen, Itämeren alueen avautuminen ja Baltian maiden itsenäistyminen vei pohjaa pohjoismaiselta identiteetiltä ja asetti pohjoismaiselle yhteistyölle uusia ulkopoliittisia haasteita (Forsberg 1993, 241).

Pohjoismaisen identiteetin merkitys Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan määrittelyssä on kuitenkin tehnyt takaisinpaluuta viime vuosina. Tältä osin Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen diskurssi heijastaa paluuta ajassa taaksepäin, kylmän sodan jälkeisiin ensimmäisiin vuosiin. Suomi tunnistaa itsensä vahvasti pohjoismaisena valtiona ja on ilmeisimmin valmis nojaamaan pohjoismaisilta ystäviltään, etenkin Ruotsilta, saamaansa tukeen. Viime vuosikymmenen aikainen pohjoismaisen puolustusyhteistyön (engl. Nordic Defence Organisation, NORDEFCO) ja Suomen ja Ruotsin välisen kahdenvälisen puolustusyhteistyön tiivistäminen osoittaa, että Suomelle Pohjoismaat on edelleen tärkeä identiteettipoliittinen viiteryhmä. Suomen ja Ruotsin välistä kahdenvälistä puolustusyhteistyötä onkin merkittävästi tiivistetty 2010-luvun loppupuolella, ja maat allekirjoittivat viimeiseksi kahdenvälisen puolustusyhteistyösopimuksen kesällä 2018.²⁸ Vaikka yhteistyöhän ei vielä ainakaan toistaiseksi liity keskinäistä puolustusvelvoitetta, on kahdenvälinen yhteistyö saavuttanut Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa linjassa erityisaseman.²⁹

Kaiken kaikkiaan merkittävimpana yksittäisenä Suomen puolueettomuuspolitiikan rapautumiseen vaikuttavana muutostekijänä voidaan pitää Suomen valintaa hakeutua Euroopan unionin (EU) jäseneksi 1990-luvun alussa. Suomelle EU-jäsenyys merkitsi identiteettipoliittista mahdollisuutta hakeutua takaisin eurooppalaisten kansakuntien joukkoon (Agius 2011, 378). Suomen se myös kyseenalaisti Suomen puolueettomuusdiskussin (Hakovirta 1990, 72; Möller & Bjereld 2010, 365; Aunesluoma & Raunio-Niemi 2016, 68–69) ja johti lopulta sen luonnolliseen eroosioon (Ferreira-Pereira 2006, 103). Sinänsä Suomi ei ollut tässä asetelmassa yksin, sillä EU-jäsenyyttä päättivät hakea myös kaksi muuta puolueetonta eurooppalaista maata, Itävalta ja Ruotsi. Itse asiassa ”kysymys puolueettomuuden yhteensopivuudesta tai ristiriidasta” EU-jäsenyyden osalta nousi esille Itävallan EU-jäsenyyden myötä. Vallitseva käsitys puolueettomien eurooppalaisten maiden keskuudessa oli se, ”ettei yhteisön jäsenyys ollut yhteensopivan puolueettomuuden kanssa”. Kaikista vahvin tämän tulkinnan esittäjistä oli Sveitsi, joka tulkitsi EU-jäsenyyden olevan syvästi ristiriidassa puolueettomuuden kanssa (Hakovirta 1990, 72–73).

Kylmän sodan jälkeisessä maailmassa Suomi onkin puolueettomuuden sijaan valinnut ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjakseen poliittisen liittoutumisen Euroopan unionissa. Yhdessä muiden EU:n puolueettomien maiden kanssa Suomi oli halukas vaikuttamaan EU:n integraatioprosessiin, eikä jäämään passiiviseksi sivustaseuraajiksi (Ferreira-Pereira 2006, 103).

²⁸ *Valtioneuvoston tiedote*. Suomi ja Ruotsi allekirjoittivat puolustusyhteistyötä koskevan yhteisymmärryspöytäkirjan, https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/suomi-ja-ruotsi-allekirjoittivat-puolustusyhteistyota-koskevan-yhteisymmarruspoytakirjan, 9.7.2018, sivustolla käyty 5.11.2018. *Helsingin sanomat*. Suomen ja Ruotsin puolustusyhteistyö, <https://www.hs.fi/aihe/suomen-ja-ruotsin-puolustusyhteistyo/>, sivustolla käyty 5.11.2018.

²⁹ Puolustusministeriö. Suomen ja Ruotsin välinen puolustusyhteistyö, <http://www.defmin.fi>, sivustolla käyty 23.4.2019.

Suomessa tämä pyrkimys oli muita Pohjoismaita vielä voimakkaampi (Rieker 2004, 375). Suomen voidaan myös katsoa aktiivisesti vaikuttaneen EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan muodostamiseen (Palosaari 2013, 5). Kysymys ei siis ole ollut ylhäältä annetusta normistosta vaan aktiivisesta sosialisatiosta, minkä seurauksena Suomi muiden Euroopan puolueettomien maiden kanssa lähti uudelleen määrittelemään ulko- ja turvallisuuspolitiikkansa suuntaa. Esimerkkinä tästä voidaan pitää muun muassa ruotsalais-suomalaisesta ehdotuksesta liittää EU:n sotilaallista kriisinhallintaa koskevat Petersbergin tehtävät osaksi Amsterdamin sopimusta ja täten EU:n ulko- ja turvallisuuspoliittista toimivaltaa (Rieker 2004, 377). Voidaankin kiistatta sanoa, että Suomi on aktiivisesti hakeutunut eurooppalaisten maiden joukkoon ja halunnut eurooppalaistua ulkopoliittisessa linjassaan.

Suomen suhdetta EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan voidaan luonnehtia jossain määrin kaksijakoiseksi. Yhtäältä Suomi on halunnut maksimaalisesti hyödyntää EU:sta saatavaa ulko- ja turvallisuuspoliittista hyötyä, mutta toisaalta se on halunnut viestiä pitävänsä etäisyyttä Nato-maiden ryhmään. Erityisesti vastaavaa ulkopoliittista käyttäytymistä oli havaittavissa vuosituhaten alussa, kun EU:n yhteiseen puolustukseen liittyvä keskustelu oli esillä. Eräs merkittävimmistä haasteista koski Länsi-Euroopan Unionin (WEU) liittämistä osaksi EU:ta ja yhteisen puolustuksen mukaan tuomista osaksi EU:n sopimusperustaa. Suomi ja muut puolueettomat eurooppalaiset maat vastustivat aluksi EU-konventissa tehtyä esitystä yhteisen puolustuksen liittämistä EU:n perustamissopimukseen, mutta suomalaisten esitystä ei hyväksytty osaksi uutta sopimustekstiä (Palosaari 2013, 18).

Suomi kuitenkin hyväksyi perustamissopimuksen vision EU:n yhteisestä puolustuksesta sillä varauksella, että yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka "ei vaikuta tiettyjen jäsenvaltioiden turvallisuus- ja puolustuspolitiikan erityisluonteeseen" (Lissabonin sopimus Artikla I-41, par. 7).³⁰ Tällä klausuulilla pyrittiin säilyttämään entisten puolueettomien maiden asema sotilaallisesti liittoutumattomina (Ferreira-Pereira 2006, 105). Vaikka avunantovelvoite sitoo kaikkia jäsenmaita aseellisen hyökkäyksen tapahtuessa, yksittäiseen EU-jäsenmaahan kohdistuva perinteinen sotilaallinen hyökkäys on vallitsevassa turvallisuuspoliittisessa tilanteessa arvioitu varsin epätodennäköiseksi. Sitä on tulkittu EU-jäsenmaiden välisen solidaarisuuden ilmentymänä, mutta ennen kaikkea kyseessä on poliittinen julistus, joka nykymuodossaan ei ole verrattavissa esimerkiksi Naton

³⁰ Artiklassa 42.7: "Jos jäsenvaltio joutuu alueeseensa kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, muilla jäsenvaltioilla on velvollisuus antaa sille apua kaikin käytettävissään olevin keinoin Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan 51 artiklan mukaisesti. Tämä ei vaikuta tiettyjen jäsenvaltioiden turvallisuus- ja puolustuspolitiikan erityisluonteeseen. Tämän alan sitoumusten ja yhteistyön on oltava Pohjois-Atlantin liiton puitteissa tehtyjen sitoumusten mukaisia, ja Pohjois-Atlantin liitto on jäseninä oleville valtioille edelleen niiden yhteisen puolustuksen perusta ja sitä toteuttava elin." *EUR-lex*. Lissabonin sopimus 2007, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/mutual_defence.html, sivustoilla käyty 25.6.2018.

peruskirjan viidenteen artiklaan (Koivula 2016, 124). Vaikka optio yhteisestä puolustuksesta on edelleen olemassa, yksikään jäsenvaltio ei ole esittänyt EU-maiden siirtymistä yhteiseen puolustukseen. Tämän takia Euroopan unionin yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka, julistuksistaan huolimatta, onkin osoittautunut lähinnä paperitiikeriksi (Kerttunen 2016, 17). Näin Euroopan unionin yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka on keskittynyt ennen kaikkea sotilaalliseen kriisinhallintaan Saint Malon julistuksen hengessä (Ferreira-Pereira 2006, 106; Howarth 2006, 34–35).

Perinteisen puolueettomuuden sijaan tavaksi on muodostunut 2000-luvun ulko- ja turvallisuuspoliittisissa keskusteluissa puhua puolueettomuuden seuraavasta vaiheesta (engl. post-neutrality) eli liittoutumattomuudesta (non-allied states) tai sotilaallisesta liittoutumattomuudesta (engl. militarily non-aligned states) (Agius & Devine 2011, 267–268; Devine 2011, 348). Jälkimmäisellä viitataan varsinaiseen Nato-keskusteluun. Suomelle tämän uuden ”puolueettomuusdiskurssin” hyväksyminen on kuitenkin ollut muita Euroopan puolueettomia valtioita, Irlantia, Itävaltaa ja Ruotsia helpompaa (Devine 2011, 350; Tiilikainen 2005, 52). Myös muiden puolueettomien EU-jäsenmaiden valinta eurooppalaistaa turvallisuus- ja puolustuspolitiikkansa kehittämistä on helpottanut Suomen linjavalintaa. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa puolueettomuus siis korvattiin sotilaallisen liittoutumattomuuden (Ferreira-Pereira 2006, 110; Pesu 2017a, 3–5) ja poliittisen liittoutuneisuuden diskursseilla, mikä puolestaan mahdollisti Suomen täysimääräisen osallistumisen Euroopan unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan.

Suomen EU-jäsenyyden ja sitä seuranneen ulko- ja turvallisuuspolitiikan eurooppalaistumisen ja puolueettomuuden hylkäämisen myötä Suomen on ollut helpompi hivuttautua myös lähemmäksi Naton yhteistyöjärjestelyjä. Kun kylmän sodan aikana Suomi tietoisesti vältteli Neuvostoliiton negatiivisen reaktion pelossa arvostelemasta Natoa suoraan tai yhteyksiä Naton kanssa, kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella Suomi onkin jatkuvasti syventänyt sotilaallista yhteistyötään Naton kanssa (Blombergs 2016, 30; Forsberg 2002, 246; Pesu 2017a, 4). Toisaalta Naton sisäinen uudistuminen ja toiminta kansainvälisen kriisinhallinnan saralla yhteistyössä YK:n ja ETYJ:n tukena antoivat Euroopan puolueettomille maille lisäsyyn Naton rauhankumppanuusohjelmaan liittymiseksi. Myös Naton ja Venäjän väliset yhteistyöjärjestelyt, EU:n ja Naton rinnakkaiset laajentumisprosessit ja Euroatlanttisen kumppanuusneuvoston perustaminen olivat niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat liittoutumattomien maiden käsitykseen uuden Naton rakentamisesta ja yhteistyövaraisen turvallisuuden rakentamisesta Euroopassa (Ferreira-Pereira 2006, 108).

Nämä Natossa tapahtuneet sisäiset muutostekijät, joita tarkastellaan tarkemmin luvussa 4, ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, miten Suomi on määrittänyt suhdettaan Natoon. Esimerkiksi Suomen lähentyminen Naton kanssa on muuttunut luontevaksi osaltaan siitä syystä, että Nato itsessään on uudelleen määrittänyt tehtäväkenttäänsä ja rooliaan

kansainvälispoliittisena toimijana, jolloin Suomen on ollut helpompi samaistua puolustusliittoon ja sen toimintaan. Koska Nato ei määritä itseään enää pelkästään sotilasliittona vaan laaja-alaisena demokratian ja oikeusvaltion periaatteita edistävänä turvallisuuspoliittisena yhteisönä, Naton ja Suomen yhteistyö entistä hyväksyttävämpää identiteettipoliittisista näkökulmista tarkasteltuna. Täten Suomen suhdetta sotilasliitto Natoon voidaan tulkita myös lännettymisdiskurssin kautta, jonka välitykselle on rakennettu positiivista kehystä puolustusliitto Natosta.

Identiteettipoliittisten diskurssien tulkintaa eivät kuitenkaan ainoastaan harjoita kansallisvaltioita edustavat maiden hallitukset vaan koko poliittinen kenttä, joka osaltaan rakentaa omia tulkintoja kansallisvaltioiden identiteettipoliittisista pyrkimyksistä. Poliittiset toimijat vain harvoin jakavat täysin samaa identiteettipoliittista käsitystä. Erilaiset näkemyserot voivat johtaa maan sisäisen jännitteen syntymisen erilaisten identiteettipoliittisten pyrkimysten välillä (Calhoun 1998, 27). Esimerkiksi Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen identiteetti ei ole pelkästään Suomen ulkopoliittisen johdon määrittelemää, vaan sitä ovat muokkaamassa myös muut politiikan toimijat, kuten poliittiset puolueet ja yksittäiset kansanedustajat. Poliittiset puolueet ja poliitikot muodostavat omia ja erilaisia käsityksiä siitä mikä Suomen ulkopoliittikan identiteettipoliittinen suunta esimerkiksi suhteessa Suomen sotilaalliseen liittoutumiseen ja mahdolliseen Nato-jäsenyyteen on: yhdet näkevät Suomen ulkopoliittisesti pysyvästi liittoutumattomana, toiset kyseenalaistavat liittoutumisen Naton kanssa, mutta hyväksyvät niin kutsutun poliittisen liittoutumisen, kolmannet ajattelevat Nato-jäsenyyden mahdollisena tulevaisuuden optiona ja neljännet puolestaan liputtavat avoimesti mahdollisen jäsenyyden puolesta. Näistä eri näkökulmista syntyy pohja diskursiivisille jännitteille, jotka mahdollistavat toistensa kanssa erilaisten ulko- ja turvallisuuspoliittisten retoriikan synnyn.

Tämän luvun tavoitteena on ollut kuvata niitä teoreettisia ja poliittishistoriallisia lähtökohtia, joista erilaiset Suomen ulkopoliittiseen identiteettipoliittiset diskurssit ovat rakentuneet. Toiseksi luvun tavoitteena on ollut kuvata konstruktivistiselle ulkopoliittikan tutkimukselle tyypillistä teoreettista tutkimusparadigmaa. Seuraavassa tutkimusmenetelmiä ja aineistoa käsittelevässä luvussa syvennän tätä analyysiä ja pyrin osoittamaan, miten konstruktivistinen ulkopoliittikan tutkimusote on yhteensovitettavissa empiirisen, induktiivisen aineiston sisällönanalyysin kanssa.

3 TUTKIMUSMENETELMIEN JA AINEISTON KUVAUS

Tässä luvussa kuvaan tutkimukseni keskeisiä tutkimusmetodologisia valintoja, tutkimusmenetelmiä ja aineistoja. Luku jakautuu kahteen osaan: Ensimmäisessä osassa taustoitan konstruktivistisen ulkopoliittikan tutkimuksen lähestymistavan merkitystä omassa tutkimuksessani sekä määrittelen diskurssien ja retoriikan tutkimiseen liittyviä keskeisiä käsitteitä. Pohdin politiikkadiskurssi-käsitteen merkitystä omassa tutkimuksessani ja vertaan diskurssien, narratiivien ja retoriikan tutkimusperinteiden välistä suhdetta. Luvun toisessa osassa siirryn valitsemieni tutkimusmenetelmien ja empiiristen tutkimusaineistojen kuvaamiseen. Kuvaan tutkimusaineistojeni sisältöjä ja tutkimusmenetelmiä, joiden kautta olen tutkinut Naton institutionaalisen agendan muutosta, Suomen Nato-politiikkaa ja sen pohjalta käydyn parlamentaarisen keskustelun sisältöjä sekä retorisen vakuuttamisen keinoja. Tutkimusmenetelmäni perustuu systemaattiseen, induktiiviseen aineiston laadulliseen ja määrälliseen sisällönanalyysiin, jonka pohjalta teen empiirisiä johtopäätöksiä niin Naton institutionaalisen agendan, Suomen Nato-politiikkaa käsittelevien linjauksien kuin siitä syntyneen turvallisuuspoliittisen keskustelun kehityksestä kylmän sodan jälkeisenä aikana.

3.1 MODERNI KONSTRUKTIVISTINEN LÄHESTYMISTAPA ULKOPOLITIIKAN TUTKIMISEEN

Konstruktivistisen tutkimusotteen mukaan ei ole olemassa vain yhtä oikeaa tapaa lähestyä analyysin kohteena olevaa tutkimusaineistoa. Sen sijaan konstruktivistit painottavat tulkinnan eli interpretaation merkitystä tutkimusaineiston analyysissä (Finnemore & Sikkink 2001, 395). Myös konstruktivistien ryhmässä on kuitenkin sisäisiä näkemyseroja siitä, missä määrin analyysin kohteena olevat havainnot tulisivat olla tutkimusaineistosta tunnistettavissa. Esimerkiksi konstruktivistien kriittinen haara eli niin kutsutut postmodernistiset konstruktivistit eivät painota todistettavissa olevien havaintojen merkitystä, vaan korostavat ilmiselviltäkin vaikuttavien diskurssien piilomerkitysten tutkimista. Postmodernin suuntauksen vahvuutena voidaan pitää siis sitä, että se mahdollistaa kriittisen pohdinnan, ja heikkoutena puolestaan sitä, ettei se

kykene osoittamaan tehtyjen empiiristen havaintojen esiintyvyyttä tutkimusaineistossa.

Niin kutsutut modernit konstruktivistit puolestaan eivät kyseenalaista rationalistien epistemologista tieteenfilosofiaa, jossa tutkimuksen pohjalta tehdyt johtopäätökset tulee olla todistettavissa empiirisen tutkimusaineiston pohjalta (Schimmelfennig 2003, 67). Modernit konstruktivistit painottavat, että vaikka tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä voidaan tulkita eri tavoin, osa tutkimusaineiston pohjalta tehdyistä johtopäätöksistä on vakuuttavampia kuin toiset niiden loogisesta ja empiirisestä todistettavuudesta johtuen. Finnemore ja Sikkink huomauttavatkin, että vaikka modernien konstruktivistien tutkimusasetelma täten poikkeaa rationaalisesta ja utilitaristisesta, tavoiteltavan hyödyn maksimointiin pyrkivästä tieteenfilosofiasta, metodologisesti modernin konstruktivismin tutkimusmenetelmät voivat olla lähempänä rationalistista kuin tulkinnallista tutkimusparadigmaa (Finnemore & Sinnik 2001, 395).

Tämä väitöskirjatutkimus pohjautuu modernin konstruktivismin tutkimusasetelmaan, sillä tutkimukseni johtopäätökset perustuvat empiirisen aineiston pohjalta tekemiini systemaattisiin havaintoihin. Modernien konstruktivistien tavoin tehtäväni tutkijana on ollut kerätä mahdollisimman todistusvoimaista, empiiristä tutkimusaineistoa Suomessa Natosta käydystä turvallisuuspoliittisesta keskustelusta (Finnemore & Sikkink 2001: 395). Omassa tutkimuksessani tunnistamani selitystavat rakentuvat Suomen ulkopoliittista identiteettiä kuvaavien diskurssien, eräänlaisten merkitysrakenteiden (engl. systems of signification) varaan (Milliken 1999, 231), joiden välityksellä on viestitty Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sisällöistä ja puhetavoista suhteessa puolustusliitto Natoon Suomen liittyttyä Naton rauhankumppanuusohjelman jäseneksi. Tutkimukseni tavoitteena on paitsi tunnistaa ja kuvata näitä merkitysrakenteita myös analysoida tapaa, jolla diskurssit saavat uusia merkityksiä. Siksi laajennankin analyysini valtion virallisten ”politiikkapositoiden” tasalta ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun vaihtoehtoihin tulkintoihin, Suomen eduskunnassa rakennettuun Nato-retoriikkaan.

Lähtökohtaisesti konstruktivistinen ulkopoliitiikan tutkimusperinne ei perustu rationaalisten syy-seuraus-suhteiden selittämiseen, vaan se pyrkii laajentamaan tutkimusasetelmaa laadullisten ja tulkinnallisten (engl. interpretative), induktiivisten tutkimusmenetelmien varaan. Konstruktivistinen ulkopoliitiikan tutkimusparadigma edellyttää täten rationalistismaterialistiseen paradigmaan verrattuna erilaista otetta ulkopoliitiikan ja sitä ilmentävien vaikuttamiskeinojen, kuten ulkopoliitiikan kielen, tutkimiseen. Ulkopoliitiikan kielen tutkimuksen osalta se poikkeaa rationaalistismaterialistisesta tutkimusparadigmasta jo ensiksi siinä, että rationalistit ymmärtävät kielen pelkästään viitteellisenä, instrumentaalisenä välineenä, kun taas konstruktivistit ymmärtävät kielen toimivan merkittävänä sosiaalisten ilmiöiden rakentajana (Doty 1993, Browning 2008, 40-41).

Konstruktivistisista lähtökohdista tarkasteltuna kieli voi hallita yhteiskuntaa, sen rakenteita ja tapaa, jolla maailmaa hahmotetaan kommunikatiivisten tilanteiden kautta.

Toiseksi konstruktivistinen tutkimusote on pyrkinyt vastaamaan kysymyksiin miten ja kuinka, ei niinkään miksi-kysymykseen, joka on tyypillisemmin ollut rationalistismaterialistisen ulkopoliitiikan tutkimuksen keskiössä. Vastaavasti vastaamalla edellä mainittuihin kysymyksiin ulkopoliitiikan tutkijat voivat arvioida paitsi ulkopoliitiikan sisältöjä ja puhetapoja myös tarkastella tutkimuksen kohteena olevia merkityssysteemejä laajemmin (Doty 1993, 298–302). Edellä mainittuihin miten ja kuinka kysymyksiin vastaaminen on mahdollista diskursseja tutkimalla. Esimerkiksi Roxanne Lynn Dotyn konstruktivistisessä ulkopoliitiikan analyysissä painottuu kielen merkitys ulkopoliittisen todellisuuden tutkimisessa (Doty 1993, 302). Vastataksemme analyttisesti Dotyn esittämään tarpeeseen miten-kysymyksen merkityksestä, tutkijan tulee tunnistaa niitä keskeisiä ulko- ja turvallisuuspoliittisia määreitä, jotka luovat eräänlaiset parametrit tutkimuskysymyksille. Tunnistaaksemme ja analysoidaksemme ulkopoliittisia diskursseja tulee ensin määrittää, mistä attribuuteista eli kyseistä ulkopoliittista kysymystä määrittävistä teemoista rakentuu? Tunnistamalla näitä teemoja ulkopoliitiikan tutkija voi hahmottaa esimerkiksi tietyn toimijan ympärille muodostuneita diskursseja eli puhumojia, jotka osaltaan heijastavat kyseiseen toimijan identiteettiä ja roolia.

Milliken on tunnistanut ainakin kahdenlaisia menetelmiä diskurssien analysoimiseksi ulkopoliitiikan tutkimuksen merkityssysteeminä. Ensimmäinen niistä on niin kutsuttu predikaattianalyysi, jota soveltamalla teksteistä voidaan tunnistaa tutkimuksen kohteena olevien subjektien predikaatteja eli kuvailevia määreitä (Milliken 1999, 232). Toinen Millikenin tunnistama menetelmä on lähinnä niin kutsuttua Grounded Theory (GT) -menetelmää, jossa ulkopoliitiikan tutkijan tehtävänä on konstruoida eli rakentaa lukijalle empiirisen aineiston pohjalta laajempia diskurssiivisiä merkityssysteemejä ja toimia eräänlaisena empiiristen tutkimusaineiston tulkina. Jälkimmäinen tutkimusmenetelmä on puhtaasti induktiivinen, ja se perustuu tutkimusaineiston pohjalta tunnistettujen temaattisten aiheiden abstrahointiin. Koska tutkija ei voi tietää etukäteen, mistä predikaateista tai abstrahoitavista teemoista tutkittava aihe muodostuu, tulee hänen ensiksi muodostaa oma käsityksensä tutkittavasta aineistosta. Vasta tämän jälkeen hän voi suorittaa tarvittavan analyysin. Mikäli tutkimusaineisto on tarpeeksi suppea, empiirisen aineiston pohjalta laadittava induktiivinen analyysi on toteutettavissa suhteellisen helposti. Mikäli aineisto puolestaan on varsin laaja, tutkijalle ei välttämättä jää muuta mahdollisuutta kuin soveltaa ennalta päätettyä deduktiivistä tutkimusotetta aineistonsa analysoimiseksi.

Tässä tutkimuksessa sovellan mahdollisimman laajasti GT-menetelmälle tyypillistä induktiivistä tutkimusotetta. Näin ollen aineiston pohjalta tehdyt

kategorisoinnit, diskursiiviset merkityssysteemit, eli politiikkadiskurssit ovat puhtaasti empiirisen tutkimusaineiston pohjalta tunnistamiani ja valituista tutkimusaineistosta mahdollisimman selkeästi jäljitettävissä. Vastaavasti myöhemmässä aineistoanalyysin vaiheessa, kun tyypittelen Suomen eduskunnassa pidettyjä Nato-puheenvuoroja, olen käyttänyt hyväksi selontekojen pohjalta tunnistamiani diskursseja eräänä ”deduktiivisen” tyypittelyn kriteerinä. Samalla myönnän, että tutkijana oma subjektiivinen käsitykseni maailmasta ja tutkimastani aiheesta ei voi olla vaikuttamatta tapaan, jolla lähestyn tutkimuksen kohdetta: Natoa, Suomen Nato-politiikkaa ja siitä käytyä ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelua. Tutkimusta tehdessäni olen kuitenkin pyrkinyt etäännyttämään itseni tutkittavasta kohteesta mahdollisimman kauas ja tarkastelemaan sitä mahdollisimman objektiivisesti, ulkopuolisin silmin. Vaikka kysymyksessä on varsin poliittinen ja poliittisessa keskustelussa yleensä tunteita herättävä aihe, tutkijan on analysoitava aihetta mahdollisimman objektiivisesti. Täten henkilökohtaisilla mielipiteillääni Suomen turvallisuuspoliittisista valinnoista ei ole merkitystä tutkimuksen laadinnan kannalta.

Koska ulkopoliittisten päätöksentekijöiden todellisten motivaatioiden kartoittaminen on käytännössä mahdotonta, Waever on argumentoinut, että ulkopoliitiikan tutkimuksen näkökulmasta diskurssianalyysin tekijän tulisi analysoida julkisia tekstejä. Jos diskurssit määritellään rakenteiksi tai merkityssysteemeiksi, diskurssianalyytikon tulisi kyetä jäljittämään diskursseja kuvaavia keskeisiä konsepteja ja teemoja erilaisten tekstien pohjalta. Diskursiiviset rakenteet rakentuvat valtion ja kansakunnan (engl. state and nation) käsitteiden varaan, sillä ulkopoliitiikan linjan itsessään pitää artikuloida ulkopoliitiikan suuntaa ja kertoa tarinaa kansakunnasta (Waever 2000, 35). Näin ollen tutkijan tulee käyttää havaintojensa tekemisessä mahdollisimman tarkkoja alkuperäislähteitä. Alkuperäislähteiden pohjalta tutkija voi tunnistaa niitä keskeisiä ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa kuvaavia konsepteja tai aihealueita, joiden varaan diskurssit rakentuvat. Näin ollen tutkijoina joudumme ottamaan askeleen taaksepäin ja kysymään mistä teksti puhuu ja mitä teemoja ja käsitteitä tekstistä on tunnistettavissa.

Konstruktivismi ulkopoliitiikan tutkimuksen lähestymistapana ei itsessään edellytä mitään tiettyä tutkimusmenetelmää. ”Konstruktivistisissa” ulkopoliitiikan tutkimuksissa on sovellettu sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä (Finnemore & Sikkink 2001, 396). Teoreettismenettelöllisestä näkökulmasta tarkasteltuna diskursseja on tutkittu esimerkiksi diskurssianalyysin keinoin. Diskurssianalyytisestä näkökulmasta kielen tehtävänä on viestiä ideoista, uskomuksista, asioiden merkityksistä sekä aihesisällöistä eli konsepteista (Van Dijk 1997, 2, 9). Ehkä tunnetuin näistä on foucaltilainen diskurssianalyysi, joka ymmärtää diskurssit representaatioiden systeeminä. Diskurssien tehtävänä on tuottaa tietoa kielen, mutta myös sosiaalisten käytäntöjen kautta, jolloin diskurssit ohjaavat ihmisten

toimintaa tiettyjen toimintamallien kautta (Hall 2002, 72). Kriittinen diskurssianalyysin (engl. Critical Discourse Analysis, CDA, Fairclough, Van Dijk, Wodak) näkökulma diskurssien tutkimiseen on puolestaan ongelmalähtöisempi. Kriittisyydellä viitataan nimenomaan tutkijan kriittiseen tutkimusotteeseen epätasa-arvoista sosiaalista järjestystä ja sosiaalisia suhteita tutkittaessa (Fairclough 2010, 4, 10– 11; Sjölander & Gunnarsson 2011, 22). CDA näkee diskurssin rakentumisen sosiaalisen toiminnan tuotteena, mutta nimestä huolimatta tutkimuksen kohteena eivät ole diskurssien sisällöt vaan niiden väliset dialektiset suhteet (Fairclough & Wodak 1997, 258; Fairclough 2010, 4). Koska oman väitöskirjatutkimukseni kohteena ei ole sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen tai ongelmiin liittyvät kysymykset eikä tavoitteena ole tutkia niinkään diskurssien välisiä suhteita vaan niiden substantiivisia sisältöjä, en ole valinnut kriittistä diskurssianalyysia tutkimukseni metodologiseksi viitekehykseksi.

Jopa diskurssianalyytikkojen välillä vallitsee näkemyseroja siitä, miten diskursseja tulisi tutkia. Esimerkiksi Van Dijk on esittänyt, että diskurssianalyysia tulisi laatia noudattamalla tiettyjä periaatteita ja diskurssien tulisi muun muassa olla teksteistä tai puheista tunnistettavissa. Diskussien tulisi liittyä johonkin tiettyyn viitekehykseen eli kontekstiin, ja ne tulisi ymmärtää sosiaalisena toimintana. Eri toimijaryhmien ja niiden välinen toiminnallisuus rakentuu näiden kontekstien ja sosiaalisen toiminnan varaan (Van Dijk 1997, 29–31). Nämä diskurssianalyysin laadinnan periaatteet ovat kuitenkin sinällään varsin väljiä, eivätkä tarjoa tutkijalla konkreettista tutkimusmenetelmää diskurssien tunnistamiseksi. Jälkistrukturalistiset diskurssiteoreetikot puolestaan eivät ole halunneet sitoutua mihinkään tiettyyn menetelmään (Sjölander & Gunnarsson 2011, 37). Näiden selkeiden diskurssianalyyttisten menetelmien puuttuessa tutkijan täytyy itse päättää, miten hän ylipäätänsä määrittää diskurssin käsitteen ja miten hän ne valitsemastaan tutkimusaineistosta tunnistaa.

3.1.1 POLITIIKKADISKURSSIEN MERKITYS ULKOPOLITIIKAN IDENTITEETTIEN KEHYSTÄJINÄ

Tässä väitöskirjatutkimuksessa soveltamani diskurssin käsite nojaa argumentatiivisen policy-analyysin tutkimusperinteeseen (engl. argumentative policy analysis), joka ymmärtää julkispolitiikan (engl. public policy) syntyvän poliittisen kielen ja argumentaation sekä kommunikatiivisten tekojen kautta (Fischer & Gottweis 2012; Schön & Rein, 1994). Määrittelen diskurssit nimenomaan politiikkadiskursseina, sillä ne ovat poliittisten instituutioiden rakentamia sosiaalisia ja poliittisia konstruktioita (Sjölander & Gunnarsson 2011, 27). Politiikkadiskurssilla voidaan yksinkertaisimmillaan tarkoittaa verbaalista sananvaihtoa, dialogia politiikan ja julkispolitiikan eri aiheista (Schön & Rein 1994, 31), mutta ne

voidaan määritellä myös yhteiskunnan eri toimijoiden välisenä kanssakäymisenä (Schön & Rein 1993, 145). Poliittikkadiskurssit ovat juurtuneet institutionaalisen vallan rakenteisiin, ja ne voidaan nähdä myös sosiaalisen ja poliittisen vallan vaikuttamiskeinoina, eräänlaisina ideoiden, konseptien ja kategorioiden kokonaisuuksina. Poliittikkadiskurssit voidaan jakaa myös kahdelle eri tasolle, yhtäältä laajoihin koko yhteiskunnan kattaviin diskursseihin, jotka määrittävät ihmisten tapaa kommunikoida asioista, ja toisaalta institutionaalisen tason diskursseihin, jotka muokkaavat poliittista kulttuuria (Fischer & Gottweis 2012, 10 & 16).

Diskurssien tärkein tehtävä on kyetä vakuuttamaan kohderyhmänsä. Jälkistrukturalistisen diskurssianalyysin ja sen koulukunnan tutkijoiden Ernesto Laclau ja Chantal Mouffin kirjoituksiin viitaten diskurssit eivät ainoastaan dominoi käsityksiä vallitsevista poliittisen todellisuuden tilasta, vaan niistä voi kehittyä paitsi voimakkaita myös hegemonisia³¹ (Laclau & Mouffe 1985, 120). Ennen kaikkea institutionalisoituessaan diskurssit voivat saavuttaa voimakkaan aseman (Hajer 1993, 45). Esimerkiksi valtiollisten diskurssien kautta lujitetaan institutionaalista valtaa, jolloin niistä muodostuu toimijoidensa valta-asemaa tukevia poliittisen kulttuurin vallan välineitä. Diskursseista muodostuu voimakkaita ja dominoivia osaltaan juuri siitä syystä, että valtaa pitävä koneisto pitää niitä hengissä; diskurssit siis ilmentävät institutionaalista valtaa (Weldes & Laffey & Gusterson, 1999, 17–18). Esimerkiksi turvallisuuspolitiikkaa käsittelevien institutionaalisten poliittikkadiskurssien kautta rakennetaan tietynlaisia turvallisuuskulttuuria, jolla viestitään paitsi keskeisistä, esimerkiksi oman hallinnonalan, merkityksellisistä asiasisällöistä myös samalla pyritään vaikuttamaan ”oikeanlaisiin” käsityksiin turvallisuuspolitiikan asiantilasta. Jos valtioiden ulko- ja turvallisuuspoliittisista diskursseista muodostuu dominoivia tai jopa hegemonisia, kuka kykenee kyseenalaistamaan niiden sisältöjä ja merkitystä (Weldes & Laffey & Gusterson 1999, 17–18)?

Poliittikkadiskursseja on olemassa kaikilla eri yhteiskunnan politiikan osa-alueilla. Ne ovat luonteeltaan sekä normatiivisia että interaktiivisia, ja niiden tavoitteena on edistää vallanpitäjien omia institutionaalisia intressejä. Poliittikkadiskursseja edistävät niiden toimialasta vastaavat toimijat (Fischer 2003, 31). Schmidtin mukaan edes ”formaali institutionaalinen konteksti ei ole poliittisesti neutraali”, vaan se on tiettyjen politiikan *entrepreneuri*en rakentama (Schmidt 2012, 106; Baumgartner & Jones, 1993; Kingdon 2014). Kirjoitettu muoto vahvistaa instituutioiden esittämiä kannanottoja ja niiden välillä käytyjä keskusteluja (Van Dijk 2008, 54). Tässä tutkimuksessa valtion viralliset poliittikkapositiot ymmärretään kansallisten ulko- ja turvallisuuspoliittisten diskurssien lähteiksi, jotka nojaavat tiettyihin taustalla oleviin uskomuksiin ja käsityksiin. Keskeisimpiä näistä ovat nimenomaan valtion instituutioiden ylläpitämät diskurssit,

³¹ Torfingin mukaan hegemonia on ”vain toinen nimitys politiikalle”, joka määrittää identiteetin rakentamisen merkitystä (Torfing 1999, 82).

joiden kautta tuotetaan kansallisen rakentumisen kannalta ”me-representaatioita”.

Institutionaalista valtaa pitävät toimijat, valtioiden johtajat ja virkamieskoneisto ovat tyypillisiä esimerkkejä ”me-representaatioiden” rakentajista. Tällaisia ovat esimerkiksi valtion eri ministeriöt, jotka edistävät ja rakentavat itselleen merkityksellistä kulttuuria omaa hallinnonalaan tukevien institutionaalisten diskurssien varaan. Esimerkiksi ulko- ja turvallisuuspolitiikan päätöksentekoa valmistelevat ministeriöt ja niiden alaiset toimijat, tässä tapauksessa keskeisesti ulkoasiain- ja puolustusministeriö, sisäänkirjoittavat ulko- ja turvallisuuspoliittisia päämääriä niistä olettamuksista ja käsityksistä, joita kyseinen toimija edustaa. Esimerkiksi ulkoministeriö näkee ulko- ja turvallisuuspolitiikan merkityksen Suomen ulkoisten diplomaattisten suhteiden rakentamisen näkökulmasta, kun taas puolustusministeriö ja sen alaiset toimijat tarkastelevat Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka nimenomaan Suomen sotilaallisen puolustamisen lähtökohdista. Ulko- ja turvallisuuspoliittiset diskurssit pohjautuvat siis sellaisiin arvo- ja uskomusjärjestelmiin, jotka ovat kullekin toimijalle oleellisia oman hallinnonalan politiikka-asioiden edistämiseksi (Limnell 2009, 241, 278). Näitä moninaisia poliittisia, virallisia ja valtiollisia toimijoita voidaan kutsua eräänlaisiksi diskurssien ja narratiivien *entrepreneureiksi* eli rakentajiksi (Subotić 2015, 6).

Ulkopolitiikan ja kansainvälisen politiikan tutkimuksessa diskursseja on tutkittu myös narratiivisen identiteettiteorian kautta (Browning 2002, 2008). Sen mukaan kansallinen identiteetti luo eräänlaisen perustan yhteisesti jaettujen tarinoiden eli narratiivien rakentumiselle (Browning 2008, 22). Esimerkiksi Barnett on lähestynyt identiteetin tutkimusta käsitteellöllisyyden ”identiteetti–narratiivi–kehys” kautta (Barnett 1996, 8). Narratiivisen identiteettiteorian mukaan ulkopoliittinen toiminta muuttuu merkitykselliseksi vasta oman kerronnallistamisen kautta. Narratiivisen identiteettiteorian tavoitteena onkin selittää, miten identiteettiä kuvaavat narratiivit (engl. narratives of identity) muodostuvat sosiaalisen kanssakäymisen tuloksena ja miten ne voivat saavuttaa hegemonisen, hallitsevan aseman. Esimerkiksi Subotić on tutkinut politiikan muutoksen ja valtiollisten narratiivien jatkuvuutta. Hän on havainnut, että suuren ulkoisen paineen, stressin tai trauman kohdatessa valtion autobiografiset narratiivit tuovat lohtua ja turvaa kansakunnalle (Subotić 2015, 5). Valtiolliset narratiivit (engl. state narratives) on rakennettu aktiivisen ja perusteellisen prosessin kautta. Tähän prosessiin osallistuvat kertojina monet erilaiset poliittiset johtajat, virkamiehet, intellektuellit, akateemikot, media ja populaarikulttuuri, jotka jokapäiväisen sosiaalisen toiminnan kautta määrittävät valtion menneitä, nykyistä ja tulevaa asemaa.

Narratiivin käsitettä käytetään kuitenkin valitettavan usein diskurssin synonyyminä, vaikka kysymyksessä on toisilleen alisteiset käsitteet. Diskurssit ovat narratiiveja laajempi käsite: ne voivat sisältää narratiiveja ja luovat niille tarvittavan kontekstuaalisen viitekehyksen (Boswell 2012, 623;

Fishcher & Gottweis 2012, 12). Diskursseista ja narraatiosta puhutaan myös (engl. narration) samanaikaisesti viitattaessa puhe- tai kerrontatapaan jonkin tietyn politiikan aiheen käsittelyssä (esim. Agius 2011, 372–373). Narratiivit edellyttävät tapahtumien peräkkäisyyttä, lineaarisuutta, mikä mahdollistaa tarinoiden juonen rakentumisen ja tarinan kertojan selkeän oman näkökulman. Narratiiveilla on selkeä kanoninen, kertomuksen alun sekä keski- ja loppuosan tunnistava säännönmukainen rakenne, jota diskursseilla puolestaan ei ole (Fishcher & Gottweis 2012, 12– 13; Boswell 2013, 623; Patterson & Monroe 1998, 315; Prince 2003, 58– 59; Roe 1994, 36). Narratiivi ei voi olla äänetön ja pelkkää raportointia, sillä se sisältää selkeän tarinan kertojan näkökulmaa korostavan piirteen (Patterson & Monroe 1998, 316). Browningin mukaan ulkopoliittinen narraatio eli kerronta tarjoaa keinon lineaarisen tarinan rakentamiseksi omasta itsestään menneisyydestä nykyhetkeen. Näin jokaiselle toimijalle muodostuu omasta minäkuvasta narratiivinen kehys (Browning 2008, 45–46). Narratiiveille tyypillinen toimijoiden karakterisointi on kuitenkin tunnistettavissa myös diskursseista, mikä on vain omia sekoittamaan näiden kahden käsitteen käyttöä.

Diskurssien tavoin narratiivit nähdään sosiaalisen konstruktion tuotteina. Esimerkiksi agendan muodostuksen, kehystämisen tai erilaisten diskursiivisten käytäntöjen kautta poliittiset toimijat aktivoivat tai deaktivoivat narratiiveja saavuttaakseen omat poliittiset päämääränsä (Subotić 2015, 6–7). Kukin valtio voi itse omassa ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan määrittää tavan, jolla se kuvaa omaa suhtautumistaan muihin kansainvälisen toimintaympäristön toimijoihin. Näin tehdessään se asemoi itsensä suhteessa muihin, ja määrittää, keitä se kutsuu kumppaneikseen, vihollisiksi, sankareiksi, uhreiksi tai roistoiksi (Campbell, 1992). Esitetty toiseuden asemointi tai kehystäminen ei kuitenkaan välttämättä ole eksplisiittistä vaan implisiittistä. Kumppaneista voidaan puhua avoimesti kumppaneina tai kehystää suhde neutraalimmaksi yhteistyön mahdollisuudeksi. Vastaavasti viholliset voidaan leimata suoraan vihollisiksi tai kätkeä ennemmin ulkopoliittisten haasteiden kuin uhkien varaan. Nämä erilaiset ulkopoliittisessa narratiivissa ja diskursseissa käydyt keskustelut ja kamppailut ilmentyvät eri tavoin poliittisen retoriikan muodossa. Retoriikan päämääränä onkin kehystää valtion ulkopoliittista toimintaa ennen kaikkea historiallisesti merkittävinä hetkinä, jolloin kulttuuriset vastakkainasettelut ja erilaiset kehityskulut kilpailevat keskenään (Barnett 1998, 15).

Diskurssit ja identiteetti

Hopfin ja Allanin mukaan kansallisten identiteettien rakentumista voidaan tutkia erilaisten poliittisen, taloudellisen, moraalisen tai kulttuuristen roolien kautta. He kutsuvat keskeisiä identiteettejä kuvaavia diskursiivisia

ryhmittymiä diskursseiksi (engl. discursive formations), jotka muodostuvat identiteettien rakentumista kuvaavien konseptien, arvojen, metaforien ja sääntöjen yhteensulautumista (Hopf & Allan 2016, 6–7). Hopf ja Allan kuvaavat identiteettien tutkimista kolmenlaisesta havaintojen tekemisen ja tutkimuslähteiden näkökulmasta: objektiivisesta, subjektiivisesta ja intersubjektiivisesta. Objektiivisesta näkökulmasta tehty identiteetin tutkimus pohjaa väitteensä empiirisestä aineistosta tehtäviin havaintoihin, subjektiivinen ihmisten itsensä tekemiin havaintoihin, ja intersubjektiivisessä lähestymistavassa tutkija pyrkii tunnistamaan identiteetin ilmenemismuotoja teksteistä ja muista yhteisesti jaetun tiedon lähteistä. Intersubjektiivisten havaintojen tekemisen lähestymistapa on Hopfin ja Allanin mukaan kaikista luotettavin, sillä siinä identiteettikategoriat on tunnistettavissa jäljitettävien lähteiden pohjalta (Hopf & Allan 2016, 9). Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin pysynyt työekonomisista syistä objektiivisen tutkimushavaintojen tekemisen tasolla, sillä tutkimukseni kohteena ovat nimenomaan diskursseja kuvaavat tekstit kansallisten ja monikansallisten identiteetti-roolien ilmentäjinä. Intersubjektiivisten havaintojen tekemisessä kysymykseen olisivat voineet tulla myös tutkimusaineistoa tukevat haastattelut, joiden pohjalta olisi voinut syventää kyseisen tutkimusaineiston historiallista kontekstualisointia.

Hopfin ja Allanin tekemässä tutkimuksessa diskursseja kuvaamaan laaditaan siis identiteettikategorioita eli luokitteluja, joiden kautta pyritään kuvaamaan valtioiden roolia ja merkitystä suhteessa muihin kansainvälispoliittisiin toimijoihin (Hopf & Allan 2016, 3, 6–7). Tutkimusta tehtäessä nämä identiteettikategoriat voidaan ottaa joko ennalta määritettynä (deduktiivinen tutkimusote), tai ne voidaan tunnistaa induktiivisesti analyysin kohteena olevan tutkimusaineiston pohjalta. Deduktiivisen tutkimusmenetelmän vahvuutena voidaan pitää tutkimustulosten vertailukelpoisuutta muiden tutkimusten kanssa, induktiivisen puolestaan sitä, että se antaa tutkimusaineiston ikään kuin puhua puolestaan eli heijastaa tutkimusaineistosta itsestään kumpuavia piirteitä. Hopfin ja Allanin mukaan induktiivinen tutkimusote ulkopoliittikan identiteettien ja diskurssien tunnistamiseen on perusteltua ennen kaikkea siitä syystä, että se mahdollistaa tutkijan syvällisemmän ymmärryksen kehittymisen suhteessa diskurssien rakentumiseen. Lisäksi induktiivisten tutkimusmenetelmien pohjalta tehtyjä havaintoja voidaan pitää perustellumpina suhteessa analyysin kohteena olevaan tutkimusaineistoon, sillä perustavathan ne sen pohjalta tehtyihin, tutkimusaineistospesifeihin havaintoihin (Hopf - Allan 2016, 9).

Kaikki poliittiset toimijat eivät kuitenkaan jaa samaa käsitystä toimijan ulkopoliittisesta identiteetistä eli minäkuvasta, sillä heidän uskomusjärjestelmät ja vakaumukset voivat erota toisistaan (Barnett 1998, 10). Poliittisilla toimijoilla voikin olla toistensa kanssa keskenään kilpailevia käsityksiä kansallisesta identiteetistä. Jälkistrukturalistinen

diskurssianalyysi, samoin kuin konstruktivistinen ulkopoliitiikan tutkimuskin, näkee diskurssin määrittävän suhteessa toiseen toimijaan, kontekstuaalisena ja historiallisena identiteetin muodostuksen tuotteena (Laclau & Mouffe 1985, 106). Tästä kriittisestä lähtökohdasta tarkasteltuna kaikki sosiaalinen toiminta rakentuu historiaspesifististen diskurssien kautta, jotka luovat pohjan kullekin kulttuurille tyypillisille merkityssysteemeille. Nämä merkityssysteemit syntyvät erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa, esimerkiksi politiikassa, mediassa tai koulujärjestelmässä, ja tarjoavat dominoiville diskursseille kasvualustan (Van Dijk 2008, 108).

Identiteetit eivät myöskään ole luonteeltaan staattisia, vaan ne rakentuvat, vahvistuvat ja muuttuvat poliittisten kamppailujen kautta (Howarth 2000, 14–16). Diskursiivisellä kamppailulla tarkoitan tässä poliittista toimintaa, jonka tavoitteena on luoda ja kontrolloida yhteisten merkitysten systeemejä, mutta myös määrittää ja kehystää poliittisia ongelmia. Vastaavanlaisen näkökulman diskurssien ja identiteetin välisen suhteen tutkimiseen on ottanut geopolitiikkaa tutkiva Sami Moisio. Moisio mukaan kansallista identiteettiprojektia tulee tarkastella geopolittisena kamppailuna (engl. discursive struggle), jossa hegemoniset diskurssit luovat viitekehyksen eli kontekstin retoristen käytäntöjen syntymiselle (Moisio 2003, 69, 140). Näiden diskurssien kautta kansalle syntyy olemassa olon tarkoitus, identiteetti, jonka kautta syntyy ja synnytetään erilaisia suomalaisuutta käsitteleviä mielikuvia (Harle & Moisio 2000, 56).

Identiteetin rakentumista voidaankin pitää erityisen politisoituneena prosessina, jossa toistensa kanssa kilpailevat käsitykset minuudesta voivat olla ristiriidassa keskenään (Laclau & Mouffe 1985, 106). Erilaisten ristiriitojen olemassaolo mahdollistaa niin kutsuttujen marginaalisten, vaihtoehtoisten diskurssien syntymisen. Marginaaliset diskurssit eivät kuitenkaan useimmiten selviä vallitsevien diskurssien välisessä kamppailussa, vaan ne usein häviävät poliittisen kamppailun dominoiville tai hegemoniselle diskurssille. Tämä johtuu siitä, että kansalaiset ja äänestäjät mielellään sitoutuvat turvallisuushakuisesti vanhoihin olemassa oleviin diskursseihin. Poliittista valtaa pitävän eliitin tehtäväksi tulisi tällöin rakentaa sellaista kansallista politiikkaa, joka heijastaa erilaisia identiteettipoliittisia näkemyksiä, sekä hallitsevia että marginalisoituneita diskurssin arvoja.

Kuten identiteetit, diskurssit eivät ole muuttumattomia kokonaisuuksia, vaan ne kehittyvät koko ajan poliitikkojen käyttäessä niitä eri tavoin ja eri asiayhteyksissä (Boswell 2012, 623). Browning nostaakin esille tärkeän kysymyksen diskurssien syntyyn ja jatkuvuuteen liittyen: mikä saa aikaan toisaalta narratiivisen jatkuvuuden ja toisaalta muutoksen, ja miten se vaikuttaa uudenlaisten identiteettien syntyyn (Browning 2008, 58)? Niin kutsutut diskursiiviset siirtymät tapahtuvat kuitenkin hitaasti ja ovat usein pitkäaikaisia muutoksia, minkä takia niitä tulee tarkastella ”ajallisina pitkäjänteisyyksinä” (Moisio 2003, 69). Jotta mahdollisia ajassa

tapahtuvia muutoksia kyettäisiin tunnistamaan, tulee tutkittavan historiallisen ajanjakson olla tarvittavan pitkä. Diskursiiviselle muutokselle on kuitenkin olemassa oma poliittinen tilansa mikäli ”muutosta tuottava hetki” on käsillä (Moisio 2003, 140). Ulko- ja turvallisuuspolitiikan tutkimuksen näkökulmasta tämä muutosta tuottava hetki voi syntyä valtion ulkopoliittisessa toimintaympäristössä tai kansainvälisessä järjestelmässä tapahtuvien tai toisaalta maan sisäpoliittisessa tilanteessa tapahtuneiden muutosten seurauksena. Toisinaan diskursiivisen siirtymän syyt ovat tunnistettavissa jo kauan ennen varsinaista siirtymää. Diskursiivinen siirtymä voi esimerkiksi ilmetä poliittisessa keskustelussa esiin nousseiden marginaalisten diskurssien muodossa, jotka edellyttävät erilaisten poliittisten alakulttuurien olemassaoloa. Ulkopoliittikkaa tutkittaessa tärkeää on siis tunnistaa myös noita niin kutsuttuja marginalisoituja diskursseja, jotka voivat vaikuttaa ulkopoliittisen keskustelun suunnanmuutokseen (Browning 2008; Weaver 2002).

Tutkimukseni empiirisissä luvuissa (4–5) tunnistamani Naton institutionaalista agendaa ja Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa ja Natoa kuvaavat diskurssit ovat yhtäältä politiikkadiskursseja. Niiden kautta edistetään tiettyjen toimijoiden, kuten Naton ja Suomen valtion ulkopoliittisia päämääriä, mutta toisaalta ne ovat myös dominoivia koko yhteiskuntaa puhuttelevia diskursseja, koska niiden tavoitteena on edistää tietynlaista turvallisuuskulttuuria ja muokata Suomen ulkopoliittista identiteettiä. Nämä dominoivat diskurssit pyrkivät luomaan mahdollisimman hallitsevan kuvan Suomen ulkopoliittisista päämääristä, ja samalla ne toimivat identiteettipoliittisten pyrkimysten eli minäkuvan rakentajina. Koska diskurssit luovat kansalliselle identiteetille peruskäsitteistön, arvopohjan ja kontekstin, voidaan niitä pitää ulkopoliitiikan kehystäjinä, eli sellaisten uskomusjärjestelmien, käsitysten ja arvostusten edistäjinä, joiden varaan kansallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan politiikkaposition on rakennettu (Rein & Schön 1993, 31–32).

Mikä yhteys diskursseilla on argumentaatioon ja poliittiseen retoriikkaan? Politiikkadiskurssit ovat eräänlainen ilmentymä poliittisesta retoriikasta makrotasolla. Koska ne kuitenkin operoivat vallitsevien yhteiskunnallisten rakenteiden ja niitä edustavien toimijoiden puitteissa, eivät ne välttämättä saa aikaan mikro- eli yksilötason vaikutusta. Väitänkin tässä tutkimuksessa, ettei politiikkaretoriikka synny tyhjästä, vaan se perustuu yhteiskuntarakenteisiin juurtuneisiin diskursseihin, sillä diskurssit muodostuvat pohjan argumentaatiolle ja deliberatiiviselle kommunikaatiolle (Fischer & Gottweis 2012, 9). Diskurssien kehystäjiksi tarvitaan poliittista retoriikkaa, jonka välityksellä toisinaan hieman abstraktitkin ja vaikeasti hahmotettavissa olevat politiikkalinjaukset puetaan konkreettisiksi sanoiksi.

Diskurssit ja niitä ilmentävä politiikan kieli eivät täten ole pelkkiä instrumentaalisia välineitä, vaan ne myös rakentavat ja muokkaavat

todellisuutta (Fischer & Gottweis 2012, 8; Fischer 2003, 12–13). Diskurssit luovat taustoituksen esimerkiksi yhteisesti jaetuille tarinoille ja kertomuksille ja pohjan argumentaatiolle (Fischer & Gottweis 2012, 10–11). Diskurssit eivät siis ainoastaan heijasta kielellisesti kuvaa maailmasta, vaan ne myös muokkaavat käyttäjiensä näkemyksiä ja muokkaantuvat niitä käyttävien puhujien ja vastaanottajien taholta (Fischer 2003, 11, 41), tavoitteena suostutella kuulija puolelleen. Näin tehdessään politiikkadiskurssit luovat sisällöt retoriikalle eli puhetaidolle. Kun diskurssit luovat sisällöt, niin retoriikan avulla kukin puhuja kehystää nuo sisällöt omanlaiseksi. Tämän lisäksi puhujalta odotetaan omaa näkökulmaa kyseessä olevaan teemaan. Poliittisessa retoriikassa kyse ei ole viestin väärentämisestä vaan kehystämisestä puhujalle sopivaan muotoon, siis poliittisen argumentaation rakentamisesta (Summa 1996, 51–65).

3.1.2 RETORIikka IDENTITEETTIPOLIITTISTEN PYRKIMYSTEN EDISTÄJÄNÄ

Retoriikasta on puhuttu jo antiikin ajoista lähtien ”suostuttelun taitona” (engl. art of persuasion) (Charteris-Black 2005, 8). Toisaalta retoriikka on nykyaikana saanut myös varsin negatiivisen merkityksen, ja sillä on viitattu poliittisen viestin eräänlaiseen sisällöttömyyteen. Retoriikka syntyi antiikin Sisiliassa, josta se löysi tiensä Ateenaan ja kehittyi demokratian myötävaikutuksessa. Retoriikan eli puhetaidon historia kehittyikin antiikin Kreikan aikakautena Platonin ja Aristoteleen kirjoitusten välityksellä, mutta valtavirran poliittiseen filosofiaan retoriikka löysi tiensä vasta sofistien myötä (Meyer 1991, 9–10). Retoriikassa kysymys on uusien näkökulmien ja tarkasteluvaihtoehtojen avaamisesta – ”retoriikka ei käsittele vain sitä, mistä on kysymys vaan myös mistä voisi olla kysymys, ja mistä ei ole kysymys” (Meyer 1991, 17, 20–21).³² Retoriikan tavoitteena onkin luoda uudenlaisia ja toistensa kanssa jopa ristiriitaisia merkityssysteemejä ja niitä kuvaavia identiteettipoliittisia tulkintoja käsillä olevista politiikan asiakysymyksistä.

Ennen kaikkea retoriikan tavoitteena on vaikuttaa kuulijakuntaansa tavalla tai toisella tiettyjen poliittisten tarkoituksien saavuttamiseksi (Gill & Whedbee 1997, 157; Cockcroft & Cockcroft 2005). Retoriikkaa voidaan luokitella kielenkäytön tasoon suunnatun huomion mukaan. Palosen mukaan tasoja on kolme: 1) puheiden ja esitystaidon, 2) argumentoinnin ja 3) kielikuvien retoriikan tasot (Palonen & Summa 1996, 10–11). Tasojen väliset erot ilmenevät tavassa, jolla retorista analyysiä tehdään. Puheiden ja esitystaidon retoriikassa tutkimuksen painopiste on poliittisen kielen tuotteiden, kuten puheiden ja tekstien analysoimissa (esimerkiksi

³² ”La rhétorique s’occupe de ce qui est, dès lors que ce qui pourrait être autre, ou même ne pas être” (Meyer 1991, 17).

amerikkalaisen kampanjaretoriikan tutkimuksissa). Tämän retoriikan tutkimussuuntauksen piiriin kuuluu myös retoristen keinojen, eetoksen, paatoksen ja logoksen tutkiminen. Esimerkiksi niin kutsuttu vakaumusretoriikka (engl. conviction rhetoric) käyttää eetoksen ja paatoksen keinoja vedotessaan kuulijansa arvoihin ja tunteisiin. Vakaumus periytyy täten moraalisesta tarpeesta, koska puhujan tulee ensi sijassa vakuuttaa itse itsensä (Charteris-Black 2014, 109).

Argumentaatiotutkimuksessa puolestaan tutkitaan erilaisia argumentaatiotekniikoita, tavoitteena arvioida sitä, mikä argumentaatiossa voisi olla hyväksyttävää. Argumentaatiolla yleensä viitataan prosessiin, jonka kautta ihmiset päätyvät johtopäätökseen järkipäätöksellä, logiikkaan pohjautuvalla päättelyllä (Fischer & Gottweis 2012, 9). Argumentaatiotutkimuksessa edustettuna on ollut niin kutsutun uuden retoriikan koulukunnan teoreetikkojen Chaïm Perelmanin, Stephen Toulminin ja Kenneth Burken 1950-luvulla kirjoittamat teokset (Summa 1996, 51–65). Argumentaatio voi saada sekä kirjoitettuja että puhuttuja muotoja, mutta jokaisella väitteellä on harkittu oma tehtävänsä ja funktionsa. Argumentaatiota voidaankin pitää keskeisenä poliittisen kielen prosessina, jonka kautta niin poliitikot kuin kansalaisetkin muodostavat mielipiteensä (Majone 1989, 1–2). Argumentaatio eroaa muodollisesta demonstraatiosta eli havainnollistamisesta ensinnäkin siinä, että demonstraatio koostuu muodollisista aksioomeista, perusväitteistä ja päätelmiin liittyvistä säännöistä, kun taas argumentaatio rakentuu mielipiteiden ja arvojen pohjalta. Argumentaatio ei pyri pelkästään hyväksyntään, vaan kannustaa poliittisen toiminnan laajentamiseen (Majone 1989, 22–23; Fischer 2003, 190; Perelman 1982, 4–7).

Dialektiikka (engl. dialectics) on yksi kriittisen puheen muoto, joka ei perustu niinkään loogisesti todistettaviin luonnontieteiden pohjalta syntyviin perusväitteisiin vaan vallitseviin käsityksiin asioiden tilasta. Politiikka-argumentaatiossa kysymys on nimenomaan dialektiikasta, epäformaalista logiikasta ja käytännön argumentaatiosta. Kreikkalaisille dialektiikalla oli kolme päätarkoitusta. Ensinnäkin sitä pidettiin kriittisenä poliittisen ilmiön tutkimisen keinona, toiseksi argumentaatiotekniikkana ja keinona epäselvien politiikan aiheiden selventämiksi, ja kolmanneksi sillä oli myös kansalaista sivistävä tehtävä (Majone 1989, 6). Jo Aristoteles kirjoitti, että ”retoriikka ja dialektiikka ovat rinnakkaisia taitoja, sillä kummatkin käsittelevät asioita, jotka ovat yleisiä ja tavallaan kaikkien ymmärrettävissä” (Aristoteles 1997, 8). Dialektiikan tavoitteena ei ole asiantilan muodollinen todistus vaan jaettu ymmärrys kyseisen politiikkakysymyksen tilasta. Täten dialektinen argumentaatio on kaikkien poliittiseen keskusteluun osallistuvien toimijoiden saavutettavissa, sillä kaikilla on mahdollisuus ja kyky argumentoida puolesta tai vastaan.

Kielikuvien eli trooppien (esimerkiksi metaforat ja metonymiat) tutkiminen on ollut kolmas keskeinen retoriikan tutkimussuunta (Burke 1950). Kenneth Burke on tutkinut erilaisia kielikuvia, kuten esimerkiksi

perustrooppeja (engl. master tropes), kuten metaforia (asian kuvaaminen, jonkun tietyn asian kautta) ja metonymioita (käsinkosketeltavan asian ymmärtäminen toisen kautta) (Summa 1998, 52–55). Toiseksi vakiintuneeksi menetelmäksi on muodostunut Mark Johnsonin ja George Lakoffin kehittämä metafora-analyysi (Chilton 1990; Kövecses 2010; Milliken 1999, 235; Lakoff & Johnson 1980). Tutkimukseni alkuperäisenä tavoitteena oli huipentaa suomalaista Nato-retoriikkaa käsittelevä tutkimuksen osa metafora-analyysiin, mutta tutkimuksen edetessä havaitsin tämän vaan entisestään laajentavan omaa tutkimusasetelmaani. Näin ollen päätin rajata metafora-analyysin tämän tutkimuksen ulkopuolelle ja keskittyä parlamentaaristen retoriikan tutkimiseen Palosen hahmottamalla ensimmäisellä, poliittisten puheiden ja esitystaidon tasolla.

Palonen puolestaan on tyypitellyt retoriikkaa myös poliittisen toiminnan eri perspektiivien kautta, joita ovat niin kutsutut *policy*, *polity*, *politikointi* ja *polisointiretoriikan* muodot (Palonen 1993 viitattu Palosessa 1996, 11–12; Palonen 1993, 8–13). Policy-retoriikassa on kysymys politiikan vaihtoehtojen suuntien argumentoinnista, polity-retoriikassa puolestaan tilanteista, joissa argumentoidaan vakiintuneista toimintatavoista, normeista tai rakenteista, esimerkiksi vakiintuneista politiikan diskursseista. Politikointiretoriikassa puolestaan näkökulma keskittyy toimijoiden välisen kamppailun analysointiin, kun taas politisointiretoriikassa kysymys on uusien politiikan osa-alueiden kartoittamisesta. Suomen hallituksen rakentamia ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja Natoa käsitteleviä diskursseja tarkasteltaessa kysymys on eräällä tapaa polity-retoriikasta, sillä tutkimuksen kohteena on Nato sekä Suomen ja Naton välisiä suhteita kuvaavat institutionalisoituneet diskurssit eli puhumot, joiden kautta rakennetaan identiteettipoliittisia kehystyksiä.

Liikuttaessa parlamentaarisen keskustelun ja sen puitteissa käydyn argumentaation ja retoriikan tasolla suomalaisesta Nato-keskustelusta voidaan tunnistaa myös selkeitä politisoinnin ja politikoinnin piirteitä. Yhtäältä Suomen eduskunnan Nato-retoriikassa kysymys on politisoinnista, kun kansanedustajat pyrkivät avaamaan uusia näkökulmia Nato-kysymykseen eduskunnassa käydyissä valtioneuvoston selonteiden lähete- ja palautekeskusteluissa. Nämä vallitsevien valtiojohtoisten diskurssien uudet näkökulmat rakentuvat kansanedustajien edustamien puhujapositoiden (esim. ministeriaseman) ja retoristen puhujatyyppeiden varaan, ja osaltaan vaikuttavat kansanedustajien retoristen keinojen valintaan. Politisointiretoriikassa tärkeää on myös tunnistaa historiallinen ja ajallinen ulottuvuus (Palonen 1996, 12). Tutkiakseni Palosen perään kuuluttamaa historiallista ja ajallista ulottuvuutta olen valinnut tutkimukseni tarkastelujaksoksi yli kahdenkymmenen vuoden mittaisen ajanjakson niin Natoa kuvaavien virallisten diskurssien (Nato-diskurssit) kuin niiden pohjalta syntyneen turvallisuuspoliittisen keskustelun tutkimiseksi.

Toisaalta eduskunnassa käydyssä Nato-keskustelussa kysymys on kuitenkin myös politikointiretorikasta, sillä ”toimijoiden välinen kamppailu kohoa sen tulosten yläpuolelle” (Palonen 1996, 12). Politikointia puoltaa osaltaan se, että osassa Natoa käsittelevistä kansanedustajien puheenvuoroista tärkeää ei ole niinkään puheen sisältö, vaan se että aiheesta ylipäättään puhutaan ”keinolla millä hyvänsä”. Tämä voi herättää kuulijoissa erilaisia vastareaktioita, jotka johtavat vastustajan leimaamiseen. Tavatonta ei ole kuulla vastustajiensa nimittelyä esimerkiksi ”Nato-mieheksi”, ”Nato-intoilijaksi”, ”Naton juoksupojaksi” tai ”Nato-haukaksi”. Kysymys ei näissä yhteyksissä niinkään ole vaihtoehtoisten puhumojen rakentamisesta tai korostamisesta suhteessa sotilasliitto Natoon, vaan poliittisen ”vallan operatiivisista käyttötavoista” (Palonen 1996, 13), keinoista, joiden kautta poliittisia vastustajia pyritään vähättelemään ja puhujan omaa poliittista asemaa vastaavasti korostamaan.

Retoriikan operationalisointi siis edellyttää poliittisia toimijoita, jotka synnyttävät uudenlaisia näkökulmia diskursseihin. Poliittisen kielen tyyli riippuu politiikan pitämän puheen tarkoituksesta ja siitä, millaisen vaikutelman hän pyrkii puheellaan saavuttamaan. Menestyvillä poliitikoilla on kyky yhdistää ymmärtämiseen ja tuntemiseen liittyviä seikkoja yhteen: heillä on tarinoita kerrottavanaan (Charteris-Black 2005, xi). Esimerkiksi poliitikkojen kyky vedota paitsi kuulijoidensa järkeen myös tunteisiin auttaa ymmärtämään, miten poliittisella kielen käytöllä ja sen tarjoamilla eri nyansseilla on merkitys puheen vakuuttavuuden ja vaikuttavuuden luomisessa. Aristoteleen mukaan nämä puhujat, jotka osaavat yhdistää erilaisia retorisen vakuuttamisen keinoja, ovat taitavimpia kuin toiset (Aristoteles 1997). Niinpä poliittista puhetta analysoitaessa tutkijan ei tulisi kiinnittää huomiota ainoastaan puheen sisältöön, vaan ennen kaikkea tapaan, jolla viesti on rakennettu.

Seuraavaksi kuvaan tutkimukseni menetelmällisiä valintoja.

3.2 TUTKIMUSMENETELMIEN JA AINEISTON KUVAUS: LAADULLINEN JA MÄÄRÄLLINEN AINEISTON SISÄLLÖNANALYYSI

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu, että tutkimuksen tekeminen mielletään tulkinnanvaraiseksi prosessiksi, jossa tutkijalla itsellään on luonnollisesti merkittävä rooli tulkinnan tekemisessä. Tämä osaltaan tarkoittaa refleksiivisyyttä ja joustavuutta tutkimusaineiston analysoimisessa, mutta se ei saa poissulkea tutkimusaineiston sisällönanalyysin objektiivisuutta ja systemaattisuutta. Kun tutkija tekee havaintoja, jää hänen tehtäväkseen tyypitellä havaintoja joko ennalta

annetun tai tutkimusaineiston pohjalta syntyvän temaattisen viitekehyksen kautta. Jälkimmäisessä tapauksessa viitekehyksen hahmottaminen perustuu tutkijan omaan tulkintaan sen soveltuvuudesta tutkimuksen kohteena olevan ilmiön selittämiseen. Joskus viitekehyksen laadinta voi olla lähes ilmiselvä asia, mutta toisinaan tutkija joutuu soveltamaan tulkinnallista tutkimusotetta ja abstrahoimaan itse tutkimuksen kannalta oleellista tietoa.

Tämän tutkimuksen menetelmällinen lähestymistapa on laadullinen, sillä se perustuu konstruktivistiselle ulkopolitikan tutkimusotteelle tyypillisen tulkinnallisuuteen. Toisaalta tähän työhön liittyy myös eräitä määrällisen tutkimuksen piirteitä, sillä kuvaan ja vertaan eri teemojen ja niiden pohjalta muodostuvien identiteettipoliittisten diskurssien, niitä käsittelevien poliitikkojen, puhujaposiitioiden, poliittisten puolueiden ja retoristen keinojen ja eri aineistojen välisten vuorovaikutussuhteiden määrällistä esiintyvyyttä valitsemisani tutkimusaineistossa. Yhdistän siis laadullisen ja määrällisen tutkimuksen menetelmiä niiltä osin, kun katson tämän olevan perusteltua ja tukevan tutkimuskysymyksiini vastaamista.

Tutkimuksen kohteena olevan aineiston sisältöä analysoitaessa (engl. content analysis) tutkimusaineistosta esille nousevan ilmiselvän sisällön (engl. manifest content) tulee olla selkeästi tunnistettavissa esimerkiksi tekstipohjaisesta aineistosta, jonka pohjalta tutkija koodaa tutkimuksen kohteena olevan empiirisen aineiston. Tutkimuksen tulkinnallinen osuus, jota niin kutsuttu ”rivien välistä lukeminen” on, tapahtuu vasta havaintojen systemaattisen tekemisen jälkeen tulkintavaiheessa (Holsti 1969, 12). Tutkimukseni sisältöanalyysi täyttää Holstin kuvaaman aineiston sisällönanalyysin kriteerit. Tutkimusaineiston pohjalta koodauksen kautta identifioitua temaattiset kategoriat ovat jäljitettävissä suoraan analyysin kohteena olleisiin tutkimusaineistoihin Naton virallisiin julistuksiin ja Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisiin selontekoihin, joissa esiintyvien teemojen määrällistä esiintyvyyttä on pidetty tutkimustulosten merkittävyyttä ohjaavana kriteerinä. Mikäli kyseisen teeman esiintyvyys on ollut merkittävä analyysin kohteena olevassa tutkimusaineistossa, on se myös valittu tutkimuksen abstrahoinnin pohjaksi koodaamalla kyseinen aineisto tekstin pohjalta tunnistamieni temaattisten koodauskategorioiden mukaisesti. Näiden pohjalta on puolestaan abstrahoitu varsinaiset institutionaalisen agendan kehitystä kuvaavat dominoivat institutionaaliset ja toimijan identiteettipoliittista asemaa kuvaavat diskurssit. Alaluvuissa 3.2.1 – 3.2.3 kuvaan tarkemmin kuhunkin tutkimusaineistoon soveltamaani menetelmää.

Laadullinen tekstin sisällönanalyysi (engl. Qualitative Content Analysis, jäljempänä QCA) pyrkii jäljittämään tutkimusaineiston temaattisia kokonaisuuksia. QCA-tutkimusmenetelmälle on ominaista sen systemaattisuus, joka edellyttää kokonaisvaltaista tutkimusaineiston hallintaa sekä järjestelmällistä tutkimusasetelman suunnittelua aina tutkimuskysymysten asettelusta, tutkimusmateriaalin valinnasta, koodauskehikon, kategorioiden määrittelyyn ja koodauksen verifiointiin asti

(Cho & Lee 2014, 10). Menetelmän systemaattisuus luo pohjan sen validiteetille ja uskottavuudelle tutkimusmenetelmänä. Toiseksi QCA-menetelmä redusoi tutkimusdataa keskittämällä tutkijan huomion tutkimusaineiston kannalta oleellisiin kohtiin (Schreier 2012, 5–7). Kvalitatiivisen sisällönanalyysin yksi lähestymistapa on abstrahoida ja analysoida erilaisia tekstejä koodaamalla ne määritettyjen koodauskategorioiden mukaisesti. QCA-menetelmä on kuitenkin laadullista tutkimusta, koska sen kautta pyritään tunnistamaan tekstissä esiintyviä implisiittisiä ja eksplisiittisiä konsepteja eli teemoja (Schreier 2012, 2).

Laadullinen aineiston sisällönanalyysi (QCA) voi olla luonteeltaan myös induktiivista: tutkimusaineistoa lähestytään täten aineistolähtöisesti, ei ennalta määrätyn temaattisen luokittelun mukaan (Schreier 2012, 23–24). Pohjimmaltaan tämä tutkimusote erottaa QCA-menetelmän perinteisestä määrällisestä aineiston sisällönanalyysistä (Content Analysis, CA), jossa tutkimusaineistoa käsitellään ja testataan deduktiivisesti, ennalta määritetyn koodauskategorioiden ja hypoteesien pohjalta. Toisaalta aineiston sisällönanalyysi voidaan myös määritellä niin väljästi, ettei siinä oteta kantaa tutkimuksen deduktiiviseen tai induktiiviseen tutkimusotteeseen. Esimerkiksi Holsti on määritellyt aineiston sisällönanalyysin tutkimusmenetelmänä, jossa aineistosta tunnistetaan objektiivisesti ja systemaattisesti tiettyjä piirteitä (Stone 1966 viitattu Holstissa 1969, 14). Induktiivinen tutkimusote aineiston analyysiin edellyttää koodausta, mutta koodauskategorioiden ei kuitenkaan pidä olla ennalta määritettyjä. Tämä metodi pohjautuu aikaisemmin esille nostamaani GT-menetelmään, jonka mukaan koodauskategoriat tunnistetaan tutkimusaineiston pohjalta (Corbin & Strauss 2008, 51). Tutkimuksen koodauskehikko (engl. coding frame) rakentuukin pitkälti tutkimusaineiston pohjalta tutkijan itsensä tekemiinsä johtopäätöksiin ja havaintoihin.

GT- ja QCA-menetelmät kuitenkin eroavat jossain määrin toisistaan. GT ei varsinaisesti ole sovellettava tutkimusmenetelmä, vaan se on yleinen tutkimusmenetelmällinen lähestymistapa tutkimusaineiston analysoimiseksi. GT:ssä voidaan soveltaa sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmiä (Cho & Lee 2014, 2). Tavoitteena on siis eräällä tapaa tuottaa teoreettisia näkökulmia valitun tutkimusaiheen tulkintaan (Cho & Lee 2014, 5). QCA:ta puolestaan voi luonnehtia puhtaammin tutkimusmenetelmäksi, joka perustuu tutkimusaineiston systemaattiseen luokitteluun koodausprosessin kautta, tunnistamalla teemoja ja temaattisia yhtäläisyyksiä aineistojen välillä (Hsieh & Shannon 2005, 1278 viitattu Cho & Leessä 3). GT-menetelmässä tutkimusaineiston kerääminen ja analysoiminen ovat samanaikaisia prosesseja, kun QCA-menetelmässä ne ovat toisiaan seuraavia prosesseja. GT-menetelmä perustuu usein aineiston teoreettiseen otantaan, kun taas QCA -menetelmässä koko valittu tutkimusaineisto on analysoitava koodaamalla. QCA-menetelmässä tutkijan tehtäväksi jää täten redusoida

tutkimusaineistoa esimerkiksi rajattujen tutkimuskysymysten asettamisen kautta. Lopuksi GT:n tehtävänä on analysoida tutkimusaineistojen välisiä riippuvaisuussuhteita ja generoida näiden havaintojen pohjalta teoriaa, kun QCA puolestaan keskittyy koodattavien tutkimusaineiston yksikköjen tunnistamiseen, kategorisointiin ja merkittävimpien teemojen tunnistamiseen kategorioiden sisällä (Cho & Lee 2014, 7).

Oma tutkimukseni nojaa pääsääntöisesti QCA-menetelmään. Tavoitteeni ei ole tuottaa ensisijaisesti uutta teoriaa Suomen ulkopoliittikkaa käsittelevän tutkimuksen tueksi, vaan pyrin enemmänkin tunnistamaan niitä temaattisia ja diskursiivisia rakenteita, jotka määrittävät Suomen ulkopoliittista identiteettiä suhteessa sotilasliitto Natoon. Tutkimusaineiston kerääminen ja analysoiminen ovat olleet puhtaasti toisiaan seuraavia prosesseja, ja tutkimusaineiston analyysi ei perustu otantaan vaan koko kerätyn tutkimusaineiston analyysiin. Vaikka lähestymistapani aineistojen analysoimiseen on lähtökohtaisesti induktiivinen, kolmannessa eduskunnan Nato-keskustelua käsittelevässä aineistossa sovellan sekä deduktiivista että induktiivista tutkimusotetta. Deduktiivista käytän analysoidessani hallituksen selonteosta tunnistamani Nato-diskurssien läpileikkaavuutta suhteessa eduskunnassa käytyihin lähete- ja palautekeskusteluihin sekä tunnistaessani Aristoteleen retoristen vakuuttamisen keinojen, logoksen, eetoksen ja päätöksen esiintyvyyttä tutkimusaineistossa. Lisäksi käytän myös induktiivista otetta, sillä tunnistan tutkimusaineiston pohjalta syntyviä uudenlaisia koodauskategorioita (niin kutsuttuja Nato-puhujatyyppejä), joiden kautta puhujat haluavat viestiä omasta Nato-kannastaan.

Tutkimukseni ensimmäisenä tavoitteena on määrittää lähtökohtatilanne sille, miten Nato määrittää itse itseään, omaa identiteettipoliittista rooliaan ja tehtäväkenttäänsä ja miten tämä roolinmäärittely on muuttunut kylmän sodan jälkeisenä aikakautena. Tutkin siis Naton institutionaalisen agendan asettelua, eli niitä keskeisiä teemoja ja asiasisältöjä, joiden varaan liittokunta on rakentanut oman identiteettipoliittisen roolinsa. Olen käyttänyt tutkimuksen empiirisinä lähteinä Naton vuosien 1990–2016 huippukokouksissa julkaistuja virallisia deklaratiota eli julistuksia (yhteensä neljätoista julistusta). Tutkimukseni toisena tavoitteena on analysoida tapaa, jolla Natosta sekä Suomen ja Naton välisestä ”suhteesta” on rakennettu virallista kuvaa Suomen ulkopoliittisessa linjassa. Väitän, että tämä suhde rakentuu yhtäältä käsitykseen siitä, miten Nato määrittää itse itseään suhteissa muihin kansainvälispoliittisiin toimijoihin, mutta ennen kaikkea Suomen turvallisuuspoliittiseen tulkintaan Naton roolista ja merkityksestä kansainvälispoliittisena toimijana ja keskeisenä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisena kumppanina. Natoa tarkastellessaan Suomi tulee määrittäneeksi myös omaa identiteettiään, omaa ulkopoliittista asemaansa ja minäkuvaansa.

Suomen ja Naton välinen rauhankumppanuusohjelma käynnistyi vuonna 1994, ja jo seuraavana vuonna ensimmäisessä valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa (1995) Nato-kysymys nousi ulko- ja

turvallisuuspoliittisen asialistan keskiöön. Tutkimukseni toinen lähdeaineisto käsittää kaikki Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot vuodesta 1995 vuoteen 2017. Mukana on yhteensä kahdeksan selontekoa, joista kaksi viimeistä on eriytetty eri selonteoiksi: ulko- ja turvallisuuspoliittiseksi (2016) ja puolustuspoliittiseksi selonteoksi (2017). Tavoitteena on analysoida tapaa, jolla Natosta on rakennettu virallista kuvaa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa sekä tunnistaa merkittäviä suuria turvallisuuspoliittisia diskursseja, joihin suomalainen Nato-kerronta on nojautunut. Mutta missä määrin nämä valtion viralliset, institutionaaliset diskurssit jalkautuvat suomalaiseen poliittiseen keskusteluun? Tarttuvatko kansanedustajat Suomen ulkopoliittisen valtionjohdon (tai sen puolesta työskentelevien virkamiesten) rakentamiin puhumoihin Natosta? Rakentuuko valtion virallisten politiikkapositionien ympärille vaihtoehtoisia diskursseja sotilasliittoa käsiteltäessä? Entä miten poliitikot puhuvat sotilasliitto Natosta? Millaista poliittista kielen keinoja eli retoriikkaa he käyttävät oman tai edustamansa poliittisen puolueen valitseman kannan tehostamiseksi?

Kolmannen tutkimusaineiston analyysin kautta tavoitteenani on tunnistaa, missä määrin Suomen hallituksen selonteissa Natosta rakennetut diskurssit poikkileikkaavat selonteiden eduskunnassa käydyn parlamentaarisen käsittelyn. Millaisia erilaisia vaihtoehtoisia positioita eli asetelmia suhteessa Naton tulkintaan syntyy ja millaista poliittista retoriikkaa puheenvuoroissa käytetään? Koska olen halunnut selvittää valtion virallisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan välistä suhdetta parlamentaarisessa keskusteluissa syntyneisiin tulkintoihin, olen valinnut väitöskirjatutkimukseni kolmanneksi empiiriseksi aineistoksi kaikki kyseisten selonteiden eduskunnan lähete- ja palautekeskusteluissa pidetyt kansanedustajien puheenvuorot. Niistä noin kolmanneksessa (N=915) on käsitelty sotilasliitto Natoa joko laajemmassa tai suppeammassa mittakaavassa. Parlamentaarista keskustelua tutkiessani olen ottanut tarkastelun kohteeksi Suomen kahdeksan suurimman puolueen Naton kehityksen 1990-luvun puolivälistä vuoden 2017 ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittelyyn. Seuraavassa kuvaan tarkemmin tutkimusaineistossa soveltamani tutkimusmenetelmiä.

3.2.1 TUTKIMUSAINEISTO 1: NATON VIRALLISET DEKLARAATIOT NATON INSTITUTIONAALISEN AGENDAN HEIJASTAJINA

Koska tavoitteenani on tutkia Naton virallista institutionaalista agendaa korkeimmalla mahdollisella poliittisella tasolla, olen valinnut tutkimukseni ensimmäiseksi primääriaineistoksi aineiston, joka kertoo mielestäni mahdollisimman kattavasti kylmän sodan jälkeen Naton tehtävissä ja roolissa tapahtuneista muutoksista ja joka on julkisesti saavutettavissa ja

käytettävissä. Naton kehitystä on myös varsin vähän tutkittu empiirisiin tutkimusmenetelmin, tai mikäli, niin analyysit rajoittavat varsin suppeaan tutkimusaineistoon. Tyypillisimmin tutkimuksen kohteena ovat olleet Naton yksittäiset strategiset konseptit, joiden julkaisuväli on huomattavasti deklaraatioita suppeampi. Näillä perusteilla empiiriseksi aineistoksi valikoituivat Naton huippukokousten yhteydessä deklaraatiot vuosien 1990 ja 2016 välillä.³³ Huippukokouksissa läsnä ovat kaikki Naton jäsenmaiden valtioiden johtajat, ja kokoukset pyritään ajoittamaan Naton toiminnan kehittämisen kannalta merkittäviin ajankohtiin. Huippukokouksissa liittokunta ei käsittele ainoastaan oman toiminnan kehittämistä, vaan ottaa myös kantaa esimerkiksi Naton kumppanuustoimintaan ja päättää Naton laajentumisesta.

Naton huippukokouksia on pidetty yhteensä 28 vuosien 1949 ja 2018 välillä. Koska huippukokouksia on järjestetty etenkin kylmän sodan päättymisen jälkeen noin joka toinen vuosi, voidaan huippukokousten deklaraatioita pitää ajantasaisina heijastumina Naton asialistalla olevien kysymysten merkittävydestä. Tämän tutkimuksen Naton institutionaalisen agendan kehitystä kuvaavaksi tutkimusaineistoksi valittiin vertailukelpoisuuden säilyttämiseksi kustakin huippukokouksesta vain yksi, viralliseksi nimetty deklaraatio. On syytä huomioda, että joidenkin huippukokousten yhteydessä on julkistettu sekä Naton virallinen ”communiqué” että deklaraatio, mutta näissä tapauksissa primääriaineistoksi on valittu ainoastaan ”deklaraation” nimikettä kantava asiakirja tutkimusaineiston yhdenmukaisuuden säilyttämiseksi.³⁴ Lisäksi taulukossa 1 mainittuja erityisjulistuksia (engl. special declarations) ei ole käytetty tutkimukseni empiirisenä aineistona huippukokousten välisten aineistojen vertailukelpoisuuden vuoksi vaikkakin niiden temaattista merkitystä voidaan pitää huomattavana niille annetun erityisaseman vuoksi.³⁵

Seuraavan taulukkoon on koottu Naton huippukokoukset ja niissä julkaistut deklaraatiot vuosien 1990 ja 2016 välillä.

³³ NATO. Summit meetings, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50115.htm, sivustolla käyty 13.11.2018.

³⁴ Vuoden 2016 Varsovan huippukokouksen yhteydessä julkaistiin kuitenkin ainoastaan communiqué, ei erillistä julistusta.

³⁵ Esimerkiksi vuosien 1997 Pariisin ja 2002 Rooman julistukset jätettiin primääriaineiston ulkopuolelle, sillä ne pääasiallisesti keskittyivät vain yhden Naton asiakysymyksen, Nato-Venäjä suhteiden käsittelyyn.

Taulukko 1. Naton huippukokousten julistukset 1990–2016

<i>Huippukokous</i>	<i>Vuosi</i>	<i>(N) Julistukset</i>	<i>(N) Erityisjulistukset</i>	<i>Erityisjulistusten teemat</i>
<i>Lontoo</i>	1990	1	0	Ei erityisjulistusta
<i>Rooma</i>	1991	1	2	Jugoslavia, Neuvostoliitto
<i>Bryssel</i>	1994	1	2	Rauhankumppanuus
<i>Pariisi</i>	1997	0	1	Nato-Venäjä suhteet
<i>Madrid</i>	1997	1	1	Bosnia - Herzegovina
<i>Washington D.C.</i>	1999	2	4	Kosovo, Ukraina, MAP, Jugoslavia
<i>Rooma</i>	2002	0	1	Nato-Venäjä suhteet
<i>Praha</i>	2002	1	1	Irak
<i>Istanbul</i>	2004	2	2	EPAC, Irak
<i>Bryssel</i>	2005	1	1	Afganistan
<i>Riika</i>	2006	1	0	Ei erityisjulistusta
<i>Bukarest</i>	2008	1	2	Afganistan, Ukraina
<i>Kiel/Strasbourg</i>	2009	1	2	Liittokunnan turvallisuus, Afganistan
<i>Lissabon</i>	2010	1	1	Afganistan
<i>Chicago</i>	2012	1	2	Afganistan, Voimavarat
<i>Wales</i>	2014	1	2	Afganistan, Asevoimat
<i>Varsova</i>	2016	1	2	Afganistan, Transatlanttiset suhteet
Yhteensä		17	26	
<i>Lähde: NATO.</i> http://www.nato.int/cps/en/natolive/events.htm?search=true&event_types=Summit				

Naton asialistalle on noussut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana huomattava määrä uusia turvallisuuspolitiikan aiheita, mikä heijastuu myös Naton deklaratioiden pituuteen ja aiheiden käsittelyn tarkkuuteen. Esimerkiksi vuonna 1990 pidetyn Lontoon huippukokouksen jälkeen julkaistu julistus koostui 24 kappaleesta ja oli noin 2000 sanaa pitkä. Vuoden 2006 Riian huippukokouksen julistus puolestaan oli noin yli 5000 sanaa ja koostui 46 tekstikappaleesta. 2010-luvulle saavuttaessa deklaratioiden pituus on kasvanut entisestään, ja esimerkiksi vuoden 2014 Walesin huippukokouksen julistuksessa oli vastaavasti 113 kappaletta ja pituudeltaan se oli lähes 13 500 sanan pituinen. Naton huippukokousten pohjalta laadittujen julistusten pidentymistä voidaan pitää heijastumana paitsi Naton laajentuneesta tehtäväkentästä myös sen turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön moniulotteisemmaksi muuttumisesta ja siinä vaikuttavien toimijoiden määrän pluralisoitumisesta. Naton täytyy ottaa

kantaan muiden kansainvälisessä politiikassa operoivien toimijoiden tavoin mitä suurempaan määrään erilaisia turvallisuuspoliittisia kysymyksiä, mikä puolestaan merkitsee sen institutionaalisella agendalla olevien kysymystenasettelujen syventymistä ja turvallisuuspolitiikan aiheiden määrällistä laajentumista. Toisaalta voidaan myös kysyä, missä määrin kysymys voi olla turvallisuuspoliittisen agendan politisoitumisesta eli poliittiseksi tekemisestä. Onko välttämätöntä, että Nato ottaa kantaa mitä erilaisimpiin turvallisuuspoliittisiin kysymyksiin vai tulisiko sen pikemminkin profiloitua siihen, mihin se olin alun perinkin luotu – kollektiivisen puolustuksen tuottamiseen? Seuraavassa luvussa kuvaamani tutkimustulokset osoittavat, että Natolle on kehittynyt kylmän sodan jälkeisenä aikana monta eri identiteettiä, joita tunnistamani institutionaaliset diskurssit heijastavat.

Tutkiakseni Naton institutionaalisessa agendassa tapahtuneita muutoksia empiirisesti analysoin induktiivisesti Naton vuosien 1990–2016 huippukokousten virallisia julistuksia. Induktiivinen aineiston sisällönanalyysi alkoi tutkimusaineiston käsitteellisellä haltuunotolla lukemalla jokainen julistus läpi. Tutkittavaksi koodausyksiköksi (engl. coding unit) valikoitui yksi Naton huippukokouksen deklaration tekstikappale, koska sitä voitiin pitää tarvittavan tarkkana kyseisen aineiston pohjalta valikoituna havaintoyksikkönä. Etenkin uusimpien Naton huippukokousten deklaratioiden osalta koodausyksiköt olivat hyvin laajoja, sillä deklaratioiden kappaleissa otettiin kantaa yllä olevan esimerkin mukaan lukuisiin eri teemoihin. Jokaisesta kappaleesta koodattiin kaikki mahdolliset tunnistettavissa olevat teemat. Kutsun tätä tutkimusprosessin vaihetta ensimmäiseksi koodauskierrokseksi. Ensimmäisen koodauskierroksen aikana syntyi siis kattava käsitys kaikista eri teemoista, joihin deklaratiossa otettiin kantaa. Ensimmäisen avoimen koodauksen jälkeen oli tunnistettavissa noin kolmekymmentä eri koodauskategoriaa, joiden alla oli myös omat alakoodinsa (ks. liite 1). Koodauskategoriat heijastavat Naton turvallisuuspoliittisen agendan temaattista painopisteytystä ja kehitystä.

Koodauskategoriat syntyivät koodausprosessin yhteydessä QCA-menetelmän periaatteita noudattaen, ja näin muodostui Naton institutionaalista agendaa käsittelevä koodauskehys. Naton institutionaaliselle agendalle nousseiden uusien teemojen myötä syntyi myös uusia koodauskategorioita: täten koodauskehys laajentui kattamaan lähes viisikymmentä turvallisuuspoliittista teemaa. Toisen koodauskierroksen tavoitteena oli verifioida koodauksen validiteetti yhtäältä tunnistettujen teemojen, mutta toisaalta myös niiden määrällisen esiintyvyyden eli frekvenssin osalta. Koodauksen validiteetin vahvistamiseksi aineisto koodattiin kaksi kertaa. Ensimmäisellä kerralla suoritettiin niin kutsuttu avoin koodaus (engl. open coding), kun taas toisen koodauskierroksen tavoitteena oli täyttää fokusoidun koodauksen tunnusmerkistö (engl. focused coding). Fokusoitua koodausta voidaan

soveltaa lähestulkoon kaikkiin kvalitatiivisiin tutkimuksiin, mutta erityisesti se soveltuu esimerkiksi GT-menetelmän tyyliin tutkimuksiin, joissa pyritään tunnistamaan temaattisia kategorioita valitun tutkimusaineiston pohjalta (Saldaña 2013, 214). Tämän fokusoidun koodauksen tavoitteena oli verifioida jo kertaalleen analysoidun aineiston validiteetti. Kahden peräkkäisen koodauskierroksen tuloksena koodauskehikko sai sille kuuluvan muotonsa, ja koodauskategorioiden lukumäärä nousi neljäänkymmeneen. Jotta deklaratiossa tunnistettu teema säilyisi omana koodauskategorianaan, kriteeriksi määritettiin, että sitä edustavan teeman tulisi olla tunnistettavissa enemmän kuin yhdessä Naton julistuksessa.

Alla olevassa kappaleessa on esimerkki fokusoidusta koodauksesta.

Katkelma Naton Riian huippukokouksen (2006) julistuksesta:

*2. "The principle of the indivisibility of Allied security is fundamental, and our solidarity gives us the strength to meet new challenges together (4.2). In today's evolving security environment (2.2), we confront complex, sometimes inter-related threats such as terrorism (21.1), increasingly global in scale and lethal in results, and the proliferation of Weapons of Mass Destruction and their means of delivery (19.1), as well as challenges from instability due to failed or failing states (22.1). This puts a premium on the vital role NATO plays as the essential forum for security consultation between North American and European Allies (12.1). It highlights the importance of common action against those threats, including in UN-mandated crisis response operations (18.1). It also underscores the importance of continuing transformation of NATO's capabilities (10.1) and relationships (16.1), which includes our operations and missions, strong investment in enhanced capabilities, and closer engagement with our partners, other nations and organisations. We have today endorsed our Comprehensive Political Guidance which provides a framework and political direction for NATO's continuing transformation, setting out, for the next 10-15 years, the priorities for all Alliance capability issues, planning disciplines and intelligence (6.1.)."*³⁶

Yllä oleva esimerkki osoittaa, kuinka moniulotteinen tutkimusaineisto Naton viralliset julistukset on. Kullekin tekstikappaleessa esiintyvällä teemalla on osoitettu numerokoodi, jonka ensimmäinen osa ilmoittaa kappaleessa olevan teeman ja jälkimmäinen teeman määrällisen esiintyvyyden. Kaikki Naton julistukset analysoitiin tätä menetelmää soveltaen. Lopuksi kullekin teemalle laskettiin prosentuaalinen esiintyvyyttä kuvaava suhdeluku (teemakappaleiden lukumäärä/jaettuna koko julistuksen kappaleiden lukumäärällä) osoittaaksemme kyseisen teeman merkitystä suhteessa muihin deklaratiossa esiintyviin teemoihin. Jokaisesta deklaratiosta oli näin tunnistettavissa prosentuaalisesti tarkasteltuna (%) viisi merkittävintä teemaa, joiden pohjalta abstrahoitui kyseistä deklaratiota kuvaavat merkittävimmät diskurssit temaattisia koodikategorioita yhdistämällä (engl. code-weaving). Kun kaikki

³⁶ Selitteet koodeille on esitetty liitteessä 1.

deklaraatiot oli analysoitu vastaavaa menetelmää soveltaen, tunnistettavissa olivat ne deklaraatiot, jossa toistensa kanssa yhtäläiset teemat esiintyivät useimmiten (ks. liite 2.).

Tunnistetut teemat eivät kuitenkaan itsessään kuvaa Naton institutionaalisia diskursseja, vaan ne jäävät tutkijan abstrahoitaviksi. Tässä tutkimuksessa määrääväksi abstrahoinnin kriteeriksi muodostui teemojen määrällinen esiintyvyys yhtäältä yksittäisen julistuksen ja toisaalta koko analysoitavan tutkimusaineiston osalta, koska teemojen esiintyvyyttä voidaan pitää keskeisenä indikaattorina Naton agendalla nousseiden teemojen merkittävyydestä. Jotta yksittäisen teeman voitaisiin tulkita rakentavan yhtä diskurssia, tulisi sen esiintyä yhtenä viidestä merkittävimmästä teemasta vähintään viidessä Naton huippukokouksen julistuksista. Kutsun näitä teemojen pohjalta abstrahoituja kokonaisuuksia *Naton institutionaalisiksi diskursseiksi*, joiden rakentumista kuvaan seuraavassa Natoa käsittelevässä luvussa tarkemmin. Esimerkiksi yksi aineiston läpileikkaavista teemoista oli ”kollektiivinen puolustus ja pelote”. Se oli yksi viidestä prosentuaalisesti eniten käsitellyistä teemoista vähintään viidestä Naton huippukokouksen deklaraatiossa. Yhdessä ”suorituskykyjen kehittämistä” ja ”transatlanttisia suhteita” kuvaavien teemojen kanssa se muodosti ”Natoa puolustusliittona ja turvallisuuden tuottajana” kuvaavan diskurssin keskeisimmän sisällön.

Tutkimalla Naton virallisia deklaraatioita institutionaalisten diskurssien ilmentyminä empiirisesti tavoitteena on ollut muodostaa vertailukohta Suomen Nato-politiikassa ja keskusteluissa rakentuneille diskurssien sisällöille vastaavana ajanjaksona. Seuraavaksi kuvaan toisen merkittävän tutkimusaineiston ja sen menetelmän valintaan liittyviä motiiveja ja lähtökohtia.

3.2.2 TUTKIMUSAINEISTO 2: SUOMEN TURVALLISUUS- JA PUOLUSTUSPOLIITTISET SELONTEOT SUOMALAISTEN NATO-DISKURSSIEN RAKENTAJINA

Toinen tutkimani institutionaalisten diskurssien taso käsittelee Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden pohjalta syntyneitä politiikkadiskursseja. Selontekotekstit ovat Naton deklaraatioita huomattavasti pidempiä, tyypillisesti noin 100–200 sivua pitkiä laajoja asiakirjoja. Selonteissa otetaan kantaa myös lukuisiin muihin kuin pelkkää Suomen Nato-politiikkaa käsitteleviin kysymyksiin, mutta Natoa käsittelevät osuudet liittyvät kuitenkin varsin usein moniin kansallisen puolustuksen kysymyksenasetteluihin ja turvallisuuspolitiikan konteksteihin. Van Dijk on määrittänyt kontekstit erilaisiksi kommunikatiivisten tilanteiden kategorioiksi, jotka syntyvät politiikan, lainsäädännön, poliittinen väittelyn, puheen, puhujaroolin tai diskursiiviseen tilanteen tuloksina. Poliittinen

diskurssi muodostuu täten merkitykselliseksi ei ainoastaan sitä muokkaavien sisältöjen vaan myös erilaisten poliittisen prosessin vaiheiden kautta (Van Dijk 2008, 176). Selontekoasiakirjoja voidaan pitää näiden lopputuotteina.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisia selontekoja on aikaisemmin tutkinut myös Jarno Limnéll väitöskirjassaan ”Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa”. Limnéllin mukaan ”turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot on ymmärrettävä yhtenä vaihtoehtoisena mallina, jolla turvallisuus- ja puolustuspoliittisia linjauksia voidaan tehdä”. Hän luonnehtii selontekoja varsin laajoiksi korkean tason selvityksiksi, Suomen valtionjohdon poliittisiksi linjauksiksi, joita kuitenkin sävyttää kompromissihakuisuus (Limnéll 2009, 241). Valtioneuvosto on vuoden 1995 jälkeen julkaissut kahdeksan selontekoa keskimäärin neljän tai viiden vuoden välein. Selonteot ovat käsitelleet ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa paljon niin kutsutun laajan turvallisuuskäsitteen mukaisesti, nivoen yhteen sekä Suomen sisäiseen että ulkoiseen turvallisuuteen liittyvät tavoitteet ulkoasiain-, puolustus- ja sisäasiainministeriön välisenä yhteistyönä. Poikkeuksen tähän perinteeseen tekee viimeisin, vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, joka nimensä mukaisesti keskittyy vain Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan ja sen määrittämiseen vaikuttavien turvallisuusympäristön eri tekijöiden ja reunaehtojen kuvaamiseen. Vuoden 2016 selonteosta puuttuu puolustuspolitiikkaan ja Suomen puolustuksen kehittämiseen sekä sisäisen turvallisuuden kehittämiseen liittyvät osuudet, jotka määritetään kukin omassa selonteossaan. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot muodostavat siis kiinteän viitekehyksen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa kuvaavien politiikkadiskurssien rakentumiselle, ja niitä voidaan pitää merkittävimpinä Suomen valtion ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjan ohjaavina asiakirjoina.

Tässä väitöskirjassa olen tutkinut selontekoja induktiivisen aineiston sisällönanalyysin kautta. Valtioneuvoston selontekojen haltuunoton helpottamiseksi tutkimusaineiston ensimmäisessä, avoimen koodauksen vaiheessa käytin avukseni ATLAS.ti-ohjelmistoa, jonka avulla pyrin tunnistamaan laadullisesti ja määrällisesti merkittävimmät Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisella asialistalla kyseisessä selonteossa esiintyvät Natoon liittyvät teemat. Ohjelmisto auttoi myös toistensa kanssa päällekkäisten teemojen yhdistämisessä laajemmiksi konseptuaalisiksi kategorioiksi koodauksen edetessä fokosoidun koodauksen vaiheeseen. Samassa yhteydessä oli tunnistettavissa ne keskeiset Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa dominoivat laajemmat diskurssit (esim. Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus), joiden puitteissa Natoa sekä Suomen ja Naton välistä suhdetta oli kuvattu. Toisella koodauskierroksella jokainen selonteossa ilmennyt tekstikappale luokiteltiin temaattisesti sitä lähinnä

vastaavan Natoa kuvaavan teeman kanssa.³⁷ Näiden teemojen pohjalta abstrahoitui kolme merkittävää, läpi tarkastelujakson (1995–2017) esiintyvää Natoa toimijana kuvaavaa politiikkadiskurssia, joissa esiintyi myös Suomen ja Naton välistä suhdetta kuvaava niin kutsuttu ”Suomi-kehys”.

Kolmannen koodauskierroksen aikana kullekin Natoa käsittelevälle politiikkadiskurssilla laskettiin sen suhteellinen (prosentuaalinen) osuus kyseisessä selonteossa (kyseisen diskurssia kuvaavien tekstikappaleiden lukumäärä/Natoa käsittelevien tekstikappaleiden yhteenlaskettu lukumäärä). Mikäli yhdessä koodausyksikössä (tekstikappale) esiintyi enemmän kuin yksi Natoa käsittelevä politiikkadiskurssi, koodattiin silti kaikki tekstikappaleesta tunnistettavissa olevat diskurssit. Merkillepantavaa on, että lähes jokainen selontekotekstien Natoa käsittelevä tekstikappale oli luokiteltavissa yhteen kolmesta Suomen hallituksen Natoa kuvaavista politiikkadiskursseista. Luvussa viisi käsittelen näitä politiikkadiskursseja tarkemmin, ja ne muodostavat yhden keskeisistä parametreista tutkimukseni kuudennessa ja seitsemännessä luvussa tutkimalleni Nato-retoriikalle.

3.2.3 TUTKIMUSAINEISTO 3: KANSANEDUSTAJIEN NATO-PUHEENVUOROT NATO-RETORIIKAN ILMENTÄJINÄ

Tutkimukseni kolmannen empiirisen aineiston tavoitteena on pureutua Suomen eduskunnassa käytyyn Nato-keskusteluun vuosien 1995 ja 2017 välillä. Tutkimukseni kohteena ovat kansanedustajien valtioneuvoston selonteon pohjalta eduskunnassa pidetyt Natoa käsittelevät puheenvuorot (N=915). Puheenvuoroja analysoimalla tavoitteeni on selvittää, miten valtioneuvoston selonteossa Natoa käsittelevät Suomen turvallisuuspoliittisen diskurssit muovautuvat kansanedustajien ja heidän edustamiensa poliittisten puolueiden kannanmuodostuksiksi erilaisten diskursiivisten sisältöjen painotusten ja retoristen keinojen käytön kautta. Parlamentarismen traditio on mahdollistunut aidon poliittisen keskustelun, deliberaation,³⁸ asioiden puolesta ja vastaan väittelyn. Parlamentteja voidaan pitää edustuksellisen demokratian kehtoina, joissa aidon

³⁷ Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että koodauksen pohjana ollut koodauskehikko oli eri kuin Naton institutionaalisia diskursseja analysoitaessa siitä syystä, että kysymyksessä on kaksi varsin erilaista ja erilaisia päämäärää edistävää tutkimusaineistoa.

³⁸ Deliberaatiossa kysymys on ”puolesta ja vastaan esitetyistä perusteluista ja harkinnasta esitettyjen perusteluiden välillä” (Pekonen 2011, 40). Fischerin ja Gottweisin mukaan deliberaation, harkinnan ja argumentoinnin välillä puolestaan ei ole mitään formaalia eroa. Tämä johtuu siitä syystä, että deliberaatio itsessään on yksi argumentaation muodoista. Deliberaatiolla viitataan formaalisti rakennettuihin prosesseihin, jossa ihmiset kokoontuvat keskustelemaan ja päättämään tietyistä aiheista huomioiden eri kilpailevat politiikka-aiheen näkökulmat. Täten esimerkiksi manipulatiivinen suostuttelu ja asioiden vääristäminen, joka voi liittyä poliittisiin tilanteisiin ei kuulu deliberatiiviseen argumentaatioon (Fischer & Gottweis 2012, 9–10).

keskustelun ja deliberaation tarkoituksiperät toteutuvat parhaiten. Deliberatiivinen demokratia edellyttää poliittisen puheen, keskustelun ja väittelyn pitäjän osallistavan myös kuulijansa poliittiseen keskusteluun. Deliberatiivisessa demokratiassa poliitikkojen tavoitteena on saada aikaan kuulijoissaan tavoittelemansa vaikutus, jonka keinona poliittinen kieli toimii (Charteris-Black 2014, xvi). Tähän puhujan pyrkimykseen suostutella kuulija puolellaan on viitattu retoriikan eli suostuttelemisen taiteena (engl. 'art of persuasion'). Sitä voidaan pitää politiikan tekemisen keskeisenä keinona, tavoitteena vakuutta ja suostutella kuulijansa saadakseen tietty vaikutus aikaan poliittisia päätöksiä toimeenpantaessa (Gottweis 2012, 214; Charteris-Black 2014, 3).

Poliittinen puhe voidaan määritellä puhujan itsensä valmistelemaksi, jollekin tietylle yleisölle suunnatuksi puhutun kielen jatkumoksi, jonka tavoitteena on poliittisen päämäärän saavuttaminen (Charteris-Black 2014, xiii). Klassisessa retoriikassa on tunnistettu kolmenlaisia puhetyyppejä, jotka soveltuvat erilaisiin puhetilanteisiin. Neuvottelevaa puhetaitoa ja puhetta on tyypillisesti käytetty tietyn poliittisen päämäärän saavuttamiseksi, oikeudellista puhetaitoa on hyödynnetty esimerkiksi tuomioistuimissa, ja niin kutsutun ylistyspuheiden tavoitteena on ollut nimensä mukaisesti juhlistaa tai ylistää osoitetun puheen kohteena olevaa henkilöä. Nämä kolme puhetyyppeä edellyttävät puhujalta erilaista retorista taktikointia. Neuvottelevassa puheessa tavoitteena on saada ihmiset äänestämään, oikeudellisessa puheessa puheen tarkoituksena on julistaa tuomio, ja ylistyspuhe pyrkii saamaan kuulijat mukaansa osoittamaan puhujalle suosiota aploodeeraamalla (Charteris-Black 2014, 6–7).

Tämän tutkimuksen kohteena on puhetaito ja puheet, jotka liittyvän neuvottelevaan puhetaitoon. Puheiden kautta poliittiset puhujat pyrkivät viestimään erilaisista mielipiteistään suhteessa käsillä oleviin ulko- ja turvallisuuspoliittisiin asiakysymyksiin, mutta myös tarjoamaan uusia näkökulmia poliittisen keskustelun pohjaksi. Deliberaation tavoitteena on nostaa esille erilaisia ristiriitaisia käsityksiä suhteessa käsiteltävään asiakysymykseen ja tunnustaa konfliktin olevan luonnollinen osa poliittisen kannan ja mielipiteen muodostusta. Deliberaatioprosessi voi olla yksilöllinen, jolloin jokainen kansanedustaja yksin päättää käyttämistään argumenteista tai sitten kollektiivinen, jolloin kansanedustajan kantaan vaikuttaa sen edustaman poliittisen ryhmittymän kanta. Koska kyseessä on pohjimmiltaan mielipide-eroihin pohjautuvat näkökulmat, Pekosen mukaan ”deliberaation osapuolet eivät tyydy pelkästään puolustamaan omia kantojaan, vaan pyrkivät myös osoittamaan vääriksi toista näkökulmaa edustavat argumentit” (Pekonen 2011, 52–53).

Parlamentaariset keskustelut tarjoavat soveltuvan foorumin paitsi poliittisten puheiden pitämiseksi myös deliberatiivisessa demokratiassa tyypilliselle poliittiselle keskustelulle ja väittelylle, jossa ”osanottajat ja yleisö altistetaan puolesta ja vastaan väittelylle”. Yhdyn siis Pekosen kantaan siltä osin, että eduskuntaa voidaan pitää merkittävimpänä retorisen väittelyn

näyttämöistä (Pekonen 2011, 60). Poliitikkojen pitämiä täysistuntopuheita voidaan pitää selkeänä heijastumana paitsi käsillä olevan, esimerkiksi ulko- ja turvallisuuspoliittisten kysymyksen merkittävydestä myös ennen kaikkea poliitikon omasta ja puoluepoliittisen kannanmuodostuksen asettamasta painoarvosta. Voidaan siis kiistatta todeta, että eduskunta on yksi merkittävimmistä deliberatiivisen keskustelun areenoista suomalaisessa politiikassa.

Kaikki eduskunnan täysistuntosalissa kansanedustajien pitämät puheet ovat lähtökohtaisesti poliittisia, sillä ovathan ne kaikki poliitikkojen pitämiä. Täysistuntopuheita pitäneiden kansanedustajien haastattelututkimuksessa osa on kuvannut täysistuntopuheita ”turhiksi”, esimerkiksi niin, että hallitus ja oppositio vain nokittelevat toisiaan, eikä tarkoituksena ole keskustella aidosti asioista vaan teatralisoida politiikan tekemistä. Täysistuntopuheet on osittain mielletty teatteriksi ja näyttelemiseksi, koska puhetta ei varsinaisesti ole suunnattu toisille kansanedustajille vaan tiedotusvälineille ja kansalaisille (Pekonen 2011, 109). Puhe- ja esiintymistyylin teatralisoitumisen on katsottu myös vaikeuttavan täysistunnossa käytävää keskustelua (Pekonen 2011, 98 & 108). Toiset täysistuntopuheista puolestaan ovat puhujiensa mukaan ”merkityksellisiä”, sillä niissä puhutaan asiaa, kuten puolueiden linjapuheissa ja ryhmäpuheenvuoroissa (Pekonen 2011, 102). Yhdyn Pekosen tutkimuksessaan tekemään havaintoon täysistuntopuheiden teatralisoitumisesta. Mutta ovatko kaikki teatraliset puheet kuitenkin vähemmän tärkeitä, ”turhia” ja vain kuivan asiapitoiset, linjapuheet ”merkityksellisiä”? Retoriikka eli puhetaito itsessään tunnistaa erilaisia retorisen vakuuttamisen keinoja, joista vähemmän asiapitoisilla ja viihdyttävillä puheilla voi olla poliittista keskustelua lisääviä ja vahvistavia vaikutuksia niin kansanedustajien, turvallisuuspoliittiseen päätöksentekoon osallistuvien muiden päättäjien kuin laajemman yleisön eli kansalaisten keskuudessa.

Laadullinen aineiston sisällönanalyysi valittiin myös tämän tutkimusaineiston tutkimusmenetelmäksi kuitenkin sillä erotuksella aikaisempaan, että tutkimusmenetelmäni yhdistää deduktiiviselle tutkimukselle tyypillisiä ennalta määritettyjä analyysikategorioita tutkimusaineiston analyysissä (diskurssit, retorisen vakuuttamisen keinot, poliittiset puolueet). Tämä lähestymistapa mahdollistaa tutkimustulosten vertailun aikaisemmissa empiirisissä luvuissa tunnistamani tutkimustulosten kanssa ja sekä niiden kontekstualisoimisen suhteessa politiikan ja retoriikan tutkimiseen. Empiirisen tutkimuksen edetessä tutkimusaineiston pohjalta on kuitenkin tunnistettu myös uusia aineiston tyypittelyjä koskevia, induktiiviseen empiiriseen menetelmän nojaavia Nato-retoriikan analyysikategorioita (Nato-puhujatyypit). Käsittelen näitä kansanedustajien Nato-puheenvuorojen pohjalta tunnistamani retorisia puhujatyyppejä tämän luvun loppupuolella sekä väitöskirjani empiirissä luvuissa 6 ja 7. Seuraavaksi kuvaan Natosta käytyä keskustelua usealla eri tasolla.

Ensinnäkin pyrin tunnistamaan ne sisällöt ja puhettavat, joilla Natosta on Suomen eduskunnassa keskusteltu. Tutkiessani Natosta käydyin parlamentaarisen keskustelun sisältöjä olen käyttänyt luokitteluperusteina selonteista tunnistamiani kolmea merkittävää Natoa käsittelevää diskurssia, jotka kuvaavat yhtäältä Naton roolia ja toisaalta Suomen suhdetta Natoon. Analysoimalla jokaisesta kansanedustajan pitämästä puheenvuorosta Natoa käsittelevät tekstikohdat tavoitteeni on ollut hahmottaa parlamentaarisen Nato-keskustelun temaattisia sisältöjä ja ”painopistealueita”. Tältä osin ”koodausyksiköksi” valikoitui luontevimmin yksi kansanedustajan puheenvuoro. Koska kansanedustajilla on puheenvuoroja pitäessään käytössä rajattu aika, pyrkii hän usein ottamaan kantaa esillä olevaan asiaan mahdollisimman laajasti. Näin ollen tyypillistä on, että pidetyssä täysistuntopuheenvuorossa puhuja ottaa kantaa useaan eri asiakysymykseen ja syventää analyysiaan moniulotteisemmaksi. On siis mahdollista, että puhuja sitoo Natoa käsittelevän kantansa useampaan eri Natoa käsittelevään diskurssiin yhden täysistuntopuheenvuoron aikana.

Näin luokiteltaessa puheenvuoroja temaattisesti yksi puheenvuoro voidaan linkittää useampaan eri Natoa käsittelevään diskurssiin. Nato-retoriikan sisällön analyysin toisena tavoitteena on ollut määrittää, missä määrin selonteissa linjatut Natoa käsittelevät diskurssit läpäisevät parlamentaarisen käsittelyn, eli saavatko hallituksen valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden Natoa käsittelevät diskurssit kaukupohjaa poliittisen puolueiden ja yksittäisten poliitikkojen puheenvuoroissa. Tämän läpäisevyyden mittarina voidaan pitää kunkin selontekokeskustelun suhteellisia Nato-diskurssien painotuksia, joita voidaan puolestaan verrata vastaavina vuosina diskurssien kansanedustajien puheenvuoroissa saamiin selontekotekstien painotuksiin. Tässä yhteydessä on huomioitava, että vaikka kysymyksessä on kahden eri toisistaan eroavan aineiston ja niiden pohjalta tunnistettujen koodausyksilöiden suhteellisten painotusten vertailu, voidaan aineistoja kvantifioimalla tunnistaa eri ulkopoliittisen johdon ja puoluepoliittisen kentän välisiä painotuseroja suhteessa Nato-keskustelun sisältöihin.

Toinen merkittävä taso, jolla pyrin parlamentaarista Nato-retoriikkaa hahmottamaan, käsittelee poliittisten puolueiden suhtautumista Natokysymykseen. Koska kansanedustajat ovat puolueensa valtuuttamia poliitikkoja, heitä sitovat puoluedemokratian periaatteet. Heidän odotetaan sitoutuvan noudattamaan puolueensa valitsemaa poliittista linjaa (Bowler & Farrell & Katz, 1999). Puoluedemokratiassa kansanedustajan edellytetään noudattavan edustamansa puolueen arvojen ja mielipiteiden asettamia vaatimuksia, toimintaperiaatteita ja linjauksia (Pekonen 2011, 23). Puoluedemokratiassa korostuu poliittisten puolueiden välinen valtataistelu suhteessa käsillä oleviin asiakysymyksiin. Puheissaan ja toimissaan kansanedustajat siis sitoutuvat siihen, mitä heidän poliittinen puolueensa heiltä edellyttää. Valtioneuvoston selonteiden eduskuntakäsittelyssä puolueiden ryhmäpuheenvuorot ovat niitä

puheenvuoroja, joissa määritellään puolueen poliittinen linja käsiteltävään asiaan.³⁹ Tämän keskeisen puoluedemokratian periaatteen mukaan ”puolueiden keskeinen demokraattinen tehtävä on kanavoida kansalaisten korostamat arvot, mielipiteet ja valinnat poliittista järjestelmää ja yhteiskuntaa muovaaviksi päätöksiksi” (Pekonen 2011, 34).

Tutkimuksessani analysoin Suomen yhdeksän suurimman puolueen, Suomen Sosiaalidemokraattisen Puolueen (SDP), Kansallisen Kokoomuksen (Kok.), Suomen Keskustan (Kesk.), Vihreän liiton (Vihr.), Vasemmistoliiton (Vas.), Perussuomalaisten (PS), Ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP), Kristillisdemokraattien (KD) ja Nuorsuomalaisten (NS) asemoitumista Nato-kysymykseen. Luokittelen määrällisesti keräämäni puolueiden kansanedustajien Natosta pitämät puheenvuorot tunnistamieni erilaisten Nato-puhujia kuvaajien ”puhujatyyppejen” (ks. jäljempänä Nato-puhujatyypit) mukaan vuosien 1995–2017 selonteiden eduskuntakäsittelyssä. Lisäksi olen tunnistanut tutkimusaineistosta myös ne puolueet, jotka ovat kulloinkin olleet oppositio- ja hallituspuolueen asemassa, sillä kulkeehan jako hallitukseen ja oppositioon tärkeissä ja isoissa politiikan kysymyksissä kaiken pohjalla (Pekonen 2011, 129).

Tämän tutkimusasetelman määrittämissä rajoissa en kuitenkaan ole syventänyt yksittäisten puolueiden Nato-kantojen kehityksen analyysiä historiallisesti, vaan olen tutkimukseni seitsemännessä luvussa pyrkinyt kuvaamaan kunkin puolueen Nato-kannoissa tapahtunutta muutosta keräämäni rajatun empiirisen tutkimusaineiston pohjalta. Tämä liikehdintä puolueiden kansanedustajien näkökulmaeroissa kertoo paitsi kyseisen puolueen suuntautumisesta suhteessa tiettyyn politiikan asiakysymykseen myös ennen kaikkea sen valitseman ulkopoliittisen linjan koherenssista ja loogisuudesta.

Keskeisenä poliittisen retoriikan tutkimisen tunnusmerkkinä voidaan pitää myös yksittäisen puheenvuoron pitäjän poliittista asemaa eli poliittista positiota, josta käsin hän puhuu. Kansanedustajan odotetaan puhuvan tietystä positiosta eli puhuja-asemasta, jolloin hänen rooliinsa kohdistuvat moninaiset jännitteet ”edustajan valinneiden edustamisen, puolueiden edustamisen, koko kansakuntaa edustavan kansanedustajan roolin ja parlamentin jäsenten roolien välillä” (Pekonen 2011, 22–23). Tietyistä puhujapositioista puhuvilta poliitikoilta edellytetään tietynlaista parlamentaarista puhetta. Nämä puhujapositiot asettavat formaaleja, muodollisia odotuksia kunkin kansanedustajan pitämällä puheenvuorolle. Van Dijkin mukaan tämä johtuu nimenomaan poliittisen diskurssin kontekstuaalisesta luonteesta. Nämä kontekstit ilmenevät esimerkiksi puoluejohdon kansanedustajalle asettamina tai puhujan formaalista asemasta peräisin olevina ennako-odotuksina, esimerkiksi tietynlaisesta asiantuntijapositiosta käsin puhumisena.

³⁹ *Eduskunta*. Millaisia puheenvuoroja eduskunnan täysistunnossa pidetään? <https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/tietopalvelulta-kysyttya/Sivut/millaisia-puheenvuoroja-eduskunnan-taysistunnoissa-pidetaan.aspx>, sivustolla käyty 21.11.2018.

Hyvä esimerkki poliittisten diskurssien kontekstuaalisesta luonteesta ovat parlamentaariset keskustelut, joissa kansanedustajien keskinäisellä dynamiikalla on merkitystä keskustelun kehittymisessä (Van Dijk 2008, 188). Esimerkiksi ministeripuheet, valiokuntien esittelypuheenvuorot tai puolueiden ryhmäpuheenvuorot ovat jo lähtökohtaisesti korkeammalla jalustalla ja täten merkityksellisempiä kuin pelkän yksittäisen rivikansanedustajan puheenvuorot (Pekonen 2011, 102, 108). Edellä mainituille puhujaryhmille on jo siis ennalta langetettu tietynlainen asiantuntijan rooli, jonka puhujien odotetaan kantavan. Näiden ennalta kirjoittamattomien, mutta kaikkien tiedostamien ennakko-odotusten rikkominen on puhujien keskuudessa hyväksymätöntä, ja vain harvoin poliittiset puhujat uskaltavat irtautua heille asetetuista retoriseen rooliin kohdistuvista ennakko-odotuksista. Tutkimukseni kolmantena tavoitteena on arvioida formaalien puhujapositionien merkitystä suhteessa Nato-retoriikkaan.

Koska tietyistä puhujapositionista lähtöisin oleva puhuminen edellyttää jonkinasteista profiloitumista poliitikkojen oman vertaisryhmän keskuudessa, edellytetään puhujalta myös taitavaa retoristen vaikuttamisen keinojen hallintaa. Retorisen vakuuttamisen keinojen tutkiminen on neljäs taso, jonka kautta lähestyn Suomen eduskunnassa käytyä Nato-keskustelua. Jotta poliittisen puheen kautta rakentuva retoriikka ei kuitenkaan olisi pelkkää monologia, tulee puhujalla olla myös mahdollisuus kutsua keskusteluun muita osallistujia. Puhujien välinen poliittinen väittelytilanne, retorinen mittelointi mahdollistaa puhujan näkökulman (engl. standpoint) eli *stasiksen* muodostumisen.

Tässä tutkimuksessa käytän Aristoteleen retoriikassa tunnistamia retorisen vakuuttamisen keinoja eräänä empiirisen tutkimusaineistoni luokitteluparametrinä. Puhe on Aristoteleen mukaan kuitenkin nimenomaan se akti, mikä saa ”kuulijat todella vakuuttuneeksi” (Aristoteles 1997, 11). Aristoteleen retoriikassa puhe perustuu kolmeen keskeiseen tekijään, jotka ovat puhuja itse, puheen aihe eli se mistä puhutaan ja yleisö eli kuulijat (Aristoteles 2000, 16). Puhujan on siis ”antauduttava vuorovaikutukseen kuulijansa kanssa” vakuuttaakseen kuulijansa (Torkki 2006, 160). Aristoteleen retoriikassa puheella ”voidaan saada aikaan kolmenlaisia vakuuttamisen syitä: puhujan luonteeseen perustuvia, kuulijan mielentilaan perustuvia ja itse puheeseen perustuvia osoittamisen kautta” (Aristoteles 2000, 11). Näitä kolmenlaisia vakuuttamisen syitä Aristoteles kutsuu *ethokseksi* (eetos), *pathokseksi* (paatos) ja *logokseksi* (logos).

Logoksella Aristoteleen retoriikassa tarkoitetaan puheen loogisia asiasisältöjä, argumentteja, joiden pohjalta puhuja rakentaa puheensa sisällön uskottavuuden (Torkki 2006, 161). Logoksessa kysymys on siis järkipäisyydestä argumentaatiosta ja siitä, miten puhuja onnistuu vetoamaan kuulijoidensa järkeen. Cockcroft ja Cockcroft puolestaan ovat tunnistaneet ainakin kymmenen erilaista loogiseen päättelyyn viittaavaa argumentointitekniikkaa (Cockcroft & Cockcroft 2005, 82–83 & 126–130).

Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan ole lähtenyt arvioimaan yksittäisten puheenvuorojen loogisuutta tai uskottavuutta, vaan olen pyrkinyt tunnistamaan tutkimusaineistosta ne puheenvuorot, joissa puhuja pyrkii loogisten asiasisältöjen kautta rakentamaan uskottavan argumentin ja puolustamaan omaa näkökulmaansa. Toiseksi se, onko puhujan logiikka omasta mielestäni ollut puhetta analysoidessa oikein tai väärin on retoristen vakuuttamisen keinojen tunnistamisen näkökulmasta sivuseikka, sillä tarkoitukseni ei ole arvioida puheenvuoron sisältöjen paikkaansa pitävyyttä vaan ainoastaan niiden järkipärisyyttä.

Eetoksella viitataan puhujan asenteeseen tai abstrakteihin arvoihin sekä puhujan persoonaan liittyvään uskottavuuteen (Torkki 2006, 284). Nykypäivänä eetoksella viitataan laajempaan kielen käsitteeseen kuin mitä Antiikin Kreikassa, ja siihen luetaan muun muassa myös ne arvot, joita puhuja puheessaan pyrkii välittämään. Cockcroft ja Cockcroft ovat määritelleet eetoksen kahden käsitteen, puhujan luonteen (engl. personality) ja hänen asiaan ottaman näkökulman (engl. stance) kautta. Eetos edellyttää puhujalta tietynlaista asennetta, jota korostamalla puhuja pyrkii voittamaan kuulijat puolelleen. Mitä persoonallisemmin puhuja kykenee viestimään kuulijoilleen omasta näkökulmastaan, sitä vakuuttavammasta retoriikasta on kysymys (Cockcroft & Cockcroft 2005, 16–17, 28–29). Eetoksessa on siis kysymys eräänlaisesta nykyaikaisesta imagon muodostuksesta (Cockcroft & Cockcroft 2005, 30; Torkki 2006, 160). Kiteyttäen tässä tutkimuksessa eetoksella tarkoitan puhujan henkilökohtaisten arvojen, karisman tai oman asiantuntemuksen korostamista pidetyn puheenvuoron kautta.

Paatoksella viitataan tunteiden merkitykseen puhetta tuotettaessa, ennen kaikkea puhujan kykyyn herättää kuulijassaan aikaan erilaisia tunteita. Cockcroft ja Cockcroft jakavat tunteet universaaleihin ja ehdollisiin, sosiaalisen kanssakäymiseen sidottuihin tunteisiin. Universaaleja tunteita ovat esimerkiksi ilon, surun, vihan tai pelon tunteet, kun taas ehdollisiin lukeutuvat muun muassa ahneus, ylpeys, hyväntahtoisuus, aggressio, halveksunta, närkästys tai syyllisyydentunne. Cockcroftien mukaan tunteille on tunnistettavissa niiden vastinpari, esimerkiksi rakkaus ja viha, rohkeus ja pelko, ilo ja suru (Cockcroft & Cockcroft 2005, 57). Analysoitaessa päätöksen merkitystä poliittisissa puheissa oletuksena on, että puheen pitäjä tavoittelee tunteiden pintaan nostattamista kuulijoissaan. Puhujan tulee kuitenkin joko itse tuntea tai kuvitella se tunne, jonka hän puheellaan haluaa kuulijoissaan herättää. Se millaisen tunnereaktion puhujan pitämä puhe saa kuulijassaan lopulta aikaan on subjektiivinen vastaanottajan reaktio, jota puheenpitäjä ei voi kontrolloida. Toisin sanoen mittari sille, onnistuuko puhuja oikeasti tavoitteessaan, riippuu puhujan kyvystä ennakoida kuulijoidensa vastareaktioita (Cockcroft & Cockcroft 2005, 63).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole sinänsä luokitella tunteita erilaisiin tunnelajeihin, joita kansanedustajat poliittisella puheella voivat kuulijassaan herättää, vaan ennen kaikkea olla tietoinen tunteiden laajasta skaalasta, joita retoriikalla voidaan saada aikaan. Huolellinen empiirinen

Nato-puheenvuorojen kuulijassaan aikaansaamien tunnetilojen luokittelu voisi kuitenkin olla mahdollinen jatkotutkimuksen aihe, jos tavoitteena olisi tutkia esimerkiksi erilaisten puhujatyyppeiden käyttämiä retorisia keinoja tarkemmin. Väitöskirjani luvussa kuusi olen kuitenkin tunnistanut erilaisia tunnetiloja, joita puhujat Nato-retoriikalla ovat pyrkineet kuulijoissaan nostattamaan. Koska puhujan kuulijassaan aikaansaama tunnereaktio on subjektiivinen ja voi periaatteessa syntyä ilman, että puhuja on puheellaan edes pyrkinyt siihen (sillä myös täysin järkiperäinen retoriikka voi nostattaa vastakkaista mielipidettä edustavan kuulijan ”tunteet pintaan”), tässä tutkimuksessa päätökseen viittaavan luokittelun kriteeriksi on määritetty eksplisiittinen tunnepitoisten sanojen tai kielirakenteiden käyttö poliittisessa puheessa.

Retorisen vakuuttamisen keinoja ei kuitenkaan tulisi tulkita toisiaan poissulkevinä vaan mahdollistavina (Cockcroft & Cockcroft 2005, 81). Deliberaatiossa päätöksen, eetoksen ja logoksen keinot yhdistyvät ja saavat kuulijan vakuuttumaan puhujan sanomasta (Pekonen 2011, 160). Täten puheita, joissa puhuja kykenee taitavasti yhdistämään nämä kolme elementtiä yhteen, voidaan pitää kaikista vaikuttavimpina ja onnistuneimpina retoriikan näkökulmasta tarkasteltuna. Näin ollen puheet, joissa puhuja turvautuu yksinomaan yhden tai retorisen keinon käyttöön, eivät onnistu yltämään samalle retorisen vakuuttavuuden tasolle. Ennen kaikkea ne puheet, joissa ei ole mitään sisällöllistä loogista argumenttia ja jotka perustuvat vain päätökseen tai eetokseen, eivät anna puhujasta kovin vakuuttavaa kuvaa. Tämänkaltaisia puhtaita ”tunneryöpsähdyksiä” tai yksinomaan puhujan oman asiantuntemuksen ”pönkittämiseen” keskittyviä puheenvuoroja kuulee kuitenkin täysistuntosalissa hyvin harvoin. Meyerin viitaten ei kuitenkaan voida sanoa, että ”on olemassa hyvää tai huonoa retoriikkaa, mutta sen sijaan on olemassa hyviä tai huonoja retoriikan käytötapoja” (Meyer 1991, 24).⁴⁰

Parlamentaarista retoriikkaa tutkittaessa merkityksellistä ei kuitenkaan ole ainoastaan kansanedustajien pitämien puheenvuorojen sisällöt, puoluepoliittinen kanta tai puhujalle langetetut ennakko-odotukset vaan tapa, jolla kyseinen puheenvuoron pitäjä kehystää käsillä olevan politiikan kysymyksen omanlaisekseen. Vaikka aktiivista oppositiota ei olisikaan olemassa, statis eli puhujan oma näkökulma on silti tärkeä, sillä sen kautta puhuja korostaa omaa näkökulmaansa (Cockcroft & Cockcroft 2005, 111). Tämä näkökulma välittyy tutkimuksessani parhaiten tunnistamieni neljän retorisen puhujatyypin kautta, jotka kuvastavat tutkimukseni neljättä retorisen analyysin tasoa. Nato-kysymys jakaa paitsi poliittista puolueita ”Nato-” ja ”ei-Nato”-puolueisiin myös kansanedustajia selkeästi Natoon positiivisemmin ja kielteisemmin suhtautuviin sekä niihin, joiden näkökulmat sotilasliittoon ovat avoimempia tai varauksellisempia. Tämän tutkimuksen kuudennessa ja seitsemännessä luvussa luokittelen

⁴⁰ “Il n’y donc pas de mauvaise ou de bonne rhétorique, mais de bonnes ou de mauvaises utilisations.”

laadullisesti ja määrällisesti kansanedustajien pitämät Nato-puheenvuorot vuosien 1995–2017 eduskuntakeskusteluissa neljään eri retoriseen puhujatyyppiin, jotka kuvastavat kyseisen kansanedustajan kussakin puheenvuorossa suhtautumista sotilasliittoon sekä Suomen ja Naton välisiin suhteisiin.

Kahdessa edellisessä luvussa olen kuvannut tutkimukseni teoreettisia ja metodologisia valintoja ja pyrkinyt selvittämään diskurssien ja retoriikan välistä suhdetta ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa tutkittaessa. Tutkimukseni seuraavissa neljässä luvussa tavoitteeni on altistaa tutkimukseni varsinainen aihe, Suomen valtion Nato-politiikka ja sitä seurannut Suomen parlamentaarinen keskustelu empiiriselle tarkastelulle. Aloitan Naton monikansallisen institutionaalisen agendan ja diskurssien tasolta, jonka jälkeen siirryn kansalliselle, Suomen Nato-politiikkaa kuvaavalle tasolle. Johtopäätösluvussa pyrin myös kokoamaan yhteen kolmen Natoa sekä Suomen ja Naton välistä suhdetta kuvaavien diskursiivisten merkityssysteemien keskinäisriippuvuutta tarkastelemalla suomalaisessa Nato-retoriikassa tapahtunutta muutosta.

4 NATON MUUTOS

Tässä luvussa tarkastelen Naton virallisen, institutionaalisen agendan muutosta kylmän sodan jälkeisenä aikana, tavoitteena pohjustaa myöhemmissä luvuissa tarkastelemani suomalaisen Nato-politiikan rakentumista ja Nato-keskustelujen sisältöjä. Käytän tutkimukseni empiirisenä aineistona Naton huippukokousten virallisia deklaraatioita eli julistuksia vuoden 1990 Lontoon huippukokouksesta vuoden 2016 Varsovan huippukokoukseen. Luvun alussa kuvaan liittokunnan muutosta käsittelevien tutkimusten keskeisiä havaintoja, jonka jälkeen esittelen oman empiirisen tutkimustyöni tuloksia luvussa kolme kuvaamani QCA-menetelmän avulla. Luvun tavoitteena on selittää Natossa tapahtunutta liittokunnan muutosta nimenomaan virallisen kielenkäytön ja diskussien näkökulmasta. Tarkoitus ei ole luoda liian yksioikoista kuvaa Naton kylmän sodan aikaisesta politiikasta, sillä sitä se ei ole ollut monen eri jäsenmaan näkökulmasta. Naton jäsenmailla voi olla toisistaan hyvinkin erilaisia ja poikkeavia käsityksiä kysymyksissä, jotka liittyvät jäsenmaiden väliseen tasapuoliseen taakanjakoon tai käsityksiin liittokunnan roolin merkityksestä ja toiminnan suunnasta. Koska tarkasteluni tavoitteena on kuitenkin luoda ennen kaikkea lyhyt katsaus ja eräänlainen vertailukohta Suomen virallisten Nato-kantojen ja sen pohjalta syntyneen retoriikan tarkastelulle, katson, että valittu näkökulma luo riittävät perusteet tutkimukselleni.

4.1 NATON MUUTTUNUT TEHTÄVÄKENTTÄ 2000-LUVULLA

Nato eli Pohjois-Atlantin liitto (engl. North Atlantic Treaty Organization) perustettiin 4. huhtikuuta 1949 Alankomaiden, Belgian, Ranskan, Portugalin, Kanadan, Yhdysvaltojen, Luxemburgiin, Kanadan, Norjan, Tanskan, Islannin sekä Yhdistyneiden kuningaskuntien päämiesten allekirjoituksella torjumaan Neuvostoliitosta transatlanttiseen alueeseen kohdistuvaa uhkaa (Sloan 2017, 9). Naton päätehtävä oli toimia allekirjoittaneiden maiden puolustusliittona, kuten sen perustamissopimuksen viidennessä artiklassa todettiin: *”The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all.”* (Article 5, *The North Atlantic Treaty, Washington D.C*)

Kylmän sodan päättymisen jälkeen Naton institutionaalinen agenda on ollut voimakkaassa muutoksessa. Kansainvälisessä turvallisuusympäristössä tapahtuneiden muutosten seurauksena Naton perustehtävän, Artikla 5:n

mukaisen kollektiivisen puolustuksen rinnalle on noussut joukko uusia tehtäviä, jotka ovat muuttaneet Naton laaja-alaiseksi turvallisuuden tuottajaksi. Osa Naton kylmän sodan jälkeistä muutosta selittäneistä tutkijoista on väittänyt, että liittokunta on ajautunut identiteettikriisiin sen tehtäväkentän laajennuttua (Yost, 2014, 2). Natosta on muodostunut vähemmän koherentti ja epäjohdonmukainen turvallisuustoimija (Noetzel & Schreer, 2012, 31), eräänlainen hybridijärjestö, jonka toiminnasta puuttuu selkeä strateginen visio (Kammel & Zyla, 2011, 649). Nato on liikkunut kauas alkuperäisestä toiminta-ajatuksestaan (Aybet & Moore, 2010, 1) ja kehittänyt itselleen moniulotteisia, joskus jopa toistensa kanssa päällekkäisiä tehtäviä (Cottey, 2013, 450).

Mikä on liittokunnan olemassa olon tarkoitus (*raison d'être*) globalisoituneessa kylmän sodan jälkeisessä maailmassa (Croft, 2000, 2; Kammel & Zyla, 2011, 64)? Konstruktivistisen ulkopolitiikan tutkimuksen lähestymistavan mukaan niin kansallisten kuin monikansallistenkin toimijoiden intressien määrittäminen edellyttää visiota siitä, millaiseksi toimijaksi haluaa ylipäättänsä kehittyä. Intressien tunnistaminen edellyttää identiteettipoliittista ymmärrystä omasta itsestään ja toiminnan tavoitteista. Voidaan kysyä, onko Naton toiminnan suunta ollut selkeästi määritetty kylmän sodan jälkeisenä aikana ja sen edellyttämät identiteettipoliittiset roolit tunnistettavissa. Toisaalta Naton muutosta on selitetty sen päätehtävien välisenä tasapainotteluna. Tutkijat ovat esittäneet kysymyksen, missä määrin Naton perustehtävät voivat olla toisiaan tukevia sen sijaan, että ne olisivat konfliktioivia tai ristiriitaisia (Dorman, 2012; Kammel & Zyla, 2011; Marrone, 2011; Yost, 2010; Wolff, 2009).

Wolff on esimerkiksi pohtinut, missä määrin Naton globaali, kansainvälinen rooli voi heikentää sen merkitystä kollektiivisen turvallisuuden tuottajana (Wolff, 2009, 476). Vastaavasti Yost (2010) on tutkinut kollektiivisen puolustuksen ja kriisinhallintatehtävien välistä tasapainoa (Yost 2014, 39). Marrone on analysoinut vuosien 1999 ja 2010 strategisia konsepteja kahdesta eri näkökulmasta, niin kutsutun globaalin Naton ja kotiin palaavan Naton (engl. 'global NATO' 'come home NATO' approach). Hän on väittänyt, että perustamisasiakirja on tulkinnanvarainen Naton globaalin ja euroatlanttiseen alueeseen sidotun alueellisen puolustuksen osalta (Marrone, 2011, 94). Valitettavan usein tutkijat ovat nähneet Naton erilaiset tehtävät toisensa poissulkevinä sen sijaan, että niitä voitaisiin käsitellä toisiaan täydentävinä (Yost 2014, 16; Wagnsson 2011, 484).

Rynningin mukaan Natossa tapahtunutta muutosta voidaan lähestyä kahdella tapaa. Muutosta on kuvattu eräänlaisena oppimisen diffuusioprosessina (engl. learning by diffusion), jonka kautta Naton globaaliksi laajentunut kriisinhallintatoiminta vetää puoleensa yhteiset arvot ja yhteisen normiston jakavat maat institutionalisoitujen politiikkavaihtoehtojen omaksumisen myötä. Kysymys on siis eräänlaisesta institutionaalisesta sosiaalistumisesta, jossa Naton jäsen – ja mikseivät

kumppanimaatkin – hyväksyy yhdessä jaetun normiston. Toinen näkökulma Naton muutoksen kuvaamiseen on ”oppiminen kilpailun” kautta, jolloin turvallisuusympäristön intressit määrittävät Naton asemaa kansainvälisten toimijoiden voimatasapainojärjestelmässä (Rynning 2017, 114– 117). Jälkimmäistä voidaan pitää perinteisenä waltzilaisten logiikan mukaisena uusrealistisena tulkintana kansainvälisessä politiikassa tapahtuvasta muutoksesta, kun taas ensimmäinen lähestymistapa on lähempänä sosiaalisen konstruktivismin kansainvälisen politiikan koulukuntaa. Kykeneekö Rynningin ”muutosteoria” kuitenkin vastaamaan oleelliseen kysymykseen Naton tehtävien ja roolien pluralisoitumisesta kylmän sodan jälkeen? Oleellinen kysymys ei välttämättä ole se, mitä tehtäviä Nato kykenee suorittamaan 2000-luvun muuttuvassa turvallisuusympäristössä, vaan kuinka löytää oikeanlainen tasapaino niin kollektiivisen puolustuksen (Artikla 5) kuin laaja-alaisen turvallisuuden ja globaalin kriisinhallinnan välillä (ei Artikla 5-operaatiot) (Shea, 2015, 123).

Kollektiivinen puolustus ja pelotevaikutus

Yhteistä puolustusta pidetään edelleen Naton toiminnan kulmakivenä (Wolff, 2009, 477), jota ilman koko liittokunnan olemassaolon tarkoitus olisi uhattuna. Kylmän sodan aikana kollektiivisesta puolustuksesta muodostui Naton kiistaton päätehtävä, joka konkretisoitui 1950-luvulla Yhdysvaltojen siirtäessä joukkoja ja ydinaseita Eurooppaan (Sloan 2017, 10). Käsitteellisesti kollektiivinen puolustus on muuttunut voimakkaasti kylmän sodan päättymisen jälkeen. Kun vielä 1990-luvun alussa kollektiivisella puolustuksella tarkoitettiin valtion torjumaa, liittokuntaan ulkoa kohdistuvaa aseellista hyökkäystä, 2010-luvulla kollektiivinen puolustus voi käsittää niin ohjuspuolustuksen, tietoverkkosodankäynnin kuin myös valtiollisen tai ei-valtiollisen toimijan, kuten terroristien, torjumisen (Yost, 2010, 507–516; Dorman, 2012, 310; Yost 2014, 43). 2000-luvulla laajemmassa turvallisuusympäristön mittakaavassa Naton rooli globaalien euroatlanttisen toimintaympäristön ulkopuolelta kohdistuvien uhkien torjunnassa on vahvistunut (Yost 2014, 43). On myös syytä huomioda, että Artikla 5 nostettiin ensimmäisen kerran esiin Yhdysvaltojen jouduttua 9/11 terroristi-iskun hyökkäyksen kohteeksi eikä suinkaan perinteisessä valtio vastaan valtio -uhkatilanteessa.

Viime vuosien ulko- ja turvallisuuspoliittisessa toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat kuitenkin osoittaneet, että kollektiivisella puolustuksella on myös sanan perinteisessä tarkoituksessa edelleen merkitystä. Sen voidaan katsoa jopa kasvattaneen merkitystään Euroopan turvallisuustilanteen kiristyttyä 2010-luvun puolivälissä (Sloan 2017, 11; Deni 2017, 7 & 37). Eurooppalaisessa mittakaavassa tämä on näkynyt muun muassa Baltian maiden ilmavalvonnan lisäämisellä vuonna 2004, Naton joukkojen saapumisena Baltian maihin ja Puolaan Venäjän Krimin

valtauksen seurauksena sekä Naton strategisen ohjuspuolustusjärjestelmän kehittämisenä (Moore & Coletta 2017, 2; Deni 2017, 30–31; Yost 2014, 37). Vuoden 2014 Walesin huippukokouksen jälkeen Nato on aloittanut puolustuksensa uudelleen vahvistamisen niin kutsutulla RAP-valmiusohjelmalla (engl. Readiness Action Plan, RAP). Liittokunnan välittömät tukitoimet Naton itäisille jäsenmaille ovat konkretisoituneet RAP-ohjelmassa esimerkiksi Baltian ilmavalvontaoperaation vahvistamisen myötä.⁴¹ Nato on lisännyt myös harjoitustoimintaansa entisestään ja järjestänyt kaksi massiivista sotaharjoitusta vuosina 2015 ja 2018 Välimerellä ja Norjassa. Kumpaankin harjoitukseen on osallistunut kymmeniä tuhansia sotilaita Naton jäsenmaista ja kumppanimaista, jälkimmäiseen noin 50 000 sotilasta ja mittava määrä kalustoa.⁴² Naton jäsenmaat ovat myös sopineet toimenpiteistä Naton Euroopan joukkojen komentajan toimivaltuuksien lisäämisestä tarvittaessa ja käynnistäneet varaussuunnittelun tehostamisen vuoden 2014 Ukrainan kriisin seurauksena (Kuusela 2016, 250–252).

Naton pelotetta on muokattu 2000-luvulla jälleen vastaamaan euroatlanttisessa toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin (Nato Deference and Defence Posture Review, DDPR; Yost 2014, 38). Käytännössä kollektiivinen puolustus ja sen mukanaan tuoma pelotevaikutus on kuitenkin edelleen vahvasti sidottu Yhdysvaltojen sitoutumiseen Natossa (Foerster 2017, 50–51; Saloniemi-Pasternak, 2007, 8).⁴³ Naton yhteisen puolustuksen on katsottu muodostuvan kahdesta ulottuvuudesta: poliittisesta ja sotilaallisesta. Kun poliittisessa ulottuvuudessa on ennen kaikkea kysymys Naton jäsenmaiden tahdosta luovuttaa joukkoja ja voimavaroja liittokunnan yhteiseen käyttöön, niin sotilaallisessa ulottuvuudessa kysymys on sotilaallisten suorituskykyjen käytettävyydestä yhteisen komentorakenteen, puolustussuunnittelun ja harjoitusten päämääriä palvellen. Kylmän sodan aikana Naton pelotevaikutuksen keskeisen osatekijän muodostivat ennen kaikkea Yhdysvaltojen Eurooppaan sijoittamat ydinaseet, joiden avulla voitaisiin ryhtyä mahdollisiin massiivisiin vastatoimiin hyökkääjää kohtaa (Michel 2017, 6). Koska Natolla ei ole varsinaisia omia ydinaseita (Michel 2017, 6–10),⁴⁴ Yhdysvaltojen, Iso-Britannian ja Ranskan yhdessä muodostama

⁴¹ NATO. NATO Readiness Action Plan (RAP), https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm, sivustolla käyty 30.11.2018.

⁴² NATO. NATO Secretary General briefs on exercise Trident Juncture, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_159663.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 30.11.2018.

⁴³ Pelotevaikutus on aina kontekstisidonnainen, sillä sen kautta määritetään jonkin toimijan x pelotetta suhteessa toimijaan y (Foerster 2017, 50). Nokkalan mukaan pelotteen tavoitteena on saada vastustaja pidättäytymään ja tarkoittaa vastauhan esittämistä (Nokkala 2014, 43).

⁴⁴ Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä painottaa, että Nato kansainvälispoliittisena toimijana ei itsessään omista mitään joukkoja tai suorituskykyä, pois lukien AWACS-ilmavalvontajärjestelmä. Lähtökohtaisesti kaikki Naton käytettävissä olevat sotilaalliset joukot ja suorituskyvyt perustuvat sen jäsenmaiden liittokunnan käyttöön tarjoamiin joukkoihin. Yhdysvaltojen kontribuutio on myös muiden ydinaseiden osalta kaikista merkittävin. Näiltäkään osin mitattuna Naton pelotevaikutus ei olisi uskottava ilman Yhdysvaltain täysimittaista sitoutumisesta Naton toimintaan.

ydinasearsenaali muodostavat myös kylmän sodan päättymisen jälkeen oleellisen osan Naton pelotevaikutuksesta.

Kysymys Naton pelotevaikutuksen uskottavuudesta liittyykin oleellisesti kysymykseen sekä Yhdysvaltojen sitoutumisesta Natoon että Nato-maiden välisestä tasapuolisesta taakanjaosta, sillä Yhdysvallat yksin ei ole valmis rakentamaan koko liittokunnan pelotetta. Esimerkiksi vuoden 1999 Kosovon operaatio osoitti eurooppalaisten Nato-maiden ja Yhdysvaltojen välisen eron sotilaallisten suorituskykyjen osalta kasvaneen (esimerkiksi 70 prosenttia Nato-maiden ilmavoimien lentosuoritteista ja suorituskyvyistä oli amerikkalaisia) (Deni 2017, 78). Toisena konkreettisempänä esimerkkinä amerikkalaisten ja eurooppalaisten joukkokontribuutioiden epätasapainosta on pidetty Naton ISAF-operaatiota (International Security and Assistance Force, ISAF) Afganistanissa vuosina 2001–2014,⁴⁵ jolloin Yhdysvallat lähetti yhteensä yli 2/3 kaikista Nato-jäsenmaiden joukoista, yhteensä noin 90 000 sotilasta (2011 loppuun mennessä).⁴⁶ Kylmän sodan päätyttyä eurooppalaisten Nato-maiden on odotettu ottavan paitsi entistä laajempaa vastuuta oman alueensa puolustuksesta myös osallistuvan muihin kuin artikla 5:n mukaisiin tehtäviin liittokunnan rajojen ulkopuolella. Tämä on näkynyt liittokunnan omien rajojen ulkopuolelle suuntautuneiden kriisinhallintaoperaatioiden määrän kasvuna.

Kriisinhallinta

Kun kylmän sodan aikaan kriisinhallinnalla viitattiin vielä kollektiiviseen puolustukseen, kylmän sodan jälkeen sillä on tarkoitettu Naton oman alueen ulkopuolelle suuntautuvia operaatioita (Yost 2010, 491; Yost 2014, 123). Kriisinhallinta on käsitteenä laajentunut kattamaan myös laaja-alaisen kriisinhallinnan (engl. comprehensive approach) (Yost, 2010, 491) sekä sotilas- ja siviiliyhteistyön (Strateginen konsepti, 1999, 60). 2000-luvulla Naton sisällä onkin vallinnut konseptuaalinen suuntaus kriisinhallinnan merkityksen korostamiseen (Noetzel & Schreer, 2012, 21). Naton ensimmäinen merkittävä ”oman alueen ulkopuolelle” suuntautuva operaatio (engl. out of area operation) oli vuoden 1994 Bosnian operaatio, jolloin Nato lähetti yli 60 000 sotilaan joukon Bosnia-Herzegovinaan. Bosnian operaatiota seurasi vuonna 1999 Kosovossa Naton ilmaoperaatio serbialaisia joukkoja vastaan. Operaation tarkoituksena oli saattaa Kosovon albanialaisten joukkomurha päätökseen (Sloan 2017, 142).

⁴⁵ NATO. NATO and Afganistan, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm, sivustolla käyty 27.11.2018.

⁴⁶ *The Guardian*. Afghanistan troop numbers data: how many does each country send to the Nato mission there?

<https://www.theguardian.com/news/datablog/2009/sep/21/afghanistan-troop-numbers-nato-data>, sivustolla käyty 27.11.2018, *The Telegraph*. ISAF forces in Afghanistan by numbers: how each country contributes, <https://www.telegraph.co.uk/news/newstoppers/onthe frontline/8507775/ISAF-forces-in-Afghanistan-by-numbers-how-each-country-contributes.html>, sivustolla käyty 27.11.2018.

Oman alueen ulkopuolelle suunnatut operaatiot saivat kuitenkin aivan uudenlaisen merkityksen Naton käynnistettyä vuonna 2003 Afganistanin ISAF-operaation, jossa joukkojen kokonaisvahvuus nousi parhaimmillaan jopa 130 000 sotilaaseen. Uudenlaisesta kriisinhallintatoiminnan suunnasta kertoi operaatioalueelle perustetut sotilas- ja siviilikomponenteista muodostuneet jälleenrakennusjoukot (Provincial Reconstruction Team, PRT) (Sloan 2017, 207). Vuonna 2004 Nato otti myös vastuun irakilaisien joukkojen koulutusoperaatio NTM – I:stä (Nato Training Mission – Iraq), joka jatkui vuoteen 2011 saakka (Deni 2017, 3–4). 2010-luvulla Naton keskeisiin liittokunnan oman alueen ulkopuolisiin operaatioihin ovat liittyneet myös muun muassa Libyan operaatiot Unified Protector, Afrikan unionia tukeva Darfurin operaatio ja Afrikan sarvessa toteutunut merirosvojen vastainen operaatio.⁴⁷

Naton kriisinhallinta on edellyttänyt uudenlaisten suorituskäytöjen kehittämistä ja asettanut näin uudenlaisia vaatimuksia Nato-maiden asevoimien kehittämiseksi. Vuonna 1999 käynnistetyn Defence Capabilities Initiative (DCI:n) kautta liittokunnan tavoitteena oli parantaa suorituskäytönsä viidellä eri osa-alueella: liikuteltavuudessa (engl. mobility and deployability), ylläpidettävyydessä (engl. sustainability), taistelukestävyydessä (engl. effective engagement), joukkojen omasuojassa (engl. survivability) sekä johtamisen ja viestinnän kehittämisessä (engl. command, control and communications) (Deni 2017, 78). Kolme vuotta Washingtonissa lanseeratun DCI:n yleiset voimavaravaatimukset (engl. Prague Capabilities Commitment, PCC) konkretisoituivat Riian huippukokouksessa konkreettisiksi vaatimuksiksi Nato-maiden asevoimien suorituskäytöjen kehittämiseksi niin omasuojan (engl. CBRN), yhdistetyn tiedustelu- ja valvontajärjestelmien, (engl. ISTAR), ilmatorjunnan (engl. AGS), integroitujen johtamisjärjestelmien (engl. C3), taistelutehokkuuden, strategisen ilma- ja merikuljetuksen, ilmatankkauksen ja -huollon kuin liikuteltavien suorituskäytösvaatimusten osalta (Deni 2017, 79).

Liittokunnan toiminnan suuntautuminen kriisinhallintaoperaatioihin on asettanut muutospaineita myös jäsenmaiden asevoimien joukkojen kehittämiseksi, liikuteltavuudelle ja ylläpidettävyydelle.⁴⁸ Koska Nato-maiden raskaasti liikuteltavat, yleiseen asevelvollisuuteen perustuvat massa-armeijat eivät lähtökohtaisesti kyenneet vastaamaan uudenlaisissa kriisinhallintaoperaatioissa joukoille esitettyihin suorituskäytösvaatimuksiin, suurin osa jäsenmaista siirtyi asevelvollisuusarmeijasta ammattiarmeijaan. Vuonna 1990 Naton viidestätoista eurooppalaisesta jäsenmaasta vain kahdella oli vapaaehtoisuuteen perustuva ammattiarmeija käytössä, ja vuonna 2016 Naton kahdestakymmenestäviidestä jäsenmaasta yleisen asevelvollisuuden ovat säilyttäneet vain Kreikka, Norja, Tanska, Turkki ja

⁴⁷ NATO. Operations and missions: past and present, https://www.nato.int/cps/ie/natohq/topics_52060.htm, sivustolla käyty 28.6.2018.

⁴⁸ NATO. Improving NATO's capabilities, https://www.nato.int/summit2009/topics_en/15-improving_capabilities.html, sivustolla käyty 2.7.2018.

Viro (Deni 2017, 5). Yleisen asevelvollisuuden ja ammattiarmeijan suhteelliset luvut ovat kääntyneet päinvastaisiksi. Suurin osa tämän ratkaisun tehneistä maista oli Naton ensimmäisen (1995) ja toisen laajentumiskierroksen (2004) aikana Naton jäseneksi liittyneitä entisen Varsovanliiton maita, joiden armeijat oli suunniteltu käymään kylmän sodan aikaista laajamittaista maasotaa, mutta myös Naton alkuperäiset perustajamaat ovat valinneet toisenlaisen puolustusratkaisun.

Muutos kertoo paitsi yksittäisten Nato-maiden asevoimien halusta kehittää asevoimiensa joukkoja myös ennen kaikkea Naton identiteettipoliittisesta suunnanmuutoksesta. Kylmän sodan päätyttyä Naton perinteinen tehtävä, Artikla 5:n mukainen kollektiivinen puolustus menetti suhteellista painoarvoaan. Liittokunta painiskeli eräällä tapaa identiteettikriisissä, ja se lähti etsimään itselleen uutta suuntaa määrittämällä uusia toiminnan painopisteitä. Esimerkiksi vuonna 1994 lanseerattu Combined Joint Task Force (engl. CJTF) -konsepti erosi monella tapaa perinteisestä kollektiivisesta puolustuksesta paitsi siten, että CJTF-joukot muodostettiin operaation edellyttävän tavan mukaan modulaarisesti myös monikansallisesti sekä liittokunnan jäsenmaiden omista että Naton kumppanimaiden joukoista (Deni 2017, 22). Monikansallisten, modulaaristen ja nopeasti liikuteltavia Nato-joukkoja on kehitetty edelleen vuonna 2004 lanseeratulla Naton nopean toiminnan joukolla (NATO Response Force, NRF), joka alun toimintavalmiuteen liittyvistä ongelmista huolimatta (Ringsmose, 2007, 291–297) on kehittynyt Naton keihäänkärkijoukoksi. Vuosina 2014–2016 NRF-joukkoja on edelleen kehitetty esimerkiksi perustamalla 5 000 sotilaan erittäin korkean valmiuden joukot (engl. Very High Readiness Joint Task Forces, VJTF).⁴⁹

Naton toiminnan laajentuminen vaativiin kriisinhallintaoperaatioihin on muuttanut liittokunnan tehtävien painopistettä ja luonut Natolle uudenlaisia rooleja, joita sillä ei aikaisemmin ollut. 2010-luvun alussa Natoa jopa arvosteltiin muun muassa siitä, että Natosta oli tullut liian operaatiokeskeinen toimija, jolla ei ole enää yhteisesti jaettua visiota (Aybet 2010, 36). Myös kansalliset varaukset ja ennakoluulot rajoittivat osan jäsenmaiden toimintaa (Sloan 2017, 219–220). Osalle Naton jäsenmaista kauaskantoiset ISAF:n kaltaiset operaatiot edustivat liittokunnan toiminnalle kaivattua uutta suuntaa, kun taas toinen joukko ensimmäisen ja toisen Naton laajentumiskierroksen jäsenmaita on kritisoinut Naton toiminnan painopisteen siirtyneen kauas pois sen omalta maantieteelliseltä alueelta.

Rajanveto perinteisen Artikla 5:n yhteisen puolustuksen ja kriisinhallintaoperaatioiden välillä on muuttunut osittain epäselväksi. Esimerkiksi ISAF:n operaation osalta esiintyy erilaisia tulkintoja siitä, oliko operaatio lähempänä Artikla 5:n tyylistä operaatiota, vaikka se ei virallisesti sitä ollutkaan (Aybet 2010, 42). Lisäksi vuonna 2010 päivitetty strateginen

⁴⁹ NATO. NATO Response Force, https://www.nato.int/cps/ie/natohq/topics_49755.htm, sivustolla käyty 30.11.2018.

konsepti antoi eräällä tapaa ymmärtää, että kollektiivisella puolustuksella on aikaisempaa huomattavasti laajempi mandaatti (Sloan 2017, 264). Virallisesti Nato on käyttänyt artikla 5:tä kuitenkin vain yhden kerran, vuoden 11.9.2001 Yhdysvaltoihin kohdistuneen terrorihyökkäysten yhteydessä. Ensimmäinen artikla 5:n mukainen Naton pidempikestoinen operaatio puolestaan käynnistettiin vuoden 2001 lopussa. Kyseessä oli Välimerellä kauppamerilaivojen kulkuyhteyksien turvaamista tukeva Active Endeavour -operaatio (engl. Operation Active Endeavour) (Moore 2006, 118).

Yhteistyövarainen turvallisuus

Hyvänä esimerkkinä Naton kyvystä toimia monella turvallisuuden osa-alueella on sen laaja kumppanuustoiminta, jossa monet eri liittokunnan toiminnan osa-alueet ja tehtävät kohtaavat (Kamp, 2014, 363). Luonnollisesti kumppanuustoiminnan ulkopuolelle jää vain Artikla 5:n kollektiivinen puolustus. Vuoden 2010 strateginen konsepti määritteli yhteistyövaraisen turvallisuuden (engl. cooperative security) yhdeksi Naton kolmesta päätehtävästä (Sloan 2018, 263). Keskeisin yhteistyövaraisen turvallisuuden ilmentymä on Naton rauhankumppanuusohjelman (engl. Partnership for Peace, PfP) ja Euro-Atlanttisen Yhteistyöfoorumin perustaminen (engl. Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC) (Sloan 2017, 115; Brysselin huippukokouksen julistus 1994, 2).⁵⁰ PfP-ohjelman ensisijaisena tavoitteena oli auttaa Keski- ja Itä-Euroopan maita demokratisoitumaan ja kehittymään Nato-yhteensopiviksi, mutta sen jäseneksi hakeutui myös joukko niin kutsuttuja puolueettomia maita, kuten Irlanti (1999), Itävalta (1995) sekä Suomi ja Ruotsi (1994).

Oikeudellisesta näkökulmasta yhteistyövaraisen turvallisuuden edistäminen ei ole kuitenkaan Naton yksi perustehtävistä. Kylmän sodan aikana tämän tehtävän otti hoitaakseen Euroopan yhteistyöjärjestö (ETYJ, aikaisemmin Euroopan yhteistyökonferenssi, ETYK) (engl. Organisation for Security and Cooperation in Europe, OSCE), jonka tavoitteena oli edistää rauhanomaisia suhteita ”Atlantilta Uralille” (Sloan 2017, 15). Tämä on osaltaan tarkoittanut liittokunnan toiminnan muuttumista poliittisemmäksi (Sloan 2017, 13 & 114), mutta myös toisaalta mahdollistanut kumppanuustoiminnan laajentumisen kattamaan yhteistyöverkostoonsa maita, joiden kanssa Nato ei aikaisemmin ole tehnyt yhteistyötä. Esimerkkejä Yhteistyövaraisen turvallisuuden globalisoitumisesta on 2000-luvulla lukuisia, mutta merkittävimpänä virstanpylväänä on pidetty Bukarestin vuoden 2004 Naton huippukokousta (engl. Istanbul Cooperation Initiative, ICI), jossa Nato laajensi kumppanuustoimintaansa Kaukasuksella, Keski-Aasiaan ja Lähi-itään (Kamp, 2014, 363). Vuonna 2001 käynnistetty

⁵⁰ Julistuksiin viitataan tästä eteenpäin seuraavasti: huippukokouksen paikka, vuosi ja julistuksen kappale.

operaatio Active Endeavour⁵¹ operationalisoi Välimeren kumppanuusdialogia (eng. Mediterranean Dialogue), ja siitä on muodostunut keskeisin Naton ja arabimaiden välinen yhteistyöfoorumi (Moore 2006, 115 & 119; Yost, 2014, 208). Nykyisellään Naton kumppanuustoiminta kattaa myös euroatlanttisesta alueesta kaukaiset maat Australian, Uuden Seelannin, Japanin ja Korean sekä Etelä-Amerikan suunnalta Kolumbian. Tämän lisäksi Naton kumppanuustoiminnan piiriin lukeutuvat Naton institutionaaliset suhteet muiden keskeisten monikansallisten toimijoiden, kuten EU:n, YK:n ja ETYJ:n kanssa.⁵²

Erityisaseman Naton kumppanuustoiminnassa on saanut ensinnäkin Naton toimintaa kritisoiva Venäjä, mutta toisaalta myös ne maat, joilla on tavoitteena Nato jäsenyyden hakeminen lyhyellä tai pitkällä aikavälillä.⁵³ Naton ja Venäjän välinen kumppanuusneuvosto (engl. Nato-Russia Council, NRC) perustettiin vuonna 2002, ja sen tavoitteena oli edistää Nato-maiden ja Venäjän vuoropuhelua. Vuoden 2008 Georgian kriisin myötä suhteet alkoivat heikentyä (Smith, 2010, 99), mutta NRC:n toimintaa ei institutionaalisella tasolla ole virallisesti lakkautettu Ukrainan kriisistä huolimatta. Vastaavasta erityisasemasta nautti myös Ukraina, jonka kanssa Nato aloitti syvennetyn dialogin Ukrainen aloitteesta 1990-luvun puolivälissä (Wolff 2017, 73). Venäjän 2000-luvun alkupuolen kiivas vastustus Ukrainan Nato-jäsenyyttä kohtaan ja vuoden 2014 Krimin niemimaan miehitys ovat kuitenkin käytännössä osoittaneet Ukrainan Nato-jäsenyyspyrkimykset mahdottomiksi (Wolff 2017, 81–83). Krimin miehityksen jälkeen Naton ja Venäjän suhteet ovat käytännössä jäätyneet (Kamp, 2014, 362). Kolmannen erityisaseman saavuttaneet valtiot ovat Naton kumppanuustoimintaan aktiivisemmin osallistuneet kumppanuusmaat. Näiden joukossa ovat olleet myös Suomi ja Ruotsi (Honkanen & Kuusela 2014, 9–10). Suomen ja Naton välistä yhteistyön kehittymistä käsittelemme tarkemmin väitöskirjani luvussa 5.

4.2 KOLME NATON KEHITYSTÄ KUVAAVAA INSTITUTIONAALISTA DISKURSSIA KYLMÄN SODAN JÄLKEEN

Aikaisemmissa tutkimuksissa Naton muutosta on lähestytty Naton strategisia konsepteja tutkimalla (Baylis 1987; Cervera, 2011; Dorman, 2012; Kuusela 2016, Noetzel & Schreer, 2012; Marrone, 2013; Wagnsson, 2011:

⁵¹ NATO. Operation Active Endeavour, https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_7932.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 2.7.2018.

⁵² NATO. Partners, <https://www.nato.int/cps/ic/natohq/51288.htm>, sivustolla käyty 28.6.2018.

⁵³ NATO. NATO-Russia Council, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_50091.htm, sivustolla käyty 28/6/2018.

Yost, 2010). Naton strateginen konsepti on liittokunnan toimintaa ohjaava ylin strateginen asiakirja, jossa määritetään sen sotilaallispoliittiset päätehtävät ja toimintaympäristön kehitykseen liittyvät näkökulmat.⁵⁴ Naton perustehtävät on määritetty Naton strategisissa konsepteissa, joita on julkaistu vain kolme kylmän sodan päättymisen jälkeen. Vuoden 1991 strategisessa konseptissa Natolle määritettiin neljä, vuoden 1999 viisi ja vuoden 2010 strategisessa konseptissa kolme perustehtävää (Yost 2014, 11–12). Naton strategisia konsepteja alettiin julkaista vasta vuonna 1991, vaikka niitä oli kirjoitettu jo vuodesta 1950 lähtien (Wagnsson 2011, 483). Strategisten konseptien harva julkaisuväli tekee niistä kuitenkin empiirisenä aineistona paitsi ajallisesti nopeasti vanhentuneita myös empiirisesti varsin suppeita. Näistä lähtökohdista tarkasteltuna voi vaikuttaa jopa hieman yllättävältä, että Naton toiminnan ja tehtäväkentän muutosta pyritään selittämään nimenomaan strategisten konseptien analysoimisen eikä esimerkiksi Naton huippukokouksissa julkistettujen deklaratioiden kautta. Tässä väitöskirjassa primääriaineistoksi on valittu Naton strategisten konseptien sijaan huippukokousten ohjelmajulistukset (engl. Naton Summit Declarations)⁵⁵ juuri siitä syystä, että niitä tarkasteltaessa voidaan tulkita Naton agendalla ja diskursseissa tapahtunutta muutosta yksityiskohtaisemmin.

Nato on järjestänyt vuosien 1990 ja 2016 välillä 17 huippukokousta, joissa on käsitelty Naton asialistalla esiintyneitä teemoja laajasti. Tässä tutkimuksessa olen tunnistanut luvussa kolme kuvaamallani menetelmällä kolme keskeistä Naton roolia ja tehtävää kuvaavaa institutionaalista diskurssia, puhumoa, joiden välityksellä liittokunta pyrkii viestimään sen strategisessa toimintaympäristössä ja tehtävissä tapahtuneista muutoksista sekä valitsemastaan uudesta identiteettipoliittisesta roolista kylmän sodan jälkeisenä aikana. Koska tutkimukseni Naton kehitystä kuvaava osuus kattaa lähes koko kylmän sodan jälkeisen ajanjakson 2010-luvun puoliväliin, voidaan sitä pitää varsin kattavana analyysinä Naton kylmän sodan jälkeisestä kehityksestä. Tämänkaltaisiin pitkiin aikasarjoihin sidotut empiiriset tutkimukset Naton tehtävistä ja roolin muutoksesta ovat olleet varsin harvinaisia. Tämä voi selittyä sillä, että kansainvälinen politiikan tutkimus on luontaisesti usein laadullista ja perustuu lähdekirjallisuuteen. Kvantitatiiviset, tutkimusaineistoa määrällistävät ja/tai lähes puhtaasti empiiristä tutkimusaineistoa (kuten asiakirjoja tai haastatteluja) hyödyntävät tutkimusasetelmat ovat olleet harvinaisia Nato-tutkimuksessa.⁵⁶ Oma tutkimukseni on täten uudenlainen avaus niin Natoa

⁵⁴ NATO. Strategic concepts, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm, sivustolla käyty 28.6.2018.

⁵⁵ Naton huippukokousten ohjelmajulistuksiin viitataan tästä eteenpäin vuosiluvulla ja paikkakunnalla, jossa huippukokous on järjestetty. Tämän jälkeen ilmoitetaan deklaratioiden kappale.

⁵⁶ Poikkeuksena Naton empiirisestä tutkimisesta mainittakoon Alkopherin Naton pääsihteerien puheita käsittelevä tutkimus, jossa hän tunnistaa neljänlaisia diskursiivisia konteksteja Javier Solanan ja George Roberstonin puheista dekonstruktiivisella metodilla (Alkopher 2016, 51).

kuin ulkopolitiikkaa käsittelevässä tutkimuskentässä, jossa olisi tilaa paljon kaivatulle empiiriselle tutkimukselle kirjallisuuskatsausten sijaan.

Taulukossa 2 on kuvattu tunnistamani keskeiset institutionaaliset diskurssit ja niiden temaattiset osakokonaisuudet. Seuraavaksi käsittelen jokaista tunnistamaani diskurssia erikseen.

Taulukko 2. Naton institutionaalisten diskurssien keskeiset teemat, huippukokoukset ja aikajänteet 1990–2016

Aikajänne	Diskurssi	Keskeiset teemat	Naton huippukokoukset
1990–2004, 2014–	Nato puolustusliittona ja turvallisuuden tuottajana	Suorituskykyjen kehittäminen	Praha, Istanbul, Bukarest, Kiel-Strasbourg, Lissabon, Chicago, Wales
		Transatlanttiset suhteet	Bryssel, Washington, Istanbul
		Kollektiivinen puolustus ja pelote	Bryssel, Washington, Praha, Istanbul, Wales, Varsova
		Naton kumppanuudet	Rooma, Bryssel, Madrid, Washington, Riika, Bukarest, Kiel-Strasbourg, Lissabon, Chicago, Wales, Varsova
1999–2016	Nato globaalina toimijana ja kumppanina	Nato kumppanuudet	Riika, Bukarest, Kiel-Strasbourg, Lissabon, Chicago, Wales, Varsova
		Kriisinhallinta ja konfliktin esto	Riika, Bukarest, Kiel-Strasbourg, Lissabon, Chicago, Wales, Varsova
2002–2016	Kyvykkäämpi Nato	Suorituskykyjen ja joukkojen kehittäminen	Praha, Istanbul, Bukarest, Kiel-Strasbourg, Lissabon, Chicago, Wales, Varsova
		Kriisinhallinta ja konfliktinesto	Riika, Bukarest, Kiel-Strasbourg, Lissabon, Chicago, Wales, Varsova
		Naton kumppanuudet	Riika, Bukarest, Kiel-Strasbourg, Lissabon, Chicago, Wales, Varsova

Institutionaalinen diskurssi #1: Nato puolustusliittona ja turvallisuuden tuottajana

Huippukokousten julistuksissa Nato on korostanut rooliaan kollektiivisen puolustuksen järjestönä koko kylmän sodan jälkeisen ajan (Lontoo 1990, 2 & 6; Rooma 1991, 5; Madrid 1997, 3; Washington 1999, Istanbul 2004, 4). Kollektiivisen puolustuksen merkitystä on kuitenkin perusteltu eri ajanjaksoina eri tavoin. Esimerkiksi 1990-luvulla se kiinnitettiin voimakkaammin eurooppalaisen puolustuksen käsitteeseen ja diskurssiin uuden Euroopan synnystä. ”Vapaa ja kokonainen Eurooppa” (engl. ”Europe whole and free”) oli Lontoon julistuksen ensimmäinen päätavoite, jolla viitattiin Euroopan irtautumiseen kommunismin kahleista (Lontoo, 1990, 1). Kun 1990-luvun alussa kollektiivisen puolustuksen käsitteeseen viitattiin sanan perinteisemmässä merkityksessä, 2000-luvulle tultaessa se on laajentunut kattamaan myös uudenlaisten uhkien, kuten terrorismin, joukkotuhoaseiden (Istanbul 2004, 4), sortuvien valtioiden (Riika, 2006, 2) tai kyberuhkien torjumisen (Wales, 2014).

Kaiken kaikkiaan kylmän sodan jälkeinen Naton retoriikka on pääosin painottanut uusien uhkien merkitystä perinteisten sijaan, ja samalla Nato on muuttunut perinteisestä turvallisuudentuottajasta monialaiseksi toimijaksi (Bukarest, 2008, 1; Strasbourg-Kiel, 2009, 3; Lissabon, 2010, 8). Uusiin uhkiin vastaaminen on edellyttänyt liittokunnalta uudenlaisten suorituskykyjen kehittämistä ja liittokunnan oman alueen ulkopuolelle suuntautuvien operaatioiden käynnistämistä. Koska Naton puolustuksellinen ulottuvuus on laajentunut yhä kauemmaksi sen perinteiseltä maantieteelliseltä toiminta-alueelta, liittokunta on tarvinnut yhä enemmän kumppaneidensa tukea. Naton virallinen kollektiivisen puolustuksen diskurssi onkin muuttunut kollektiivisen turvallisuuden tuottamisen diskurssiksi 2000-kuvun huippukokousten seurauksena (Bryssel 1994, 5; Madrid 1997, 3; Istanbul 2004, 8; Bukarest 2008, 2).

Vastaavasti samana ajanjaksona toinen keskeinen kollektiivisen puolustuksen käsitteeseen liittyvä havainto käsittelee liittokunnan oman alueen ulkopuolisten operaatioiden sekä Yhdysvaltojen ja Naton välisen transatlanttisten suhteiden merkityksen suhteellista laskua (ks. liite 2). Näiden empiiristen tutkimustulosten valossa transatlanttisten suhteiden merkitys on ollut keskeinen etenkin 1990-luvun alusta vuoden 2004 Istanbulin huippukokoukseen, jonka jälkeen merkitys on pienentynyt. Kollektiivisen puolustuksen ja transatlanttisten suhteiden suhteellisen painoarvon laskiessa kriisinhallintaan ja konfliktien ennalta ehkäisyyn liittyvien teemojen esiintyvyys Naton virallisissa julistuksissa on noussut (vrt. Afganistanin ISAF-operaatio, kollektiivinen puolustus ks. liite 2). Voidaankin tulkita, että Naton yhteisen puolustuksen diskursiivinen konteksti on muuttunut. 2000-luvulla kollektiivisen puolustuksen diskurssin konteksti ei ole ollut enää euroatlanttinen alue ja Naton ja Yhdysvaltojen väliset transatlanttiset suhteet, vaan yhä kasvavassa määrin globaali toimintaympäristö ja monenkeskinen yhteistyö liittokunnan jäsenmaiden ja kumppaneiden välillä.

Paluu perinteisemmän kollektiivisen puolustuksen diskurssiin on tapahtunut 2010-luvulla Lissabonin huippukokouksesta lähtien, jossa Naton kykyä torjua liittokuntaan kohdistuvia uhkia 2000-luvun toimintaympäristössä painotettiin uudella tapaa (Lissabon 2010, 30). Tämä kehitys sai jatkoa Chicagon huippukokouksen deklaratiiossa, jossa Naton ydinaseisiin perustuvan suorituskyvyn säilyttäminen Euroopassa tuotiin korostetusti esille (Chicago 2012, 59). Vastaavasti 2014 Walesin ja sitä seuranneen vuoden 2016 Varsovan huippukokouksen julistuksessa Nato painotti rooliaan nimenomaisesti kollektiivisen puolustuksen järjestönä (Wales 2014, 51; Varsova 2016, 4 & 6). Tällä kertaa yhteisen puolustuksen merkitystä on alleviivattu suhteessa sen edellyttämiin suorituskykyvaatimuksiin muun muassa korkean valmiuden joukkojen kehittämisen myötä (Wales 2014, 6; Varsova 2016, 37b). Tätä voidaan pitää luonnollisena seurauksena Ukrainan kriisistä ja Naton ja Venäjän suhteiden kriisiytymisestä. Voidaan siis sanoa, että ympyrä on sulkeutunut, ja Nato on

palannut alkuperäisen tehtävänsä juurille. Nato on jälleen ensisijaisesti kollektiivisen puolustuksen järjestö, puolustusliitto, ja tätä roolia se haluaa myös 2010-luvulla korostettavan.

Institutionaalinen diskurssi #2: Nato globaalina toimijana ja kumppanina

Toinen merkittävä Naton identiteettipoliittinen diskurssi kehystää liittokunnan globaalina toimijana ja kumppanina. Tämä "globaalin toimijan ja kumppanin"-diskurssi rakentuu globaalin toimintaympäristön kehityksen, Naton kriisinhallinnan ja operaatioiden sekä globaalien kumppanuuksien teemojen ympärille. Vuoden 1991 Rooman julistuksessa turvallisuusympäristön kuvattiin dramaattisesti muuttuneen (Rooma 1991, 2), mikä puolestaan edellytti liittokunnalta uudenlaista lähestymistapaa 2000-luvun haasteisiin vastaamiseksi. Nato ei kuitenkaan retoriikassaan ole halunnut varsinaisesti alleviivata turvallisuusympäristön uhkaperustaisuutta, mistä osaltaan kertoo erilaisten uhkakuvien kuvaamisen sijaan (poikkeuksena Prahan vuoden 2002 huippukokouksen julistus) se, että painopiste on ollut uhkien torjuntaan tarvittavien keinojen kuvaamisessa (ks. liite 2). Nato on korostanut globaalia toimijuutta, jota se toteuttaa kriisinhallinnalla ja oman alueen ulkopuolelle suuntautuvilla laajoilla operaatioilla. Esimerkkinä tästä on ollut muun muassa Afganistanin ISAF-operaation merkityksen painottaminen vuoden 2006 Riian huippukokouksesta eteenpäin. Naton virallisessa institutionaalisessa diskurssissa 2000-luvun turvallisuusympäristön edellyttämien kauaskantoisten operaatioiden toteuttaminen on tarkoittanut roolimutosta paikallisesta eurooppalaisesta toimijasta globaaliksi toimijaksi (Riika 2006, 46).

Globaali toimijuus ei kuitenkaan synny yksin vaan kumppanuuksien kautta. Kumppanuuksien merkitys on ollut Naton diskurssissa kasvava. Empiiristen tutkimustulosteni valossa vuosien 1990–2002 huippukokousten välillä Naton kumppanuustoiminnassa painottui rauhankumppanuusohjelma ja euroatlanttisen kumppanuusneuvoston merkitys (Lontoon 1990 – Prahan 2002 huippukokoukset), kun taas 2000-luvulla globaalien kumppanuuksien merkitys on kasvanut (Riian 2006 – Chicagon 2012 huippukokoukset) (Moore 2010, 219). Toiseksi Naton virallisten julistusten retoriikka korostaa kumppanuustoiminnan hyötyjä uudenlaisten epäsymmetristen ja kansallisvaltioiden rajat ylittävien uhkien, kuten tietoverkkouhkien, torjunnassa (Praha 2002; Riika 2006 – Wales 2014).

Onko globaalien kumppanuuksien lisääntyminen pienentänyt perinteisen rauhankumppanuuden merkitystä? Tätä johtopäätöstä ei voida suoraan vetää, mutta rauhankumppanuuden suhteellisen merkityksen laskua Naton virallisissa julistuksissa voidaan pitää luonnollisena kehityssuuntana jo siitä syystä, että suurimmalle osalle Naton

rauhankumppanuusmaista rauhankumppanuus oli vain yksi luonnollinen etappi kohti varsinaista jäsenyyttä, jonka suurin osa vuoden 1994 Naton kumppanuusmaista saavutti ensimmäisellä ja toisella Naton laajentumiskierroksella. Täten vuoden 1991 Rooman ja Washingtonin vuoden 1999 välisten huippukokousten julistuksissa Naton rauhankumppanuusohjelman merkitys on suurempi, sillä ne edelsivät Naton ensimmäistä ja toista laajentumiskierrosta.

Nato on ollut varsin avoin kumppanuuspolitiikassaan. Esimerkkinä tästä avarakatseisuudesta voidaan pitää Naton ja Venäjän välisen yhteistyön kehittämistä. 1990-luvun alkupuolen julistuksissa Venäjää käsiteltiin entisenä Neuvostoliittona, ja 1990-luvun alkaen Venäjää on pidetty keskeisenä Naton rauhan kumppanina. Nato on tietoisesti välttänyt retoriikassaan viittaamisesta Venäjään potentiaalisena turvallisuusuhkana ja ennemminkin pyrkinyt Naton ja Venäjän välisen kumppanuusretoriikkaan, ennen kaikkea vuoden 2002 Nato-Venäjä kumppanuusneuvoston perustamisen myötä (Praha 2002, 10) (Yost 2014, 32). Esimerkiksi vuoden 2008 Georgian kriisin aikana Naton kanta Venäjän toimintaa kohtaan oli tuomitseva, mutta Nato kuitenkin korosti Venäjän kumppanuuden merkitystä (Kiel-Strasbourg 2009, 35 & 57) (Dorman 2012, 306). Vuoden 2014 ja 2016 huippukokousten julistukset poikkeavatkin merkittävästi edeltäjistään suhteessa Venäjään. Jo julistuksen ensimmäisillä riveillä Nato tuomitsee Venäjän Ukrainaan kohdistuvat aggressiiviset toimenpiteet (Wales 2014, 1 & 16). Ensimmäistä kertaa kylmän sodan jälkeisessä historiassaan liittokunta otti kaksijakoisen linjan suhteessa Venäjään: toisaalta määrittelemällä Naton edelleen Venäjän kumppanina, toisaalta taas geopolittisena uhkana (Wales 2014, 23; Varsova 2016, 5 & 9–22).

Institutionaalinen diskurssi #3: Kyvykkäämpi Nato

Kolmas keskeinen Naton institutionaalinen diskurssi yhteensovittaa liittokunnan kolme keskeistä tehtävää: kollektiivisen puolustuksen, kansainvälisen kriisinhallinnan ja yhteistyövaraisen turvallisuuden. Diskurssi käsittelee erityisesti Naton käyttöön osoitettujen joukkojen, suorituskykyjen ja voimavarojen kehittämistä ja käyttöä. Kahden edellisen tavoin myös diskurssi Natosta kyvykkäämpänä toimijana on muuttanut merkitystään ajan saatossa: kylmän sodan jälkeisinä välittöminä vuosina diskurssissa keskityttiin perustelemaan Naton jäsenmaiden konventionaalisten joukkojen muuttamista pienemmiksi ja nopeammin liikuteltaviksi yksiköiksi (Lontoo 1990 15; Rooma 1991, 5), kuten vuoden 1994 Brysselin huippukokouksen julistuksessa esitelty Combined Joint Task Forces (CJTF) -konsepti osoitti (Bryssel 1994, 2). 2000-luvun alussa liittokunnan odotettiin ottavan haltuunsa globaalin toimintaympäristön edellyttämät haasteet ja käynnistävän täyden skaalan nykyaikaisia

operaatioita (Washington 1999, 7), (Praha 2002, 3–5 b). Tämän niin kutsutun transformaatiodiskurssin voidaan katsoa olevan “kyvykkäämpi Nato” -diskurssin ytimessä, mitä korostettiin vuosien 2002 Prahan ja 2010 Lissabonin huippukokousten suorituskkyjen kehittämistä koskevissa osioissa (Praha 2002, 5c; Lissabon 2010, 2, 9 & 36).

Lukuisat Naton 2000-luvun operaatiot ovat muodostaneet eräänlaisen testialustan liittokunnan transformaatiolle ja suorituskkyjen kehittämiseksi (Bukarest, 2008, 4). Vaikka Nato on kasvavassa määrin painottanut diskurssissaan operaatioiden merkitystä kylmän sodan aikana, yksittäiset operaatiot eivät kuitenkaan ole saaneet valtavaa merkitystä huippukokousten deklaratioissa. Sen sijaan painoarvoa on annettu lukuisten operaatioissa tarvittavien suorituskkyjen ja joukkojen kehittämiseksi. Laaja-alaisen turvallisuuden korostaminen on myös sovittanut yhteen sotilas- ja siviilikeinot (Bukarest 2008; Lissabon 2010; Chicago 2012). Merkittäväksi edistysaskeleeksi tältä osin osoittautui Naton nopean toiminnan joukkojen perustaminen (engl. NATO Response Force, NRF). Tässä konseptissa korostuivat eri puolustushaarojen joukkojen joustavuudelle, liikuteltavuudelle, yhteensopivuudelle ja ylläpidettävyydelle asetetut vaatimukset. (Praha 2002, 5a.) NRF:stä muodostui täten liittokunnan elintärkeä voimavara nopeasti kehittyviin kriiseihin vastaamiseksi (Riika 2006, 23) ja Kiel-Strasbourgin julistuksessa NRF:n toiminta-alue laajennettiin artikla viidennen operaatioihin (Kiel-Strasbourg 2009, 44; Lissabon 2010, 47).

Kyvykkäämpi Nato-diskurssin perinteistä kollektiivista puolustusta tukeva merkitys on korostunut Walesin huippukokouksen jälkeen. Esimerkiksi Naton joukkosuunnittelusta puhuttaessa keskiössä eivät enää ole joukot, joita ensisijaisesti tarvitaan Naton oman alueen ulkopuolella toteutettaviin operaatioihin, vaan korkeamman valmiuden joukot, joilla tuetaan liittokunnan omaa puolustusta (Wales 2014, 5 & 64). Walesin huippukokouksessa perustettiin erittäin korkean valmiuden joukot (engl. Very High Readiness Joint Task Force, VJTF), joita voidaan tarvittaessa liikutella mahdollisimman nopeasti (Wales 2014, 8; Varsova 2016 37b) ja jotka ovat keskeinen ilmentymä suunnanmuutoksesta. Kyvykkäämpi Nato diskurssilla voidaan katsoa olevan nyt kahdenlaisia identiteettipoliittisia merkityksiä Naton toiminnassa. Yhtäältä diskurssilla viitataan edelleen Naton globaaliin rooliin ja toimintakykyyn vaativampien kriisinhallintaoperaatioiden toteuttamiseksi, mutta toisaalta tätä tasapainottamaan on noussut myös Naton lokaali, perinteinen puolustuksellinen rooli.

4.3 KOLME INSTITUTIONAALISTEN DISKURSSIEN KEHITYSKAUTTA

Tässä luvussa tunnistanani kolme institutionaalista diskurssia kuvaavat kahta erilaista Naton identiteettipoliittista roolia: globaalia ja lokaalia identiteettiä. Näitä identiteettejä ei tulisi käsitellä toisiaan poissulkevinä ja irrallisina vaan toisiaan täydentävinä samoin kuin Naton kolmea päätehtävää eli yhteistä puolustusta, kansainvälistä kriisinhallintaa ja yhteistyövaraista turvallisuutta (Shea 2015, 122). Naton institutionaalisen agendan kehityksen näkökulmasta on tunnistettavissa myös kolme eri ajanjaksoa, joiden kautta diskursseissa tapahtunut muutos on helpoiten tunnistettavissa.

Taulukko 3. Naton institutionaalisten diskurssien kehityskaudet 1990–2016

<i>Naton kehityskausi</i>	<i>Ensisijainen diskurssi</i>	<i>Huippukokoukset</i>	<i>Vuodet</i>	<i>Identiteettikehys</i>
Uuden eurooppalaisen turvallisuusjärjestyksen synty	Nato puolustusliittona ja turvallisuuden tuottajana	Lontoo–Washington	1990–1999	Lokaali
Globaalin toimijuuden kehittyminen	Nato globaalina toimijana ja kumppanina	Washington–Lissabon	1999–2012	Globaali
Epävarmuuden ja asymmetrian aikakausi	Kyvykkäämpi Nato	Wales–	2014–	Lokaali ja globaali

Tutkimuksessani tunnistin kolme merkittävää Naton institutionaalisten diskurssien kehityskautta, joille annoin omat nimet: 1) vuoden 1990 Lontoon huippukokouksesta vuoden 1999 Washingtonin huippukokoukseen (*”uuden eurooppalaisen turvallisuusjärjestyksen synty”*), 2) vuoden 1999 Washingtonin huippukokouksesta vuoden 1999 vuoden 2012 Lissabonin huippukokoukseen (*”globaalin toimijuuden kehittymisen aikakausi”*) sekä 3) vuoden 2014 Walesin huippukokouksesta vuoden 2016 Varsovan huippukokoukseen ja eteenpäin (*”epävarmuuden ja asymmetrian aikakaudeksi”*).

Ensimmäisellä institutionaalisten diskurssien kehityskaudella Naton toiminnan painopiste oli euroatlanttisella alueella ja kylmän sodan jälkeisen Euroopan tilanteen kuvaamisessa. Keskeisin diskurssi tuona ajanjaksona käsitteli Natoa puolustusliittona ja turvallisuuden tuottajana. Etenkin vuosien 1990–1997 huippukokousten välillä Euroopan muuttunut turvallisuuspoliittinen tilanne vei huomion Naton institutionaalisessa diskurssissa. Tämä heijastuu ennen kaikkea Natoa puolustusliittona ja turvallisuuden tuottajana käsittelevän diskurssiin, jonka painopiste oli niin

Euroopan turvallisuuspoliittisen tilanteen Venäjän ja vanhojen Varsovan liiton maiden kuin EU:n ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehityksen seuraamisessa. Identiteettipoliittisesti Naton identifioi itsensä lokaaliksi euro-atlantistiseksi turvallisuuspoliittiseksi toimijaksi. Eräänä Naton eurooppalaistumiskehityksen ilmentymänä voidaan pitää myös EU:n ja Naton välisen EU-NATO-yhteistyön tiivistämistä.⁵⁷ Tätä tukee myös Howarthin Naton kehitystä koskeva johtopäätös: Euroopan unionin ollessa kyvytön lisäämään uskottavaa itsenäistä sotilaallista kykyään (Howarth 2006, 160) Nato säilytti asemansa ainoana varteenotettavana eurooppalaisen turvallisuuden tuottajana.

Kommunismin uhkan väistyminen kuitenkin merkitsi paitsi keskeisen vihollisen myös Naton perinteisen tehtävän painotuksen pienentymistä. Tämä väite on voimatasapainon merkitystä korostavien realistisen ulkopoliittikan teorioiden ytimessä, mutta se ei kykene selittämään, miten Nato säilyi yhtenä keskeisimmistä turvallisuuspoliittisista toimijoista kylmän sodan jälkeisenä aikana. Risse-Kappenin mukaan Naton merkityksen säilyminen on paremmin selitettävissä liberalistisen, sosiaalisen konstruktivismin ulkopoliittikan tulkinnan mukaan, joka painottaa kollektiivisen identiteetin ja normiston merkitystä (Risse-Kappen 1996, 358).⁵⁸ Tämän tulkinnan mukaan Naton jäsenmailla ja näin myös Natolla liittoumana on ollut tahtotila edelleen kehittää omaa identiteettipoliittista rooliaan turvallisuuspoliittisena toimijana, minkä pohjana Nato-jäsenmaiden yhteinen arvopohja ja jaettu normisto ovat toimineet. Täten Natosta on kehittynyt yhä kasvavassa määrin myös turvallisuuspoliittinen arvoyhteisö (engl. community of values) (Sloan 2017, 7–8). Nato-tutkijat ovatkin todenneet, että kylmän sodan aikana Nato ei välttämättä täyttänyt poliittisen yhteisön tunnusmerkistöä (Deutsch & Burrell 1969, 9), kun taas kylmän sodan jälkeen Naton rooli demokraattisten arvojen, vapauden ja oikeusvaltioperiaatteiden edistämisessä on puolestaan korostunut entisestään.

Risse-Kappenin mukaan Nato-jäsenmaiden yhdessä jakamat normit ovat toimineen yhteisen ymmärryksen pohjana, jolloin niitä voidaan hyödyntää myös diskurssien ja argumentaation rakentamiseen (Risse-Kappen 1996, 369). Voidaan siis sanoa, että Nato-maiden jakama yhteinen normipohja ja

⁵⁷ Tässä yhteydessä on syytä huomioda, että EU:n 28:sta jäsenvaltiosta 22 on myös Naton jäseniä. Naton ulkopuolelle jääneet maat ovat Suomen lisäksi Irlanti, Itävalta, Kypros, Malta ja Ruotsi (Iloniemi 2015, 155). EU:n yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tavoitteena ei ollut duplikoida vaan vahvistaa Naton yhteistä puolustusta sitten vuoden 1998 St. Malon julistuksen (Howarth 2006, 163), ja tämä päämäärä on säilytetty edelleen 2018 päivitetystä Naton ja EU:n yhteistyöjulistuksessa. *Eurooppa-neuvosto*. Joint declaration on EU-NATO cooperation by President of the European Council Donald Tusk, President of the European Commission Jean-Claude Juncker, and Secretary General of NATO Jens Stoltenberg 10.7.2018, https://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf, sivustolla käyty 27.11.2018.

⁵⁸ Risse-Kappenin Naton kollektiivista identiteettiä käsittelevän tutkimuksen kohteena on kuitenkin ollut kylmää sotaa edeltävä aikakausi, tarkemmin ottaen vuoden 1956 Suezin kriisi ja 1962 Kuuban ohjuskriisi (Risse-Kappen 1996, 359).

arvot olivat Natoa yhdessä pitävä voima, joka sai myös pohtimaan toimintaa ja tehtäväkenttää uudelleen 1990-luvun loppupuolella. Tässä tutkimuksessa väitän, että yhteinen arvopohja heijastui myös Naton institutionaalisten diskussien rakentamiseen. Tästä ensimmäinen konkreettinen esimerkki oli Naton kriisinhallintatoiminnan kehittäminen vuoden 1995 Bosnia-Herzegovinan kriisinhallintaoperaatiosta eteenpäin (engl. Nato-led Implementation Force, IFOR, myöhemmin Nato-led Stabilisation Force, SFOR 1996–2005).

Kriisinhallintatoiminnan kehittämisestä muodostuikin luonnollinen seuraava Naton tehtävien muutokseen tähtäävä askel,⁵⁹ joka sai edelleen jatkoa vuoden 1999 Kosovon sodan ja sitä seuranneen Kosovon operaation (engl. the Kosovo Force, KFOR) myötä.⁶⁰ Näiden operaatioiden kautta Nato löysi uuden ”olemassaolon tarkoituksen”, jonka kautta se pystyi edelleen korostamaan merkitystään kansainvälisten toimijoiden kentässä. Syyskuun 11. päivän jälkeen Yhdysvaltojen koalition johtama terrorismin vastainen sota ja sitä seurannut Afganistanin operaatio (ISAF) olivat liittokunnan globaalin identiteettipoliittisen roolin kannalta myös tärkeitä määrittäviä tekijöitä. Ilman laajamittaista vastausta tapahtuneeseen Naton ilmeinen perustehtävän merkitys toisia jäsenmaita tukevana arvoyhteisönä (Risse-Kappen 1996, 371) olisi kokenut kolauksen. Ikään kuin vääjäämättömänä sivutuotteena Naton rooli perinteisenä puolustusliittona ja lokaalina euroatlanttisen turvallisuusalueen toimijana sai rinnalleen uuden, globaalin toimijan roolin. Kutsun tätä toista merkittävää Naton kylmän sodan jälkeistä kehitysjaksoa vuoden 1999 Washingtonin huippukokouksesta vuoden Lissabonin 2012 huippukokoukseen ”globaalin toimijuuden aikakaudeksi”, jolloin Natolle syntyi kaksi uutta merkittävää identiteettipoliittista diskurssia: ”globaalin Naton” ja ”kyvykkäämmän Naton” diskurssit.

Globaalin Naton diskurssin kautta liittokunta pystyi perustelemaan kasvavia kriisinhallintaoperaatioiden tarpeita niin asevoimilta kehittämiseltä edellytettävien sotilaallisten suorituskykyjen kuin joukkojen liikuteltavuudenkin osalta. Samalla Natosta muokattiin yhä kyvykkäämpää toimijaa. Kaikki liittokunnan jäsenmaat eivät kuitenkaan välttämättä jakaneet samassa määrin globalisoituvan Naton identiteettiä. Erityisesti Natoon vuosien 1999 ja 2004 laajentumiskierroksilla mukaan tulleet jäsenmaat eivät liittyneet Naton jäseneksi halusta kuulua ”globaalin poliisin” joukkoihin vaan vahvistaakseen omaa kansallista puolustustaan ja pelotetta mahdollista Venäjältä kohdistuvaa uhkaa vastaan, kuten vuoden 2008 Georgian kriisi osoitti.⁶¹

⁵⁹ NATO. Peace support operations in Bosnia and Herzegovina, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_52122.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 28.11.2018.

⁶⁰ NATO. NATO's role in Kosovo, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_48818.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 28.11.2018.

⁶¹ Spiegel online. Fear of Russia NATO Developed Secret Contingency Plans for Baltic States 7.12.2010, <http://www.spiegel.de/international/europe/fear-of-russia-nato-developed-secret-contingency-plans-for-baltic-states-a-733361.html>, sivustolla käyty 30.11.2018.

Muutokset, joita liittokunta edellytti kyseisiltä mailta esimerkiksi asevoimien joukkojen kehittämisessä, saattoivat tuntua kohtuuttoman suurilta. Entisten Varsovan liiton mailla ei ollut Nato-jäsenyyden ensisijaisena motiivina kehittää kansainvälistä kriisinhallintakokemustaan vaan vahvistaa omaa kansallista puolustustaan. Koska uudet jäsenmaat olivat kuitenkin jo Naton liittolaisina sitoutuneet Naton normiston ja yhteisen arvopohjan jakamiseen, uudet maat sopeutuivat varsin nopeasti globaalin Naton edellyttämän diskurssin raameihin. Suurin osa näistä maista vaihtoi hitaasti mobilisoitavat, laajamittaiseen sodankäyntiin valmistuvat massa-armeijansa pienempiin ja nopeammin liikuteltaviin ammattimaisiin joukkoihin suurimman, ja osa jäsenmaista lakkautti yleisen asevelvollisuuden.⁶² Vastineeksi ne saivat sotilasliitolta haluamansa turvatakuut.

Vuosien 1999–2012 huippukokousten välillä liittokunnan voidaan todeta kehittäneen itselleen kaksisuuntaisen identiteetin, mikä heijastuu Naton institutionaaliseen diskurssiin pyrkimyksenä korostaa sotilaalliseen kriisinhallinnan ja sitä tukevien operaatioiden merkitystä, mutta toisaalta myös perinteisen kollektiivisen puolustuksen ja pelotteen merkitystä. Vuoden 2008 Georgian sota Venäjän ja Georgian välillä sekä Venäjän vuoden 2014 hyökkäys Ukrainaan kuitenkin päättivät globaalin toimijuuden aikakauden ja siirsivät huomion ainakin väliaikaisesti Afganistanista Eurooppaan. Tutkimusaineistossani tämä ilmenee Afganistan operaation teeman merkittävänä vähenemisenä vuoden 2012 Chicagon ja vuoden 2014 Walesin huippukokousten välillä.⁶³ Samalla Naton merkitystä puolustusliittona kuvaava diskurssi nousi jälleen esille, ja kyvykkäämpi Nato-diskurssi sai uudenlaisen merkityksen: jälkimmäisen tavoitteena ei ollut kuitenkaan rajoittaa liittokunnan toimintakykyä sen maantieteellisten alueen sisäpuolella vaan toimia sen rajojen laajentajana.

Kutsun tätä kolmatta Naton institutionaalisten diskurssien kehitysaikakautta epävarmuuden ja asymmetrian aikakaudeksi, jolloin Natolta edellytetään sekä kykyä vastata liittokunnan ulkopuolelta kohdistuviin ei-perinteisiin hybridiuhkiin että samalla myös toimintakykyä Euroopan oman alueen puolustamisessa ja kriisien ratkaisemisessa. Nato on palannut toiminnassaan perinteisille juurilleen eli lokaaliksi eurooppalaiseksi toimijaksi. Tilanne on kuitenkin erilainen kuin kylmän sodan päätyttyä. Liittokunta ei voi kääntää selkäänsä sen uudelle globaalille identiteetille, ja se joutuu tasapainottelemaan kahden erilaisen roolin, globaalin ja lokaalin, välimaastossa. Onko liittokunta siis ajautunut uuteen identiteettikriisiin itselleen asettamien kaksisuuntaisten tehtävien edessä?

Tässä luvussa olen tarkastellut Naton toiminnassa ja tehtävissä tapahtunutta muutosta kylmän sodan jälkeisenä aikana ja pyrkinyt

⁶² *Deutsche Welle*. EU nations continue to phase out military conscription 1.7.2010, <https://www.dw.com/en/eu-nations-continue-to-phase-out-military-conscription/a-5749541>, sivustolla käyty 30.11.2018.

⁶³ *BBC News*. Nato sends 'alive and strong' message from Estonia 10.7.2017, <https://www.bbc.com/news/world-europe-40554104>, sivustolla käyty 30.11.2018.

osoittamaan empiirisesti, millaisen identiteettipoliittisen muutoksen liittokunta on läpikäynyt 1990-luvulta 2010-luvun puoliväliin. Identiteettipoliittisesti tämä muutos on johtanut liittokunnan identiteetin moninaistumiseen, useamman toistensa kanssa kilpailevan identiteetin kehittymiseen ja niitä heijastavien institutionaalisten diskurssien pluralisoitumiseen. Siirtyessäni seuraavaksi tarkastelemaan Suomen Nato-politiikkaa sekä siitä rakennettuja diskursseja ja retoriikkaa oleellista on täten ymmärtää Naton moninainen rooli niin puolustusliittona, kriisinhallitsijana ja laaja-alaisen kumppanuuspolitiikan rakentaja. Naton roolia ei kuvaa vain yksi näistä karakterisoinneista vaan kaikki kolme yhtä aikaa. Nato elää tällä hetkellä kaksisuuntaisessa globaalin ja lokaalin identiteetin vedossa, ja sen odotetaan vastaavan kummankin niiden edellyttämiin tehtäviin. Täten Naton haasteena, myös sen kumppanuuspolitiikan näkökulmasta, on oikeanlaisen tasapainoin löytäminen perinteisten ja uusien tehtävien välillä. Tämän ”360 astetta” -perspektiivin (Kamp 2014, 361–362) säilyttäminen ei ole helppoa, mutta kuitenkin välttämätöntä, jotta Nato säilyttäisi asemansa keskeisimpänä 2000-luvun turvallisuuspoliittisena toimijana.

5 SUOMEN TURVALLISUUSPOLITIIKAN DISKURSSIT JA NATO KYLMÄN SODAN JÄLKEEN

Tämän luvun tavoitteena on käsitellä Suomen Nato-politiikan kehittymistä vuosien 1995–2017 ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteissa. Näkökulmani Suomen ja Naton välisten suhteiden tutkimiseen kumpuaa luvussa kaksi kuvaamastani konstruktivistisesta ulkopoliitiikan tutkimuksen viitekehyksestä. Alaluvussa 5.1 pohjustan Suomen ja Naton välisiä suhteita, ja tämän jälkeen käsittelen Suomen mahdollista Nato-jäsenyyksikysymystä. Alaluvuissa 5.2 ja 5.3 syvennän analyysiäni empiiristen tutkimustulosten tarkasteluun: ensimmäisessä alaluvussa tunnistan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen linjaan kylmän sodan jälkeen keskeisesti vaikuttaneita voimakkaita dominoivia diskursseja, jotka kontekstualisoivat eli luovat tarvittavan viitekehyksen Natosta kirjoittamiselle ja puhumiselle, ja toisessa alaluvussa siirryn varsinaisten Natoa käsittelevien politiikkadiskurssien sisältöjen kuvaamiseen. Väitän, että tunnistamani kolme Naton ja Suomen välistä suhdetta käsittelevää politiikkadiskurssia ovat toimineet eräänlaisina identiteettipoliittisina kehyksinä, joiden kautta Suomi on määrittänyt omaa laajempaa turvallisuuspoliittista rooliaan kylmän sodan jälkeisenä aikana.

5.1 SUOMI JA NATON RAUHANKUMPPANUUS

Kun kylmän sodan aikana Suomi tietoisesti vältteli yhteyksiä Naton kanssa Neuvostoliiton negatiivista reaktiota peläten, kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella se on syventänyt sotilaallista yhteistyötään Naton kanssa (Forsberg 2002, 246; Blombergs 2016, 30). Naton päivittäessä strategista konseptiaan vuonna 1991 Pohjois-Atlantin yhteisneuvoston perustamisen yhteydessä (engl. North Atlantic Cooperation Council (NACC)⁶⁴ (Forsberg 2002, 249–251) myös Suomi uudisti näkemyksiään Natosta ja sen roolista. Institutionaalinen yhteistyö Naton kanssa alkoi Suomen liityttyä NACC:n tarkkailijajäseneksi vuonna 1991. Neljä vuotta myöhemmin, vuonna 1994 Suomi liittyi Naton rauhankumppanuusohjelmaan (engl. Partnership for Peace, PfP) heti sen käynnistyttyä. Suomen teema rauhankumppanuusohjelmassa oli aluksi yhteistyövaraisen kumppanuuden kehittäminen. Vaikka ensimmäisinä

⁶⁴ NATO. North Atlantic Cooperation Council, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm, sivustolla käyty 6.7.2018.

vuosina ohjelma oli varsin vaatimaton, korostuivat siinä kuitenkin Suomen kannalta keskeiset teemat: rauhanturvaaminen, pelastustoimi ja humanitaarisen avun toimittaminen. Suomen rauhankumppanuusohjelmaa vahvistettiin tuntuvasti jo seuraavana vuonna, kun Suomi alkoi kehittää yhteistoimintakykyä Naton PARP-ohjelman puitteissa (engl. Peace Planning and Review Process, PARP).

Suomelle Nato-yhteistyön aloittaminen ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys, koska neuvoston imagoa leimasi Natosta kiinnostuneiden entisten sosialistimaiden leima (Forsberg 2002, 251–252). Natomumppanuus oli siis Suomelle jo varhaisessa vaiheessa identiteettipoliittinen kysymys. Suomi ei halunnut leimautua entiseksi sosialistiseksi maaksi vaan lännettyneeksi kansakunnaksi, joka kylmän sodan aikana oli väärin sijoitettu identiteettipoliittiselle harmaalle vyöhykkeelle. Naton rauhankumppanuusohjelmaan liittyi samanaikaisesti Ruotsin ja Suomen kanssa Viro, Latvia, Liettua ja Puola. Suomen ratkaisuun vaikutti Ruotsin päätös liittyä ohjelmaan: näin ollen Suomi liittyisi Naton kumppaniksi oikeassa identiteettipoliittisessa viiteryhmissä – entisenä puolueettomana, pohjoismaisena valtiona. Kun entiset Itäblokin maat hakivat Nato-jäsenyyttä saadakseen turvaa Venäjän uhalta, Suomi ja Ruotsi halusivat profiloitua vastakkaisella tavalla: ei turvallisuudesta hyötyvänä vaan turvallisuutta tuottavina maina (Browning 2008, 249–250). Myös Naton ja Venäjän väliset yhteistyöjärjestelyt, EU:n ja Naton rinnakkaiset laajentumisprosessit ja Euro-Atlanttisen yhteistyöneuvoston perustaminen vaikuttivat liittoutumattomien maiden käsitykseen uuden Naton rakentamisesta ja yhteistyövaraisen turvallisuuden merkityksestä kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa (Ferreira-Pereira 2006, 108).

Suomen ja Ruotsin rauhankumppanuusohjelmien painopisteet keskittyivät ensimmäisinä vuosina erityisesti kriisinhallinnan ja rauhanvakauttamistehtävien ympärille (Browning 2008, 250). 2000-luvulla rauhankumppanuusohjelman repertuaari on laajentunut kattamaan merkittävän määrän erilaisia turvallisuus- ja puolustuspoliittikan osa-alueita. Toisaalta puolueettomat maat ovat nähneet rauhankumppanuusohjelman mahdollisuutena lisätä vaikutusvaltaansa liittokunnan sotilaallisessa kriisinhallinnassa kasvattamalla osallistumistaan Nato-johdotoisiin kriisinhallintaoperaatioihin. Tämä turvallisuuden tuottajan imago ja rooli on ollut merkittävä Suomen rauhankumppanuusohjelman kantava voima koko kylmän sodan aikaisena kautena (Browning 2008, 249). Samalla tämä rooli on luonut pohjaa tasa-arvoisemmalle ja jopa etuoikeutetummalle kohtelulle Naton rauhankumppanina.

Naton kumppanuus mahdollisti myös Suomen Nato-yhteistyön institutionalisoimisen. Suomi lähetti ensimmäisen akkreditoidun puolustusattasean Belgiaan ja yhteysupseerin Naton päämajaan vuonna 1994. Kolme vuotta myöhemmin Suomi liittyi euroatlanttiseen yhteistyöneuvostoon, kun NACC korvattiin edellä mainitulla. Samana vuonna Suomi avasi myös edustuston Naton päämajaan Brysseliin ja lähetti

ensimmäisen yleisesikuntaupseerin työskentelemään Naton sotilaallisten rakenteiden sisällä. Tämä institutionaalisen yhteistyön muoto, jossa yhteysupseeri sijoitettiin sekä Naton rakenteisiin että Suomen omaan pysyvään Nato-edustustoon, muodosti niin kutsutun kahden linjan mallin, jonka kautta Suomi pystyi edistämään tehokkaammin omia intressejään liittokunnan sisällä (Pyykönen 2016, 30–32). Suorituskykyjen kehittämisen lisäksi Suomi on osallistunut aktiivisesti Naton harjoitustoimintaan. Suomi osallistui ensimmäisen kerran Nato-johtoiseen sotaharjoitukseen Puolassa vuonna 1994, ja muutama vuosi myöhemmin jälleen kolmeen mittavaan Nato-johtoiseen harjoitukseen. Tavoitteena oli yhdenmukaistaa Suomen kansallisen puolustuksen johtamisjärjestelmiä Nato-yhteensopivammiksi (Pyykönen 2016, 38–39).⁶⁵

Maksimaalisen politiikan tekeminen

Suomi on valinnut rauhankumppanina yhdessä Ruotsin kanssa niin kutsutun maksimaalisen politiikan linjan, toisin kuin kolme muuta entistä eurooppalaista puolueetonta maata eli Itävalta, Irlanti ja Sveitsi. Maksimaaliseen politiikan tekemiseen kuuluu se, että Suomi osallistuu kaikkiin merkittävimpiin rauhankumppanuuden osa-alueisiin: ero varsinaisiin Naton jäsenmaihin puolustuksen kehittämisessä on siis lähestulkoon semanttinen eli sitä erottaa vain se, ettei Suomi ole liittokunnan jäsen (Cotter 2013, 447).

Rauhankumppanuusohjelman suunnittelu- ja arviointiprosessi, johon Suomi on osallistunut vuodesta 1995, on osaltaan viitoittanut tätä tietä. Ensimmäiset PARP-tavoitteet keskittyivät valmiuspataljoonan kehittämiseen Nato-yhteensopiviksi kolmentoista tavoitteen kautta (Pyykönen 2016, 32 & 35). Suunnitteluprosessin kautta Suomi on kehittänyt kriisinhallintatehtävien edellyttämiä suunnittelu- ja päätöksentekovalmiuksia, mutta samalla tukenut myös kansallisen puolustusvalmiuden kehittämistä (Suomen kokonaisvaltainen kriisinhallintastrategia 2009, 17; Puolustusministeriö 2004, 32). PARP-ohjelman tavoite onkin viime vuosina ollut Suomen kansallisen puolustuksen lähtökohtien tarpeista kumpuava. Suomen rauhankumppanuusohjelmaa on kehitetty viime vuosina tavoitteellisempaan suuntaan siten, että se on yhdistetty puolustusvoimien kehittämisohjelmaan (Ulkoministeriö 2016, 21). Esimerkiksi keväällä 2016 päätetyn PARP-neuvottelukierroksen tuloksena Suomelle neuvoteltiin yhteensä 60 kumppanuustavoitetta, jotka jakautuvat yleisiin sekä puolustushaarakohtaisiin, maavoimien, merivoimien ja ilmavoimien

⁶⁵ *Puolustusvoimat*. Kansainväliset harjoitukset ja koulutukset, <http://puolustusvoimat.fi/kansainvaliset-harjoitukset> 16.11.2016.

tavoitteisiin.⁶⁶ Esimerkiksi vuonna 2009 hyväksytyssä kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan strategiassa todettiin seuraavasti:

“Osallistuminen Nato-johtoiisiin kriisinhallintaoperaatioihin sekä niissä tarvittavien sotilaallisten suorituskykyjen kehittäminen on keskeinen osa Suomen rauhankumppanuutta Naton kanssa. Aktiivinen osallistuminen Naton kumppaneille tarjoamaan yhteistyöhön ja kriisinhallintaan tukee Suomen sotilaallisten suorituskykyjen ja niiden kansainvälisen yhteensopivuuden kehittämistä. Kansainvälistä yhteistoimintakykyä kehitetään myös osallistumalla Naton kriisinhallintaharjoituksiin. Suomi pyrkii osallistumaan Naton nopean toiminnan joukkoja täydentävään toimintaan.” (Suomen kokonaisvaltainen kriisinhallintastrategia 2009, 17)

Maksimaalisen politiikan tekemiseen kuuluu myös itseohjautuva aktiivisuus, kuten puolustusministeriön vuonna 2004 laatimassa mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutuksia analysoivassa raportissa todetaan: *“Rauhankumppanuuteen aktiivisesti sisältöä tuottavana ja operaatioihin osallistuvana maana Suomi pyrkii vastaavasti parantamaan mahdollisuuksiaan vaikuttaa kumppanuuden kehittämiseen”* (Puolustusministeriö 2004, 33). Suomi ei ole halunnut tyytyä passiivisen tai keskivertokumppanin rooliin vaan haluaa kuulua kumppanimaiden kärkirykseen. Esimerkki viimeisimmistä syventymispyrkimyksistä on niin kutsuttu laajennettu yhteistoiminta (engl. Enhanced Opportunities Partnership, EOP), jonka kautta edistyneemmät kumppanimaat voivat syventää yhteistyötä Naton kanssa muun muassa operatiiviseen toimintaan laajemmin osallistumalla (Lohela 2016, 14; Kuusela 2016, 264).

Myös Suomen osallistuminen Naton nopean toiminnan joukkoja täydentävään joukkopooliin on tukenut Suomen Nato-yhteensopivuuden kehittämistä (Lohela 2016, 50). Suomi on asettanut Naton NRF-joukkopooliin esimerkiksi maavoimien suojelun erikoisosaston, ilmavoimien valmiusyksikön, merivoimien rannikkojääkäriyksikön, maavoimien helikopteriyksikön, maavoimien jääkäriyksikön ja merivoimien miinantorjunta-aluksen. Arvioiden mukaan NRF-joukkojen sekä niihin liittyvän koulutus- ja harjoitustoiminnan merkitys tulee kasvamaan yhteistoiminnan ylläpidossa (Ulkoasianministeriö 2016, 45). Samalla ulko- ja turvallisuuspoliittinen diskurssimme on muuttunut argumentatiivisempaan suuntaan, ja se korostaa kumppanuustoiminnasta saatavia hyötyjä kansallisen puolustuksen kehittämisen näkökulmasta. Suomen Nato-yhteistyön identiteettipoliittista hyötyä ei ole enää perusteltu pelkästään kansainvälisen kriisinhallintayhteistyön kautta vaan osana uskottavan ja itsenäisen puolustuksen ylläpitämistä.

⁶⁶ Kumppanuustavoitteet jakautuvat seuraavasti: yleiset 29, maavoimat 15, merivoimat 8 ja ilmavoimat 8 kumppanuustavoitetta. *Suomen erityisedustusto Natossa*. Suomi ja Nato – usein kysyttyä, <http://www.finlandnato.org/public/default.aspx?nodeid=31563&>, 16.11.2016.

Nato-optiopoliitiikka ja Suomen mahdollinen Nato-jäsenyys

Yksi niin kutsutun itsemääritetyn puolueettomuuden merkittävimmistä ilmentymistä on Nato-optio-poliitiikka, jolla viitataan Suomen mahdollisuuteen jättää Naton jäsenyysshakemus eli liittoutua sotilaallisesti tarpeelliseksi katsomanaan ajankohtana. Toisin kuin kaksi muuta kylmän sodan aikaista puolueetonta valtiota, Itävalta ja Ruotsi, Suomi on korostanut liittoutumisoption säilyttämistä (Ferreira-Pereira 2006, 113). Nato-optiota on pidetty Suomen omaehtoisena valintana. Option sisäänrakennettuna ajatuksena on ollut, että se on Suomella aina käytettävissä, eikä sitä voitaisi ottaa pois.

Mutta mitä Nato-option lunastaminen oikeasti tarkoittaisi? Ensimmäinen optiopoliitiikan kritiikki on, ettei mitään optiopoliitiikkaa ole oikeasti olemassa. Optiopoliitiikka on ikään kuin silmänlumetta: sellaista ei ole kirjattu mihinkään Suomen ja Naton välisiin sopimuksiin, vaan se on Suomen itse rakentama kyhäelmä, mielikuva siitä, että Suomea odottaisi jokin erikoiskohtelu sen halutessa jättää Naton jäsenyysshakemuksen. Tosiasiallisesti Suomea varten ei ole laadittu mitään erityisprotokollaa. Nato käynnisti jäsenyysvalmennusohjelman (engl. Nato Membership Action Plan, MAP) vuonna 1999 Washingtonin huippukokouksessa, tavoitteena varmistaa hakijamaiden minimiyhteensopivuus kriteerien täyttyminen liittoutumisen yhteydessä. Naton normaali menettely nykyisellään onkin MAP-ohjelmassa asetettujen kriteerien täyttyminen. Kriteerit on määritelty viidellä eri yhteistoiminnan osa-alueella: 1) poliittiset ja taloudelliset, 2) puolustus- ja sotilaalliset, 3) resurssi, 4) turvallisuus- ja 5) oikeudelliset kysymykset (Puolustusministeriö 2004, 30–31).

Ulkoministeriö ja puolustusministeriö ovat arvioineet Suomen Nato-jäsenyyden mahdollisia vaikutuksia 2000-luvulla laadituissa niin kutsutuissa Nato-selvityksissä. Selvityksissä on pyritty arvioimaan Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksia niin Suomen ulkopoliittisen aseman kuin kansallisen maanpuolustuksen kehittämisen näkökulmasta. Puolustusministeriön vuonna 2004 laatimassa selvityksessä keskityttiin Nato-jäsenyyden sotilaspoliittisten vaikutusten arviointiin, kun vuoden 2007 ulkoasianministeriön selvityksessä tarkasteltiin Nato-jäsenyyden ulkopoliittisia näkökulmia. Vuoden 2016 selvitystyössä puolestaan pyrittiin yhdistämään nämä kaksi näkökulmaa. Selvityksissä on todettu, että puolustuksellisista, sotilaallisista ja turvallisuuskysymysten näkökulmasta Nato-jäsenyysehdot olisivat helpoiten täytettävissä: huomioiden Suomen rauhankumppanuusohjelman maksimaalisen osallistumisen tason, josta eräs keskeinen esimerkki on laajennettujen mahdollisuuksien kumppanuusyhteistyö, Suomella voidaan todeta olevan hyvät edellytykset täyttää MAP-ohjelmassa asetetut kriteerit ilman suurempia muutoksia kansallisen puolustuksen kehittämiseen (Ulkoasiainministeriö, 2007 & 2016).

Sotilaspoliittisesta näkökulmasta on selvitetty, ettei Nato-jäsenyys edellyttäisi kansallisen puolustuksen peruseriaatteiden, yleisen asevelvollisuuden ja koko maan puolustamisen muuttamista kuitenkin edellyttäen, että Suomi kykenisi selviytymään Naton asettamista minimivaatimuksista (Puolustusministeriö 2004, 56). Suomella säilyisi oikeus päättää, millä periaatteilla ja keinoilla se haluaisi omaa maatansa puolustettavan ja missä mahdollisuuksien rajoissa se samalla kykenisi täyttämään Naton asettamat sotilaalliset minimivaatimukset asevoimien joukoille asetettujen liikuteltavuuden ja ylläpidettävyyden osalta. Kysymys on siis ennen kaikkea resurssipoliittinen ja liittyy Naton MAP-ohjelman toiseen ja kolmanteen osakokonaisuuteen. Liittokunnan jäsenenä Suomelta odotettaisiin osallistumista Naton yhteisiin operaatioihin.⁶⁷

Mitä tulee kansainvälisissä kriisinhallintaoperaatioissa ylläpidettäviin joukkoihin, Suomi on lähettänyt yleensä noin 500–600 sotilaan vahvuisen määrää joukkoja kansainvälisiin kriisinhallintaoperaatioihin vuodesta 2004 lähtien, mutta alimmillaan alle 400 sotilasta. Sotilaallisiin kriisinhallintaoperaatioihin osallistuneiden määrä on laskenut 2000-luvun alusta: kun vuonna 2004 Suomen osuus oli vielä noin 1 000 sotilasta vuodessa, vuoteen 2010 mennessä määrä oli jo puolittunut tästä. Vuonna 2011 määrä laski alle 400 sotilaaseen vuositasona, ja vuonna 2016 määrä nousi taas noin 550 sotilaaseen.⁶⁸ Parhaimmillaan Suomi lähetti jopa 1 000 rauhanturvaajaa Nato-johtoihin kriisinhallintaoperaatioihin, jolloin se oli maavoimien joukkojen osalta väkilukuun suhteutettuna yksi eniten rauhanturvaamis- ja kriisinhallintaoperaatioihin joukkoja lähettäneistä maista (Ulkoasiainministeriö 2007, 21).

Joukkojen vahvuuden pienentämistä on perusteltu entistä enemmän kriisinhallinnan kustannusten nousulla. Koska vaativimpiin kriisinhallintaoperaatioihin lähetettävien joukkojen tulee olla paremmin varusteltuja, kasvaisivat Nato-jäsenyyden välilliset kustannukset. Kysymys ei siis olisi siitä, etteikö Suomella olisi kykyä täyttää Naton sotilaallisia yhteensopivuusvaatimuksia. Kysymys olisi ennen kaikkea taloudelliseen kapasiteettiin liittyvä eli resurssipoliittinen – olisiko Suomella tosiasiallisesti optiota kasvattaa puolustusbudjettiaan siinä määrin, että se kykenisi täyttämään Nato-jäsenyyden asettamat resurssipoliittiset minimivaatimukset? Toinen resurssipoliittinen minimivaatimus liittyy Naton viitteelliseen bruttokansantuotteesta puolustukseen käytettävää kahden prosentin tavoitetaso-osuutta. Täyttääkseen tämän vaatimuksen Suomen tulisikin siis kasvattaa puolustusbudjettiaan huomattavasti, sillä Suomen puolustusmenot ovat vaihdelleet viimeisen parin kymmenen vuoden aikana noin 1,3–1,4 prosentin välillä. Vaikka kysymys

⁶⁷ Esimerkiksi Naton vuonna 2005 Nato jäsenmaiden maavoimien joukoille asettamat käytettävyydestävoitteet voisivat tuottaa Suomelle haasteita käynnistettävästä operaatiosta riippuen. NATO. Examining Nato's Transformation. Nato Review Spring 2005, <https://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/military.html>, sivustolla käyty 16.7.2018.

⁶⁸ Findikaattori. Kansainvälinen sotilaallinen kriisinhallinta, <https://findikaattori.fi/fi/100>, sivustolla käyty 4.12.2018.

puolustusmäärärahojen nostamisesta olisi täysin kansallisessa päätösvallassa, painetta puolustusmenojen lisäämiseen voisi syntyä liittokunnan taholta etenkin silloin, jos Suomi ei vastaisi liittokunnan tavoitteisiin suorituskyvystä ja joukkojen kehittämisestä. Olisiko suomalaisilla poliitikoilla halua priorisoida puolustusmenoja yli muiden valtion budjetin menojen?

Oikeudellisten kysymysten osalta Suomen lainsäädäntöä tulisi uudistaa jäsenyyden edellyttämien sotilaallisten sitoumusten täyttämiseksi muun muassa liittolaisvahvennusten ja joukkojen kauttakulun mahdollistamiseksi Suomen alueella. Tämä puolestaan aiheuttaisi muutoksia Suomen perustuslakiin ja keskeisiin puolustushallintoa koskeviin säädöksiin (Puolustusministeriö 2004, 78–89; Honkanen & Kuusela 2014, 32; Lohela 2016, 53). Poliittisen hyväksynnän saaminen kansalaisilta voisi olla haasteellista, huomioiden ainakin tämän hetkiset alhaiset kannatusluvut.⁶⁹ Nato-jäsenyydestä aiheutuvista vaikutuksista tulisikin tiedottaa tarpeeksi ajoissa Suomen kansalaisille, joiden demokraattisen hyväksynnän Nato-jäsenyys edellyttäisi. Olisiko kansallinen arvolataus, eetos, sen kaltainen, että suomalaiset kansakuntana haluaisivat liittyä Nato jäseneksi? Myös MAP-ohjelman läpivieminen kestäisi oman aikansa. MAP-prosessi on laaja, ja sen läpikäymiseen tulisi varata riittävän pitkä aika: Nato-optiota ei siis voisi lunastaa hetkessä, vaan se voisi periaatteessa kestää jopa useita vuosia. Suurlähettiläs Antti Sierla arvioi vuonna 2007 tekemässään selvityksessä mahdollisen jäsenyysprosessin kestoksi noin vuoden tai joitakin vuosia, (Ulkoasiainministeriö 2007, 43). Prosessin kestolle ei asetettu aikamääreitä, vaan lopullinen päätös perustuisi liittokunnan laatimaan omaan arvioon jäsenyyskriteerien täyttymisestä.⁷⁰

Viimeisessä ulkoasiainministeriön laatimassa selvityksessä (2016) Natoon liittymisprosessista annetaan kuitenkin varautuneempi ja moniulotteisempi kuva. Raportin mukaan sitä ei voida pitää teknisluonteisena suoritteena, vaan se on luonteeltaan monimutkainen poliittinen ja diplomaattinen prosessi, joka raportissa esitetyn arvion mukaan tultaisiin todennäköisesti tekemään kireämmässä kansainvälispoliittisessa ilmapiirissä kuin Naton viimeisimmät laajentumiskierrokset vuosina 1999, 2004 ja 2009. Vaikka Suomen ja Ruotsin kohdalla sovellettaisiin niin kutsuttua nopeutettua (engl. fast-track) menettelyä, kahden geopolittisesti merkittävässä paikassa sijaitsevan maan yhtäaikaisten jäsenyysprosessit voisivat hidastaa aikataulua

⁶⁹ MTV. MTS -kysely: Nato-jäsenyyttä kannattaa vain joka viides – Suomalaiset liputtavat pohjoismaisen yhteistyön puolesta, <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/mts-kysely-nato-jasenyytta-kannattaa-vain-joka-viides-suomalaiset-liputtavat-pohjoismaisen-yhteistyon-puolesta/6676200#gs.RA=3kgY>, sivustolla käyty 16.7.2018; MTS. Suomalaisen mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta, https://www.defmin.fi/files/4060/Suomalaisen_mielipiteita_ulko-ja_turvallisuuspolitiikasta_maanpuolustuksesta_ja_turvallisuudesta_marraskuu_2017.pdf, sivustolla käyty 16.7.2018.

⁷⁰ Tässä tutkimuksessa en arvioi tarkemmin Suomen yhteensopivuutta liittoutumisen asettamien kriteerien kanssa pitäytykseni tutkimusasetelmani määrittämissä rajoissa.

(Ulkoasiainministeriö 2016, 53). Toisekseen oman sudenkuoppansa MAP-prosessiin voisivat tuoda jäsenyydestä järjestettävät mahdolliset kansanäänestykset, joiden tuloksia on mahdotonta arvioida etukäteen (Ulkoasiainministeriö 2016, 7). Nämä edellä mainitut näkökulmat huomioiden herääkin kysymys: onko ennen aikaista puhua varsinaisesta optiosta, kun sen käytettävyys on kyseenalainen?

Toinen Nato-optioon liittyvä kritiikki koskee option heikentävää vaikutusta Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen imagoon. Kiinnittymällä Nato-optioon Suomi viestii ulko- ja turvallisuuspoliittisesta päättämättömyydestään, jonka taustalla piilee identiteettipoliittinen heikkous ja kykenemättömyys määrittää omaa paikkaansa ulko- ja turvallisuuspoliittisten toimijoiden kentässä. Nato-optiopolitiikka pudottaa Suomen sotilaallisen liittoutuneisuuden ja liittoutumattomuuden välimaastoon. Toisaalta sen voidaan katsoa viestivän eräänlaisesta Suomen halukkuudesta kuulua liittoutumattomien Nato-kumppanimaiden kärkeen ja olla muita kumppanimaita aavistuksen edellä. Kolmanneksi Nato-optiopolitiikkaa on arvosteltu siitä, että se rinnastaa kylmän sodan aikaisen puolueettomuuspolitiikan optiopolitiikan kanssa. Todellisuudessa puolueettomuuspolitiikkaa ei kuitenkaan enää ole, eikä sille myöskään löydy enää vastaavaa korviketta. Sotilaallinen liittoutumattomuus -diskurssia, jota on kuvattu puolueettomuuspolitiikan jatkeena, ei voida yhtäläistää puolueettomuuden kanssa kuten luvussa 2 on keskusteltu. Nato-optio-politiikasta onkin muodostunut Suomen uusi ulko- ja turvallisuuspoliittinen rakennelma.

Optiopolitiikalla on viitattu myös mahdollisuuteen käydä Nato-keskustelua. Kokoomuksen puheenjohtaja Jyrki Katainen viittasi vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon lähetekeskustelussa Naton-option tarkoittavan poliittisen päättäjien aktiivista keskustelua siitä, "missä olosuhteissa Suomi voisi liittyä, mitä vastuita, velvollisuuksia ja mahdollisuuksia se merkitsisi Suomen turvallisuudelle (Eduskunta PTK 97/2004, 28.09.2004)". Tämä voidaan tulkita myös eräänlaiseksi tahtotilaksi puhdistaa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista keskusteluilmapiiriä. Nato-optiokeskustelulla on haluttu siis viestiä mahdollisuudesta irrottaa Suomi ulko- ja turvallisuuspoliittisesta menneisyyden taakasta, tavoitteena luoda avauksia uudelle ulko- ja turvallisuuspoliittiselle keskustelulle.

Voidaan siis kiistatta todeta, että Suomi on syventänyt Naton kanssa tehtävää yhteistyötä koko kylmän sodan jälkeisen ajan, mutta silti päättänyt olla ottamasta viimeistä askelta eli Nato-jäsenyyden hakemista. Mikä sitten pidättelee Suomea ottamasta viimeistä askelta lähentymisessään kohti Natoa? Tutkija Tuomas Forsberg esitti vuonna 2002, että Suomen ulkopoliittisen aseman näkökulmasta Nato-optio on kuitenkin parempi vaihtoehto kuin sotilaallisesti liittoutuminen, sillä se ei poissulje Suomen yhteistyötä Naton kanssa, mutta toisaalta ei myöskään ärsytä Venäjää (Forsberg 2002, 281). Tutkija Christopher Browning (2008) puolestaan on

väittänyt, että Suomen valinta pysyä sotilaallisesti liittoutumattomana perustuu historiallisesti määritettyihin narratiiveihin, jotka edelleen määrittävät ja kehystävät Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen identiteetin rakentumista. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiset linjavalinnat eivät siis kumpua tyhjästä, vaan ne perustuvat historiallisesti syntyneisiin käsityksiin siitä, kuka Suomi on ja miten se identiteettipoliittisesti määrittää itseään. Omassa tutkimuksessani nojaan enemmän jälkimmäisen tulkintaan, jota kuvaan seuraavaksi tarkemmin.

Nato-jäsenyyden identiteettipoliittisia näkökulmia

Mikä voi selittää Suomen pysymisen liittokunnan jäsenyyden ulkopuolella, vaikka Suomella esimerkiksi MAP-ohjelman mittareilla mitattuna olisi lähestulkoon erinomaiset mahdollisuudet täyttää Nato-jäsenyysvaatimukset? Tässä tutkimuksessa väitän, että Suomen valinta olla hakematta liittokunnan jäsenyyttä on ollut tietoinen valinta, joka heijastaa Suomen identiteettipoliittisia pyrkimyksiä. Nämä identiteettipoliittiset pyrkimykset ovat parhaiten tunnistettavissa analysoimalla Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa kuvaavia dokumentteja, joista keskeisimmät ovat valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittiset sekä ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot vuosilta 1995–2017.⁷¹ Väitän, että sotilaallisen liittoutumattomuuden valinta on selkeimmin tunnistettavissa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, Natoa sekä Suomen ja Nato välistä suhdetta kuvaavien identiteettipoliittisia diskursseja tunnistamalla ja analysoimalla.

Suomen valinta syventää Naton ja Suomen välistä kumppanuutta tasolle, jossa varsinaisen jäsenyyden ja kumppanuuden raja on jo osittain häilyvä, selittyy luontevimmin konstruktivistisen ulkopoliitiikan tutkimuksen teorian kautta. Esimerkiksi Tuomas Forsberg on omaksunut vastaavan näkökulman Suomen ja Naton välisten suhteiden tutkimiseen (Forsberg 2016, 371). Kuten luvussa 2 toin esille, konstruktivismi problematisoi toimijoiden identiteettejä, intressejä ja preferenssejä, jotka rationalismi puolestaan ottaa ikään kuin annettuina. Konstruktivistisesta näkökulmasta tarkasteltuna toimijat ovat sosiaalisesti rakentuneita, mikä puolestaan tarkoittaa sitä, että toimijoiden identiteetit ja niiden pohjalta rakentuvat intressit tulee ymmärtää intersubjektiivisten sosiaalisten rakenteiden, kuten kulttuurin, instituutioiden ja sosiaalisen kanssakäymisen tuotteina. Lisäksi toimijoiden tulee olla sitoutuneita niihin arvoihin ja normeihin, joita nämä rakenteet edistävät (Schimmelfennig 2007, 210).

Realistisen valtioiden voimatasapainoteorian näkökulmasta Suomen olisi pitänyt liittyä Naton jäseneksi Naton laajentuessa Itä-Euroopan maihin vuosina 1999 ja 2004. Ilman Naton kaltaisen sotilasliiton sille osoittamia turvatakuita Suomen kaltaisen pienen maan kyky puolustautua ja käydä

⁷¹ Vastaavan lähestymistavan turvallisuuspoliittisen asiakirjojen tutkimiseen on omaksunut myös Schimmelfennig (Schimmelfennig 2007, 221).

sotaa yksin ilman liittolaisten tukea olisivat rajalliset. Realistisesta ulkopolitiikan tarkastelunäkökulmasta Suomea uhkaisivat nimenomaan suurvallat. Näin ollen Suomen sijainti suurvalta-asemaa tavoittelevan Venäjän kyljessä asettaa Suomen vaikeaan asemaan (Blombergs 2016, 280–281). Viimeistään Nato-jäsenyyden uusliberalististen hyötylaskelmien (Schimmelfennig 2007, 205) olisi pitänyt ohjata Suomen ulkopolitiikan suuntaa kylmän sodan jälkeisessä maailmassa. Toisaalta Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista on esitetty myös vastakkaisia arvioita voimatasapainoteorian kannattajien näkökulmasta: on väitetty, että Nato-jäsenyys ”heikentäisi merkittävästi Suomen turvallisuusympäristön vakautta” ja ”Venäjän silmissä Suomi näyttäisi uhkaavalta, koska liittymällä Naton jäseneksi se tukisi Yhdysvaltojen hegemoniapoliitiikkaa” (Blombergs 2016, 319).

Suomen geopoliittinen sijainti suhteessa suurvalta Venäjään esti Suomen liittoutumispyrkimykset kylmän sodan aikana (Vinayaraj 2011, 257–258), mutta kylmän sodan päätyttyä Nato-jäsenyysikkuna avautui. Jos sotilaallisesta näkökulmasta tarkasteltuna Suomi on jo monilta osin Nato-yhteensopiva (Peltoniemi & Anteroine 2016, 407),⁷² niin päätös jäsenyyden hakemisesta on täysin poliittinen. Ainoana varteenotettavana selityksenä Suomen jäsenyyspyrkimysten eväämiselle voidaan pitää sitä, että Suomi ei ole eräällä tapaa henkisesti valmis tai tarpeeksi kypsä hakeakseen sotilasliitto Naton jäsenyyttä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö Suomi pitkälti jakaisi Naton arvomaailmaa ja toiminnan tavoitteita. Suomen Natomukempanuuden syventyminen kylmän sodan aikana on juuri todiste Suomen Nato-myönteisestä ulkopoliittisesta käyttäytymisestä.

Schimmelfennig on selittänyt Naton laajentumisesta ja jäsenmaiden mukautumista Naton arvojärjestelmään konstruktivistisen kansainvälisen politiikan tutkimusotteen mukaan. Konstruktivistisesta ulkopolitiikan tutkimuksen näkökulmasta tarkasteltuna kansainvälisen järjestön laajentuminen on ensisijaisesti selitetty valtioiden välisenä sosialisatioprosessina, jossa valtio hyväksyy kansainvälisen toimijan, kuten Naton, olennaiset arvot ja toiminnan päämäärät. Institutionaalisella sosialisatian tasolla kansainvälisen instituution säännöt kodifoidaan kansalliseksi lainsäädännöksi, mutta kognitiivisella tasolla sosialisatio heijastuu kansainvälisen toimijan normien vaikutuksena kansallisiin ja sisäpoliittisiin diskursseihin (Schimmelfennig 1998, 211). Kansainvälisten toimijoiden ja kansallisvaltioiden välisestä sosialisatiosta voidaan puhua myös kansainvälistymisen prosessina, jossa valtiot omaksuvat kullekin kansainväliselle toimijalle keskeiset arvot, normit ja käytännöt

⁷² Anteroine ja Peltoniemi ovat arvioineet merkittävimpiä sotilaallisten suorituskykyjen muutostarpeita mahdollisen Nato-jäsenyyden hakemisen tilanteessa. Nämä liittyvät puolustusvoimien lakisäätöiden tehtävien päivittämiseen, puolustusvoimien joukkorakenteen ja valmiusjoukkojen sekä puolustusvoimien joukkotuotantoyrjestelmän kehittämiseen, sekä strategisen että operatiivisten suunnitteluprosessien yhteensovittamiseen. He eivät kuitenkaan arvioi minkään näistä muutostarpeista muodostuvan ylivoimaisiksi Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden kannalta, vaan kysymys olisi pikemminkin sopeuttamisesta (Anteroine & Peltoniemi 2016, 407–408).

(Schimmelfennig 1998, 212). Schimmelfennig onkin esittänyt, että mitä enemmän Nato-jäsenyyttä hakenut valtio identifioi itsensä liittokunnan yhteisten arvojen, normien ja toiminnan tavoitteiden kanssa, sitä suurempi sen kiinnostus jäsenyyttä kohtaan on (Schimmelfennig 1998, 213).

Kuten edellä on keskusteltu, Suomi on läpikäynyt Schimmelfennigin kuvaaman Naton sosialisaatioprosessin 1990-luvulta nykypäivään, ja yhteistyö syventyneenä Naton rauhankumppanuusyhteistyön kautta, vaikka päätöstä jäseneksi hakemisesta ei olekaan tehty. Suomi jakaa Naton demokraattisia arvoja, oikeusvaltioperiaatteita ja liberaalia ulkopoliittikkaa edistävän maailmankuvan jo siinä määrin, että sen voidaan sanoa ulkopoliittisesti sosiaalistuneen lähes Nato-jäsenmaiden tasolle. Sosialisaatiolla tarkoitetaan tässä Naton arvomaailman, käsitysten ja toimien sisäistämistä siinä määrin, että Suomi katsoo olevansa osa laajempaa euroatlanttista turvallisuusyhteisöä, jonka arvoja ja päämääriä se on valmis edistämään. Institutionaalisella tasolla tämä tarkoittaa käytännöllisiä toimenpiteitä, kuten valtion lainsäädännön muuttamista vastaamaan paremmin kansainvälisen toimijan edellyttämiin tavoitteisiin sekä kognitiivisella tasolla liittokunnan tavoitteiden, normien ja arvojen heijastumista kansallisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen diskursseihin (Schimmelfennig 2007, 211). Väitänkin tässä luvussa, että vaikka Suomi on toistaiseksi päättänyt olla hakematta Nato-jäsenyyttä, se on kuitenkin voimakkaasti sitoutunut Naton normistoon ja arvopohjaan (Browning 2008, 240–244), joka heijastuu Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa kuvaavien Natoa käsittelevien politiikkadiskurssien kautta.

5.2 SUOMEN TURVALLISUUSPOLITIikkaA DOMINOIVAT DISKURSSIT

Tässä luvussa väitän, että kylmän sodan jälkeen Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan rakentumista on määrittänyt joukko ajallisesti ja sisällöllisesti päällekkäisiä ulko- ja turvallisuuspolitiikan politiikkadiskursseja. Väitän, että Suomen hallituksen esittämät valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot ovat näyttämö nimenomaan institutionaalisten politiikkadiskurssien rakentumiselle. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa esiintyy useita eri dominoivia ulko- ja turvallisuuspolitiikan diskursseja, joista osa liittyy enemmän ulkopoliittiseen, osa turvallisuus- ja puolustuspoliittisiin ja osa puhtaasti sisäisen turvallisuuspoliittiseen näkökulmaan. Väitöskirjatutkimukseni tavoitteena ei kuitenkaan ole ollut analysoida kaikkia diskursseja vaan keskittyä nimenomaan sellaisiin, jotka ovat oleellisia Nato-kysymyksen kannalta. Tutkimustulokseni osoittavat, että valtioneuvoston selonteista on tunnistettavissa neljä merkittävää tapaa

puhua Natosta sekä kehystää Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa: Suomen lähialueen toimintaympäristön merkitystä käsittelevä ”Katse Suomen lähialueelle” -diskurssi, ”Monenkeskinen kansainvälinen yhteistyön”, ”Uskottavan, itsenäisen puolustuksen”⁷³ ja ”Sotilaallisen liittoutumattomuuden” diskurssit. Diskurssit on tunnistettu luvussa kolme kuvaamani induktiivisen, laadullisen aineiston sisällönanalyysin kautta lukemalla ja analysoimalla Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiset selonteot vuodesta 1995 vuoteen 2017.

Nämä diskurssit ovat dominoivia siitä syystä, että ne pohjustavat perusteellisesti Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan suuntaa ja luovat tarvittavat kontekstit ja diskursiiviset rakenteet, joiden puitteissa Natoa käsittelevät politiikkadiskurssit voivat operoida. Vaikka diskurssien välillä käydään kamppailuja niiden merkittävydestä, esiintyvät ne kuitenkin vain harvoin yksin ja toisistaan irrallisina. Sen sijaan diskurssit esiintyvät usein päällekkäisinä ja toisiaan tukevinä. Esimerkiksi uskottavasta itsenäisestä puolustuksesta puhutaan usein samassa asiayhteydessä liittoutumattomuuden kanssa. Vastaavasti liittoutumattomuudesta puhuttaessa esille nostetaan Suomen lähialueen toimintaympäristön merkitys, ja Suomen lähialueen toimintaympäristön vakautta käsiteltäessä puolestaan viitataan Suomen uskottavan itsenäisen puolustuksen olevan Suomen lähialueen toimintaympäristön vakautta lisäävä tekijä. Kansainvälisen yhteistyön on niin ikään katsottu vahvistavan Suomen puolustuskykyä. Suomen lähialueen toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten vaikutukset ovat taas heijastuneet kansainvälisen yhteistyön diskurssiin esimerkiksi korostamalla pohjoismaisen yhteistyön (2009–2012) ja Suomen ja Yhdysvaltojen transatlanttisen yhteistyön (2016) merkitystä. Seuraavaksi käsittelen kutakin näistä diskursseista tarkemmin.

Katse Suomen lähialueelle

Geopoliittinen diskurssi Suomen lähialueen toimintaympäristöön merkityksestä on säilynyt läpi selonteiden laadinnan vuodesta 1995 vuoteen 2017. Yksinkertaisesti tämä on ulkoinen ja fyysinen reunaehto, joka tulee huomioida myös turvallisuus- ja puolustuspoliitiikan linjaa määrittäessä (Iloniemi 2015: ”Maantieteelle emme mahda mitään”). Suomen lähialueen toimintaympäristöä ei ole selontekoaineistossa selkeästi määritelty tietyinä geopoliittisena alueena, mutta aineiston sisällöstä päätellen sen voidaan katsoa yleisesti ottaen ulottuvan Norjan pohjoisrannikosta Itämeren etelärannikkoon ja idän Venäjästä jälleen Norjan länsirannikkoon. Vuoden 2012 selonteosta alkaen Suomen lähialueeseen mukaan luetaan myös Arktinen alue (VNS12, 65). Suomen kannalta maantieteellisen alueen merkittäviä toimijoita ovat Pohjoismaiden ja Venäjän lisäksi myös Baltian

⁷³ Myöhemmin itsenäinen puolustus.

maat. Muutamissa selonteoissa myös Puolan ja Saksan kehitystä on käsitelty samassa yhteydessä Suomen lähialueen toimintaympäristön kehityksen kanssa. ”Katse Suomen lähialueelle” ei kuitenkaan ole pelkkä materiaalisiin, fyysisiin geopolitiisiin reunaehtoihin sidottu diskurssi. Sillä on myös identiteettipoliittinen ulottuvuus, jonka kautta Suomi kansallisvaltiona asemoi itsensä kansainvälisten toimijoiden kenttään. Katse Suomen lähialueella -diskurssi heijastaa Suomen kylmän sodan jälkeisen ulkopoliittisen aseman vapautumista. Suomen lähialueen toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat avanneet Suomelle ikkunan, jonka kautta se tarkastelee ulkopoliittisessa toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia uudessa valossa ja etsii uutta ulko- ja turvallisuuspoliittista identiteettiään. Keräämäni tutkimusaineiston pohjalta olen tunnistanut neljä merkittävää jaksoa Suomen turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön kehityksen kuvaamisessa.

Ensimmäinen jakso sijoittuu 1990-luvun puoliväliin (selonteot 1995 ja 1997), jolloin *vakauseräpolitiikan merkitys Suomen lähialueen toimintaympäristössä* oli keskeinen. Esimerkiksi vuoden 1995 selonteossa Pohjois-Euroopan vakauden säilymiselle annettiin suuri painoarvo. Ensimmäinen, vuoden 1995 selonteko määrittää lähialueen toimintaympäristön nimenomaan vakauseräpolitiikan kautta, ja painopiste on täten Baltian maiden, rajantakaisten Venäjän alueiden sekä laajemmin Itämeren ja Barentsin meren alueen kehityksen kuvaamisessa (VNS1995, 14–16; 30, 43).⁷⁴ Suomen virallinen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja henki edelleen kylmän sodan aikaista maltillista näkökulmaa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön kehityksen osalta. Toisaalta tätä maltillisuutta voidaan tulkita viisautena olla tekemättä ylilyöntejä ulko- ja turvallisuuspoliittisissa valinnoissa, etenkin kun vielä muutamia vuosia aiemmin Itämeren alue oli ollut yksi kylmän sodan aikaisista päänäyttämöistä. Suomi ei siis voinut ottaa merkittävää etäisyyttä geopolitiiseen sijaintiinsa, vaan sen tuli edelleen hyväksyä maltillinen ote ulkopoliittisen linjan määrittelyssä. Tämän vuoksi vuoden 1995 selonteossa on useita viittauksia Pohjois-Euroopan ja Suomen lähialueen vakauden säilyttämiseen. Vuoden 1995 selonteko henkii siis niitä geopolittisia realiteetteja ja tilannetta, josta Suomi kylmän sodan päättymisen jälkeen itsensä löysi: yhtäältä vanhojen geopolittisten reunaehtojen kahlitsema (VNS1995, 7 & 30), mutta toisaalta vapaampana määrittää omaa ulko- ja turvallisuuspoliittista rooliaan.

Toinen merkittävä ajanjakso käsittää vuosituhaten vaihteen (selonteot 1997 ja 2001), jolloin *eurooppalaistumisen merkityksen kasvu koettiin Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön kehityksen kannalta tärkeänä*. Vuosien 1997 ja 2001 selonteot ovat Suomen ulko- ja

⁷⁴ ”Vakauseräpolitiikka tähtää demokraattisten poliittisten ja taloudellisten muutosten edistämiseen ja turvallisuussuhkien ennaltaehkäisemiseen rauhanomaisia rakenteita vahvistamalla” (VNS97, 7).

turvallisuuspoliittisen eurooppalaistumisdiskurssin kulta-aikaa, jolloin Suomi lähentyi eurooppalaista perhettään. Vuoden 1997 selonteko onkin eurooppalaistumiskehitystä kuvaavasti nimetty: *Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus* (VNS97). Tätä niin kutsuttua eurooppalaistumista, jota aikaisemmin käsittelin luvussa 2, on pidetty paitsi Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sotilaspoliittisena eli strategisena myös identiteettipoliittisena valintana. Suomi halusi liittyä läntisten kansakuntien joukkoon, lännettyä myös ulko- ja turvallisuuspoliittisten valintojensa osalta. Ajatus siitä, että vaikka Suomen turvallisuus on sen geopoliittisiin ja fyysisiin reunaehtoihin sidottu, voi Suomi kuitenkin itse määrittää millaiseksi toimijaksi se Suomen lähialueella haluaa muodostua. Tämä kansainvälisen toimintaympäristön muutos- ja vakauseritys on keskeisin Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa määrittävä tekijä kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella, kuten seuraava esimerkki osoittaa.

”Puolustuspolitiikan ja puolustuksen kehittämisen lähtökohtana on Euroopan turvallisuuskehitys, jota arvioidaan sekä edellisen selonteon että sen jälkeisten muutosten pohjalta. Turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön erittelyssä keskitytään tarkemmin EU:n ulko- ja turvallisuuspoliittiseen asemaan ja merkitykseen, Venäjän kehitykseen sekä NATO:n muutokseen ja laajentumiseen. Lisäksi käsitellään yleistä sotilaallista kehitystä Euroopassa sekä Suomen lähialueen sotilaallista turvallisuusympäristöä.” (VNS97, 8)

Kolmas ajanjakso alkaa vuodesta 2001 ja jatkuu 2010-luvun alkuvuosiin (selonteot 2004–2012), jolloin *globaalin toimintaympäristön merkityksen kasvu vastavoimana Suomen lähialueen toimintaympäristön kehitykselle on huomattava*. Vuoden 2001 kesällä selonteko jatkoi edeltäjänsä linjaa kansainvälisen toimintaympäristön kehityksestä, eikä se kyennyt ennalta arvioimaan kansainvälisessä toimintaympäristön tapahtuvia laaja-alaisia muutoksia. Syksyllä 2001 Yhdysvalloissa tapahtunut laajamittainen terroristi-isku ja sitä seurannut USA:n johtama terrorismin vastainen sota ja hyökkäys Afganistaniin ja Irakiin muuttivat kansainvälisen toimintaympäristön luonnetta perinpohjaisesti. Tätä ei voitu myöskään jättää huomioimatta Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa toimilinjassa. Vuoden 2004 selonteko käsittelee edeltäjiään laajemmin Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan vaikuttavaa globaalin toimintaympäristön kehitystä (VNS2004, 17–30). Selonteossa laadittu toimintaympäristön analyysi nousee lokaalilta Suomen lähialueen merkitystä tarkastelevalta tasolta globaalille tasolle:

”Suomen lähialueiden vakaus on vuoden 2001 selonteon jälkeen vahvistunut Euroopan unionin ja Naton laajentumisen, Euroopan unionin integraation syvenemisen ja Venäjän muutoksen myötä. Samaan aikaan on kuitenkin laajempi kansainvälinen tilanne myös Suomen kannalta tullut yhä haasteellisemmaksi ja tämä kehitys on alkanut heijastua yhä tuntuavammin myös Suomen turvallisuusympäristöön. Tämän kehityksen odotetaan jatkuvan.” (VNS2004, 5)

Diskurssin keskeinen käsite on keskinäisriippuvuus, jonka kautta myös Suomi on sidottu globaalin toimintaympäristön (VNS2004, 17; VNS2009, 19; VNS2012, 17), monenkeskisen järjestelmän ja kansainvälisen toimintaympäristön kehityskulkuihin, kuten vuoden 2009 selonteossa todetaan: *“Suomi kantaa maailmanlaajuista vastuuta ja pyrkii vahvistamaan kansainvälisen yhteisön kykyä vastata turvallisuushkiin”* (VNS2009, 5).⁷⁵ Toisaalta vuoden 2009 selontekotekstiä leimaa kahtiajakoisuus Suomen lähialueen toimintaympäristön osalta. Suomen lähialueen toimintaympäristön yleisestä vakauskehityksestä huolimatta ilmassa oli merkkejä uudenlaisesta Itämeren alueen toimintaympäristön kehityskulusta, joka osaltaan enteili uhkaavasti paluuta kylmän sotaan edeltävään aikaan, kuten vuoden 2009 selonteossa todetaan:

”Euroopan unionin ja Naton laajentuminen sekä Venäjän poliittinen ja taloudellinen muutos ovat vakiinnuttaneet oloja Suomen lähialueilla. Siitä huolimatta jännitteet etenkin Baltian maiden ja Venäjän sekä Puolan ja Venäjän välillä ovat edelleen nähtävissä.” (VNS09, 46)

Vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittinen ja 2017 puolustuspoliittinen selonteko poikkeavat aiemmista ulkoisen toimintaympäristön kuvauksen osalta. Ne ovat edeltäjiänsä pessimistisempiä arvioidessaan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön kehitystä. Vuoden 2016 ulko- ja turvallisuuspoliittinen ja vuoden 2017 puolustuspoliittinen selonteko kuvaavat Suomen asemoitumista voimakkaan muutoksen puristuksessa, kun Euroopan ja lähialueen turvallisuusympäristö heikkeni. Ne kuvaavat eräänlaista aikakauden päättymistä kylmän sodan jälkeisessä toimintaympäristössä, siirtymistä uuteen aikakauteen, jossa osapuolten välistä kansainvälistä yhteistyötä ei voida enää pitää itsestäänselvyytenä. Suomen lähialueella merkittävin tähän arvioon vaikuttava tekijä on Venäjän negatiiviseen kierteseen johtanut toiminta, ”jonka vaikutuksesta jännite Itämeren alueella on kasvanut ja sotilaallinen toiminta lisääntynyt” (VNS2016, 13). Vuoden 2017 puolustuspoliittinen selonteko jatkaa tämän negatiivisen kehityskulun kuvaamista:

”Suomen lähialueen turvallisuustilanne on heikentynyt Krimin valtauksen ja Itä-Ukrainan konfliktin jälkeen. Sotilaalliset jännitteet Itämeren alueella ovat lisääntyneet ja epävarmuus on lisääntynyt laajemminkin.” (VNS17, 8)

Tämä kehitys kertoo Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa toimintaympäristössä tapahtuneesta muutoksesta, eräänlaisesta ajanjakson lopusta ja siirtymästä uuteen aikakauteen, jota hallitsee Suomen lähialueen ulko- ja turvallisuuspoliittinen epävakaus. Tietyllä tapaa voidaan puhua *paluusta menneisyyteen*, aikaan ennen ensimmäistä vuoden 1995 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon julkaisemista. Diskurssi

⁷⁵ Tämä heijastui myös toiseen dominoivaan diskurssiin, diskurssiin kansainvälisen yhteistyön merkityksestä, jota käsittelem seuraavassa alaluvussa.

Suomen lähialueen toimintaympäristön merkityksestä on palannut alkujuurilleen. Mutta voidaanko kuitenkin puhua tilanteesta, jossa olisi palattu Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen identiteetin kannalta kylmän sodan jälkeisiin vuosiin? Toinen merkittävä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa kuvaava diskurssi, diskurssi ”*Kansainvälisen yhteistyön*” merkityksestä, pyrkii osaltaan vastaamaan tähän kysymykseen.

Kansainvälinen yhteistyö

Kylmän sodan päättyminen mahdollisti Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen suhteiden avautumisen länteen: tämä välittyi suoraan selontekoteksteissä kansainvälisen yhteistyön merkityksen korostamisena.⁷⁶ Turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selonteiden kontekstissa kansainvälisen yhteistyön diskurssi on rakentunut ennen kaikkea Suomen kansainvälisen kriisinhallinnan teeman ympärille, tavoitteena rakentaa mielikuvaa Suomesta kansainvälisenä kriisinhallinnan toimijana kansainvälisten kumppaneiden joukossa. Kysymys on siis mitä suuremmassa määrin identiteettipoliittisesta diskurssista ja siitä, minkä toimijoiden ja kansakuntien joukossa Suomi toivoo itse itsensä näkevän. Kansainvälisessä toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat väistämättä näkyneet Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön kuvaukseen kohdistuneena muutoksena ja toisaalta myös kansainvälisen kriisinhallintayhteistyön tehtäväkentän merkityksen painottamisena.

Vuoden 1995 selonteon jälkeen luovuttiin hiljaisesti rauhanturvaamiskäsitteen aktiivisesta käytöstä, ja se korvattiin kansainvälisen kriisinhallinnan käsitteellä.⁷⁷ Suomella on pitkä historia rauhanturvaamisessa, sillä se on lähettänyt suhteellisen korkean määrän joukkoja rauhanturvaamisoperaatioihin sitten 1950-luvun.⁷⁸ 1990-luvun selonteissa muutos kylmän sodan aikaiseen käsitemaailmaan olikin huomattava, sillä perinteisestä rauhanturvaamisesta oltiin liikkumassa kohti kansainvälistä kriisinhallintaa, joka edellytti erilaisen operatiivista keinovalikoimaa. Vuoden 1997 selonteossa todetaan seuraavasti:

”Sotilaallinen kriisinhallinta edellyttää siihen tarkoitetuilta joukoilta rakenteellista ja toiminnallista uudistamista. Perinteiset kokoonpanot, taktiikka ja koulutus eivät sellaisenaan sovellu uusiin tehtäviin. Monikansallisen kriisinhallintaoperaation onnistumista edistävät ennakolta tapahtuva yhteinen suunnittelu ja harjoittelu sekä tehtävän ja toiminta-alueen vaatimusten mukaan organisoidut ja koulutetut yhteistoimintakykyiset joukot.” (VNS97, 30)

⁷⁶ Monenkeskinen kansainvälinen yhteistyö kattaa myös inhimillisen turvallisuuden keinovalikoiman kuten kehityspolitiikan. *Ulkoasiainministeriö*. Monenkeskinen yhteistyö, <http://formin-origin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49320>, sivustolla käyty 6.7.2018.

⁷⁷ Varsinainen käsitteellinen muutos rauhanturvaamisesta kriisinhallintaan tehtiin vuoden 2006 rauhanturvaamislain muutoksen myötä.

⁷⁸ *Yhdistyneet kansakunnat*. Rauhanturvaaminen ja kriisinhallinta, <http://www.yk.fi/node/473>, 4.5.2016.

Sotilaallisen kriisinhallinnan katsotaan *edellyttävän* tiettyjen kriisinhallinnan keinojen uudistamista – täten diskurssi ikään kuin varoittaa kuulijaansa siitä, että ilman tarvittavia uudistuksia Suomi olisi vaarassa jäädä kansainvälisestä kehityksestä jälkeen. Kylmän sodan jälkeisessä maailmassa muiden länsimaiden ryhmästä poisputoaminen ei ollut todellinen vaihtoehto, sillä Suomi halusi olla yksi toimija muiden vakavasti otettavien kansainvälisten toimijoiden joukossa. Kansainvälisen kriisinhallinnan merkitystä on korostettu koko tarkastelujakson ajan, eikä siinä ei ole havaittavissa samankaltaista ajallista jaksottumista kuin Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan toimintaympäristöä tarkastelevassa diskurssissa. Sen tavoitteena on ollut osoittaa, että Suomesta on tullut pysyvästi kansainvälisen toimija.

Toiseksi diskurssi pyrkii sanomaan, että Suomen välitön toimintaympäristö ei ainoastaan ole kansakunnallemme ulko- ja turvallisuuspoliittisesti merkittävä vaan myös maantieteellisesti Suomesta katsottuna kaukaisilla toimintaympäristöillä on merkitys Suomen turvallisuuden edistämiseen. Tässä konfliktinestolla ja kriisinhallinnalla on keskeinen rooli. Näkökulmaa voidaan pitää esimerkkinä uudenlaisesta perspektiivistä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa kuvattaessa. Suomi on ikään kuin sosiaalistunut globaaliksi toimijaksi muiden länsimaiden joukossa. Kansainvälisen yhteistyöstä on muodostunut Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan identiteettipoliittinen väline.

Kolmas näkökulma kansainvälisen yhteistyön diskurssiin on korostaa sen merkitystä kansallisen turvallisuuspolitiikan näkökulmasta: Suomen kansallinen puolustuspolitiikka hyötyy kansainvälisestä kriisinhallinnasta. Tämä välillisen hyödyn esilletuominen on ollut korostetumpaa myöhemmissä selonteoissa: kun vuosien 1995–2001 selonteoissa kansainvälisen yhteistyön todettiin parantavan ja tukevan Suomen puolustusvalmiutta ja turvallisuutta, myöhemmissä vuosien 2004–2012 selonteoissa yhteistyön katsottiin vahvistavan kansallista puolustuskykyä ja parantavan mahdollisuuksia saada kansainvälistä apua kriisitilanteissa. Kansainvälistä kriisinhallintaa voidaan siis pitää paitsi yhtenä kansainvälisen kriisinhallinnan myös kansallisen puolustuksen keinoista kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

”Kansainvälinen puolustuspoliittinen yhteistyö ja osallistuminen sotilaalliseen kriisinhallintaan vahvistavat Suomen puolustuskykyä. Yhteistyötä voidaan tehdä usealla taholla päällekkäisyyksiä välttäen... Yhteistyö edesauttaa poliittisen tuen ja sotilaallisen sekä muun avun saantia tilanteessa, jossa Suomen voimavarat osoittautuisivat riittämättömiksi. Vastavuoroisesti tämä edellyttää Suomelta valmiutta ja kykyä sotilaallisen ja muun avun antamiseen tarvittaessa.” (VNS12, 15)

Tätä ”vastavuoroisuuden” periaatetta voidaan pitää ilmentymänä Suomen kansainvälisestä sosialisatiosta. Vastavuoroisuus edellyttää Suomelta ”valmiutta ja kykyä” sotilaallisen avun antamiseen muille

kansainvälisen yhteisön jäsenille. 2010-luvun selonteissa kansainvälisen yhteistyön ei odoteta ainoastaan hyödyttävän Suomen puolustuksen kehittämistä, vaan sen on väitetty olevan siitä jopa riippuvainen: ilman kansainvälistä yhteistyötä Suomi menettäisi osan ulko- ja turvallisuuspoliittisesta uskottavuudestaan.

”Suomi on riippuvainen kansainvälisestä yhteistyöstä sotilaallisten suorituskykyjen kehittämisessä ja ylläpitämisessä. Yhteistyön tiivistäminen on välttämätöntä suorituskykyjen turvaamiseksi. Suomi osallistuu puolustusyhteistyöhön pohjoismaisesti, EU:ssa, Naton kumppanuuden puitteissa sekä kahdenvälisesti. Yhteistyötavoitteet eri yhdistelmissä ja rakenteissa ovat toisiaan tukevia ja täydentäviä.” (VNS12, 84)

Tämän riippuvuuden keskeisenä ilmentymänä voidaankin pitää kansainvälisen yhteistyön diskurssin toista ominaispiirrettä eli kansainvälisten toimijoiden ja yhteistyökumppaneiden merkityksen korostamista. Suomen kannalta merkittävimmiksi kansainvälisiksi turvallisuus- ja puolustuspoliittisiksi yhteistyökumppaneiksi ovat muodostuneet EU, NATO, YK ja Etyj, mutta 2010-luvun selonteissa esille on nostettu kasvavassa määrin myös Pohjoismaisen yhteistyön merkitys. Identiteettipoliittisesti nämä toimijat ovat Suomelle se viiteryhmä, jonka kanssa kylmän sodan jälkeinen Suomi haluaa itsensä tunnistavan.

Vuosien 2016 ja 2017 selonteot jatkavat edeltäjiensä linjalla. Kansainvälisestä yhteistyöstä puhuttaessa niin merkityksellistä ei ole sinänsä konfliktinesto ja kriisinhallinta, yhteisen kansainvälisen hyvän edistäminen.

”Osallistuminen sotilaalliseen kriisinhallintaan on Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista vaikuttamista ja kansainvälistä yhteistyötä. Tavoitteena on kehittää kansallista puolustuskykyä. Monimuotoistuneeseen kriisinhallintaan osallistutaan yhä vaikeammassa toimintaympäristöissä, joissa turvallisuusriskit ovat lisääntyneet. Suomi ottaa huomioon kansainvälisen kriisinhallinnan muutokset. Suomi arvioi osallistumista sotilaalliseen kriisinhallintaan vaikuttavuuden ja kansallisten tavoitteiden näkökulmasta.” (VNS17, 17)

Kansainvälisen yhteistyön diskurssin voidaan siis katsoa muuttuneen itsekkäämmäksi ja omaa etua tavoittelevammaksi. Haluaako Suomi olla enää rakentamassa kansainvälistä maailmaa vai onko sille tärkeämpää vain siitä saatava hyöty? Vai kertooko kansainvälisen yhteistyön diskurssin painopisteen muutos enemmänkin muutoksesta Suomen kansallisen puolustuksen keskeisiä periaatteita käsittelevässä diskurssissa?

Uskottava itsenäinen puolustus

Tunnistamani muut Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiset diskurssit ovat säilyttäneet sisältönsä ja merkityksensä lähes muuttumattomana kylmän sodan jälkeisenä aikana. Nämä ovat diskurssit uskottavasta

itsenäisestä puolustuksesta ja sotilaallisesta liittoutumattomuudesta. Uskottavan itsenäisen puolustuksen diskurssin ensimmäisenä tehtävänä onkin vakuuttaa kuulijansa nimensä mukaisesti Suomen puolustuksen uskottavuudesta. Puolustuskyvyn tulee olla uskottavaa, eli oikeassa mittasuhteessa mitoitettua. Vuosien 1995–2004 selontekoteksteissä uskottavuudelle ei kuitenkaan ole määritetty mitään tiettyjä määrällisiä tai laadullisia kriteerejä. Vuoden 1995 selonteossa todetaan, että *”Suomen uskottavan puolustuskyvyn säilyttäminen vaatii pitkäjänteistä joukkojen ja materiaalin kehittämistä, jossa tähtäin on kymmenen-kahdenkymmenen vuoden päässä”* ja vuoden 1997 selonteossa vastaavasti, että *”Suomen kaltaisen pinta-alaltaan suuren maan uskottava puolustaminen edellyttää kuitenkin joukkojen määrän säilyttämistä suhteellisen suurena”* (VNS97, 53).

Vuoden 2001 selonteossa puolestaan todetaan, että Suomen on säilytettävä *”uskottava puolustuskyky valtiollisen itsenäisyyden ja alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi”* (VNS01, 4). Puolustuksen uskottavuus muodostuu vain tiettyjen, sen kehittämislle osoitettujen taloudellisten edellytysten kautta ylläpitää kansallista puolustuskykyä, mikä puolestaan edellyttää tarvittavaa poliittista tahtotilaa (VNS01, 6). Diskurssi pyrkiikin viestimään lukijalle, ettei puolustuksen uskottavuus synny toistamalla mantraa puolustuksen uskottavuudesta vaan ryhtymällä toimenpiteisiin sen saavuttamiseksi. Vuoden 2004 selonteossa puolestaan *”uskottava kansallinen puolustus”* on oma alalukunsa, jossa kuvataan lyhyesti puolustuskyvyn kehittämisen keskeisiä periaatteita, yleistä asevelvollisuutta ja alueellista puolustusjärjestelmää (VNS04, 86).

Arto Nokkala on tutkinut puolustuskyvyn käsitteellistä määritelmää ja jakanut puolustuskyvyn valtion puolustuskyvyn ja puolustusvoimien suorituskykyyn: edellisen tavoitteena on tavoitella valtion maantieteellisen alueen, väestön ja instituutioiden suojaa, kun taas jälkimmäisellä viitataan asevoimien kehittämislle asetettuihin vaatimuksiin, joita voidaan tarkastella esimerkiksi perinteisen niin kutsutun voimasuhdeanalyysin⁷⁹ kautta (Nokkala 2014, 24, 28, 37–39). Nokkalan mukaan yleismaailmallinen trendi 2000-luvulla on ollut korostaa jälkimmäistä suorituskykyperusteisuutta uhkaperusteisuuden sijaan (Nokkala 2014, 32). Selonteossa näitä kahta puolustuskyvyn osatekijää ei ole eksplisiittisesti eritelty, vaan ne esiintyvät toisiaan tukevinä ja jokseenkin päällekkäisinä.

Esimerkiksi vuoden 2009 selonteossa uskottavan puolustuksen edellytyksiä kuvataan yleisellä tasolla. Niitä ovat muun muassa *”selkeä tavoitetila ja strategia tavoitetilan saavuttamiseksi, tilannetietoisuus, toimintavarma johtamisjärjestelmä, osaava henkilöstö, tehtäviin soveltuva materiaali, suorituskykyiset joukot, riittävät taloudelliset*

⁷⁹ Voimasuhdeanalyysissä voidaan tarkastella esimerkiksi maiden asevoimien joukkojen suorituskykyjen määriä ja vahvuuksia, puolustusmenoihin käytettäviä määrärahamääriä ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen kannalta liittyviä osatekijöitä, kuten raaka-aineiden saatavuutta (Nokkala 2014, 28).

resurssit, ajantasainen lainsäädäntö, tarkoituksenmukainen infrastruktuuri ja vahva maanpuolustustahto” (VNS09, 92). Lisäksi todetaan, että *”uskottavan ja ajanmukaisen suorituskyvyn varmistamiseksi materiaalihankintojen osuus puolustusbudjetista pyritään pitämään yhtenä kolmanneksena*” (VNS09, 93) ja että puolustusbudjettia tulisi korottaa kaksi prosenttia vuositasolla (VNS09, 108). Nämä ovat konkreettisimmat uskottavan puolustuskyvyn kehittämiseksi selonteissa asetetut kriteerit. Vuoden 2012 selonteossa Suomen todetaan puolestaan osoittavan *”puolustuskykyään alueellisen koskemattomuuden valvonnalla ja turvaamisella, kansallisella koulutus- ja harjoitustoiminnalla, osallistumalla sotilaalliseen kriisinhallintaan sekä korkealla maanpuolustustahdolla*” (VNS12, 101).

Uskottavasta itsenäisestä puolustuksesta siis rakennetaan lukijalle vahvaa mielikuvaa. Lukijalla kuitenkin herää kysymys näistä uskottavuuden kriteereistä, sillä vuoden 2012 selonteosta eteenpäin puhutaan vaan *”puolustuskyvystä*” (VNS12, 15). Joko tiettyjä uskottavuuden kriteereitä on jouduttu karsimaan tai sitten käsitteellisellä tasolla puolustuskyvyn uskottavuus on sisäänrakennettu: itsenäisen puolustuksen tulee olla lähtökohtaisesti uskottavaa, jotta sillä voitaisiin vakuuttaa kuuliija. Nokkalaan viitaten lopulta puolustuskyvyn uskottavuus punnitaan kuitenkin *”kotimaassa*” ja valtionjohdon ja sen alaisten toimijoiden taholta (Nokkala 2014, 47). Kysymys on pohjimmiltaan siitä, millaisilla argumenteilla puolustuskyvyn uskottavuudesta halutaan viestiä ja mitä muita diskursseja käytetään sen uskottavuuden rakentamisen tueksi.

Puolustuskyvyn uskottavuutta nostatetaankin myös viittaamalla kansainväliseen luottamukseen, jota uskottava itsenäinen puolustus on saanut osakseen (VNS95, 31; VNS97, 77). Tämä on vertailukohta sille, että Suomen puolustus on uskottavaa nimenomaan muiden silmissä – kun muutkin näkevät sen uskottavana, on sen oltava uskottavaa. Vuoden 2012 selonteossa tämä tuodaan vielä voimakkaammin esille korostamalla, että *”ulkopuoliset toimijat arvioivat Suomen puolustuskykyä ja sen kehitystä jatkuvasti*” niin poliittisista, taloudellisista kuin sotilaallistakin lähtökohdista (VNS12, 99). Nokkalaan viitaten puolustuskyvyn uskottavuutta on kuitenkin vaikea ulosmitata ja *”lopun perin puolustuskyky punnittaisiin siis vasta sodassa, johon joutumista kyvyn uskottavuudella koetaan välttää*” (Nokkala 2014, 41).

Myöhemmissä selonteissa uskottavan itsenäisen puolustuksen tueksi on tuotu myös kansainvälisen yhteistyön diskurssi. 2010-luvun selonteissa kansainvälistä yhteistyötä painotetaan keinona uskottavuuden lisäämiseksi: sen kautta saavutetaan paitsi tarvittavia kustannussäästöjä myös synergioita kansallisen puolustuksen uskottavuuden lujittamiseksi. Itse asiassa puolustuskyvyn ja sen kehittämisen todetaan olevan yhä riippuvaisempaa kansainvälisestä yhteistoiminnasta ja tärkeämpää kansallisen puolustuskyvyn ylläpitämisen, kehittämisen ja käytön kannalta (VNS12, 15;

VNS17, 6 & 13). Herääkin kysymys, voiko Suomen puolustuskyky olla täysin uskottava ilman ”jonkinasteista sotilaallista liittoutumista”.

Toinen uskottavan, itsenäisen puolustuksen diskurssin reunaehto on se, että Suomi kykenee puolustamaan itseään täysin itsenäisesti ulkoisesta avusta riippumatta. Koska uskottavan itsenäisen puolustuksen diskurssin ytimessä sijaitsee kansallinen puolustuskyky, sen ajatellaan rakentavan tarvittava pidäke Suomeen kohdistuvaa sotilaallisesta voimankäyttöä vastaan. Uskottavan puolustustuksen tulee olla itsenäistä, ilman liittolaisen apua toteutettua. Vastaavaa näkökulmaa tuo esille myös Nokkalan esittämä liittoutumisskeptinen näkökulma: Nokkalan mukaan perinteisesti liittoutumisen on ajateltu lisäävän pelotetta, mutta välttämättä tilanne ei kuitenkaan ole näin, sillä varmaa avunantoa edes mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen tilanteessa ei ole. Täten liittoutumattomuus voi periaatteessa olla vielä nykyaikanakin toimiva strategia (Nokkala 2014, 46–47).

Sotilaallinen liittoutumattomuus

Sotilaallisesta liittoutumattomuudesta puhuttaessa tarkoitetaan yleensä epäsuorasti jäsenyyttä nimenomaan sotilasliitto Natossa. Koska sillä voidaan kuitenkin viitata kuulumattomuutena mihin tahansa muuhunkin sotilasliittoon, on sotilaallista liittoutumattomuutta tässä tutkimuksessa käsitelty dominoivana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa laajasti rakentavana politiikkadiskurssina, eikä suoraan diskurssina, jolla viitataan sotilasliitto Natoon. Joskin etenkin myöhemmissä selonteissa sotilasliittoon kuulumattomuus rinnastetaan Nato-jäsenyyteen, kuten viimeksi julkaistussa, vuoden 2017 puolustuspoliittisessa selonteossa todettiin:

“Suomi on sotilasliittoon kuulumaton maa, joka toteuttaa käytännönläheistä kumppanuutta Naton kanssa ja ylläpitää edelleen mahdollisuutta hakea Nato-jäsenyyttä.” (VNS17, 13)

Suomen osalta liittoutumattomuuden diskurssi juontaa juurensa kylmän sodan aikaiseen puolueettomuusdiskurssiin, jota käsitelin tutkimukseni toisessa luvussa. Liittoutumattomuusdiskurssia voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta. Ensiksikin sitä voidaan pitää Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tavoitteena eli päämääränä, johon tulisi pyrkiä. Esimerkiksi 1990-luvun selonteissa liittoutumattomuus on kuvattu päämääränä Suomen lähialueen turvallisuuden säilyttämiseksi. Liittoutumattomuus tulee kyetä säilyttämään kaikissa olosuhteissa, sillä se on eräänlainen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan henkinen selkäranka, josta Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa ei tulisi missään nimessä tinkiä.

Toiseksi liittoutumattomuusdiskurssi voidaan mieltää rakenteena tai kontekstina, jonka puitteissa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka operoi.

Tämä konteksti voi olla mahdollistaja, sillä sen kautta voidaan rakentaa mielikuvaa jokseenkin neutraalista Suomesta, mistä voisi tietyissä ulko- ja turvallisuuspoliittisissa olosuhteissa olla Suomelle hyötyä. Kolmanneksi sotilaallinen liittoutumattomuus voidaan kuitenkin nähdä myös rajoitteena, joka ei mahdollista sotilaallisen avun vastaanottoa kriisitilanteissa sotilaallisesti liittoutuneen maan tavoin. Ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa poliitikot valikoivat näistä eri keinoista mieleisensä oman poliittisen päämääränsä saavuttamiseksi. Liittoutumattomuuden puolesta puhuvat haluavatkin korostaa sen itseisarvoa: liittoutumattomuus on lähtökohtaisesti aina parempi ja turvallisempi vaihtoehto kuin liittoutuneisuus. Liittoutumattomuus tukee paitsi Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista vakautta myös lisää myös Suomen maantieteellisen lähialueen turvallisuutta.

Diskurssiin siis liittyy käännteinen ja sisäänrakennettu ajatus siitä, että liittoutuessaan Suomi menettäisi puolustuksensa uskottavuuden sekä samalla joutuisi myöntämään, ettei sen puolustus ”itsenäisenä” ole uskottavaa. Tämä olisi Suomen puolustuskyvyn maineelle haitallista ja asettaisi Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisena toimijana kiusalliseen asemaan. Tämänkaltaisen logiikka on piilevä etenkin ensimmäisissä selontekoteksteissä. Suomi on aivan yksin vastuussa omasta puolustuksestaan, eikä se voi laskea ulkoisen avun varaan oman puolustuksensa kehittämistä. Jo kuitenkin vuoden 1997 selonteossa sotilaallisen liittoutumattomuuden on todettu asettavan korkeat reunaehdot Suomen puolustuskyvylle:

”Suomen turvallisuuspolitiikan ja sen kehittämisen perustana on uskottava puolustus. Sotilaallinen liittoutumattomuus asettaa korkeat vaatimukset kansalliselle puolustuskyvylle. Puolustusta ja sen uskottavuutta tarkastellaan aikaisempaa laaja-alaisemmin. Sitä arvioidaan Suomen geopolitiittista asemaa ja turvallisuusympäristöä vasten sekä asevoimien yleiseen kehitykseen verraten. Puolustusvoimien kansainvälinen yhteistoimintakyky ja valmius osallistua turvallisuushkien ennaltaehkäisyyn ja rajoittamiseen ovat uusi osa puolustuksen uskottavuutta.” (VNS97, 91)

Sotilaallisen liittoutumattomuuden diskurssia puolestaan käsitellään usein samassa yhteydessä myös Suomen lähialueen toimintaympäristöä kuvaavan diskurssin kanssa. Erityisesti ensimmäisissä 1990-luvun selonteissa Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus on kuvattu reunaehtona Suomen lähialueen toimintaympäristön vakauden säilymiselle. Tämä varovainen suhtautuminen Suomen mahdolliseen sotilaalliseen liittoutumiseen oli tyypillistä erityisesti ensimmäisille 1990-luvun selontekoteksteille, joissa Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus kuvattiin välttämättömyytenä lähialueen strategisen tilanteen vakauttamisen kannalta:

”Suomi edistää muuttuvissa oloissa parhaiten Pohjois-Euroopan vakautta pysyttelemällä sotilasliittojen ulkopuolella ja ylläpitämällä uskottavaa itsenäistä

puolustusta. Suomen kansallinen puolustuskyky vahvistaa myös Euroopan unionin ja sen jäsenten yhteistä turvallisuutta.” (VNS95, 5)

Myöhempien selonteiden liittoutumattomuusdiskurssin näkökulma ei ole niin jyrkkä kuin 1990-luvun selonteissa: Suomen mahdollisella Nato-jäsenyydellä todetaan olevan heijastevaikutuksia Pohjois-Euroopan turvallisuustilanteeseen, mutta varsinaiset alueen vakauteen vaikuttavat tekijät on häivytetty taka-alalle (VNS09, 67). Sotilaallisen liittoutumattomuuden voidaankin katsoa ottaneen askeleen lähemmäs liittoutuneisuutta.

Liittoutumattomuuden kääntöpuoli on luonnollisesti liittoutuneisuus, mutta tätä diskurssia Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteissa on korostetusti vältetty. Siihen viittaamalla Suomen ylin ulko- ja turvallisuuspoliittinen johto hyväksyisi ajattelumallin, jossa Suomen sotilaallinen liittoutuminen olisi näköpiirissä. Selonteiden teksti uskottavan itsenäisen puolustuksen diskurssin ja sotilaallisen liittoutumisen osalta on kuitenkin kryptinen: yhtäältä todetaan, että liittoutuminen ei ole tarpeen vallitsevissa olosuhteissa, mutta toisaalta painotetaan, että sotilaallinen liittoutumattomuus luo korkeat vaatimukset Suomen puolustuksen kehittämiseksi. Täten Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan uskottavuutta arvioitaessa ajaudutaan väistämättä törmäyskurssille Suomen mahdollista Nato-jäsenyyttä käsittelevän kysymyksen kanssa.

5.3 NATO-DISKURSSIT SUOMEN ULKO- JA TURVALLISUUSPOLITIIKASSA

Berenskoetter ja Giegerich ovat kirjoittaneet sosiaalisen konstruktivismin mukaisen ulkopolitiikan tulkinnan edellyttävän, että valtio rakentaa sosiaaliselle ontologialle perustuvan ystävyysuhteen toiseen toimijaan. Näin valtioiden turvallisuusintressejä määrittävät toimijat, jotka huomioivat kulttuuristen tekijöiden merkityksen suhteessa kansallisen identiteetin määrittelyyn. Taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että epävarmuus motivoi yhteiskuntia ylläpitämään sen kaltaisia rakenteita, jotka luovat ymmärrystä lisäävää, kognitiivista ja tunteisiin perustuvaa turvallisuutta ja ovat merkittäviä ontologisen turvallisuuden kannalta (Berenskoetter & Giegerich 2010, 418). Berenskoetter ja Giegerichin mukaan pysyviin käsityksiin omasta valtiollisesta identiteetistä vaikuttavat paitsi valtion omat sisäiset myös ulkoiset kansainväliset tekijät.

Useimmiten kansainvälisen politiikan ja suhteiden kirjallisuudessa ”muille” on luotu ainakin kolmenlaisia rooleja: vihollisen, kilpailijan ja ystävän rooleja. Berenskoetter ja Giegerichin mukaan ”muille” luotu rooli on kansainvälisissä suhteiden kirjallisuudessa nimenomaan vihollisen rooli

(Berenskoetter & Giegerich 2010, 421). Ei ole kuitenkaan olemassa mitään loogista syytä, miksi tämänkaltaisen rooli olisi luontevin ”toiseudesta” kirjoitettaessa. Sen sijaan yhtä lailla toiseus suhteessa toiseen toimijaan voidaan määritellä ”ystävyyssuhteen” kautta (Berenskoetter & Giegerich 2010, 421). Berenskoetterin ja Giegerichin käsitystä mukaillen olen valinnut tämän tutkimuksen lähtökohdaksi ajatuksen siitä, että määrittäessään suhdettaan puolustusliitto Natoon kylmän sodan jälkeisenä aikana Suomi on halunnut tietoisesti lähentyä Natoa ja määritellyt Naton, sen jäsenmaat ja kumppanit ystävikseen. Berenskoetter ja Giegerichin mukaan kansainväliset instituutiot toimivat formaaleina rakenteina, joiden puitteissa ystävät voivat kokoontua paitsi keskustelemaan yhteisistä asioista myös mukautua tietynlaisen ”kansainvälisen järjestyksen” tilaan ja käyttää agendanasetteluvaltaa sen alaisuudessa oleviin jäseniin (Berenskoetter & Giegerich 2010, 423).

Väitän tässä luvussa, että Suomen ja Naton välistä suhdetta voidaan tarkastella nimenomaan tämänkaltaisen ”ystävyyssuhteen” kautta: Suomi ulkopoliittisena toimijana on sosiaalistunut toimimaan Naton rakenteissa ja kumppanuusverkostoissa oman ulko- ja turvallisuuspoliittisen liikkumavaransa puitteissa. Tässä tutkimuksessa olen tunnistanut kolme Natoa sekä Suomen ja Naton välistä suhdetta kuvaavaa ulko- ja turvallisuuspoliittista politiikkadiskurssia. Olen kuitenkin keskittynyt ainoastaan niihin diskursseihin, joilla on selkeä liittymäpinta Nato-kysymyksen kehystämiseen edellisessä alaluvussa kuvaamallani tavalla. Väitän, että Nato-kysymyksestä on muodostunut Suomelle mitä enemmässä määrin identiteettipoliittinen.⁸⁰ Kysymys ei kuitenkaan ole ollut täysin yksiselitteinen, vaan Nato-kysymyksessä on tunnistettavissa useita eri diskursseihin sidottuja, päällekkäisiä identiteettipoliittisia kehyksiä. Suomen hallituksen tehtävänä on Suomen virallisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan määrittäjänä ylläpitää näitä diskursiivisia näkökulmia Nato-kysymyksessä.

Seuraavan sivun taulukossa (taulukko 4) olen kuvannut niitä keskeisiä teemoja, joiden pohjalta kolme Natoa käsittelevää politiikkadiskurssia on tunnistettu. Olen tunnistanut diskurssit luvussa kolme kuvaamallani laadullisella aineiston analyysimenetelmällä, jossa selontekoteksteissä määrällisesti eniten esiintyvät Natoon liittyvät aihealueet muodostavat diskursiivisia teemojen ryhmittymiä (engl. discursive formations). Näiden teemojen kautta kuvataan sekä Naton roolia ja kehitystä että Suomen suhdetta Natoon. Vastaavaa tutkimusmenetelmää diskurssien tunnistamiseen ovat soveltaneet Hopf ja Allan tutkiessaan induktiivisesti ranskalaisen identiteetin rakentumista (Hopf & Allan 2016, 7–14). Kutsun näitä diskursiivisia ryhmittymiä Nato-diskursseiksi ja Suomen asemaa kuvaavia osuuksia Suomi-kehyyksiksi.

⁸⁰ Viitattaessa Suomeen viitataan tässä luvussa nimenomaan Suomen hallituksen näkökulmaan, en yleiseen kansalaismielipiteeseen tai poliittisten ryhmittymien tai intressiryhmien näkemyksiin.

Taulukko 4. Natoa käsittelevät politiikkadiskurssit valtioneuvoston selonteoissa 1995–2017

<i>Diskurssin nimi</i>	<i>Keskeiset teemat</i>	<i>Suomi-kehys</i>
1. Eurooppalainen Nato	Naton rooli Euroopassa, Transatlanttiset suhteet Euroopassa, Naton toiminta Suomen lähialueilla, EU:n yhteinen puolustus suhteessa Natoon, Suomen lähialueen Nato-maiden kehitys, Naton laajentuminen	Suomi Naton tarkkailijana
2. Globaali Nato	Naton kriisinhallinta ja operaatiot, Naton globaali toimijuus, Nato ja uudet uhkat, Naton suorituskykyjen kehittäminen kriisinhallinnassa, Naton ja EU:n välinen kriisinhallintayhteistyö, Naton kumppanuustoiminta	Suomi Naton rauhankumppanina
3. Nato puolustusliittona	Naton artikla 5:n mukaiset operaatiot, Naton yhteinen puolustus ja pelote, transatlanttisten suhteiden merkitys Naton puolustuksessa, Suomen mahdollinen Nato-jäsenyys	Suomi ja Nato-optio

Vuosien 1995–2012 turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa on käytetty huomattavan paljon palstatilaa Naton roolin kuvaamiseen, ilman, että tekstillä olisi varsinaista suoraa liittymäpintaa Suomen ja Naton välisiin suhteisiin. Näin selonteot toimivat myös informatiivisina dokumentteina: niiden kautta kuvataan Naton tehtäviä ja toimintaa laajemmin, ikään kuin tavoitteena olisi sivistää lukijaansa. Seuraavaksi käsittelen kutakin näistä Nato-diskursseista seikkaperäisemmin niiden temaattisten sisältöjen ja Suomen ja Naton suhdetta kuvaavan kehystysten kautta.

Eurooppalainen Nato ja Suomi Naton tarkkailijana

Ensimmäinen diskurssi on kehystys Natosta eurooppalaisena ja alueellisena toimijana. Tässä diskurssissa Suomi tarkkailee Naton toimintaa Suomen lähialueella ja eurooppalaisessa mittakaavassa laajemmin. Vuosina 1995–2012 valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa on kuvattu laajasti Suomen ulko- ja turvallispoliittisen toimintaympäristön kehitystä. Tämä heijastuu myös Naton kehitystä kuvaaviin osuuksiin, jotka ovat tyyliltään laajoja ja informatiivisia. Näiden informatiivisten asiakokonaisuuksien pohjalta tutkijalla on ollut käytettävissä suhteellisen laaja ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristömme kehitystä kuvaava aineisto. Ehkä osittain selontekokulttuurin laadintaan liittyvistä muutoksista johtuen Natoa käsittelevät osuudet ovat lyhyempiä 2010-luvun loppupuolen selonteoissa. Muutoksella tarkoitetaan tässä sitä, että vuoden 2016 ja 2017 ulko- ja

turvallisuuspoliittinen ja puolustuspoliittinen selonteko on eriytetty kahdeksi eri asiakirjaksi.

Eurooppalaisen Naton diskurssissa liittokunta on kuvattu pääsääntöisesti suhteessa Suomen lähialueen toimintaympäristöön ja yleiseurooppalaiseen Naton laajentumiskehitykseen. Vaikka eurooppalainen Nato ja Nato puolustusliittona -diskurssit ovat läheiset ja toisiaan tukevat, ero niiden välillä on tunnistettavissa kolmella eri tapaa. Ensinnäkin konteksti, jossa eurooppalaisen Naton diskurssi ilmenee, liittyy Euroopan yleiseen turvallisuuskehitykseen, jota selonteossa on kuvattu Suomen lähialueen toimintaympäristön kehitystä kuvaavan diskurssin kontekstissa. Toiseksi teemat, joista eurooppalaisen Naton diskurssi rakentuu, eivät käsittele suoraan Naton yhteistä puolustusta. Niillä voi toki olla välillisiä liittymäpintoja edelliseen, esimerkiksi transatlanttisten suhteiden kautta, mutta painopiste on nimenomaan eri turvallisuuspoliittisten toimijoiden merkityksen kuvaamisessa eurooppalaisessa mittakaavassa, ei niinkään Naton puolustuksellisen roolin ja tehtävän. Kolmanneksi diskurssiin liittyvä Suomi-kehys on Suomen roolin osalta identiteettipoliittisesti ulkopuolinen: Suomi varoo rinnastamasta itseään lähialueen muihin Nato-jäsenvaltioihin tai Itä- ja Keski-Euroopan maihin, jotka ovat päättäneet hakea Nato-jäsenyyttä. 1990-luvun lopussa Suomi käsittelee itseään irrallisena Natosta, neutraalina tarkkailijana.

Vaikka EU:n ja Naton laajentuminen on korostetusti kuvattu itsenäisinä ratkaisuin ja toisistaan erillisinä prosesseina, selontekoteksteissä on kuitenkin havaittavissa, että *“ne vaikuttavat toisiinsa rinnakkaisuutensa ja turvallisuuspoliittisten kytkentöjensä vuoksi”* (VNS97, 18). Samassa yhteydessä esitetty havainto siitä, että EU:n laajentuminen vaikuttaisi Naton laajentumiseen, korostaa näkökulmaa yhtenäisen eurooppalaisen turvallisuuskulttuurin rakentamiseksi, millä on vaikutus koko eurooppalaiseen ja atlanttiseen yhteisöön (VNS95, 10).

Eurooppalaisen Naton diskurssille laajemman viitekehyksen luo Suomen lähialueen toimintaympäristöä käsittelevä dominoiva diskurssi. Selontekotekstejä leimaa voimakas toimintaympäristön kuvaus, jossa puolustusliitto on kuvattu Euroopan vakauden säilyttäjäksi, pelastajaksi ja rauhan säilyttäjäksi. Merkittävimmät muut roolit suhteessa Naton kehitykseen on jaettu Venäjälle, Yhdysvalloille ja EU:lle. Venäjän suhtautumista Natoon on kuvattu negatiivisessa valossa, kun taas Naton suhtautuminen Venäjään positiivisessa. Tämänkaltaisen vastakkainasettelun kautta rakennetaan kuvaa Natosta Suomen lähialueen ja Euroopan vakauden ylläpitäjänä, kun Venäjä puolestaan hangoittelee Naton laajentumista ja sen sotilaallisesta toimintaa vastaan Itämeren alueella. Natoa ja EU:ta kuvataan eräänlaisiksi hyväntekijöiksi, joiden pyrkimys Venäjän vakauden edistäminen:

“NATO ja EU pyrkivät luomaan strategista kumppanuussuhdetta Venäjän kanssa sen sitomiseksi eurooppalaiseen yhteistyöhön ja Euroopan yhteiseen turvallisuuteen” (VNS95, 26) NATO on määritellyt tavoitteeksi samalla Venäjän uudistuksen ja

vakauden edistämisen. NATO ei tahdo laajentumisella häiritä Venäjän demokratiakehitystä eikä luoda uusia viholliskuvia vaan toimia avoimesti, vähittäin ja Venäjän kanssa vuoropuhelua käyden.” (VNS95, 33)

Tässä diskurssissa Venäjän toiminta kuvataan vastakkaisessa merkityksessä. Merkittävimmäksi kiistakysymykseksi Naton ja Venäjän välillä on kuvattu Naton laajentuminen, jonka toteuttamista Venäjä vastustaa ja jonka keinoja se pyrkii hidastamaan ja estämään:

”Venäjä kokee NATOn laajentumisen suureksi turvallisuuspoliittiseksi haasteekseen ja on ilmoittanut vastustavansa sitä. Venäjällä ei ole keinoja estää NATOn laajentumista, mutta se pyrkii hidastamaan ja rajoittamaan sitä. Venäjä haluaa ehdottomasti torjua NATOn laajentumisen omille rajoilleen asti ja rajoittaa liiton ydinaseiden, joukkojen ja infrastruktuurin ryhmittämistä uusiin jäsenmaihiin.” (VNS97, 20)

Toiseksi Naton ja Venäjän välistä suhdetta kuvataan kahden merkittävän kansainvälisen toimijan sotilaallisen voiman tasapainotteluna. Tämänkaltaisen asetelma näkyy 1990-luvun selonteissa, joissa Natosta on rakennettu kuva kyvykkäänä sotilaallista toimijana, jonka sotilaspoliittinen asema suhteessa Venäjään on ylivoimainen. Venäjän sotilaallisen voiman merkittävyys on puolestaan kaventunut ja se on menettänyt suhteellista merkittävyyttään 1990-luvun kansainvälistä poliittisessä tilanteessa.

”NATOn mahdollisuudet suunnata voimaa Itämeren alueelle ja sen ilmatilaan ovat parantuneet, samalla kun Venäjän kyky ja mahdollisuudet ovat kaventuneet.” (VNS97, 35)

Tätä 1990-luvun lopun voimatasapainoasetelmaa seurannut vakaampi vaihe Naton ja Venäjän välisissä suhteissa muun muassa Nato-Venäjä-neuvoston perustamisen myötä johtaakin siihen, ettei Venäjää kuvata selonteiden ”eurooppalaisen Naton” vaan ”globaalin Naton” diskurssin kontekstissa. Vasta vuoden 2009 selonteossa Suomen hallituksen näkökulma Naton ja Venäjän välisissä suhteissa kiinnittyy korostetummin Venäjän varaukselliseen suhtautumiseen Naton rauhankumppanuuteen ja jälleen Naton laajentumiseen. Toiseksi merkittäväksi Naton ja Venäjän väliseksi kiistakysymykseksi on kuvattu vuoden 2012 selonteossa esiin nouseva strategista ohjuspuolustusta käsittelevä kysymys, joka liittyy oleellisesti myös Yhdysvaltojen rooliin Naton eurooppalaisessa kehityksessä:

”Merkittävin kiistakysymys Yhdysvaltojen ja Venäjän sekä samalla Naton ja Venäjän suhteissa on strateginen ohjuspuolustus, jossa tyydyttävää yhteistyötä ei ole löytynyt. Venäjän ja Naton arviot poikkeavat toisistaan sen suhteen, voisiko Naton suunnitelman eteenpäin vieminen nykymuodossaan johtaa tulevaisuudessa Venäjän strategisen ydinpelotteiden heikentymiseen ja voimatasapainon muuttumiseen. Venäjän vaatima oikeudellisesti sitova takuu ei ole ollut Naton ja Yhdysvaltojen hyväksyttävissä.” (VNS12, 32)

Venäjän ja Yhdysvaltojen välistä suhdetta on kuvattu vastakkainasetteluna, jossa Venäjän poliittinen johto näkee Yhdysvaltojen

toiminnan hegemoniapyrkimyksinä Venäjän perinteisillä vaikutusvallan alueilla (VNS09, 33).

Toinen merkittävä roolitus eurooppalaisen Naton diskurssissa koskee Yhdysvaltojen merkitystä Naton toiminnassa. Jos Venäjä on kuvattu niskoittelevana kansainvälisen yhteisön ja Naton toimintaa vastustelevana uhkana, niin Yhdysvallat on kuvattu välttämättömänä Euroopan ja turvallisuuden pelastajana. Tämä voidaan tulkita myös jonkinasteisena vakuutteluna siitä, että Yhdysvaltojen merkitys Natossa tulee tulevaisuudessakin säilymään. Ilman Yhdysvaltojen läsnäoloa ja panostusta Euroopassa Naton turvatakuu menettäisi merkityksensä (VNS1995, 28). Diskurssin taustalla piilee kuitenkin pelko Yhdysvaltain poliittisen ja sotilaallisen sitoutumisen jatkuvuudesta. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteissa Yhdysvaltain sitoutuminen Eurooppaan Naton kautta on kuvattu välttämättömyytenä, joista eurooppalaisten liittolaisten ei tule missään tilanteessa tinkiä:

”Yhdysvalloilla on toisen maailmansodan jälkeen ollut keskeinen asema Euroopan turvallisuuteen vaikuttavana suurvaltana. Yhdysvallat on sitoutunut NATOssa takaamaan eurooppalaisten liittolaistensa sotilaallisen turvallisuuden, mikä on johtanut amerikkalaisten pysyvään sotilaalliseen läsnäoloon Euroopassa. On todennäköistä, että Yhdysvaltain sitoutuminen Eurooppaan säilyy, samoin kuin sen perinteinen pyrkimys tasapainon ylläpitämiseen.” (VNS97, 21);

”NATO säilyy keskeisenä Yhdysvaltain läsnäolon ja osallistumisen välineenä Euroopassa. Se vastaa jäsenvaltioidensa yhteisestä puolustuksesta ja edistää laajapohjaista yhteistyötä kriisinhallinnassa.” (VNS01, 11);

”Yhdysvalloilla on edelleen keskeinen rooli Euroopan ja myös Itämeren alueen vakauden säilyttämisessä. Turvallisuuspolitiikassa Nato on Yhdysvalloille keskeinen yhteistyöfoorumi Euroopan maiden kanssa.” (VNS09, 30)

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan näkökulmasta transatlanttisilla suhteilla on siis suuri merkitys, ja siksi Suomi onkin valmis edistämään myös kahdenvälisiä suhteita (VNS2004, 6; VNS2009, 62). Ilmeisimmin Suomen problematiikka on siinä, missä määrin Yhdysvallat on sitoutunut käyttämään jo olemassa olevia yhteistyöfoorumeita, kuten Naton kumppanuusohjelmaa, transatlanttisen turvallisuusyhteistyön edistämiseksi (VNS2009, 62). Toisekseen Yhdysvaltojen turvallisuuspolitiikan painopisteen siirtymistä Aasiaan ja Tyynelle valtamerelle ei Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen diskurssin mukaan haluta tulkita kuitenkaan niin, että Yhdysvallat olisi luopumassa sitoumuksistaan Eurooppaan tai roolistaan Euroopan turvallisuuden takaajana. Yhdysvaltojen sitoumusten Naton yhteiseen puolustukseen tulkitaan edelleen olevan ”muuttumattomia” (VNS2012, 31). Vuoden 2016 selonteossa Yhdysvaltojen sitoutumista Natoon ja Eurooppaan arvioidaan myös Suomen kannalta merkittävinä tekijänä (VNS16, 24).

Kolmas eurooppalaisen Naton diskurssin merkittävä teema on ollut Naton laajentuminen Itämerelle (VNS04, 65). Tämä teema on saanut

suhteellisen korkean painoarvon valtioneuvoston selonteissa. Suomen suhtautuminen Naton laajentumiskysymykseen on myös muuttunut suvaitsevaisemmaksi vuosien saatossa. Vielä vuosituhanen vaihteessa Naton laajentumiseen suhtauduttiin skeptisellä varovaisuudella etenkin siksi, ettei se johtaisi uusien etupiirien syntymiseen:

“Suomi seuraa tarkoin NATOn laajentumiskehitystä lähtien siitä, että valtioilla on oikeus valita turvallisuusjärjestelynsä. NATolla on laaja vastuu maanosan turvallisuudesta. Mikäli liittokunta päättää uusien jäsenten ottamisesta, tulee laajentuminen Suomen mielestä toteuttaa niin, että se lujittaa koko maanosan turvallisuutta ja vakautta. Ratkaisuilla tulee torjua uusien rajalinjojen ja etupiirien syntyminen.” (VNSo1, 32)

Vuoden 2009 valtioneuvoston selonteossa Naton laajentumisella katsottiin jo olevan *“keskeinen merkitys vakauden lisäämisessä ja jakolinjojen poistamisessa kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa”* (VNSo9, 42). Näkökulma, jonka Suomen hallitus ottaa Naton laajentumiseen, on kuitenkin ilmiötä ulkopuolelta tarkasteleva, kuten vuoden 1995 selonteossa todetaan: *“Suomi tarkastelee NATOn laajentumishanketta Euroopan ja ennen muuta Pohjois-Euroopan turvallisuuden ja vakauden näkökulmasta”* (VNS95, 34). Toisin sanoen Suomi ei halua asettaa itseään samaan ryhmään Natoon liittyvien maiden kanssa, vaan tarkastelee tilannetta ulkopuolisen silmin ja korostaa konkreettisesti Suomen identiteettipoliittista kehystä eurooppalaisen Naton diskurssissa.

Eurooppalaisen Naton diskurssissa Suomen identiteettipoliittinen kehys on siis mahdollisimman neutraali ja tilannetta ulkopuolelta tarkasteleva. Suomi varoo rinnastamasta itsenään naapurimaihinsa, Ruotsia lukuun ottamatta. Ruotsin asema on kuvattu Suomen kaltaisena, rinnasteisena ja useimmiten itse asiassa Naton kumppanuustoiminnan kontekstissa (ks. seuraava alaluku ”Globaalin Naton diskurssi”). Analogia Ruotsiin on mielenkiintoinen etenkin siinä mielessä, että rinnastettavuus on havaittavissa sekä ensimmäisessä vuoden 1995 että vuoden 2016 selonteon turvallisuusympäristön kuvauksissa: *“Ruotsin liittoutumattomuus ja ympäristöön nähden vahva puolustuskyky edistävät samalla tavalla Suomen lähialueen vakautta”* (VNS95, 31) ja *“Suomen ja Ruotsin turvallisuuspoliittisilla ratkaisuilla on läheinen yhteys”* (VNS16, 26). Vastaavasti muiden pohjoismaisten Nato-maiden Norjan ja Tanskan turvallisuuspoliittisia valintoja on myös kuvattu, mutta niitä on varottu rinnastamasta Suomeen (esim. VNS95, 31; VNS97, 33–34; VNSo4, 70–71). Tässä diskurssissa Suomi ei asemoidu vertaistensa EU-jäsenmaiden joukkoon vaan tarkkailee Naton toimintaa ja kehitystä ikäänkuin “lasikuplan” ulkopuolelta. Täten Suomen hallituksen kerrontatapa pyrkii olemaan mahdollisimman neutraali ja observeiva, Naton merkitystä Suomen lähialueen toimintaympäristöön arvioiva.

Globaali Nato ja Suomi Naton rauhankumppanina

Diskurssi Natosta globaalina toimijana on rakennettu pääosin Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa kuvaavan toisen suuren, *kansainvälinen yhteistyö* -diskurssin kontekstissa. Sen kautta kuvataan Natossa ja Suomen ja Naton välisissä suhteissa tapahtuneita kolmenlaisia muutoksia. Ensinnäkin diskurssissa kuvataan Naton muutosta globaaliksi kriisinhallitsijaksi, hyvän tekijäksi, globaalien kumppanuuksien ja yhteistyövaraisen turvallisuuden edistäjäksi. Toiseksi sen kautta kuvataan Suomen suhdetta Natoon. Kolmanneksi diskurssi käsittelee Suomen rauhanturvaamisessa tapahtunutta muutosta ja siirtymistä vaativampien kriisinhallintaoperaatioiden toteuttamiseen.

Naton kehitys keskeisenä kriisinhallinnan toimijana oli varovaisesti pantu merkille vuoden 1995 selonteossa seuraavasti: *“YK:n rinnalle on tullut muita instituutioita, jotka ovat valmiita toteuttamaan rauhanturvaoperaatioita: ETYJ toimeksi antavana ja toteuttavana instituutiona sekä Nato kriisinhallitsijana”* (VNS95, 22). Tämä toteamus sai jatkoa seuraavissa selonteissa. Natoa luonnehditaan merkittäväksi euroatlanttisen yhteistyöalueen sotilaalliseksi turvallisuus- ja kriisinhallintajärjestöksi, joka harjoittaa laajaa yhteistyötä liittokuntaan kuulumattomien kumppanimaiden kanssa. Suomen hallituksen diskurssi Naton kehityksestä muuttui muutamassa vuodessa merkittävästi kuvaamaan Natoa yhdeksi keskeisimmistä kansainvälisistä kriisinhallinnan toimijoista: *“Kylmän sodan aikaisesta puolustusliitosta on muotoutunut käytännössä ensisijaisesti kriisinhallintaa toteuttava järjestö, samalla kun liittokunnan jäsenistö ja sen ympärille muotoutuneet yhteistyörakenteet ovat laajentuneet”* (VNS2004, 58).

Merkittävä teema Natoa globaalina toimijana käsittelevässä diskurssissa on Suomen ja Naton välisen kumppanuuden kehittäminen. Suomi on halunnut kehittää kriisinhallintatoimintaansa Nato-kumppanuuden kautta. Suomella on ollut tahtotila yhteiseen hyvään tuottamiseen, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

”Suomi osallistuu muiden pohjoismaiden, WEU:n ja NATOn kanssa kansainväliseen yhteistyöhön valmiuden parantamiseksi YK:n ja ETY-järjestön päätöksellä toteutettavaa kriisinhallintaa varten. Voidakseen kantaa vastuunsa kriisinhallinnassa Suomen on luotava valmiudet aiempaa vaativampia humanitaarisia ja rauhanturvatehtäviä varten.” (VNS95, 4)

Metaforan murtuminen Suomesta ”rauhanturvaamisen suurvaltana” pieneksi tai keskisuureksi kriisinhallitsijamaaksi muiden joukossa⁸¹ selittyy tutkimalla Suomen suhdetta Natoon ja osallistumista Naton rauhankumppanuusohjelmaan. Suomelle on ollut tärkeää, että se kykenee kehittämään muiden aktiivisempien Nato-kumppanimaiden kanssa

⁸¹ Helsingin sanomat. 15.4.2012. Suomen maine rauhanturvaamisen suurvaltana murentunut, <http://www.hs.fi/kotimaa/a1305559907534>, 4.5.2016.

kriisinhallinnassa, mikä osaltaan on tarkoittanut operaatioihin lähetettävien joukkojen määrän ja osaamisen kasvattamista. Erityisesti tämä on ollut kehityssuunta 2000-luvun alkupuolelta 2010-luvun puoliväliin, jolloin Nato-johtoisiin operaatioihin lähetettiin määrällisesti eniten joukkoja. 2010-luvun puolivälin jälkeen kehityssuunta on kuitenkin ollut operaatioissa, jotka eivät ole Nato-johtoisia. Samalla Natosta on muodostunut Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiselle toiminnalle yhä vahvempi viiteryhmä, jonka kanssa se on halunnut identifioitua.

Suomi on halunnut osallistua kansainväliseen yhteistyöhön Naton kanssa kantaakseen vastuunsa kriisinhallinnassa. Ensimmäisinä Nato-yhteistyön vuosina Suomen Nato-kumppanuus mukaili yhteisen hyvään tuottamisen periaatteita, kuten vuoden 1995 selonteossa todettiin: *”Suomi on PfP-ohjelmassa ensisijaisesti antavana osapuolena, vaikka Suomi voi samalla parantaa myös omaa yhteistoimintakykyään. Suomi tarjoaa panostaan rauhanturvatoimintaan, erityisesti koulutukseen sekä pelastus- ja humanitaarisiin operaatioihin”* (VNS95, 22). Aluksi suomalaisten Nato-kumppanuusyhteistyö oli selonteon toteamuksen mukaan enemmän altruistinen kuin Suomen kansallisen puolustuksen lähtökohtiin liittyvä ulkopoliittinen toimi. Omasta näkökulmastaan Suomi ei ollut niinkään saajan vaan antajan asemassa. Täten Suomen pyrkimykset Nato-yhteistyön edistämiseksi olivat konstruktivistisen sosialisatian tai kansainvälistymislogiikan ytimessä (vrt. Schimmelfennig 1998, 211). Suomi halusi omaksua kansainvälisen yhteisön kriisinhallintaa koskevat pelisäännöt ja oli sisäistänyt siihen liittyvät uskomukset ja käytännöt. Luontevimmaksi kansainväliseksi yhteistyökumppaniksi muodostui Nato, koska se kykeni toteuttamaan edellä mainittua tehtävää laajassa mittakaavassa.

Pian kuitenkin kävi selväksi, että yhteisen hyvän tuottaminen ei ollut enää mahdollista ilman rauhanturvaamiseen kohdistuvia muutoksia. Jo seuraavassa vuoden 1997 selonteossa todettiin painokkaammin, että *”rauhankumppanuuden avulla Suomi pyrkii sotilaallisen yhteistoimintakykynsä parantamiseen ja vaikutusmahdollisuuksiensa vahvistamiseen kriisinhallintayhteistyössä”* (VNS97, 24). Kun vuoden 1995 selonteossa Suomen rajojen ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan viitattiin vielä rauhanturvaamisena, vuoden 1997 selonteosta alkaen on puhuttu selkeämmin kansainvälisestä kriisinhallinnasta, ja näin on tehty pesäeroa perinteisen rauhanturvaamisen ja kriisinhallinnan välille. Perinteisten rauhanturvaamisten keinojen ei siis katsottu olevan riittäviä vaativimpien operaatioiden toteuttamiseksi (VNS1995, 4–5). Tämän aluksi laajennetuksi rauhanturvaamiseksi kutsutun toiminnan katsottiin poikkeavan siinä määrin perinteisestä rauhanturvaamisesta, että syntyi tarve kriisinhallintalain muutokselle (VNS1997, 29). Jotta Suomi voisi osallistua Naton edellyttämiin vaativampiin kriisinhallintaoperaatioihin, muutettiin

Suomen rauhanturvaamista ja kriisinhallintaa käsittelevää lainsäädäntöä vuosina 1996 ja 2006.⁸²

Suomen puolustusministeriön mukaan Suomi ”on osallistunut lähes kaikkiin Naton toimeenpanemiin kriisinhallintaoperaatioihin” kylmän sodan jälkeisenä aikana⁸³ (IFOR - myöhemmin SFOR, KFOR, ISAF - myöhemmin operaatio Resolute Support). Ei siis ole ihme, että selonteissa Naton toiminnan kehitystä erityisesti 1990-luvun lopulta 2010-luvun alkuun on kuvattu Naton kriisinhallintaoperaatioiden kehityksen kautta. Tämä kehitys alkaa 1990-luvun Balkanin niemimaan operaatioista (IFOR/SFOR/KFOR), ja painopiste siirtyy 2000-luvun alussa Afganistanin ISAF-operaatioon. Vuoden 1995 selonteossa todettiin, että *”Suomelta puuttuu nopean toimintavalmiuden ja kansainvälisen yhteistoimintakyvyn omaava valmiusjoukko, joka voitaisiin YK:n tai Etyj-järjestön toimeksiannosta lähettää aikaisempaa vaativampiin humanitaarisiin tai rauhanturvatehtäviin”* ja että tällaiselta joukolta vaadittaisiin kykyä toimia osana monikansallista joukkoa (VNS1995, 24). Perusteluina Suomen ja Naton yhteistyön syventämiseen käytettiin entisen Jugoslavian alueelle suuntautuneista IFOR/SFOR-operaatioista saatuja oppeja, jotka osoittivat Suomen hallituksen retoriikan mukaan, että Suomella oli *”tahtoa ja kykyä vaativiin operaatioihin”*. IFOR/SFOR-operaatioita ja Suomen osallistumista Naton rauhankumppanuusohjelmaan luonnehdittiin *”merkittävimiksi rauhanturva- ja kriisinhallintavalmiuden kehittämiseen vaikuttaneiksi käytännön toimiksi”* (VNS97, 30).

Naton kumppanuustoiminta on saanut merkittävää huomiota puoleensa vuosien 2001–2012 selonteissa (VNS01, 25; VNS09, 44; VNS12, 61–62). Rauhankumppanuuden lisäksi on nostettu esille muun muassa Naton ja Venäjän sekä EU:n ja Naton väliset suhteet. Naton ja Venäjän välisiä suhteita on luonnehdittu keskeiseksi tekijäksi *”Euroopan vakaudelle ja turvallisuudelle”* (VNS01, 25). Myös Naton ja Venäjän välisten suhteiden merkitys Nato-Venäjä-neuvoston toiminnan puitteissa on pantu merkille (VNS04, 63) globaalin toimintaympäristössä vaikuttavien uhkien torjumisessa (VNS09, 43). Puolestaan vuoden 2004 selonteosta alkaen Naton ja EU:n välisiä yhteistyöjärjestelyjä kriisinhallinnan ja sitä edellyttävien suorituskykyjen osalta kuvataan korostetusti (esim. Berliini Plus-järjestelyt, VNS04, 52; Pooling and Sharing VNS2012, 43), mikä osaltaan viestii Suomen EU-Nato- yhteistyölle antamasta painoarvosta. Suomi on esittänyt kuitenkin huolensa mahdollisesta EU:n ja Naton välisen yhteistyön kilpailutilanteesta, josta suomalaisen arvion mukaan *”voi aiheutua jännitteitä transatlanttiseen turvallisuusyhteistyöhön”* (VNS04, 52). EU:n ja Naton välistä toimintaa kansainvälisessä kriisinhallinnassa on

⁸² Ennen kaikkea vuoden 2006 rauhanturvalain muutosta perusteltiin kuitenkin osallistumisella EU eikä Nato-johtoisin kriisinhallintaoperaatioihin. *FINLEX*. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sotilaallisesta kriisinhallinnasta ja eräksi siihen liittyviksi laiksi. HE 5/2006 vp, <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060005>, sivustolla käyty 10.7.2018.

⁸³ Puolustusministeriö. NATO. Nato ja Suomen Nato-yhteistyö. http://www.defmin.fi/tehtavat_ja_toiminta/puolustuspolitiikka/nato, sivustolla käyty 9.6.2019.

kuitenkin haluttu nähdä toisiaan täydentävinä, ei kilpailevina toimintoina (VNS12, 45).

Kun kriisinhallintayhteistyön katsottiin muodostavan Nato-kumppanuuden kulmakiven 1990-luvulla ja vielä vuosituhaten vaihteessa, jolloin painokkaasti todettiin, että ”kansainvälisistä järjestöistä ainoastaan Natolla on tällä hetkellä kykyä suoriutua sotilaallisesti vaativista kriisinhallintatehtävistä ja sotilaallisesta pakottamisesta” (VNS01, 18), vuoden 2004 selonteon diskurssista välittyy viesti Naton painopisteen muutoksesta laajemman kansainvälisen yhteistyön edistämiseksi. Vuoden 2001 selonteojen jälkeen globalisaation ja sen merkitystä tarkastelevien tekijöiden painotus selonteissa on ollut kasvava: Natoa kuvataan ”laaja-alaiseksi turvallisuuspoliittiseksi ja kriisinhallintaa harjoittavaksi monenkeskiseksi järjestöksi” (VNS2009, 40).

Naton kumppanuustoiminnan globalisoitumista käsitellään erityisesti 2000-luvun alkupuolen selonteissa: ”Nykyisellään liittokunnan huomio on kumppanuusyhteistyön osalta kiinnittynyt ensisijaisesti vähemmän kehittyneiden kumppanimaiden tukemiseen ja erityisesti niiden sitomiseen euroatlanttisiin arvoihin ja rakenteisiin puolustus- ja turvallisuussektorin kehittämisen avulla” (VNS04, 62). Naton muuttuminen hajanaisten kumppanien kerhoksi, josta vain pienen ryhmän kanssa Suomi identifioi itsensä, ajoi Suomen Nato-politiikan tietyllä tapaa identiteettipoliittiseen kriisiin.⁸⁴ Naton rauhankumppanimaana Suomi ei ollut enää rinnastettavissa muihin länsieurooppalaisiin valtioihin vaan esimerkiksi Kaukasian ja Keski-Aasian maihin. Myöhemmissä selonteissa on käsitelty Naton kumppanuuksien globalisoitumista ja ulottumista muun muassa Australiaan, Uuteen-Seelantiin, Japaniin ja Etelä-Koreaan. Lisäksi on käsitelty myös kumppanuuden ulottamista mahdollisesti Kiinan, Intian ja Brasilian kaltaisiin maihin, mikä laajentaisi Naton toiminnan painopistettä kauas sen alkuperäiseltä ydinalueelta. Selonteon retoriikka on tältä osin toteavaa, ei kantaaottavaa, mutta Suomen kannalta se tarkoittaisi epäsuotuisaa huomion kääntymistä pois Euroopasta (VNS12, 62).

Muiden kumppanimaiden erilaisuus, pois lukien sotilaallisesti liittoutumattomat Ruotsi, Itävalta, Irlanti ja Sveitsi, on kuitenkin koettu niin merkittävänä, että ainoa keino tehdä itsensä korostetummin näkyväksi Naton sisällä oli syventää Naton kanssa tehtävää yhteistyötä. Suomi alkoi toimia näin kaikilla rintamilla ja edistää maksimaalista politiikkaa kykenevimpien kumppanimaiden kanssa. Suomelle valikoivampi yhteistyö on tarjonnut mahdollisuuden kehittää Nato-kumppanuutta, Suomen sotilaallista kriisinhallinta- ja yhteistoimintakykyä sekä valmiutta Nato-joukkojen kanssa (VNS2012, 8). Erityisesti nopean toiminnan kyky sekä

⁸⁴ Nämä olivat sotilaallisesti liittoutumattomat Ruotsi, Itävalta, Irlanti ja Sveitsi, kuten vuoden 2004 selonteossa todettiin: ”Vastaavasti jäljelle jääneiden kumppanimaiden ryhmä on muuttunut yhä hajanaisemmaksi. Se koostuu ennen muuta viidestä länsieurooppalaisesta sotilaallisesti liittoutumattomasta maasta (Suomi, Ruotsi, Itävalta, Irlanti ja Sveitsi), Länsi-Balkanin maista sekä Kaukasian ja Keski-Aasian maista. Uusiksi kumppanuusmaiksi ovat lisäksi ehdolla Pfp-jäsenyyshakemuksensa jättäneet Serbia ja Montenegro sekä Bosnia- Hertsegovina” (VNS2004, 61).

yhteensopivuus Naton ja EU:n nopean toiminnan joukkojen ja suorituskykyjen kehittämisessä, yhdessä kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan kanssa, ovat olleet korostetusti esillä (VNS1997, 47; VNS2004, 59; VNS2009, 66; VNS2012, 43; VNS2012, 44–45). Yhteistyön syventämispyrkimykset ovat syventyneet 2010-luvun taitteesta alkaen. Ensimmäisenä esimerkkinä tästä kehityssuunnasta voidaan pitää kumppanimaiden mahdollisuutta osallistua NRF-joukkojen toimintaan (VNS2009, 41).⁸⁵ NRF-toimintaan osallistumisen keskeisiä periaatteita on kuvattu seikkaperäisesti vuoden 2012 selonteossa joukkojen rakenteen, suunnitteluperusteiden ja Suomen NRF-operaatioon joukoille asetettavien vaatimusten osalta (VNS12, 45).

Selonteissa on haluttu korostaa Suomen Nato-yhteistyön vapaavalintaisuutta ja kansallisen päätösvallan merkitystä: ”Naton kumppanimaiden osallistuminen NRF-toimintaan on aina luonteeltaan täydentävää. Kumppanimaa voi itse määritellä joukon lähtövalmiuden (10–60 vuorokautta). Kumppanimaiden osallistuminen NRF-toimintaan ei merkitse sitoutumista mahdollisiin operaatioihin, vaan joukkojen mahdollinen käyttäminen operaatioissa edellyttää aina erillistä kansallista päätöstä”. (VNS12, 45) Täten selontekojen diskursseissa on pyritty luomaan mielikuva siitä, että vaikka Suomi identifioikin itsensä ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimijaksi Naton jäsenmaiden ja kumppaneiden keskuudessa, se ei kuitenkaan ole ”täysin vietävissä” itse määrittämiensä turvallisuuspoliittisten intressien osalta. Vuoden 2016 selonteossa tiiviimpi yhteistyö Naton kanssa on viety astetta pidemmälle, josta Naton laajennettujen mahdollisuuksien kumppanuusyhteistyöstä on konkreettinen esimerkki (VNS2016, 25)

Suomen pyrkimys syventää yhteistyötä puolustusliitto Naton kanssa tulee tulkita halukkuutena kehittää asemaa Naton kumppanina. Voidaankin puhua eräänlaisesta ulko- ja turvallisuuspolitiikan identiteettipoliittisesta kysymyksestä. Samalla on syytä kuitenkin huomioida, että Suomelle on alkanut kehittyä lukuisia toisiaan tukevia kansainvälisen yhteistyön identiteettejä, kuten esimerkiksi eurooppalainen ja pohjoismaalainen identiteetti. Etenkin EU-identiteettiä on käytetty keinona Nato-identiteetin sisäistämiseksi, tavoitteena saada poliittinen hyväksyntä Suomen tiivistyneelle yhteistyölle Naton kanssa. Esimerkiksi rinnastamalla EU:n taisteluosaston toiminnan NRF:n toimintaan Suomen hallituksen on ollut helpompi saavuttaa poliittinen hyväksyntä Nato-yhteistyön syventämiseksi: koska kysymys on samoista joukoista ja suorituskyvyistä (VNS12, 45), lopulta päätös Suomen joukkojen käytöstä on vain poliittinen. Selonteossa todetaankin, että ”*Euroopan unioni, Nato, kahdenväliset ja alueelliset*

⁸⁵ Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan (UTVA) vuonna 2006 tekemän linjauksen mukaan Suomi saattoi osallistua NRF:n harjoitustoimintaan. Vuonna 2007 Suomi ilmaisi halukkuutensa yhdessä Ruotsin kanssa osallistua NRF:n täydentävään toimintaan. Suomen osallistuminen NRF:n alkoi vuonna 2008. *Suomen erityisedustusto Natossa*. Suomi ja Nato. <http://www.finlandnato.org/public/default.aspx?nodeid=31563&contentlan=1&culture=fi-FI>, sivustolla käyty 11.7.2018.

yhteistyömuodot (muun muassa Nordefco) eivät ole suorituskyykyjen kehittämässä toistensa kanssa kilpailijoita” ja että ”rinnakkainen osallistuminen varmistaa, ettei päällekkäisyyksiä synny, vaan yhteistyöfoorumit täydentävät toisiaan” (VNS12, 45). Tämä on selontekotekstin mukaan yleiseurooppalainen kehityssuunta, jossa ”eurooppalaiset valtiot, puolustusratkaisusta riippumatta, ovat yhä riippuvaisempia monikansallisesta puolustusyhteistyöstä sotilaallisten suorituskyykyjen ylläpitämiseksi, kehittämiseksi ja käyttämiseksi” (VNS12, 45). Selonteon mukaan EU:n ja Naton rakenteet ovat näistä kaikista keskeisimmät, mikä puoltaa hallituksen Suomen ja Naton välisen kumppanuusdiskurssin juurtumisen hallituksen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen retoriikkaan.

Voidaan siis kiistatta todeta, että Suomi on pyrkinyt vahvistamaan kumppanimaiden asemaa ja ilmaissut halunsa kuulua lähempien kumppaneiden kärkirhyhmään (VNS1997, 30; VNS2001, 34; VNS16, 26). Kun kansainvälisen kriisinhallinnan voidaan katsoa olevan Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan toissijainen tehtävä,⁸⁶ herää kysymys, onko Nato-yhteistyöllä siis pyritty lähentämään Suomea puolustusliiton kanssa kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella mahdollista Nato-jäsenyyttä silmällä pitäen.

Nato puolustusliittona ja Suomi mahdollisena Naton jäsenenä (Nato-optio)

Uskottavan itsenäisen puolustuksen ja sotilaallisen liittoutumattomuuden diskurssit muodostavat merkittävimmän viitekehyksen diskurssille Natosta puolustusliittona. Ero ensimmäiseen, eurooppalaisen Naton diskurssiin, syntyy siinä, että jälkimmäisessä diskurssin sisältö painottuu Naton laajentumisprosessin ja uusien jäsenmaiden, Naton jäsenmaiden turvallisuuspoliittisen linjan sekä Naton roolin kuvaamiseen Euroopassa sekä Naton, Yhdysvaltojen ja Venäjän välisten suhteiden kuvaamiseen Suomen lähiympäristön kehityksen näkökulmasta. Eurooppalaisen Naton diskurssissa Suomi ottaa aktiivisen tarkkailijan roolin ja ikään kuin tarkastelee lähialueen toimintaympäristön kehitystä. Natoa puolustusliittona käsittelevässä diskurssissa Natoa käsitellään puolestaan puhtaasti puolustusliittona sen artikla 5:n mukaisen perustehtävän eli uhkakuvien torjumisen, pelotteen (ydinpelote) ja sitä edellyttävien suorituskyykyjen kautta.

Naton perinteinen rooli on korostetusti esillä vuosien 1995–2001 selonteissa: *”NATOn perustehtävänä säilyy strategisen tasapainon ja vakauden ylläpitäminen Euroopassa ja jäsenmaiden yhteinen puolustus”*

⁸⁶ Puolustusvoimien tehtävät ovat: 1) Suomen sotilaallinen puolustaminen, 2) Muiden viranomaisten tukeminen ja 3) osallistuminen kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan ja sotilastehtäviin muussa kansainvälisessä kriisinhallinnassa. *FINLEX*. Laki puolustusvoimista (11.5.2007/551). <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070551>, 29.5.2016.

(VNS97, 34), ja vastaavasti *”NATOn perustehtävänä on strategisen vakauden ylläpitäminen Euroopassa ja jäsenmaiden yhteinen puolustus”* (VNS01, 14). Yhteisen puolustuksen merkityksen korostamisessa tapahtuu muutos vuoden 2004 selonteossa, jossa todetaan Naton puolustustehtävän säilyvän, mutta *”käytännössä vaativien kriisinhallintatehtävien merkitys korostuu sen toiminnassa, myös etäämpänä Euroopasta”* (VNS04, 71). Vuosien 2004–2012 selonteista alkaen Artikla 5:n merkitys on laskeva. Selontekotekstistä välittyy hieman kaksijakoinen käsitys Naton toiminnan merkityksestä: onko kysymys kriisinhallitsijasta vai puolustusliitosta?

Naton puolustuksellista ulottuvuutta on pyritty korostaman toistuvalla kirjoitustaktiikalla. Esimerkiksi vuoden 2004 selonteossa ensiksi todetaan Naton perustehtävän kuuluvan kylmän sodan aikakaudelle ja kylmän sodan jälkeisenä aikana painopisteen kuitenkin siirtyneen sotilaalliseen kriisinhallintaan ja uusien uhkien torjumiseen. Artikla 5:n merkitys kuitenkin säilyy, mutta todelliset keinoja (muun muassa ydinpelote) on vähemmän:

”Kollektiivisen puolustusvelvoitteen ja sen vaatiman sotilaallisen rakenteen ylläpito oli Naton keskeinen tehtävä ja olemassaolon perusta kylmän sodan ajan. Yhteinen puolustus perustuu Washingtonin sopimuksen 5 artiklan sisältämään keskinäiseen turvatakuuseen...Naton integroidun sotilaallisen järjestelmän uudistamisessa painopiste on kriisinhallinnassa ja uusiin uhiin vastaamisessa, mutta liittokunnan alueen puolustuksen tarpeet otetaan edelleen huomioon. Ydinpelote säilyy osana liittokunnan strategiaa, joskin sen merkitys on ratkaisevasti vähentynyt uhkakuvien muuttuessa.” (VNS04, 58)

Vuoden 2009 selonteossa Naton puolustuksellista ulottuvuutta painotetaan vieläkin voimallisemmin: *”samalla kun kriisinhallintatehtävät ovat korostuneet, kollektiivinen puolustus on säilynyt liittokunnan ydintehtävänä”* (VNS09, 16). Selonteossa kuvataan, kuinka kollektiivinen puolustus laajenee kattamaan koskemattomuuden turvaamisen Naton jäsenmaiden lisäksi myös euroatlanttisen alueen ulkopuolella (VNS09, 32). Nato on siis *”poliittissotilaallinen liittokunta, jonka olemassaolon perustana on Pohjois-Atlantin sopimus ja sen 5. artikla”* (VNS09, 63) ja jonka yksi ”kolmesta ydintehtävästä” on yhteinen puolustus (VNS12, 29). Näin vahvistetaan kuvaa Natosta kovan sotilaallisen turvatakuun omaavana puolustusliittona. Naton puolustuksellista roolia on haluttu korostaa, vaikka sen toiminnan painopiste onkin 2000-luvun alkupuolella siirtynyt sotilaalliseen kriisinhallintaan ja kumppanuustoiminnan kehittämiseen. Mikä selittää tämän kehityssuunnan ja onko Suomen suhtautuminen Natoon jotenkin muuttunut kylmän sodan jälkeisenä aikana?

Vuoden 2016 ja 2017 selonteissa muutos edeltäjiinsä on kuitenkin vielä voimakkaampi. Enää ei puhuta yhteisen puolustuksen ”säilymisestä” yhtenä kolmesta ydintehtävästä, vaan sen merkitystä painotetaan keskeiseksi, jopa keskeisimmäksi Naton tehtävistä kuten vuoden 2017 puolustuspoliittisessa selonteossa todetaan: *”Nato on palauttanut toimintansa jäsenvaltioiden puolustamiseen liittokunnan ydintehtävänä. Useammat Nato-maat*

panostavat aikaisempaa enemmän” (VNS17, 3). Selonteissa kuvattu 2000-luvun alkupuolen tasapainottelu Naton yhteisen puolustuksen ja kriisinhallinnan välillä tulee päätökseensä ja Natosta voidaan puhua nyt selkeämmin puolustusliittona. Herää kysymys, miksi Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa diskurssissa Natosta on puhuttu niinkin voimallisesti puolustusliittona 2000-luvun alkupuolella, kun liittokunta itse on nähnyt tämän tehtävän merkityksen vähentyneen kyseisenä ajanjaksona.

Toisaalta Natoa puolustusliittona käsittelevässä diskurssissa määritellään Suomen suhdetta mahdolliseen Nato-jäsenyyteen. Etenkin 1990-luvun selonteissa tässä diskurssissa Suomi asemoi itsensä Natoon, mutta ei sen toiminnan piiriin kuuluvana vaan ulkopuolisena maana, korostaen sotilaallisesti liittoutumattoman maan asemaa. Vuoden 1995 selonteossa Suomen suhtautuminen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen oli selkeän torjuva: *”Suomi ei ole Keski-Euroopan maiden tavoin hakemassa NATOn jäsenyyttä. Suomella on toimiva puolustusratkaisu eikä Suomi koe turvallisuusvajetta”* (VNS95, 41). Suomen linjan liittoutumiskysymystä kohtaan voidaan kuitenkin katsoa muuttuneen aavistuksen verran avoimemmaksi sitten vuoden 1997 selonteon, jossa todettiin että *”Puolustusratkaisu voi perustua joko sotilaalliseen liittoutumattomuuteen tai liittoutumiseen”* (VNS1997, 47). Liittoutumattomuuden perusratkaisusta haluttiin kuitenkin pitää edelleen kiinni, oli kysymys sitten Natosta tai jostain toisesta sotilaallisesta liittoumasta:

”Suomi on kylmän sodan jälkeen määritellyt linjakseen sotilaallisen liittoutumattomuuden... Suomeen ei kohdistu sellaisia sotilaallisia uhkia, joiden ennalta ehkäisemiseen tai torjumiseen sotilasliiton turvallisuustakuut voitaisiin arvioida tarpeellisiksi. Sotilaallinen liittoutuminen on kaikissa tilanteissa kysymys, jota on arvioitava turvallisuuspolitiikan kokonaisuuden osana. Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus tukee Pohjois-Euroopan vakautta.” (VNS97, 47)

Vuoden 2004 selonteossa Suomen linjan voidaan kuitenkin katsoa selkeästi muuttuneen, kun todetaan että *”liittokunnan jäsenyyden hakeminen säilyy Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan mahdollisuutena jatkossakin”* (VNS04, 80). Tämä linjaus saa jatkoa vuoden 2009 selonteossa, jossa on kartoitettu laajemmin mahdollisen liittoutumisen vaikutuksia. Selonteossa todetaan, että Nato-jäsenyydellä *”olisi ennaltaehkäisevä, Suomen turvallisuutta vahvistava vaikutus”* ja että Suomella on edelleen olemassa *”vahvoja perusteita hakea Nato-jäsenyyttä”* (VNS2009, 67–68, 87). Reilussa vuosikymmenessä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa suhteessa Nato-jäsenyydskysymykseen on siis tapahtunut lähes täyskäännös. On siirrytty tilanteeseen, jossa aikaisemman kielteisen kannan sijaan Suomen tulisi voimakkaasti harkita Nato-jäsenyyden hakemista. Näin ollen Nato-optioretoriikka on tullut jäädäkseen Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen diskurssiin. Vastaavasti vuoden 2012 selonteko jättää Nato-oven raolleen (VNS2012, 77) ja edelleen vuoden 2016 selonteossa todetaan että, *”Suomi pitää yllä mahdollisuutta*

hakea jäsenyyttä Natossa seuraten tarkasti turvallisuusympäristössä tapahtunutta muutosta” (VNS16, 9).

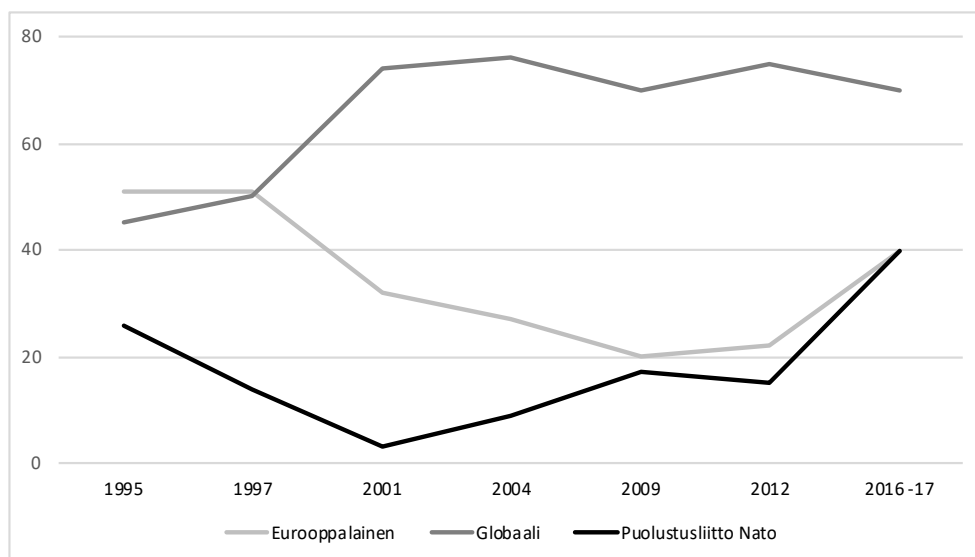
Onko hallituksen tavoitteena ollut viestiä siitä, että Nato on puolustusliitto, jonka jäsen Suomi ei ole, eikä ehkä koskaan tule olemaankaan vai se, että Nato on puolustusliitto, jonka jäsen se haluaisi olla? Tämä jää lukijan kannalta epäselväksi, sillä selonteissa ei koskaan selvästi sanota, mikä Suomen tulevaisuuden linja Natoon on. Sen sijaan erilaisia vaihtoehtoisia kehityskulkuja Naton sekä Suomen ja Naton välisten suhteiden kehityksestä kuvataan seikkaperäisestikin. Nato-option luominen ja sen voimallinen esiintuominen myöhemmissä 2000-luvun selonteissa viittaa mielestäni enemmän jälkimmäiseen vaihtoehtoon – Suomi kieltää itseltään Nato-jäsenyyden, jonka ”salarakas” se oikeastaan jo on ja haluaisi olla myös tulevaisuudessa. Vaikka Suomen identiteettipoliittinen kehys tässä diskurssissa suhteessa Natoon on pohjimmiltaan passiivinen, ”ei-Naton jäsen”, vihjailut tilanteen mahdollisesta muuttumisesta tulevaisuudessa ovat todellisia. Nato-optio-diskurssi on tullut jäädäkseen.

5.4 SUOMEN TURVALLISUUSPOLITIIKASSA TAPAHTUNUT MUUTOS SUHTEESSA NATO- KYSYMYKSEEN

Kuvattuani Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisimmät Natoa ja Suomen ja Naton välistä suhdetta käsittelevät diskurssit kylmän sodan jälkeisenä aikana pyrin seuraavaksi analysoimaan niiden välisissä suhteellisissa painotuksissa tapahtuneita muutoksia. Laadullisen analyysin sijaan fokukseni on siis nyt määrällisessä analyysissä, jossa kvantifioin selontekojen Natoa käsitteleviä tekstikappaleita suhteessa selonteon kaikkien Natoa käsittelevien tekstikappaleiden määrään. Muodostaaksemme kokonaisvaltaisemman käsityksen siitä, mikä kunkin diskurssin suhteellinen osuus Suomen hallituksen Nato-retoriikassa on ollut, tavoitteenani on tunnistaa kustakin selonteosta määrällisesti eli suhteellisesti eniten painoarvoa saaneet Nato-diskurssit ja Suomen ja Naton välistä suhdetta kuvaavat identiteettipoliittiset kehukset.

Seuraavassa kuviossa on käsitelty diskurssien prosentuaalisten osuuksien kehittymistä vuoden 1995 selonteosta vuosien 2016–2017 selontekoihin.⁸⁷

⁸⁷ Tutkimustulosten vertailukelpoisuuden näkökulmasta vuosien 2016–2017 selontekoja on käsitelty yhtenä tutkimuksen analyysiyksikkönä, sillä aikaisemmissa 1995–2012 ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittisia osuuksia ei ole eriytetty toisistaan.

Kuvio 1 Nato-diskurssien prosentuaalinen (%) painotus valtioneuvoston selonteissa 1995–2017

Suhteellisesti merkittävimmäksi⁸⁸ Natoa käsitteleväksi diskurssiksi on muodostunut Natoa globaalina toimijana kuvaava diskurssi. Sen merkitys 2000-luvun selonteissa on kiistaton, sillä käytännössä yli 70 prosenttia Natoa käsittelevistä tekstikappaleista kytkeytyy tavalla tai toisella tähän diskurssiin. Ensiksi diskurssin kautta on kuvattu Naton roolia keskeisenä kansainvälisen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen yhteistyön foorumina. Toiseksi merkittävimmäksi diskurssiksi Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa suhteessa Nato-kysymykseen muodostuu eurooppalaisen Naton diskurssi. Vasta kolmanneksi merkittävin on Nato puolustusliittona -diskurssi, jonka yhteydessä Suomen Nato-jäsenyys rajataan kerronnan ulkopuolelle, ja Suomesta puhutaan sotilaallisesti liittoutumattomana maana. Tämä löydös voi vaikuttaa yllättävältä, sillä Suomessa käydyissä turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa keskusteluissa Nato on ollut tapana kehystää ja mieltää nimenomaan kovana sotilasliittona. On kuitenkin huomattava, että Nato puolustusliittona -diskurssin painotus on alhaisin vuoden 2001 selonteissa, mutta vuoden 2009–2012 selonteissa sen suhteellinen merkitys alkaa jälleen kasvaa.

Miten Nato-politiikkamme on muuttunut kokonaisuudessaan? Kuviosta 1 on tunnistettavissa kolme turvallisuuspoliittista kietoutumispistettä, joissa Natoa käsittelevien diskurssien suunta muuttuu. Kutsun näitä suomalaisen Nato-politiikan kolmeksi keskeiseksi ajanjaksoksi. Ensimmäinen niistä

⁸⁸ Luvun kolme tutkimusmenetelmäosion kuvaukseen viitaten kunkin Nato diskurssin suhteellinen (%) prosentuaalinen osuus eli painoarvo on laskettu suhteessa kyseessä olevan selonteon Natoa käsittelevän diskurssin tekstikappaleiden lukumäärään, eli jaettu kyseisen selonteon Natoa käsittelevien tekstikappaleiden yhteenlasketulla lukumäärällä. Koska yhdessä selonteon tekstikappaleessa (koodausyksikkö) voi esiintyä useampiakin Natoa ja/tai Suomea käsittelevä diskursseja, selonteon yhteenlasketut diskurssien prosentuaaliset osuudet ylittävät sata prosenttia.

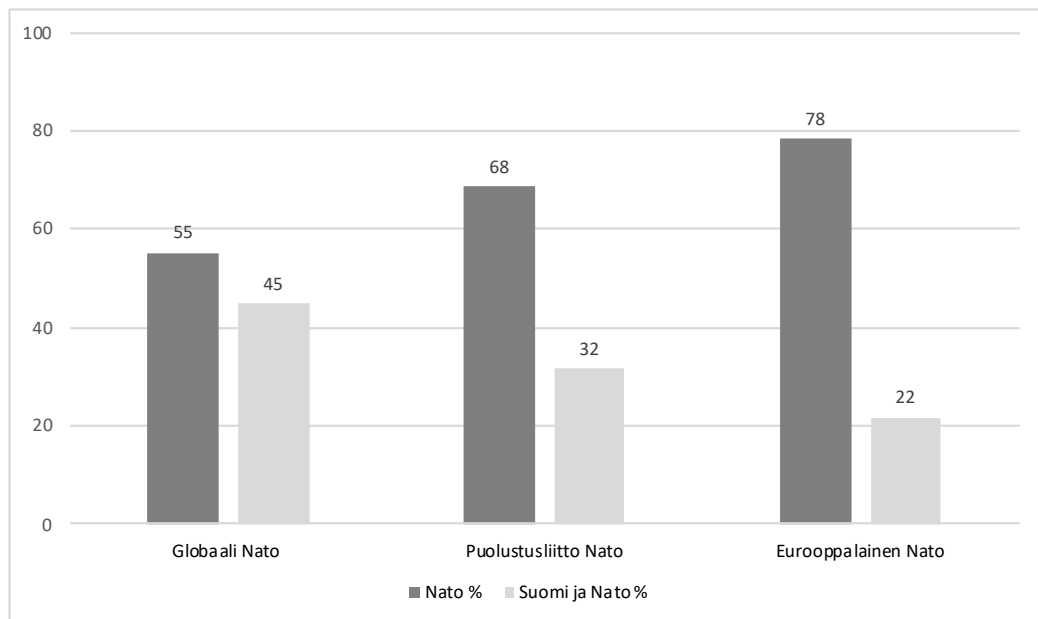
käsittää 1990-luvun puolivälin ja lopun selonteot. Kutsun tätä ajanjaksoa *kylmän sodan perinnön aikakaudeksi*. Tuolloin valtioneuvoston selonteot kuvasivat Naton toiminnan painopistettä ennen kaikkea eurooppalaisena alueellisena toimijana, ja Naton laajentumisteemaoli erityisen voimakkaasti esillä. Kansainvälispoliittisesti tarkasteltuna ajanjakso sijoittuu aikakauteen ennen terrorismin vastaisen sodan alkua. Tuona ajanjaksona ”eurooppalaisen Naton diskurssi” on voimakkain, vaikka globaalin Naton diskurssin painoarvon on jo tosin nousussa.

Toinen tunnistettava on vuodesta 2001 vuoteen 2012 kestävä ajanjakso, jota leimaa *globalisaation ja keskinäisriippuvuuden merkityksen kasvu ja Naton kumppanuustoiminnan kehittäminen*. Selonteoissa kuvataan Naton muutosta laaja-alaiseksi turvallisuuden ja kumppanuuksien verkostoksi, jonka luonnollinen osa Suomesta on muodostunut. Tämä ilmenee kuviossa 1 eurooppalaisen Naton diskurssin merkityksen laskuna vuosien 2001–2012 välillä. Mielenkiintoista on myös huomata, että Natoa puolustusliittona käsittelevä diskurssi kehittyi samansuuntaisesti vuoden 2001 selontekoon saakka, jonka jälkeen jälkimmäisen merkitys alkaa kasvaa. Natoa puolustusliittona käsittelevästä diskurssista alkaa muodostua vastavoima globaalin Naton diskurssille.

Kolmas ajanjakso alkaa vuoden 2012 selontekojen jälkeen, jolloin eurooppalaisen Naton ja puolustusliitto Naton diskurssit kääntyvät selkeään nousuun ja kohtaavat toisensa, mutta eivät kuitenkaan yllä aivan vielä globaalin Naton diskurssin tasolle. Diskurssien saaman painoarvon näkökulmasta voidaan siis puhua eräänlaisesta paluusta menneisyyteen, eräällä tapaa 1990-luvun turvallisuuspolitiikan mittasuhteisiin palaamisesta. Diskurssissa tapahtunut painopisteen muutos myötäilee Naton institutionaalisten diskurssien kehityksen vastaavaa kehityskaarta, epäsymmetrian ja epävarmuuden aikakautta, jolloin korostuu sekä globaalin että lokaalin Naton merkitys. Eurooppalaisen Naton roolin korostamisen osalta selonteoissa tehdään paluuta 1990-luvun kerronnan painopisteytykseen, mutta ennen kaikkea korostetaan Naton puolustuksellisen ulottuvuuden merkitystä paljon 1990-lukua selkeämmin. Vuosien 2016 ja 2017 selonteosta muodostuu Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen käännekohta suhteessa Naton kysymykseen. Nato kehystetään jälleen merkittäväksi eurooppalaiseksi toimijaksi, mutta ennen kaikkea puolustusliitoksi, jolla on kova sotilaallinen turvatakuu.

Koska tunnistamissani politiikkadiskursseissa on käsitelty sekä Naton omaa kehitystä että Suomen ja Naton välisiä suhteita, ei Naton institutionaalisten diskurssien ja Suomen hallituksen Natosta rakentamien Nato-politiikkadiskurssien välille voida laittaa suoraa yhtäläisyysmerkkiä. Suomen turvallisuuspoliittisessa kerronnassa kysymys on nimenomaan Naton merkityksen kuvaamisesta Suomen turvallisuuspoliittisessa viitekehyksessä, johon liittyy selkeä Suomi-näkökulman rakentaminen, kun taas Naton institutionaaliset diskurssit keskittyvät puhtaasti Naton oman toiminnan kuvaamiseen. Vastataksemme siis kysymykseen siitä, mikä on

ollut Suomen hallituksen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linjan merkittävin Nato-kehystys Suomen ja Naton välisten suhteiden kannalta, tulee kyetä arvioimaan kussakin diskurssissa esiintyvien Suomen ja Naton välistä suhdetta kuvaavien kehysten suhteellisia osuuksia. Seuraavassa kuviossa on esitetty prosenttiosuudet Suomen ja Naton välistä suhdetta kuvaavista painotuksista tunnistamani kolmen Natoa käsittelevän diskurssin osalta vuosien 1995–2017 valtioneuvosten selonteissa.

Kuvio 2 Valtioneuvoston selontekojen Nato-diskurssit ja Nato-Suomi kehysten prosentuaaliset (%) osuudet valtioneuvoston selonteissa 1995–2017

Kuviosta 2 on huomattavissa, että Suomi-kehys liittyy tyypillisemmin globaalin Naton diskurssiin, jossa Suomi on kuvattu Naton rauhankumppanina ja Nato Suomen ystävänä. Suomen rauhankumppanuussopimuksen allekirjoittamisen jälkeen Suomen yhteistyö Naton kanssa on lisääntynyt, ja sitä on perusteltu nimenomaan kehittyvän kriisinhallintayhteistyön asettamien vaatimusten mukaisesti. Samalla diskurssi myös heijastaa aikaisemmin keskusteltuja identiteettipoliittisia valintoja – vaikka Suomi onkin pidättäytynyt hakemasta Nato-jäsenyyttä, on sen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja lähentynyt liittokuntaa Nato-kumppanuuden kautta 1990-luvulta nykypäivään. Vastaavasti Natoa puolustusliittona ja eurooppalaisena toimijana käsittelevien diskurssien Suomi-kehykset eivät esiinny tutkimusaineistossa yhtä usein: esimerkiksi kuvattaessa Natoa puolustusliittona, Suomi-näkökulma on kiinnitetty vain joka kolmanteen ja eurooppalaisen Naton osalta vain joka viidenteen Natoa käsittelevään tekstikappaleeseen. Eurooppalaisen Naton diskurssissa Suomen asema suhteessa Natoon on jo lähtökohtaisesti Natoa ulkopuolelta tarkasteleva,

mutta Natoa puolustuksellisesta näkökulmasta tarkasteltavan diskurssin osalta sitä voidaan pitää taktisena valintana. 2010-luvun selonteista nimittäin välittyy toisenlainen viesti suhteessa Suomen ja Naton väliseen yhteistyöhön. Vuosien 2016 ja 2017 selonteista mielenkiintoiset tekee se, että Naton kumppanuutta käsitellään yhä voimakkaammin osana kansallisen puolustuksen diskurssia:

”Sotilaallisen yhteistyön jatkuva kehittäminen Naton kanssa on yksi keskeisistä osatekijöistä”, jotta Suomi voi pitää ”yllä” ja kehittää ”kansallista puolustusta ja suorituskykyä” oman alueensa puolustamiseksi.” (VNS16, 26)

ja vastaavasti

”Suomi edistää Naton laajennettujen mahdollisuuksien kumppanuuden sekä Naton, Suomen ja Ruotsin välisen (28+2) yhteistyön syventämistä hyödyntäen avoinna olevat mahdollisuudet...s Puolustuskykyä kehitettäessä otetaan jatkossakin huomioon puolustusyhteistyön mahdollisuudet ja kansainvälinen yhteensopivuus sekä varmistetaan siitä, ettei mahdolliselle sotilaalliselle liittoutumiselle muodostu käytännön esteitä.” (VNS17, 16)

Vaikka Suomen ja Naton yhteistyö ei siis sisällä artikla 5:n mukaisia puolustusvelvoitteita kuten vuoden 2016 selonteossa on edelleen todettu, se loogisesti mukailee Suomen hallituksen myönteisemmäksi hivuttautunutta Nato-politiikan suuntaa. Samoilla perusteilla Suomi myös tiivistää yhteistyötä Yhdysvaltojen kanssa: voidaan siis hyvillä perusteilla puhua Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan atlantisoitumisesta.⁸⁹ Transatlanttisen yhteistyön merkitys Yhdysvaltojen kanssa onkin kasvava teema uusimmassa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa,⁹⁰ ja yhteistyö on edelleen tiivistynyt Suomen ja Yhdysvaltojen allekirjoittaman kahdenvälisen puolustusyhteistyösopimuksen kautta.⁹¹ Kansallisen puolustuksen uskottavuutta ei siis nyt pelkästään haeta Naton mahdollisista turvatakuista, vaan ennen kaikkea sitä haetaan Yhdysvalloilta saatavasta sotilaallisesta tuesta.

Tässä luvussa olen väittänyt, että vaikka Suomen Nato-politiikkaa on keskeisesti määrittänyt Suomen identifioiminen Naton ystäväksi ja kumppaniksi, hallituksen ”Nato-retoriikan” häilyvyys luo lähtökohdan erilaisille Natoon perustuville tulkinnoille. Nato voi olla yhtäältä keskeinen eurooppalainen turvallisuuden tuottaja, globaali kriisinhallitsija ja kumppani tai perinteinen Artikla 5:n mukainen puolustusliitto. Kaikki nämä näkökulmat suhteessa Naton käsittelyyn ovat periaatteissa oikeansuuntaisia. Kysymys on vain siitä, miten kukin puhuja haluaa Naton mieltää ja

⁸⁹ ”Yhdysvaltain sitoutuminen Natoon ja sotilaallinen panostus Eurooppaan on jatkossakin olennaista Suomen turvallisuuden kannalta. Sen kanssa kahdenvälisesti ja Natossa harjoitettu yhteistyö on tarpeen Suomen kansallisen puolustuskyvyn kannalta” (VNS16, 24).

⁹⁰ ”Suomi tiivistää ”turvallisuuspoliittista ja puolustusyhteistyötä Yhdysvaltain kanssa tavoitteenaan vahvistaa kansallista puolustuskykyä ”kehittämällä ”erityisesti yhteistoiminta kykyä”, materiaaliyhteistyötä ja koulutus- ja harjoitusyhteistyötä” (VNS16, 24).

⁹¹ *Helsingin Sanomat*: Suomi, Ruotsi ja Yhdysvallat allekirjoittivat kolmenvälisen aiejulistuksen puolustusyhteistyöstä. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005670938.html>, sivustolla käyty 16.7.2018.

millaiseksi toimijaksi hän haluaa Naton kehystettävän. Näistä moninaisista tulkinnan mahdollisuuksista johtuen Nato on mitä verrattomin poliittisen retoriikan kohde. Poliittisella kentällä vallitsee hyvinkin erilaisia tulkintoja Naton roolista ja merkityksestä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Mitä ovat nämä erilaiset tulkinnat ja ketkä niitä ovat esittäneet? Seuraavissa luvussa keskityn tarkastelemaan Natosta rakennettua poliittista retoriikkaa Suomen eduskunnassa käydyssä turvallisuuspoliittisessa keskustelussa.

6 NATO-RETORIikka SUOMEN TURVALLISUUSPOLIITTISESSA KESKUSTELUSSA

“Suomalaisessa Nato-keskustelussa on usein huomautettu, että se perustuu liian vähäiseen tietomäärään. Niin Nato-vastustusta kuin sen puolustamista on pidetty tunnepohjaisena.” Näin kirjoitti tutkija Tuomas Forsberg Nato-kirjassaan vuonna 2002 (Forsberg 2002, 14–15). Onko Nato-keskustelu enemmän tunteiden sävyttämää retoriikkaa kuin koviin faktoihin ja järkeen vetoavaa argumentaatiota? Voiko Natosta keskustella yhdistämällä järkeä ja tunteita? Tässä luvussa analysoin valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden 1995–2017 pohjalta käytyjä Nato-aiheisia lähete- ja palautekeskusteluja. Yksi tämän luvun tavoitteista on saada selville, millä retorisella tasolla suomalaista Nato-keskustelua on käyty. Tutkimusaineistoni käsittää 915 Nato-aiheista kansanedustajan eduskunnan täysistunnoissa pitämää puheenvuoroa (N=915). Luvun aluksi taustoitan suomalaista Nato-keskustelua käsittelevää tutkimusta. Tämän jälkeen siirryn tutkimustulosten empiiriseen osaan alaluvuissa 6.2–6.5. Tarkastelen eduskuntapuheiden pohjalta syntynyttä Nato-retoriikkaa Aristoteleen retoristen vaikuttamisen keinojen kautta. Tunnistan myös neljän puhujatyypin typologian, ja analysoin luvussa viisi tunnistamani Natoa käsittelevien politiikkadiskurssien heijastumista eri puhujatyyppeihin Nato-puheenvuoroihin.

6.1 SUOMALAISTA NATO-KESKUSTELUA KÄSITTELEVÄ AIKAISEMPI TUTKIMUS

Suomessa Natosta käydystä keskustelusta on usein välittynyt mielikuva jäsenyydestä puolesta ja vastaan puhuvien välisenä mittelonä: Natosta puhutaan suurella tunnelatauksella faktojen jäädessä usein sivurooliin. Mielenkiintoisen Nato-keskustelusta tekee se, ettei Natosta ei ole olemassa yhtä ja oikeaa, neutraalia mielikuvaa. Ei siis ihme, että suurelle yleisölle Nato on tuntematon kummajainen, jota käsittelevä tieto on rakennettu vuoroin mielikuvien, fiktion ja faktojen ympärille.

Tutkija Tuomas Forsberg on esittänyt Nato-kirjassaan tulkintoja Suomessa käydyin Nato-keskustelun eri aalloista ja ulottuvuuksista. Aalloilla Forsberg viittaa ajanjaksoihin, joiden kautta Suomen suhteen kehitystä voidaan kuvata. Ulottuvuuksilla hän puolestaan tarkoittaa tapaa, jolla Suomen ja Naton välisestä suhteesta on puhuttu. Forsbergin tutkimus keskittyy Suomen ja Naton välisen suhteen alkutaipaleelle, 1990-luvun alkupuolelta vuosituhannen vaihteeseen. Hän tunnistaa neljä merkittävää Nato-keskustelun aaltoa, ja Nato-keskustelun ulottuvuudet puolestaan

ankkuroituvat kolmen pääteeman, turvallisuuden, vaikutusvallan ja identiteetin ympärille. Forsbergin mukaan julkinen Nato-keskustelu alkoi Suomessa vuosina 1991–1992. Forsberg nimittää tätä ajanjaksoa ensimmäiseksi Nato-jäsenyyskeskustelun aalloksi. Ensimmäiset syksyllä 1993 käydyt keskustelut eivät olleet politisoituneita, “sillä mikään suurista puolueista ei halunnut liputtaa Nato-jäsenyyden puolesta” (Forsberg 2002, 265).⁹² Tämä kertookin aiheen arkaluonteisuudesta. Natosta ei voitu puhua ääneen ilman, että sillä olisi ollut vaikutusta poliittisten puolueiden mahdolliseen kannatukseen. Natosta muodostui siis heti alkuun poliittinen teema, jolla poliitikkoja vahvasti stigmatisoitiin ja asemoitiin Naton kannattajiksi ja vastustajiksi. Tämän lähtökohdan ymmärtäminen on edelleen tärkeää, ja se vaikuttaa suomalaiseen Nato-keskusteluun edelleenkin. Juuri tästä syystä Nato-keskustelun ensimmäinen aalto oli luonteeltaan mahdollisimman epäpoliittinen, ja mahdollista liittoutumista käsiteltiin lähinnä teoreettisista lähtökohdista.

Forsbergin tunnistama Nato-keskustelun toinen aalto oli kanta-aottavampi ja ajoittui Naton ensimmäisen laajentumiskierroksen (1994–1999) yhteyteen. Toisen aallon aikana Nato kehystettiin nimenomaan puolustusliitoksi, josta Suomi voisi hakea lisäturvaa kansalliseen puolustukseen. Forsbergin tunnistamaa kolmatta Nato-keskustelun aaltoa (1999–2003), joka alkoi toisen laajentumiskierroksen jälkeen, puolestaan leimasi vaikutusvalta-argumentti, jossa Nato-jäsenyys kuvattiin Suomen suhteellista ulko- ja turvallisuuspoliittista asemaa tasapainottavana tekijänä EU-jäsenyyden vanavedessä. Vaikutusvalta-argumentti on nimenomaan Nato-jäsenyyskeskustelua ohjaava ja jäsenyyden puolesta puhuva argumentti, jonka mukaan Suomen tulisi päästä vaikuttamaan tärkeisiin Naton kehityksen suuntaa ohjaaviin asiakysymyksiin. Suomen jättäytyminen Naton ulkopuolelle kuvattiin vapaamatkustamisena, jota muut liittoutuneet EU-maat eivät Suomen näkökulmasta seuranneet suotuisasti (Forsberg 2002, 266–267).

Eräs keskeinen Forsbergin tunnistaman kolmannen aallon ulottuvuus liittyy Naton laajentumisprosessiin (Forsberg 2002, 267), jossa niin kutsutulla ulkopoliittisella identiteettikysymyksellä on suuri merkitys. Identiteettipoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna Suomi tietoisesti päätti olla hakematta Nato-jäsenyyttä samanaikaisesti Keski- ja Itä-Euroopan maiden kanssa, koska se ei halunnut identifioitua entisten sosialististen Varsovan liiton maiden kanssa. Tämä identiteettipoliittinen argumentti on ollut käytössä niin Nato-jäsenyyttä vastustavien kuin myös kannattajienkin keskuudessa, jotka ikään kuin odottavat sopivaa hetkeä jäsenyyden hakemiselle. Toinen kielteinen identiteettipoliittinen tulkinta puolestaan liittyi ”puolueettoman maan” identiteetin säilyttämiseen. Nato-jäsenyyttä vastustavat tahot pitivät Suomen ulkopoliittista puolueettomuutta liikkumavaran mahdollistajana. Nato-jäsenyyden myötä Suomi olisi

⁹² Poikkeuksena tähän muodostivat Nuorsuomalaiset, joita ei valittu eduskuntaan vuoden 1999 eduskuntavaaleissa (Forsberg 2002, 265).

ajautunut osaksi Yhdysvaltojen ohjailemaa sotakoneistoa: ”kielteisessä mielikuvassa Nato nähdään jäsenvaltioista irrallaan olevana organisaationa, eräänlaisena omavoimaisena Yhdysvaltojen johtamana rikkaiden maiden sotilaallisena nyrkkinä, joka pitää yllä epäoikeudenmukaista maailmanjärjestystä ja vetää Suomenkin mukanaan kansainvälisen oikeuden vastaisiin tai muuten tarpeettomiin sotiin” (Forsberg 2002, 277). Myönteisestä Nato-jäsenyyttä kannattavasta identiteettipoliittisesta tulkinnasta tarkasteltuna jäsenyys sinetöisi Suomen osallisuuden länsimaisten, demokratiaa ja oikeusvaltioperiaatetta puolustavien ystävien arvoyhteisössä (Forsberg 2002, 287).

Forsbergin (2002) hahmottelema neljäs Nato-keskustelun aalto puolestaan alkoi Naton toisen laajentumiskierroksen myötä vuonna 2004. Hänen mukaansa tässä aallossa tulisivat painottumaan 2000-luvun taitteen uudet turvallisuuspoliittiset teemat, kuten terrorismin vastainen taistelu sekä Naton ja Venäjän välisten suhteiden parantuminen. Jatkaakseni Forsbergin esittämien Nato-keskustelun aaltojen ja ulottuvuuksien tutkimusta (Forsberg 2002, 267), on aika tunnistaa mistä suomalaisen Nato-keskustelun neljännen ja ehkä sitä seuraavien aaltojen jälkeen on tapahtunut. Miten suomalainen Nato-keskustelu on kehittynyt 2000-luvulla? Tämän tutkimuksen tavoitteena on laajentaa Nato-keskustelun tarkasteluperspektiiviä niin, että se kuvaisi Natosta käytyä poliittista keskustelua laajemmin kuin pelkkänä ”Nato-jäsenyyskeskusteluna”.

Lukuun viisi viitaten Nato-jäsenyyskysymys on kuitenkin vain yksi Nato-retoriikan tematiikoista, ja Natosta voidaan puhua myös monissa muissa diskursiivisissa konteksteissa. Esimerkiksi Naton roolin merkityksestä Suomen lähialueella voidaan puhua ilman, että sillä olisi implisiittistä tai eksplisiittistä yhteyttä mahdolliseen Suomen Nato-jäsenyyteen. Naton merkitystä voidaan kuvata esimerkiksi Suomen alueen lähinaapurimaiden ulko- ja turvallisuuspolitiikan kautta ottamatta kantaa Suomen mahdolliseen liittoutumiseen. Väitänkin tässä tutkimuksessa, että Suomessa käyty Nato-keskustelu ei ainoastaan käsittele Suomen mahdollisen jäsenyyden problematiikkaa, vaan sillä on useita erilaisia temaattisia, diskursiivisia ja retorisia konteksteja. Lisäksi tämän tutkimuksen tavoitteena on myös pureutua empiirisesti syvemmälle Nato-keskustelun ”aalloissa ja ulottuvuuksissa” vaikuttaneisiin ulkopoliittikan toimijoiden puhetapoihin. Esimerkiksi Forsbergin tutkimuksessa (2002) kaikki Nato-keskusteluun osallistuneet toimijat, poliitikot, tutkijat, kansalaisjärjestöt, virkamieskunta ja media on koottu edustamaan yhtä Natosta käytävää keskustelun ulottuvuutta. Tässä luvussa kuitenkin väitän, että Nato-keskusteluun liittyy eri ulko- ja turvallisuuspoliittisten toimijoiden tasoja, jotka osaltaan määrittävät miten aiheesta keskustellaan. Tavoitteenani on selvittää, mistä tekijöistä Suomen eduskunnassa käyty Nato-keskustelu on rakentunut, mihin turvallisuuspoliittisiin diskursseihin se on kytkeytynyt, ketkä sitä ovat rakentaneet ja millaisia retorisia keinoja he ovat käyttäneet argumentaationsa tueksi.

6.2 EDUSKUNNASSA KÄYTY NATO-KESKUSTELU 1995–2017

Tässä luvussa analysoin Nato-retoriikkaa käyttäen lähdeaineistona valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden lähete- ja palautekeskusteluissa pidettyjä puheenvuoroja vuosina 1995–2017. Koska tutkimukseni tavoitteena on myös tutkia hallituksen ja eduskunnan Nato-keskustelua ja vastata kysymykseen siitä, missä määrin Suomen hallituksen voidaan katsoa harjoittaneen agendan asettelua Nato-kysymyksen osalta suhteessa parlamentaariseen keskusteluun, hyödynnän luvussa viisi tunnistamaani Naton institutionaalista diskurssia tämän ja seuraavan empiirisen luvun analyysissä. Tavoitteenani on tunnistaa, mistä politiikat puhuvat eli mihin selonteiden diskursseihin puheet liittyvät ja toisaalta millaisen position kansanedustajat suhteessa Natoon ottavat. Tämän analyysin pohjalta syntyy retorinen synteesi, eräänlainen Nato-retoriikkojen luokittelu, jonka keskiössä ovat puhujatyypit. Kolmanneksi analysoin millaisia retorisia keinoja eli eetosta, päätöstä tai logosta politiikat puheenvuoroissaan käyttävät.

Tavoitteenani on täten tarkastella, mitkä ovat kullekin puhujatyypille luonteellimmat diskurssiiviset ja retoriset rakenteet. Keräämäni ja analysoimani tutkimusaineisto kattaa kaikki Natosta käytetty puheenvuorot vuosina 1995–2017, yhteensä yli yhdeksänsataa puolustusliitto Natoa käsittelevää puheenvuoroa (N=915). Tähän otokseen on valittu ainoastaan ne puheenvuorot, joissa Natoa on käsitelty eksplisiittisesti, toisin sanoen ne selonteiden puheenvuorot, joissa Nato käsitteenä on kirjaimellisesti mainittu. On kuitenkin syytä huomioda, että kansanedustajien Nato-puheenvuoroissa Natoa käsittelevät osuudet voivat vaihdella lyhyestä maininnasta jopa viisi paperiliuskaa pitkiin puheenvuoroihin.⁹³ Seuraavassa taulukossa on esitetty valtioneuvoston selonteiden lähete- ja palautekeskusteluissa pidettyjen Natoa käsittelevien puheenvuorojen suhteellinen, prosentuaalinen määrä (suhteessa kaikkiin kyseisen selonteon eduskuntakäsittelyssä pidettyihin puheenvuoroihin).

⁹³ Tässä suhteessa tehtiin rajausta Suomen sotilaallista liittoutumattomuutta tai puolueettomuutta käsittelevien puheenvuorojen osalta. Kuten aikaisemmassa luvussa on käsitelty, Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus on yksi merkittävimmistä kylmän sodan jälkeisen ajan Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan diskursseista. Sotilaallisesta liittoutumattomuudesta puhuttaessa ei kuitenkaan välttämättä (joskin se on mahdollista) viitata suoraan puolustusliitto Naton jäsenyyteen, vaan ylipäättensä siihen, että Suomen tulisi pysyä sotilasliittojen ulkopuolella säilyäkseen sotilaallisesta liittoutumattomana maana. Puolueettomuus-diskurssi puolestaan on sotilaallista liittoutumattomuutta edeltävä, kylmän sodan aikainen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan diskurssi, jonka tavoitteena oli pitää Suomi ei ainoastaan sotilaallisesti, mutta myös poliittisesti liittoutumattomana, puolueettomana maana. Tästä syystä johtuen puheenvuorot, jossa on puhuttu Suomen sotilaallisesta liittoutumattomuudesta, mutta ei suoraan puolustusliitto Natosta, on rajattu tarkastelun ulkopuolelle.

Taulukko 5. Natoa käsittelevien puheenvuorojen lukumäärät (n) ja prosentuaaliset muutokset (%) eduskunnan selontekokeskusteluissa 1995–2017

<i>Selonteon vuosi</i>	<i>Nato (n)</i>	<i>Muutos (n)</i>	<i>Muutos (%)</i>
1995	93	0	0
1997	141	48	52
2001	139	-2	-1
2004	132	-7	-5
2009	176	44	33
2012	118	-58	-33
2016 ja 2017	116	-2	-2
<i>Yhteensä</i>	915		

Nato-kysymyksen voidaan katsoa tehneen läpimurron parlamentaarisessa keskustelussa vuoden 1997 Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon lähete- ja palautekeskustelussa. Taulukosta on huomattavissa, että vuoden 1997 selontekokeskustelussa Nato-kysymys nostettiin pöydälle lähes puolet useammin kuin vuoden 1995 selontekokeskustelussa. Vastaavasti vuosien 2001 ja 2004 selontekojen eduskuntakäsittely houkutteli kansanedustajia puhumaan Natosta lähes yhtä usein. Varsinainen nousu puheenvuorojen lukumäärässä saavutettiin vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittelyssä, jolloin Natoa käsittelevien puheenvuorojen suhteellinen määrä nousi merkittävästi vuoden 2004 selonteon eduskuntakäsittelyyn verrattuna. Vuosien 2012 ja sitä seuranneiden selontekojen osalta on palattu jälleen vuosien 1995 ja 1997 tasolle. Mistä nämä muutokset kertovat?

Ensimmäinen mahdollinen tekijä on ulkopoliittinen ja liittyy konkreettisesti Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön kehitykseen. Kylmän sodan päättymisen jälkeiseen ulkopoliittisen keskusteluilmapiiriin vapautuminen mahdollisti turvallisuuspoliittisen keskusteluilmapiiriin vapautumisen, joka on ilmennyt identiteettipoliittisten kysymysten esiinmarssina, kysymyksenasetteluina Suomen ja sen suhteista muihin kansainvälisiin toimijoihin ja muihin valtioihin sekä

maantieteellisiin ryhmittymiin. 1990-luvun vaihdetta voidaan pitää Suomen ulkopoliittisen aseman kehityksen kannalta merkittävänä käännekohtana. Suomen pyrkimykset syventää yhteistyötä laaja-alaisesti monenkeskisissä kansainvälisen yhteistyön järjestelmissä heijastui myös Natosta käytyyn keskusteluun: Natosta voitiin alkaa puhua yhä vapaammin ja yhteistyön syventämispyrkimykset heijastuivat myös poliittisen retoriikan tasolle. Lisäksi Suomi oli juuri liittynyt Naton rauhankumppanuusohjelmaan vuonna 1994, ja esimerkiksi vuoden 1997 selonteon lähetekeskustelu pidettiin Eurooppa-neuvoston kokouksen aattona, mikä osaltaan selittää Nato-keskustelun vilkkautta, sillä EU:n yhteistä puolustusta ja keskustelua Naton roolista oli vaikea sivuuttaa. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön ollessa positiivisen kehityksen tilassa Natosta saatettiin puhua yhä vapautuneemmin. Tämä ulkopoliittisen keskusteluilmapiirin puhdistuminen selittääkin osaltaan kantaaottavien Nato-puheenvuorojen lisääntymistä.

Kansanedustajien puheenvuorojen Nato-tematiikan kasvuun on voinut vaikuttaa myös puolueiden puoluepoliittisen linjan määrittelyssä tapahtuneet muutokset. Osalle Suomen puolueista ja sen kansanedustajista Natosta puhuminen on ollut todella luontevaa, kun taas toisille Nato on osoittautunut huomattavasti vaikeammaksi teemaksi. Aiheen tietoinen korostaminen tai karttaminen voivat kumpikin olla seurausta poliittisen puolueen henkisestä ilmapiiristä hyväksyä tai hylätä Nato-teeman merkityksellisyys Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen linja määrittelyssä. Tässä tutkimuksessa tavoitteenani on tunnistaa merkittävimmät poliittiset puolueet ja kansanedustajat, jotka ovat rakentaneet suomalaista Nato-keskustelua 1990-luvun puolivälistä 2010-luvun loppupuolelle. Nato-puheenvuorojen lukumäärissä tapahtuneet muutokset selittyvät siis myös jokseenkin yksittäisten kansanedustajien ja poliittisten puolueiden halukkuudella ottaa kantaa Nato-kysymykseen. Tutkimusaineistossani Nato-tematiikkaan on kuitenkin ottanut kantaa yhteensä lähes kolmesataa kansanedustajaa, jolloin tarkoituksenmukaista ei ole vetää sitä johtopäätöstä, että Nato-kysymys olisi vain yksittäisten ja Natosta innokkaimmin argumentoivien kansanedustajien esillä pitämä teema. Sen sijaan kysymys poliittisten puolueiden ja yksittäisten kansanedustajien motiiveista pitää Nato-tematiikkaa esillä kyseisenä ajanjaksona on mahdollisten erillisten puoluekohtaisten jatkotutkimusten aihe.

Nato on siis herättänyt kansanedustajien keskuudessa paljon mielenkiintoa ja keskustelua. Mutta mistä tarkemmin ja miten Natosta sitten on puhuttu? Tässä tutkimuksessa eduskunnassa pidettyjen Nato-puheenvuorojen sisältöjä analysoitaessa luokitteluparametreina ovat olleet valtioneuvoston selonteoissa tunnistamani kolme Natoa ja Suomen ja Naton välistä suhdetta käsittelevää diskurssia: eurooppalaisen, globaalin ja puolustusliitto Naton diskurssit. Toisin sanoen selontekokeskustelujen pohjalta pidettyjen puheenvuorojen koodauskategoriat on määriteltä valtioneuvoston selonteoissa tunnistettujen Nato-diskurssien pohjalta.

Samojen diskurssien käyttäminen luokitteluperusteina on ollut perusteltua tutkiessamme Suomen hallituksen asettaman Nato-agendan ja parlamentaarisen käsittelyn välistä suhdetta. Täten jokainen Natoa käsittelevä puhe on yhdistetty yhteen tai useampaan Natoa käsittelevään selonteon Nato-diskurssiin. Toisin kuin Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisia diskursseja käsittelevän tutkimusaineiston kohdalla, eduskunnan selontekoja käsittelevän tutkimusote on deduktiivinen. Olen keskittynyt hallituksen selontekojen pohjalta havaitsemieni kolmen diskurssin esiintyvyyden tunnistamiseen rajatussa tutkimusaineistossa. Myöhemmässä analyysissä olen huomionut myös erilaiset Natoa käsittelevät diskursiiviset variaatiot eri puhujapositioissa, tavoitteena analysoida kansanedustajien Nato-retoriikasta tekemiäni tulkintoja.

Koska tutkin myös politiikkadiskurssien esiintyvyyttä parlamentaarisessa retoriikassa, katson, että yksittäisen kansanedustajan tai puolueen pyrkimykset muuttaa vallitsevan politiikan suuntaa ovat varsin rajalliset. Kansanedustajat voivat kuitenkin poliittisella retoriikalla rakentaa erilaisia käsityksiä käsillä olevasta politiikkakysymyksestä. Näin ollen he voivat myös kehittää täysin omanlaistansa retoriikkaa esimerkiksi Natoon tai Suomen mahdolliseen sotilaalliseen liittoutumiseen liittyen, vaikka sitoisivatkin retoriikkansa tiettyihin diskursiivisiin konteksteihin. Nato-keskustelua tutkittaessa merkityksellisiksi eivät siis muodostu ainoastaan retoriikan sisällöt vaan myös erilaiset poliittisen retoriikan keinot, joiden kautta Naton merkityksestä on pyritty viestimään kuulijoille. Tutkimukseni Nato-puheenvuoroja käsittelevä luokittelu niin puheenvuorojen substantiivisten sisältöjen (Ntoa käsittelevät politiikkadiskurssit) kuin retoristen vakuuttamisen keinojen (Aristoteleen eetos, paatos ja logos) käytön osalta ei ole toista poissulkeva vaan inklusiivinen, sillä yhdessä kansanedustajan Natoa käsittelevässä puheenvuoroissa voi ilmetä viitteitä useasta eri Natoa-käsittelevästä diskurssista tai retorisen vakuuttamisen keinosta (ks. luku 3.2).

6.3 RETORISEN VAKUUTTAMISEN KEINOT NATO-KESKUSTELUSSA

Onko Nato-retoriikka osoittanut Forsbergin viittaamia demagogisia piirteitä, joissa loogisten argumenttien sisältöjen sijaan vallalle ovat päässeet tunteet ja niiden pohjalta rakentuneiden mielikuvien korostaminen? Seuraavaksi tarkastelen retoristen keinojen merkitystä Nato-retoriikan rakentumisessa.

Eetoksen merkitys Nato-keskustelussa

Aristoteleen teoreettista viitekehystä hieman yksinkertaistaen tarkoitan eetoksella puhujan uskottavuutta, johon liitän myös hänen omakuvansa debatisissa esillä olevan aiheen asiantuntijana. Olen kuitenkin painottanut eetoksen eksplisiittisyyttä tutkimusaineiston analyysissä. Vastaavasti en arvioi puhujan karismaattisuutta, sillä sen arvioiminen tarkastelun kohteena olevan kirjallisen tutkimusaineiston pohjalta ei välttämättä antaisi kokonaisvaltaista kuvaa politiikan ”karismaattisesta vaikutelmasta”. Puhujan kehon elekieli ja toisaalta kuulijoiden vastareaktiot jäisivät ilman visuaalista todistusaineistoa.

Eetokseen liittyen on kuitenkin tunnistettavissa erilaisia retorisia tyylejä, joiden kautta puhujat laillistavat oman argumenttinsa. Ensimmäinen tunnistamani eetoksen retorinen alalaji korostaa puhujan tai tämän poliittisen ryhmän edustaman mielipiteen merkitystä. Tämänkaltaisissa puheenvuoroissa puhujat korostavat omia näkemyksiään asiantuntijan tavoin, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

”Mutta mitä tulee Baltia-selvityksiin, minusta on erittäin tärkeätä, että ainakin ulkoasiainvaliokunta saa tarkan selvityksen siitä, millä tavalla Baltian maiden mahdollinen Nato-jäsenyys vaikuttaa tämän alueen tilanteeseen.” (Anttila, Ulla (Vühr.), VNSO1 lähetekeskustelu)

Edellä mainituissa esimerkeissä edustaja Anttila painottaa oman mielipiteensä tärkeyttä. Omaa mielipidettä korostavat ilmaisut, kuten ”minusta on erittäin tärkeätä” korostaa puhujan omaa asemaa eräänlaisena ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun ja Nato-kysymyksen asiantuntijana.

Oman mielipiteen laillistaminen voi tapahtua myös viittaamalla toisen puhujan tai eduskuntakeskustelun ulkopuolisen asiantuntijan asiantuntemukseen, joko sitä tukemalla tai vastustamalla. Useimmiten viitataan korkeammassa asemassa olevan politiikan tai virkamiehen asiantuntemukseen, jonka esiin nostattamalla puhuja kehystää oman puheenvuoronsa asiantuntijuutta.

”Molemmat ministerit ovat todenneet Baltian maiden lisäävän vakautta ja turvallisuutta Pohjois-Euroopassa ja ylipäänsä Euroopassa. Olen tästä asiasta itse juuri samaa mieltä. Tämä on juuri semmoinen kysymys, jota pitää pitkällä

aikavälillä pohtia myös Suomessa, ei pelkästään yksittäisenä kysymyksenä, vaan osana kokonaisuutta.” (Katainen, Jyrki (Kok.), VNSO1 lähetekeskustelu)

Kolmas omaa uskottavuutta tehostava keino on niin kutsuttu ”tuntemusten retoriikka”, jolloin mielipiteet ja asiantuntemus sekoittuvat puhujan omiin käsityksiin. Tuolloin puhuja voi viitata tuntemuksiinsa eräänlaisena asiantuntemusten legitimoinnin välineenä.

”Nyt tuntuu, että Nato-kysymystä on käsitelty Yya-kaudelta peräisin olevan vaikenemiskulttuurin mukaisesti. Tuntuu, että puolustusvaliokunta keskittyi tässä kohdin tarkoin miettimään, mitä jättää sanomatta. Kansan enemmistö vastustaa Nato-jäsenyyttä, mutta se sivuutetaan selonteossa täysin.” (Rajala, Lyly (Kok.), VNSO4 palautekeskustelu)

Neljäs eetoksen retorisen vakuuttamisen keino on vedota uskontoon. Aiheen uskonnollistaminen tai niin kutsuttu ”uskonnollinen retoriikka” paitsi kehystää esillä olevan aiheen myös puhujan, jolla ikään kuin olisi eräänlaisia profeetallisia tai uskonoppineen kykyjä tulkita käsillä olevaa tilannetta. Kansanedustaja Tennilä on esimerkiksi verrannut Nato-jäsenyyden kannattamista ”pyssyuskoon”.

”Se on minusta pyssyuskoa, vastakkaista tälle laajalle turvallisuuskäsitteelle, jossa siis pitääkin lähteä siitä niin kuin pitääkin, että poistetaan sitä köyhyyttä ja kurjuutta, joka on kaiken tämän turvattomuuden kasvun perussy. Kun te olette tässä Nato-uskossa samaan aikaan, kun puhutte laajasta turvallisuuskäsitteestä, niin siinä käy niin, että oikea käsi pyyhkii pois sen, minkä vasen on joskus kirjoittanut.” (Tennilä, Esko-Juhani (Vas.), VNSO4 palautekeskustelu)

Viides eetokseen liittyvä keino on aiheen mystifiointi tai demystifiointi, esimerkiksi viittaaminen fiktiiviseen kirjallisuuteen. Seuraavassa puheenvuorossa edustaja Vanhanen vertaa Naton puolustajia Harry Potter -kirjojen pahantekijöihin Voldermortiin ja Lucius Malfoihin. Potter-kirjoja tuntemattomalle kuulijalle Vanhasen puheenvuoro esittäytyy vaikeasti ymmärrettävänä.

”Natoon pyrkiminen taitaa olla kannattajiensa keskuudessa kuin Harry Potter -kirjojen Voldemort. Hallitus on Potterinsa luenut, mutta ei hae sieltä oppejaan. Nato-jäsenyys ei edellytä samaa vaikenemista kuin puhuttaessa tiedätte kai kenestä...Eli nyt ei haeta jäsenyyttä, mutta tulevaisuudessa se vahvistaisi maamme asemaa. Tässä ei todellakaan ole kyse Potterin tekstistä vaan Lucius Malfoyn tavasta ilmaista asia. Jos Suomi valtiona ilmaisisi linjansa tällä tavalla, niin mitään selvää ei saisi. Sen tähden toivon, että tätä kokoomuksen esittämää muotoilua ei hyväksyttäisi.” (Vanhanen, Matti (Kesk.), VNSO4 palautekeskustelu)

Kuudes tunnistamani eetokseen liittyvä retorinen keino on poliittisen toiminnan legitimointi tai delegitimointi hakemalla perusteita demokraattisen järjestelmän toimivuuteen viitaten. Tällöin usein haetaan poliittista selkärankaa vallitsevasta kansalaismielipiteestä. Näin puhuja pyrkii vahvistamaan omaa argumenttiaan viittaamalla kansantahdon

kunnioittamiseen. Seuraavassa edustaja Lahtelan puheenvuorossa Natoon ollaan menossa ”kansan tahdon vastaisesti”.

”Mutta kun lukee, mitä tarvitaan niiden korvaamiseen - tässä sanotaan, että lähipuolustusheittimet pitää hankkia tilalle, kranaattikonekiväärit, viuhkapanokset ja niihin liitetyt sensorit, sitten älypanokset - niin tässä voi kysyä, onko tässä tarve tullut sillä tavalla, että kun ollaan Natoon menossa aika vinhaa vauhtia kansan tahdosta riippumatta, niin tarvitaan enemmän hyökkäyskalustoa kuin puolustuskalustoa. Nimittäin miinoilla se Nato ei ilmeisesti kelpuutakaan meitä joukkoihinsa, koska ne laitetaan maahan ja niillä puolustetaan kotimaan kamaraa mutta aika hankala niillä on lähteä hyökkäilemään johonkin muille tantereille.” (Lahtela, Esa (SDP), VNSo4)

Seitsemäs eetokseen retorinen keino käsittelee oikeudenmukaisuuteen ja oikeudentuntoon vetoamista. Esimerkiksi edustaja Lahti painottaa demokraattisen keskustelun luonnetta, jossa puhujilla ja kuuntelijoilla tulee olla yhtäältä oikeus suvaita, mutta myös puhua ja tuomita erilaisia mielipiteitä. Viitatessaan keskustelun kriittisiin sävyihin edustaja Lahti viittaa epäsuorasti Naton puolestapuhujien valtavirrasta poikkeaviin erisävyisiin näkemyksiin Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjavalinnoista, joita hänen mukaansa tulisi nopeasti muuttuvassa maailmassa suvaita.

”Vääriä käsityksiä on suvaittava, jos jäljelle jää oikeus taistella niitä vastaan. Menneiden vuosikymmenten tunkkaiseen ilmapiiriin sopivat eräiden tahojen yritykset vaimentaa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta viime aikoina käytyä ja kriittisiä sävyjäkin saanutta keskustelua. Yhtä tuomittavia ovat yritykset paimentaa keskustelua jonkin konsensuksen kangastuksen taakse. Yhtä viisaudenkiveä ei ole. Sellaista ei löydy hallituksen selonteosta tai edes valtiokunnan mietinnöistä. Nopeasti muuttuvassa maailmassa on tilaa ja tarvetta aidolle ulko- ja turvallisuuspoliittiselle keskustelulle ja analyysille.” (Lahti, Jere (Kok.), VNSo4 palautekeskustelu)

Vastaavasti näkökulma voi olla myös torjuva, jolloin puhuja ilmaisee kielteisen näkemyksen asiaan:

”En voi hyväksyä Suomen osallistumista EU:n taistelujoukkoihin enkä Suomen Nato-jäsenyyteen tähtäävää optiota”. (Rantakangas, Antti (Kesk.), VNSo4 palautekeskustelu)

Kahdeksannen eetokseen liittyvän retorisen keinon kautta puhuja pyrkii vähätteleämään ja kyseenalaistamaan esitettyjä argumentteja. Näin puhuja pyrkii korostamaan omaa asiantuntemustaan ja tuomaan uudenlaisia näkökulmia mukaan keskusteluun. Tämänkaltaisen puhetyyli on varsin tyypillinen etenkin oppositiopoliitikoille. Seuraavissa kahdessa tekstikatkelmassa ensiksi edustaja Katainen (Kok.) arvostelee hallituksen linjaa ja penää Nato-selvityksen laatimisen tarpeellisuutta ulko- ja puolustusministereiltä. Tätä puheenvuoroa seuraa edustaja Laakson Kataisen puheenvuorosta mittaa ottava vastapuheenvuoro.

”Nyt ulkoministeriltä ja puolustusministeriltä kysyisin sen johdosta, että ulkoasiainvaliokunnan lausunnossa on ihan rakentavaa kritiikkiä annettu siitä, että selonteossa ei ole arvioitu EU:n ja Naton välisiä suhteita, ja kun toisaalta hallitus on sitä mieltä, että Naton jäsenyys on Suomelle mahdollisuus: Eikö olisi aika ihan lähiaikoina tehdä konkreettinen selvitys EU-Nato-Yhdysvallat-suhteiden kehittymisestä (Puhemies koputtaa) sekä Suomen Nato-jäsenyyden sekä sotilaspoliittisista että ulkopoliittisista vaikutuksista? Aiotteko tuoda tällaisen selvityksen?” (Katainen, Jyrki (Kok.), VNSo4 palautekeskustelu)

....

”Katainen, on koko joukko muitakin syitä, miksi Suomi ei katso aiheelliseksi Naton jäsenyyden hakemista. Niistä yksi syy on se, että me haluamme nähdä, mihin suuntaan Nato kehittyy tulevaisuudessa. On erilaisia kehityssuuntia. Samoin me haluamme tietää myöskin sen, miten Yhdysvaltain ja sen Nato-liittolaisten suhteet kehittyvät tulevaisuudessa. On koko joukko epävarmuustekijöitä, jotka liittyvät jopa Naton olemassaoloon. Sen takia on selvää, että on parempi odottaa ja katsoa.” (Laakso, Jaakko (Vas.), VNSo4 palautekeskustelu)

Edellä olevat katkelmat ovat myös esimerkkejä siitä, miten puhujat ottavat mittaa toistensa asiantuntemuksesta. Edustaja Laakso ottaa puheenvuorossaan ikään kuin ministerin aseman, ja hän kertoo edustaja Kataiselle, miksi Suomen peruslinjaa Natoon ja liittoutumiskysymykseen ei tulisi muuttaa. Toisaalta edustaja Laakson kanta Kataisen ”selvityspyyntötarpeeseen” on hyväksyvä ja näin oppositiopuolueiden pyrkimykset ovat osaltaan yhtenevät.

Viimeinen ja yhdeksäs esiintuomani retorinen keino on eräänlainen anti-eetoksen retorinen keino, jossa puhujan pyrkimys on esiintyä asiakysymykseen liittyvänä asiantuntijana, mutta aikomus vesittyy puhetyyliin liittyvien kielellisten ilmaisujen kautta. Puhujan puhetyyli ikään kuin syö hänen uskottavuuttaan, vaikka sinänsä hän puhuu asiaa, on kantaaottava ja korostaa oman asiantuntijuuttaan, kuten seuraavasta edustaja Partasen humoristisesta ja kansanpuheenomaisesta puheenvuorosta on havaittavissa:

”Täältä on karannut tämä kaikkien alojen asiantuntija, joka kertoi Nato-siivekkeistä ja telaketjuista ynnä muista. Ed. Lamminenhan täällä on vielä, mutta eiköhän huomenna katsota, minkälaiset telaketjut teillä on, että en ota siihen tämän enempää kantaa. Itse asiassa tähän uskottavuuskysymykseen muutamalla sanalla kiinnittäisin huomiota. Eivät meidän omatkaan toimmme niin hirveästi ole uskottavuutta lisänneet, jos ajatellaan, millä tavalla valtakunnan rahaa on käytetty kaikenlaisen romuraudan ostamiseen armeijalle, sitä taustaa vasten. Eikö meillä ole muutama satatuhatta rynnäkkökivääriäkin, jotka eivät toimi? Jos näitä kiinalaisia tussarinperiä ruvetaan jakamaan uusille alueellisille maanpuolustusorganisaatioille, niin ei siellä variskaan säikähdä, kun rojautellaan. (Ed. Jääskeläinen: Voi lyödä!) - Muijaa lyö, niinkö? Ed. Jääskeläinen, se oli pahasti sanottu. – Toinen asia ovat nämä Itä-Saksasta ja Tshekkoslovakiasta hankitut tankit ja muut kulkuneuvot. Jos ei ole rahaa panna niitä kuntoon, niin melkoinen museo on ostettu. Siinä vain sitten ihmetellään suuruuden mukanaan tuomia etuja.” (Partanen, Erkki (SDP), VNS97 lähetekeskustelu)

Yllä esittämäni kategorisointi erilaisista eetoksen keinoista on esimerkinomainen, mutta ei varmastikaan täysin tyhjentävä listaus Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun eetokseen liittyvistä retorista keinoista tai alatyypeistä. Luokittelun tavoitteena onkin ollut valottaa lukijalle eetoksen käyttöön liittyvää moniulotteisuutta. Eetosta voidaan käyttää eri tavoin, ja yhdessä muiden retorisen vakuuttamisen keinojen kanssa se voi saada aikaan voimakkaan vaikutuksen.

Paatokseen merkitys Nato-keskustelussa

Eetosta hieman helpommin tunnistettava retorinen keino on *paatos*, jonka kautta puhuja pyrkii vaikuttamaan kuulijoidensa tunteisiin. Puheen herättämät tunteet voivat olla monenlaisia, ja sinällään tulkinta on siis subjektiivinen eli puheen kuulijasta riippuvainen. Tätä tutkimusta tehdessäni puheen ensisijainen kuulija on tutkimuksen tekijä, vaikkakin puhe on osoitettu toiselle yleisölle ja sidottu täysin erilaiseen historialliseen aikaan, paikkaan ja kontekstiin. Täten sitä seuraava tulkinta on myös vaarassa muuttua tutkijan subjektiiviseksi tulkinnaksi tunteiden tilasta. Tästä syystä olen valinnut myös paatoksen luokittelukriteeriksi sen, että puheessa tulee nostaa esille jokin tunteisiin vetoava sana. Tällöin voidaan päätellä puhujan tehneen tietoisin valinnan pyrkimyksestä nostaa kuulijoiden tunteita pintaan.

Ensimmäinen paatoksen suomalaisen Nato-retoriikkaan liittyvä alakeino on rakkauden ja intohimon retoriikka. Vuoden 2004 selontekokeskusteluissa tämä intohimo roihahti liekkeihin erityyppisten Nato-puhujien ottaessa mittaa toisistaan. Natosta tehtiin ”Suomi-neidon salarakas”, ja tämä metafora esiintyi useammankin kansanedustajan puheenvuoroissa puoluetäustasta riippumatta. Seuraavissa esimerkeissä edustajat Kiljunen (SDP) ja Kaikkonen (Kesk.) vetoavat kuulijoidensa tunteisiin puhumalla ”Nato-salarakkaudesta”. Näin tehdessään he tunteellistavat koko Nato-keskustelun ja siihen liittyvät puhujat.

”Me olemme tänään kuulleet, että Suomi-neidolla on salarakas hyvässä ja pahassa, intohimoisempi suhde varmaankin, mutta ongelma on siinä, että se saattaa tuhota kaiken aiemman kestävän ja luotettavan, ja siksi näin kuin yksityiselämässä voi Suomi-neidollekin suositella ei-salarakkautta. Sen sijaan on mielenkiintoista kuulla, millä tavalla kokoomus sekä ed. Zyskoviczin että ed. Kataisen puheenvuorossa määritteli tätä Suomen suhdetta. Se ei hakenut julkirakkautta; kokoomuksen kanta haki moniavioisuutta. Se näkyi useissa muotoiluissa mutta ennen kaikkea niissä muotoiluissa, joissa pitäisi ennakoida jotakin tulevaa ilman, että siihen tänä päivänä päätöksenteossa konkreettisesti sitoudutaan.” (Kiljunen, Kimmo (SDP), VNSo4 palautekeskustelu)

”Mutta retoriikkahan näissä asioissa on tärkeää. Kansanedustaja Jaakonsaari sanoi tänään aiemmin, että Nato on Suomen politiikan salarakas, josta ei voi puhua. Tässäkin tapahtui valitettavasti pieni määritelmävirhe. Salarakkaan ja perinteisen rakastajan erohan on nimenomaan se, että kun perinteinen rakastaja pysyy piilossa, niin salarakkaasta taas puhutaan kovasti ja salarakas kertoo kaiken myöskin julkisuudessa. Tämä tarkennus huomioiden ehkä Nato sittenkin on

perinteisempi rakastaja, josta ei kovasti puhuta, mutta johon kyllä yhteyksiä pidetään. Mutta, arvoisa puhemies, en kuitenkaan tunnustaudu sen syvemmin tämän salarakas-retoriikan enkä -käytännön asiantuntijaksi.” (Kaikkonen, Antti (Kesk.), VNSo4 palautekeskustelu)

Sen sijaan, että Nato-rakkaudesta puhuttaisiin lämpimään sävyyn, siitä puhutaankin paheksuvasti. Näin kuulijoissa nostetaan esiin eräänlaisia häpeän ja torjunnan tunteita. Jälkimmäisessä puheenvuorossa edustaja Kaikkonen haluaa kuitenkin tehdä pesäeroa tähän ”rakkausretoriikkaan”, sillä se johtaisi järjen ja tunteiden sekoittamiseen, ja näin jossain määrin vähättelisi puhujansa asiantuntijuutta.

Toinen retorinen kuulijoiden tunteisiin vetoava retorisen vakuuttamisen alakeino liittyy pelkoon ja pelotteluun. Tavoitteena voi olla joko pelkotilan mitätöiminen tai vastaavasti sen korostaminen ja kehittäminen. Seuraavissa kahdessa puheenvuorossa asetelma on juuri tällainen. Kun edustaja Ojala vähättelee Naton ulkopuolelle jäämiseen liittyviä pelkoja, niin edustaja Rönni ”pelottelee” kuulijoitaan mahdollisen Nato-jäsenyyden seuraamuksilla.

”On turha pelko, että pysyttäytymällä Naton ulkopuolella me jäisimme EU:ssa jotenkin sivustakatsojiksi. Suomehan osallistuu kaikissa oleellisissa kohdissa EU:n toimintaan eikä siis suinkaan eristäydy päätöksenteosta.” (Ojala, Outi (Vas.), VNSo1 lähetekeskustelu)

”Naton toilailusta ja tuotekehittelystä, jota erityisesti USA:n sotatarviketeollisuus tarvitsee, maksamme jo nykyisin melkoisia summia.... Ulkomaankauppaministeri Sasi ja puolustusministeri Enestam ja koko kokoomuksen väki täällä näkevät vain, että meidän pitäisi ryhtyä käymään keskusteluja lähtemisestä Natoon kipin kapin... Minun mielestäni meidän ei pidä missään nimessä mennä siihen porukkaan. Haluan meidän tekvän selvän pesäeron sotahulluihin amerikkalaisiin, joiden laskuja joudumme maksamaan.” (Rönni, Tero (SDP), VNSo1 lähetekeskustelu)

Kolmas keino on niin kutsuttu ”riskien retoriikka” eli tapa korostaa Natoon liittyvien kysymysten riskialttiutta. Tämä keino herättää kuulijoissa epäilyksen ja jopa pelon tunteita.

”Mielestäni riskit ovat aivan liian suuret. Suomen ei tule tinkiä jatkossakaan kannastaan, että kaikille niille rauhanturvaoperaatioille, joihin Suomi osallistuu, on joko YK:n turvallisuusneuvoston tai Etyjin valtuutus. Pahin riski nyt kaavaillussa lakimuutoksessa on se, että ajaudumme Naton juoksupojiksi ja täydennysmiehiksi puolustamaan USA:n maailmanvaltapyrkimyksiä ja taloudellisia etuja...” (Vistbacka, Raimo (PS), VNSo4 palautekeskustelu)

Riskien retoriikka voi kuitenkin olla myös logokseen eli järkeen perustuvien retoristen keinojen varaan rakennettua. Riskeihin viittaamalla ei siis varsinaisesti pyritä vaikuttamaan kuulijoidentunteisiin vaan myös järkeen.

”Suomea koskevia uhkia, esimerkiksi ydinkatastrofin vaara lähialueilla olisi tällainen aika vakava turvallisuusriski koko Suomelle. Silloin tarvittaisiin esimerkiksi elintarvikeapua, huoltovarmuutta, kriisinhallintaa, ihan käytännön

pelastuspalveluja jne. Nyt vain on niin, että länsi- eurooppalaisessa työnojaossa tämä on juuri Naton toimivallassa, jos me tarvitsisimme todella nopeasti laajassa mitassa apua.” (Koskinen, Johannes (SDP), VNS97 lähetekeskustelu)

Neljäs useissa puheissa esiintyvä retorinen keino on korostaa puhujan omia tunteita ja hakea näille kaikupohjaa kuulijoista. Ilmaisut ”olen erittäin tyytyväinen, iloinen jne.” ovat paljon käytettyjä ja toimivat usein fragmentteina, aloituksena puheelle. Tämänkaltaiset ilmaisut luovat kuulijalle tietynlaisen ”tunnetilan” siitä, miten Nato-kysymykseen tulisi suhtautua.

Paatokseen liittyviä retorisia keinoja voisi luokitella tarkemmin jakamalla niitä erilaisiin tunteiden alakategorioihin. On kuitenkin syytä huomata, että tämä luokittelu on varsin subjektiivinen ja liittyy siihen, millaisen tunnereaktion puhe saa kuulijassaan aikaan. Tunnereaktiot todennäköisesti vaihtelevat sen mukaan, mikä on kuulijan oma poliittinen kanta puolustusliitto Natoon ja liittoutumiskysymykseen. Niinpä jätän paatokseen liittyvän retoriikan alakeinojen luokittelun tälle positiivisen (rakkaus ja intohimo) ja negatiivisen (pelko ja riskit) kategorian tasolle, ja jokainen ”kuulija” tai ”lukija” voi itse päättää, miten syvällisiä rakkauden, intohimon, vihan tai pelon tunteita Nato-retoriikka kuulijassa itsessään herättää.

Logoksen merkitys Nato-keskustelussa

Kolmas retorisen vakuuttamisen keino on kuulijoiden järkeen vetoaminen. Tämä keino rakentuu siis asia-argumentaation keinojen varaan. Puhuja pyrkii voittamaan kuulijan puolelleen rationaalisella argumentoinnilla eli luomalla mahdollisimman uskottavan kuvan omien argumenttiansa todenperäisyydestä. Logoksen universaalina luokittelukriteerinä tässä tutkimuksessa on pidetty väljästi määriteltynä sitä, että puhuja puhuu ”asiaa”. Asian puhumisen kriteeriksi on puolestaan määritelty se, että puhuja pyrkii loogisesti rakentamaan puheensa jonkin Natoa käsittelevän temaattisen aihekokonaisuuden ympärille. Se, onko puhujan pitämän puheen sisältö jollakin tapaa yhdistettävissä luvuissa neljä ja viisi tunnistamiini Naton ja Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden poliittikkadiskursseihin, ei ole ollut lähtökohtaisena logoksen tunnistamisen kriteerinä. Edellä mainittuja voidaan kuitenkin pitää hyödyllisinä viitekehyksinä Nato-retoriikan sisällönanalyysille. Se, millaisia logoksen pohjalta rakennettuja retorisia keinoja tai argumentaatiotekniikoita puhuja puheissaan käyttää, on jätetty tämän väitöskirjan tutkimusasetelman ulkopuolelle. Mielestäni tämänkaltaisen kysymyksenasettelu, jonka tavoitteena olisi luokitella Natoa käsitteleviä puheenvuoroja esimerkiksi Chaïm Perelmanin tunnistamien erilaisten argumentaatiotekniikoiden avulla (Perelman 1982, 48–52), osoittautuisi varsin teknisluonteiseksi, eikä se kykenisi pureutumaan Natoa koskevan retoriikan sisältöihin tarvittavalla tavalla.

Retoriikan tutkimuksessa *topoksella* tarkoitetaan asian ilmaisemista joidenkin tiettyjen yleiseksi ymmärrettyjen retoristen keinojen ja tapojen kautta. On kuitenkin syytä huomioda, että logoksen käyttö retorisenä keinona itsessään ei ole mitään tietyn topoksen käyttämistä. Esimerkiksi suhteessa Nato-tematiikkaan ei ole mitään universaalia, absoluuttisen oikeaa tapaa loogisesti argumentoida Nato-tematiikasta. On vain olemassa joukko erilaisia Nato-kysymykseen liittyviä argumentteja. Nato-jäsenyydestä voidaan puhua ja argumentoida *loogisesti* sekä Suomen puolustuksen pelastusveneena että hyökkäyksellisenä sotakoneena, jonka toiminta on kaukana defensiivisestä puolustusliitosta. Nato-retoriikan mahdollisuus ja mahdottomuus ilmeneekin sen moniulotteisuutena ja sävyeroina, joiden tuottamisessa niin Naton puolesta puhuva kuin sitä vastustavakin osapuoli saa oman totuutensa kuulostamaan uskottavimmalta. Nato-retoriikka on puhujiensa luomaa retoriikkaa, jossa oikea ja väärä, hyvä ja paha, oikeutettu ja epäoikeutettu rakentuvat sekä institutionaalisesti muotoutuneiden, dominoivien politiikkadiskurssien että puhujan henkilökohtaisten puoluepoliittisten näkemysten ja oman puhujaposition varaan. Näin ollen puhujien näkemykset Natosta voivat vaihdella merkittävästikin jopa saman poliittisen puolueen sisällä. Vastataksemme kysymykseen, millaisia erilaisia näkökulmia kansanedustajat muodostavat Nato-kysymyksessä, tulee meidän kyetä abstrahoimaan Nato-retoriikan pohjalta syntyviä erilaisia retorisia puhujatyyppejä.⁹⁴ Voidaanko Suomen eduskunnassa harjoitetusta Nato-retoriikasta tunnistaa sellaisia?

Vaikka keräämäni tutkimusaineiston analyysin ensisijaisena kohteena ovat olleet poliittiset puheet, niitä ovat pitäneet oikeat henkilöt, poliitikot, Nato-retoorikot, jotka pyrkivät korostamaan tiettyjä Nato-tematiikkaan liittyviä näkökulmia. Näitä kansanedustajien rakentamia erilaisia näkökulmia suhteessa selonteiden Nato-diskursseihin voidaan pitää jo sinänsä uudenlaisina retorisinä kehystyksinä, mutta itsessään ne eivät vielä kerro meille tarpeeksi kunkin puhujatyypin suhtautumisesta Nato-kysymykseen. Tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen kysymyksenasettelu liittyykin paitsi Nato-retoriikan sisältöihin tai retorisiin keinoihin myös Natosta puhuviin puhujatyyppeihin. Voidaanko väittää, että puhujien retoristen keinojen käyttö vaihtelee riippuen heidän suhtautumisestaan Nato-kysymykseen tai muodollisesta puhujapositionista (esim. ministeriasema)? Seuraavassa alaluvussa pyrin vastaamaan tähän kysymykseen.

⁹⁴ Vastaavanlaista lähestymistapaa poliittisen keskustelun tutkimiseen on soveltanut tutkija Sami Moisio Suomen EU-jäsenyyden geopoliittista kamppailua käsittelevässä väitöskirjassaan. Moisio jakoi EU-jäsenyydskeskusteluun osallistuneet toimijat kolmeen ryhmään, traditionalisteihin, länsimyoiteisen varovaisuuslinjan kannattajiin ja nk. lännettäjiin (Moisio 2003, 168).

6.4 NELJÄN NATOSTA PUHUVAN PUHUJATYYPIN TYPOLOGIA

Millaisia erilaisia näkökulmia ja positioita kansanedustajat muodostavat Nato-kysymyksessä? Tutkimusaineistosta (N=915 eduskunnassa pidettyä puhetta) on tunnistettavissa neljä eri puhujatyyppeä, joiden tapa käsitellä Natoa vaihtelee heidän näkökulmastaan riippuen. Luokittelun kohteena ovat nimenomaan puheenvuorot, joiden yhteenlasketusta kokonaisuudesta muodostuu yksittäisten kansanedustajien ja kokonaisten poliittisten puolueiden Nato-kannanotot. Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole ottaa kantaa siihen, onko tämä logiikka oikein tai väärin, hyväksyttävä vai ei-hyväksyttävä. Sen sijaan tarkoitus on tutkia tarkemmin, millaisia retorisia keinoja (eetos, paatos, logos) puhujat puheenvuoroissaan käyttävät ja mihin Natoa konstruoiviin diskursseihin puheenvuorot liittyvät. Määrääväksi ja merkittäväksi luokittelun kriteeriksi on muodostunut se sävy, jolla puhuja Nato-kysymykseen suhtautuu. Onko puheenvuoron sävy Natoa kohtaan kriittinen, varauksellinen, hyväksyvä vai kannustava? Olen tunnistanut tässä tutkimuksessa neljä erilaista Natoa puheenvuoroissa käsittelevää ”puhujatyyppeä” luokittelemalla Natoa käsitelleet puheenvuorot seuraavaan dikotomian mukaisesti. Seuraavassa taulukossa olen esittänyt luonnehdinnan kustakin puhujatyyppistä lyhyesti:

Taulukko 6. Nato-puhujatyyppien luokittelu 1995–2017

<i>Puhujatyyppe</i>	<i>Puheensävy</i>	<i>Eurooppalainen Nato</i>	<i>Globaali Nato</i>	<i>Puolustusliitto Nato</i>
<i>Puolestapuhuja</i>	Kannustava, avoimen myönteinen	Naton läsnäolo Euroopassa ja toiminta Suomen lähialueilla on ennakkoehdotus	Naton globaali toiminta on hyvä asia ja Nato-yhteistyötä syvennettävä	Nato puolustuksellista ulottuvuutta tulee syventää ja Nato-jäsenyyden puolesta
<i>Pragmaatikko</i>	Hyväksyvä	Naton läsnäolo Euroopassa ja toiminta Suomen lähialueilla on turvallisuuden mahdollistaja	Naton globaali toiminta on hyvä asia ja Suomen Nato-yhteistyötä tulisi edistää	Naton puolustuksellinen ulottuvuus on tärkeä ja Suomen Nato-jäsenyys varteenotettava vaihtoehto (Nato-optio)
<i>Skeptikko</i>	Varauksellinen	Naton läsnäolo Euroopassa ja toiminta Suomen lähialueilla on rajoite	Naton globaali toiminta on pääosin hyvä asia ja Suomen Nato-yhteistyö hyväksyttävää	Nato on liittoutuneiden maiden puolustusliitto ja Nato-jäsenyys ei Suomen kaltaisen puolueettoman maan vaihtoehto
<i>Vastustaja</i>	Kriittinen, avoimen kielteinen	Naton läsnäolo Euroopassa ja toiminta Suomen lähialueilla on uhka	Naton globaali toiminta on kyseenalaistettava ja Nato-yhteistyötä ei syvennettävä	Nato on hyökkäyksellinen sotilasliitto ja Suomen Nato-jäsenyyttä ei tule hyväksyä

Lähde: Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisten, ja ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden lähte- ja palautekeskustelut 1995 - 2017.

Taulukosta 6 on luettavissa, että eri puhujatyyppien tunnistamisessa merkittävimpinä luokittelukriteereinä on käytetty puheen sävyä sekä puhujan suhtautumista kolmeen eri Natoa käsittelevään diskurssiin.

Näkeekö puhuja Naton toiminnan Euroopassa ja Suomen lähialueella mahdollisuutena vai uhkana? Hyväksyykö puhuja Naton globaalin toimijan roolin ja Naton kanssa tehtävän rauhankumppanuusyhteistyön? Tulisiko Naton kasvattaa puhujan mielestä rooliaan puolustusliittona ja Suomen liittyä Naton jäseneksi? Näiden kysymysten esittäminen osoittaa, että Nato-tematiikkaa käsitellään moniulotteisemmin kuin pelkästään väitellen siitä, tulisiko Suomen liittyä jäseneksi.

Puolestapuhujat ovat esittäneet näissä keskusteluissa Naton defensiivisenä puolustusliittona ja vastustajat puolestaan hyökkäyksellisenä sotilasliittona. Puolestapuhujat ja vastustajat ovat helpoimmin tunnistettavat kaksi puhujatyyppeä, sillä ne edustavat Nato-retoriikkojen kahta ääripäätä. Puolestapuhujat ovat selkeitä Naton ja Suomen Nato-jäsenyyden kannattajia, ja heidän puhesävynsä on kannustava. Vastustajat puolestaan suhtautuvat Natoon, sen toiminnan laajenemiseen ja Suomen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen kriittisesti ja avoimen kielteisesti. Tutkittaessa Nato-retoriikkaa empiirisesti on havaittavissa, että Naton puolesta ja sitä vastaan argumentoivat myös kaksi muuta puhujaryhmää, niin kutsutut Nato-pragmaatikot ja Nato-skeptikot. Nämä ryhmät sijoittuvat Nato-keskustelun keskikenttään enemmän kuin sen äärilaidoille. Suhteessa Natoa globaalina toimijana ja Suomea Naton rauhankumppanina käsittelevään diskurssiin pragmaatikkojen ja skeptikkojen suhtautuminen on lähes samansuuntainen – pragmaatikkojen asenne tältä osin kuitenkin skeptikkoja aavistuksen verran positiivisempi.

Diskursiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna Nato-pragmaatikot ja -skeptikot eroavat toisistaan erityisesti siinä, kuinka he suhtautuvat ensimmäiseen ja kolmanteen Natoa käsittelevään diskurssiin. Ensimmäisen Natoa eurooppalaisena toimijana käsittelevän diskurssin kohdalla skeptikot ja pragmaatikot eroavat toisistaan seuraavasti: skeptikot näkevät Naton läsnäolon ja toiminnan Euroopassa ja ennen kaikkea Suomen lähialueella turvallisuuspoliittisena rajoitteena. Naton fyysisellä läsnäololla olisi skeptikoiden mukaan negatiivisia seurannaisvaikutuksia Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen aseman kehittymiseen. Esimerkiksi Naton toiminnan lisääntymisellä Suomen itärajan läheisyydessä ei voisi olla muita kuin negatiivisia seurannaisvaikutuksia esimerkiksi Suomen ja Venäjän välisiin suhteisiin – tämä on tilanne, jota tulisi kaikilta osin välttää. Konkreettisesti tämä on ilmentynyt esimerkiksi tarkasteltaessa Naton laajentumispyrkimyksiä, joihin skeptikot ovat suhtautuneet varsin varautuneesti. Pragmaatikot puolestaan ottavat neutraalimman näkökulman Naton eurooppalaisen toiminnan laajentumiseen – he näkevät Naton vaikutusvallan lisääntymisen mahdollisuutena, Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen aseman todellisena optiona, joka voi joskus tulevaisuudessa realisoituakin. Kolmas Natoa puolustusliittona käsittelevä diskurssi puolestaan erottaa toisistaan Suomen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen myönteisemmin suhtautuvat puolestapuhujat ja pragmaatikot sekä kielteisemmän kannan ottavat vastustajat ja skeptikot, sillä

jälkimmäisten mielestä Natoon liittymistä ei voida pitää konkreettisena tai edes hypoteettisena vaihtoehtona.

Seuraavaksi pyrin tulkitsemaan Natosta käytyä keskustelua ja siitä rakennettua retoriikkaa seikkaperäisemmin eri puhujatyyppejen kautta. Analyysini kautta pyrin asemoimaan eri puhujatyyppejä Suomen puoluepoliittiseen kenttään ja kuvaamaan mahdollista muutosta, joka Suomen turvallisuuspoliittisen keskustelun Nato-retoriikassa on tapahtunut kylmän sodan jälkeen.

6.4.1 PUOLESTAPUHUJAT

Puhujaprofiili

Noin yhdeksän prosenttia (n=81/915) selonteon pohjalta pidetyistä Nato-puheenvuoroista on selvästi Natoa puolustavia. *Puolestapuhujien* määrä on kuitenkin ollut selkeässä nousussa sitten vuoden 1995 selonteon ja saavuttanut huippunsa 2010-luvun taitteessa. Vuoden 2017 puolustusselonteon eduskuntakäsittely tekee tähän poikkeuksen: Natotematiikkaa on käsitelty varsin vähän kyseisen selonteon lähete- ja palautekeskustelussa ja Nato-puolestapuhujaksi ei heittäydy yksikään kyseiseen keskusteluun osallistuneista puhujista. Tämä kertoo yhtäältä kyseisen selonteon maltillisesta, jopa varauksellisesta suhtautumisesta Nato-kysymykseen, mutta toisaalta se voidaan tutkita myös puhujien haluttomuutena nostaa Natoa turvallisuus- ja merkittävään asemaan puolustuspoliittisessa keskustelussa.

Kansanedustajan poliittisella puolueella ja Nato-kannalla on tyypillisesti suora yhteys siihen, mistä näkökulmasta Nato-kysymystä tarkastellaan. Liitteessä 3 on kuvattu Natoa puolustavien puheiden lukumäärällinen kehitys puolueittain vuoden 1995 selonteosta vuoteen 2017. Suomen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen myönteisimmin suhtautuvat Kansallisen Kokoomuksen (Kok.) ja Ruotsalaisen kansanpuolueen (RKP) kansanedustajat. Kokoomus otti Nato-jäsenyyttä tukevan kannan jo vuonna 2006,⁹⁵ ja tämä kanta heijastui monien kansanedustajien puheisiin seuraavassa, vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon lähete- ja palautekeskustelussa. RKP puolestaan ilmoitti kannattavansa Suomen Nato-jäsenyyden hakemista vasta kesällä 2016,⁹⁶ mikä puolestaan

⁹⁵ *Iltasanomat*. Kokoomus: Nato-hakemus lähivuosina.

<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000001199244.html>, sivuilla käyty 21/11/2017; YLE-uutiset 12.6.2016: Kokoomus torppasi Maamme-laulun vaihtamisen, Nato-jäsenyys lähivuosina ja shampanja ruokakauppoihin läpi, <https://yle.fi/uutiset/3-8951276>, sivuilla käyty 21/11/2017.

⁹⁶ YLE. 12.6.2016: RKP on nyt virallisesti Nato-puolue

<https://yle.fi/uutiset/3-8951589>, sivuilla käyty 21/11/2017. ”Ruotsalainen eduskuntaryhmä on samaa mieltä. Ruotsalaisen kansanpuolueen tuoreessa puolueohjelmassa viime kesäkuulta esitämme puolestamme oman visiomme: että Suomi on vuonna 2025 Naton jäsen. Kansan tuki on

selittänee liittoutumishenkisten puheenvuorojen pienen määrän. Ainoana poikkeuksena Kokoomuksen ja RKP:n linjaan ovat olleet muutamat muiden puolueiden yksittäiset puheenvuorot, kuten esimerkiksi kansanedustaja Liisa Jaakonsaaren vuoden 2004 lähetekeskustelussa pitämä puhe, jossa hänen puhetyylinsä poikkesi merkittävästi sosiaalidemokraattien puoluepoliittisesta linjasta.

Toiseksi puolestapuhujat ovat tyypillisesti rivipoliitikkoja; ministeriasemassa tai puolueen puheenjohtajan ominaisuudessa Nato-jäsenyyden selkeiksi kannattajiksi ei heittäydytä. Joukkoon mahtuu toki poikkeuksiakin, ja esimerkiksi ulkoministeri Alexander Stubb (2009) sekä ulkomaankauppaministeri Kimmo Sasin (2001) pitämät puheenvuorot täyttivät puolestapuhujille tyypillisen Nato-puheenvuoron tunnusmerkistön.

”Natossa on 21 maata 27 EU-maasta. 95 prosenttia EU-kansalaisista asuu Natomaassa. Silti me maalaamme hirveän usein kuvaa Suomessa, että Nato on se iso, paha Amerikka tai vastaavaa. Tästä asennevammasta me haluamme päästä eroon. Sen takia me käymme avointa ja mielestäni myös rehellistä Natokeskustelua.” (Ulkoasiainministeri Alexander Stubb (KOK), VNS09 palautekeskustelu)

Puheenvuorossaan Stubb paitsi päästää tunteensa valloilleen myös käyttää puhekieltä viittaamalla Amerikkaan kielikuvamaisesti ”isona, pahana Amerikkana” – ikään kuin ”isona pahana sutena”. Näin tehdessään Stubb myös rikkoo ministerille tyypillisiä kielen käytön konventioita. Ministerille tyypillinen asiallisen kuiva puhetyyli ei välity puheenvuorosta, vaan pikemminkin se sisältää kadunmiehelle tai rivikansanedustajalle tyypillisiä puhekielen ilmauksia. Ministereiden retorista puhetyyliä on tarkemmin tarkastelu pragmaatikkoja käsittelevässä alaluvussa 6.4.2.

Puolestapuhujien retoriikka

Naton puolestapuhujilla, yhtä lailla kuin vastustajillakin, on oma vankkumaton logiikkansa siihen, miksi Suomen tulisi liittyä puolustusliiton jäseneksi. Retoriikassaan puolestapuhujat tyypillisesti korostavat Naton asemaa ainoana tosiasiallisesti varteenotettavana ja turvatakuut jäsenilleen antavana kansainvälispoliittisena toimijana, ja Suomen ainutlaatuista mahdollisuutta hakea Nato-jäsenyyttä etuoikeutettuna lähipiiriin kuuluvana rauhankumppanimaana. Puolestapuhujat kuitenkin varoittavat, että tämä mahdollisuus ei ole ikuisesti voimassa, vaan se voi hetkenä minä hyvänsä umpeutua myrskypilvien leijuessa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristöön. Puolestapuhujat korostavatkin Naton puolustuksellista ulottuvuutta sekä kriisitilanteessa mahdollisesti saatavan avun merkitystä, kuten seuraavat puheenvuorot osoittavat:

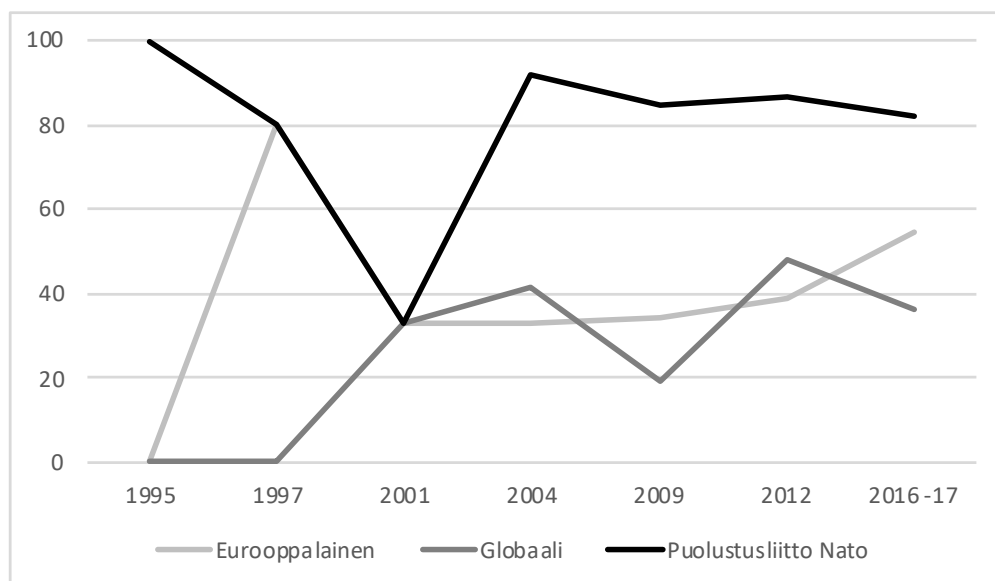
RKP:n mukaan kuitenkin edellytyksenä jäsenyydelle, mitä myös Nato itse edellyttää.” (Wallin, Stefan 2016 palautekeskustelu)

”Nato on puolustusliitto. Senpä tähden kokoomuksen eduskuntaryhmä ja itse asiassa koko puolue on puhunut jo vuodesta 2006 saakka Suomen Nato-jäsenyyden turvallisuutta lisäävästä vaikutuksesta. Myös tässä selonteossa on selkeästi todettu, että Suomelle on nyt äärimmäisen tärkeää Naton avoimien ovien politiikan jatkuminen ja jäseneksi hakemisen mahdollisuuden turvaaminen. Siitä on pidettävä kiinni. Me emme tiedä, milloin se on liian myöhäistä, siksi ovea on raotettava auki yhä enemmän.” (Wallinheimo, Sinuhe (Kok.), VNS16 lähetekeskustelu)

”Täällä kysyttiin, olemmeko kokoomuksessa sitä mieltä, että Suomen tulisi Natoon kuulua. Kyllä, olemme sitä mieltä, että pitkällä aikavälillä Nato-jäsenyyden vahvistaisi ja vakauttaisi Suomen turvallisuutta ja Suomen asemaa. Lisäksi Nato-jäsenyyden antaisi Suomelle puhevallan niissä tärkeissä Nato-pöydissä, joissa jäsenet keskustelevat ja päättävät asioista.” (Zyskowicz, Ben (Kok.), VNS12 lähetekeskustelu)

Edellä mainituissa, erityisesti Kokoomuksen kansanedustajien puheenvuoroissa puhujat korostavat Natoon kuulumisen lisäävän Suomen turvallisuutta. Edustaja Wallinheimon puheenvuoron argumenttiin liittyy sisäänrakennettu ajatus ajallisesta merkittävydestä, eli siitä, että Naton ovi ei pysy ikuisesti avoimena. Suomen optio hakea Nato-jäsenyyttä voi umpeutua jonain päivänä, ja sen hakeminen voi jopa osoittautua ”liian myöhäiseksi”. Vastaavasti edustaja Zyskowicz korostaa, että Suomen olisi tärkeää kuulua oikeaan joukkoon ja olla osallisena ”Nato-pöydissä” käytävissä keskusteluissa, sillä Nato-kysymys on tärkeä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen aseman kannalta. Natoon kuulumattomana maana Suomi ikään kuin jää osattomaksi tärkeissä Suomen ulkopoliittisen toimintaympäristön kehitystä luotsaavissa keskusteluissa, ja täten Suomi ei lopulta kykene päättämään omista asioistaan.

Puolestapuhujille tyypillistä on, että he kytkevät puheensa ennen kaikkea diskurssiin Natosta puolustusliittona ja Suomesta sotilaallisesti liittoutumattomana maana. Puolestapuhujat nostavat esille erityisesti Naton perinteisen puolustuksellisen merkityksen ja korostavat Suomen mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen mukanaan tuomiaan etuja. Kuviossa 3 on esitetty puolestapuhujien merkittävimmät Natoon liittyvät diskurssit vuosien 1995 ja 2017 välillä.

Kuvio 3 Puolestapuhujien Nato-diskurssien (%) painotus selontekokeskusteluissa 1995–2017

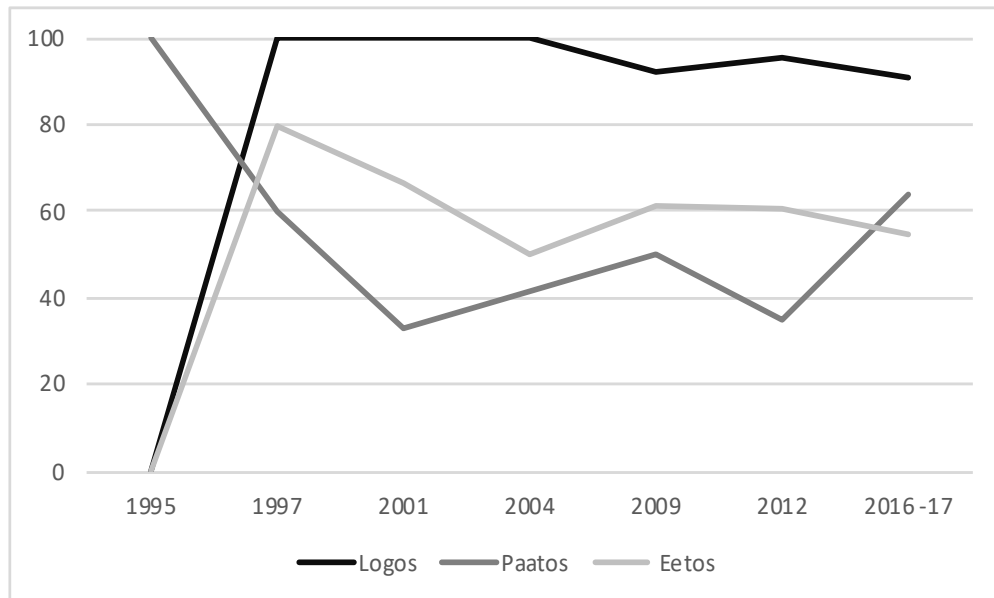
Diskurssia Natosta puolustusliittona on käsitelty lähes 90 prosentissa puheenvuoroista vuosien 1995–2017 välillä ($n=68/81$). Ainoa poikkeus puheenvuorojen suhteellisessa määrässä on tapahtunut vuoden 2001 selonteossa, jolloin eurooppalaisen Naton diskurssi nousee puolestapuhujilla merkittävimmäksi. Tämä kehityskulku selittyy Naton laajentumiseen liittyvällä retoriikalla, joka oli merkittävästi esillä vuoden 2001 selontekokeskusteluissa.⁹⁷ Toiseksi merkittävin Nato-diskurssi puolestapuhujien keskuudessa on eurooppalaisen Naton diskurssi ($n=33/81$, 43%), ja vasta kolmanneksi merkittävimmän suhteellisen painotuksen saa diskurssi Natosta globaalina toimijana ja Suomesta Naton rauhankumppanina ($n=26/81$, 25%).

Puolestapuhujien puheenvuoroissa Nato on siis ennen kaikkea puolustusliitto. Tämän retorisen valinnan seurauksena puolestapuhujat eivät pelkästään kehystä Natoa kovan sotilaallisen turvatakuun omaavaksi puolustusliitoksi vaan eräällä tavalla häivyttävät Naton muita rooleja takalalle. Puolestapuhujat eivät halua korostaa Naton globaalia roolia ja Suomen ja Naton välistä rauhankumppanuutta liikaa, sillä se veisi keskustelun heidän näkökulmastaan väärille raiteille ja pois Nato-jäsenyyskeskustelun syvimmästä olemuksesta. Puolestapuhujien retoriikassa Naton puolustuksellisen ulottuvuuden merkitys on vuoden 2004 selonteosta alkaen keskeisin, mutta eurooppalaisen Naton merkitys myös vähitellen nouseva. Puolestapuhujat näkevätkin Nato-jäsenyyden keinoksi vastata Suomen turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön ilmapiirin kiristymiseen 2010-luvulla. Vuosien 2016 ja 2017 selonteissa

⁹⁷ Naton 1. ja 2. laajentumiskierros tapahtuivat vuonna 1999 ja 2004.

tämä tarve on entistä merkittävämpi, ja puolestapuhujien mielestä Naton läsnäolo Euroopassa ja Suomen lähialueilla ei ole yksin riittävä Suomen puolustuspoliittisen tilanteen ratkaisemiseksi.

Seuraavassa kuviossa on tarkasteltu puolestapuhujien retoristen keinojen prosentuaalisen painotuksen kehitystä vuosien 1995–2017 selontekokeskusteluiden Nato-puheenvuoroissa.

Kuvio 4 Puolestapuhujien retoristen keinojen prosentuaalinen (%) painotus selontekokeskusteluissa 1995–2017

Puolestapuhujilla on oma logiikkansa Naton puolesta puhumiseen, ja logokseen vetoamista on käytetty keskimäärin noin 90 prosentissa Natoa käsittelevistä puheenvuoroista ($n=76/81$), eetosta puolestaan noin reilussa puolessa ($n=48/81$, 59%) ja paatosta jopa vajaassa puolessa ($n=38/81$, 47%) puheenvuoroista. Paatoksen vetoaminen voidaan tehdä monella eri tapaa. Seuraavassa puheenvuorossa edustaja Kiuru pyrkii nostattamaan kuulijoidensa tunteita pintaan:

”Nato-optiosta puhuminen joutaa reserviin, koska se luo katteetonta turvallisuudentunnetta. Lisäksi turvallisuustakuut koskevat vain jäseniä, eivät kumppaneita. Arvoisa puhemies! Nato-päättämättömyytemme on Suomelle turvallisuuspoliittinen riski. Emme uskalla sanoa Natolle ääneen ”ei”. Emme uskalla sanoa Natolle kuuluvasti ”kyllä”. Sen sijaan sanomme Natolle päättäväisesti ”ehkä”.” (Kiuru, Pauli (Kok.), VNS12 lähetekeskustelu)

Edustaja Kiuru herättää negatiivisia tunteita valitsemillaan sanankäänteillä. ”Katteeton turvallisuudentunne” ja ”Suomen päättämättömyys” on kuvattu ”turvallisuuspoliittisena riskinä”. Suomi ”ei uskalla” tehdä ulkopoliittista valintaansa. Koska Nato-optio on siis ”katteetonta”, Suomi voisi joutua siihen nojautuessaan pahaan pulaan, ulko- ja turvallisuuspoliittiseen ahdinkoon mikäli ei uskaltaisi liittyä liittokunnan

jäseneksi. ”Suomen päättämättömyyttä”, uskaliaisuuden puutteeksi kuvattua Nato-jäsenyyden pakoilua on nimitetty jopa turvallisuuspoliittiseksi riskiksi, joka ”ei herätä luottamusta” kansainvälisten toimijoiden kentässä. Tässä puheenvuorossa vedotaankin päätöksen eli tunneperäisen argumentaation avulla kuulijoiden järkeen. Toisin sanoen päätöstä käytetään keinona loogisen päämäärän saavuttamiseksi. Edustaja Kiurun logiikan mukaan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen valinta säilyä Naton ulkopuolella on merkittävä haitta Suomen kansainvälispoliittisen aseman kehitykselle.

Myös edustaja Pertti Hemmilän vuoden 2012 lähetekeskustelun puheenvuoro edustaa samanlaista järkipäätöksiä, mutta samalla tunteisiin vetoavaa argumentaatiota. Puhuja vetoaa kuulijoidensa järkeen loogisiin sanankääntein, mutta käyttää tunteisiin vetoavaa retoriikkaa omien näkökulmiensa oikeuttamiseksi.

”Täällä on puhuttu myöskin Natosta. Siitä toteaisin vain lyhyesti lopuksi, että tämä suomalainen keskusteluhulmapiiri tästä Natosta on merkittävä. Se on sellainen, että Suomi säilyttää valmiutensa liittyä Natoon. Minä kysyn: koska ja millaisessa tilanteessa? Siinä tilanteessako, jossa Suomi olisi jo joutumassa kriisiin syövereihin ja salamat jo iskisivät? Siinä tilanteessako me lähtisimme sitten hakemaan Nato-jäsenyyttä? Sehän syventäisi sitä kriisiä. Hyvät ystävät! Jos sinne Natoon mennään, sinne on mentävä yhdessä Ruotsin kanssa ja silloin, kun aurinko paistaa. Ei silloin, kun kriisi on päällä.” (Hemmilä, Pertti (Kok.), VNS12 lähetekeskustelu)

Edustaja Hemmilä käyttää puheenvuorossaan päätökselle tyypillistä puhetta keinona loogisen johtopäätöksen saavuttamiseksi. Kuvailevan kielen käyttö, kuten ”Suomen joutuminen kriisiin syövereihin salamoiden iskiessä”, on keino pelotella kuulijoita Suomen ulkopoliittisen toimintaympäristön epävarmuudesta. Päätökseen vetoavien argumenttien käyttämisellä pyritäänkin voimakkaasti negatiivisten mielikuvien rakentamiseen ja tilanteen epävarmuuden korostamiseen. Ilman Nato-jäsenyyttä Suomen puolustuksen perusratkaisu, uskottava puolustus, on vaarassa heikentyä. Nato-optio ei riitä takaamaan tätä puolustuksen uskottavuutta vaan perustuu toivekuvien rakentamiseen, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

”Totuus on se, että silloin, jos ollaan Natossa jäsenenä, on yhteinen turvallisuusjärjestely, meillä on turvallisuussitoumukset, ja se merkitsee sitä, että jos tulee kriisi, me saamme apua. Siitä, että meillä olisi optio, täytyy sanoa, että jos kolme päivää on aikaa siinä, että ne kaverit tulevat tänne, pitäisi tehdä nopeasti ratkaisuja, niin minä en ole ihan vakuuttunut, riittäkö se aika siinä tilanteessa, että optio tosiasiallisesti olisi käytettävissä. Eli täytyy sanoa: toivekuvilla ei ulkopolitiikkaa eikä puolustuspolitiikkaa pitäisi koskaan rakentaa. Eli meillä olisi uskottava puolustus Nato-jäsenyyden kautta.” (Sasi, Kimmo (Kok.), VNS12 lähetekeskustelu)

”Suomi on Naton kumppanuusmaa. Se ei kuitenkaan anna meille turvakuuita. Jäsenet ja kumppanit ovat eri sarjassa. Jäsenet ovat turvakodissa, kumppanit koputtelevat hädän tullen epätoivoisesti ovella ja saavat kyllä myötätuntoa ja

parhaimmillaan pakotetukea. Tämä on Ukrainan ja Krimin opetus.” (Kiuru, Pauli (Kok.), VNS16 lähetekeskustelu)

Jälleen kerran edustaja Kiuru nostaa negatiiviset tunteet ja mielikuvat esille, ja vertaa vielä lopuksi Suomea Ukrainaan varoittavana esimerkkinä maasta, joka ei ajoissa uskaltanut liittyä Naton jäseneksi. Ilman Nato-jäsenyyttä Suomi on ”eri sarjassa”, ikään kuin länsimielisten valtioiden B- tai C-luokassa, jolloin ei voitaisi luottaa edustaja Sasin mainitsemaan ”kavereiden” apuun. Toisaalta osa puolestapuhujista haluaa luoda myös käänteisesti positiivista mielikuvaa Natosta ei niin pelottavana toimijana ja häivyttää Naton –ei-puolustuksellisen ulottuvuuden taka-alalle.

Edustaja Salolaisen vuoden 2009 selonteon palautekeskustelussa pitämä puheenvuoro on vastaavasti esimerkki positiivisten ja negatiivisten mielikuvien sekoittamisesta. Tällä sekoittamisella pyritään luomaan kaoottista ja epävarmuuteen pohjautuvaa mielikuvaa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisesta tilanteesta:

”Täällä salissa tiedetään varsin laajalti, että Suomella on niin sanottu Nato-optio, toisin sanoen me saatamme joissakin olosuhteissa liittyä Natoon. Herätän kysymyksen siitä tämän keskustelun valossa, mikä se ajankohta ja hetki voisi olla. Natoon pitää tietenkin liittyä silloin, kun aurinko paistaa. (Ed. Johannes Koskinen: Silloin kun Venäjä liittyy!) Jos Natoon liitytään silloin, kun kriisi on kaatumassa päälle tai on sotatilanomainen tilanne, silloin se eskaloi sitä kriisiä. Se on aivan sama kuin aseesta poistettaisiin varmistin, se lisää kriisiä ja syventää sitä. Tätä kannattaa miettiä tässä Nato-keskustelussa, kun kaikki kerran hyväksyvät sen, että meillä on Nato-optio ja me saatamme tietyissä olosuhteissa liittyä Natoon.” (Salolainen, Pertti (Kok.), VNS16 palautekeskustelu)

Edustaja Salolainen vertaa Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden hakemisen viivästymistä tilanteeseen, jossa ”aseesta poistettaisiin varmistin”. Natoon liittymisen keskustelu olisi siis käytävä hyvän sään aikana, ”auringon paistaessa”, eikä silloin kun myrskypilvet leijuvat taivaalla. Täten puhuja ottaa ikään kuin annettuna, että ulko- ja turvallisuuspoliittinen myrsky, johon Suomikin voisi joutua osapuoliseksi, on kaikella todennäköisyydellä Suomelle mahdollinen ja uhkaava tilanne.

Myös RKP:n kansanedustajaa Stefan Wallin on vankkumaton Nato-jäsenyyden kannattaja.⁹⁸ Wallin käyttää lähes poeettisessa puheenvuorossaan kuvailevaa kieltä vaikuttaakseen kuulijoihinsa ja viestiäkseen Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa asemassa tapahtuneesta muutoksesta:

”Oli kuitenkin aika – edustaja Tuomioja taisi silloin jo olla eduskunnassa, edustaja Arhinmäki ja minä häidin tuskin potkuhousuissa – jolloin leimakirves heilahti heti jopa tässä salissa, jos yritti tarjota omia vaihtoehtoja ja poiketa valtavirrasta, siis vallasta. Nyt on tilanne onneksi toinen. RKP:llä on tuore, puoluedemokratian puitteissa syntynyt päätös Nato-jäsenyydestä, joka ymmärtääkseni pitkälti vastaa myöskin kokoomuksen linjaa. Nyt on siis tämän vaihtoehdon esille nostamisen paikka, paikka, jossa kaikki kukkaisvallan kukatkin saavat kukkia. Ei

⁹⁸ Tutkimusaineistossa on käsitelty seitsemää Wallinin pitämää puheenvuoroa, joista 6:ssa Walliin on keskittynyt selkeästi Naton ja liittoutumisen puolesta puhumiseen.

ole mikään luvan tai linjan tarkistamisen paikka, vaan avoimen keskustelun, avoimen kansalaiskeskustelun, aika ja paikka.” (Wallin, Stefan (RKP), VNS16 lähetekeskustelu)

Wallin käyttää historiallisessa jatkumossa tapahtunutta muutosta keinona Nato-kantansa puolustamiseen nostattamalla pintaan pelon ja ilon tunteita yhtäaikaaisesti. Hän kuvaa kylmän sodan aikaista ajanjaksoa suvaitsemattomuuden aikakautena, jolloin mielipiteiden säröilyä ulko- ja turvallisuuspoliittisissa kysymyksissä ei sallittu ja jolloin eduskuntasalissa vaiennettiin vaihtoehtoiset näkökulmat. Samalla hän kuvaa tuota aikakautta lapsuuden aikana ja asettaa täten itsensä ja poliittiset kollegansa (Arhinmäen) lapsen asemaan. Nyt kylmän sodan, ”kukkaisajan” aikakauden lapsilla ei kuitenkaan Wallinin mukaan ole mitään pelättävää, sillä ilon ja avoimuuden aikakausi on koittanut.

Järki- ja tunneperäisen retoriikan sekoittaminen ei kuitenkaan aina välttämättä tapahdu pelottelun ja negatiivisten mielikuvien herättämisen kautta. Joskus sekaan voi mahtua myös ripaus huumoria, jonka avulla puhuja ikään kuin ”vetää maton alta” vasta-argumenteilta. Tästä esimerkkinä on edustaja Sasin humoristinen puheenvuoro vuoden 2012 selontekokeskustelussa.

”No, keskeinen kysymys on se, onko Suomella uskottavaa puolustusta, ja täytyy sanoa, että minä en nyt ole ihan vakuuttunut siitä, kuinka uskottava tämä Suomen puolustus tänä päivänä on. Se on hyvä, että meille on hankittu ministeri Wallinin aikana sellaista aseistusta, että kynnyksellä hyökätä Suomen kimppuun on korkea siitä syystä, että on kallista hyökätä Suomen kimppuun. Mutta siitä, että me laittaisimme 250 000 miestä pystykorvien kanssa tuonne rajalle, täytyy sanoa, että ihan työsuojelullisista syistä se olisi aika rohkeata toimintaa. Tässä suhteessa minun täytyy sanoa, että minä en ole ihan täysin vakuuttunut siitä, kuinka uskottava Suomen puolustus on. Tässä suhteessa meidän pitää kyllä vähän miettiä, jos me haluamme, että meillä on uskottava puolustus, mitä pitää tehdä. Ja totuus on se, että ei ole kuin yksi ratkaisu, joka on Suomen jäsenyys Natossa. Se tarkoittaa sitä, että silloin meillä on yhteinen turvallisuusjärjestely.” (Sasi, Kimmo (Kok.), VNS12 lähetekeskustelu)

Sasi aloittaa Nato-retoriikkansa vakavalla aiheella ja sävyllä, Suomen puolustuksen uskottavuuden arvioimisella. Muutaman alkulauseen jälkeen puhumisen sävy muuttuu kuitenkin totaalisen vakavasta varsin humoristiseksi. Edustaja Sasi vähättelee itsenäisen puolustuksen uskottavuuden merkitystä viittaamalla ”pystykorviin”, ikään kuin niistä muodostuisi tarvittava pidäke 250 000 vahvuiselle reserville, ja ”työsuojeluun”, ikään kuin reserviläiset olisivat sodassa päivätöissä. Hänen mukaansa uskottavuutta lisäisi nimenomaan liittyminen Naton jäseneksi. Tätä hän vielä alleviivaa profeettallisena ”totuutena”.

Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiselle keskustelulle tyypillistä on ollut konsensushakuisuus. Tämä heijastuu myös Natosta käytevään keskusteluun ja retoriikkaan. Vain harva puhujista on valmis vetoamaan eksplisiittisesti omaan asiantuntijuuteensa, arvoihinsa tai karismaansa tai haluaa erottua joukosta. Itse asiassa eetosta luodessa puhujilla on taipumus viitata johonkin

kolmanteen asiantuntijaan oman retoriikkansa oikeuttamiseksi. Puolestapuhujille eetokseen viittaaminen on melko luonteva retorinen keino. Eetoksen korostaminen voi olla maltillista, kuten seuraavassa puheenvuorossa, jossa puhuja on tuonut esille maltillisia arvioita Nato-jäsenyyden positiivisista vaikutuksista ja korostanut eetostaan ikään kuin keinona logokseen pureutuvien argumenttien rakentamiseksi.

”Luonnollisestikin Nato-jäsenyys myös velvoittaisi Suomea solidaarisuuteen muita liittokunnan jäseniä kohtaan kriisitilanteissa. Tämä on aivan oikein ja osa kansainvälistä vastuunkantoa yhteisen arvopohjan jakavien länsimaiden kanssa... Arvoisa puhemies! Nato-jäsenyys edellyttäisi myös kansan tukea liittoutumiselle. Tässä meillä poliitikoilla on kuitenkin myös suuri vastuu. Meidän on puhuttava avoimesti siitä, miksi jäsenyys Natossa olisi kansallinen etumme.”
(Sampsa, Kataja (Kok.), 2009 lähetekeskustelu)

Edustaja Katajan toteamus ”tämä on aivan oikein” korostaa hänen omaa asemaansa. Hän ikään kuin antaa oman ”siunauksensa” yhteiselle arvopohjalle, joka lähtökohtaisesti on jo kaikkien tiedossa. Hän myös korostaa poliitikkojen ”suurta vastuuta” kansallisen edun nimissä ja antaa moraalisisävytteisen viestin: Nato-jäsenyyden hakeminen on tehtävä yhteistä arvopohjaa noudattaen. Seuraavassa ”pragmaatikkoja” käsittelevässä alaluvussa käsitelen asiapitoisen puhetyylin merkitystä retoriikan rakentumisessa.

6.4.2 PRAGMAATIKOT

Puhujaprofiili

Pragmaatikot muodostavat valtaosan suomalaisen Nato-keskustelun rakentajista. Noin 55 prosenttia (n=506/915) eduskunnan Nato-puheenvuoroista on pragmaatikkojen pitämiä. Pragmaatikkoja ovat poliitikot, jotka suhtautuvat käytännönläheisesti Naton kanssa tehtävään yhteistyöhön. He eivät puhu suoraan Nato-jäsenyyden puolesta, mutta eivät myöskään poissulje sen mahdollisuutta. Nato-optiosta puhumista voidaan pitää myös eräänlaisena häivyttämisen taktiikkana, jolloin pragmaatikot välttävät profiloitumasta innokkaiksi Nato-jäsenyyden kannattajiksi.

Pragmaatikot edustavat koko poliittista puoluekenttää laajasti – kaikkien poliittisten puolueiden edustajat ovat pitäneet ”pragmaattisävyisiä” Nato-puheenvuoroja vuosina 1995–2017. Tiettyjen puolueiden edustajat ovat kuitenkin pitäneet niitä enemmän kuin toiset. Liitteessä 3 on kuvattu pragmaattisävyisten puolueiden puheenvuorojen lukumäärällinen kehitys

vuosien 1995–2017 valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selonteiden lähete- ja palautekeskusteluissa.⁹⁹

Eniten pragmaattisen Nato-näkökulman ottaneita kansanedustajia on ollut Kokoomuksessa – tämä selittyy yhtäältä Kokoomuksella korkealla, noin 20 prosentin paikkamäärällä eduskunnassa 1990-luvulta nykypäivään, mutta toisaalta myös sillä, että Kokoomuksen kansanedustajat ovat ylipäänsä puhuneet paljon Natosta. Keskimäärin lähes joka neljäs selontekokeskustelun Natoon liittyvä puheenvuoro on ollut Kokoomuksen kansanedustajan pitämä vuosien 1995 ja 2017 välillä (n=243/915). Vaikka Kokoomuksen kansanedustajien keskuudesta on pidetty paljon erittäin Nato-myönteisiä, liittoutumishenkisiä puheenvuoroja, valtaosa on pragmaattissävysisempiä Nato-kannanottoja (n=166/243, ks. liite 3). Kaiken kaikkiaan pragmaattissävysisistä puheenvuoroista suurin osa, reilu kolmannes on Kokoomuksen kansanedustajien pitämiä.

Toisena merkittävänä Nato pragmaatikkojen puolueena voidaan pitää Suomen Keskustaa, jonka kansanedustajat ovat pitäneet noin 27 prosenttia (n=136/506) pragmaattissävysisistä puheenvuoroista. Keskustan kansanedustajien Nato-kantojen pragmatisoituminen on kuitenkin havaittavissa verrattain myöhään, sillä vasta vuoden 2004 selontekokeskusteluissa heidän Nato-kantansa ovat alkaneet liikkua selkeästi myönteisempään suuntaan. Tämä kertoo Keskustan alun perin empivästä suhtautumisesta puolustusliitto Natoon, mutta samalla sitä voidaan pitää myös poliittisen tilanteen summana: Keskusta siirtyi oppositioon lähes kymmeneksi vuodeksi juuri ennen ensimmäistä, vuoden 1995 selontekoa, mutta päätyi taas hallituspuolueeksi vuoden 2003 eduskuntavaalien jälkeen vuoteen 2011 saakka. Tämä vaikutti vuosien 2004 ja 2009 selontekokeskusteluihin siten, että Keskustan ministeriasemassa olevat poliitikot joutuivat väistämättä ottamaan kantaa oman ministerisalkkunsa vastuulla oleviin kysymyksiin. Vastaava ilmiö on havaittavissa myös perussuomalaisen osalta. Perussuomalaisen Nato-kannat ovat muuttuneet huomattavan pragmaattissävysisiksi erittäin skeptisistä, lähes vastustamishenkisistä puheenvuoroista 2010-luvulle saavuttaessa (ks. liite 5). Myös tässä selittävänä tekijänä voi toimia Keskustan tavoin puolueen nouseminen hallitukseen, jolloin puolueen poliittinen kantaaottavuus on luonnollisesti maltillisempaa.

Sama ilmiö on käänteisesti havaittavissa sosiaalidemokraatteja tarkasteltaessa: ensimmäisissä vuosien 1995 ja 1997 selonteissa sosiaalidemokraatit ovat ottaneet ahkerasti kantaa Nato-kysymykseen, ja pragmaattissävysisistä puheenvuoroista noin viidesosa (n=103/506) on SDP:n kansanedustajien pitämiä. Tämä on kuitenkin loogisesti selitettävissä SDP:n hallussa olleilla keskeisillä ministerisalkuilla: esimerkiksi presidentti Tarja Halonen, silloinen ulkoministeri, ja pääministeri Paavo Lipponen

⁹⁹ Perussuomalaisen puheenvuoroihin (PS) on mukaan luettu myös vuoden 2017 puolustusselonteon eduskuntakäsittelyyn liittyvät Uuden vaihtoehdon (myöhemmin Sinisten) puheenvuorot.

pitivät vuosien 1995 ja 1997 selontekokeskusteluissa yhteensä yli 20 Nato-puheenvuoroa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Erkki Tuomioja käytti ulkoministerivuosinaan yli puolet vähemmän Natoa käsitteleviä puheenvuoroja kuin presidentti Halonen. Muista puolueista esille nousee RKP, jonka puheenjohtaja ja puolustusministerinä toiminut Jan-Erik Enestam piti suurimman osan puolueen Natoa käsittelevistä puheenvuoroista vuoden 2001 selontekojen lähete- ja palautekeskusteluissa. Kuten edellä olevat esimerkit osoittavat, pragmaattissävyyisiä Nato-puheenvuoroja pitävät yleensä ministeripositiossa olevat. Käsittelen tätä tarkemmin seuraavaksi.

Ministerit

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa paitsi puoluepoliittisista myös formaaleista poliittisista positioista kumpuavia retorisia ennakkokäsityksiä. Tämän vuoksi tutkin, missä määrin poliittisen puheen pitäjän muodollinen asema voi vaikuttaa puheen sävyyn ja langettaa tietynlaisen puhujaroolin. Matti Oksasen kansanedustajan roolia käsittelevässä väitöskirjatutkimuksessa esitettiin, että esimerkiksi virallisessa johtoasemassa oleviin eduskunnan puhemiehiin, valiokunnan puheenjohtajiin tai ministereihin kohdistuu puhetilanteissa erilaisia odotuksia kuin rivikansanedustajiin (Oksanen 1972, 112–126). Tässä tutkimuksessa olen tunnistanut ensimmäiseksi pragmaatikkoja edustavaksi erityispuhujaryhmäksi ministerit, toiseksi eduskunnan valiokuntien puheenjohtajat ja kolmanneksi ryhmäpuheenvuorojen pitäjät. Pyrin selvittämään, onko puhujalle ennalta määrätty muodollinen puhujapositio sen kaltainen, että se edellyttää tietynlaista retorista tyyliä.

Käsittelen ensiksi ministereitä formaalien puhujapositiodien edustajina. Ministerin pitämät puheenvuorot (n=85/915) täyttävät lähes poikkeuksetta pragmaatikon pitämän puheen tunnusmerkistön. Ministerit suhtautuvat Natoon tyynesti ja kuivan asiapitoisesti. Tämänkaltaisen harkitun asiallinen puhumistyyli on ministerin puhujaprofiiliin sopiva. Nato halutaan mieltää mahdollisuutena, mutta varsinaista retorista suitsuttamista tai merkittävien hyötyjen korostamista ministerit pyrkivät välttämään. Harkitun puhumistyylin lisäksi ministerien kanta on mukaillut luonnollisesti selonteoissa esitettyä kantaa Naton merkityksestä ja roolista sekä Naton ja Suomen välisten suhteiden kehityksestä. Koska vuoden 1995 selonteosta lähtien kaikki Suomen hallitukset ovat korostaneet Nato-yhteistyön mahdollisuuksia ja positiivisia puolia, voidaan todeta, että pragmaattissävyyinen Nato-retoriikka on löytänyt vastinparinsa ministerien eduskunnassa pitämistä puheenvuoroista.

Rivikansanedustaja voi ilmaista ministeriä vapaammin omia poliittisia kantojaan. Ministerin asemassa puhuvaa poliitikkoa sitoo paitsi oman

hallinnonalansa näkökulmat eri asiakysymyksiin (kuten esimerkiksi Nato-kysymykseen) myös ulkoapain langetettu ”ministerirooli”, joka politiikan tulee sisäistää. Poliittisen retorikan tasolla tämä näkyy paitsi maltillisten kantojen ottamisena myös retoristen keinojen käytön kautta. Ministerin asemassa olevat poliitikot käyttävät rivikansanedustajia selkeästi harvemmin, jos koskaan, retorisenä keinona tunteisiin eli päätökseen vetoamista. Sen sijaan ministerit pysyvät selkeästi kuulijoidensa järkeen vetoamisen linjalla – päätöstä käytetään vain muutamissa ministerin puheenvuoroissa. Yllättävää lienee kuitenkin se, että ministerit käyttävät myös eetosta harvemmin kuin rivikansanedustajat (keskimäärin noin 35 prosenttia ministerien käyttämistä puheenvuoroista). Tämä voi johtua siitä, että ministerit ovat sisäistäneet ”asiantuntijana” olemisen roolin siinä määrin, ettei heillä ole enää tarvetta korostaa omaa asiantuntijuuttaan retorisin vaikuttamisen keinoin. Taulukkoon 7 on koottu ministerien pitämien puheenvuorojen lukumäärät vuosien 1995–2017 selonteissa.

Taulukko 7. Ministereiden pitämien Nato-puheenvuorojen lukumäärä (n) eduskuntakeskusteluissa 1995–2017

<i>Nimi</i>	<i>Puolue</i>	<i>Ministeri</i>	<i>Vuodet</i>	<i>Puheenvuorot (n)</i>
Enestman, Jan-Erik	RKP	PUMI	2001	7
Haglund, Carl	RKP	PUMI	2012	4
Halonen, Tarja	SDP	UM	1995, 1997	19
Häkämies, Jyri	Kok.	PM	2009	2
Katainen, Jyrki	Kok.	PM	2012	4
Kääriäinen, Seppo	Kesk.	PUMI	2004	1
Lipponen, Paavo	SDP	PM	1995, 1997	4
Niinistö, Jussi	PS	PUMI	2017	1
Orpo, Petteri	Kok.	VM	2017	1
Sasi, Kimmo	Kok.	OM	2001	2
Sipilä, Juha	Kesk.	PM	2017	5
Soini, Timo	PS	UM	2016	6
Stubb, Alexander	Kok.	UM	2009	8
Taina, Anneli	SDP	PUMI	1995, 1997	6
Tuomioja, Erkki	SDP	UM	2001, 2004, 2012	8
Vanhanen, Matti	Kesk.	PM	2004, 2009	9
Yhteensä				87
<i>Selitteet: PM - pääministeri, PUMI - puolustusministeri, UM - ulkoministeri, OM - oikeusministeri, VM - valtionvarainministeri.</i>				

Selontekojen esittelyvastuussa olevat ministerit ovat luonnollisesti käsitelleet Natoa puheissaan paljon: heidän puheensa kattavat vajaan kymmenyksen kaikista Nato-puheenvuoroista (n=87/915). Ulkoministeri

Tarja Halonen (selonteot 1995–1997) ja pääministeri Matti Vanhanen (selonteot 2009–2012) ovat määrällisesti eniten Natosta puhuneet ministerit. Erityisesti Halosen osalta havainto voi vaikuttaa yllättävältä, sillä häntä ei ole julkisuudessa mielletty Nato-kysymyksen merkittäväksi edistäjäksi. Ministeri voi kuitenkin retoriikallaan ottaa esillä olevan kysymyksen omakseen. Esimerkiksi presidentti Halosen kanta liittoutumiseen on ollut maltillinen, jopa skeptinen. Tarkasteltaessa tarkemmin Halosen Nato-retoriikkaa ulkoministerirollissa on kuitenkin syytä huomioida, että hänen pitämistään Nato-puheenvuoroista vain pieni osa kytkeytyy diskurssiin Natosta puolustusliittona ja Suomesta liittoutumattoman maana. Sen sijaan Halosen Nato-retoriikassa merkittävimmän huomion saa Naton globaali toimijuus ja Suomen ja Naton välinen rauhankumppanuus (n=15/19). Neljä viidestä Halosen ministerinä käyttämistä puheenvuoroista liittyy nimenomaan tähän diskurssiin, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

”Sitten Nato-kelpoisuudesta. Jos tehdään yhteistyötä ja katsotaan yhteensopivuutta, kyllähän siinä tietysti tulee myös varmaan tässä mielessä Nato-kelpoisuutta, mutta se ei ole asian ydin. Asian ydin on se, että on kokoonpanon tahto mikä tahansa, me joka tapauksessa tarvitsemme nykyisissä kriisinhallintatehtävissä yhteensopivuutta. Se on keskeisin asia. Siitä ei nyt kannata kai sen takia luopua, että jos joku joskus haluaisi hakea Natoon, se sitten olisi etu, koska me nyt elämme sitä nykyhetkeä ja tulevaisuutta, jossa me joka tapauksessa sitä tarvitsemme.” (Ulkoministeri Tarja Halonen (SDP), VNS97 lähetekeskustelu)

Ministeri Halosen retoriikka on asian ytimeen ja kuuntelijoiden järkeen porautuvaa argumentaatiota, niin sanottua ”jalat maassa” -retoriikkaa, jossa mennään suoraan asiaan. Halonen ei sorru mielikuvilla leikittelyyn, vaan painottaa ”asian keskeisyyttä” ja Suomen nykyhetken ja tulevaisuuden kannalta merkityksellisiä asioita. Hän ikään kuin asemoi itsensä asian yläpuolelle ja tarkastelee asiaa Suomen turvallisuuden kannalta laajemmin.

Halosen puheenvuoron Nato-osuus luo myös sillan aikaisemmin käytyihin keskusteluihin. Tämä on tärkeä huomio, sillä runsas puheenvuorojen lukumäärä ei sinänsä kerro yksittäisen ministerin halukkuudesta pitää Nato-keskustelua yllä. Ministerit ovat asiantuntijoina velvoitettuja vastaamaan ja ottamaan kantaa palaute- ja lähetekeskustelussa käsiteltyihin ulko- ja turvallisuuspoliittisiin asiakysymyksiin. Toiseksi on syytä huomioida Halosen ulkoministerikausien (1995–2000) sijoittuminen Suomen ulkopoliittisen kehityksen ajanjaksoon, jolloin ulkoministerin yhdessä pääministerin ja presidentin kanssa edellytettiin ottavan kantaa Suomen asemoitumisesta uudenlaisessa kansainvälisessä toimintaympäristössä. Näin ollen esimerkiksi ulkoministeri Halosen korkea Nato-puheenvuorojen lukumäärä selittyy ”ajan hengellä”, kyseisenä ajanjaksona esillä olleiden ulko- ja turvallisuuspoliittisten kysymysten päivänpolttavuuden kautta.

Pääministeri Lipposen puheenvuoroissa Nato-tematiikka ei kuitenkaan nouse yhtä merkittävällä tavalla esille, vaikka pääministeri on ollut kyseisissä täysistunnoissa läsnä. Kysymys voi olla pääministerin kabinetin sisäisestä roolijaosta, jolloin tietyille ministereille annetaan muita merkittävämpi rooli joihinkin asiakysymyksiin vastaamisessa. Osaltaan vastuukysymysjaot voivat selittyä laajemman ulko- ja turvallisuuspoliittisen tematiikan, kuten esimerkiksi kansainvälisen kriisinhallinnan käsittelyllä, johon ministeri Halonen Nato-puheenvuorossaan viittasi. On ollut tarkoituksenmukaista kiinnittää Nato nimenomaan kansainvälistä kriisinhallintaa käsittelevään kysymyksenasetteluun sen sijaan, että sen merkityksestä puhuttaisiin esimerkiksi perinteisen kansallisen puolustuksen kontekstissa. Kysymys voi olla siis Naton kaltaisen, ulko- ja turvallisuuspoliittisesti 1990-luvulla vielä hieman arveluttavan teeman ”oikeanlaisesta” profiloimisesta ulkopoliittiseksi ja puolustuspoliittiseksi kysymykseksi. Kun tätä väitettä verrataan luvussa neljä tekemiini empiirisiin havaintoihin Naton institutionaalisten diskurssien kehityksestä ja toisaalta luvussa viisi käsittelemääni Suomen turvallisuuspoliittisen linjan kehitykseen, on Nato-tematiikan kehystäminen ulkopoliittiseksi kysymykseksi selitettävissä sekä Naton tehtävien ja painopisteiden muutoksella että Suomen ulkopoliittisen linjan avautumisella kohti länttä. Tämä selitys saa tukea tarkasteltaessa ulko- ja puolustusministerien käyttämien puheenvuorojen lukumäärien eroja vuosien 1995 ja 2017 eduskunnan käsittelyissä: puolustusministerit ovat käyttäneet Natosta huomattavasti vähemmän puheenvuoroja kuin ulkoministerit, vaikkakin jokainen edellä mainituista on ottanut kantaa Nato-kysymykseen vuorollaan.

Vuosien 1995–2001 selontekokeskusteluissa puolustusministerit ovat ottaneet kantaa Nato-tematiikkaan huomattavasti seuraajiaan useammin, vaikka Natosta on sinänsä keskusteltu eduskunnassa enemmän 2000-luvulla kuin ennen sitä. Naton voidaankin katsoa tehneen kokonaisvaltaisen läpimurron parlamentaarisessa retoriikassa 1990-luvun lopussa, jolloin keskustelua eivät johtaneet ainoastaan ministerit vaan myös siihen osallistuvat rivikansanedustajat kantaa ottavasti. 2000-luvun alkupuolta voidaankin pitää Suomen parlamentaarisen Nato-keskustelun institutionalisoitumisen merkittävämpänä ajanjaksona, jolloin Natosta tuli turvallisuuspoliittisessa keskustelussa ”peruskauraa”.

Pääministeri Matti Vanhanen käytti 2000-luvun alkupuolella useita Nato-puheenvuoroja selonteiden lähete- ja palautekeskusteluissa. Toisin kuin ulkoministeri Halonen, pääministeri Vanhanen kytkee Nato-tematiikan diskurssiin Natosta puolustusliittona ja Suomen mahdollisesta jäsenyydestä. Vanhasen ylläpitämä Nato-keskustelu on nimenomaan Suomen mahdolliseen sotilaalliseen liittoutumiseen liittyvää retoriikkaa, jossa kuulijoille välitetään kuvaa, että Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiset valinnat ovat tarkasti punnittuja. Seuraavat esimerkit havainnollistavat tätä:

”Nato-jäsenyyden osalta, niin kuin esittelypuheenvuorossani totesin, tämä selonteko esittelee sekä puolesta että vastaan argumentteja laajemmin kuin on tehty aikaisemmissa selonteissa. Minusta se on hyvä tämän keskustelun kannalta. (Ed. Tennilä: Mikä on johtopäätös?) – Johtopäätös on selkeä, ja sen puheessani sanoin. Tässä selonteossa ei hallitus eikä tasavallan presidentti, emme yhdessä anna mitään uutta viestiä muille maille. (Ed. Tennilä: Kertokaa se ulkoministerillekin!)” (Pääministeri Matti Vanhanen (Kesk.), 2009 lähetekeskustelu)

Pääministeri Vanhasen retorinen tyyli on päämäärätietoisien sovitteliva. Hänen Nato-retoriikalleen on tyypillistä asiakysymyksen eri puolien punnitseminen sekä asiantuntijoilta tai vallan pitäjiltä saatuihin asiantuntijalausuntoihin viittaaminen, minkä kautta hän ikään kuin oikeuttaa esittämänsä argumentit:

”Neljä vuotta sitten edellisen selonteon yhteydessäkään eivät hallitus ja presidentti esittäneet täsmälleen sitä sanamuotoa, jota eduskunnan seurantaryhmä oli esittänyt Natoon liittyen. Silloinhan eduskunta kuvasi muistaakseni tätä Nato-jäsenyyttä sanalla ”vaihtoehto”. Hallitus ja presidentti päätyivät kuitenkin tähän ”mahdollisuuteen”, joka paremmin kuvasi tätä niin sanottua optiota... Me päädyimme nyt tämän Nato-muotoilun osalta siihen - meidän esitimme tässä selonteossa, voisi sanoa, argumentteja puolesta ja vastaan sekä-että-menetelmällä, kirjaamme myös eduskunnan seurantaryhmän kannan ja näiden johtopäätöksenä toteamme - että on jatkossakin vahvoja perusteita harkita Nato-jäsenyyttä. Siinä on olennaisinta se, että ovea pidetään auki. Me emme oma-aloitteisesti sulje ovea, sano, että emme tule hakemaan, vaan pidämme tämän mahdollisuuden avoinna myös tämän selonteon kautta.” (Pääministeri Matti Vanhanen (Kesk.), 2009 lähetekeskustelu)

Halosen ja Vanhasen välistä painotuseroa voidaan jälleen selittää ajan muuttumisella ja sitä seuranneella ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskusteluilmapiirin vapautumisella: 1990-luvun puolivälin Suomessa Natosta ei keskustelu yhtä vapautuneesti kuin 2010-luvun taitteessa ja alkupuolella. 2000-luvulle saavuttaessa asiantuntijatasolla käyty Nato-keskustelu oli ikään kuin nytkähtänyt seuraavaan vaiheeseen, jossa Nato-tematiikka alettiin irrottaa puhtaasti ulkopoliittisista uomistaan turvallisuus- ja jopa puolustuspoliittiseksi teemaksi. Alettiin puhua Nato-optiosta ja mahdollisesta Suomen Nato-jäsenyydestä. Käsittelen nämä muissa asiantuntijarooleissa esiintyneet puhujat kuitenkin tässä yhteydessä siitä syystä, että ”asiantuntijaprofiilinsa” vuoksi ne muodostavat luontevan puhujaryhmän tässä asiayhteydessä.

Valiokuntien mietintöjen esittelijät, ryhmäpuheenvuorojen pitäjät ja muut asiantuntijat

Asiantuntijapuheenvuoroja pitävät muun muassa valiokuntien mietintöjen esittelijät sekä puolueiden ryhmäpuheenvuoroja pitävät kansanedustajat. Seuraavaksi esille nostamistani muut asiantuntijarooleissa pidetyt puheenvuorot täyttävät usein pragmaattissävyyisten Nato-puheenvuorojen tunnusmerkit. Näin ei kuitenkaan aina välttämättä ole. Hyvä esimerkki

edellä mainitusta on ryhmäpuheenvuorojen pitäjät, jotka edustavat poliittisten puolueiden koko laajaa skaalaa ja asemoituvat myös Nato-retoriikasta puhuvien kansanedustajien ääripäihin. Virallisen, koko puoluetta edustava puheenvuoron pitäminen voi kuitenkin myös vähentää yksittäisen kansanedustajan poliittista kantaaottavuutta. Tavatonta ei ole sekään, että tyypillisesti radikaalimpia puheenvuoroja pitäneet kansanedustajat puhuvat ryhmän edustajina harkitsevampaan ja maltillisempaan sävyyn. Yksittäisten kansanedustajien ”rivikansanedustajan” ominaisuudessa ja ”puolueen valitsemana” kansanedustajana pidettyjen puheiden puhujaprofiilien vertailu voisi olla mahdollinen tulevaisuuden Nato-retoriikan jatkotutkimuskohde. Tässä alaluvussa keskityn kuitenkin tyypillisten pragmaattissävyyisten valiokuntien esittelyiden ja ryhmäpuheenvuorojen analysoimiseen.

Valiokuntien mietintöjen esittelypuheenvuoron pitää tyypillisesti asian käsittelystä vastaavan valiokunnan puheenjohtaja. Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden palautekeskusteluen esittelypuheenvuoron on pitänyt mietinnön valmistelusta vastannut vastuuvaliokunnan puheenjohtaja, tyypillisesti ulkoasiain- tai puolustusvaliokunnan puheenjohtaja.¹⁰⁰ Toisen asiantuntijaryhmän tavoin käyttäytyvän joukon muodostavat ryhmäpuheenvuoroja pitäneet kansanedustajat. Heitä voidaan pitää pragmaatikkojen toisena asiantuntijapuhujaryhmänä. Puolueiden ryhmäpuheenvuorojen pitäjät ovat taustoittaneet lähete- ja palautekeskusteluja perehtymällä käsittelyssä oleviin aiheisiin laajasti, ja täten heidän puheensa ovat yleensä faktapohjaisia. Esittely- ja ryhmäpuheenvuorojen pitäjille on ikään kuin langetettu asiantuntijan rooli kannettavakseen:

”Kansainvälinen puolustusyhteistyö on yksi keinovalikoimista turvallisuutemme lujittamistyössä. Puolustusyhteistyön syventäminen edesauttaa kriisinajan yhteistyön edellytyksiä. Turvatakuita meillä ei ole, mutta Naton, EU:n ja kahdenvälisesti Ruotsin ja Yhdysvaltojen kanssa tehtävä yhteistyö sekä kansainvälisen avun antamisen ja vastaanottamisen mahdollistava lainsäädäntö tähtäävät siihen, että tiukan paikan tullen meillä on nykyistä paremmat mahdollisuudet tuen saamiselle.” (Immonen, Olli (PS), 2017 lähetekeskustelu)

”Nykyistä hyvää puolustusyhteistyötä tulee jatkaa ja syventää niiltä osin kuin se on järkevää ja mahdollista. Yhteistyön jatkaminen puolustusliitto Naton kanssa on samoin luontevaa. Samalla on selvää, että mahdollinen jäsenyys puolustusliitossa vaatisi laajaa kansallista keskustelua ja yhteisymmärrystä. On todettava, että lähes koko puolustusjärjestelmämme on Nato- yhteensopiva ja meillä on Naton kanssa myös voimassa oleva isäntämaasopimus, joka mahdollistaa Naton joukkojen läsnäolon Suomen maaperällä.” (Laukkanen, Antero (KD), 2016 palautekeskustelu)

Sekä edustaja Laukkasen että Immosen puheenvuorot ovat tyyliltään toteavia. Naton kanssa tehtävä yhteistyö otetaan ikään kuin annettuna,

¹⁰⁰ Eduskunta. Millaisia puheenvuoroja eduskunnan täysistunnossa pidetään? <https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/tietopalvelulta-kysyttya/Sivut/millaisia-puheenvuoroja-eduskunnan-taysistunnoissa-pidetaan.aspx>, sivustolla käyty 19.7.2018.

mutta raja varsinaisen jäsenyyden ja kumppanuuden välillä tehdään selväksi. Kumminkin puhujat korostavat varsin neutraaliin sävyyn Suomen ja Naton välisen puolustusyhteistyön tiivistyneen viime vuosina. Toteamalla asian olevan näin he hyväksyvät Naton kanssa tehtävän yhteistyön syvenemisen. Toiset puheenvuoroista, kuten esimerkiksi edustaja Korkeaajan puheenvuoro, puolestaan viittaavat selonteon tekstiin lähes sanataarkasti:

"Selonteko luettelee Nato-jäsenyyttä puoltavia perusteluja, kuten Suomen turvallisuuden vahvistumisen, mukanaolon liittokunnan päätöksenteossa ja kyvyn vastaanottaa apua nykyistä paremmin. Nämä ovat vahvoja perusteita harkita Suomen Nato-jäsenyyttä. Jäsenyydellä olisi ennalta ehkäisevä, Suomen turvallisuutta vahvistava vaikutus, mutta samalla meihin kohdistuisi entistä voimakkaammin yleisen taakanjaon ja solidaarisuuden perusteella poliittisia odotuksia." (Korkeaaja, Juha (Kesk.), 2009 palautekeskustelu)

On myös huomattava, että osa pragmaatikoista esittää Nato-kantansa epäsuorasti. Tällaisia Naton merkitystä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen aseman kannalta hiljaisesti pohdiskelevia tai analysoivia puheenvuoroja on myös esitetty. Tällöin pragmaatikko esiintyy ikään kuin muun asiantuntijan roolissa haluamatta varsinaisesti profiloitua Nato-jäsenyyden kannattajaksi: jäsenyydestä puhutaan tällöin jokseenkin vihjailevaan sävyyn, tavoitteena ohjailta keskustelua oikeaan suuntaan. Näistä keskustelijoista muodostuu joukko Natosta innostuneempia pragmaatikkoja, joiden avaukset ovat huomattavasti muita pragmaatikkoja aktiivisempia. Esimerkkejä tämänkaltaisista Nato-keskustelua faktapohjalta ylläpitävistä puheenvuoroista ovat Nuorsuomalaisten kansanedustajien puheenvuorot 1990-luvulla.

"Päinvastoin kuin useimmissa aikaisemmin esitetyissä ryhmäpuheenvuoroissa nuorsuomalaiset ovat sitä mieltä, että selonteossa on selvästi uusi viritys. Eduskunnan hyväksymien aikaisempien linjausten mukaan Suomen sotilaalliseen liittoutumattomuuteen kytkeytyy myös se mahdollisuus, että jos tilanne muuttuu, Suomi voi liittyä sotilaallisesti. Selonteossa Nato-optio on laimennettu niin perusteellisesti, että sen huomaaminen vaatii erityistä huolellisuutta ja sen lisäksi vielä vähän hyvää tahtoa. Luulisin ainakin seuraavien selonteon lauseiden tarkoittavan Nato-jäsenyyden mahdollisuutta... Jos Euroopan turvallisuusasetelma olennaisesti muuttuu, Suomi arvioi turvallisuustilannettaan ja turvallisuusratkaisujaan tämän kehityksen valossa." (Tarkka, Jukka (NS), VNS97 lähetekeskustelu)

"Suomi on selkeästi valinnut keskimmäisen eli sitoutumisen politiikan. Liittoutumattomuutta korostamalla annetaan mielestäni väärä kuva eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän nykytilasta. Liittoutumista tai liittoutumattomuutta oleellisempaa ovat ne poliittiset ja sotilaalliset yhteistyömuodot, joiden avulla eurooppalaisia valtioita kudotaan tiiviimmin toisiinsa kiinni. Suomi on jo nyt mukana näissä verkostoissa myös puolustuspolitiikan ja sotilaallisen yhteistoiminnan alueella. Tämä kaikki voidaan sanoa ilman, että piirretään kuvaa pienten askelten salaliitosta, joka vie meitä kohti Nato-jäsenyyttä." (Penttilä, Risto E.J. (NS), VNS95 palautekeskustelu)

Edustajat Tarkka ja Penttilä eivät sano suoraan kannattavansa Suomen mahdollista Nato-jäsenyyttä. Sen sijaan he tarkastelevat kysymystä Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä ikään kuin lasikuplan ulkopuolelta, mutta samalla myös tietyllä tapaa kritisoivat suomalaisen Nato-keskustelun olemattomuutta. Tarkan mukaan ”Nato-optio” on laimennettu melkein olemattomaksi, kun taas edustaja Penttilä mukaan Suomi on jo niin verkottunut kansainvälisten toimijoiden kentässä, että se on tavallaan jo poliittisesti liittoutunut lännen Nato-maiden kanssa vaikkei virallinen jäsen olekaan. Edustaja Penttilä on tässä suhteessa aikaansa edellä, sillä poliittisen liittoutumattomuuden retoriikka ilmestyi Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskusteluun vasta 2000-luvun taitteen jälkeen. Erityisesti sitä ruodittiin vasta vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa. Nuorsuomalaisia voidaankin pitää eräänlaisina suomalaisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun ja erityisesti liittoutuneisuusdiskurssin visionääreinä tai edelläkävijöinä. Tarkkaa ja Penttilää voidaan pitää eräänlaisina ”Nato-älykköinä”, joiden tavoitteena on nostaa Nato-keskustelu poliittisten päättäjien agendalle. Pragmaatikkojen joukosta on tunnistettavissa myös ”rivikansanedustajien puhujatyyppejä”, joita käsittelen seuraavaksi.

Intoilevat pragmaatikot

Intoilevat pragmaatikot ovat kansanedustajia, jotka puhuvat Natosta paljon, mutta eivät puheenvuorossaan sano aivan suoraan kannattavansa Suomen Nato-jäsenyyden hakemista. Osa heidän pitämistään puheenvuoroista voi tosin ajoittain täyttää puolestapuhujan tunnusmerkistön toisessa keskusteluyhteydessä. Valtioneuvoston selonteokojen lähete- ja palautekeskusteluissa määrällisesti eniten Natosta puhunut kansanedustaja on kansanedustaja Ilkka Kanerva (ks. luku 7.4, taulukko 10). Kaiken kaikkiaan Kanerva on pitänyt kolmekymmentä Natoa käsittelevää puheenvuoroa vuosien 1997–2017 välillä. Noin kolmanneksen Kanervan puheenvuoroista voidaan katsoa olevan puhtaasti liittokunnan jäsenyyden puolesta argumentoivia, kun taas kaksi kolmasosaa on luonteeltaan maltillisempia, joskin Nato-myönteisiä pragmaattisävyisempiä kannanottoja. Kanervan Natosta puhumisen huippu sijoittuu vuosien 2009–2012 selontekoihin, joissa hänen pitamiensä puheenvuorojen voidaan katsoa olleen pragmaattisävyisiä, vaikka rivien välistä on aistittavissa Nato-myönteisyyttä.

”Nousin ylös edustaja Sankelon kannustamana, koska innostuin hänen viisaasta puheenvuorostaan. Se on kutakuinkin juuri näin myöskin allekirjoittaneen näkökulmasta katsottuna tilanteessa, jossa turvallisuuspoliittinen keskustelu uupuu tai jähmettyy Naton puolesta – Natoa vastaan -tilanteeksi. Suomen pitää etsiä ehdottomasti oman kansallisen turvallisuutensaakin ja kansainvälisen panoksensa vahvistamisen merkeissä yhteistyömahdollisuuksia... Meillä on monia muitakin näkökantoja, joissa Suomella on tarjottavana ja voitettavana paljon

asioita, yhteistyötä, jota on tehtävä sen vuoksi, että me kannamme kansainvälistä vastuutamme, ja jos tuuli kääntyy, niin me kykenemme myöskin saamaan vastaan sellaista apua, tukea muiden maiden suunnasta, jota pohjoismainen yhteistyö luonnollisesti tavallaan omana ikään kuin family- pohjaisena, perhepohjaisena, maailmanyhteisön kolkkana tarjoaa, mihin kiinnitetään tänä päivänä erittäin positiivista huomiota, siihen sotilaallisen ja puolustuksellisen yhteistyön kehittämiseen muun muassa Naton puitteissa, jota Pohjoismaat harjoittavat eivät vain kahden sotilaallisesti liittoutumattoman maan kesken vaan myöskin tällaisena kuin on Suomen ja Ruotsin suhde Norjaan, joka on puolestaan Nato-jäsenmaa. Näiden välillä pitää kyetä kynnystä madaltamaan, ja pohjoismainen yhteistyö on loistava esimerkki tästä.” (Kanerva, Ilkka (Kok.), VNS12 palautekeskustelu)

Aluksi Kanerva perustelee oman puheenvuoronsa tarpeellisuutta viittaamalla kollegansa edustaja Sankelon puheenvuoron viisauteen, mikä lujittaa hänen omia, vähintään yhtä viisaita argumentteja. Kanerva korostaa omaa asemaansa asiantuntijana sanavalinnoillaan ja viittaamalla kansallisten puolustusratkaisuiden ehdottomuuteen, minkä jälkeen hän sujuvasti jatkaa muiden ulkopoliittisten näkökulmien, esimerkiksi kansainvälisen yhteistyön, merkityksen tarkasteluun. Kanerva taustoittaa Naton merkitystä suhteessa laajempaan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen diskurssiin vetoamalla monenkeskiseen kansainväliseen yhteistyöhön (ks. luku 5), jonka keskiössä on diskurssi Natosta globaalina toimijana ja Suomesta Naton rauhankumppanina. Kanerva korostaa kansainvälisten toimijoiden merkitystä paitsi Suomelle sopivana arvoyhteisönä myös Suomelle välttämättömänä turvaverkostona, jonka avusta Suomi kykenee hyötymään tuulensuunnan mahdollisesti kääntyessä. Kanervaa voidaan siis luonnehtia eräänlaiseksi ulkopoliittisen linjan suunnannäyttäjäksi, jolla on taitavaa poliittista pelisilmää häivyttää Naton kantaansa muiden kansainvälisten yhteistyöverkostojen taakse. Hänen poliittinen profiilinsa Nato-keskustelussa on korkea, ja hän pyrkii ottamaan puheessaan muiden näkökulmia ohjaavan filosofin ja asiantuntijan roolin.

Peesaajat

Kolmannen Nato-pragmaatikkojen puhujaryhmän muodostavat niin kutsutut *peesaajat*, jotka pitävät matalaa profiilia Naton suhteen. Suurin osa pragmatikoista kuuluu tähän ryhmään. Osa pragmatikoista välttelee esittämästä voimakkaita mielipiteitä Natosta, ja useimmiten he yhtyvät hallituksen kantaan. Peesaajia voidaan pitää hallituksen Nato-kannan puolustajina, jotka eivät ilmaise voimakkaasti mielipidettään Natosta tai Suomen mahdollisesta sotilaallisesta liittoutumisesta. Peesaajat eivät varsinaisesti halua profiloitua Nato-kysymyksen kautta. Natoon liittyvät asiat ilmoitetaan ikään kuin toteamuksina, ja ne voidaan jopa ohittaa nopein sanankääntein, ikään kuin sivulauseessa. Peesaajien puheenvuoroissa korostuu maltillisuus. Tyypillistä on, että he korostavat Suomen hallituksen virallista ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa. Puhetyyli voi olla toteava ja

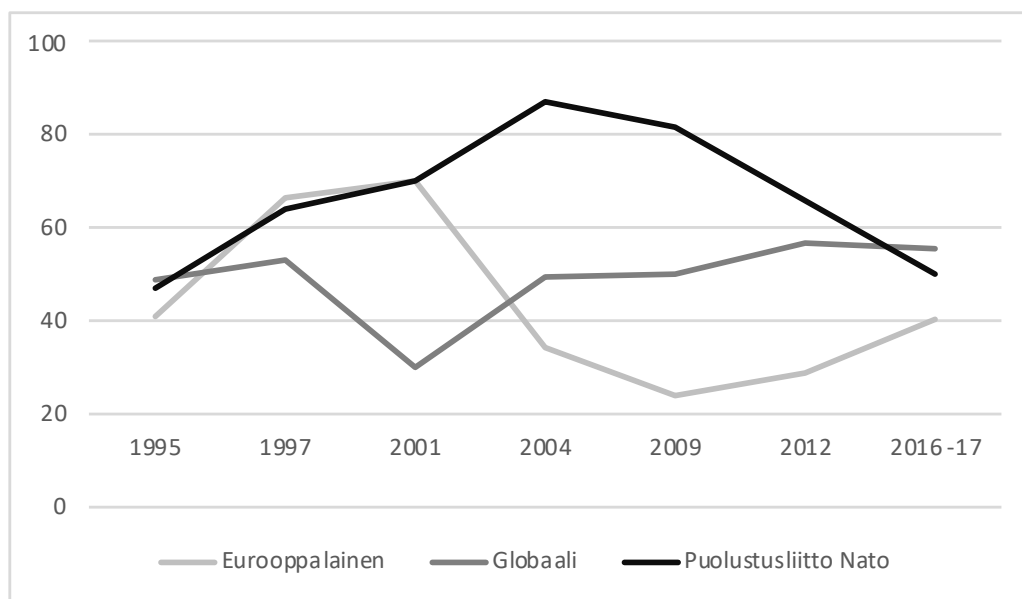
asioiden sen hetkistä tilaa korostava. Tällöin puheenvuoroissa on helpommin tunnistettavissa niin Natoa käsittelevät politiikkadiskurssit kuin niitä pohjustavat suuret kansalliset ulko- ja turvallisuuspoliittiset diskurssimme. Seuraavassa edustaja Suutarin puheenvuorossa on suuri ”yhteensopivuus” hallituksen virallisen linjan kanssa.

”Hallitusohjelman mukaan Suomi on sotilasliittoon kuulumaton maa ja harjoittaa yhteistyötä Naton kanssa sekä ylläpitää mahdollisuutta hakea Nato-jäsenyyttä eikä tämän hallituskauden aikana valmistele Naton jäsenyyden hakemista. Valiokunnan mukaan yhteistyö Naton kanssa hallitusohjelman linjaamalla tavalla edistää Suomen kansallisen puolustuskyvyn ylläpitämistä ja kehittämistä ja Suomen kumppanuustavoitteet tukevat Puolustusvoimien kehittämisohjelman tavoitteita ja Naton harjoitusten tarjoamat mahdollisuudet yhteensopivuuden ja suorituskykyjen kehittämiseksi on pyrittävä käyttämään täysimääräisesti hyväksi. Sotilaallisesti liittoutumattomana Suomen puolustusratkaisuna on yleinen asevelvollisuus ja koko maan alueellinen puolustaminen. Puolustuskyvyn ylläpidon ensisijaisena päämääränä on muodostaa ennalta ehkäisevä kynnys sotilaallisen voiman käytölle ja sillä uhkaamiselle.” (Suutari, Eero (Kok.), VNS12 palautekeskustelu)

Seuraavaksi käsittelen pragmaatikkojen retoriikan sisältöjä ja retorisia keinoja seikkaperäisemmin.

Pragmaatikkojen Nato-retoriikka

Puolestapuhujien tavoin myös pragmaatikot käsittelevät Natoa ensisijaisesti puolustusliittona. Vajaa kaksi kolmesta (n=346/506, 68%) pragmaatikkojen puheenvuoroista käsittelee Natoa puolustusliittona ja Suomen mahdollista jäsenyyttä. Vuoden 2004 selonteossa kuitenkin lähes 90 prosenttia puheenvuoroista kehystää Naton puolustusliitoksi ja käsittelee Suomen mahdollista jäsenyyttä. Toiseksi merkittävin diskurssi pragmaatikkojen keskuudessa on diskurssi Natosta globaalina toimijana, joka esiintyy noin 50 prosentissa puheenvuoroista (n=245/506, 48%). Kolmanneksi merkittävin on eurooppalaisen Naton diskurssi, joka on läsnä vajaassa puolessa puheenvuoroista (n=222/506, 44%).

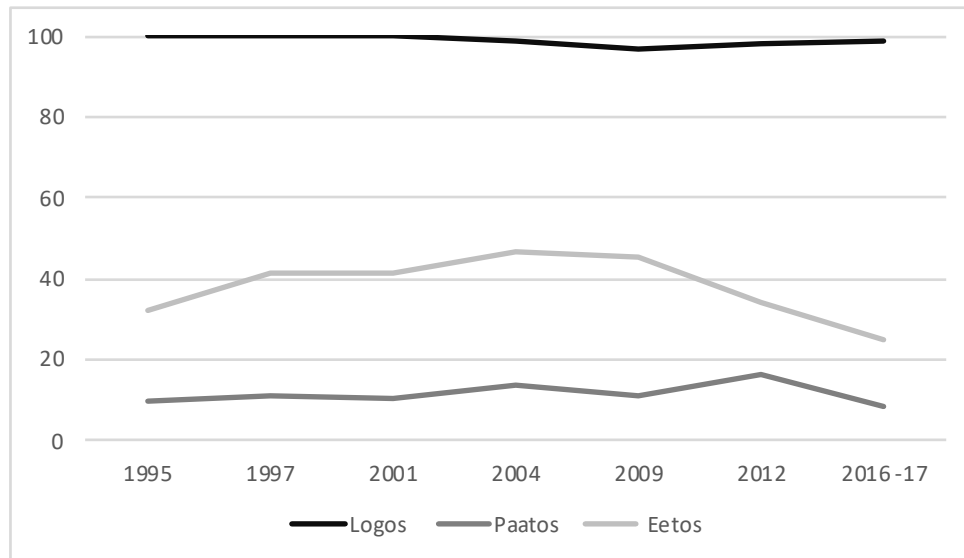

Kuvio 5 Pragmaatikkojen Nato-diskurssien prosentuaalinen painotus (%) selontekokeskusteluissa 1995–2017

Naton painottaminen puolustusliittona on kääntynyt laskuun pragmaatikkojen keskuudessa vuoden 2004 selonteon jälkeen. Sen sijaan Naton globaalin toimijuuden ja Suomen ja Naton välisen rauhankumppanuuden suhteellinen merkitys on kasvanut. Pragmaatikot ovatkin alkaneet korostaa retoriikassaan Suomen ja Naton rauhankumppanuudesta saatavia hyötyjä sen sijaan, että he ottaisivat kantaa Suomen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen yhtä usein kuin aikaisemmin. Eurooppalaisen Naton merkityksen suhteellista pienentymistä voidaan puolestaan selittää Suomen lähialueen toimintaympäristössä vallinneella suotuisammalla kehitysjaksolla, jolloin Eurooppaa koskevat turvallisuuskysymykset liikkuvat pois niin Naton kuin Suomenkin turvallisuuspoliittiselta agendalta. Vastaavasti Naton roolin merkitystä Euroopassa ja Suomen lähialueella on alettu tuoda jälleen korostetummin esille 2010-luvun selontekokeskusteluissa. Tämän voidaan katsoa johtuvan siitä, että Euroopan turvallisuustilanne on muuttunut epäsuotuisampaan suuntaan. Pragmaatikkojen osalta Nato-diskurssit lähestyvät kohtaamispistettään ja tasapainottelevat keskenään merkittävimmän Nato-diskurssin asemasta.

Retorisen puhetyylin osalta voidaan todeta, että pragmaatikot vetoavat lähes poikkeuksetta kuulijoidensa järkeen (n=501/506, 99%). Tällä tyyllillä pragmaatikot vahvistavat itsestään uskottavaa ja asiallista kuvaa. Myös monet asiantuntijoina esiintyvistä rivikansanedustajista haluavat tuoda oman logokseen vetoavan näkökulmansa Nato-keskusteluun. Toiseksi merkittävin pragmaatikkojen käyttämä retorinen keino on oman eetoksen korostaminen (n=197/506). Vaikkakin retorisenä keinona eetos on logosta

merkittävästi vähemmän käytetty, on siihen keskimäärin turvauduttu kuitenkin noin 40 prosentissa puheenvuoroista, suhteellisesti eniten vuosien 1997–2009 selontekokeskusteluissa. Suhteellisen korkea eetokseen vetoavien puheiden lukumäärä selittyy muun muassa lukuisilla ministerien pitämilla puheenvuoroilla.

Kuvio 6 Pragmatikkojen retoristen keinojen prosentuaalinen (%) painotus selontekokeskusteluissa 1995–2017

Esimerkiksi seuraavan edustaja Niinistön pitämän puheenvuoron tavoitteena ei ole niinkään kasvattaa erilaisia Suomen ja Naton välisestä yhteistyöstä tehtäviä tulkintoja vaan asettaa sille järkevät rajat, ikään kuin laittaa se ruotuun.

”Ensinnäkin puolueettomuus. Sen menetimme, kun liityimme Euroopan unioniin. Me olemme siis poliittisesti liittoutunut. Olemme myös olleet mukana EU:n taisteluosastojen valmiusvuoroissa. Silti olemme sotilasliittoon kuulumaton maa, joka kyllä harjoittaa yhteistyötä Naton kanssa ja käy kriisinhallintasotaa Afganistanissa. Maailma on muuttunut sitten kylmän sodan. Se on muuttunut kaikkine keskinäisriippuvuuksineen monimutkaisemmaksi, niin kuin edustaja Soini kertoi. Perinteistä puolueettomuutta tai täydellistä liittoutumattomuutta ei ehkä enää ole. Tämä on käsitykseni mukaan kyllä kirjattu ulkoasiainvaliokunnan mietintöön koko lailla todellisuutta vastaavalla tavalla, jos kohta kaikelle kansainväliselle verkottumiselle ei kannata liian suurta painoarvoa antaa. Meillä ei ole varaa toiveajatteluun, ja mitään turvatakuuta Suomella ei ole.” (Niinistö, Jussi (PS), VNS12 palautekeskustelu)

Puheenvuorossaan edustaja Niinistö myös väittää, ettei Suomi ole menettänyt sotilaallisesti liittoutumattoman maan statusta, vaikka harjoittaakin käytännönläheistä yhteistyötä sotilasliiton kanssa. Hän korostaa myös Nato-yhteistyön välttämättömyyttä keskinäisriippuvaisessa maailmassa, jonka ulkopuolelle Suomi ei voi itseään asemoida. Osa

pragmatikoista puolestaan tahtoo tehdä selkeän pesäeron Naton puolestapuhujiin. Esimerkiksi seuraavassa edustaja Laukkasen puheenvuorossa korostuu lähtökohtaisesti myönteinen näkökulma Natoon. Siitäkin huolimatta puhuja korostaa, ettei halua varsinaisesti profiloitua ”Naton kannattajaksi”:

”Kun puolustusministerin suulla sanotaan, että nykyinen määrärahataso ei ole riittävä siihen, että Suomen puolustuskyky on uskottava, niin se on erittäin huolestuttavaa. On hienoa, että tässä selonteossa nyt avataan sitä, millä aikavälillä tätä puolustuskykyä nostetaan sellaiselle tasolle, että se on uskottava. Toinen asia, josta olisin toivonut enemmän keskustelua, on se, onko Suomen puolustuskyky ylipäättänsä riittävä ilman Natoa. Siis en ole Naton kannattaja enkä puhu Naton puolesta vaan kaipaisin tätä rehellistä keskustelua, voiko ylipäättänsä mikään muu taho oikeasti todellisuudessa olla sellainen pelote Suomen puolustuksen kanssa, että se olisi merkittävä rajoite viholliselle.” (Laukkanen, Antero (KD), VNS17 lähetekeskustelu)

Tunteisiin vetoava retoriikka on pragmatikoille puolestaan hyvin epätyypillinen keino, ja vain noin joka kymmenennessä puheenvuorossa käytetään sitä (n=59/506, 12%). Poikkeuksellisen puheenvuoron tältä osin piti edustaja Jaakonsaari vuoden 2004 selonteon palautekeskustelussa, jossa sinänsä ei puhuttu jäsenyyden puolesta, mutta joka hengeltään oli merkittävän Nato-myönteinen. Edustaja Jaakonsaari vetosi myös pragmatikoille epätyypilliseen tapaan kuulijoidensa tunteisiin kutsumalla Natoa Suomen turvallisuuspolitiikan ”salarakkaaksi”.

”Entäs sitten tämä Nato? Nato on Suomen turvallisuuspolitiikassa jonkinlainen salarakas. (Naurua) Suhde on erittäin tiivis ja syvä, mutta siitä on sopimatonta puhua avoimesti. Vaikka emme haluaisikaan Naton jäseneksi - niin kuin emme halua, kukaan ei ole sitä esittänyt - on syytä hallituksen niin kuin eduskunnan, niin kuin nyt on tehtykin, puolesta ilmaista asiat sekä Naton että Yhdysvaltojen suhteen selkeän positiivisesti ja iloisella mielellä, aivan niin kuin tasavallan presidentti Tarja Halonen on viime aikoina monissa puheissaan tehnyt.” (Jaakonsaari, Liisa (SDP), VNS04 palautekeskustelu)

Puheessaan hän kuvaili Suomella ja Natolla olevan suhde, joka ”on erittäin tiivis ja syvä”, mutta josta puhuminen avoimesti on sopimatonta. Jaakonsaaren käyttämään metaforiseen ilmaisuun¹⁰¹ viitattiin useamassa 2004 selonteon palautekeskustelun puheenvuorossa, ja se jäi myös elämään Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen retoriikkaan vielä vuosiksi puheenvuoron pitämisen jälkeen.¹⁰²

¹⁰¹ Puolestapuhujien tavoin pragmatikot käyttivät suhteellisen harvoin (n=35/505) metaforisia ilmaisuja retoriikkansa tehostamiseksi. Näissä tapauksissa Natosta puhutaan asumuksen (ovi, aita, pöytä), rakkauden (salarakas, suhde) tai eri Nato -keskusteluun osallistuneiden osallistuneiden poliitikkojen (Nato-haukat, renki ja menijät) kontekstissa. Myös metaforien tarkempi tutkiminen eri Nato-puhujatyypin retoriikassa voisikin olla mahdollinen jatkotutkimuksen aihe, jota tämän tutkimusasetelman puitteissa ei ole lähdetty tarkemmin analysoimaan.

¹⁰² Liisa Jaakonsaaren luomaan metaforaan viittasivat mm. edustajat Jaakko Laakso (Vas.), Mikko Elo (SDP), Kimmo Kiljunen (SDP), Jouni Backman (SDP) ja Unto Valpas (Vas.) (VNS2004 lähetekeskustelu).

6.4.3 SKEPTIKOT

Puhujaprofiili

Skeptikoita on pragmaatikkoja lukumääräisesti huomattavasti vähemmän; silti he kuitenkin muodostavat toiseksi suurimman Nato-retoriikkojen ryhmän kansanedustajien keskuudessa. Tässä tutkimuksessa Natoon skeptisesti suhtautuvien puheiden tunnusmerkistön on täyttänyt viidennes (n=199/915) kaikista puheenvuoroista. On kuitenkin huomattava, että Nato-skeptikoiden lukumäärä on viimeisen kahden vuosikymmenen aikana merkittävästi vähentynyt. Kun vuoden 1995 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon lähete- ja palautekeskusteluissa Natoa käsittelevistä puheenvuoroista voitiin luokitella yli kolmannes Nato-skeptisiksi (n=35/93), vuosien 2016 ja 2017 selontekokeskusteluissa niitä on enää vajaa 15 prosenttia (n=17/116). Kaksi kolmasosaa Nato-skeptisistä puheenvuoroista on SDP:n (n=68/199) ja Keskustan kansanedustajien (n=58/199) pitämiä, joskin jälkimmäisen osalta määrä on ollut 2000-luvulla selkeässä laskussa.

Nato-skeptisten puheenvuorojen määrä on siis oleellisesti vähentynyt viimeisen parin vuosikymmenen aikana. Samalla kaikkien muiden puheenvuorojen suhteellinen määrä on noussut. Ilmiö on sinällään mielenkiintoinen ja kertoo useasta eri asiasta. Nato-kannan siirtymistä on todennäköisesti tapahtunut sekä pragmaatikkojen että myös vastustajien suuntaan. Yhtäältä tämä kertoo Nato-keskustelun valtavirtaistumisesta – skeptikoiden suunnalta on yhä enemmän liikehdintää pragmaattisten, hallituksen Nato-kantaa peesaavien puhujien joukkoon. Nato-keskustelun valtavirtaistumista selittää osaltaan kysymyksen esillä pitäminen niin hallituksen selonteissa kuin sitä seuranneissa eduskuntakeskusteluissa jo 1990-luvun puolivälistä alkaen. Kun kansanedustajat ovat tottuneet käsittelemään Nato-kysymystä, muovautuvat myös heidän näkökulmansa puolustusliittoa kohtaan myönteisemmiksi. Vuoden 2009 selonteon eduskuntakäsittely tekee lineaariseen kehitykseen poikkeuksen: tällöin Nato-jäsenyydestä keskusteltiin aavistuksen verran liittoutumismyönteisempään sävyyn, mikä puolestaan on voinut aiheuttaa torjuntareaktion Nato-skeptikoiden keskuudessa.

Toisaalta Nato-keskustelu on alkanut myös polarisoitua – Natoon suhtaudutaan yhä avoimen myönteisesti, mutta toisaalta myös avoimen kielteisesti. Tämä ilmiö on voinut ajaa nimenomaan Natoa maltillisen skeptisesti tarkastelevat poliitikot marginaaliin, koska heidän poliittinen äänensä ei yllä enää tarpeeksi kuuluville retorisessa kamppailussa. Natosta on puhuttava tarpeeksi kriittisesti saadakseen äänensä kuuluville, ja siinä skeptikot ovat jääneet vastustajista jälkeen.

Kolmas skeptikoiden määrän laskua selittävä tekijä on puhujaryhmään liittyvä hajanaisuus. Kun puolestapuhujilla ja vastustajilla on selkeä eetos

oman Nato-retoriikkansa oikeutuksesta, ja pragmaatikkojen on helppo tuudittautua hallituksen ajamaan luottamusta ja kansallista ulko- ja turvallisuuspolitiikan jatkuvuutta korostavaa linjaan, skeptikoiden keskuudesta puuttuu selkeä puhujaryhmän yhdistävä nimittäjä. Skeptikot jakautuvatkin useaan eri eettiseen ja ideologiseen alaryhmään, joita kuvaan seuraavassa tarkemmin.

Uskovaiset, ideologistit, piikittelijät ja pelottelijat

Pragmaatikoiden tavoin myös skeptikoiden keskuudesta on tunnistettavissa tiettyjä puhujaryhmiä: 1) uskoon tai uskontoon vetoavat, 2) ideologistit ja 3) pelottelijat ja piikittelijät. Käsittelen seuraavassa kutakin puhujaryhmää tarkemmin.

Ensimmäisen ryhmän muodostavat puhujat, jotka käyttävät uskontoa tai omaa uskomusmaailmaansa päämääränsä edistämiseksi esimerkiksi viittaamalla Raamatun teksteihin poliittisten päämääriensä oikeuttamiseksi. Heille Nato-kysymys on ”uskon asia”, ei rationaalisen päättelyn summa. Seuraavassa esimerkissä edustaja Niikko vetoaa kuulijoidensa järkeen ja tunteisiin uskonnollisen retoriikan keinoin. Lutherin oppeihin ja Raamatun sanaan viittaamalla puhuja antaa kuulijoidensa ymmärtää, että ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa tehtäessä oikeat ratkaisut löytyvät hengellisyyden kautta.

”En toisaalta usko siihen, että Nato toisi Suomelle sellaiset turvakuut, jotka säästäisivät Suomen poliittisesti epävakaaassa Euroopassa konflikteilta... Henkilökohtaisesti en halua unohtaa myöskään sitä tärkeää tekijää, jota useat satavuotisen Suomen päämiehetkin ovat aikojen saatossa alleviivanneet. Lutherin virren sanoin: ”Jumala ompi linnamme.” Kun ihmisen rajallisuus tulee päätepiesteeseen, ei ole väärin hakea turvaa myös sieltä, mistä sitä vähiten odottaisi. Toisen maailmansodan aikana Suomessa rukoiltiin varmasti enemmän kuin koskaan. Rukoiltiin Jumalaa, joka on säätänyt ihmisten asumisen ja valtakuntien rajat. Vastaavasti liberaaliin ja maalliseen maailmankuvaan ei mahdu mukaan hengellisyys. Se yrittää siirtää uskon Jumalaan pois yhteiskunnan keskiöstä sen viimeisimpään nurkkaan. Uskosta ja rukouksesta on tehty pahe.”
(Niikko, Mika (PS), VNS17 lähetekeskustelu)

Edustaja Niikon puheenvuoro on täynnä uskonnollisia käsitteitä ja sanontoja, kuten ”Jumala ompi linnamme”, ”kun ihmisen rajallisuus tulee päätepiesteeseen”, ”rukoiltiin Jumalaa, joka on säätänyt ihmisten asumisen ja valtakuntien rajat”, ”maalliseen maailmakuvaan ei mahdu mukaan hengellisyys” ja ”uskosta ja rukouksesta on tehty pahe”. Edustaja Niikko vetoaa kuulijoihin vahvasti uskonnollisella viestillä, jossa Natolle on tarjottu anti-Kristuksen rooli: Nato ei voi pelastaa Suomea epävakaaasta Euroopan tilanteesta, samalla tapaa kuin Jeesus, Jumalan poika pelasti maailman kadotukselta.

Skeptikoille tyypillistä on myös lähes apokalyptinen retoriikka, joka liittyy uskontoon. Skeptikko voi yhtäältä korostaa tulevien tapahtumien lähes determinististä kulkua, minkä tarkoituksena on pönkittää omaa

asiantuntijuutta Nato-kysymyksessä. Seuraavassa puheenvuorossa edustaja Aittoniemi personifioi itsensä ”oraakkeli”, joka kykenee ennustamaan Suomen Nato-jäsenyyden. Jäsenyyden kannattajia piikittelevään tapaan hän kohdistaa syytöksensä erilaisen mielipiteen omaavaan kansanedustajaan, edustaja Kekkoseen, joka Aittoniemen mukaan joutuu kyyhöttämään piilossa ”kellarikerroksessa”.¹⁰³

”Minä olen tänäänkin moneen kertaan ollut oraakkelin asemassa eli ennustajaeukon asemassa ja todennut, että kahden vuoden kuluessa me olemme Naton jäseniä. Olen siitä varma, että maan johtajat tällä hetkellä tietävät tästä asiasta ja kehityksestä paljon enemmän kuin tämä tyhmä eduskunta, joka asiasta lörpöttelee...Näin siinä käy. Kaksi vuotta ja olemme Naton jäsenenä siinä vaiheessa. Silloin ed. Kekkonenkin pääsee jo yläkertaan, ei tarvitse kellarikerroksessa kyyhötellä.” (Aittoniemi, Sulo (Kesk.), VNS95 lähete keskustelu)

Uskoon viittaava retorinen keino voi kuitenkin viitata myös puhujan omaan henkilökohtaiseen ”uskomukseen”. Tällöin kyseessä ei ole varsinainen uskonnollinen uskomus, vaan puhujan oman käsityksen pohjalta syntynyt päätelmä, jolla hän oikeuttaa oman argumenttinsa. Tällöin puhuja ei varsinaisesti pohjaa argumenttiaan uskontoon vaan faktaan. Puhujan oma argumentti on siis osaltaan deduktiivisen päättelyn tulosta, mutta siitäkin huolimatta puhujan sanavalinta osuu ”uskoa”-verbiin. Mahdollisen Nato-jäsenyyden hakeminen ei ole järjen vaan uskon asia, ja lopulta päätös sen tekemisestä tulisi perustaa tunteen, ei järjen varaan, kuten seuraava edustaja Puumalan puheenvuoro osoittaa:

”Sitten analyysimme saattavat poiketa siinä, ajattelemmeko, että tuohon tulisi pyrkiä Naton kautta vai omalla uskottavalla puolustuksella ja yleisellä asevelvollisuudella. Itse uskon siihen, että meidän pitää pitää omasta puolustuksestamme huolta ja jatkaa sotilasliiton ulkopuolella. Tuokin valinta tietysti tarkoittaa jotakin. Ennen kaikkea se tarkoittaa sitä, että resurssien pitää olla kunnossa, jotta me voimme uskottavasti oman puolustuksemme ylläpitää, ja se meidän kaikkien tulee ilman muuta ottaa huomioon.” (Puumala, Tuomo (Kesk.), VNS2016 lähete keskustelu)

Toinen skeptikoiden ryhmä koostuu niin kutsutuista ideologisteista, aatteen edustajista, joiden mielestä Suomen Nato-jäsenyys ei sovellu Suomen kaltaisen puolueettoman ja liittoutumattoman maan arvoihin. Tällaiset skeptikot voivat olla kansainvälisiä ideologisteja, jotka eivät lähtökohtaisesti kannata sotilasliittoja ja jotka eivät halua Suomen ”puolueettomana” maana sotkeutuvan kansainvälisiin konflikteihin. He voivat myös olla niin kutsuttuja kansallisia realisteja, joiden mielestä Suomi ei voi missään tilanteessa nojata ulkoa saatavaan apuun. Nämä skeptikot pohjaavat täten Nato-retoriikkansa ”uskottavan itsenäisen puolustuksen diskurssiin”. Tämän realistisen näkökulman esiintuoja on edustaja Niinistö, jonka ideologinen oppi pohjautuu Augustin Ehrenswardin aikoihin.

¹⁰³ Tällä kielikuvalla tarkoitetaan Suomen mahdollisuutta ja mahdottomuutta olla hakematta Nato-jäsenyyttä.

"Sama suomeksi: "Jälkimaailma, seiso täällä omalla pohjallasi äläkä luota vieraaseen apuun." Tämä Suomenlinnan Kuninkaanportista löytyvä Augustin Ehrensvaridin ajaton viisaus kannattaa perussuomalaisten mielestä huomioida aina, kun puhutaan Suomen puolustamisesta. Maamme on sotilaallisesti liittoutumaton. Suomi huolehtii itse omasta puolustuksestaan, kuten hallituksen turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa todetaan. Meidän tulee toki toimia maailmalla niin, että olemme "auttamisen arvoinen maa", kuten tasavallan presidentti Sauli Niinistö on linjannut, mutta liittoutumattoman maan peruslähtökohtaa ei pidä unohtaa...Tämä on sitä ehrensärdiläistä kivenkovaa kansallista realismia, jota perussuomalaiset Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan kuuluttavat. Realismia on sekin, ettei selonteossa yritetä pyöritellä kuviteltua Nato-optiota uuteen asentoon. Suomi ei ole Natoon liittymässä, ja onko sitä paitsi kansainväliseen kriisinhallintaan keskittyneestä Natosta meille edes tarjolla uskottavia turvatakuita?" (Niinistö, Jussi (PS), VNS12 lähetekeskustelu)

Toinen kansallisille realisteille ominainen retorinen piirre on korostaa Suomen asemaa pienenä maana. Tämän logiikan mukaan pienen maan vaikutusmahdollisuudet kansainvälisessä politiikassa ovat vain rajalliset. Edustaja Alataloon viitaten Suomen ei tulisi tällöin ottaa itselleen Norjan kaltaisen peesaaajan roolia. Naton jäsenenä Suomi voisi tahtomattaan ajautua kansainvälisten riitapukareiden joukkoon.

"Mitä tulee Suomen liittoutumattomuuteen, sitä voi katsoa kolikon molemmin puolin. Juttelin taannoin erään sotaveteraanin kanssa, ja hän kiitteli pääministeri Vanhasen rauhallista linjaa. "Kannattaako sen USA:n kelkkaan lähteä", sanoi veteraani, "sehän on maa, joka menee sotimaan, minne haluaa, oli lupaa tai ei. Eikö pienen Suomen kannattaisi pysyä poissa suurten valtioiden peesistä? Norjassakin kuulemma pelätään, milloin jysähtää pommi, kun he ovat mukana USA-yhteistyössä." Veteraani jatkoi: "Joka ei riitaa haasta, se yleensä saa olla rauhassa. Näin se on normaalielämässäkin. Totta kai Suomea täytyy puolustaa, jos tänne hyökätään, mutta tarvitseeko sitä varta vasten lähteä kaivamaan verta nenästä jonkun texasilaisen puolesta?" Uskon, että tämä veteraanin ajatus edustaa sellaista perusrauhallista suomalaisen kansalaisen ajatusta, kumpaa kannattaa enemmän, EU:n omaa puolustusta vai Natoa." (Alatalo, Mikko (Kesk.), VNS04 lähetekeskustelu)

Tätä ideologista taustaa voisi luonnehtia myös "ajautumisteoriaksi", jonka mukaan Suomella itsellään ei ole osaa oman ulkopoliittisen linjansa määrittelyssä. Seuraavassa puheenvuorossa edustaja Lahtela väittää, että Suomi on ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan ajautunut tilanteeseen, jossa Suomea "tavalla taikka toisella natotetaan".

"Kuitenkin päivän keskustelussa on käyty erityisesti väittelyä siitä, onko Suomi liittoutunut, liittoutumassa vai mikä on todellinen vaihtoehto olemassa. Onko Nato se todellinen ajautumisvaihtoehto, mihin Suomi tulee menemään? Oma vastaukseni on sellainen, että ajan merkit ilmasta haistellen on nähtävissä, että Suomea ikään kuin tavalla taikka toisella natotetaan, ja nämä asiat kun pannaan yhteen, niin syntyy väkisin semmoinen ajautumisteoria. Siihen ei ole pakko mennä, mutta täällä varsin hyvin on kuultu ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajan lausumana - hän tuskin on ajatuksineen yksin tässä salissa - että siihen ollaan tätä asiaa ajamassa." (Lahtela, Seppo (Kesk.), VNS04 palautekeskustelu)

Toinen skeptikoiden aatteen edustajien alaryhmä koostuu kansainvälisistä ideologeista, jotka puolestaan korostavat Suomen roolia kansainvälisenä toimijana ja kansainvälisen rauhan edistäjänä. Tätä rauhanomaista ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa Suomen tulisikin ulkopoliitikassaan korostaa, varoen tekemästä ylilyöntejä sotilasliitto Naton suuntaan. Vastaavasti kansanedustaja Karimäen puheenvuorossa on vastaavanlainen näkökulma.

”Suomi osallistuu kansainväliseen kriisinhallintaan, ja maamme vakaus antaa hyvät edellytykset erityisesti siviilikriisinhallintaan. Toimimme EU:ssa, Etyjissä, YK:ssa ja myös Naton operaatioissa... EU:n rooli kansainvälisenä turvallisuusympäristön vahvistajana on suuri, ja Lissabonin sopimus selkiyttäisi EU:n ulkopoliittista linjaa. Suomi on Naton rauhankumppani. Ovi on selonteossa raollaan Natoon, mutta sitä ei tarvitse avata. Suurin osa suomalaisista vastustaa sotilasliittoon liittymistä.” (Karimäki, Johanna (Vihr.), VNSo9 lähetekeskustelu)

Suomen ei siis tule heikentää omaa ulko- ja turvallisuuspoliittista asemaansa sotilaallisesti liittoutumalla. Suomella tulisi olla rauhallinen ja luottamusta herättävä linja, jota ei tulisi rikkoa toistensa kanssa keskenään kilpailevilla näkökulmilla. Seuraavassa puheessa edustaja Kiljunen vetoaa juuri tähän kansallisen konsensuksen linjaan. Päämäärän saavuttamiseksi suomalaisten tulisi puhalttaa yhteen hiileen ja pyrkiä mahdollisen suureen konsensukseen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa päätöksenteossa.

”Pitkäjänteinen linja on rakentunut Suomessa sille, että meillä on olemassa tietty kansallinen konsensus niistä paalutuksista, joissa toimitaan. Tässä tapauksessa tämä linja on rikkoutunut. Se yhteinen linja rakennettiin tämän seurantaryhmän kautta. Sen takia sitä peräänkuulutetaan. Se rikkoutui, kun hallitus tuli tällä selonteolla sekä tämä Nato-kuvion kautta että näiden määrärahakuvioiden kautta.” (Kiljunen, Kimmo (SDP), VNSo9 palautekeskustelu)

Edustaja Kiljuselle tyypilliseen tapaan skeptikot usein painottavat Suomen perinteistä pitkää linjaa, josta on muodostunut eräänlainen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kansallinen eetos. Konsensushakuisuudella pyritään yhtenäisyyden säilyttämiseen, mutta samalla sen kautta tuomitaan ja halutaan poissulkea erilaiset Nato-kannat. Nato-skeptikoille tyypillistä onkin, etteivät he hyväksy erilaisia, varsinkaan Nato-myönteisiä, näkökulmia vaan tuomitsevat ne jyrkästi. Nato-keskustelun päästämistä valloilleen ikään kuin hyssytellään: ”Suomen ei tule nousta temppelin harjalle”, edustaja Karjulaa lainaten:

”Keskustelun aikana on useaan otteeseen kysytty sitä, keskustellaanko Suomessa riittävästi ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta, Natoon liittyvistä kysymyksistä...Tässäkin mielessä minusta se, että nähdään se kohtuullisuus, mikä on tarkoituksenmukaista tässä keskustelussa, ei vain niin, että me näennäisesti ruokimme keskustelulla erimielisyyttä ja hajanaisuutta ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa, vaan enemmänkin niin, että me asianmukaisesti seuraamme tilannetta, teemme johtopäätöksiä tavoitteena aito yksimielisyys. Tähän liittyy toinen keskeinen näkökulma, että jotenkin tätä keskustelua kuunnellessa tulee sellainen tunne, onko Suomi tavallaan nousemassa vähän liikaakin temppelin harjalle näissä kysymyksissä. Jos ajatellaan kansainvälistä

politiikkaa, kansainvälistä toimintaympäristöä, Suomi on kuitenkin pieni kansakunta. Erikseen ovat suurvallat, jotka todella määrittävät ne lähtökohdat, mitä kansainvälisesti tapahtuu. Tässäkin mielessä se pitkään jatkunut perusnäkemys sotilaallisesta liittoutumattomuudesta, joka on kirjattu selontekoon, on äärimmäisen viisas valinta.” (Karjula, Kyösti (Kesk.), VNS04 palautekeskustelu)

Kolmas skeptikoiden ryhmä on niin kutsuttu *piikittelijöiden ja pelottelijoiden* ryhmä, joka tuomitsee jyrkästi Naton jäsenyyden puolesta puhumisen. He vetoavat kuulijoidensa negatiivisiin tunteisiin tavoitteena kylvää pelkoa ja epätietoisuutta mahdollisen Nato-jäsenyyden ulko- ja turvallisuuspoliittisista vaikutuksista. Tavoite voidaan saavuttaa esimerkiksi kehystämällä Nato negatiivisessa valossa erilaisten kielikuvien kautta, hakemalla kaikupohjaa Suomen historiasta¹⁰⁴ tai piikittelemällä varsinaista puheenpitäjää.

”Selonteossa todetaan entistä suoremmin Yhdysvaltojen poliittinen ja sotilaallinen merkitys Euroopan ja lähialueemme vakauttajana. Mutta onko se vakauttavaa, kun Naton ohjuskilvet ovat portaillamme kohdistettuina Venäjän suuntaan? Selonteossa linja on kuitenkin huomattavasti selkeämpi kuin aikaisemmin ja Yhdysvaltojen merkitys nostetaan painokkaasti esiin.” (Kulmala, Kari (PS), VNS16 lähetekeskustelu)

Toisinaan piikittely voi olla luonteeltaan jopa suoraan toista kansanedustajaa leimaavaa ja syyllistävää, kuten seuraava puheenvuoro antaa olettaa.

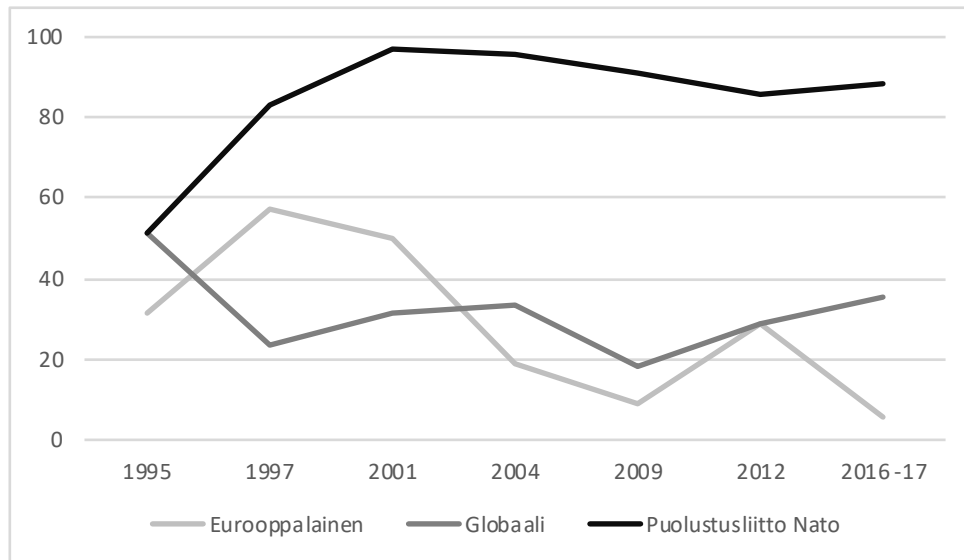
”Minusta ulkopoliitiikan hoidon pitäisi olla vähän vastaava asia kuin toiminta täällä kotimaassa. Helppoahan on huudella pääkaupungista keskittämispoliitiikan puolesta ja alueellistamista vastaan, mutta mennäpä puhumaan samat sanat Ilmajoella. Tosi mies uskaltaa puhua ulkopoliittisen sanomansa niin idässä kuin lännessä. Siksi on tärkeää, että puhumme linjasta etukäteen. Muuten voi käydä niin, että yli-innokkaat, rähmällään olevat Nato- nuoleskelijat laukovat asioita, joita muut saavat paikkailla.” (Kalmari, Anne (Kesk.), VNS09 palautekeskustelu)

Skeptikoiden Nato-retoriikka

Skeptikot eroavat pragmaatikoista siinä, että he hyväksyvät Naton kanssa tehtävän yhteistyön, mutta kuitenkin poissulkevat Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden. He korostavat mahdollisesta jäsenyydestä aiheutuvia negatiivisia vaikutuksia. Kylmän sodan aikainen puolueettomuuden linja on heidän mielestään Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen aseman kannalta järkevin ratkaisu. Skeptikoiden Nato-retoriikka liittyy yli neljässä viidestä puheenvuorosta, jotka käsittelevät Naton roolia puolustusliittona ja Suomen mahdollista sotilaallista liittoutumista (n=165/199, 83%), toiseksi useimmiten diskurssiin Natosta globaalina toimijana ja Suomea Naton rauhankumppanina (n=62/199, 31%) ja kolmanneksi eurooppalaisen Naton

¹⁰⁴ Esimerkiksi viittaamalla Suomen historian pahimpiin oppitunteihin Suomen ja Neuvostoliiton taisteluista toisessa maailmansodassa.

diskurssiin (n=66/199, 33%). Suomen lähialueen toimintaympäristön merkityksen painottaminen Nato-skeptisessä retoriikassa saa kuitenkin suhteellisesti vähemmän merkittävän painoarvon vuoden 2004 selontekokeskusteluista eteenpäin. Natoa puolustusliittona käsittelevän diskurssin merkitys sen sijaan nousee skeptikoiden retoriikassa merkittävimmäksi jo vuoden 1997 selonteossa.

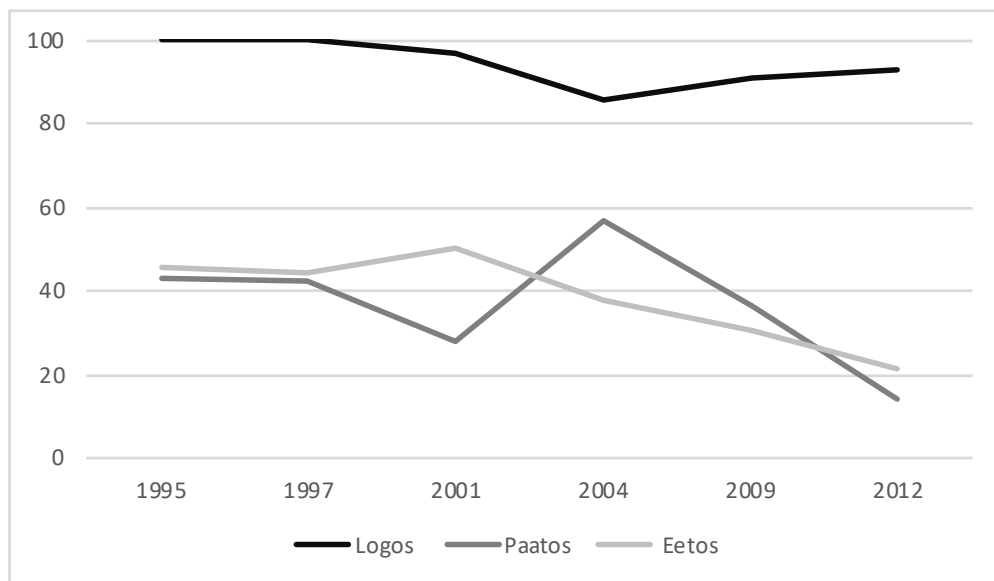

Kuvio 7 Skeptikoiden Nato-diskurssien prosentuaalinen (%) painotus selontekokeskusteluissa 1995–2017

Skeptikot suhtautuvatkin skeptisesti nimenomaan Naton jäsenyydestä aiheutuvaan Suomen mahdolliseen sotilaalliseen liittoutumiseen. Heille Nato on sotilasliitto, jonka jäsenyydellä olisi negatiivisia vaikutuksia Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen asemaan. On kuitenkin huomattava, etteivät skeptikot sulje pois Naton kanssa tehtävää sotilaallista yhteistyötä. Pikemminkin he kokevat, että Suomen ja Naton välinen nykyinen yhteistyö on riittävää, eikä Suomella ole täten syytä sotilaalliseen liittoutumiseen. Pragmatikoiden tavoin myös skeptikoiden retoriikassa eurooppalaisen Naton diskurssin suhteellinen merkitys on 1990-luvun selontekokeskustelussa nouseva, mutta laskee 2010-luvulle tultaessa. Skeptikot korostavatkin pragmatikkoja voimakkaammin Naton roolia puolustusliittona ja kielteistä suhtautumistaan Nato-jäsenyyttä kohtaan. Heille argumentti Natosta eurooppalaisena ja Suomen lähialueen turvallisuutta edistävänä toimijana ei ole yhtä merkityksellinen, vaan tärkeämpää on painottaa varauksellista suhtautumista Naton sotilasliittomaista toimintaa kohtaan. Näin ollen Suomen ei tulisi pyrkiä Naton kaltaisen sotilaallisen liittokunnan jäseneksi.

Skeptikoilla on muiden Naton puhujatyyppeiden tavoin oma tapansa luoda Nato-retoriikkaa. Vaikka he vetoavat lähes poikkeuksetta kuulijoidensa

järkeen (n=189/199, 95%), niin huomattavan suuressa osassa retorisenä vakuuttamisen keinona käytetään kuitenkin paatosta (n=75/199, 38%). Tämä ”tunteisiin vetoava” retoriikka onkin merkittävin pragmaatikot ja skeptikot toisistaan erottava tekijä retoristen keinojen käytön osalta. Kun vain noin joka kymmenennessä pragmaatikkojen puheenvuoroista käytetään paatosta, skeptikoilla on tähän yli kolminkertainen taipumus pragmaatikoihin verrattuna. Ennen kaikkea tunteisiin vedotessaan skeptikot pyrkivät herättämään kuulijoissaan negatiivisia tunteita. Heidän puhetyylinsä lähenteleekin jopa Naton puolestapuhujille tyypillistä tunnepitoista retoriikkaa.

Kuvio 8 Skeptikoiden retoristen keinojen prosentuaalinen (%) painotus selontekokeskusteluissa 1995–2017

Kuten yllä oleva kuvio 8 osoittaa, skeptikoille kuitenkin toiseksi yleisin retorinen keino on eetokseen vetoaminen (n=85/199), jota käytetään varsin sujuvasti jopa neljässä kymmenestä puheenvuorosta, siis jopa hieman pragmaatikkoja uskaltaammin. Täten myös skeptikot haluavat profiloitua Nato-keskustelun asiantuntijoiksi, mutta heidän keinonsa tämän päämäärän saavuttamiseksi ovat erilaisia kuin pragmaatikoilla. He sekoittavat oman uskottavuutensa lisäämiseksi faktoihin perustuvaa argumentaatiota erilaisiin eetoksen ja paatoksen retorisen vakuuttamisen keinoihin.

6.4.4 VASTUSTAJAT

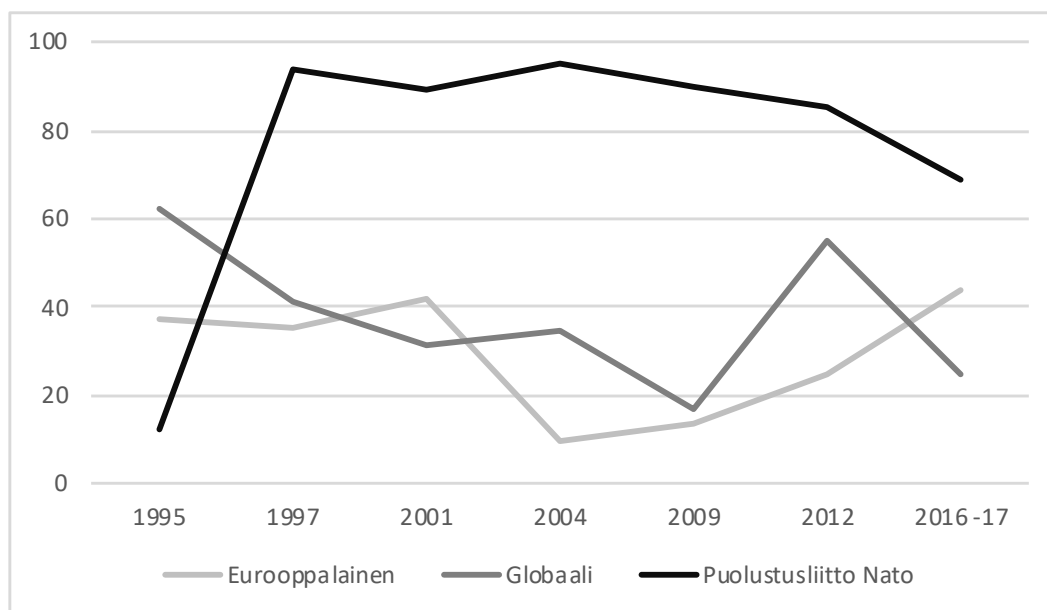
Puhujaprofiili

Natoa vastustavat kansanedustajat asennoituvat paitsi Suomen Nato-jäsenyyteen myös Naton ja Suomen suhteiden kehittämiseen lähtökohtaisesti kielteisesti. Suurin osa yli 80 prosenttia Natoa vastustavista puheenvuoroista on Vasemmistoliiton kansanedustajien pitämiä (n=108/129). Merkittävimmit Natoa vastustaneet kansanedustajat ovat olleet Vasemmistoliiton edustaja Jaakko Laakso (1995–2009) ja Markus Mustajärvi (2004–2017). Mustajärven voidaan katsoa perineen Laakson roolin Laakson siirryttyä eduskunnasta pois.¹⁰⁵ Seuraavaksi useimmin äänessä ovat olleet edustajat Arhinmäki, Lapintie ja Tennilä. Vastustamalla Natoa nämä puhujat ovat samalla pitäneet Nato-teemaa aktiivisesti yllä kylmän sodan jälkeisellä aikakaudella. Muiden puolueiden Nato-vastaisuus ei ole ollut merkittävässä laskussa tai nousussa, mutta toisiksi kriittisimmin Natoon ovat suhtautuneet Perussuomalaiset. Perussuomalaisten Nato-kielteisyys on kuitenkin 2000-luvun taitteen jälkeen muuttunut varauksellisen skeptisyyden jälkeen jopa Nato-myönteisyydeksi ja pragmaattisuudeksi, ja Perussuomalaisten selkeän Nato-vastaisuuden voidaan katsoa hävinneen. Liitteessä 3 on kuvattu vastustajien pitämien Nato-puheenvuorojen puoluekohtaista jakautumista.

Vastustajien Nato-retoriikka

Vastustajat puhuvat Natosta nimenomaan sotilasliittona ja korostavat kielteistä kantaansa Nato-jäsenyyteen. Ainoastaan ensimmäisessä vuoden 1995 selontekokeskustelussa vastustajat painottivat Naton globaalin toimijuuden merkitystä enemmän kuin Nato puolustusliitto -diskurssia. Kuitenkin sitä seuraavissa selonteoissa Naton kehystys puolustusliittona on kiistaton, sillä keskimäärin neljä viidesosaa Natoa käsittelevistä puheenvuoroista liittyy nimenomaan tähän diskurssiin (n=107/129). Keskimäärin noin kolmanneksessa puheenvuoroista (n=45/129) otetaan kantaa Natoon globaaliin toimijuuteen ja/tai Suomen rooliin Naton rauhankumppanimaana, ja alle kolmanneksessa viitataan diskurssiin Natosta eurooppalaisena toimijana (n=35/129). Kyse voi olla vastustajien osalta tietoisesta retorisesta valinnasta, sillä näin he voivat olla ottamatta suoraan kantaa kansallisen puolustuksen uskottavuuteen. Vastustajat pyrkivät piilottamaan taka-alalle kysymyksen siitä, mitä Suomen liittoutumattomuus merkitsee Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen aseman ja kansallisen puolustuksen uskottavuuden kannalta.

¹⁰⁵ Vaikka osa edustaja Mustajärven ja Yrttiahon puheenvuoroista on pidetty sitoutumattoman vasemmistoryhmän jäsenenä (VR), on ne tämän tutkimusaineiston yhdenmukaistamiseksi mukaan luettu Vasemmistoliiton kansanedustajien yhteenlaskettuun puheiden lukumäärään.

Kuvio 9 Vastustajien Nato-diskurssien prosentuaalinen (%) painotus selontekokeskusteluissa 1995–2017

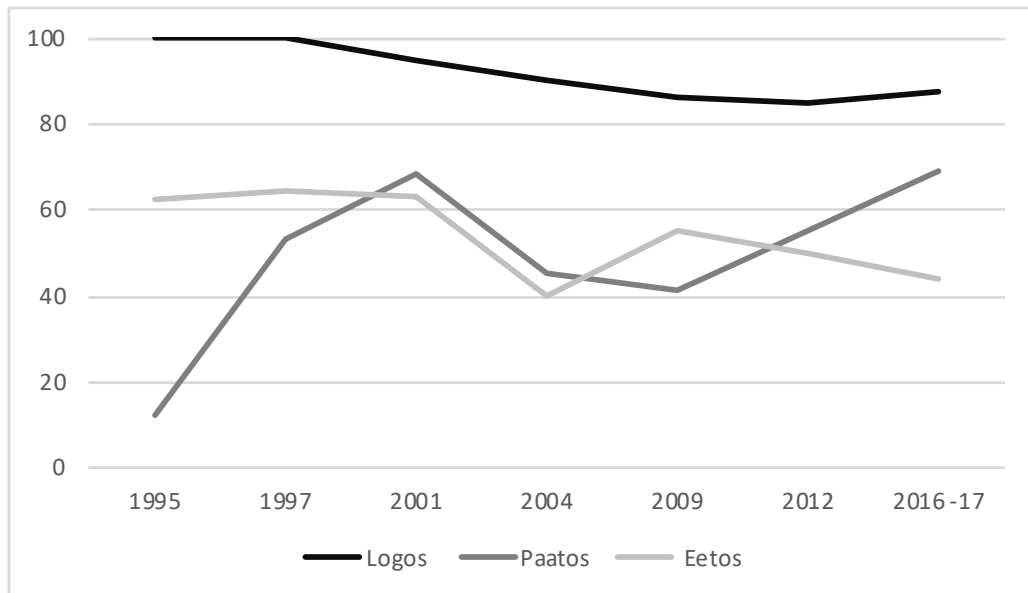
Vuoden 2004 selontekokeskustelujen jälkeen myös vastustajat kuitenkin ottavat tiukemmin kantaa eurooppalaista Natoa käsittelevään diskurssiin. Vastaavasti Natoa puolustusliittona käsittelevän diskurssin suhteellinen merkitys on laskussa. Tämän kehityksen voi tulkita retorisen taktiikan muutoksena – sen sijaan, että vastustajat viestisivät ainoastaan Naton puolustuksellisen ulottuvuuden ja Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden negatiivisista seurannaisvaikutuksista heidän tavoitteenaan on osoittaa, että liittokunnan toiminta niin Euroopassa kuin Suomen lähialueillaakin tulee tulkita negatiivisena ja uhkaavana. Markus Mustajärven vuoden 2016 lähete keskustelussa pitämä puheenvuoro on yksi esimerkki tällaisesta retoriikasta:

”Kansainvälinen ilmapiiri on kiristynyt myös Itämeren alueella. Kuitenkaan Ukrainan ja Krimin tilannetta ei voi monistaa koskemaan Suomea, Ruotsia tai lähialueitamme. Emme hyväksy kansainvälisten sopimusten rikkomista ja Venäjän harjoittamaa voimankäyttöä, mutta emme myöskään usko, että varustelun kiihdyttäminen ja sotilaallinen nokittelu ratkaisisivat ongelmat. Emme allekirjoita selonteon toteamusta, että Naton lisääntyvä läsnäolo vakauttaa tilannetta Itämerellä.” (Mustajärvi, Markus (Vas.), 2016 lähete keskustelu)

Myös globaalin Naton sekä Suomen ja Naton välisen rauhankumppanuuden merkitys on hivutettu taka-alalle etenkin viimeisissä vuosien 2016 ja 2017 eduskunnan selontekokeskusteluissa. Pyrkivätkö vastustajat siis yksioikoisesti kehystämään Naton sotilasliitoksi, jolla ei voi olla muu kuin negatiivinen vaikutus Euroopan turvallisuustilanteeseen?

Vastustajilla onkin oma rationaalinen logiikkansa Nato-kannan muodostuksessa, ja he vetoavat muiden puhujatyyppejen tavoin pitkälti kuulijoidensa järkeen (n=117/129, 91% puheenvuoroista). Järkeen

vetoamisen retoriikan merkitys on kuitenkin ollut hieman laskeva vuosituhatteen vaihteen jälkeen, kun taas tunteisiin vetoaminen on saavuttanut yhä merkittävämmän aseman vastustajien retoriikassa. Huomattavan suuri osa vastustajista kuitenkin vetoaa myös kuulijoidensa tunteisiin, ja tämä erottaa vastustajat retoriset tyyliin ehkä selkeimmin muista puhujatyypeistä. Yli puolessa Natoa vastustavissa puheenvuoroista (n=66/129) puhujat käyttävät retorisenä keinona paatosta, jopa enemmän kuin Nato-jäsenyyden puolesta liputtavat. Paatokseen vetoaminen voi tapahtua monin eri keinoin. Tämänkaltaisia keinoja voivat olla esimerkiksi Naton yhteydessä uhkakuvien nostattaminen tai Naton luonnehtiminen negatiivisessa valossa, niin kutsutut erilaiset Nato personifikaatiot (negatiiviset tunteet), huumorin, sarkasmin tai ironian kylväminen (positiiviset tunteet) tai epätietoisuuden lisääminen. Myös kuulijoiden eetoskeeseen, moraalikäsitykseen tai omaan asiantuntemukseen vetoaminen ovat vastustajille varsin luontevia keinoja, joita käytetään yli puolessa puheenvuoroista (n=69/129).

Kuvio 10 Vastustajien retoristen keinojen (%) painotus selontekokeskusteluissa 1995–2017

Yksi kiistatta eniten Natosta puhunut kansanedustaja on Vasemmistoliiton Jaakko Laakso. Tyypillinen ”laaksomainen” Nato-retoriikka on argumentaatiopohjaista, järkeen vetoavaa retoriikkaa, joka rakentuu argumentaation varaan. Toisaalta edustaja Laakson retoriikalle tyypillistä on vähätellä vastustajia tai personifioida heidät negatiiviseen sävyyn:

”On tietenkin selvää, että Naton laajentuminen yleensä ja laajentumisprosessin mahdollinen ulottuminen Suomen lähialueille, Baltian maihin, herättää keskustelua, jota ei ole syytä hallituksen puolustusselonteon tapaan välttää.”

Puolustusvaliokuntakaan ei ollut pakotettu arvioimaan laajentumisen vaikutuksia Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden kannalta. Se olisi voinut tehdä samoin kuin Lipposen hallitus: panna päänsä pensaaseen, mutta valiokunta päätti tässä asiassa toimia toisin. Hallituksen puolustuselonteosta ei Naton laajentumisen arvioinnissa ollut apua. Siksi työ oli tehtävä itse ja tilanteessa, jossa osa mediaa Helsingin Sanomien johdolla on lähestulkoon päivittäin rummuttanut Nato-jäsenyyden siunauksellisuutta Suomelle.” (Laakso, Jaakko (Vas.), VNS01 palautekeskustelu)

Esimerkiksi Lipposen hallitus kuvataan pelkurimaisena toimijana (panna päänsä pensaaseen) – tällä ilmaisulla edustaja Laakso vetoaa kuulijoidensa vastenmielisyyteen pelkuruutta kohtaan. Toisaalta Laakso vetoaa myös kuulijoidensa moraalikäsitkelyyn puhuessaan hallituksen Nato-jäsenyyden ”siunauksellisuudesta”. Toinen Laaksoille, kuten ylipäättänsä muillekin Naton vastustajille, tyypillinen retorinen keino on kuvailevan kielen, ennen kaikkea kielikuvien ja metaforien käyttö niiden negativisessa merkityksessä. Samalla puheenvuorossa esitetyt argumentit kohdistetaan tiettyyn henkilöön, tyypillisesti Laakson tunnistamaan Nato-intoilijaan. Tähän retoriseen keinoon liittyy yleensä kuuntelijoiden tunteisiin vetoaminen, kuten seuraava esimerkit osoittavat:

”Ed. Jaakonsaari kuvasi Natoa sanoilla, että Nato on Suomen salarakas. (Ed. Jaakonsaari: Niin on!) Suomen kielessä on tälle vertaukselle osuvampiakin ilmaisuja. Sitä voidaan kutsua myös salavuoteudeksi, tai yleensä kansankielessä kyse on pettämisestä. Suomalaisessa lauluperinteessä todetaan suoraan, että pettäjän tie on tuskainen ja käy harhaan. Todettakoon että tämä laulu esitetään mollissa.” (Laakso, Jaakko (Vas.), VNS04 palautekeskustelu)

”.. Mutta mielestäni kaikkien niiden, jotka uskovat Nato-jäsenyyden turvatakuisiin kuin pässi omiin sarviinsa, pitää asettaa myös kysymys, mitä Naton sisällä turvatakuukysymyksessä on tapahtumassa.... Huvittavintahan tässä on, taisi olla pari vuotta sitten, että eräs - voin mainita nimeltäkin, Markku Salomaa -niminen - Nato-intoilija oli puolustusvaliokunnassa asiantuntijana ja esitti, että se, mitä Suomen pitää välittömästi tehdä, on saada korvamerkintä Muukalaislegioonalta, että se korvamerkittäisiin Weu:n kautta Suomen puolustukseen eli tällaiset turvatakuut: serbiraiskaaajia ja tällaisia muita.” (Laakso, Jaakko (Vas.), VNS04 lähetekeskustelu)

Ensimmäisessä esimerkissä Laakso käyttää taitavasti negatiivisia tunteisiin vetoavia metaforia. Hän kuvaa Suomen ja Naton välistä suhdetta salavuoteudeksi, jossa Suomen hallitus on pettjä. Toisessa esimerkissä Nato-jäsenyyden kannattajat puolestaan kuvataan jääräpäisiksi änkyroiksi, jotka uskovat ”Nato-jäsenyyden turvatakuisiin kuin pässi omiin sarviinsa”. Laakso piikittelee erityisesti puolustusvaliokunnan kuultavana ollutta asiantuntijaa, ja löytää analogian tämän esittämän argumentin ja Jugoslavian sodassa tapahtuneiden kauheuksien välillä. Vastaavanlainen piikittelytaktiikka kohdistuu Kokoomuksen kansanedustaja Ben Zyskowieziin, jonka Laakso leimaa Vietnamin sodan kannattajaksi.

”Olen aikaisemmin ed. Zyskowiezin kanssa tähän kylmän sodan aikaan väittelyyn siitä, kuka tuki ketä, osallistunut, mutta täytyy sanoa, että minä olin silloin samalla puolella kuin kokoomuksen johto suhteessa Neuvostoliiton niin

sanotun rauhanpolitiikan arviointiin. Te olitte kyllä silloinkin eri puolilla. Te olitte tukemassa Yhdysvaltain Vietnamin sotaa, annoitte täyden tukenne sille. Mutta, ed. Zyskowicz, nyt olisi syytä keskustella siitä, mitä mieltä me olemme tällä hetkellä. Itse olen sitä mieltä, että Nato-jäsenyys merkitsisi ongelmia Suomen ja Venäjän suhteissa, sellaisia ongelmia, joita itse en halua.” (Laakso, Jaakko (Vas.), VNS09 palautekeskustelu)

Laakson Nato-retoriikan tavoitteena on herättää kuulijoissa negatiivisia tunteita ja voittaa kuulijat näin puolelleen. Laaksomaisen retoriikan jatkaja on ollut puoluetoveri Markus Mustajärvi. Vaikka Mustajärven retoriikassa onkin paljon Laakson Nato-retoriikan tapaisia piirteitä, mutta hänen linjansa on kuitenkin edeltäjänsä hieman maltillisempi. Mustajärvi ei usein hyökkää¹⁰⁶ yksittäisiä kansanedustajia ja toimijoita vastaan, vaan kohdistaa arvostelunsa suurempiin ryhmittymiin, kuten tiettyihin poliittisiin puolueisiin tai asiaa ajaviin ryhmittymiin.

”Tämä selonteko on kiistatta, niin kuin meidän ryhmäpuheenvuorossamme sanottiin, kansan enemmistön tahdon vastaista Nato-matelua, ja tämä Nato-intoilu näyttää vaan pahenevan ja laajenevan. Kuvaavaa on, että tutkimuksen mukaankin kokoomuslaiset suhtautuvat kaikkein myönteisimmin Gazan verilöylyyn, kun aseet pauhasivat joulurauhaa ja Israelissa oikeiston vaalivoitto vaati yli tuhat siviiliuhria, naisia ja lapsia.” (Mustajärvi, Markus (Vas.), VNS09 lähetekeskustelu)

”Kuinka moni Nato-jäsenyyden kannattaja uskaltaa tänä päivänä sanoa, ett on Suomen etu, jos me sidomme itsemme Yhdysvaltain presidentti Donald Trumpin hallinnon kylkeen? Jos me liittoudumme Yhdysvaltain kanssa, kenen kanssa me liittoudumme? Sotilasliittoon Suomea ajavat etenevät kaikilla mahdollisilla rintamilla, ja se näkyy myös selonteossa.” (Mustajärvi, Markus (Vas.), VNS17 lähetekeskustelu)

Ensimmäisessä esimerkissä kokoomuslaiset ”Nato-intoilijat” on kuvattu sotien ja verilöylyjen kannattajiksi, ja jälkimmäisessä Nato-jäsenyyden kannattajat ovat puolestaan Yhdysvaltain presidentti Donald Trumpin kannattajia. Tällaisilla personifikaatioilla puhuja pyrkii vetoamaan jälleen kuulijoidensa negatiivisiin tunteisiin, pyrkimyksenä voittaa kuulijat omalle puolelleen. Vastaavia tunteita herättäviä puheenvuoroja on pitänyt Vasemmistoliiton kansanedustaja Esko-Juhani Tennilä, jonka puheissa Nato-jäsenyys saa jopa uskonnollisävyisiä piirteitä. Vasemmistoliiton edustaja Mikko Kuoppa puolestaan vetoaa Nato-intoilijoihin seuraavasti:

”Osa Suomen poliittista eliittiä ajaa Suomen Nato-jäsenyyttä, ja selonteossa on runsaasti nostettu esiin Nato-jäsenyyden myönteisiä puolia. Nato-kritiikki puuttuu lähes kokonaan. Näiden Nato-intoilijoiden olisi hyvä muistaa Tuntemattoman sotilaan Honkajoen rukous, jossa hän rukoili, että Suomen herrat eivät löisi päätään uudelleen Karjalan mäntyyn.” (Kuoppa, Mikko (Vas.), VNS09 lähetekeskustelu)

¹⁰⁶ Pois lukien puheenvuoro, jossa hän leimaa Timo Soinin ”Nato-mieheksi” (Mustajärvi, Markus, VNS12 palautekeskustelu).

Vastustajille tyypilliseen tapaan logokseen vetoavat argumentit sekoittuvat tunnepitoisiin argumentteihin. Nato ja sen liittolaiset leimataan ”ase- ja sotahulluiksi”, joukoksi, johon suomalaisten ei tule liittyä. Naton vastustajille kysymys ei siis ole varsinaisesti Naton vaan kaikenlaisten sotilaallisten liittoutumien vastustamisesta. Logiikka on vain päinvastainen puolestapuhujien logiikkaan verrattuna, mutta sen tehostamiseksi käytetään tunnepitoisempaa argumentaatiota.

”Pyssyusko ei pelasta. Tämä näkyy Afganistanissa, jossa USA käyttää valtavia summia sotilaalliseen toimintaan. USA Todayn arvion mukaan amerikkalaisten sotilaskulut Afganistanissa tulevat vuoteen 2017 mennessä nousemaan 500 miljardiin dollariin. Afgaanikansojen elämän parantamiseen sen sijaan riittää vain murusia. Länsimaiden avustakin peräti 40 prosenttia palautuu takaisin avunantajamaiden yrityksille ja konsulteille. Niinpä sekasorto Afganistanissa jatkuu ja pahenee, ja se on levinnyt jo naapurimaihinkin. Ei tällä pyssyuskotiellä mitään ratkaisuja todellisuudessa saada...” (Tennilä, Esko-Juhani (Vas.), VNSO9 palautekeskustelu)

Toinen retorisen vakuuttamisen keino, joita vastustajat käyttävät pragmaattikkoja ja skeptikkoja luontevammin, on eetokseen vetoaminen. Eetokseen vetoaminen on tyypillistä niin kutsutuille karismaattisille poliitikoille, jotka omaavat vahvan itsetunnon ja luottamuksen omiin näkemyksiinsä. Seuraavassa puheenvuorossa edustaja Tennilä ikään kuin asemoituu poliittisen kentän yläpuolelle, tarkkailevaksi asiantuntijaksi, jolla on kyky arvostella ulkopoliittista päätöksentekoa. Samalla hän lokeroi itsensä kansanmieheksi, jolla on kyky tulkita kansan syviä tahtotiloja, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

”MTV:n teettämässä mielipidetiedustelussa 51 prosenttia suomalaisista vastaajista vastusti Suomen Nato-jäsenyyttä, mutta huomattavasti suurempi osa, peräti 83 prosenttia kuitenkin uskoi ulkopoliittisen johdon Nato-jäsenyyttä salaa silti valmistelemaan. Minä luulen, että poliittinen eliitti saa tältä osin syyttää itseään siitä, että kansa on epäileväinen. Ulkopoliittikkaa ei ensinnäkään voi johtaa eikä kansalaismielipidettä demokraattisesti muodostaa murahteluilla.” (Tennilä, Esko-Juhani (Vas.), VNS97 lähetekeskustelu)

Vastaavasta ”kansan syvien rivien” kuuntelemisesta on esimerkkinä puoluepoliittisen kentän toista laitaa edustavan perussuomalaisten kansanedustaja Raimo Vistbackan Nato-puheenvuorot. Tennilän tavoin Vistbacka haluaa profiloitua kansan puolelle luoden ja vahvistaen vaikutelmaa, että poliittista päätösvaltaa edustavat ovat etäänntyneet valitsijastaan ja huijaisivat kansalaisia. Nato esitetään arveluttavana toimijana nyt siitä syystä, että se on länsieurooppalainen ja epädemokraattinen toimija, jonka jäsenenä suomalaisilla olisi entistä vähemmän demokraattista vaikutusvaltaa, aivan kuten myös EU:n kohdalla.

”...Perussuomalaiset ovat jo vuosia lukeutuneet niihin tahoihin, jotka eivät ole kakistelematta nielaissseet puheita ja toimia Suomen puolustuksen yhteensopivuuden kehittämistä kansainväliset toimintatarpeet Naton suuntaan huomioon ottaen tai EU/Naton johtamiin tai hoitamiin operaatioihin osallistumalla. Liian tuoreessa muistissa on tapa, jolla Suomi vastoin kansan

todellisen enemmistön tahtoa vähitellen ujutettiin mukaan Euroopan unioniin ja Emuun. (Ed. I. Kanerva: Kuinka niin?) Ensin haluttiin vain turvata tulliton kauppa Euroopassa Etan avulla, mutta yllättäen se ei riittänytäkään – ed. Kanerva – ja haimme pikavauhdilla jäsenyyttä EU:ssa. (Ed. I. Kanerva: Kuka sen päätti?) – Jäsenyys junailtiin pujotellen perustuslakipykälien välistä niin, että kepit vain heiluivat, ed. Kanerva, ja samassa yhteydessä hämättiin eduskunta ja kansa nielemään Suomen Emuun mukaanmeno ilman erillistä lakia tai kansanäänestystä. (Ed. I. Kanerva: Ei saa aliarvioida kansan arvostelukykyä!) Miksi ihmetellä nyt kansalaisten epäluuloa Natolla leikittelemisen suhteen, kun heitä on aiemminkin näin ovelasti sumutettu? (Ed. I. Kanerva: Voi, voi, kun edustaja aliarvioi kansalaisia!) – Ed. Kanerva, minullakin on ohjeistus siitä, montako minuuttia täällä näitä lähetepuheenvuoroja pidetään...” (Vistbacka, Raimo (PS), VNS01 lähetekeskustelu)

Vastustajien kanssa aktiivisinta dialogia käyvät puolestapuhujat, jotka usein nokittelevat vastustajiaan. Sisäistä nokittelua on kuitenkin myös vastustajien kesken: esimerkiksi Vasemmistoliiton ja Perussuomalaisen Nato-logiikka voi erota merkittävälläkin tavalla toisistaan.

”Herra puhemies! Minäkin olen hyvin epäluuloinen Nato-hommaan, mutta en uskon, että tässä niin pirullista salaliittoa sentään on, ed. Laakso, kuin teidän puheestanne voisi lukea. Minä arvostan teidän tietämystänne kaikin puolin, mutta en voi tälle mitään. Kun te joskus sanotte, että ed. Aittoniemi ei ole taaskaan tutustunut edes etusivuun esityksessä, vastaan nyt teille, että jos joku ottaa puheenvuoronne ja lukee, siitä ei jää missään vaiheessa kiinni. Kaikki on ”saattaa olla” ja tällä tavalla pirullinen kokonaisvyyhti, jossa koko maailma on nyt viemässä meitä Natoon pirullisilla sopimuksilla. Siihen jopa liittyy ulkomaan kielen kaikenlaisia venkuiluja, joiden suhteen minä olen tietysti aivan voimaton.” (Aittoniemi, Sulo (Kesk.), VNS97 lähetekeskustelu)

Kun korostetaan kahden vankkumattoman kannan näkemyseroja, puhujalla on taipumus käyttää voimakkaampia retorisia keinoja, joilla yhtäältä pyritään vaikuttamaan kuulijoiden tunteisiin (pirullinen salaliitto/pirullinen kokonaisvyyhti/pirulliset sopimukset) ja toisaalta korostetaan puhujan oman poliittisen toimijuuden merkitystä. Edellisessä puheenvuorossa edustaja Aittoniemi asettautuu ikään kuin marttyyrin asemaan, jonka kohtaloksi on jäänyt kestää natoilusta aiheutuvat kärsimykset. Nato-keskustelun kiemuroihin liittyikin oleellisin osin puhujien toistensa välinen nokittelu. Erityisesti tämä korostuu puolestapuhujien ja vastustajien välillä puolin ja toisin, kuten Ilkka Kanervan vuonna 2009 pitämä puheenvuoro osoittaa.

”Ei Nato-jäsenyys merkitsisi yleisen asevelvollisuuden loppumista. Se on Suomen oma päätös myöskin huomenna. Puhemies! Ystäväni, edustajatoveri Tennilä, kyllä niitä änkyröitä on joka puolella poliittista kenttää. Alkää omiko vasemmistoliiton monopoliksi tätä poliittista ominaisuutta, ei näin voi sanoa. Kyllä sitä kasvaa siellä sun täällä - muissa puolueissa ainakin paitsi kokoomuksessa. Mutta tosiasiasa, ellei kysymyksessä olisi niin fiksu ja aktiivinen edustaja, joka on kaiken lisäksi Porista kotoisin, kuin ed. Kiuru, niin ottaisin tässä vähän tiukemman linjan hänen kommentteihinsa kokoomuksen missiosta. Ei kokoomuksella mitään Nato-missiota ole. Kokoomus on pyrkinyt siihen, että turvallisuuspoliittista keskustelua avataan eri suunnista.” (Kanerva, Ilkka (Kok.), VNS09 palautekeskustelu)

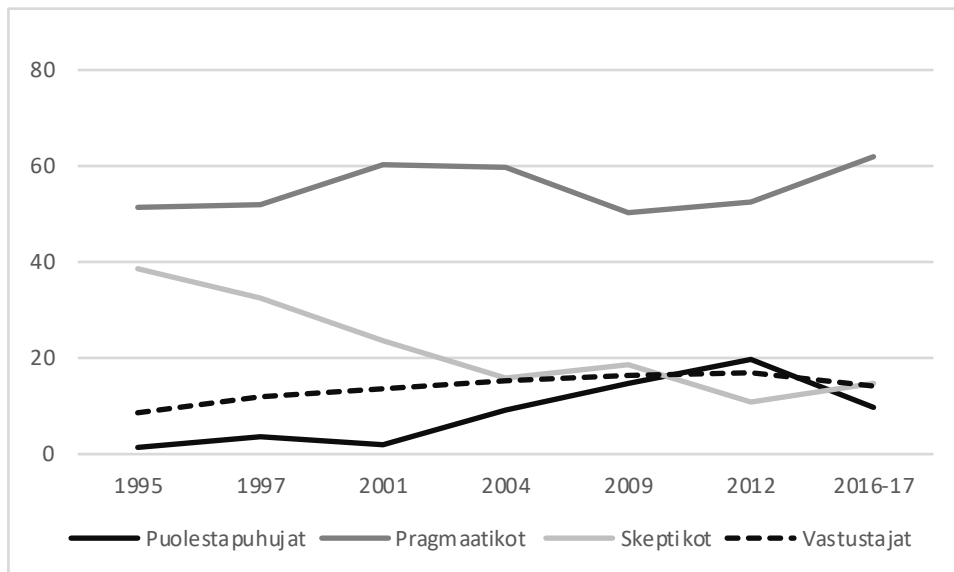
Tässä luvassa olen kuvannut eduskunnassa käydyn Nato-keskustelun keskeisiä sisältöjä ja retorisia keinoja. Lisäksi olen tunnistanut neljä merkittävää Nato-retoriikan harjoittajaa, puhujatyyppejä, jotka ovat tarkastelleet Nato-keskustelua erilaisista näkökulmista. Seuraavassa luvussa tavoitteenani syventää analyysiäni eri Nato-puhujatyyppeiden välisistä eroista ja tutkia liikehdintää niiden välillä.

7 NATOSTA PUHUMISESSA TAPAHTUNUT MUUTOS

Edellisessä luvussa tarkastelin eduskunnassa käytyä Nato-keskustelua eri puhujatyyppeiden kautta sekä tunnistin kansanedustajien Nato-retoriikkaan liittyviä diskursseja ja retorisen vakuuttamisen keinoja. Tässä alaluvussa vertaan Natosta puhuneiden kansanedustajien välisiä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia niin puhujien puoluepoliittisen taustan, retoriikan sisältöjen kuin retoristen keinojen käytön kautta valitsemani tutkimusaineiston pohjalta. Siirryn tarkastelemaan kahdeksan suurimman poliittisen puolueen kansanedustajien Nato-puhujapositioneissa tapahtuneita muutoksia, ja pyrin ottamaan kantaa siihen kysymykseen, miten Nato-retoriikkaan liittyvät painotuserot ovat muuttuneet Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa kylmän sodan jälkeisenä aikana.

7.1 LIIKEHDINTÄ NATO-PUHUJATYYPPIEN VÄLILLÄ

Liitteessä 4 ja kuviossa 11 on esitetty Nato-puheenvuorojen määrä puhujaprofiileittain vuosien 1995–2017 selontekokeskusteluissa. Kuvioista on luettavissa, että kansanedustajien kannoissa on tapahtunut kehittymistä Nato-myönteisempään suuntaan. Määrällisesti merkittävimmän segmentin (n=506) muodostavat pragmaattisävyiset Nato-puheenvuorot, joiden osuus on ollut vuosien 1995–2017 selonteiden lähete- ja palautekeskusteluiden Nato-puheenvuoroista noin 50–60 prosenttia. Nato-pragmaatikkoja voidaankin pitää merkittävimpana Nato-retoriikan puhujaryhmänä. Voidaan todeta, että suurin osa kansanedustajista seilaa samassa hallituksen luotsaamassa ”Nato-veneessä”: yksittäisillä kansanedustajilla ja harvoilla puolueilla on tahtotilaa profiloitua Nato-kannan perusteella. Pragmaatikot toistavatkin pitkälti hallituksen Nato-kantaa. Mikäli tästä vallitsevasta linjasta halutaan erottautua, tehdään se mieluummin skeptisyydellä ja kielteisyydellä kuin mahdollisia Naton hyötyjä korostamalla. Toiseksi merkittävimmän segmentin muodostavat epäillen Natoon suhtautuvat skeptikot (n=199, 22%). Päinvastoin kuin pragmaatikkojen, skeptikoiden pitämien puheiden suhteellinen lukumäärä on laskenut merkittävästi vuosina 1995–2017: kun vuoden 1995 selonteossa yli kolmanneksen (38%) kansanedustajien puheenvuoroista voitiin katsoa täyttävän skeptikoille ominaisen tunnusmerkistön, 2000-luvun alun jälkeen määrä on yli puolittunut.

Kuvio 11 Nato-puhujatyypin osuus (%) selontekokeskusteluissa 1995–2017

Kolmanneksi suurimman osuuden Nato-puheenvuoroista ovat muodostaneet liittokuntaa kielteisesti tarkastelevat eli Natoa vastustavat puheenvuorot. Näitä on ollut noin 10–15 prosenttia kaikista Natoa käsittelevistä puheenvuoroista. Nato-jäsenyyttä avoimesti vastustavien ja yhteistyöhön negatiivisesti suhtautuvien puhujien määrän nousu kertoo osaltaan turvallisuuspoliittisen keskustelun polarisoitumisesta eli napaistumisesta. Kun selkeästi Nato-vastaisia puheenvuoroja pidettiin vuoden 1995 selonteon keskusteluissa alle kymmenkunta, 2000-luvun eduskunnan selontekokeskusteluissa määrä on kaksin- tai jopa kolmikertaistunut. Vastaava kehityssuunta on havaittavissa myös Natoa puolustavissa puheenvuoroissa. Kun vuoden 1995 selontekokeskusteluista oli tunnistettavissa vain yksi aidosti Naton puolesta puhuva ja Naton jäsenyyden mahdollisia etuja pohtiva puheenvuoro, vuosien 2004–2017 selontekokeskusteluissa puolustavia puheenvuotoja on noin 15–20 prosenttia kaikista Nato-puheenvuotoista.

Joidenkin kansanedustajien Nato-kanta on kuitenkin ollut vaikeammin määriteltävissä, ja heitä voidaan luonnehtia niin kutsutuiksi swingereiksi eli heilureiksi. Heilureita kuitenkin löytyy kaikista eri puhujatyypeistä ja puolueista. Kannanmuutokseen voivat vaikuttaa paitsi politiikon omat henkilökohtaiset syyt sekä politiikon mahdollisesti kokemat ”herätykset” esillä olevassa asiassa. Toisaalta kannan muuttumiseen voivat vaikuttaa myös kansanedustajalle langetetut formaalit rooliodotukset. Konkreettisin esimerkki jälkimmäisestä on aikaisemmin käsitelty ero ministeri- ja rivikansanedustajan välillä. Puhujan poliittinen pelisilmä voi olla myös liikehdintää selittävä tekijä. Poliitikassa menestyäkseen poliitikkojen tulee kyetä tulkitsemaan tilanteen herkkyyttä ja ”sopeuttaa” omaa puhettaan saavuttaakseen oman ja puoleensa aseman kannalta toivottavan vaikutuksen kuulijakunnassa. Esimerkiksi aikaisemmin käsitelty kansanedustaja

Kanervan tapaus osoittaa, että puhuja on voinut pitää Natoa käsitteleviä puheenvuoroja usean eri puhujatyypin ominaisuudessa. Edustaja Kanervan liikkuminen puolestapuhujien ja pragmaatikkojen välimaastossa, kuitenkin leimautumatta varsinaiseksi Naton puolesta puhuvaksi ”intoilijaksi”, osoittaa kykyä poliittisen pelisilmän käyttöön.

Liiallinen retorinen riskinotto ja sanoilla revittely voi myös koitua poliitikolle haitaksi, ja puhuja voi saada tietynlaisen leiman otsaansa. Esimerkkinä tästä pidettäköön edustaja Jaakonsaaren Nato-puhetta, jossa hän viittasi Natoon Suomen ”salarakkaana”. Metafora Suomen ja Naton välisestä tiivistyneestä suhteesta oli osuva, mutta sen käyttäminen johti myös siihen, että Jaakonsaari leimautui muiden, myös joidenkin oman puolueensa kansanedustajien, puheissa Naton puolestapuhujaksi:

”Entäs sitten tämä Nato? Nato on Suomen turvallisuuspolitiikassa jonkinlainen salarakas. (Naurua) Suhde on erittäin tiivis ja syvä, mutta siitä on sopimatonta puhua avoimesti.” (Jaakonsaari, Liisa (SDP), VNSO4 palautekeskustelu)

”Puhemies! Haluan palata tähän ed. Jaakonsaaren esille nostamaan sanaan ”salarakas”. Henkilökohtaisesti olen kyllä sitä mieltä, ainakin olen sen vaikutelman saanut, että Nato on enemmänkin Liisa Jaakonsaarella julkirakas. Toteaisinkin kyllä sen, että jos puhutaan todellisesta vaihtoehdosta, niin todellisen vaihtoehdon pitäisi olla olemassa. Kaikki te, jotka puhutte nyt todellisesta vaihtoehdosta, kertokaa, koska se Suomessa on.” (Elo, Mikko (SDP), VNSO4 palautekeskustelu)

”Arvoisa puhemies! Me olemme tänään kuulleet, että Suomi-neidolla on salarakas hyvässä ja pahassa, intohimoisempi suhde varmaankin, mutta ongelma on siinä, että se saattaa tuhota kaiken aiemman kestävän ja luotettavan, ja siksi niin kuin yksityiselämässä voi Suomi-neidollekin suositella ei-salarakkautta.” (Kiljunen, Kimmo (SDP), VNSO4 palautekeskustelu)

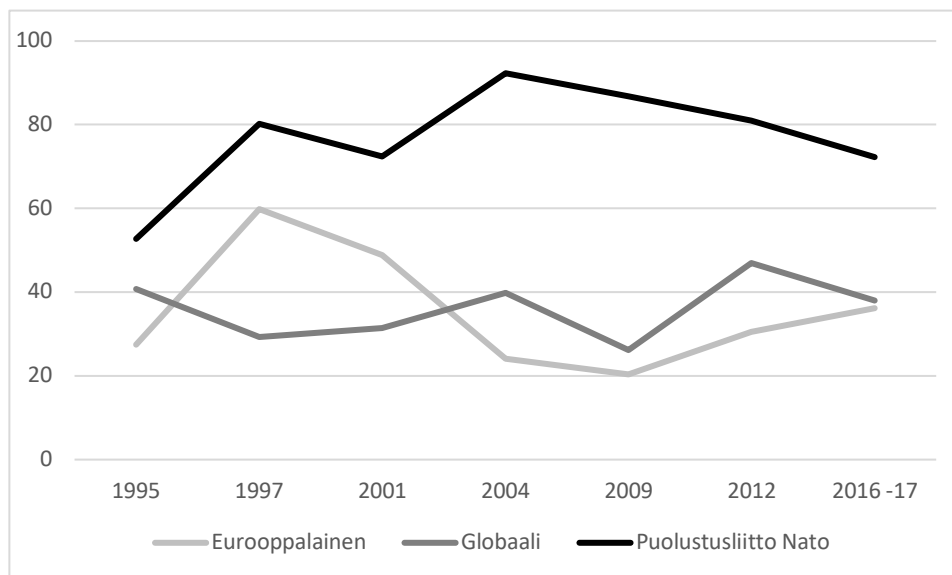
”Arvoisa puhemies! Olen erittäin pahoillani siitä, että tämä julkinen keskustelu on kyllä mennyt tähän salarakaslinjalle, koska asiallisesti ottaen peruslinjauksesta - Suomen ulkopoliittisen linjan, turvallisuuspoliittisen linjan, puolustuspoliittisen linjan osalta - ei käsittääkseni ole ollut erimielisyyttä sen paremmin ulkoasiainvaliokunnassa, puolustusvaliokunnassa kuin myöskään tässä salissa.” (Backman, Jouni (SDP), VNSO4 palautekeskustelu)

Lopuksi todettakoon, että kenen tahansa poliitikon kanta voi ajan myötä muuttua. Tämä voi olla seurausta henkisestä kypsymisestä, mutta myös monista ulkoisista tekijöistä, esimerkiksi oman puolueen yhteisestä kannasta tai turvallisuuspoliittisessa keskusteluilmapiirissä tapahtuneesta muutoksesta. Suomen voimakasta 1990-luvun lännettymistä ja siirtymistä lähemmäksi eurooppalaista ydinperhettä voidaan pitää esimerkiksi kylmän sodan jälkeisestä turvallisuuspoliittisen keskusteluilmapiirin vapautumisesta. Tämän jälkeen osa kansanedustajista on ollut valmis erottumaan Nato-kannanotoillaan puolueen valtavirrasta tai näyttämään puolueen suuntaa uuden keskustelunäkökulman avaamisessa. Muutos näkyy muun muassa Natosta käytettyjen puheenvuorojen määrän selkeänä kasvuna 1990-luvulla: Natosta saa ja pitääkin uskaltaa puhua osoittaakseen laaja-alaista ulko- ja turvallisuuspoliittisen asialistan hallintaa. Vastaavasti

vuosien 2016–2017 selonteiden eduskuntakäsittelyt ovat esimerkki päivittäisestä muutoksesta.

7.2 MISTÄ PUHUTAAN, KUN PUHUTAAN NATOSTA?

Kuten aikaisemmissa luvuissa olen osoittanut, kansanedustajien Natoa käsittelevät puheenvuorot liittyvät vahvasti ulko- ja turvallisuuspoliittisissa selonteissa rakennettuihin Natoa käsitteleviin diskursseihin. Selonteissa kuvattuihin Nato-diskursseihin liittymättömiä puhumia ei varsinaisesti esiintynyt. Tämä voi johtua osittain siitä, että luvussa viisi tunnistamani kolme diskurssia ovat varsin väljästi Natoa sekä Naton ja Suomen välistä suhdetta kuvaavia kehyksiä. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kansanedustajilla olisi hallituksen esittämästä kannasta eroavia näkökulmia. Päinvastoin – tunnistamani neljä Nato-puhujatyyppeä luovat uudenlaisen näkökulman Nato-kysymyksen tarkasteluun ja ovat osoitus erilaisista Natoa käsittelevistä retorista tulkinnoista. Eri puhujatyyppeiden Nato-kantojen muutosta voidaan tulkita paremmin vertailemalla Nato-diskurssien prosentuaalisen painotuksen muutosta vuosien 1995–2017 ulko- ja turvallisuuspoliittisten selonteiden lähte- ja palautekeskusteluissa. Seuraavassa kuviossa (kuvio 12) on tarkasteltu eri Nato-diskurssien ajallista kehitystä eduskunnan selontekokeskusteluissa vuosina 1995–2017.

Kuvio 12 Nato-diskurssien prosentuaalinen (%) painotus selontekokeskusteluissa 1995–2017

Kuviosta on tulkittavissa kolme merkittävää parlamentaarisen Nato-keskustelun ajanjaksoa:

- *Kylmän sodan perintö.* Vuoden 1995 tilanne, jossa kolme Natoa käsittelevää diskurssia esiintyivät suhteellisen tasapainoisesti kansanedustajien puheenvuorossa.
- *Suomen turvallisuuspolitiikan natoistuminen.* Vuosien 1997–2012 selonteiden eduskuntakäsittelyt, joissa liittoutumisretoriikka on kiivaimmillaan. Samanaikaisesti globaalin Naton sekä Suomen ja Naton rauhankumppanuuden merkitys teki tuloaan suomalaiseen Nato-retoriikkaan.
- *Paluu menneisyyteen.* Vuosien 2016–2017 selonteiden tilanne, jossa Naton puolustuksellista ulottuvuutta ja Suomen Nato-jäsenyyksymystä korostetaan aikaisempaa vähemmän, mutta sen sijaan eurooppalaisen Naton merkitys tekee paluuta.

Naton eurooppalaisen toimijuuden merkityksen korostaminen on selvästi laskenut tarkastelujakson aikana. Yhdessä globaalin Naton diskurssin kanssa sen merkitys kansanedustajien Nato-puheissa on ollut merkittävästi pienempi kuin Natoa puolustusliittona käsittelevän diskurssin. Taulukosta 8 on havaittavissa, että eurooppalaisen Naton diskurssia ovat käsitelleet suhteellisesti eniten liittokuntaan myötämielisimmin suhtautuvat puolestapuhujat ja pragmaatikot. Tämä selittyy osaltaan Naton 2000-luvun alkupuolen teemoilla, kuten Naton laajentumisella, jota käsiteltiin ensimmäisissä selonteissa suhteellisen paljon, ja jotka nousivat teemoina esille myös vuosien 1995 ja 1997 eduskuntakeskusteluissa. Eurooppalaisen Naton diskurssin merkitys on kasvanut kaikissa puhujaryhmissä vuoden 2008 Georgian sodan, vuoden 2014 Krimin valtauksen sekä sitä seuranneen Ukrainan sodan myötä.

Globaalin Naton diskurssin painotus on säilynyt suhteellisen merkittävänä tarkastelujakson aikana, ja kansanedustajien Nato-retoriikka on kytkeyty useinkin myös Suomea Naton rauhankumppanina käsittelevään diskurssiin. Tämän diskurssin merkitystä ovat painottaneet vuosien 1995 ja 2012 selonteiden eduskuntakäsittelyissä suhteellisesti eniten pragmaatikot sekä Natoa vastustavat. Mielenkiintoista on kuitenkin huomata, että Natoa vastustavien keskuudessa diskurssin suhteellinen painotus on merkittävästi laskenut vuosien 1995 ja 2017 selonteiden välillä, kun taas Naton puolesta puhuvien osalta se on noussut vuoden 1997 jälkeen, pois lukien vuosien 2009 ja 2016–2017 selonteot. Vastaavasti skeptikoiden diskurssin painotus on ollut myös laskeva, kun taas pragmaatikoille selkeästi nouseva.

Kaikista merkittävimmäksi Natoa käsitteleväksi diskurssiksi muodostuu kuitenkin kaikkien neljän eri puhujatyypin keskuudessa Natoa puolustusliittona ja Suomen ja Naton mahdollista jäsenyyttä käsittelevä diskurssi. Eduskunnalle, toisin kuin hallitukselle, Nato on puolustusliitto ja täten kysymys Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä on se päivän polttava kysymys, joka tulisi nostaa esiin. Vuoden 1997 selontekoa voidaankin pitää ensimmäisenä merkittävänä käännekohtana

parlamentaarisessa Nato-keskustelussa. Etenkin tapa kehystää Natoa muuttui selkeästi: vielä vuoden 1995 selonteossa Natoa ei käsitelty selkeästi puolustusliittona. Tämän jälkeen Natoa puolustusliittona käsittelevän diskurssin merkitys on kuitenkin kiistaton, etenkin ”huippuvuosina” 2004 ja 2009, jolloin lähestulkoon jokaisessa Natoa käsitelleessä puheenvuorossa puhutaan Natosta nimenomaan puolustusliittona. Lopuksi on kuitenkin myös pantava merkille Natoa puolustusliittona käsittelevän diskurssin kehityksen yleinen suunta. Sen huippuvuodet olivat 2000-luvun alun selontekokeskusteluissa, joiden jälkeen sen painotus on ollut laskeva. Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä ei puhuta enää edes eduskunnassa yhtä avoimesti. Tätä ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa tapahtunutta muutosta voidaan pitää ilmentymänä turvallisuuspoliittisen keskusteluilmapiirin kiristymisestä.

Johtopäätöksenä voidaan sanoa, että eduskunnassa käydyissä selontekojen lähete- ja palautekeskusteluissa Nato on nähty ensisijaisesti puolustusliittona. Keskustelu generoi keskustelua, ja nimenmaan Nato-jäsenyyskeskustelua. Mitä enemmän Natosta puhutaan ylipäättänsä, sitä enemmän siitä puhutaan puolustusliittona ja samalla otetaan kantaa Suomen mahdolliseen Nato-jäsenyyteen. Miten painotuserot sitten ilmenevät eri Nato-käsittelevien puhujatyyppeiden välillä? Seuraavassa taulukossa (taulukko 8) on kuvattu Nato-diskurssien prosentuaaliset painotukset puhujatyypeittäin kussakin selontekokeskustelussa.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Keskiarvo kuvaa eri puhujatyyppeiden kyseisen diskurssin keskimääräistä prosentuaalista painotusta selontekokohtaisesti (1995–2017). Koska yhdessä kansanedustajan puheenvuorossa tyypillisesti sivutaan useampaan eri Natoa käsittelevää diskurssia (1–3), ylittää diskurssin yhteenlaskettu summa sata prosenttia.

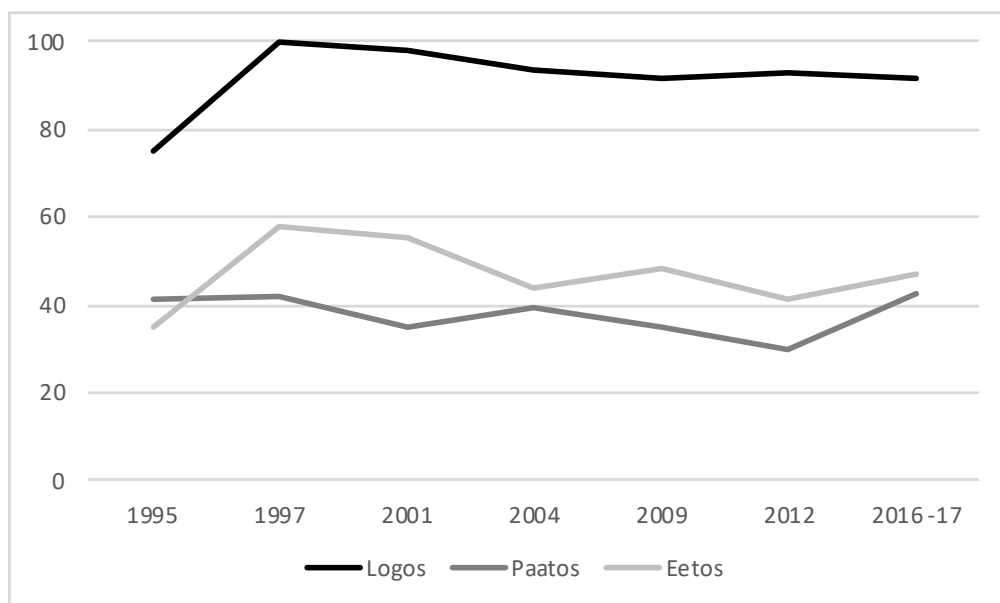
Taulukko 8. Nato-diskurssien prosentuaalinen (%) painotus eri puhujatyypin puheenvuoroissa 1995–2017

	<i>Puolestapuhujat</i>			<i>Pragmaatikot</i>			<i>Skeptikot</i>			<i>Vastustajat</i>		
<i>Vuosi</i>	1)	2)	3)	1)	2)	3)	1)	2)	3)	1)	2)	3)
1995	0	0	100	41	49	47	31	51	51	38	63	13
1997	80	0	80	67	53	64	57	23	83	35	41	94
2001	33	33	33	70	30	70	50	31	97	42	32	89
2004	33	42	92	34	49	87	19	33	95	10	35	95
2009	35	19	85	24	50	82	9	18	91	14	17	90
2012	39	48	87	29	56	66	29	29	86	25	55	85
2016-17	55	36	82	40	56	50	6	35	88	44	25	69
KA	39	25	80	44	49	67	29	32	84	30	38	76
<i>Selitteet:</i>												
1) Eurooppalainen Nato ja Suomi Naton tarkkailijana, 2) Globaali Nato ja Suomi Nato rauhankumppanina, 3) Puolustusliitto Nato ja Suomi ei Naton jäsenenä; KA = Keskiarvo												

Tarkasteltaessa eri puhujatyypin diskurssien painotuseroja voidaan huomata, että pragmatikoille Naton puolustuksellisen ulottuvuuden ja Suomen Nato-jäsenyyden korostaminen ei ole yhtä selkeä retorinen painopiste kuin muille puhujatyypeille. Pragmaatikot painottavat puheenvuoroissaan kaikkia kolmea diskurssia muita puhujatyyppejä tasapuolisemmin siitäkin huolimatta, että 67 prosenttia pragmatikkojen puheenvuoroista käsittelee Natoa puolustusliittona, jonka jäsenyyssuhteen Suomen tulisi ottaa kantaa. Erot Natoa puolustusliittona ja globaalina toimijana kuvaavien diskurssien suhteellisten painotuksien välillä ovat pragmatikkojen jälkeen seuraavaksi pienimmät vastustajilla ja kolmanneksi skeptikoilla. Puolestapuhujien puheenvuorojen osalta painotuserot Natoa puolustusliittona ja globaalina toimijana käsittelevien diskurssien välillä ovat kaikista suurimmat. He profiloituvat Nato-jäsenyyden selkeiksi puolustajiksi ja haluavat tuoda tätä näkökulmaa muita puhujatyyppejä enemmän esille.

7.3 MITEN PUHUTAAN, KUN PUHUTAAN NATOSTA?

Tutkimustulokseni osoittavat, että Suomen eduskunnassa käyty Nato-keskustelu rakentuu asiapohjalle. Kuviossa 13 on tarkasteltu retoristen keinojen merkitystä selontekokeskustelujen Nato-puheenvuoroissa.

Kuvio 13 Retoristen keinojen prosentuaalinen (%) painotus selontekokeskusteluissa 1995–2017

Logokseen vetoaminen on kaikissa puhujaryhmissä täysin kiistatta merkittävin eduskunnan käyttämä retorisen vakuuttamisen keino (kuvio 13). Kuvioista 13 on huomattavissa, että lähes jokaisessa Natoa käsittelevässä puheessa on järkeen vetoava viesti. Toiseksi käytetyin retorinen keino on puhujan eetoksen korostaminen. Tämän keinoon käyttö on ollut hienoisessa nousussa vuosien 1997–2012 välillä: suomalaiset poliitikot ovat ikään kuin omaksuneet ja vahvistaneet Nato-asiantuntemukseen liittyvän roolin. Kolmanneksi käytetyin retorinen keino on paatos. Paatokseen vetoaminen on säilynyt tarkastelujakson aikana lähestulkoon samana, mikä kertoo siitä, että Natoon on suhtauduttu aina lähestulkoon samankaltaisella tunnelatauksella. On kuitenkin huomattava, että niissä eduskunnan selontekokeskusteluissa, joissa logokseen vetoaminen on ollut matalimmillaan (94%, 2009), on eetokseen (47%, 2009) ja paatokseen (27%, 2009) vetoaminen ollut lähes korkeimmillaan. Vaikka prosentuaaliset erot eri selontekokeskustelujen välillä näyttävät olevan melko pieniä, tutkimustulosten perusteella voidaan todeta eetokseen ja paatokseen vetoamisen kasvun kulkevan käsi kädessä logokseen vetoamisen harvinaistumisen kanssa.

Puhuja voi samassa puheenvuorossa käyttää jopa kaikkia kolmea retorista keinoa tavoitellakseen kuulijassaan haluamaansa vaikutusta. Eri puhujatyypit käyttävät retorisia keinoja seuraavasti:

- *Puolestapuhujat* käyttävät retoriikan keinona paatosta ja eetosta muita puhujaryhmiä enemmän.

- *Pragmaatikot* käyttävät pääsääntöisesti logosta retorisen vakuuttamisen keinona, ja he vetoavat vain harvoin kuulijoidensa tunteisiin.
- *Skeptikot* käyttävät kaikkia kolmea retorisen vakuuttamisen keinoa suhteellisen paljon, mutta paatosta merkittävästi enemmän kuin pragmaatikot.
- *Vastustajat* käyttävät retoriikan keinona paatosta ja eetosta muita puhujaryhmiä enemmän.

Seuraavassa taulukossa on kuvattu eri retoristen keinojen prosentuaaliset painotukset puhujatyypeittäin kussakin selontekokeskustelussa.¹⁰⁸

Taulukko 9. Retoristen keinojen prosentuaalinen (%) painotus eri puhujatyypin puheenvuoroissa

	<i>Puolestapuhujat</i>			<i>Pragmaatikot</i>			<i>Skeptikot</i>			<i>Vastustajat</i>		
<i>Vuosi</i>	<i>Logos</i>	<i>Paatos</i>	<i>Eetos</i>	<i>Logos</i>	<i>Paatos</i>	<i>Eetos</i>	<i>Logos</i>	<i>Paatos</i>	<i>Eetos</i>	<i>Logos</i>	<i>Paatos</i>	<i>Eetos</i>
1995	0	100	0	100	10	32	100	43	46	100	13	63
1997	100	60	80	100	11	42	100	43	45	100	53	65
2001	100	33	67	100	11	42	97	28	50	95	68	63
2004	100	42	50	99	14	47	86	57	38	90	45	40
2009	92	50	62	97	11	45	91	36	30	86	41	55
2012	96	35	61	98	16	34	93	14	21	85	55	50
2016-17	91	64	55	99	8	25	88	29	65	88	69	44
KA	94	47	59	99	12	39	95	38	45	91	51	53
<i>Selitteet:</i>												
1) Eurooppalainen Nato ja Suomi Naton tarkkailijana, 2) Globaali Nato ja Suomi Nato rauhankumppanina, 3) Puolustusliitto Nato ja Suomi ei Naton jäsenenä; KA = Keskiarvo												

Taulukon pohjalta voidaan huomata, että kaikki eri Nato-puhujatyypit vetoavat kuulijoidensa järkeen mitä suuremmissa määrin. Logokseen vetoaminen on siis merkittävin retorisen vakuuttamisen keino kaikilla puhujatyypeillä.

Retoristen keinojen käytön osalta Nato-puhujien joukosta selkeimmin erottuvat puolestapuhujat ja Natoa vastustavat, jotka sekoittavat tunnepitoista retoriikkaa järkiperäisen argumentaation tueksi. He paitsi käyttävät kuulijoidensa järkeen vetoamista neljästä eri puhujatyypistä kaikista harvimmin, mutta sekoittavat tunteita Nato-retoriikkaansa sekaan

¹⁰⁸ Keskiarvo kuvaa eri puhujatyypin retoristen keinojen keskimääräistä prosentuaalista painotusta selontekokohtaisesti (1995–2017). Koska yhdessä kansanedustajan puheenvuorossa tyypillisesti sivutaan useampaa eri retorista keinoa (logos, paatos, eetos), ylittää diskurssin yhteenlaskettu summa sata prosenttia.

kaikista useimmin. Natoa puolustavien ja vastustavien puheenvuoroista noin puolessa (puolestapuhujat 47%, vastustajat 51%) vedotaan kuulijoiden tunteisiin, kun taas esimerkiksi pragmaatikkojen tapauksessa vain noin joka kymmenennessä (12%) ja skeptikkojen osalta noin neljässä kymmenestä (38%) puheenvuorossa käytetään paatosta retorisenä keinona. Voidaan tehdä siis johtopäätös, että mitä myönteisimmin tai kielteisemmin erityisesti Suomen Nato-jäsenyyteen suhtaudutaan, sitä tunnepitoisempaa retoriikkaa myös käytetään. Eetokseen eli puhujan uskottavuuteen tai omaan tai toisen puhujan asiantuntijuuteen tai karismaattisuuteen vedotaan keskimäärin noin puolessa Nato-puheenvuoroista (47%), kun taas puolestapuhujat ja vastustajat käyttävät eetosta retorisen vakuuttamisen keinoina muita puhujatyyppejä useammin (puolestapuhujat 59%, vastustajat 53%). Äärilaitojen edustajat tehostavatkin omaa järkipäätästä argumentaatiotaan eetoksella ja päätöksellä.

Vastaavasti mitä maltillisemmasta puheenvuorosta on kysymys, sitä vähemmän puhujat turvautuvat päätökseen ja eetokseen. Pragmaatikoille kaikista ominaisiin puhetapa puolestaan on kuulijan logokseen eli järkeen vetoaminen – heille Nato-kysymys on faktoihin perustuvaa puntarointia, johon tunteita ei tulisi sekoittaa. Tarkoittaako logokseen vetoaminen kuitenkin välttämättä sitä, että pohdinta olisi täysin objektiivista ja faktapohjaista? Faktan ja fiktion määritelmät ovat myös tulkinnanvaraisia. Puhuja voi esimerkiksi käyttää faktuaalisia tosiasioita siten, että hän tekee niiden pohjalta omanlaisensa tulkinnan asioiden tilasta. Pikemminkin voidaan siis sanoa, että eri puhujatyypit valitsevat itselleen sopivimmat Nato-argumentit, joiden kautta he pystyvät perustelemaan näkemyksiään ja voittamaan kuulijat puolelleen.

Skeptikot puolestaan erottuvat pragmaatikoista siten, että he vetoavat useammin asiantuntemukseen ja tunteisiin. Tämä tutkimustulos on mielenkiintoinen, sillä vaikka pragmaatikkojen puheenvuoroihin lukeutuvat muun muassa kaikki ministerien pitämät puheenvuorot, ei oman eetoksen korostaminen ole pragmaatikoille yhtä luonteva keino kuin skeptikoille. Sen voi selittää pragmaatikkojen ”vallitsevan poliittisen linjan” (hallituksen linjanmukainen) hyväksyvä tyyli: pragmaatikot eivät koe tarpeelliseksi tehostaa puhettaan omalla asiantuntemuksella. Skeptikoiden linja puolestaan eroaa pragmaatikoista vallitsevaa hallituksen linjaa kyseenalaistavalla retoriikalla, jota tehostetaan omaa asiantuntemusta korostamalla. Tämä puolestaan voi selittää, miksi skeptikot kokevat eetoksen merkityksen Nato-keskustelussa tärkeäksi.

Näiden retoristen keinojen lisäksi puhuja voi tehostaa puhettaan monella eri tavoin, esimerkiksi käyttämällä kielikuvia tai metaforisia ilmaisuja. Alustavien tutkimusaineistosta tehtyjen johtopäätösten pohjalta oli havaittavissa, että keskimääräistä useammin kuulijoiden tunteisiin vetoavat puhujat käyttävät myös muita puhujatyyppejä useammin metaforia. Metaforien ja kuvailevan kielen käytön merkityksen analysoiminen onkin

mahdollinen Nato-retoriikan jatkotutkimustarve, jota voisi edelleen syventää.

7.4 MITKÄ PUOLUEET PUHUVAT NATOSTA?

Tässä tutkimuksessa Nato-kantojen muodostuminen on rakentunut yksittäisten kansanedustajien puheenvuoroista, joiden pohjalta voidaan arvioida koko puolueen Nato-kantojen kehittymistä. Tarkasteltaessa Natosta käytettyjen puheenvuorojen lukumäärää voidaan todeta, että joillekin kansanedustajille Nato on ulko- ja turvallisuuspoliittisten keskustelujen vakioaihe: Natosta puhutaan pitkään ja jopa intohimoisesti. Taulukossa 10 on listattu ne kansanedustajat, jotka ovat puhuneet Natosta kaikista aktiivisemmin valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selonteiden eduskuntakäsittelyissä 1995–2017 (yhdeksän tai enemmän Natosta pidettyä puheenvuoroa).¹⁰⁹

Taulukko 10. Selonteiden lähete- ja palautekeskusteluissa eniten Natosta puhuneet kansanedustajat 1995–2017

	Kansanedustaja	Puolue	Puheenvuorot (n)	Puhujaluokittelu	Muu puhujatyyppe	Selonteot	n	Suhdeluku*
1	Kanerva, Ilkka	Kok.	30	Pragmaatikko	Puolestapuhuja	1995–2017	7	4,3
2	Laakso, Jaakko	Vas.	26	Vastustaja		1995–2017	5	5,2
3	Mustajärvi, Markus	Vas.	18	Vastustaja		2004–2017	4	4,5
4	Kiljunen, Kimmo	SDP	17	Skeptikko	Pragmaatikko	1995–2009	5	3,4
5	Korkea-aho, Juha	Kesk.	16	Pragmaatikko	Skeptikko	1995–2009	5	3,2
6	Aittoniemi, Sulo	Kesk.	11	Skeptikko		1995–2001	3	3,7
7	Tennilä, Esko-Juhani	Vas.	11	Vastustaja		1995–2009	5	2,2
8	Salolainen, Pertti	Kok.	11	Pragmaatikko	Puolestapuhuja	1995–2017	7	1,6
9	Karpio, Juha	Kok.	10	Pragmaatikko	Puolestapuhuja	1995–2001	3	3,3
10	Nepponen, Olli	Kok.	10	Pragmaatikko		2001–2009	3	3,3
11	Kekkonen, Antero	SDP	10	Pragmaatikko	Skeptikko	1995–2001	4	2,5
12	Kiuru, Krista	SDP	9	Skeptikko		2009	3	3,0
13	Kankaanniemi, Toim	KD	9	Skeptikko	Pragmaatikko	1995–2004	6	1,5
14	Lapintie, Annika	Vas.	9	Vastustaja		2004–2009	7	1,3
15	Zyskiewicz, Ben	Kok.	9	Puolestapuhuja	Pragmaatikko	1995–2016	7	1,3
Selitteet:								
Suhdeluku - puheenvuorojen lukumäärä (n)/valtioneuvoston selonteiden eduskuntakäsittelyiden lukumäärä (n) selonteittain								

Absoluuttisesti eniten puheenvuoroja on pitänyt Kokoomuksen Ilkka Kanerva. Hän on käyttänyt peräti 30 puheenvuoroa yli 20-vuotisen kansanedustajauran aikana, keskimäärin neljä puheenvuoroa kunkin

¹⁰⁹ Mukaan luettu ainoastaan rivikansanedustajan ominaisuudessa käytetyt Natoa käsittelevät puheenvuorot.

selonteon eduskuntakäsittelyissä (lähete- ja palautekeskustelu). Vaikka Kanervan pitämien puheenvuorojen joukossa on ollut liittokunnan jäsenyyttä myötäileviä kannanottoja, voidaan suurinta osaa Kanervan puheenvuoroista kuitenkin luonnehtia pragmaattissävvyisiksi kannanotoiksi: hän ei varsinaisesti puhu Nato-jäsenyyden puolesta, mutta ei myöskään halua poissulkea sen mahdollisuutta. Toinen lähes yhtä usein Natosta puhunut kansanedustaja on Vasemmistoliiton Jaakko Laakso, mutta hän on pitänyt puheenvuorot lähes puolta lyhyemmällä ajanjaksolla. Suhteellisesti mitattuna vastaavalle tasolle yltää vain Kokoomuksen Tuulikki Ukkola, joka on pitänyt kaikki seitsemän Natoa käsittelevää puheenvuoroaan vuoden 2009 selontekokeskustelujen yhteydessä.

Pitkän linjan Naton puolestapuhujana voidaan pitää myös Kokoomuksen kansanedustaja Ben Zyskowiecia. Tutkimusaineistossa on analysoitu yhdeksän Zyskowiecin selontekojen lähete- tai palautekeskusteluissa pitämää puheenvuoroa, joista valtaosa (7 puheenvuoroa) täyttää selkeästi Naton puolestapuhujan profiilin tunnusmerkistön. Zyskowiecin kaltaista poliitikkoa kuvaa myös eräänlainen pelkäämättömyys, usko omiin arvoihin ja mielipiteisiin ja rohkeus erottua konsensushakuisen ulkopoliitiikan valtavirrasta. Esimerkiksi vuoden 1995 eduskunnan selontekokeskustelussa Zyskowiec oli ainoa edustaja, joka ilmaisi oman Nato-myönteisen kantansa. Vastaavanlainen analogia on löydettävissä myös vastustajien puolelta: edustaja Laakso on ollut oman tiensä kulkija ja argumentoinut Natosta kielteiseen sävyyn koko kansanedustajauransa ajan.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että Natosta puhuminen on herättänyt paljon mielenkiintoa ja intohimoja erityisesti sitä voimakkaasti vastustavien ja kannattavien poliitikkojen keskuudessa. Nato-keskustelua voidaankin pitää osaltaan poliittisesti polarisoituneena keskusteluna, jossa liittokunnan puolustaminen tai vastustaminen koetaan tärkeäksi. Havaittavissa on kaksi käänteistä ilmiötä: yhtäältä kansanedustajien Nato-kannat ovat polarisoituneet, mutta toisaalta ne ovat myös valtavirtaistuneet. Vakiintuneesta Naton kanssa tehtävästä yhteistyöstä argumentointi on kasvattanut kylmän sodan aikana merkitystään. Tämän seurauksena Natoa globaalina toimijana ja Suomea Naton rauhankumppanina käsittelevä diskurssi on säilyttänyt keskeisen aseman parlamentaarisessa keskustelussa etenkin pragmaattikkojen keskuudessa koko tarkastelujakson ajan. Voidaan kiistatta todeta, että osa kansanedustajista on ylläpitänyt Nato-keskustelua yllä aktiivisemmin kuin toiset. Mutta voidaanko väittää, että osa poliittisista puolueista on niin sanottuja Nato-puolueita, jotka ovat puhuneet Natosta hyväksyvämpään sävyyn kuin toiset?

Seuraavassa taulukossa (taulukko 11) on koottuna Nato-puhujatyyppeiden pitämien puheenvuorojen jakauma puheprofiileittain ja eri puolueittain.

Taulukko 11. Puolueet ja puhujaprofiilit. Natosta eniten puhuneet puolueet selontekokeskusteluissa 1995–2017

<i>Puolue</i>	<i>Puolestapuhujat (N)</i>	<i>%</i>	<i>Pragmaatit (N)</i>	<i>%</i>	<i>Skeptikot (N)</i>	<i>%</i>	<i>Vastustajat (N)</i>	<i>%</i>	<i>Yht. (N)</i>	<i>Yht. (%)</i>
<i>Kok.</i>	68	28	166	68	9	4	0	0	243	27
<i>Kesk.</i>	1	1	136	68	58	29	4	2	199	22
<i>SDP</i>	1	1	103	59	68	39	4	2	176	19
<i>Vas.</i>	0	0	4	3	15	12	109	85	128	14
<i>RKP</i>	9	17	40	75	4	8	0	0	53	6
<i>PS</i>	0	0	20	50	12	30	8	20	40	4
<i>Vih.</i>	0	0	15	41	18	49	4	11	37	4
<i>KD</i>	0	0	18	55	15	45	0	0	33	4
<i>NS</i>	2	33	4	67	0	0	0	0	6	1
	81	9	506	55	199	22	129	14	915	100

Kansanedustajien Nato-kannoissa tapahtunutta kehitystä voidaan peilata ensinnäkin perinteiseen poliittisia puolueita tyypittelevään oikeisto–vasemmisto-jakoon. Lähtökohtaisesti oikeisto–vasemmistoakselilla erot eri puolueiden Nato-kannoissa näkyvät selkeimmin: useimpien oikeistopuolueiden, kuten Kokoomuksen, Keskustan, RKP:n ja kristillisdemokraattien Nato-kannat ovat myönteisempiä, kun taas vasemmistopuolueiden SDP:n, Vihreiden ja Vasemmistoliiton suhtautuminen Natoon on ollut kielteisempää.¹¹⁰ Nämä tutkimustulokset osoittavat siis selkeän vastakkainasettelun oikeisto- ja vasemmistopuolueiden välillä. Tämä ei sinänsä ole yllättävä tutkimustulos, vaan se vahvistaa aikaisempia käsityksiä oikeisto- ja vasemmistopuolueiden suhtautumisesta ulko- ja turvallisuuspoliittisiin kysymyksiin ja painoarvosta, jonka puolueet antavat tiettyjen ulkopoliittisen toimijoiden kanssa tehtävälle yhteistyölle.

Seuraavaksi analysoin lyhyesti kunkin puolueen eri Nato-puhujatyypien suhteellisissa painotuksissa tapahtuneita muutoksia vuosina 1995–2017. Raja-analyysini niihin puolueisiin, joilla on koko tarkastelujakson aikana ollut kansanedustajia Suomen valtiopäivillä. Nämä kahdeksan suurinta puoluetta ovat: Kansallinen Kokoomus (Kok.), Suomen Keskusta (Kesk.), Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue (SDP), Vasemmistoliitto (Vas.), Ruotsalainen kansanpuolue (RKP), Perussuomalaiset (PS), Vihreä liitto

¹¹⁰ SDP esimerkiksi on kuitenkin vaikeammin luokiteltavissa Natosta oleva puolue, joka jakaantuu sekä Nato -skeptikoiden että pragmatikoiden kesken. Perussuomalaisten kanta puolestaan on vuosien saatossa muodostunut Nato-yhteistyön ja mahdollisen liittoutumisenkin sallivammaksi.

(Vihr.) ja Kristillisdemokraatit (KD). Näin ollen olen sulkenut vuoden 1995 valtiopäivillä edustettuina olleet nuorsuomalaiset analyysini ulkopuolelle.

7.5 PUOLUEIDEN NATO-KANNOISSA TAPAHTUNEET MUUTOKSET

Tutkiaksemme tarkemmin Nato-keskustelun retoriikkaa tulee analyysia syventää yksittäisten kansanedustajien puheenvuoroista koko puolueen tasolle. Kysymys siitä, kohtaavatko poliittisten puolueiden viralliset julkisuudessa esittämät Nato-kannat (vertailukohtana esimerkiksi puolueohjelmat ja vaaliohjelmat) ja puolueiden eduskunnassa tunnistamani puhujaprofiilit toisensa, on relevantti, mahdollinen jatkotutkimuksen aihe. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan analysoi puolueiden virallisten Natoa käsittelevien kannanottojen tai linjausten (esimerkiksi puolueiden puolue- tai vaaliohjelmien) ja keräämäni tutkimusaineiston pohjalta tekemien johtopäätösten välisiä yhtäläisyyksiä tai eroja. Sen sijaan analyysini tavoitteena on arvioida puolueiden Nato-kannoissa tapahtuneita muutoksia käyttämällä tutkimusaineistona yksittäisten kansanedustajien Nato-puheenvuoroja. Käytän tässä analyysissä seuraavia parametreja:

- *Natosta käytettyjen puheenvuorojen absoluuttinen lukumäärä puolueittain (n)*
- *Nato-indeksi eli Natosta käytettyjen puheenvuorojen suhteellinen lukumäärä ($Nato\%/Puolue\%$)¹¹¹*
- *Nato-retoriikan puhujaprofiili*: jakautuminen eri puhujatyyppeihin välillä (puolestapuhujat, pragmaatikot, skeptikot ja vastustajat)
- *Liikehdintä eri puhujatyyppeihin välillä*: korkea (liikehdintää neljän), kohtalainen (liikehdintää kolmen) ja matala (liikehdintää kahden eri puhujatyypin välillä).

Tutkimustulokseni osoittavat, että puolueissa on merkittäviäkin eroja siinä, kuinka tärkeäksi Nato-kysymys koetaan turvallisuuspoliittisessa keskustelussa. Ensimmäisenä puolueiden Natosta puhumisen merkittävyyden mittarina voidaan pitää kansanedustajien Nato-puheenvuorojen absoluuttista lukumäärää. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Natosta on keskusteltu eniten suurissa puolueissa:¹¹²

¹¹¹ Nato-indeksi = puolueen kansanedustajien Nato-puheenvuorojen prosentuaalinen määrä selontekokäsittelyssä ($Nato\%/Puolue\%$).

¹¹² Tässä tutkimuksessa tarkoitan suurella puolueella puoluetta, jolla on yli 30 kansanedustajapaikkaa Suomen eduskunnassa. Näillä kriteereillä mitattuina Kokoomus, Keskusta ja Sosiaalidemokraatit ovat olleet suuria puolueita koko tarkastelujakson ajan. Perussuomalaiset ovat nousseet neljänneksi suurimmaksi puolueeksi vuoden 2011 eduskuntavaalien jälkeen ja näin ollen täyttää suuren puolueen määritelmän vasta vuosien 2012 ja 2016–2017 selontekojen eduskuntakäsittelyissä.

Kokoomuksen kansanedustajat ovat käyttäneet Natosta 243 puheenvuoroa (27% puheenvuoroista),¹¹³ Keskustan edustajat 199 puheenvuoroa (22% puheenvuoroista) ja SDP:n kansanedustajat 176 puheenvuoroa (19% puheenvuoroista). Pienten ja keskisuurten puolueiden kansanedustajista eniten Natosta ovat puhuneet Vasemmistoliiton kansanedustajat: he ovat käyttäneet Natosta lähes 130 puheenvuoroa (128, 14% kaikista Natoa käsittelevistä puheenvuoroista), vaikka puolueella on ollut keskimäärin noin kymmenen kansanedustajaa eli vajaa kymmenes kansanedustajista vuosien 1995–2017 valtiopäivien aikana.¹¹⁴ Vasemmistoliitosta selkeästi jäljessä ovat RKP (53, 6%), PS (40, 4%), Vihreät (37, 4%) ja Kristillisdemokraatit (33, 4%), joiden kansanedustajille Nato ei ole muodostunut yhtä merkittäväksi turvallisuuspoliittiseksi teemaksi.

Kansanedustajien Nato-puheenvuorojen absoluuttista lukumäärää ei kuitenkaan voida pitää ainoana Natosta puhumisen mittarina. Esimerkiksi edustajapaikoiltaan suurempilukuisten puolueiden kansanedustajilla on keskimäärin parempi mahdollisuus liittää puheenvuoronsa Nato-tematiikkaan, sillä heidän edustamiensa puolueiden kansanedustajat saavat suhteessa enemmän puheenvuoroja eduskunnan täysistunnoissa. Saadaksemme vertailukelpoisen tiedon puolueiden Nato-kysymykselle antamasta painoarvosta (Nato puheenvuorojen lukumäärä), tulee puheenvuorojen lukumäärää painottaen suhteessa kyseisen puolueen edustajapaikkojen lukumäärään. Näin voidaan laskea suhdeluku kyseisen puolueen kansanedustajien Natosta käyttämien puheenvuorojen prosenttiosuuden (Nato %) ja puolueen edustajapaikkojen (Puolue %) prosenttiosuuden välillä. Kutsun jälkimmäistä indikaattoria Natosta puhumisen indeksiksi.

Tämä niin kutsuttu Nato-indeksi kertoo paitsi puolueiden Nato-kysymykselle antamasta painoarvosta myös antaa vertailukelpoisen tiedon kansanedustajapaikkamäärältään erikokoisten puolueiden käymän Nato-keskustelun intensiteetistä suhteessa muihin puolueisiin. On kuitenkin otettava huomioon, että tässä tarkastelussa puolueet, joilla on ollut lukumäärällisesti enemmän kansanedustajia valtiopäivillä edustettuina, mutta jotka ovat ottaneet suhteellisen harvoin kantaa Nato-kysymykseen, saavat suhteellisen pienen Nato-indeksiluvun. Samoin ne puolueet, joilla on ollut lukumäärällisesti paljon kansanedustajia ja jotka ovat puhuneet Natosta vain harvoin, saavat pienemmän suhdeluvun. Liitteessä 6 on esitetty koonti puolueiden Natosta puhumisen kehityksestä (n/%) ja Nato-indekseistä. Vastaavasti taulukkoon 12 on koottu sekä suurten että pienten puolueiden Nato-indeksiluvut.

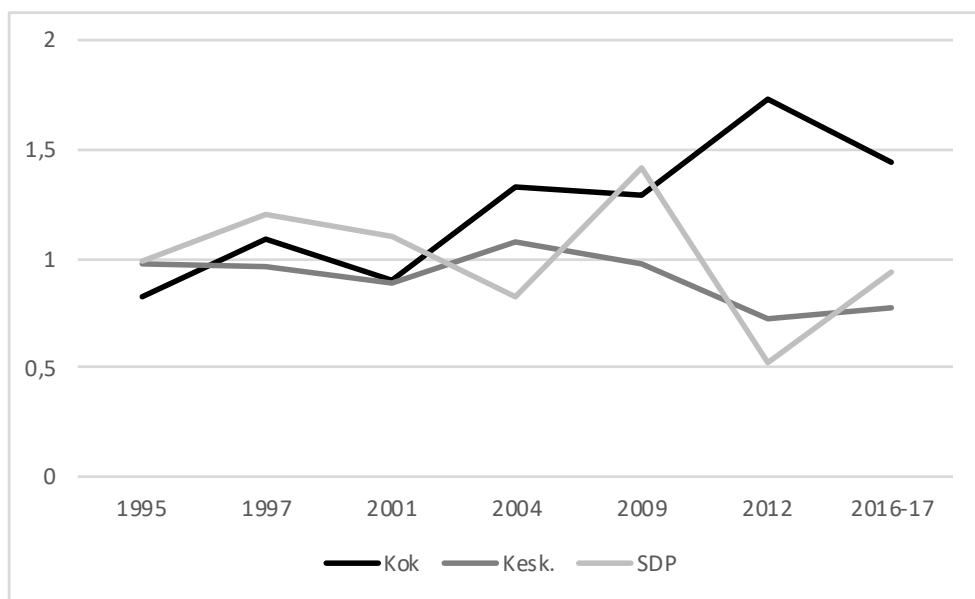
¹¹³ Kokoomuksella on ollut keskimäärin 20 prosenttia (43 kansanedustajaa) valtiopäivillä 1995–2017 tarkastelujakson aikana (Eduskunnan matrikkelit 1995–2015).

¹¹⁴ Ks. eduskuntaryhmien kokoonpanot puolueittain. *Eduskunta*.
https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/entiset_kansanedustajat/tilastotietoa-entisista-edustajista/Sivut/eduskuntaryhmat-1907-2014.aspx, sivustolla käyty 28/3/2018.

Taulukko 12. Puolueiden Nato-indeksin kehitys 1995–2017

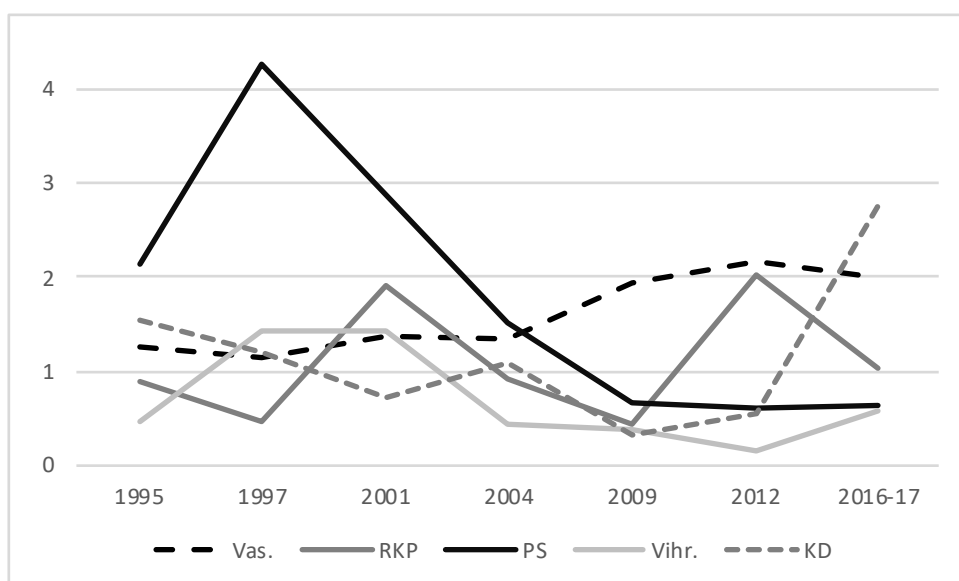
	1995	1997	2001	2004	2009	2012	2016-17
<i>Kok.</i>	0,83	1,09	0,91	1,33	1,30	1,73	1,44
<i>Kesk.</i>	0,98	0,97	0,89	1,07	0,98	0,73	0,77
<i>SDP</i>	0,99	1,21	1,10	0,83	1,42	0,52	0,94
<i>Vas.</i>	1,27	1,16	1,37	1,36	1,94	2,18	2,01
<i>RKP</i>	0,90	0,47	1,92	0,91	0,45	2,03	1,03
<i>PS</i>	2,15	4,26	2,88	1,52	0,68	0,61	0,64
<i>Vihr.</i>	0,48	1,42	1,44	0,43	0,38	0,17	0,57
<i>KD</i>	1,54	1,22	0,72	1,08	0,32	0,56	2,76

Kuviosta 14 voidaan huomata Kokoomuksen, Keskustan ja SDP:n Nato-indeksien olleen lähes tasoissa vuosien 1995–1997 selontekojen eduskuntakäsittelyn aikaan. Merkittävimmät erot alkavat syntyä vuoden 2001 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon eduskuntakäsittelyn jälkeen, jolloin Kokoomuksen Natosta puhuminen lähtee muita suuria puolueita voimakkaampaan kasvuun. Keskustan Natosta puhuminen puolestaan kääntyy hieman laskuun etenkin 2009 selonteon jälkeen, mikä voi selittyä osaltaan puolueen joutumisella oppositioon kokoomusvetoisen pääministeri Kataisen hallituksen aikaan 2011–2014. Vastaava ilmiö on havaittavissa myös SDP:n osalta vuoden 2009 jälkeen. Mielenkiintoista lienee kuitenkin huomata, että Keskustan ja SDP:n Nato-indeksi alkaa jälleen kääntyä pieneen nousuun vuoden 2012 selontekokeskustelujen jälkeen, kun taas Kokoomuksen osalta trendi on päinvastainen.

Kuvio 14 Nato-indeksin kehitys suurten puolueiden keskuudessa 1995–2017

Vastaavasti verrattaessa keskisuurten ja pienten puolueiden Nato-indeksiä kuvioista 15 voidaan huomata, että pienet ja keskisuuret puolueet nousevat Nato-kysymystä suhteessa eniten pinnalla pitäneiksi puolueiksi.

Kuvio 15 Nato-indeksin kehitys keskisuurten ja pienten puolueiden keskuudessa 1995–2017

Esimerkiksi Perussuomalaiset nousevat vuosien 1995–2004 selontekokeskusteluissa suhteellisesti Natosta eniten puhuneeksi puolueeksi, mutta tämä selittyy Perussuomalaisten vaatimattomalla 1–3

kansanedustajapaikkamäärällä vuosien 1995–2003 valtiopäivillä. Tällöin edustaja Vistbacka toi Nato-kysymystä puheenvuoroissaan aktiivisesti esiin. Perussuomalaisten vertailukelpoinen Nato-indeksi ilmene vasta 2010-luvulla, kun puolue on saanut vuoden 2011 eduskuntavaaleissa ensimmäisen ison voittonsa eli ”jytkynsä”. Perussuomalaisten Nato-indeksi onkin asettunut muiden keskisuurten ja suurten puolueiden tasolle vuoden 2012 selontekokäsittelyn jälkeen. Pienistä puolueista RKP on ottanut aktiivisesti kantaa Nato-keskustelussa, etenkin vuoden 2012 selontekokeskustelussa. Tämä selittyy kuitenkin puolueen hallituspaikalla ja RKP:n hallussa vuosina 2011–2015 olleella puolustusministerin salkulla. Selkeää muutosta puolestaan on osoittanut kristillisdemokraatit, jonka Nato-indeksi on ollut selvässä nousussa vuoden 2012 selontekokäsittelystä alkaen.

Pienistä ja keskisuurista puolueista sekä absoluuttisesti että suhteellisesti eniten on kuitenkin puhuneet Vasemmistoliiton kansanedustajat, jotka ovat käyttäneet Natosta lähes 130 puheenvuoroa eli 14 prosenttia kaikista Natoa käsittelevistä puheenvuoroista, vaikka puolueella on ollut keskimäärin noin kymmenes kansanedustajista vuosien 1995–2017 valtiopäivien aikana (Eduskunnan matrikkelit 1995–2015). Heidän Nato-indeksinsä on ollut koko tarkastelujakson ajan poikkeuksellisen korkea ja itse asiassa vain noussut koko ajan, vaikka puolue on ollut 2000-luvulla enemmän oppositiossa kuin hallituksessa.

Seuraavaksi tarkastelen eri Nato-puhujatyyppeiden suhteellisissa osuuksissa tapahtuneita muutoksia puoluekohtaisesti. Aloitan suurista puolueista, ja siirryn sitten keskisuuriin ja pieniin puolueisiin.

Kansallinen Kokoomus (Kok.)

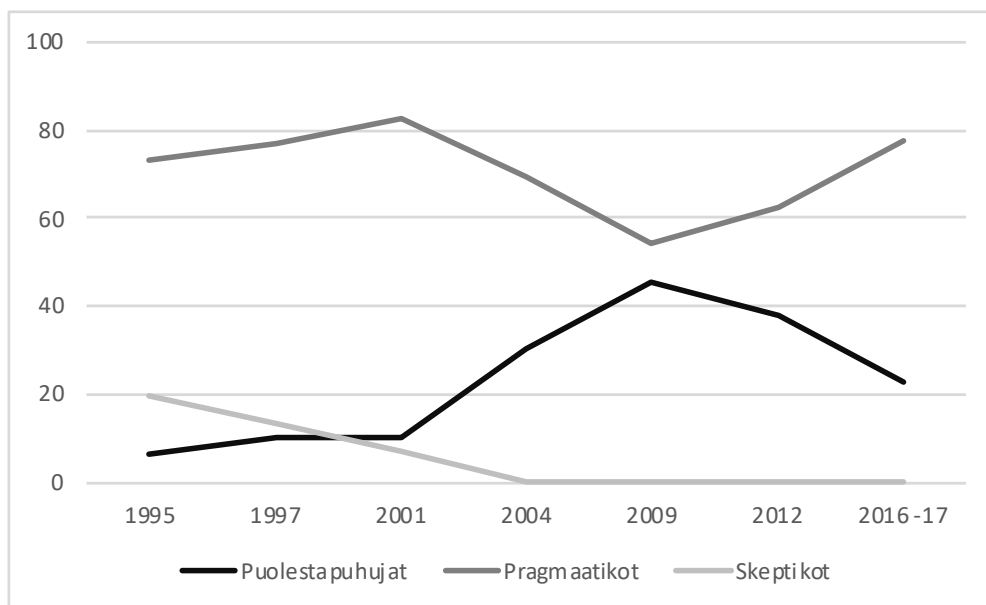
Nato-puheenvuorojen lukumäärä (n):	243
Nato-puheenvuoroja/selonteko (%) ¹¹⁵ :	26% (1/8 puolueesta)
Nato-indeksi ¹¹⁶ :	1,23
Puhujaprofiili:	Pragmaatikot– Puolestapuhujat
Liikehdintä:	Kohtalainen

Tämän tutkimusaineiston perusteella Kokoomusta voidaan pitää kiistatta eniten Nato-keskustelua ylläpitäneenä puolueena. Puolueen Nato-indeksi on kuitenkin ollut suurista puolueista korkein vuosien 2004 ja 2012–2017 selontekokeskusteluissa. Voidaan tehdä se johtopäätös, että Kokoomus on alkanut painottaa Nato-kysymyksen merkitystä 2000-luvulla suurista puolueista kaikista eniten. Paitsi että puolueen kansanedustajat ovat puhuneet Natosta eniten, on Kokoomus myös selkeästi Nato-myönteisin puolue – kokoomuslaisten kansanedustajien joukossa Natoa ei vastusteta ja

¹¹⁵ Selontekokeskustelujen keskiarvo (1995–2016/17).

¹¹⁶ Selontekokeskustelujen keskiarvo (1995–2016/17).

siihen skeptisesti suhtautuvien kansanedustajien määrä on ollut varsin alhainen. Kokoomuslaisten kansanedustajien suhtautuminen Natoon on muuttunut Nato-myönteisemmäksi vuosituhaten vaihteessa. Seuraavassa kuviossa tarkastellaan Kokoomuksen kansanedustajien Nato-puhujaprofiileissa tapahtunutta liikehdintää (eri Natoa käsittelevien puhujatyyppeiden prosentuaalisissa määrissä tapahtuneet muutokset) vuosien 1995–2017 välillä.

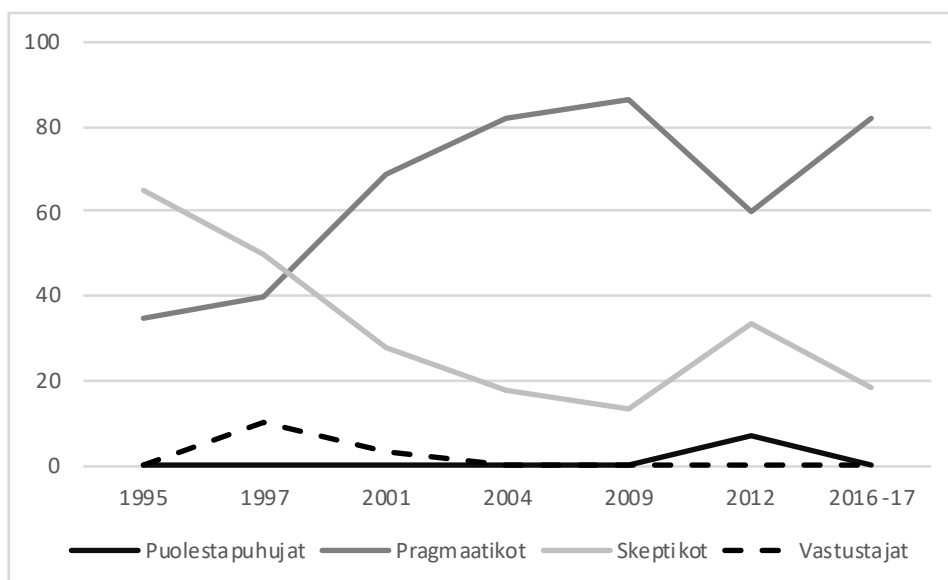
Kuvio 16 Kokoomuksen kansanedustajien Nato-puheenvuorojen kehitys (%) puhujaprofiileittain 1995–2017

Natoon erittäin positiivisesti suhtautuvien kansanedustajien määrä lähti voimakkaaseen nousuun vuoden 2004 selontekokeskustelussa, ja vuonna 2009 lähes puolet Kokoomuksen kansanedustajien pitämistä puheenvuoroista oli Naton puolesta puhuvia. Puolestapuhujien määrä on kuitenkin taipunut laskuun vuosien 2016–2017 selontekokeskusteluissa, ja liikehdintää on tapahtunut puolestapuhujista jälleen pragmaatikkojen suuntaan. Kokoomuksessa liikehdintä tapahtuikin akselilla puolestapuhuja–pragmaatikko. Kokoomuksen kansanedustajat ovat olleet varsin yhdenmukaisia Nato-kannassaan ja liikehdintää eri puhujatyyppeiden välillä on ollut suhteellisen vähän. Vaikka Kokoomus on sanonut avoimesti kannattavansa Suomen Nato-jäsenyyttä, huomattavaa kuitenkin on, että kansanedustajien kannat ovat muuttuneet hieman 2000-luvun alkupuolta maltillisemmiksi. Yrittääkö Kokoomus päästä irti jo sen itselleen langettamasta Nato-puolueen imagosta?

Suomen Keskusta (Kesk.)

Nato-puheenvuorojen lukumäärä (n):	199
Nato-puheenvuoroja/selonteko (%):	21% (2/8 puolueesta)
Nato-indeksi:	0,91
Puhujaprofiili:	Skeptikot–Pragmaatikot
Liikehdintä:	Kohtalainen

Keskustan kansanedustajat ovat pitäneet toiseksi eniten Natoa käsitteleviä puheenvuoroja vuosien 1995–2017 selontekokeskusteluissa (n=199). Suurista puolueista Keskustan Nato-indeksi on ollut alhaisin vuoden 2012 ja huipussaan vuoden 2004 selontekokäsittelyssä. Profiililtaan Keskustan kansanedustajat ovat kuitenkin olleet Kokoomuksen edustajia huomattavasti kriittisempiä. Etenkin 1990-luvun puolivälissä Keskustan kansanedustajat pitivät valtaosin Nato-skeptisiä puheenvuoroja. Tilanne on kuitenkin muuttunut merkittävästi vuoden 1997 selontekokeskustelujen jälkeen, ja Keskustan kansanedustajien pitämät Nato-puheenvuorot ovat muuttuneet myönteisemmiksi. Yhä suurempi osa Keskustan kansanedustajista suhtautuu niin Naton kanssa tehtävään rauhankumppanuusyhteistyöhön kuin mahdolliseen Suomen Nato-jäsenyyteen hyväksyvästi, vaikka ei selkeästi puhuisikaan välittömän Nato-jäsenyyden puolesta. Seuraavassa kuviossa tarkastellaan Keskustan kansanedustajien Nato-puhujaprofiileissa tapahtuneita muutoksia vuosien 1995–2017 välillä.

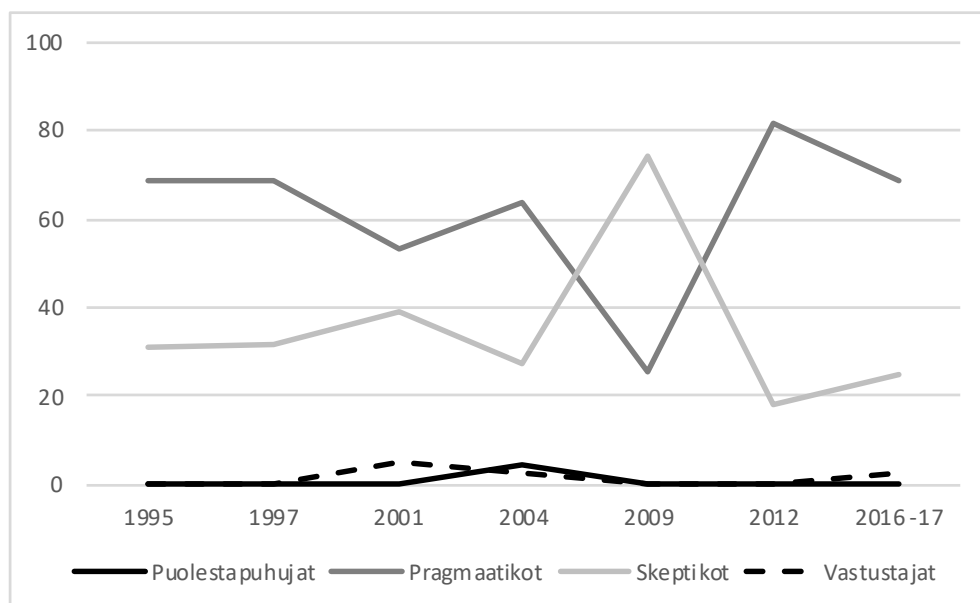
Kuvio 17 Keskustan kansanedustajien Nato-puheenvuorojen kehitys (%) puhujaprofiileittain 1995–2017

Kuviosta on huomattavissa, että vuoden 1997 selontekokeskustelun jälkeen pragmaatikkojen lukumäärä kasvaa skeptikoita suuremmaksi. Koska Keskustan kansanedustajat ovat pitäneet Natosta noin kaksisataa puheenvuoroa, kansanedustajien Nato-kantojen myöttämielistyminen selittyykin pitkälti nimenomaan Keskustan kansanedustajien Nato-myönteisyyden kasvulla. Edestakaisin puhujaprofiilista toiseen sahaavaa liikehdintää eri Naton puhujatyyppeiden välillä on kuitenkin suhteellisen vähän, ja ainoan poikkeuksen muodostaa vuoden 2012 selonteko, jolloin Keskustan kansanedustajat ovat pitäneet aikaisempaa enemmän varauksellisempia, ”Nato-skeptisiä” puheenvuoroja. Tämä voi selittyä osaltaan sillä, että Keskusta oli kyseisen selonteon aikaan oppositiossa ja otti tehtäväkseen haastaa hallituksen Nato-linjan. Vuosien 2016–2017 eduskuntakäsittelyssä Keskusta on kuitenkin palannut entisen kaltaiselle Nato-pragmaattiselle linjalle ollessaan taas hallituksessa. Keskustan kansanedustajat ovat olleet varsin yksimielisiä, eikä puheiden profiileissa ole havaittavissa jakautumista Natoa vastustaviin ja puolustaviin.

Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue (SDP)

Nato-puheenvuorojen lukumäärä (n):	176
Nato-puheenvuoroja/selonteko (%):	19% (3/8 puolueesta)
Nato-indeksi:	1,00
Puhujaprofiili:	Pragmaatikot–Skeptikot– Pragmaatikot
Liikehdintä:	Kohtalainen

Sosiaalidemokraattisen puolueen sisällä Nato-kysymykselle annettu painoarvo on vaihdellut merkittävästikin. Natosta käytettyjen puheenvuorojen määrä kääntyy laskuun vuoden 2001 selontekokäsittelyn jälkeen. Määrä nousee taas hetkellisesti vuoden 2009 selonteon eduskuntakäsittelyssä, kunnes se kääntyy voimakkaampaan laskuun vuodesta 2012 alkaen. Osa sosiaalidemokraateista on ottanut kantaa Nato-teemaan keskimääräisesti puolueensa Nato-puhumista useammin, mutta mielenkiinto Natosta puhumiseen on Keskustan tavoin alkanut merkittävästi laskea vuoden 2009 selontekokäsittelyjen jälkeen. On tulkittavissa, että SDP yhdessä Keskustan kanssa ei halua profiloitua Natosta puhuvaksi puolueeksi. SDP jakautuu Nato-puhujaprofiililtaan oikeastaan pragmaatikoihin ja skeptikoihin, joiden väliset osuudet vaihtelevat tarkasteluajankohdasta riippuen.

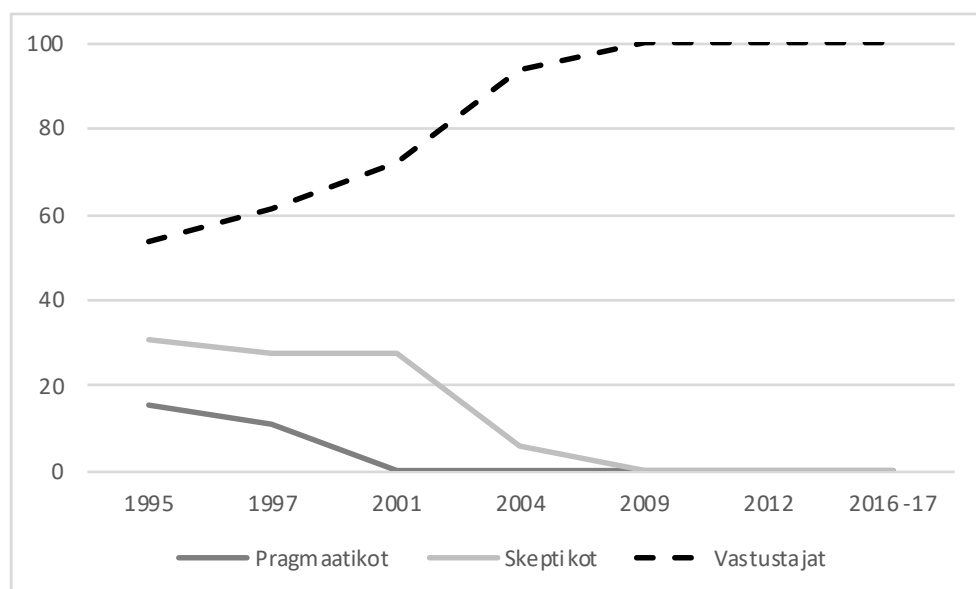
Kuvio 18 SDP:n kansanedustajien Nato-puheenvuorojen kehitys (%) puhujaprofiileittain 1995–2017

Sosiaalidemokraattien liikehdintä eri puhujatyyppeiden välillä on ollut suhteellisen pientä. Karkeasti katsottuna kaksi kolmasosaa puolueesta jakautuu pragmatikoihin ja yksi kolmasosa skeptikoihin – pragmatikkojen ja skeptikkojen suhteellinen osuus on säilynyt sosiaalidemokraattien keskuudessa koko jakson ajan saman suuruisena. Tähän poikkeuksen muodostaa vuoden 2009 ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, jossa pragmatikkojen ja skeptikkojen suhteelliset osuudet muuttuvat käänteiseksi, ja vastaavasti vuoden 2012 selonteossa puolueen noustua taas hallituspuolueeksi vaihtavat paikkaa. Samalla SDP:n halukkuus ylläpitää Nato-kysymystä myös pienenee. Vuotta 2009 voidaankin pitää SDP:n Nato-retoriikan käännekohtana. Myös SDP:n kohdalla tämä voi selittyä osaltaan puolueen oppositioasemalla, mutta esimerkiksi vuosien 2016–2017 selontekokäsittelyissä Nato-keskustelu ei yllä sosiaalidemokraattien keskuudessa enää vuosituhaten vaiheen tasolle. Toisaalta sosiaalidemokraatteja voidaan pitää Nato-kannassaan kahtia jakautuneena puolueena: noin kolmannes Natosta puhuneista kansanedustajista suhtautuu Natoon selkeän skeptisesti. Heille Nato-kysymys on Suomen identiteettipoliittisesta asemasta käsin tarkasteltuna hyvin vieras.

Vasemmistoliitto (Vas.)

Nato-puheenvuorojen lukumäärä (n):	128
Nato-puheenvuoroja/selonteko (%):	14% (4/8 puolueesta)
Nato -indeksi:	1,61
Puhujaprofiili:	Skeptikko–Vastustaja
Liikehdintä:	Kohtalainen

Vasemmistoliitto erottuu muista puolueista selkeästi kriittisellä Nato-vastaisella agendalla. Vuoden 2001 selontekokäsittelyn jälkeen Vasemmistoliiton Nato-kannat ovat muuttuneet osittain skeptisistä kannanotoista selkeän kielteisiksi ja Natoa vastustavaksi. Samalla Vasemmistoliiton Nato-indeksi on lähtenyt selkeään nousuun. Vasemmistoliiton kansanedustajat ovat puhuneet Natosta neljänneksi eniten, mutta huomioiden puolueen vajaan kymmenen prosentin kansanedustajapaikkojen määrän eduskunnassa, Vasemmistoliiton kansanedustajat ovat pitäneet suhteellisesti erittäin paljon Natoa käsitteleviä puheenvuoroja. Vasemmistoliiton Nato-indeksi onkin kaikista puolueista korkein vuoden 2009 selontekokeskustelusta eteenpäin. Vuoden 2009 selontekokeskustelun voidaan katsoa herättäneen kaikista eniten vastustusta Vasemmistoliiton kansanedustajilla. Tuolloin sen kansanedustajien kannanotot liittyivät nimenomaan Suomen Nato-jäsenyyden vastustamiseen.

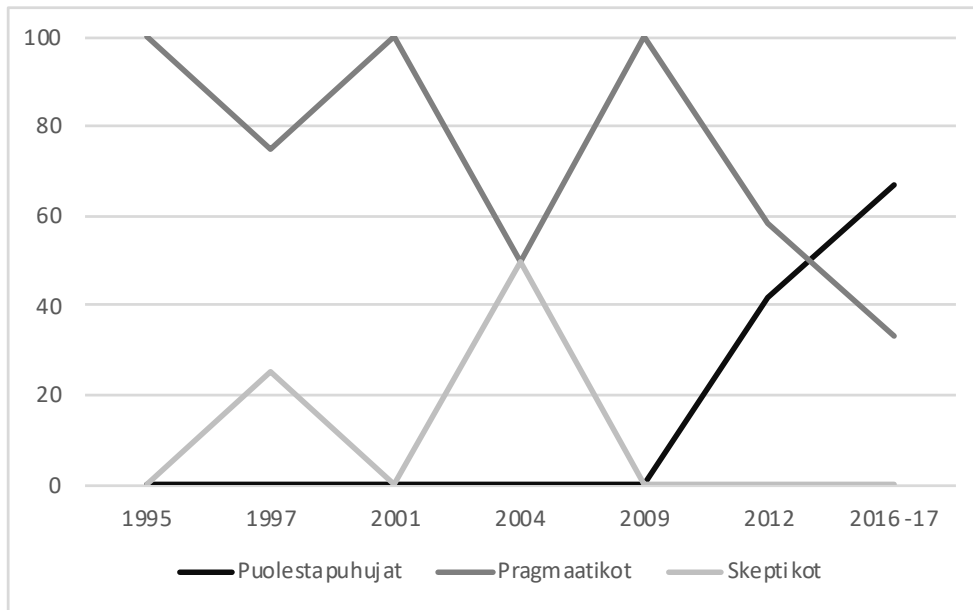
Kuvio 19 Vasemmistoliiton kansanedustajien Nato-puheenvuorojen kehitys (%) puhujaprofiileittain 1995–2017

Puolueen linja Nato-kysymykseen on ollut varsin yhteneväinen. Vasemmistoliitto on selkeästi vastustanut Natoa, ja liikehdintää muiden puhujatyyppeiden suuntaan on ollut huomattavasti vähemmän. Liikehdintä eri puhujatyyppeiden välillä on ollut hyvin marginaalista vuosituhaten vaihteen jälkeen. Vuoden 2001 selontekokäsittelyn jälkeen liikehdintää on ollut lähinnä skeptikoista vastustajiin, muutamaa 1990-luvun loppupuolen pragmaattisävyistä kannanottoa lukuun ottamatta. Puheenvuorojen kriittinen sävy ja intensiteetti huomioiden Vasemmistoliittoa voidaan pitää Kokoomuksen rinnalla merkittävimpana suomalaista Nato-keskustelua ylläpitäneenä puolueena.

Ruotsalainen kansanpuolue (RKP)

Nato-puheenvuorojen lukumäärä (n):	53
Nato-puheenvuoroja/selonteko (%):	6% (5/8 puolueesta)
Nato-indeksi:	1,10
Puhujaprofiili:	Pragmatikko– Puolestapuhuja
Liikehdintä:	Kohtalainen

Pieneksi puolueeksi RKP:n kansanedustajat ovat käyttäneet kohtuullisen paljon puheenvuoroja Natosta. Tämä selittyy kuitenkin osittain RKP:n hallussa olleilla puolustusministerisalkuilla (Jan-Erik Enestam 2001, Carl Haglund 2012), joiden seurauksena RKP:n pitämien puheenvuorojen määrä nousi hetkellisesti korkeammaksi. Tämän tutkimuksen tulokset kuitenkin osoittavat, että RKP ei ole pitänyt Nato-kysymystä yhtä aktiivisesti esillä kuin esimerkiksi Vasemmistoliitto.

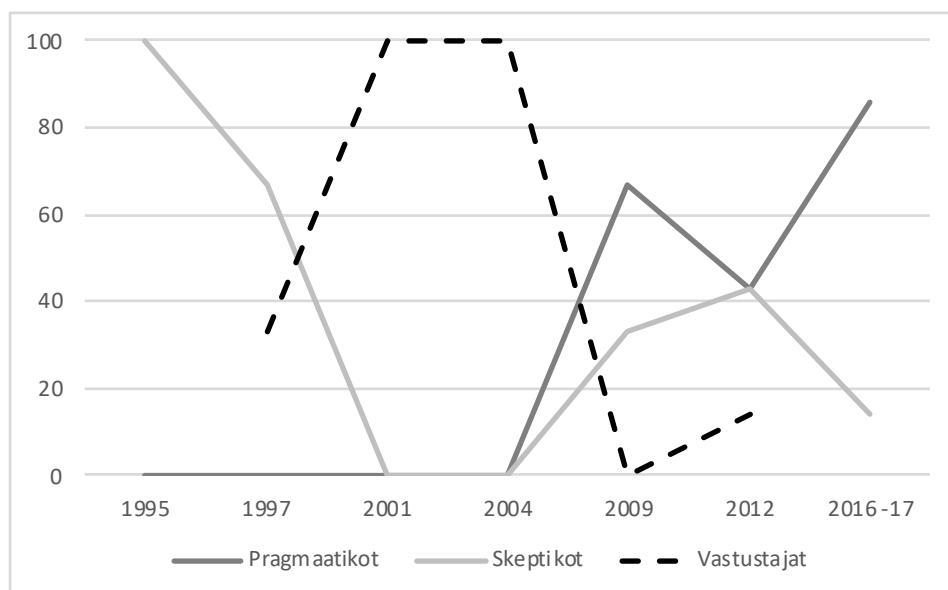
Kuvio 20 RKP:n kansanedustajien Nato-puheenvuorojen kehitys (%) puhujaprofiileittain 1995–2017

RKP:ta on pidetty toisena merkittävänä Nato-puolueena juuri siitä syystä, että sen poliitikot ovat julkisuudessa suhtautuneet Naton Kokoomuksen tavoin kaikista myönteisimmin. RKP:n kansanedustajien Nato-retoriikka on kuitenkin ollut vielä 2000-luvun alkuun saakka varsin jakautunutta osittain skeptisten ja myötämielisesti Natoon suhtautuvia pragmaattikkojen välillä. Huolimatta RKP:n hyvin Nato-myönteisestä leimasta tämän tarkastelujakson aikana RKP:ta voidaan pääsääntöisesti pitää Natoon ennen kaikkea pragmaattisesti suhtautuneena puolueena. RKP:n kansanedustajien puheenvuorot ovat olleet varsin pragmaattissävyyisiä ministereille sopivan linjan mukaan. Vasta vuoden 2012 selonteon jälkeen RKP:n kansanedustajien selkeästi Nato-myönteiset kannanotot ovat peitonneet pragmaattissävyyisten puheenvuorojen määrän. Liikehdintä eri puhujatyyppejen välillä on tapahtunut ennen kaikkea Natoon positiivisesti suhtautuvien suuntaan. Positiiviset puheenvuorot peittoavatkin vuoden 2016–2017 selontekokeskusteluissa pragmaattissävyyisten puheenvuorojen määrän.

Perussuomalaiset (PS)

Nato-puheenvuorojen lukumäärä (n):	40
Nato-puheenvuoroja/selonteko (%):	5% (6/8 puolueesta)
Nato -indeksi:	0,64 ¹¹⁷
Puhujaprofiili:	Skeptikko–Vastustaja– Pragmaatikko
Liikehdintä:	Korkea

Perussuomalaiset ovat ottaneet aktiivisesti kantaa Nato-kysymykseen. 1990-luvun puolivälistä vuosituhatteen vaihteeseen Nato-keskustelua piti aktiivisesti yllä edustaja Vistbacka puolueensa ainoa kansanedustajana. Perussuomalaisten Nato-kantojen lähtötilanteen määrittely on kuitenkin ongelmallista, sillä vuosina 1995–2001 puolueella oli vain vähän edustajapaikkoja. Täten yksittäisten edustajien puheenvuoroilla voi olla merkittävä vaikutus tutkimustulokseen. Näin hyvinkin aktiivisen Nato-kysymystä kommentoivan yksittäisen puhujan näkökulmasta muodostuu koko puolueen Nato-näkökulma, kun taas puolueen edustajamäärän kasvaessa ilmiö on vastakkainen. Esimerkiksi edustaja Vistbackan Natoa käsittelevät puheet on luokiteltu tässä tutkimuksessa pidetystä puheesta riippuen skeptikko- tai vastustajakategoriaan.

Kuvio 21 Perussuomalaisten kansanedustajien Nato-puheenvuorojen kehitys (%) puhujaprofiileittain 1995–2017

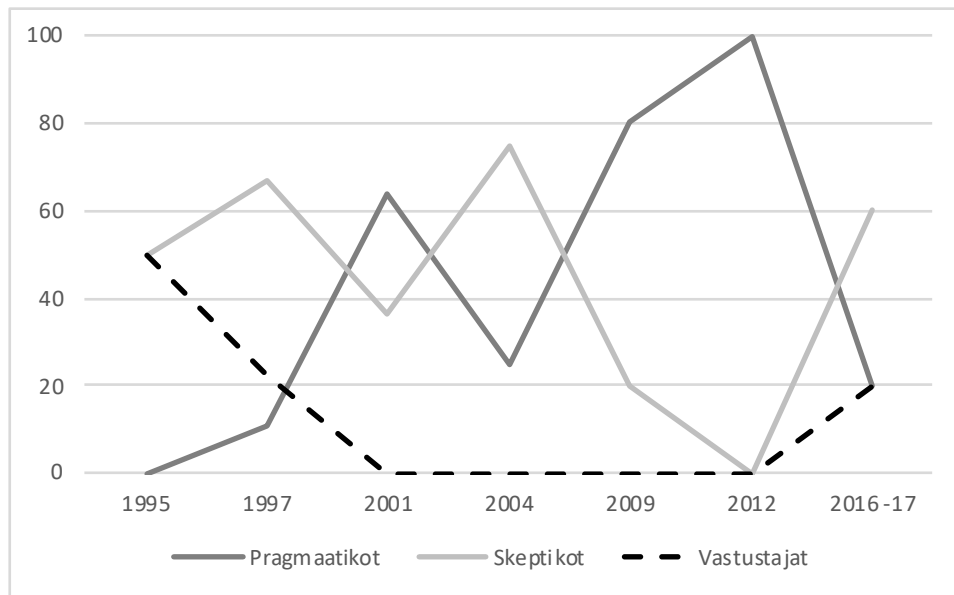
¹¹⁷ Perussuomalaisten osalta Nato-indeksin keskiarvoon lasketaan eduskunnan selontekokäsittelyt vuosilta 2009–2017, sillä puolueilla ei ollut kuin 1–3 kansanedustajapaikkaa vuosina 1995–2004.

Vuoden 1995 lähtötilannetta voidaan kuitenkin pitää Natoon kielteisemmin kuin myönteisemmin suhtautuvana. Perussuomalaisten Nato-kannat ovat muuttuneet 1990-luvulta 2010-luvulle tultaessa kaikista radikaaleimmin. Perussuomalaisten puhujaprofiilissa on siis liikehdintää eri puhujatyyppeiden välillä varsin runsaasti. Kuviosta 21 on luettavissa, että suurin osa perussuomalaisten Natoa avoimesti vastustavista puheenvuoroista on muuttunut varsin myönteisiksi, pragmaattisiksi puheenvuoroiksi 2010-luvun taitteen jälkeen. Perussuomalaiset ovat muuttuneet pitkälti Naton kanssa tehtävään yhteistyöhön pragmaattisesti suhtautuvaksi puolueeksi, joka on hyväksynyt Nato-option poispoissulkematta mahdollista Nato-jäsenyyttäkään. Perussuomalaisten Nato-kantojen muutosta voidaan selittää ennen kaikkea hallitukseen kuulumisella – kun puolueella on sekä ulko- että puolustusministerin salkut kannettavanaan, on selvää, että koko puolueen linja muuttuu sovitteluvammaksi ja poliittiset realiteetit hyväksyväksi. Vuosien 2012–2017 selonteiden puhujaprofiilien muutoksessa näkyikin korostetusti se, että perussuomalaiset eivät ole enää pieni nouseva oppositiopuolue vaan hallitusvaltaa nauttiva keskisuuri puolue.

Vihreä liitto (Vihr.)

Nato-puheenvuorojen lukumäärä (n):	37
Nato-puheenvuoroja/selonteko (%):	4% (7/8 puolueesta)
Nato-indeksi:	0,70
Puhujaprofiili:	Skeptikko–Vastustaja– Pragmaatikko
Liikehdintä:	Kohtalainen

Vihreä liitto on halunnut pitää matalaa profiilia Nato-kysymyksessä. Vihreiden keskuudessa oli enemmän mielenkiintoa Nato-kysymystä kohtaan vuosituhaten vaihteessa (selonteot 1997 ja 2001), mutta tämän jälkeen vihreiden kiinnostus ottaa osaa eduskunnassa käytyyn Nato-keskusteluun on ollut huomattavasti laimeampaa. Tästä kertoo muun muassa alhainen Natoa käsittelevien puheenvuorojen määrä, mutta myös skeptinen suhtautuminen Nato-kysymykseen. Vihreiden onkin täytynyt tehdä tietoinen valinta kiinnittää huomio ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa muihin kuin Natoa aiheisiin.

Kuvio 22 Vihreän liiton kansanedustajien Nato-puheenvuorojen kehitys (%) puhujaprofiileittain 1995–2017

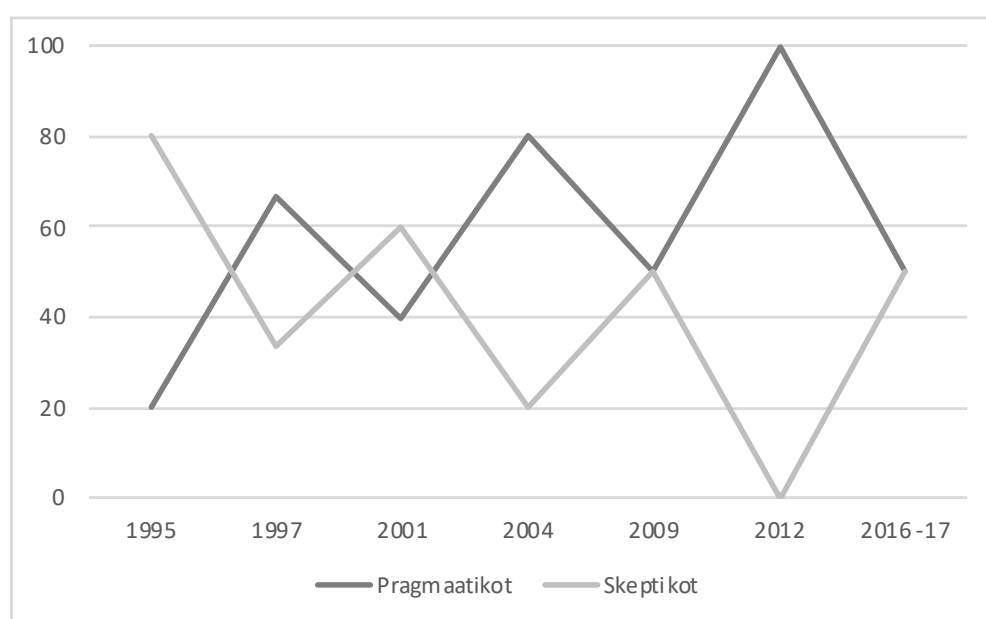
Kuviosta 22 on havaittavissa, että Vihreiden Nato-kannat ovat tasapainotelleet skeptikoiden ja pragmaatikkojen välillä. Myös muutamia selkeästi Nato-vastaisia kannanottoja on esitetty muutamissa selontekokeskusteluissa. Karkeasti voidaan todeta, että pragmaatikkojen määrän noustessa skeptikoiden määrä on kääntynyt laskuun. Puolueessa näyttäisikin olleen vuosituhaten alkupuolella vetoa kahteen suuntaan: hyväksyviin pragmaatikoihin ja toisaalta varautuneisiin skeptikoihin. Viime vuosien kehityssuunta vaikuttaa kuitenkin siltä, että Vihreä liitto on muuttunut askeleen Nato-kriittisemmäksi puolueeksi. Natosta esitetään kriittisempiä puheenvuoroja, jos Natosta siis ylipäättään puhutaan.¹¹⁸

Kristillisdemokraatit (KD)

Nato-puheenvuorojen lukumäärä (n):	33
Nato-puheenvuoroja/selonteko (%):	4% (8/8 puolueesta)
Nato -indeksi:	1,172
Puhujaprofiili:	Skeptikko–Pragmaatikko
Liikehdintä:	Kohtalainen

¹¹⁸ Esimerkiksi Anni Sinnemäki (Vihr.): ”Arvoisa puhemies! Sainhan puheenvuoron niin, että saan puhua muustakin kuin Natosta?” Oli koko kyseisen puheenvuoron Natoa käsittelevä osuus. Sitä ei ole mukaan luettu tähän tutkimusaineistoon, koska niin lyhyttä puheenvuoroa ei voida asetettujen parametrien perusteella luokitella. Tämä lyhyt puheenvuoro kuitenkin jo osoittaa, ettei Vihreällä liitolla ollut halua pitää Nato-teemaa keskustelussa yllä.

Pienestä kansanedustajamäärästä huolimatta Kristillisdemokraatit ovat pitäneet suhteellisesti tarkasteltuna kohtalaisen määrän Nato-kysymystä käsitteleviä puheita. Kristillisdemokraatit ovat osoittaneet etenkin vuosien 2016–2017 selontekokeskusteluissa mielenkiinnon lisääntymistä Nato-kysymystä kohtaan. Puheenvuorojen määrä monikertaistuiakin edelliseen vuoden 2012 selontekokeskusteluun verrattuna. Kristillisdemokraatit olivat vuosina 1995–2014 kansanedustajapaikkojen osalta varsin pieni puolue, jolloin jo yksittäisten kansanedustajien Nato-kannat voivat vaikuttaa merkittäväällä tavoin puolueen profilointiin.

Kuvio 23 Kristillisdemokraattien kansanedustajien Nato-puheenvuorojen kehitys (%) puhujaprofiileittain 1995–2017

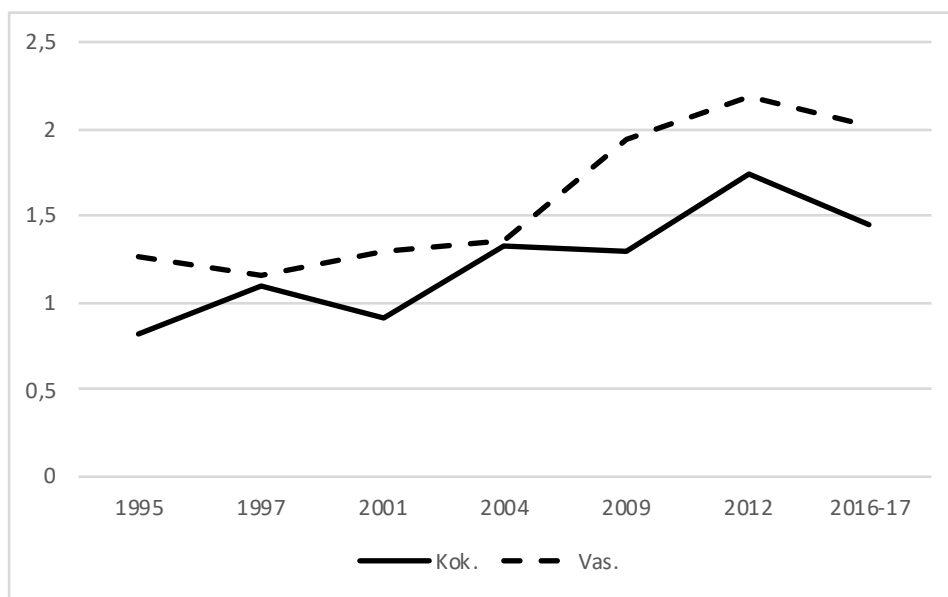
Kuviosta 23 on havaittavissa, että kristillisdemokraattien Nato-puheenvuorot ovat vaihdelleet pragmaattisen ja skeptisen näkökulman molemmiin puolin – muiden tyylisiä puheenvuoroja ei kristillisdemokraattien näkökulmasta ole pidetty. Kristillisdemokraatit ovat kuitenkin olleet aavistuksen varauksellisia Nato-myönteisen kannan ottamisessa, mistä kertoo pragmaattis- ja skeptissävyisten puheenvuorojen lähes yhtä suuret määrät. Keskustan ja perussuomalaisen tavoin myös kristillisdemokraattien Nato-kannat ovat kuitenkin muuttuneet 2000-luvun taitteen jälkeen Natoon positiivisemmin suuntautuviksi.

Puolueiden muuttuneet Nato-kannat

Tässä luvussa olen käsitellyt Suomen eduskunnassa käydyn Nato-retoriikan muutosta. Olen kuvannut Nato-puhujatyyppeiden kannanmuodostusta niin diskursiivisten sisältöjen kuin retorisen vakuuttamisen keinoissa tapahtuneiden muutosten osalta. Olen myös ulottanut analyysini poliittisten puolueiden tasolle. Toisin kuin aikaisemmissa tutkimuksissa on väitetty, olen osoittanut suomalaisen Nato-retoriikan olevan kerrostunutta ja rakentuvan moninaisten eri näkökulmien ja puhujapositioden ympärille. Täten Nato-retoriikka ei liity pelkästään Nato-jäsenyyteen tai liittoutumiseen, vaan se rakentuu monien sisällöllisten vivahteiden varaan. Nato-keskustelua ei myöskään voi tulkita monoliittisena tai muuttumattomana, vaan se on jatkuvassa muutoksen tilassa.

Tutkimustulokseni osoittivat, että eri poliittisten puolueiden Nato-kannoissa on tapahtunut merkittäviäkin muutoksia viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana, joita kuvasin Nato-kannoissa tapahtuneiden muutosten analyysin kautta. Eri Nato-puhujatyyppeiden välillä tapahtunutta liikehdintää voidaan pitää merkinä paitsi puolueen Nato-politiikassa tapahtuneista muutoksista myös ilmentymänä puolueen sisäisestä koheesiosta suhteessa ulko- ja turvallisuuspoliittisiin kysymyksiin. Osassa puolueista liikehdintää Nato-kantojen välillä on ollut enemmän (Keskusta, Perussuomalaiset), kun taas joissakin puolueissa on ollut huomattavasti suurempaa yhteneväisyyttä (esim. Kokoomus ja Vasemmistoliitto). Kokoomus ja Vasemmistoliitto edustavat Nato-kannoissaan kahta polarisoitunutta ääripäätä, kun taas puolueet, joiden sisällä on ollut vähemmän hajontaa, ovat olleet Nato-kannoissaan maltillisempia (pragmaatikot).

Verrattaessa kahden Nato-kannoissaan polarisoituneen puolueen, Kokoomuksen ja Vasemmistoliiton, välistä kehitystä, voidaan havaita, että vuoden 2004 eduskunnan selontekokäsittely muodostaa taitekohdan. Vuodesta 2004 eteenpäin Vasemmistoliiton kansanedustajat pitävät Nato-kysymystä Kokoomusta enemmän esillä ja muodostavat selkeän vastavoiman eduskunnassa käydylle Nato-retoriikalle.

Kuvio 24 Nato-indeksin kehitys Kokoomuksen ja Vasemmistoliiton keskuudessa 1995–2017

Nato-puhujatyyppejen väliset muutokset eivät kuitenkaan pääosin liity Nato-kantojen polarisoituja ääripäitä edustavien puheenvuorojen vaan kannoissaan maltillisempien pragmaattis- ja skeptissävyisten puheenvuorojen määrän kasvuun. Mistä liikehdintä eri puhujatyyppejen välillä, erityisesti Nato-kantojen pragmatisoitumisen osalta sitten johtuu? Kaksi merkittävää muutosta on kuitenkin havaittavissa puoluekohtaista kehitystä tarkasteltaessa. Keskustan kansanedustajien keskuudessa on tapahtunut liikehdintää skeptikoista pragmaatikoihin, mikä osaltaan selittää puolueiden Nato-kantojen myöntämielistymisen Keskustan samalla säilyttäessä ja jopa kasvattaessa edustajapaikkamääräänsä. Toinen selittävä tekijä voi löytyä Perussuomalaisten noususta myös turvallisuuspoliittisen keskustelun uudeksi retoorikoiksi. Perinteisten vasemmistopuolueiden (SDP ja Vasemmistoliitto) Nato-skeptinen retoriikka on valunut 2010-luvulla Perussuomalaisten leiriin puolueiden menettäessä merkittävästi kannatustaan 1995 valtiopäiviltä vuoden 2012 selontekokäsittelyyn. Samalla perussuomalaisten Nato-kannat ovat muuttuneet skeptisistä ja Natoa jopa vastustavista pragmaattisiksi ja etenkin Naton kanssa tehtävään yhteistyöhön varsin myöntämielisesti suhtautuviksi. Vuosina 1995–2017 eduskunnassa käytyä Nato-keskustelua voidaankin pitää paitsi turvallisuuspoliittisen keskustelun myös Suomen poliittisen ilmapiirin kehityksen peilinä.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Väitöskirjassani olen tutkinut Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan Natoa käsitteleviä diskursseja ja Nato-retoriikkaa 1990-luvulta nykypäivään. Tutkimukseni tavoitteena on ollut yhtäältä hahmottaa poliittisen kielen sisältöjä ja keinoja, joiden varaan suomalainen Nato-keskustelu on rakentunut, mutta toisaalta myös analysoida kyseisenä ajanjaksona Suomen turvallisuuspoliittisessa linjassa tapahtunutta muutosta. Nato-kysymystä tarkasteltaessa on välittynyt aiheen kompleksisuus: ei ole olemassa vain yhtä vallitsevaa käsitystä puolustusliitto Natosta, vaan monia päällekkäisiä ja keskenään kilpailevia tulkintoja Naton roolista, merkityksestä ja sen kehityksen suunnasta. Tässä viimeisessä luvussa kokoan yhteen tutkimukseni keskeisimpiä havaintoja, ja samalla pyrin myös hahmottamaan yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia niin Naton institutionaalisen agendan, Suomen hallitusten Natosta rakentamien diskurssien kuin Suomen eduskunnassa Natosta käydyn turvallisuuspoliittisen keskustelun välillä. Juuri näiden yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien analyysin puuttumisen takia koin, että Suomen Nato-politiikkaa ja sen pohjalta syntynyttä poliittista keskustelua arvioivaa tutkimukselle olisi tarvetta.

Valitsin tutkimukseni teoreettiseksi lähtökohdaksi konstruktivistisiin ulkopoliitiikan tutkimuksen teorioihin pohjautuvan viitekehyksen, jonka kautta pyrin kuvaamaan ulkopoliittisen kielen, diskurssien ja retoriikan merkitystä Suomen kansallisen turvallisuuspoliittisen linjan määrittelyssä kylmän sodan jälkeisenä aikana. Tämän teoreettisen paradigman kautta olen pyrkinyt selittämään pidemmällä aikavälillä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa tapahtuneita kehityskulkuja ja diskurssiiviisiä siirtymiä sekä kuvaamaan niiden puitteissa rakentuneita ”retorisia” puhujatyyppejä ja konteksteja. Olen kutsunut näitä Natosta rakennettuja merkityssysteemejä Nato-diskursseiksi. Niiden kautta on kuvattu Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa paitsi Naton roolin kehitystä myös Suomen omia ulkopoliitiikan identiteettirooleja ja Suomen ulkopoliittista asemoitumista suhteessa sotilasliitto Natoon. Toiseksi tavoitteenani on ollut kuvata Suomen sisäpoliittisessa asetelmassa taustalla vaikuttaneita käsityksiä, joiden varaan Suomen turvallisuuspoliittinen keskustelu Natosta on rakentunut.

Seuraavaksi analysoin kootusti kunkin tutkimusaineiston pohjalta tekemiäni keskeisiä tuloksia ja pohdin niiden merkitystä suhteessa aikaisempaan Natoa käsittelevään tutkimukseen.

Naton agendan muutos ja merkittävimmät institutionaaliset diskurssit

Suomen valtion virallisen linjan (hallituksen) käsitykset Natosta sekä Suomen ja Naton välisestä suhteesta eivät ole kummunneet tyhjästä, vaan niiden taustalla ovat vaikuttanut yhtäältä Naton oma toiminta, tehtävät ja roolinmuutokset. Luodakseni tarvittavan käsityksen Naton laaja-alaisesta tehtäväkentästä katsoin tarpeelliseksi tutkia empiirisesti Naton kylmän sodan jälkeistä muutosta 1990-luvun alusta nykypäivään. Tutkimukseni neljännessä luvussa tunnistin merkittävimpien Naton asialistalle nousseiden aiheiden pohjalta muodostuneita institutionaalisia politiikkadiskursseja, joiden kautta Nato on pyrkinyt viestimään oman toimintansa tavoitteista ja prioriteeteista. Tavoitteenani oli vastata seuraaviin kysymyksiin: miten Naton asialista, tehtävät ja toiminnan painopisteet ovat muuttuneet kylmän sodan jälkeen ja kuinka ne ovat kehittyneet institutionaalisten diskurssien muotoon? Ymmärsin nämä politiikkadiskurssit toisiaan täydentävinä, aivan kuten myös Naton määrittämät viralliset tehtävät. Valitsin Naton virallisten huippukokousten julistukset tämän tutkimuksen empiiriseksi aineistoksi juuri siitä syystä, että niiden tiheä julkaisuväli mahdollistaa mielestäni Naton institutionaalisen agendan systemaattisemman tarkastelun. Toisaalta etenkin Nato-kumppanimaiden ja Naton virallisen agendan painotusten ja puhumojen välistä suhdetta ei ole aikaisemmin empiirisesti tutkittu. Koska halusin pureutua nimenomaan Natosta käytyihin kansallisiin keskusteluihin ja käsityksiin sotilasliitto Naton merkityksestä kansalliseen turvallisuuspolitiikkaan, koin, että tarpeeksi kattavalle Natoa käsittelevälle empiiriselle analyysille oli tarvetta.

Aikaisemmassa Natoa kylmän sodan jälkeisessä maailmassa tarkastelevassa tutkimuksessa näkökulma Naton tehtäviin ja rooleja on tarkasteltu toisiaan jokseenkin poissulkevin (Dorman, 2012; Kammel & Zyla, 2011; Marrone, 2011; Yost, 2010; Yost 2014; Wolff, 2009). Tämän tutkimuksen tulos on ollut päinvastainen, ja se osoittanut, että Naton tehtäväkenttä on laajentunut perinteisen puolustuksen sotilasliitosta kansainväliseksi kriisinhallitsijaksi ja laaja-alaisen turvallisuuden toimijaksi. Tätä voidaan pitää osoituksena eräänlaisesta ”multi-taskingista”, jota Naton kaltaiselta laaja-alaiselta turvallisuuspoliittiselta järjestöltä odotetaan. Tämä moninaisten turvallisuuspoliittisten tehtävien merkitys rakentuu toisilleen päällekkäisten, mutta toisiaan tukevien institutionaalisten diskurssien kautta. Tutkimustulosteni mukaan nämä diskurssit ovat: 1) Nato puolustusliittona ja turvallisuuden tuottajana, 2) Nato globaalina toimijana ja kumppanina sekä 3) kyvykkäämpi Nato.

Tutkimustulokseni osoittivat, että tunnistamani Naton institutionaaliset diskurssit ovat olleet luonteeltaan ajallisesti muokkautuvia, kehittyviä ja ne heijastavat kolmea merkittävää Naton institutionaalista kehityskautta: 1) Vuoden 1990 Lontoon huippukokouksesta vuoden 1999 Washingtonin huippukokoukseen, jonka nimesin ajanjaksoksi ”uuden eurooppalaisen

turvallisuusjärjestyksen synty”, 2) Vuoden 1999 Washingtonin huippukokouksesta vuoden 2012 Lissabonin huippukokoukseen, jonka nimesin ”globaalin toimijuuden kehittymisen aikakaudeksi” sekä 3) Vuoden 2014 Walesin huippukokouksesta vuoden 2016 Varsovan huippukokoukseen ja siitä eteenpäin, jonka nimesin ”epävarmuuden ja asymmetrian aikakaudeksi”. Vuosina 1990–1999 Naton institutionaalinen agenda heijasteli sen perinteistä Artikla 5:n ja transatlanttisen turvallisuuden tuottajan tehtävää perinteisen ”Nato puolustusliittona” -diskussin kautta, vuosina 1999–2012 puolestaan Naton globaali toimijuus korostui ”Nato globaalina toimijana” ja ”Kyvykkäämpi Nato” -diskurssien välityksellä. Kolmas aikakausi vuosien 2014 Walesin ja 2016 Varsovan huippukokouksista eteenpäin on osoittanut Naton muuttuneen eräänlaiseksi hybridijärjestöksi turvallisuuden tuottajien kentässä, jossa se tasapainottelee perinteisen puolustusulottuvuuden ja globaalin toimijuuden asettamien haasteiden välimaastossa. Käsitys Naton paluusta takaisin sen perustehtävien pariin (engl. back to the basics -approach, Kamp 2014 & 2015) on myös vahvasti viime vuosina vakiintunut. Tätä tukee myös oman tutkimukseni tulokset: paluu perinteisempään euroatlanttisen, fyysisen toimintaympäristön merkitystä korostavan diskurssiin on tapahtunut jälleen 2010-luvulle saavuttaessa, mikä on luonnollista seurausta Ukrainan kriisistä sekä Naton ja Venäjän suhteiden kriisiytymisestä. Eräällä tapaa voidaan siis sanoa, että Nato on palannut juurilleen alkuperäiseen tehtäväänsä kollektiivisen puolustuksen liittona.

Naton merkitys Suomen turvallisuuspolitiikassa

Suomen Nato-politiikkaa ja sen pohjalta käytyä turvallisuuspoliittista keskustelua arvioivaa tutkimusta on tehty varsin niukasti. Tässä tutkimuksessa havaitsin, että keskeinen kysymys Naton ja Suomen välisten suhteiden tutkimisessa liittyy Suomen identiteettipoliittisiin näkökulmiin. Suomen ulkopoliittista identiteettiä suhteessa Nato-kysymykseen voidaan selittää monenlaisten Suomen ulkopoliittisessa linjassa vaikuttavien ulottuvuuksien kautta, joista yksi merkittävimmistä on keskustelu Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä. Vastaavasti tutkija Tuomas Forsberg on selittänyt Suomen Nato-politiikkaa konstruktivistiseen ulkopoliitiikan tulkintakehykseen nojaavalla ulko- ja sisäryhmäajattelulla, jossa Euroopan unioni ja Ruotsi ovat muodostaneet Suomelle tarvittavat ulkopoliittiset sisäryhmät ja Yhdysvallat ja Baltian maat puolestaan ulkoryhmät. Nato-keskusteluun osallistuvien toimijoiden näkökulmat ulko- ja sisäryhmäajattelussa voivat kuitenkin merkittävästikin poiketa toisistaan, riippuen siitä, onko keskusteluun osallistuja Naton kannattaja vai vastustaja (Forsberg 2016, 367–374). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna suomalainen Nato-keskustelu tulisikin ymmärtää diskursiivisena kamppailuna Venäjästä

mielellään erottuvien läntisen identiteetin kannattajien ja Venäjään ymmärtäväisesti suhtautuvien puolueettomuuden ihannoitsijoiden välillä.

Valitsemassani konstruktivistisessa lähestymistavassa dominoivilla diskursseilla on ollut oleellinen merkitys maan turvallisuuspoliittisen linjan määrittelyssä. Tässä väitöskirjassa lähtökohdan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiselle linjan määrittelylle ovat muodostaneet tunnistamani Suomen lähialueen toimintaympäristön kehitystä tarkasteleva, kansainvälisen yhteistyön, uskottavan, itsenäisen puolustuksen ja sotilaallisen liittoutumattomuuden diskurssit.

Näistä ensimmäisessä eli Suomen lähialueen merkitystä kuvaavassa diskurssissa kuvattiin Suomen geopoliittista asemoitumista Suomen lähialueen toimintaympäristöön. Sen painoarvo selonteissa on säilynyt läpi selontekojen laadinnan 1995–2017. Kysymys ei kuitenkaan ole puhtaista geopoliittisen fyysisen toimintaympäristön asettamista realiteeteista, vaan diskurssin määrittämästä identiteettipoliittisesta ulottuvuudesta, siitä, miten Suomi kansallisvaltiona asemoi itsensä muiden kansainvälisten toimijoiden kenttään ja suhteessa muihin kansainvälispoliittisen toimintaympäristön toimijoihin. Tämä ”Katse Suomen lähialueelle” -diskurssi heijastaakin Suomen kylmän sodan jälkeistä ulkopoliittisen aseman vapautumista. Diskurssi avaa turvallisuuspoliittisen aseman analyysille tulkintakehikon, jonka mukaan Suomen lähialueen toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat avanneet Suomelle ikkunan länteen. Täten Suomi ulkopoliittisena toimijana ja suomalaiset kansakuntana tarkastelevat asemaansa uudessa valossa ulkopoliittisessa toimintaympäristössä ja arvioivat omaa ulko- ja turvallisuuspoliittista liikumavaraansa aikaisempaa vapautuneemmin. Kuten tutkijat Harle ja Moisio ovat todenneet, kylmän sodan päätyminen ja poliittisen maailmankartan uudelleen määrittely nostatti pinnalle myös Suomen kansallisvaltion ja kansan identiteetin kannalta sen asemaan ja identiteettiin liittyviä perustavaa laatua olevia kysymyksiä, kuten esimerkiksi ”missä me kansakuntana olemme”, ”mihin me kuulumme” ja ”mihin suuntaan meidän tulisi olla menossa” (Harle & Moisio 2000, 14).

Kansainvälinen yhteistyön diskurssi oli myös mitä suuremmassa määrin identiteettipoliittinen. Diskurssi rakentui Suomen kansainvälisen kriisinhallinnan ja kansainvälisten järjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön tematiikkojen ympärille, ja tavoitteena oli rakentaa mielikuvaa Suomesta kriisinhallinnan toimijana kansainvälisten kumppaneiden joukossa. Läpi tarkastelujakson Suomen hallitukset ovat korostaneet kansainvälisen yhteistyön merkitystä kasvavassa määrin. Kansainvälisen yhteistyön merkitys on korostunut etenkin 2010-luvulla, jolloin Suomi tuntuu tekevän yhteistyötä lähes kaikilla rintamilla. EU:n ja Naton lisäksi Pohjoismainen puolustusyhteistyö on kasvattanut merkitystään, samoin kahdenväliset yhteistyömuodot Ruotsin, Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian kanssa; viimeisimpänä Suomen, Ruotsin ja Yhdysvaltojen kolmikantayhteistyö, joka

on edelleen kehittynyt tutkimuksen tarkastelujakson jälkeen 2018–2019 (McNamara & Nordenman & Saloniemi-Pasternak, 2019, 3).

Vaikka hallituksen selonteissa edelleen kuvataan itsenäisen puolustuksen merkitystä, on se väijäämättömästi alkanut nojata kansainvälisestä yhteistyöstä saatavaan hyötyyn. Tämä näkökulma korostuikin 2010-luvun selonteissa, sillä kansainvälisen yhteistyön halutaan hyödyttävän myös kansallista puolustusta yhä enemmän. Voidaan puhua ”puolustuspolitiikan kansainvälistymisestä”, kuten Mika Kerttunen on kirjoittanut. Tällä ilmaisulla hän viittaa siihen, että puolustuspolitiikan suunnat ja päämäärät päätetään ”lisääntyvässä määrin kansallisten poliittisten järjestelmien ulkopuolella”. Kerttunen kuitenkin näkee kansainvälisen yhteistyön ”ongelmallisena kysymyksenä”, enemmän kansainvälisen yhteistyön haittoja kuin hyötyjä korostavana valossa (Kerttunen 2016, 174). Tämä tutkimus puolestaan on osoittanut päinvastaisia esimerkkejä hallituksen politiikassa. Kansainvälisestä yhteistyöstä saatavaa hyötyä korostetaan 2010-luvun selonteissa, ja itse asiassa se nähdään eräänä uskottavan itsenäisen puolustuksen mahdollistajana.

Väitöskirjassani tunnistamani muut dominoivat diskurssit eli ”uskottavan, itsenäisen puolustuksen” ja ”sotilaallisen liittoutumattomuuden” diskurssit ovat nekin identiteettipoliittisia. Ensimmäisen tavoitteena on vakuuttaa kuulijansa nimensä mukaisesti Suomen puolustuksen uskottavuudesta. Kysymys ei siis ole ollut siitä, onko Suomen itsenäinen puolustuskyky reaali-termieissä mitattuna uskottavaa (Suomen puolustuksen yhteenlaskettu kyky verrattuna muihin) vaan siitä, millaisen mielikuvan Suomen hallitus haluaa rakentaa Suomen puolustuskyvyn uskottavuudesta ja millaista itse rakennettua, ontologista turvallisuuden tunnetta se haluaa uskottavuudestaan viestiä. Uskottavan puolustuksen diskurssissa kysymys on siis osittain turvallisuuden tunteen rakentamisesta.

Sotilaallisesti liittoutuessaan Suomi menettäisi osan *itsenäisen* puolustuksensa uskottavuudesta ja samalla joutuisi myöntämään, että sen puolustus ”itsenäisenä” ei ole ollut täysin uskottavaa. Vastaavasti sotilaallisen liittoutumattomuus -diskurssin osalta kysymys ei ole ollut siitä, etteikö Suomi identifioisi itseään länsimaisten, demokraattisten ja liberaalien Nato-maiden kanssa arvopohjaltaan, vaan päinvastoin kysymys on sotilaalliseen liittoutumattomuuteen liittyvästä identiteettipoliittisesta valinnasta. Dominoivan sotilaallisen liittoutumattomuuden diskurssin voimakas juurtuminen Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen linjaan estää Suomea jättämästä Nato-jäsenyyshakemusta. Kaiken lisäksi Suomen kansa ei identifioi itseään sotilaallisesti liittoutuneeksi maaksi vaan maaksi, jolle liittoutumattomuus on lähestulkoon itseisarvo, kansallisen identiteetin rakentumisen peruspilari, josta Suomi ei halua helpolla luopua. Suomi ja suomalaiset haluavat välttää tilannetta, jossa maa tiedostaen tai tahtomattaan ajautuisi sotilaallisen kriisin tai sodan osapuoleksi.

Sotilaallisesti liittoutuneena tämä tilanne voisi olla lähempänä kuin sotilaallisesti liittoutumattomana, vaikka Naton jäsenenä Suomi päättäisikin itse millaisin keinoin se Artikla 5:n mukaisiin tilanteisiin osallistuisi.

Nämä dominoivat Suomen ulkopoliittista asemaa ja identiteettiä käsittelevät diskurssit ovat muodostaneet keskeisen kontekstin Naton sekä Suomen ja Naton välisen suhteen kuvaamiselle. Luvussa 5 tunnistamani Natoa sekä Suomen ja Naton välistä suhdetta kuvaavat ulko- ja turvallisuuspoliittiset diskurssit olivat: 1) Eurooppalainen Nato ja Suomi Naton tarkkailijana, 2) Nato globaalina toimijana ja Suomi Naton rauhankumppanina ja 3) Nato puolustusliittona ja Suomi mahdollisena Naton jäsenenä (Nato-optio). Koska Suomea entisenä puolueettomana ja nykyisenä sotilaallisesti liittoutumattomana maana ei ole voitu rinnastaa varsinaisiin sotilasliiton jäsenmaihin, Naton laaja-alainen kumppanuustoiminta on mahdollistanut Suomen ja Naton välisen yhteistyön syventämisen. Etenkin vuosien 1997 ja 2012 selonteiden merkittävimmäksi Nato-diskurssiksi on osoittautunut Natoa globaalina toimijana ja Suomea sen rauhankumppanina käsittelevä diskurssi Naton puolustuksellista ulottuvuutta ja Suomen mahdollista Nato-jäsenyyttä korostavan diskurssin sijaan.

Tämä tutkimustulos voi vaikuttaa aluksi yllättävältä, sillä suomalaisessa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa Nato on ollut tapana mieltää nimenomaan kovana sotilasliittona. Suomen hallituksen virallisessa turvallisuuspoliittisessa linjassa Naton merkitystä on kuitenkin korostettu Suomen keskeisenä turvallisuus- ja puolustuspoliittisena yhteistyökumppanina. Suomi on haluttu liittää osaksi Suomen kanssa samanhenkistä ja yhteiset arvot jakavaa aktiivisen kumppaneiden kerhoa. Forsbergin mukaan ”tavallisin tapa käsitellä esimerkiksi Nato-jäsenyyttä suhteessa Suomen identiteettiin on vedota Suomen länsimaisuuteen, jota Nato-edustaa” (Forsberg 2016, 367). Tämän tulkinnan mukaan Natomumppanuus perustuu Nato-yhteisyydestä saataviin hyötyihin sekä yhteisiin arvoihin, joita Naton kansainvälinen toiminta edustaa. Suomen rauhankumppanuussopimuksen allekirjoittamisen jälkeen (1994) yhteistyö Naton kanssa on lisääntynyt ja sitä on perusteltu paitsi globaalien kriisinhallintayhteistyön asettamien vaatimusten mukaisesti myös kuulumisella sotilaallisesti liittoutumattomien Itävallan, Ruotsin ja Irlannin kanssa samaan edistyneempien Naton rauhankumppanuusmaiden viiter ryhmään. Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa kuvaava kehys ei tällöin liity Nato-jäsenyyksymykseen, toisin kuin mitä aikaisemmassa Suomen ja Naton suhteita käsittelevässä niukassa tutkimuksessa on usein annettu ymmärtää. Päinvastoin se on heijastanut Suomen rauhankumppanuuteen liittyviä identiteettipoliittisia valintoja.

Turvallisuuspoliittisia diskursseja tarvitaan oikeuttamaan paitsi ulkopoliittista toimintaa ja tavoitteenasettelua myös ohjaamaan sisäpoliittisilla areenoilla käytävää keskustelua. Tässä Suomen hallitukset ovat onnistuneet tarkastelujakson aikana hyvin, mistä konkreettisena

esimerkkinä voidaan pitää hallituksen selonteissa rakennettujen Natoa-käsittelevien diskurssien korkeaa läpäisevyyttä eduskunnan lähete- ja palautekeskusteluissa. Voidaanko siis todeta, että Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittinen linja on ollut paitsi johdonmukainen myös yhdenmukainen suhteessa eduskunnassa käytyyn turvallisuuspoliittiseen keskusteluun? Voidaanko väittää, että Suomen hallitukset ovat onnistuneet ohjailemaan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista keskustelun sisältöjä siinä määrin, ettei virallista, hallituksen linjaa kyseenalaistavalle poliittiselle linjalle ole syntynyt tilaa? Päinvastoin. Nato-diskurssien merkittävyys ja läpileikkaavuus parlamentaarisessa Nato-keskustelussa ei vielä sinällään kerro mitään erilaisista merkityseroista ja nyansseista, joita eduskunnan Nato-keskusteluissa on syntynyt. Se, että kansanedustajat sitovat puheenvuoronsa hallituksen kanssa yhtäläisiin diskursiivisiin rakenteisiin voi kertoa hallituksen ja eduskunnan kyvystä rakentaa yhteistä turvallisuuspoliittista dialogia monimutkaisissakin ulko- ja turvallisuuspolitiikan kysymyksissä. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hallituksen ja eduskunnan Natosta käymä keskustelu olisi täysin yhdenmukaista. Kansanedustajien Nato-retoriikan pohjalta syntyneet erilaiset Nato-puhujatyypit sen sijaan kuvaavat niitä merkityseroja, joita Nato-keskustelussa on syntynyt ja joiden kautta myös hallituksen ja eduskunnan väliset merkityserot ilmentyvät.

Koska edellä kuvaamani diskurssit ovat säilyttäneet asemansa Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjassa läpi tarkastelujakson, voidaan niitä pitää dominoivina. Ensimmäinen havainto Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan dominoivien diskursseista liittyy niiden staattisuuteen. Voidaan siis todeta, että Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan punainen lanka ei ole ollut hukassa vaan enneminkin kietoutunut yhteen. Samalla tämä kuitenkin kertoo vahvasta konsensushakuisuudesta, joka edelleen hallitsee Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittista linjaa siitäkin huolimatta, että vuosina 1995–2017 Suomessa on ollut yhteensä yhdeksän eri hallitusta. Osaltaan diskurssien säilymistä selittää vakiintunut selontekokulttuuri ja virkamiesvalmistelun vahva rooli siinä, vaikkakin selonteot laaditaan Suomen ulkopoliittisen johdon poliittisessa ohjauksessa. Se, missä määrin asiantuntijat ja virkamiehet omalla valmistelutyöllään kykenevät ohjaamaan ulko- ja turvallisuuspolitiikan asialistan sisältöjä, on kuitenkin eri ja vaikeasti empiirisesti todennettavissa oleva mahdollinen jatkotutkimuksen aihe. Esimerkiksi Arto Nokkala on esittänyt, että selontekokulttuurin myötä virkamiesvalmistelun osuus turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoilussa on vahvistunut, mikä puolestaan on tuonut vakautta ja pitkäjänteisyyttä politiikan tekemiseen (Nokkala 2016, 102). Stabiilisuuden kääntöpuolena voidaan luonnollisesti pitää eräänlaista auktoritaarisuutta, kontrollinhakuisuutta ja jäykkyyttä, jolloin vaihtoehtoisille ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämäärien määrittelylle jää vain vähän tilaa.

Ulko- ja turvallisuuspolitiikasta muodostuukin helposti omiin uomiinsa solahtavaa politiikkaa, jolla on varsin vähän liikkumavaraa muuttua. Ulkopoliittisen suunnanmuutoksen tekeminen onkin yksittäisille poliittisille toimijoille tai edes kokonaisille hallituskoalitioille varsin hankalaa, ja loogisen jatkuvuuden kannalta jopa epätoivottua. Ulkopoliitiikan eri toimijat joutuvat ikään kuin tunnustamaan olemassa olevat poliittiset realiteetit, ja suunnan muuttaminen yhdessä tai edes kahdessa hallituskaudessa voi olla epätoivoinen yritys, mistä johtuen merkittäviä suunnanvaihtoja syntyy varsin vähän. Natosta rakennettujen ja niiden taustalla vaikuttavien dominoivien ulko- ja turvallisuuspoliittisten diskurssien pysyvyys selittyykin juuri tällä Suomen ulkopoliitiikan stabiililla ja muuttumattomalla luonteella. Mikä on siis poliittisen päätöksentekijän liikkumavara Suomen kaltaisen pienen ja geopolitiisesti haasteellisesti sijoittuneen maan turvallisuuspoliittista linjaa muutettaessa? Tämä tutkimus on osoittanut, että poliitikoiden valta ei niinkään liity uusien ulkopoliitiikan vaihtoehtojen vaan erilaisten painopisteiden ja merkitysten synnyttämiseen olemassa olevien ulko- ja turvallisuuspolitiikan vaihtoehtojen puitteissa. Se, minkä painoarvon ja merkityksen kyseisen selonteon valmistelusta vastaava hallitus suhteessa Suomen turvallisuuspolitiikkaa diskursseihin antaa, voi kuitenkin vaihdella. Tämä voi ilmentyä joko diskurssien saamina suhteellisina painotuksina tai uusina merkitysrakenteina.

Mikä on Naton merkitys Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa?

Nato-keskustelu ymmärretään usein nimenomaan keskusteluna Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin osoittanut, että Suomen Nato-politiikkaa tulisi käsitellä laajempänä Suomen turvallisuuspoliittista asemaa ja rooleja määrittävinä kysymyksinä. Tutkimukseni kuudennessa ja seitsemännessä luvussa syvensin suomalaisen Nato-keskustelun tutkimista eduskunnassa käytyihin valtioneuvoston selonteiden lähete- ja palautekeskusteluihin. Valtioneuvoston selonteot ovat poliittisia asiakirjoja, joiden kautta ”eduskuntavaalien jälkeen muodostettu hallitus esittelee turvallisuuspoliittisen linjansa eduskunnalla” (Blombergs 2016, 30, Pesu 2017b, 37–38). Toisaalta halusin tutkia myös hallituksen ja eduskunnan Nato-keskustelun erojen vivahteita ja painotuseroja, ja valitsinkin vuosien 1995–2017 valtioneuvoston ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selonteiden lähete- ja palautekeskustelujen puheenvuorot tutkimukseni Nato-retoriikkaa käsitteleväksi tutkimusaineistoksi.

Suomalaista Nato-retoriikkaa käsittelevä aineisto koostui kansanedustajien valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selonteiden lähete- ja palautekeskustelujen puheenvuoroista (N=915 Natoa käsittelevää puheenvuoroa). Lähestyin Nato-retoriikan analysoimista neljällä eri tasolla: 1) suhteessa sisältöihin ja puhetapaan, jolla Natosta

puhuttiin (selontekojen pohjalta tunnistamani kolme Natoa käsittelevää diskurssia), 2) suhteessa retorisen vakuuttamisen keinoihin, joita puhuja Natoa käsittelevissään puheissa käytti (Aristoteleen kolme retorisen vakuuttamisen keinoa, eetos, paatos ja logos), 3) suhteessa puhujaposition (ministerit, ryhmäpuheenvuorot, rivikansanedustajat) ja 4) suhteessa neljään tutkimusaineiston pohjalta tunnistamaani Natoa käsittelevään puhujatyyppiin (puolestapuhujiin, pragmaatikkoihin, skeptikkoihin ja vastustajiin). Näiden neljän parametrin lisäksi pyrin syntetisoimaan Nato-keskustelua kahdeksan suurimman eduskuntapuolueen Nato-puhujatyyppien välillä vuosina 1995–2017 tapahtuneen liikehdinnän kautta. Kaiken kaikkiaan pyrin hahmottamaan sitä muutosta, mikä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelukulttuurissa on tapahtunut Natosymyksessä kylmän sodan jälkeisenä aikana. Koska suomalaista Nato-keskustelua ei ole aikaisemmin näin empiirisesti tutkittu, tutkimustulosteni vertaaminen aikaisempaan tutkimukseen on verrattain haasteellista. Olen kuitenkin pyrkinyt seuraavassa nostamaan esille keskeisiä havaintoja, joita Natoa käsittelevässä tutkimuksessa on aikaisemmin noussut esille ja vertaamaan niitä omiin tutkimustuloksiini.

Mistä Nato-retoriikassa on kysymys?

Tämä väitöstutkimus syventää ja tarkentaa tutkija Tuomas Forsbergin tunnistamia Nato-tutkimuksen aaltoja ja ulottuvuuksia (2002). Tutkimustulokseni kuitenkin osoittavat, että esimerkiksi Forsbergin esittämän ”identiteettiteeman” retoriikka ei välttämättä aina liity Suomen mahdollista Nato-jäsenyyttä käsittelevään kysymykseen ja identiteettipoliittiseen kehykseen Suomesta sotilaallisesti liittoutumattomana maana (Forsberg 2002, 276). Forsberg on myös itse tulkinnut asian näin myöhemmin todetessaan, että Suomen lähentyvä kumppanuus ja toisaalta Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus ovat olleet yhteensovittavissa monenlaisten identiteettipoliittisten käsitysten kanssa (Forsberg 2016, 374). Hän on myös aikaisemmin peräänkuuluttanut tarvetta tunnistaa Nato-keskusteluun liittyviä retorisia siirtoja (Forsberg 2002, 280), joiden tunnistaminen on ollut tämän tutkimuksen ytimessä. Tutkimustulokseni tukevat Forsbergin jälkimmäistä näkökulmaa. Ne osoittavat, että puhuminen Natosta kovana Artikla 5:n sotilasliittona tai Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista puhuminen on vain yksi, joskin merkittävin tapa käsitellä Suomen ja Naton välistä suhdetta.

Tunnistin tutkimuksessani kolme merkittävää parlamentaarisen Nato-keskustelun ajanjaksoa:

- *Kylmän sodan perintö.* Vuoden 1995 tilanne, jossa kolme Natoa käsittelevää diskurssia esiintyvät suhteellisen tasapainoisesti kansanedustajien puheenvuorossa.

- *Suomen turvallisuuspolitiikan natoistuminen.* Vuosien 1997–2012 selonteiden eduskuntakäsittelyt, joissa liittoutumisretoriikka on kiivaimmillaan, mutta samanaikaisesti globaalin Naton ja Suomen ja Naton rauhankumppanuuden merkitys tekee tuloaan suomalaisen Nato-retoriikkaan.
- *Paluu menneisyyteen.* Vuosien 2016–2017 selonteiden tilanne, jossa Naton puolustuksellista ulottuvuutta ja Suomen Nato-jäsenyyksymystä korostetaan aikaisempaa vähemmän, mutta sen sijaan eurooppalaisen Naton merkitys tekee paluuta.

Eduskunnassa käydyssä Nato-keskustelun moniulotteisuus välittyi analysoitaessa kansanedustajien Natosta pitämiä puheenvuoroja. Puheenvuoroille tyypillistä on Nato-kysymyksen käsittely jopa kahdessa tai kolmessa eri Natoa kuvaavassa diskursiivisessa kontekstissa, mutta myös erilaisten näkökulmien esille tuominen suhteessa käsillä oleviin diskursseihin. Näiden erilaisten näkökulmien yhteyteen muodostuivat tunnistamani neljä Nato-puhujatyyppeä: puolestapuhujat, pragmaatikot, skeptikot ja vastustajat (ks. luku 6). Puhujatyyppejä luokiteltiin ensisijaisesti pidetyn puheenvuoron sävyn perusteella. Puolestapuhujilla puheen sävy oli kannustava ja selkeästi Nato-myönteinen, pragmaatikoilla hyväksyvä, mutta selkeästi puolestapuhujia maltillisempi, skeptikoiden puheenvuoroissa puolestaan korostui varauksellinen ja vastustajien puheenvuoroissa kriittinen tai avoimen kielteinen kanta Natoa kohtaan.

Toisena puheenvuorojen analysoimista helpottavana kriteerinä käytettiin puhujatyyppeiden suhtautumista kahteen merkittävimpään Suomen ja Naton välistä suhdetta käsittelevään diskurssiin: Nato globaalina toimijana ja puolustusliittona. Suomen rauhankumppanuus ja mahdollinen Nato-jäsenyys ovat toisiaan seuraavat ja täten vaihtoehtoiset tilanteet: Naton kumppanina Suomi ei ole Naton jäsen, mutta sen sijaan mahdollisuus tai pyrkimys tämän tavoitetilan saavuttamiseksi on olemassa. Tulisiko Suomen pyrkiä saavuttamaan tämä tavoitetila, on turvallisuuspoliittisen keskustelun vedenjakajakysymys. Se jakaa poliitikot Nato-jäsenyyden kannattajiin ja vastustajiin, maltillisiin pragmaatikoihin ja epäileviin skeptikoihin. Vaikka Nato-rauhankumppanuusyhteistyön puolesta puhuminen ei poissulje puhujan mahdollista liittoutumismyönteistä kantaa, voi se toimia pidäkkeenä kumpaankin suuntaan. Kun pragmaatikot näkevät rauhankumppanuuden mahdollisena ”etappina”, kehitysvaiheena matkalla kohti Nato-jäsenyyttä, skeptikot haluavat pidättäytyä Suomen ja Naton välisen yhteistyön laajentamisesta. Vastaavasti Nato-jäsenyyttä voimakkaasti vastustavat korostavat Naton roolia sotilasliittona, sillä heidän tavoitteensa on estää Nato-jäsenyydestä puhuminen poliittisen kielenkäytön sanankääntein: rauhanomaisen ja ”puolueettoman” Suomen ei tulisi identifioida itseään potentiaalisesti sotaa käyvien maiden liittolaiseksi tai edes kumppaniksi. Voidaan siis puhua erilaisista retorisisista strategioista, joiden kautta poliitikot pyrkivät ohjailemaan Nato-keskustelua.

Luvussa kuusi analysoimissani eduskunnan ulko- ja turvallisuuspoliittisten selontekojen lähete- ja palautekeskusteluissa (1995–2017) pidetyistä puheenvuoroista määrällisesti merkittävimmän segmentin muodostivat pragmaattisävyiset Nato-puheenvuorot (n=506, 55%), toiseksi isoimman ei niinkään Natoa vastustavat (n=129, 14%), mutta Nato-jäsenyyteen kielteisesti suhtautuvat skeptiset puheenvuorot (n=199, 22%), kolmanneksi isoimman Natoa avoimesti vastustavat (n=129, 14%) ja pienimmän segmentin Natoa avoimesti kannattavat puheenvuorot (n=81, 9%). Puhujatyypistä riippumatta eduskunnan selontekokeskusteluissa merkittävimäksi diskurssiksi kaikkien neljän eri puhujatyypin keskuudessa nousi Natoa puolustusliittona käsittelevä diskurssi. Puhujatyypin Nato-retoriikassa esille nousivat kuitenkin erilaiset retoriset näkökulmat. Puolestapuhujat nostivat esille erityisesti Naton perinteisen puolustuksellisen merkityksen ja korostivat Suomen mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen mukanaan tuomia etuja. Pragmaatikot puolestaan halusivat säilyttää Suomen Nato-option nyt ja tulevaisuudessa. Yhdessä puolestapuhujien kanssa eniten Natosta puolustusliittona ja Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä puhuivat kuitenkin skeptikot, jotka vuoden 1997 selontekokeskusteluista alkaen erottuivat selkeimmin puhujaryhmänä, joille tämä diskurssi merkitsi kaikkein eniten. He profiloituvat Nato-jäsenyyden skeptisiksi tarkastelijoiksi ja pyrkivät hyssyttelemään välillä lähes valloilleen päässyttä Nato-keskustelua. Vastustajien näkökulma puolestaan oli selkeä: heille Nato oli sotilasliitto, jonka jäsenyys oli Suomen kannalta täysin poissuljettu vaihtoehto. Vastustajien näkökulmasta Nato oli Suomelle täysin vieras identiteettipoliittinen viiteryhmä kaikista eri näkökulmista tarkasteltuna, ja siihen tulisikin ottaa mieluummin etäisyyttä kuin läheisyyttä.

Diskurssit Natosta globaalina ja eurooppalaisena toimijana saivat keskimäärin yhtä paljon huomiota osakseen kaiken neljän eri puhujatyypin keskuudessa (globaali Nato 36% ja eurooppalainen Nato 35% kaikista puheenvuoroista). Globaalin Naton merkitystä korostivat eniten pragmaatikot. Pragmaatikkojen näkökulmasta Suomi voi saada Naton rauhankumppanuudesta monia hyötyjä, vaikka ei koskaan liittoutuisikaan. Suomi on ikään kuin pudonnut pysyvään rauhankumppanuuden tilaan, josta irrottautumisella ei ole kiirettä. Puolestapuhujille ja skeptikoille tämä diskurssi puolestaan ei ole ollut niin merkittävä, vaikkakin siihen on viitattu yhä kasvavassa määrin viimeisissä selonteoissa. Eurooppalaisen Naton diskurssin painotus oli laskeva vuosien 1997 ja 2012 kaikilla eri puhujatyypeillä. Viime vuosien kehitystrendi näyttäisi kuitenkin osoittavan, että Natosta argumentoidaan nyt yhä enemmän Suomen lähialueeseen kohdistuvien uhkakuvien kuin mahdollisuuksien kautta.

Koko ajanjaksoa tarkasteltaessa merkittävimäksi käännekohdaksi suomalaisessa Nato-keskustelussa muodostui vuoden 1997 selontekokeskustelu, jonka jälkeen Natoa puolustusliittona käsittelevän diskurssin merkitys on kiistaton. Moisio on kirjoittanut väitöskirjassaan

diskursiivisten siirtymien merkityksestä ja kuvannut niitä pitkäaikaisiksi ja usein käsitteelliseksi muutoksiksi, joihin kietoutuvat elimellisesti myös valtasuhteiden väliset muutokset (Moisio 2003, 69). Parlamentaarisessa Nato-keskustelussa vaikuttimia tähän suunnanmuutokseen on varmasti useita, mutta huomioiden Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen lähiympäristön syvän rauhan ja vakauden tilan 2000-luvun alkupuolella herääkin kysymys, miksi Natosta on ollut tarpeen puhua Suomen eduskunnassa puolustusliittona niinkin mittavissa määrin. Keskustelu näyttääkin generoivan nimenmaan Nato-jäsenyysskeskustelua. Mitä enemmän Natosta eduskunnassa ylipäättänsä puhutaan, sitä enemmän puhutaan puolustusliitosta ja Suomen mahdollisesta jäsenyydestä. Onko Nato-jäsenyys rauhankumppanuutta mehevämpi pihvi poliitikoille? Kysymys voi siis olla kansanedustajien tahdosta osoittaa poliittista valtaansa ohjaamalla Natosta käytyä keskustelua haluamilleen uomille tai tahdosta irrottautua hallituksen sille osoittamasta diskursiivisesta kehyksestä. Onnistuvatko kansanedustajat kuitenkin pyrkimyksessään Natoa käsittelevän turvallisuuspoliittisen keskustelun uudelleen suuntaamisessa?

Miten kansanedustajien Nato-kannat ovat muuttuneet?

Tutkimuksessani olen osoittanut, että Nato-puhujatyyppeiden välillä on tapahtunut liikehdintää erityisesti skeptikoista pragmaatikoihin, pragmaatikoista puolestapuhujiin ja jossain määrin skeptikoista vastustajiin. Pragmaattisävyisten puheenvuorojen suuri määrä voi vaikuttaa yllättävältä, mutta toisaalta se selittyy suomalaisen ulkopolitiikan luonteen eräällä keskeisellä piirteellä, konsensushakuisuudella. Nato-keskustelussa konsensushakuisuus tarkoittaa vallitsevan, yhteisen kannan hyväksymistä ja siihen kiinnittäytymistä, poliittisesta valtavirrasta erottautumisesta kieltäytymistä ja sulautumista dominoivan diskursiivisen kontekstin käsityksiin. Pragmaatikoille tyypillistä on, että he hyväksyvät vallalla olevan dominoivan käsityksen poliittisen asian tilasta, tässä tapauksessa Nato-kysymyksestä. Maltilliseksi Nato-pragmaatikoksi profiloituminen ja hallituksen kannan hiljainen hyväksyminen on helpompaa kuin sen vastustaminen. Puhujaryhmänä pragmaatikot ovat kuin magneetti, joka vetää kantaansa hakevia tai oman kannan muutokselle alttiita poliitikkoja puoleensa. Yksittäisen kansanedustajan näkökulmasta sijoittuminen kasvavaan puhujajoukkoon muuttuu turvapaikaksi, jonne voi piiloutua ja jossa voi olla ottamatta kantaa Naton kaltaiseen kiperään turvallisuuspoliittiseen kysymykseen. Varmin tapa puhujan kannalta on tällöin turvautua virallisiin hallituksen rakentamiin käsityksiin Natosta.

Vastaavasti Nato-skeptikoiden suuntaan vastaavaa liikehdintää ei ole ollut samassa mittakaavassa. Skeptikoiden puhujamäärissä tapahtuneita muutoksia voidaan selittää kahdella eri ilmiöllä: paitsi Nato-kantojen pragmatisoitumisella myös niiden polarisoitumisella. Liikehdintää

skeptikoista pragmaatikoihin on tapahtunut etenkin 2000-luvun alusta lähtien, sillä Natosta on muodostunut yhä hyväksyttävämpi turvallisuuspoliittinen teema. Tulkintani on, että turvallisuuspoliittisena teemana Naton läpimurtoon on vaikuttanut merkittävältä osin Suomen ulkopoliittisen aseman muutos kylmän sodan aikaisesta lähes Neuvostoliiton etupiiriin kuuluvasta harmaan vyöhykkeen valtiosta eurooppalaiseksi valtioksi. Suomen ulkopoliittisen linjan eurooppalaistuminen on mahdollistanut laajemman ulko- ja turvallisuuspolitiikan kansainvälistymisen ja yhteistyön paitsi EU:n myös Naton ja muiden läntisten valtioiden kanssa. Poliitikoiden keskuudessa tämä voimakas kansainvälistymisen virtaus on lisännyt vapautta poliittisessa puheessa ja taipumusta jättää suomettuneen Suomen poliittinen retoriikka taakse. Toisaalta se on myös tarkoittanut kiinnittymistä uudenlaiseen Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kansainvälistymisen merkitystä korostavaan dominoivaan diskurssiin, mikä puolestaan on johtanut Nato-pragmatikkojen määrän kasvuun ja vastaavasti skeptikoiden laskuun.

Kuten aikaisemmassa on todettu, kansainvälistymisen diskurssi on luonut merkittävimmän kontekstin niin hallituksen Nato-kantojen muodostamiselle kuin parlamentaariselle retoriikallekin. Voimakkaampaa asennoitumista Nato-kysymykseen ovat osoittaneet ne poliitikot, jotka eivät kuitenkaan jaa vallitsevaa käsitystä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan lännettymisestä sekä ne, jotka kokevat, että Suomen kaltaisen eurooppalaistuneen valtion tulisi tehdä vielä enemmän Nato-yhteisten tiivistämiseksi tai hakeutua mahdollisimman nopeasti sen jäseneksi. Nato-kantojen polarisoituminen eli Natoa aidosti vastustavien tai sen puolesta puhuvien lukumäärän kasvu on suora seuraus tämänkaltaisesta turvallisuuspoliittisesta argumentoinnista. Tätä polarisoitumista voidaan tulkita myös eräänlaisena konsensushakuisen turvallisuuspolitiikan vastarinnan lisääntymisenä: ne, jotka vastustavat hallituksen Nato-yhteistyön syventämistä, vastustavat sitä voimakkaasti; ne, jotka kannattavat Natoon lähentymistä kannattavat sitä äänekkäästi ja avoimemmin kuin vielä 1990-luvulla. Tämä näkyy myös Naton puolestapuhujien ja vastustajien välisenä retorisenä kamppailuna Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa. Käsittelin eri puhujatyyppeille tyypillistä retoriikkaa luvussa 6.

Erot hallituksen ja Nato-puhujatyyppeiden välisissä painotuksissa

Onko Suomen eduskunnassa käydyissä selontekojen Nato-keskusteluissa puhuttu tavalla, joka osittain poikkeaa hallituksen ”vallitsevasta” turvallisuuspoliittisesta kannasta? Säilyttävätkö hallituksen Nato-diskurssit merkityksensä vai syntyykö parlamentaarisen väittelyn tuloksena uusia Natoa käsitteleviä painotuksia ja tulkintoja tai jopa uusia diskurssiivisia konstruktioita? Suomen eduskunnassa käydyn Nato-keskustelun tuloksista

oli ensisijaisesti tulkittavissa, että temaattisesti selontekojen Nato-diskurssit ovat läpäisseet eduskunnan käsittelyn varsin hyvin. Eduskunnassa pidetyistä Natoa käsittelevistä puheenvuoroista lähes jokainen liittyi jollain tapaa yhteen kolmesta tunnistamaani Natoa käsittelevään politiikkadiskurssiin. Voidaankin kysyä, mitä näin suuri yhtäläisyys hallituksen ja eduskunnan Nato-kantojen välillä kertoo edustuksellisen demokratian tilasta. Peilaako eduskunnassa Natosta puhuneiden kansanedustajien suuri enemmistö puheissaan hallituksen valitsemaa Nato-linjaa? Tutkimustulosten tarkempi analyysi kuitenkin osoitti hallituksen ja eduskunnan välillä olevan merkittäviä eroja Nato-kysymyksen painotuksissa. Seuraavassa taulukossa on esitetty kolmen Natoa käsittelevän diskurssin prosentuaalisia painotuksia vuosien 1995–2017 selontekokeskusteluissa.

Taulukko 13. Hallituksen ja eduskunnan Nato-diskurssien prosentuaaliset (%) painotuserot 1995–2017

	<i>Eurooppalainen Nato</i>			<i>Globaali Nato</i>			<i>Puolustusliitto Nato</i>		
<i>Vuosi</i>	<i>Hallitus</i>	<i>Eduskunta</i>	<i>(d)</i>	<i>Hallitus</i>	<i>Eduskunta</i>	<i>(d)</i>	<i>Hallitus</i>	<i>Eduskunta</i>	<i>(d)</i>
1995	51	27	-24	45	41	-4	26	53	27
1997	51	60	9	50	29	-21	14	80	66
2001	32	49	17	74	31	-43	3	72	69
2004	27	24	-3	76	40	-36	9	92	83
2009	20	20	0	70	26	-44	17	87	70
2012	22	30	8	75	47	-28	15	81	66
2016 -17	40	36	-4	70	38	-32	40	72	32
<i>Keskiarvo</i>	35	35	1	66	36	-30	18	77	59
<i>Selitteet: (d) = Erotus Eduskunta - Hallitus.</i>									

Verrattaessa hallituksen selontekojen Nato-diskurssien suhteellista painotusta (prosentuaalinen osuus kaikista kyseisen selonteon Natoa käsittelevistä kappaleista) ja vastaavien eduskunnan selontekojen lähete- ja palautekeskusteluissa puheenvuoroissa kyseisten diskurssien suhteellisten painotusten välistä erotusta (d) voidaan havaita, että hallitus ja eduskunta ovat painottaneet eri asioita Natosta keskusteltaessa. Taulukosta 17 on tulkittavissa, että hallituksen selonteissa Nato on kuvattu ensisijaisesti globaalina toimijana, jonka rauhankumppani Suomi on. Eduskunnan selontekokäsittelyssä Natosta on puolestaan puhuttu kovana Artikla 5:n puolustusliittona, jonka jäsenyyden tavoittelemisen tai torjuminen on ollut kansanedustajien ensisijainen puheenaihe. Natoa puolustusliittona ja Suomen mahdollista Nato-jäsenyyttä käsittelevän diskurssin välinen ero on merkittävä, ja se kasvaa etenkin vuosina 1997–2012. Vuosien 2016–2017 selonteot enteilevät kuitenkin muutosta, sillä myös hallituksen selonteissa Naton puolustuksellinen ulottuvuus nähdään yhä tärkeämpänä.

Eurooppalaisen Naton diskurssin osalta hallituksen ja eduskunnan linjat ovat suhteellisen yhteneväiset, joskin joidenkin yksittäisten selontekovuosien väliltä löytyy painotuseroja. Natoa eurooppalaisena toimijana kuvaava diskurssi ei ole siis ollut vedenjakaja hallituksen ja eduskunnan välillä, vaan ero liittyy nimenomaan Naton puolustuksellisesta aspektista puhumiseen.

Nato-retoriikassa tapahtunutta muutosta tarkasteltaessa tulee kuitenkin analysoida paitsi hallituksen ja kansanedustajien sekä niitä edustavien Nato-puhujatyyppeiden myös eri puhujatyyppeiden välisissä osuuksissa tapahtuneita muutoksia. Vertaamalla Suomen hallituksen ja eduskunnan neljän Natoa käsittelevän puhujatyypin välisiä prosentuaalisia painotuseroja voidaan arvioida eri puhujatyyppeiden yhteneväisyyttä hallituksen Nato-kantoihin.¹¹⁹

Taulukko 14. Hallituksen ja eri puhujatyyppeiden prosentuaaliset (%) painotuserot 1995–2017 diskurssissa Eurooppalainen Nato

	<i>Puhujatyypit</i>	<i>Puolestapuhujat</i>			<i>Pragmaatikot</i>			<i>Skeptikot</i>			<i>Vastustajat</i>		
Vuosi	Hallitus %	%	(d)	sija	%	(d)	sija	%	(d)	sija	%	(d)	sija
1995	51	0	-51	4.	41	-10	2.	31	-20	3.	38	-14	1.
1997	51	80	29	3.	67	16	2.	57	6	1.	35	-16	4.
2001	32	33	1	1.	70	38	4.	50	18	3.	42	10	2.
2004	27	33	6	1.	34	7	2.	19	-8	3.	10	-17	4.
2009	20	35	15	4.	24	4	1.	9	-11	3.	14	-6	2.
2012	22	39	17	3.	29	7	2.	29	7	2.	25	3	1.
2016 -17	40	55	15	4.	40	0	1.	6	-34	3.	44	4	2.
Keskiarvo	35	39			44			29			30		

Tarkasteltaessa eri puhujatyyppeiden ja hallituksen välisten Nato-diskurssien prosentuaalisten painotusten välisiä eroja voidaan huomata (taulukko 14), että eurooppalainen Nato-diskurssin osalta hallituksen kanssa lähimpänä on ollut jokainen puhujatyyppeistä vuorollaan. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä huomioda, että diskurssien suhteellinen painotus ei itsessään tarkoita yhteneväisyyttä hallituksen ja kansanedustajien Nato-kantojen välillä. Esimerkiksi vastustajien näkökulma eurooppalaisen Naton diskurssiin on jyrkän kielteinen, kun taas puolestapuhujien korostavan optimistinen. Pragmaatikot lienevät kannassaan hallitusta lähimpänä, sillä he tunnustavat Naton laajentumiskehityksen ja eurooppalaisen roolin positiivisen merkityksen ja myös painottavat sitä suhteessa yhtä paljon (taulukko 14, vuodet 2009 ja 2016-17).

¹¹⁹ Laskemalla kahden jälkimmäisen erotus (d) saadaan selville, mikä eduskunnassa Natoa käsitellyt puhujatyyppeistä on lähempänä hallituksen esittämää Nato-kantaa. Mitä lähempänä ollaan lukuarvoa nolla (0), sitä samansuuntaisemmasta painotuksesta on kysymys, ja puolestaan mitä kauempana ollaan lukuarvosta nolla, sitä suuremmasta painotuserosta on kysymys.

Vastaavasti tarkasteltaessa Natoa globaalia toimijana ja Suomen rauhankumppanina voidaan huomata, että pragmaatikkojen puhujaryhmä yltää varsin lähelle hallituksen painotuksia (taulukko 15). Ainoastaan vuoden 2001 selonteossa se jää sijalle neljä ja putoaa näin kauemmas hallituksen kyseiselle diskurssille antamasta suhteellisesta painoarvosta. Käytännössä erot muihin puhujatyyppeihin kyseisenä vuonna ovat niin pienet, että mikä tahansa puhujatyypeistä olisi voinut päätyä hallituksen painotuksia lähimmäksi.

Taulukko 15. Hallituksen ja eri puhujatyypien prosentuaaliset (%) painotuserot 1995–2017 diskurssissa Globaali Nato

	<i>Puhujatyypit</i>	<i>Puolestapuhujat</i>			<i>Pragmaatikot</i>			<i>Skeptikot</i>			<i>Vastustajat</i>		
Vuosi	Hallitus %	%	(d)	sija	%	(d)	sija	%	(d)	sija	%	(d)	sija
1995	45	0	-45	4.	49	4	1.	51	6	2.	63	18	3.
1997	50	0	-50	4.	53	3	1.	23	-27	3.	41	-9	2.
2001	74	33	-41	1.	30	-44	4.	31	-43	3.	32	-42	2.
2004	76	42	-34	2.	49	-27	1.	33	-43	4.	35	-41	3.
2009	70	19	-51	2.	50	-20	1.	18	-52	3.	17	-53	4.
2012	75	48	-27	3.	56	-19	1.	29	-46	4.	55	-20	2.
2016 -17	70	36	-34	2.	56	-14	1.	35	-35	3.	25	-45	4.
Keskiarvo	66	25			49			32			38		

Vastaava johtopäätös on myös tehtävissä Natoa puolustusliittona käsittelevän diskurssin osalta: pragmaatikot ovat keskimäärin viidessä seitsemästä tapauksesta muita puhujatyyppejä lähempänä hallituksen painotusta ja poliittista linjaa (taulukko 16). Kun vielä huomioidaan se tosiasia, että pragmaatikkojen lähtökohtainen suhtautuminen Nato-kysymykseen on myötäilevän hyväksyvä, voidaan kiistatta todeta, että pragmaatikot suhtautuvat hallituksen Nato-kantoihin kaikista hyväksyvimmin, eikä heitä siksi ole turhaan luokiteltu tässä tutkimuksessa hallituksen Nato-kantojen ”peesajiksi”.

Taulukko 16. Hallituksen ja eri puhujatyyppeiden prosentuaaliset (%) painotuserot 1995–2017 diskurssissa Nato puolustusliittona

	<i>Puhujatyypit</i>	<i>Puolestapuhujat</i>			<i>Pragmaatikot</i>			<i>Skeptikot</i>			<i>Vastustajat</i>		
Vuosi	Hallitus	%	(d)	sija	%	(d)	sija	%	(d)	sija	%	(d)	sija
1995	26	100	74	4.	47	21	2.	51	25	3.	13	-14	1.
1997	14	80	66	2.	64	50	1.	83	69	3.	94	80	4.
2001	3	33	30	1.	70	67	2.	97	94	4.	89	86	3.
2004	9	92	83	2.	87	78	1.	95	86	3.	95	86	3.
2009	17	85	68	2.	82	65	1.	91	74	4.	90	73	3.
2012	15	87	72	4.	66	51	1.	86	71	3.	85	70	2.
2016 -17	40	82	42	3.	50	10	1.	88	48	4.	69	29	2.
Keskiarvo	18	80			67			84			76		
<i>Selitteet:</i>	<i>(d) % erotus eri puhujatyyppit - hallitus</i>												

Pragmaatikkojen ja hallituksen yhtenevät painotukset ja näkökulmat voivat selittyä paitsi aikaisemmin mainituilla Suomen poliittisen kulttuurin konsensushakuisuudella sekä Nato-teeman poliittisella arkaluonteisuudella myös ministeri- tai muusta asiantuntijapositionista puhumiselle asetetuilla ennakko-odotuksilla. Luvussa kuusi käsittelin Nato-puhujatyypille asetettujen formaalien puhujapositionien merkitystä suhteessa kansanedustajien Nato-retoriikkaan. Tutkimustulokseni osoittivat, että harkitun positiivinen puhumistyyli erottaa ministerit muista puhujatyypeistä selkeimmin, niin heidän Natolle antamansa diskursiivisen kontekstin kuin retoristen vaikuttamisen keinojenkin osalta. Näin ollen ministeriasemassa olevat poliitikot profiloituivat puheenvuoroillaan vain muutamia tapauksia lukuun ottamatta selkeiksi Nato-pragmaatikoiksi. Toisin sanoen ministerit tai puolueen puheenjohtajat eivät heittäydy Nato-jäsenyyden selkeiksi kannattajiksi, vaan he pitävät mielellään matalampaa profilia kuitenkin hyväksyen Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden joskus tulevaisuudessa (Nato-optio). Myös ryhmäpuheenvuorojen pitäjien tai valiokuntien mietinnöistä vastuussa olevien puheenjohtajien puheenvuorot olivat tämänkaltaisia. Merkittävimmän pragmaatikkojen puhujasegmentin muodostivat kuitenkin Naton merkitystä Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisen aseman kannalta hiljaisesti pohdiskelevat tai analysoivat rivikansanedustajat. Seuraavaksi tarkastelen retoristen keinojen merkitystä eri puhujatyyppeiden puheenvuoroissa.

Miten Natosta on puhuttu?

Aikaisemmissa suomalaista Nato-keskustelua käsittelevissä tutkimuksissa on väitetty, että suomalaista Nato-keskustelua värittää enemmän tunteet kuin järki. Esimerkiksi Tuomas Forsbergin mukaan ”Natoon liittymisen tai liittoutumattomuuden kannattamisesta on tehty emotionaalinen toimi” (Forsberg 2002, 280). Tämä tutkimus on kuitenkin osoittanut, että Suomen eduskunnassa käyty Nato-keskustelu on rakentunut pitkälti kuulijoiden järkeen vetoavan retoriikan varaan. Natosta puhuttaessa jokaisella poliitikolla on ollut oma logiikkansa Nato-kysymyksen käsittelyyn. Tämän tutkimuksen tavoitteena ei ole ollut ottaa kantaa, onko puhujan logiikka hyvä tai huono, oikea tai väärä. Sen sijaan voidaan todeta, että Natosta puhuttaessa puheenvuoron pitäjän logiikkaan vaikuttaa oleellisesti puhujapositio, josta puhetta pidetään (asiantuntijaroolista puhuva tai rivikansanedustaja) sekä puhujan henkilökohtainen Nato-kanta (puolestapuhuja, pragmaatikko, skeptikko tai vastustaja).

Verrattaessa eri puhujatyyppeiden välistä retorisen vakuuttamisen keinojen käyttöä on huomattava, että pragmaatikoille logokseen vetoaminen oli kaikista ominaisin retorisin keino. He vetosivatkin lähes poikkeuksetta kuulijoiden järkeen. Järkipitoisen tyyliinsä välityksellä pragmaatikot vahvistavat itsestään uskottavaa ja asiallista kuvaa. Vaikka myös puolestapuhujilla, skeptikoilla ja vastustajilla oli oma logiikkansa Nato-kysymyksen tarkasteluun, erottuivat he kuitenkin pragmaatikoista muiden retoristen keinojen käytön kautta. Tutkimukseni kuudennen luvun alussa kuvasin erilaisia eetokseen ja päätökseen liittyviä retorisen vakuuttamisen alalajeja, joiden esiintyvyyttä analysoimalla pyrin tunnistamaan eri puhujatyyppeiden välisiä eroavaisuuksia. Esimerkiksi tunteisiin vetoaminen saattoi tapahtua Naton yhteydessä uhkakuvien nostattamisen tai erilaisten negatiivisten Natoa kuvaavien personifikaatioiden kautta. Näin kuulijoissa pyrittiin luomaan negatiivisiä tunnetiloja, jopa pelkotiloja suhteessa sotilasliittoon. Toisessa ääripäässä esiintyivät huumorin, sarkasmin, ironian ja turvallisuuden tunteeseen liittyvän mielihyvän nostattaminen.

Tutkimustulokseni osoittivat, että ”tunteisiin vetoavan” retoriikan niukkuus oli pragmaatikot muista puhujatyypeistä selkeimmin erottava tekijä. Pragmaatikot turvautuvat päätökseen vetoamiseen vain noin joka kymmenennessä puheenvuorossa, kun keskimäärin noin joka toisessa puolestapuhujien ja vastustajien puheenvuoroista vedottiin kuulijoiden tunteisiin. Skeptikoiden puheenvuoroissa puolestaan 40 prosenttia perustui kuulijoiden tunteisiin vetoamiseen. Johtopäätöksenä voidaan pitää, että mitä polarisoidummasta tai kielteisemmästä Nato-kannasta oli kysymys, sitä enemmän päätöstä käytettiin retorisenä vaikuttamisen keinona. Vastaavasti suhteessa eetokseen puolestapuhijat erottuivat pragmaatikoista ja skeptikoista vetoamalla suhteessa eniten eetokseen eli omaan asiantuntemukseen tai moraalisäilytykseen. Tunteisiin ja asiantuntemukseen vetoamista käytettiin verrattain usein myös

vastakkainasetteluissa. Kun kysymyksessä oli kahden vankkumattoman kannan esittäjien näkemyseron korostaminen, puhujalla oli taipumus käyttää voimakkaampia retorisia keinoja, joilla jälleen pyrittiin vaikuttamaan kuulijoiden tunteisiin. Aristoteleen retoriikassa vaikuttavana ja vakuuttavimpana poliittisena puheena pidetään kuitenkin sen kaltaista, jossa puhuja kykenee sovittamaan yhteen monta eri retorista keinoa, eli hän käyttää sujuvasti eetosta, paatosta ja logosta yhtäaikaisesti.

Tutkimustulokseni osoittivat, että turvallisuuspoliittisen linjan valtavirrasta tehtyjä ”irtiottoja” näkee kuitenkin harvemmin ja useimmiten vain Nato-keskustelun kahta ääripäätä edustavien puolestapuhujien ja vastustajien toimesta. Kysymys voi olla siis osittain poliitikkojen itsetehostuksesta, halusta saada huomiota ja julkisuutta puoleensa. Näiden poliitikkojen tapa puhua sotilasliitosta on myös retorisesti moniulotteisempaa, jolloin puhuja käyttää kaikkea kolmea keinoa, mutta erityisesti paatosta ja eetosta kuulijoiden vakuuttamiseksi. Millaisen vaikutuksen eri retorisen vakuuttamisen keinojen käyttö saa kuulijoissa aikaan? Voidaanko siis väittää, että ne kansanedustajat, jotka ovat yhdistäneet puheenvuorossaan useampaa eri retorisen vakuuttamisen keinoa ovat onnistuneet vakuuttamaan kuulijansa paremmin? Tämä on mielenkiintoinen kysymys ja mahdollinen suomalaista Nato-retoriikkaa käsittelevä jatkotutkimuksen aihe tutkittaessa poliittisen vaikuttamisen merkitystä kansalaismielipiteen muodostumisessa.

Poliittisten puolueiden jakautuneet Nato-kannat

Luvussa seitsemän analysoin puhujatyyppeiden liikehdintää eri poliittisten puolueiden välillä (ks. liite 5). Puhujatyyppeiden välillä tapahtuneen liikehännän selvittämiseksi analysoin puhujatyyppeiden kehitystä puoluekohtaisesti. Puoluepoliittisen kentän Nato-kantojen jakautumista ei ole aikaisemmin laajalti tutkittu. Seuraavaksi tarkastelen puoluekohtaisia eroavaisuuksia niin Natoon lähtökohtaisesti myönteisesti (puolestapuhujat ja pragmatikot) kuin kielteisestikin (skeptikot ja vastustajat) suhtautuvien puhujatyyppeiden osalta.

Koko tarkastelujakson aikana Kokoomuksen kansanedustajien voidaan katsoa suhtautuneen Natoon myönteisimmin, Vasemmistoliiton puolestaan kielteisimmin. Nämä tutkimustulokset eivät sinänsä ole yllättäviä, sillä esimerkiksi Kokoomus ja RKP ovat avoimesti ilmoittaneet kannattavansa Suomen liittymistä Naton jäseneksi, kun taas muu puoluepoliittinen kenttä on osoittanut maltillisempaa tai kriittisempää suhtautumista Suomen Nato-jäsenyyteen tai Naton kanssa tehtävään rauhankumppanuusyhteistyöhön. Pienimmän puhujasegmentin muodostivat Natoon kaikista myönteisimmin suhtautuvat *puolestapuhujat*, jotka puoluekohtaisessa tarkastelussa osoittautuivat Kansallisesta Kokoomuksen ja RKP:n kansanedustajiksi.

Merkittävimmän puhujaryhmän muodostivat pragmaatikot, jotka edustivat puoluepoliittista kenttää laajasti. Jopa neljä viidesosaa pragmaattissävyyisistä puheenvuoroista on ollut suurten ja tyypillisesti hallituskoalitioissa mukana olleiden puolueiden, kuten Kokoomuksen, Keskustan ja Sosiaalidemokraattienpitämiä. Vaikka Kokoomuksen kansanedustajien keskuudessa on pidetty absoluuttisesti eniten selkeästi Nato-myönteisiä puheenvuoroja, ovat he samalla myös eniten Natosta pragmaattissävyyisesti puhuneiden puolueiden ryhmä. Tämä selittyy yhtäältä suhteellisen korkealla Kokoomuksella korkealla kansanedustajamäärällä, mutta toisaalta sitä voidaan pitää myös selkeänä osoituksena puolueen Natolle antamalle painoarvolle.

Selonteiden esittelyvastuussa olevat ministerit ovat luonnollisesti käsitelleet Natoa puheissaan paljon ja useimmiten he ovat esiintyneet ”pragmaatikkoina”. Esimerkiksi keskeisten ministerisalkkujen suhteellisen korkea määrä selittää osaltaan SDP:n pragmaattissävyyisten puheenvuorojen kasvua 1990-luvun lopussa ja RKP:n samaa kasvua 2010-luvun taitteessa. Kolmantena merkittävänä Nato-pragmatikkojen puolueena voidaan pitää Suomen Keskustaa. Liikehdintää skeptikoista pragmatikoihin on ollut nimenomaan Keskustan kansanedustajien keskuudessa 2000-luvulla, mikä osaltaan selittää eduskunnan kantojen muuttumisen Nato-myönteisemmäksi. SDP:n kansanedustajien liikehdintä on ollut pienimuotoisempaa, mutta keskimäärin kuitenkin kaksi kolmasosaa selonteiden puheenvuoroista on ollut Natoon hyväksyvästi suhtautuvia vaikkakin pragmaattisen maltillisia. Samalla skeptisimmin Natoon suhtautuivat suuremmista puolueista Keskustan ja SDP:n kansanedustajat, jotka ovat pitäneet yhteensä noin kaksi kolmasosaa Nato-skeptisistä puheenvuoroista: Keskustan osalta skeptisyys on kuitenkin painottunut 1990-luvulle. Nato-skeptikoiden lukumäärä on viimeisen kahden vuosikymmenen aikana merkittävästi vähentynyt, samalla kun kaikkien muiden puhujatyyppeiden puheenvuorojen suhteellinen määrä on noussut. Ilmiö on sinällään mielenkiintoinen ja kertoo useasta eri asiasta. Naton kannan siirtymistä on tapahtunut sekä pragmatikkojen että vastustajien suuntaan. Erityisesti liikehdintää pragmatikoihin on tapahtunut Keskustan, mutta myös Perussuomalaisen kansanedustajien keskuudessa. SDP:n osalta liikehdintä pragmatikkojen suuntaan on ollut huomattavasti vähäisempää, sillä sosiaalidemokraatit ovat olleet jo lähtökohtaisesti Natoon pragmaattisemmin suhtautunut puolue.

Poliittisista puolueista merkittävimmät muutokset ovat tapahtuneet Natoon skeptisemmin suhtautuvissa puhujatyypeissä. Mielenkiintoisimmat ”liikkujatapaukset” liittyvät kahden suurimman puolueen eli Keskustan ja SDP:n kansanedustajiin sekä Perussuomalaisiin, joiden Nato-kanta on muuttunut merkittävimmin. Voidaan arvioida, että Nato-kantojen pragmatisoituminen selittyy osittain juuri Keskustan Nato-kantojen pragmatisoitumisella sekä Keskustan ja SDP:n kansanedustajapaikkojen menetyksellä Perussuomalaisille. Perussuomalaisen kansanedustajien

Nato-kannat ovat merkittävästi muuttuneet kielteisestä, Natoa jopa avoimesti vastustavista puheenvuoroista varsin myönteisiksi, pragmaattisävyisiksi puheenvuoroiksi puolueen noustessa hallitusasemaan ja saadessaan vastuun keskeisten ulko- ja puolustusministerien salkuista. Perussuomalaisten Nato-kielteisyys on siis 2000-luvun taitteen jälkeen muuttuneet varauksellisen skeptisyyden lisäksi jopa Nato-myönteisyydeksi ja pragmaattisuudeksi, ja selkeän Nato-vastaisuuden voidaan katsoa perussuomalaisten keskuudessa hävinneen. Täten Perussuomalaisista on tullut Natoon myönteisemmin suhtautuva puolue, joka korostaa Nato-yhteistyöstä saatavia hyötyjä eikä poissulje mahdollista Nato-jäsenyyttäkään.

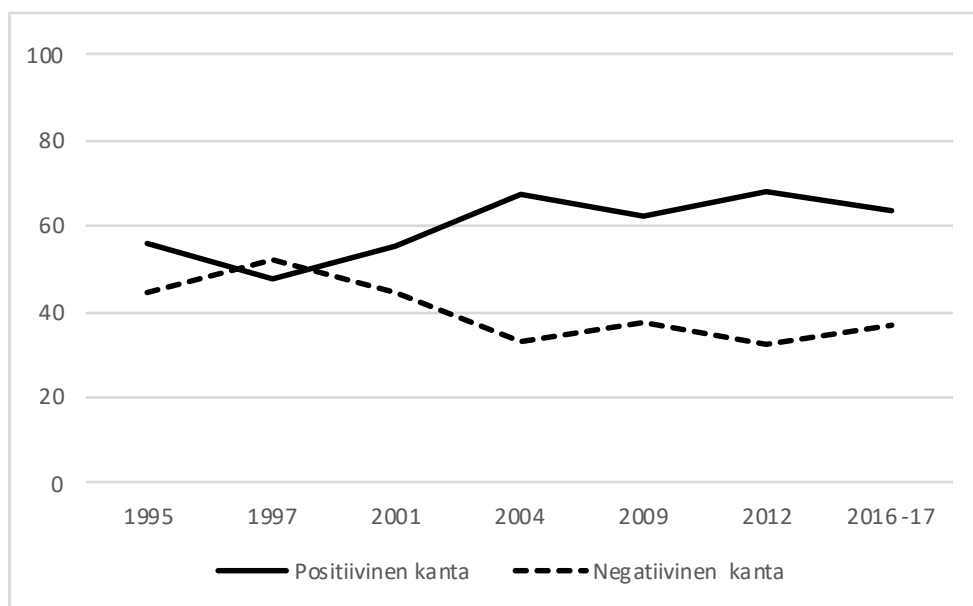
Pienistä ja keskisuurista puolueista Nato-skeptisimmäksi puolueeksi profiloituu kuitenkin Vihreä liitto. Vaikka puolueen sisällä onkin näyttänyt olevan etenkin vuosituhanen alkupuolella vetoa kahteen suuntaan, hyväksyviin pragmaattikkoihin ja toisaalta varautuneisiin skeptikoihin, viime vuosina kanta on muuttunut aavistuksen Nato-kriittisemmäksi. Tämä ilmenee vihreiden Nato-retoriikassa muun muassa poissulkemisen taktiikalla: Nato-teeman sulkeminen kansanedustajien puheenvuorojen ulkopuolelle vaikuttaa tietoiselta valinnalta ulko- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun kiinnittämiseksi muihin kuin Natoa käsitteleviin ulko- ja turvallisuuspoliittisen agendan asialistan kohtiin. Natoa vastustavista puheenvuoroista puhuttaessa huomio kiinnittyy ennen kaikkea Vasemmistoliittoon. Vastustajilla on suurin enemmistö: yli 80 prosenttia Natoa vastustavista puheenvuoroista oli Vasemmistoliiton kansanedustajien pitämiä. Samalla aktiivisesti vastustamalla Natoa Vasemmistoliiton edustajat ovat pitäneet myös kysymystä aktiivisesti esillä ja profiloituneet yhdessä Kokoomuksen kanssa suomalaisen Nato-retoriikan aktiivisimmiksi ylläpitäjiksi.

On kuitenkin vaikea sanoa mitä puoluetta voidaan absoluuttisesti pitää suurimpana "Nato-puolueena". Nato-puheenvuorojen absoluuttista määrää tarkasteltaessa Kansallisen Kokoomuksen edustajat ovat pitäneet eniten Natoa käsitteleviä ja ennen kaikkea Nato-myönteisiä puheenvuoroja. Muista suurista puolueista Keskustaa voidaan pitää toiseksi eniten Nato-kysymystä ja SDP:tä kolmanneksi eniten esillä pitäneenä puolueena. Keskisuurista ja pienistä puolueista Natosta ovat puhuneet Vasemmistoliiton ja Perussuomalaisten kansanedustajat. Vähiten merkittävänä Nato-kysymystä ovat pitäneet Vihreän liiton kansanedustajat, jotka ovat halunneet profiloituna turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa keskustelussa toisenlaisten kysymysten kautta. Yllättävänä voidaan pitää RKP:n kansanedustajien Nato-puheenvuorojen suhteellisen matalaa määrää, jos tarkastelun ulkopuolelle jätetään RKP:n kansanedustajien ministeriöminaisuudessa pitämät puheenvuorot.

Luvussa seitsemän käsittelin myös puolueiden Nato-kysymykselle antamaa suhteellista painoarvoa laskemalla puoluekohtaisia Nato-indeksejä. Tässä tarkastelussa esille nousivat Nato-kannoissaan kahta

polarisoitunutta ääripäätä edustavat Naton puolestapuhujat ja vastustajat, joita on ollut eniten Kansallisen Kokoomuksen ja Vasemmistoliiton kansanedustajissa. Paitsi että Nato-kantojen polarisaatio lisää paitsi kansanedustajien Natosta puhumisen intoa ja määrää, niin samalla se kannustaa kansanedustajan liittämään retorikan Natoa puolustusliittona käsittelevään diskurssiin ja käyttämään muita puhujaryhmiä rohkeammin tunteisiin vetoamista retorisen vakuuttamisen keinona.

Puolestapuhujien ja pragmaatikkojen lukumäärän kasvaessa kaiken kaikkiaan nämä tutkimustulokset viittaavat siihen, että Suomen poliittisten puolueiden Nato-kannanotot ovat muuttuneet myönteisemmiksi 2000-luvun aikana. Voidaanko siis todeta, että Suomen turvallisuuspoliittinen keskustelu on muuttunut aavistuksen Nato-myönteisempään suuntaan? Entä kuinka suomalaisten poliitikkojen Nato-kannat poikkeavat kansan syvien rivien mielipiteistä? Tätä kysymystä ei ole varsinaisesti aikaisemmin tutkittu. Aihe on arka, sillä 2000-luvun alkupuolen Suomessa Nato-jäsenyyden avointa kannattamisesta voitiin pitää jopa poliittisena itsemurhana. Nyt kun Naton puolestapuhujat ovat alkaneen vyöryä kaapista ulos yhä itsevarmemmin (Kokoomus ja RKP), voidaan todeta, että Natosta ja nimenomaan jäsenyydestä puhumisen ilmapiiri on avautunut. Tarkasteltaessa Natoa puolustusliittona käsittelevän diskurssin kehitystä seuraavasta kuviosta käy ilmi, että diskurssin Natosta puolustusliittona ja Suomi Naton jäsenenä suhteellinen jakautuminen Nato-myönteisiin (yhteenlaskettu puolestapuhujien ja pragmaatikkojen prosentuaalinen määrä) ja kielteisiin (yhteenlaskettu skeptikoiden ja vastustajien prosentuaalinen määrä) on kehittynyt positiivisempaan suuntaan etenkin vuosien 1997–2012 selontekokeskustelujen välillä.

Kuvio 25 Nato-optioon tai jäsenyyteen myönteisesti tai kielteisesti suhtautuvien puheenvuorojen prosentuaalinen (%) osuus selontekokeskusteluissa (n=686)

Kuviosta 25 on havaittavissa, että vuoden 1997 selontekokeskusteluja voidaan pitää taitekohtana, jolloin Nato-kannat ovat kääntyneet positiivisemmiksi ja jäsenyyttä tai sen mahdollisuutta nostetaan enemmän esiin puheenvuoroissa. Vuoden 2004 selontekokeskusteluista eteenpäin Natoon-jäsenyyteen positiivisesti nyt tai mahdollisesti joskus tulevaisuudessa suhtautuvien osuus on vaihdellut vajaan 70 prosentin ja 60 prosentin välillä. Voidaan siis todeta, että lähes puolet kansanedustajista hyväksyisi Suomen liittymiseen Natoon nyt tai joskus tulevaisuudessa (Nato-option kannattaminen). Suurimmasta osasta kansanedustajista on tullut Nato-jäsenyydelle myönteisiä, hiljaisia hyväksyjä. Nato-option vyöryttäminen jonnekin kaukaisempaan tulevaisuuteen luo täten asetelman, jossa puhuja itsessään profiloituu jäsenyyden passiiviseksi kannattajaksi. Nato-jäsenyydestä puhuminen piilotetaan option taakse, mutta sen olemassaolo kuitenkin tiedostetaan.

Maanpuolustuksen tiedotuksen suunnittelukunnan (MTS) teettämien kyselytutkimusten mukaan Suomen kansalaiset suhtautuvat Nato-jäsenyyteen kuitenkin kansanedustajia huomattavasti kriittisemmin. Keskimäärin vain noin neljännes Suomen kansalaisista olisi valmiita hyväksymään Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden. Kannatusluvut ovat kääntyneet laskuun viime vuosina.¹²⁰ Puoluekohtaisessa tarkastelussa MTS:n teettämät kyselytutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että esimerkiksi Kokoomuksen kannattajien keskuudessa Nato-jäsenyyden kannattaminen on yli 40 prosentin tasoa, siis huomattavasti muita puolueita korkeampi.¹²¹ Yllättävää sen sijaan lienee Keskustan ja Perussuomalaisen varsin myönteinen suhtautuminen Natoon, jonka tämä tutkimus on osoittanut. Jos Nato-option hyväksyminen luetaan Nato-jäsenyyksymyönteisyydeksi, voidaan kiistatta todeta, että kansanedustajat suhtautuvat Natoon myönteisemmin kuin kansan syvät rivit. Tutkimustulokseni osoittivat, että kansanedustajien hallitsevaksi kannaksi on muodostunut Naton kanssa tehtävän yhteistyön syventämisen hiljainen hyväksyminen ja mahdollisen Nato-option säilyttäminen. Jos Nato-jäsenyyden mahdollisesti joskus tulevaisuudessa tai jo nyt hyväksyvien poliitikkojen osuus on kasvanut jo yli kahden vuosikymmenen ajan ja peitonnut skeptisesti tai kielteisesti suhtautuvien määrän, niin mikä sitten selittää Suomen poliittisen eliitin pidättäytymisen mahdollisen Nato-jäsenyyshakemuksen jättämisestä?

Selittäviä tekijöitä on kahdenlaisia. Nato-jäsenyyteen negatiivisesti suhtautuvien puheenvuorojen määrän kasvu liittyy Suomen lähialueen turvallisuustilanteen heikentymiseen: Nato-jäsenyyden puolesta avoimesti liputtaminen ei vaikuta järkevältä vaihtoehdolta heikentyneessä ulko- ja

¹²⁰ Suomenmaa. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/mtskysely-natojasenyyden-kannatus-hiipuu-epavarmojen-osuus-kasvaa-6.3.313170.660acfe176>, sivustolla käyty 28.9.2018.

¹²¹ MTS. MTS-kysely: Nato-jäsenyyden kannatus hiipuu, epävarmojen osuus kasvaa, http://www.defmin.fi/files/4060/Suomalaisen_mielipiteita_ulko-ja_turvallisuuspolitiikasta_maanpuolustuksesta_ja_turvallisuudesta_marraskuu_2017.pdf, sivustolla käyty 30.9.2018.

turvallisuuspoliittisessa tilanteessa. Vuosien 2016–2017 selontekojen keskusteluilmapiiriä karakterisoikin eräänlainen maltillisuus – osa 2010-luvun taitteen ”intoilijoista” on kääntynyt takaisin pragmaatikoiksi, tai sitten he eivät vain puheissaan halua korostaa Suomen Nato-jäsenyyden merkitystä ja haudanneet koko Nato-keskustelun. Liiallista jäsenyyksymyksellä hekumointia halutaan välttää ulkopoliittisen ilmapiirin vakaana pysymiseksi. Tämä viime vuosien ulkopoliittisen toimintaympäristön ilmapiirimuutos voi kuitenkin vain osaltaan selittää sen, ettei Suomi ole vielä hakenut Nato-jäsenyyttä.

Toisena Natosta ulos jättäytymisen selityksenä voidaan pitää identiteettipoliittista valintaa, jota tarkastelin luvussa viisi. Bloom on määrittänyt poliittisen sosialisointin laajasti ottaen prosessina, jolla yhteiskunta välittää poliittista kulttuuria sukupolvelta toiselle. Tässä kansallisella psykologialla, jolla tarkoitetaan sukupolvelta toiselle välitettyjä poliittisia ja sosiaalisia kansalliseen eetoskseen vaikuttavia normeja (Bloom 1990, 15 & 18), on merkitystä sen kannalta, minkä maiden viiterykseen esimerkiksi Suomi tunnistaa itsensä. Ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjanmäärittelyssä Suomi halutaan mieluummin identifioida ”eurooppalaiseksi” kuin ”atlantistiseksi” maaksi. Vastaavaan tutkimustulokseen on päätyntä myös Teija Tiilikainen, jonka mukaan Suomen turvallisuuspolitiikka on lähempänä eurooppalaista kuin atlantistista suuntausta (Tiilikainen 2006, 53). Myös Tuomas Forsberg on tunnistanut tämän identiteettipoliittisen tekijän olevan se, jota Naton puolesta puhuvat tahot usein karttavat, kuten Forsberg kirjoittaaakin: ”Nato-jäsenyyden puolustajat ovat vain harvoin esittäneet sellaista identiteettipoliittista argumenttia, että Suomen tulisi liittyä Natoon vidakseen lähestyä Yhdysvaltoja” (Forsberg 2016, 369). Miksi liittyä Nato jäseneksi, kun pyrkimys oikeasta, eurooppalaisesta identiteettipoliittisesta viiteryksestä on jo saavutettu?

Tämä tutkimus on luonut uutta tietoa suomalaisen Nato-keskustelun sisällöistä ja retoriikan keinoista, erilaisten Natoa puhujatyyppejen näkökulmista ja puoluepoliittisen kantojen kehityksestä suhteessa ”Nato-kysymykseen” sekä erilaisista puhujapositioneista, joita turvallisuuspoliittinen keskustelussa voi syntyä. Lisäksi se on pyrkinyt tulkitsemaan Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa linjanmuodostuksessa vallitsevia eroavaisuuksia hallituksen ja eduskunnan välillä ja pohtimaan kysymystä hallituksen asettamien diskurssien kontekstuaalisesta merkityksestä. Ennen kaikkea tutkimukseni on kuitenkin osoittanut, kuinka moniulotteisesta turvallisuuspoliittisesta teemasta on kysymys ja mitä erilaisempia tulkintoja se voi Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa herättää. Tutkimusta aloittaessani halusin tutkia Nato-retoriikan sisältöjä nimenomaan niitä edustavien erilaisten tulkintojen kautta. Tutkimukseni edetessä havaitsin, että tässä tutkimuksessa raapaisten lopulta vain pintaa ja luon lähtökohdan erilaisille mahdollisille jatkotutkimuksille. Näitä voisivat olla esimerkiksi Suomen tasavallan presidentin Nato-kannanottojen,

poliittisen puolueiden ja median välisten Nato-kantojen sekä poliitikkojen ja kansalaisten välisten Nato-kantojen erojen tarkempi tutkiminen. Poliittisen retoriikan tasolla analyysiä voisi ulottaa esimerkiksi erilaisten retoristen keinojen, kuten kielikuvien tutkimiseen.

Suomen Nato-politiikan tulevaisuuden suuntaa on mahdotonta ennustaa. Sen kehitystä voidaan kuitenkin ennakoida ja sen sisältöihin voidaan vaikuttaa, mikä tekee ulko- ja turvallisuuspoliittisesta linjamuutoksesta hallittavamman. Kysymys onkin siitä, millaiseksi turvallisuuspoliittiseksi toimijaksi Suomi itse itsensä hahmottaa ja miten se näkee oman ulkopoliittisen identiteettinsä 2000-luvun kansainvälisten toimijoiden kentässä kehittyvän.

LIITTEET

Liite 1.

Taulukko 17. Nato-deklaraatioiden teemat koodauskategorioittain

Teemojen lukumäärä	Teemat	Selitteet ja mahdolliset alateemat
1	Global security environment	2. New security era, global security environment, 21st century security era, global challenges
2	Collective defence	4. Common defence provider, defence posture, deterrence, collective defence, our common security
3	Creation of new Europe	5. Creation of new Europe, well-being of the whole of Europe, OSCE principles, Europe whole and free, enduring peace in Europe, unification of Germany
4	NATO transformation	6. Alliance as an agent of change, new strategy for NATO, NATO's transformation, strategic concepts
5	EU as a security provider	8. European Community towards political union, including the development of a European identity in security and defence, European pillar within the Alliance, NATO-EU cooperation, European common foreign and security policy, security and defence policy, common defence, the role of WEU
6	Relations with ex-Soviet countries, NATO-Russia relations	9. Declaration with Warsaw Treaty Organization, CSCE Final Act, Co-operation with the ex-Soviet countries and Soviet Union, new climate of co-operation, NATO-Russia relations, NATO-Russia Council
7	Defence capabilities and planning	10. Military planning, developing force structure and planning, new military capabilities, PCC, full range of the Alliance missions, exercises in terms of defence planning, interoperability of the armed forces, NATO Framework Nations Concept
8	Force planning	10.1 Smaller and more mobile forces, scaling back of readiness and formation of multinational corps, CJTF, NR, SOF, NATO Readiness Action Plan, Combined Joint Expeditionary Force
9	WMD and missile defence capabilities	10.2 Maintenance of nuclear and conventional forces of NATO, NBC capabilities, WMD capabilities, missile defence
10	Host Nation Support	10.3 Host Nation Support (HNS)
11	Information capabilities	10.4 Working in information environment, strategic communication, working with media, reaching different audiences
12	NATO military structure	10.5 Collective military structure, developing political and military structures, NATO's agencies
13	Cyber defence	10.6 Cyber capabilities, NED/NEC, cyber defence
14	Transatlantic link	12. Presence of US forces in Europe, transatlantic link and partnership, common transatlantic security requirements
15	Arms control	13. Arms control in Europe, treaty on Conventional Arms Forces in Europe (CFE), transfers of conventional armaments, nuclear and chemical weapons, trafficking in arms
16	Indivisibility of the Alliance	14. Common identity of belonging, standing together as an Alliance, forum of consultation amongst its members, common values, indivisibility and solidarity of the Alliance
17	Broad concept security	15. Wider security community that is enhanced by other than military means, broad concept of security, comprehensive approach, PRTs, defence and security sector reform
18	NATO partnerships (incl. PFP)	16. NATO partnership policy, dialogue and cooperation, consultation with the partners, new patterns of co-operation, Partnership for Peace (PFP), Euro-Atlantic Partnership Council, cooperative security
19	Global and regional partnerships	16.1. Other partnerships, NATO-Ukraine relations, Middle East process, Mediterranean Dialogue, Relations with other institutions OSCE UN, World Bank, co-op with NGOs, informal partnerships, working with locals
20	Peace and security in the wider Euro-Atlantic region	17. Enduring peace, lasting peace and security in Europe and Euro-Atlantic security and in wider Euroatlantic community, democratic values and peace outside the Alliance, incl. anti-corruption and crime, protection of ethnic minorities, principles of the UN Charter, common security challenges, rule of law
21	Crisis management and conflict prevention	18. Prevention of crisis, conflict prevention, crisis management, peace-keeping, conflict management, out of area operations, expeditionary warfare, co-operation in training missions (NATO Training Cooperation Initiative), stability and peace abroad (outside NATO's own area), conflict resolution (i.e. 1325, children in armed conflicts), disaster response, training and exercises
22	Proliferation of WMDs and ballistic missiles	19. Proliferation of weapons of mass destruction, chemical weapons as a threat, missile threats, ballistic missiles as threats
23	Energy security	20. The flow of vital resource, energy security
24	Terrorism and spread of extremism	21. Terrorism and sabotage, Operation Active Endeavour, extremism
25	New causes in regional conflict and crises, NATO operations in the regions of conflict	22. New causes of instability, tension and conflict, conflict prevention, regions of conflict, failing states
26	Caucasus and Georgia	22.1 The situation in Caucasus, Crisis in Georgia
27	Ex-Yugoslavia	22.2. The conflict in Yugoslavia including Kosovo and Bosnia-Herzegovina, situation in the Balkans, International tribunal to former Yugoslavia
28	Afghanistan	22.3 Situation in Afghanistan, ISAF, Resolute Support Mission
29	Iraq	22.4 Situation in Iraq, operation in Iraq
30	Africa	22.5 Situation in Africa, Darfur
31	Ukraine	22.6 Situation in Ukraine, Russia's aggression in Ukraine, Ukrainian crisis, separatists, sanctions against Russia
32	Libya & North - Africa	22.7 Situation in Libya, growing instability in North Africa
33	Syria & wider Middle-East region	22.8 Situation in Syria, growing instability in the wider Middle East, ISIL
34	Baltic region	22.9 Baltic region, Air Policing in Baltic states
35	NATO Enlargement	23. New membership, NATO expansion, NATO enlargement, MAP, Euro-Atlantic aspirations
36	Cyber security	24. Cyber threats
37	War veterans	25. War veterans, injured and fallen
38	Narcotics	26. Narcotics problem
39	Resources and defence spending	27. NATO resources, funding, defence budgets, global financial problems, equal sharing of risks and costs, pooling and sharing
40	Piracy of the seas	28. Piracy of the seas
41	Democratic governance with the Alliance	29. Open and democratic discussion within the Alliance, NATO Parliamentary Assembly, Atlantic Treaty Association, consensual decision making within the Alliance, political will, good governance within the Alliance, accountability
42	Miscellaneous	30. Miscellaneous: human trafficking, High North, climate change, role of defence industries

Liite 2.

Taulukko 18. Merkittävimmät teemat (%) Naton huippukokousten julistuksissa 1990–2016

Teemat/Naton huippukokous ja vuosi	Lontoo 1990	Rooma 1991	Bryssel 1994	Madrid 1997	Washington 1999	Praha 2002	Istanbul 2004	Riika 2006	Bukarest 2008	Kiel-Strasbourg 2009	Lisabon 2010	Chicago 2012	Wales 2014	Varsova 2016
Global security environment	8	20	4	11	33	14	50	13	18	11	9	9	12	5
Collective defence	21	15	22	15	33	33	30	7	2	6	17	9	20	22
Creation of new Europe	63	40	33	52	11	10	10	2	12	11	6	3	7	2
NATO transformation	33	25	15	22	11	24	10	7	4	11	28	9	4	0
EU as a security provider	4	20	44	30	11	10	10	9	8	6	15	11	17	6
NATO-Russia relations	38	35	37	4	11	5	10	2	8	6	9	8	8	6
Defence capabilities and planning	8	5	11	15	11	33	30	13	26	15	30	18	25	8
Force planning	4	5	11	7	0	10	10	9	10	5	7	3	19	9
Missile defence	17	5	0	0	0	19	10	4	10	8	13	8	12	9
Transatlantic link	8	15	26	15	22	10	30	4	6	8	4	3	3	3
Arms control	25	25	4	4	11	10	0	2	6	5	9	5	4	1
Indivisiibility of the Alliance	4	30	15	4	67	19	30	4	8	10	7	8	5	1
Broad concept security	4	15	0	0	0	0	0	4	10	8	6	6	2	1
NATO partnerships (incl. PfP)	13	35	22	33	22	10	10	15	18	15	11	14	12	7
Global and regional partnerships	0	5	4	19	22	19	10	41	34	31	24	39	30	13
Peace and security in the wider Euro-Atlantic region	29	30	7	30	22	24	10	43	34	24	22	9	30	6
Crisis management and conflict prevention	4	20	19	7	0	14	0	30	36	27	30	32	18	10
Terrorism and spread of extremism	0	5	4	4	11	24	10	11	12	8	4	6	8	7
New causes in regional conflict and crises, NATO operations in the regions of conflict	0	0	7	15	0	10	20	9	2	10	7	8	8	9
Afghanistan	0	0	0	0	0	0	10	15	14	10	11	17	8	3
Ukraine	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	12	12
NATO enlargement	0	0	11	26	22	19	10	15	22	11	13	9	8	4
Tekstikappaleiden lukumäärä (N) yhteensä	24	20	27	27	9	21	10	46	50	62	54	66	113	139
* prosentuaalinen (%) osuus koko kyselyn julistusten tekstikappaleiden yhteenlasketusta lukumäärästä.	Lähde: NATO Summit Declarations 1990–2016.													
	5 merkittävintä teemaa kyselyn huippukokouksen julistuksessa.													
	5 merkittävintä teemaa vähintään viidessä huippukokouksen julistuksessa.													

Liite 3.

Taulukko 19. Eri Nato-puhujatyypien puheenvuorojen lukumäärät (N=915) 1990–2017

Puolesta puhujat										Pragmatikot										Skeptikot										Vastustajat				
Selonteko/ Puolue	Kok.	RKP	SDP	Kesk.	NS	Yht.	Kok.	Kesk.	SDP	RKP	PS	Vas.	Vlhr.	KD	NS	Yht.	Kok.	Kesk.	SDP	RKP	PS	Vas.	Vlhr.	KD	Yht.	Kesk.	SDP	PS	Vas.	Vlhr.	Yht.			
1995	1					1	11	7	20	5		2		1	3	49	3	13	9		1	4	1	4	35					7	1	8		
1997	3				2	5	23	12	26	3		2	1	4	1	72	4	15	12	1	2	5	6	2	47	3		1	11	2	17			
2001	3					3	24	20	15	16			7	2		84	2	8	11				5	4	3	33	1	2	2	14		19		
2004	11		1			12	25	32	14	3			1	4		79		7	6	3		1	3	1	21		1	3	16		20			
2009	26					26	31	38	8	4	2		4	1		88		6	24		1		1	1	33					29		29		
2012	17	5		1		23	28	9	9	7	6		1	2		62		5	2			6				13			2	18		20		
2016-17	7	4				11	24	18	11	2	12		1	4		72		4	4		2		3	4	17		1		14	1	16			
Yht.	68	9	1	1	2	81	166	136	103	40	20	4	15	18	4	506	9	58	68	4	12	15	18	15	199	4	4	8	109	4	129			

Liite 4.

Taulukko 20. Nato-puheenvuorot kansanedustajien puheenvuoroissa 1995–2017

<i>Vuosi/ Puhujatyyppi</i>	<i>Puolestapuhujat</i>	<i>Pragmaatikot</i>	<i>Skeptikot</i>	<i>Vastustajat</i>	<i>Yhteensä</i>
1995	1	47	35	8	91
1997	5	75	47	17	144
2001	3	84	33	19	139
2004	12	79	21	20	132
2009	26	88	33	29	176
2012	23	62	13	20	118
2016-17	11	71	17	16	115
Yhteensä	81	506	199	129	915
Lähde: Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisten, ja ulko- ja turvallisuuspoliittisten selontekojen lähete- ja palautekeskustelut 1995–2017.					

Liite 5.

Taulukko 21. Puolueiden Nato-puhujatyypeissä tapahtuneet muutokset valtioneuvoston selontekojen lähete- ja palautekeskusteluissa 1995–2017

	Kansallinen Kokoomus (Kok.)									Suomen Keskusta (Kesk.)									Suomen Sosialidemokraattinen puolue (SDP)								
Vuosi	1)	%	2)	%	3)	%	4)	%	Yht.	1)	%	2)	%	3)	%	4)	%	Yht.	1)	%	2)	%	3)	%	4)	%	Yht.
1995	1	7	11	73	3	20	0	0	15		0	7	35	13	65		0	20		0	20	69	9	31		0	29
1997	3	10	23	77	4	13	0	0	30		0	12	40	15	50	3	10	30		0	26	68	12	32		0	38
2001	3	10	24	83	2	7	0	0	29		0	20	69	8	28	1	3	29		0	15	54	11	39	2	5	28
2004	11	31	25	69	0	0	0	0	36		0	32	82	7	18		0	39	1	5	14	64	6	27	1	3	22
2009	26	46	31	54	0	0	0	0	57		0	38	86	6	14		0	44		0	8	25	24	75		0	32
2012	17	38	28	62	0	0	0	0	45	1	7	9	60	5	33		0	15		0	9	82	2	18		0	11
2016-17	7	23	24	77	0	0	0	0	31		0	18	82	4	18		0	22		0	11	69	4	25	1	3	16
Yht.	68		166		9		0	0	243	1		136		58		4		199	1		103		68		4		176
	Vasemmistoliitto (Vas.)									Ruotsalainen kansanpuolue (RKP)									Perussuomalaiset (PS)								
Vuosi	1)	%	2)	%	3)	%	4)	%	Yht.	1)	%	2)	%	3)	%	4)	%	Yht.	1)	%	2)	%	3)	%	4)	%	Yht.
1995	0		2	15	4	31	7	54	13		0	5	100	0	0	0		5		0		0	1	100			1
1997	0		2	11	5	28	11	61	18		0	3	75	1	25			4				0	2	67	1	33	3
2001	0				0	5	28	14	72	19		0	16	100	0	0		16				0	0	0	2	100	2
2004	0				0	1	6	16	94	17		0	3	50	3	50		6				0	0	0	3	100	3
2009	0				0	0	0	29	100	29		0	4	100	0	0		4			2	67	1	33		0	3
2012	0				0	0	0	18	100	18	5	42	7	58	0	0		12			6	43	6	43	2	14	14
2016-17	0				0	0	0	14	100	14	4	67	2	33	0	0		6			12	86	2	14			14
Yht.	0		4		15		109		128	9		40		4				53			20		12		8		40
	Vihreä liitto (Vihr.)									Kristillisdemokraatit (KD)																	
Vuosi	1)	1. %	2)	2. %	3)	3. %	4)	4. %	Yht.	1)	1. %	2)	2. %	3)	3. %	4)	4. %	Yht.	Selitteet:								
1995						1	50	1	50	2			1	20	4	80		5	1) Puolestapuhujat,								
1997			1	11	6	67	2	22	9			4	67	2	33			6	2) Pragmatikot								
2001			7	64	4	36			11			2	40	3	60			5	3) Skeptikot								
2004			1	25	3	75			4			4	80	1	20			5	4) Vastustajat								
2009			4	80	1	20			5			1	50	1	50			2	(N)/% puolueen pitämistä								
2012			1	100	0	0			1			2	100	0	0			2	puheenvuoroista.								
2016-17			1	20	3	60	1	20	5			4	50	4	50			8	Harmaa väri = suurin puhujaryhmä								
Yht.			15		18		4		37			18		15				33									

Liite 6.

Taulukko 22. Nato-puheenvuorojen painotus suhteessa puolueiden kansanedustajapaikkoihin 1995–2017

	Kok.					Kesk.					SDP				
Selonteko	Nato (n)	Nato (%)	Puolue (n)	Puolue (%)	Nato indeksi	Nato (n)	Nato (%)	Puolue (n)	Puolue (%)	Nato indeksi	Nato (n)	Nato (%)	Puolue (n)	Puolue (%)	Nato indeksi
1995	15	16	39	19,5	0,83	20	22	44	22	0,98	29	31	63	31,5	0,99
1997	30	21	39	19,5	1,09	30	21	44	22	0,97	38	27	63	31,5	1,21
2001	29	21	46	23	0,91	29	21	47	23,5	0,89	28	20	51	25,5	1,10
2004	36	27	41	20,5	1,33	39	30	55	27,5	1,07	22	17	53	26,5	0,83
2009	57	32	50	25	1,30	44	25	51	25,5	0,98	32	18	45	22,5	1,42
2012	45	38	44	22	1,73	15	13	35	17,5	0,73	11	9	42	21	0,52
2016-17	31	27	37	18,5	1,44	22	19	49	24,5	0,77	16	14	34	17	0,94
Keskianvo		26	42	21	1,23		21	46	23	0,91		19	50	25	1,00
	Vas.					RKP					PS				
Selonteko	Nato (n)	Nato (%)	Puolue (n)	Puolue (%)	Nato indeksi	Nato (n)	Nato (%)	Puolue (n)	Puolue (%)	Nato indeksi	Nato (n)	Nato (%)	Puolue (n)	Puolue (%)	Nato indeksi
1995	13	14	22	11	1,27	5	5	12	6	0,90	1	1	1	0,5	2,15
1997	18	13	22	11	1,16	4	3	12	6	0,47	3	2	1	0,5	4,26
2001	19	14	20	10	1,37	16	12	12	6	1,92	2	1	1	0,5	2,88
2004	17	13	19	9,5	1,36	6	5	10	5	0,91	3	2	3	1,5	1,52
2009	29	16	17	8,5	1,94	4	2	10	5	0,45	3	2	5	2,5	0,68
2012	18	15	14	7	2,18	12	10	10	5	2,03	14	12	39	19,5	0,61
2016-17	14	12	12	6	2,01	6	5	10	5	1,03	14	12	38	19	0,64
Keskianvo		14	18	9	1,61		6	11	5	1,10		5	13	6	0,64
	Vihr.					KD									
Selonteko	Nato (n)	Nato (%)	Puolue (n)	Puolue (%)	Nato indeksi	Nato (n)	Nato (%)	Puolue (n)	Puolue (%)	Nato indeksi					
1995	2	2	9	4,5	0,48	5	5	7	3,5	1,54					
1997	9	6	9	4,5	1,42	6	4	7	3,5	1,22					
2001	11	8	11	5,5	1,44	5	4	10	5	0,72					
2004	4	3	14	7	0,43	5	4	7	3,5	1,08					
2009	5	3	15	7,5	0,38	2	1	7	3,5	0,32					
2012	1	1	10	5	0,17	2	2	6	3	0,56					
2016-17	5	4	15	7,5	0,57	8	7	5	2,5	2,76					
Keskianvo		4	12	6	0,70		4	7	4	1,17					

LÄHTEET

PRIMÄÄRILÄHTEET

Naton viralliset julistukset

- NATO. London Summit Declaration (1990),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23693.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Rome Summit Declaration (1991),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23846.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Brussels Summit Declaration (1994),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24470.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Madrid Summit Declaration (1997),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25460.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Washington Summit Declaration (1999),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27445.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Prague Summit Declaration (2002),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19552.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Istanbul Summit Declaration (2004),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_21026.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Riga Summit Declaration (2006),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_37920.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Bucharest Summit Declaration (2008),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Strasbourg/Kehl Summit Declaration (2009),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Lisbon Summit Declaration (2010),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Chicago Summit Declaration (2012),*
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 27.5.2014.
- NATO. Wales Summit Declaration (2014),*
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, sivustolla käyty 27.5.2014.

NATO. *Warsaw Summit Communiqué (2016)*,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 14.12.2017.

Naton strategiset konseptit

NATO. *NATO Strategic Concept (1991)*,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm, sivustolla käyty 26.5.2014.

NATO. *NATO Strategic Concept (1999)*,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27433.htm, sivustolla käyty 1.9.2015.

NATO. *NATO Strategic Concept (2010)*,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68580.htm, sivustolla käyty 22.9.2015.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko. 1995.
Turvallisuus muuttuvassa maailmassa. Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjat. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 6.6.1995. VEPS – tunnus VNS 1/1995.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko. 1997.
Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 17.3.1997. VNS 1/1997.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko. 2001.
Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 13.6.2001. VNS 2/2001.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko. 2004.
Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka. Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko. 2009.
Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka. Valtioneuvoston selonteko VNS x/2009 23.1.2009.

Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko. 2012.
Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2012.

Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko. 2016.
Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko.
Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 7/2016.

Valtioneuvoston puolustuspoliittinen selonteko. 2017. Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selonteiden lähete- ja palautekeskustelujen puheenvuorot eduskunnan täysistunnoissa

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 31. Tiistaina 6. päivänä kesäkuuta 1995. Valtioneuvoston selonteko Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjoista.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja. 88. Tiistaina 31. päivänä lokakuuta 1995. Ulkoasiainvaliokunnan ehdotus eduskunnan lausunnoksi Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjoja koskevasta valtioneuvoston selonteosta. Valtioneuvoston selonteko 1/1995 vp. Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 12/1995 vp.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja. 89. Keskiviikkona 1. päivänä marraskuuta 1995. Ulkoasiainvaliokunnan ehdotus eduskunnan lausunnoksi Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjoja koskevasta valtioneuvoston selonteosta. Valtioneuvoston selonteko 1/1995 vp. Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 12/1995 vp.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 28. Maanantaina 17. päivänä maaliskuuta 1997. Valtioneuvoston selonteko: Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus. Valtioneuvoston selonteko 1/1997 vp.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 29. Maanantaina 18. päivänä maaliskuuta 1997. Valtioneuvoston selonteko: Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus. Valtioneuvoston selonteko 1/1997 vp.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 73. Tiistaina 27. päivänä toukokuuta 1997. Valtioneuvoston selonteko: Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus. Valtioneuvoston selonteko 1/1997 vp. Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 6/1997.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 74. Keskiviikkona 28. päivänä toukokuuta 1997. Valtioneuvoston selonteko: Euroopan turvallisuuskehitys ja Suomen puolustus. Valtioneuvoston selonteko 1/1997 vp. Ulkoasiainvaliokunnan mietintö 6/1997.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 87. Keskiviikkona 5. syyskuuta 2001. Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittikka 2001.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 157. Keskiviikkona 19. joulukuuta 2001. Valtioneuvoston selonteko VNS 2/2001 vp. Puolustusvaliokunnan mietintö PuVM 2/2001 vp.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 97. Tiistaina 28. syyskuuta 2004. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko VNS 6/2004 vp.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 98. Keskiviikkona 28. syyskuuta 2004. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko VNS 6/2004 vp.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 99. Keskiviikkona 28. syyskuuta 2004. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko VNS 6/2004 vp.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 100. Perjantain 1. lokakuuta 2004. Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko VNS 6/2004 vp.

- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 143. Maanantaina 20. joulukuuta 2004.* Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko VNS 6/2004 vp. Puolustusvaliokunnan mietintö PuVM 1/2004 vp.
- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 6. Keskiviikkona 11. helmikuuta 2009.* Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko VNS 1/2009 vp. Valtioneuvoston selonteko VNS 1/2009 vp.
- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 69. Tiistaina 16. kesäkuuta 2009.* Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko VNS 1/2009 vp. Ulkoasiainvaliokunnan mietintö UaVM 5/2009 vp.
- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 3. Keskiviikkona 6. helmikuuta 2013.* Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko VNS 6/2012 p.
- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 4. Torstaina 7. helmikuuta 2013.* Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko VNS 6/2012 p.
- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 49. Tiistaina 7. toukokuuta 2013.* Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko VNS 6/2012 p. Ulkoasiainvaliokunnan mietintö UaVM 1/2013 vp.
- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 73. Tiistai 21.6.2016.* Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko 6/2016 vp.
- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 139. Keskiviikko 21.12.2016.* Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko 6/2016 vp. Ulkoasiainvaliokunnan mietintö UaVM 9/2016 vp.
- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 19. Keskiviikko 8.3.2017.* Valtioneuvoston puolustusselonteko VNS 3/2017 vp.
- Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja 74. Keskiviikko 21.6.2017.* Valtioneuvoston puolustusselonteko VNS 3/2017 vp. Puolustusvaliokunnan mietintö PuVM 4/2017 vp.

SEKUNDÄÄRILÄHTEET

Kirjallisuus

- Aaltola, Mika (2003) *Suomen ulkopoliitiikan kielipelejä. Analyysi ulkopoliitiikan tutkimuksesta 1970–2003*. Tampere, Tampereen yliopistopaino Oy.
- Agius, Christine (2011) 'Transformed beyond recognition? The politics of post-neutrality'. *Cooperation and Conflict* 46(3), 370–395.
- Agius, Christine & Devine, Karen (2011) 'Neutrality: A really dead concept?' A reprise. *Cooperation and Conflict*, 46(3), 265–284.
- Alden, Chris & Amnon, Aran (2012) *Foreign Policy Analysis. New approaches*. London, New York, Routledge.
- Alkopher, Tal Dingott (2016) 'From Kosovo to Syria: the transformation of NATO Secretaries General's discourse on military humanitarian intervention'. *European Security*, Vol. 25, No.1., 49–71.
- Antola, Esko & Vesa, Unto & Väyrynen, Raimo (1981) *Kansainvälinen politiikka. Tutkimus ja käytäntö*. Porvoo, Helsinki, Juva, WSOY.
- Apunen, Osmo (1975) Suomen ulkopoliittinen doktriini – toiminnallisia perspektiivejä. Teoksessa Hakovirta, Harto & Väyrynen, Raimo (toim.), *Suomen ulkopoliittikka*. Jyväskylä, Gummerus, 85–150.
- Aristoteles (2000) *Retoriikka, runousoppi*. Tampere, Gaudeamus.
- Aristotle (2004) *The Art of Rhetoric*. London, Penguin Books.
- Art, Rober J. (2016) 'Creating a Disaster: NATO's Open Door Policy.' *Political Science Quarterly*, Volume 131 Number 2 2016, 341–363.
- Asmus, R. A. (2002) *Opening NATO's Door How the Alliance Remade Itself for a New Era*. New York: Columbia University Press.
- Asmus, Ronald D. (2002) *Opening NATO's Door. How The Alliance Remade Itself For A New Era?* New York, Columbia University Press.
- Aunesluoma, Juhana & Rainio-Niemi, Johanna (2016) 'Neutrality as Identity? Finland's Quest for Security in the Cold War'. *Journal of Cold War Studies*, Volume 18, Issue 4, Fall 2016, 51–78.
- Austin, Daniel F.C. (2007) 'NATO expansion to Northern Europe'. *European Security*, Vol. 8, No.1. (Spring 1999), 79–90.
- Austin, J. L. (1955) *How to do things with words?* Harvard University Press, Cambridge Massachusetts.
- Averre, D. (1998) 'NATO expansion and Russian national interests'. *European Security*, Vol.7 No.1 (Spring 1998), 10–54.
- Aybet G & Moore, R. (toim.) (2010) *NATO in Search of a Vision*. Washington D.C., Georgetown University Press.
- Aybet, A. (2010) The NATO Strategic Concept Revisited: Grand Strategy and Emerging Issues. Teoksessa Aybet, G. & Moore, R. (toim.), *NATO in Search of a Vision*. Washington D.C., Georgetown University Press, 35–50.
- Aybet, G. & Moore, R. (toim.) (2010) *NATO in Search of a Vision*. Washington D.C., Georgetown University Press.
- Ball, Terence, Farr, James ja Hanson L. Russell (toim.) (1989) *Political Innovation and Conceptual Change*. Cambridge University Press, Cambridge, New York.

- Barnett, Michael (1999) 'Culture, Strategy and Foreign Policy Change: Israel's road to Oslo'. *European Journal of International Relations*, Vol. 5(1), 5–36.
- Barnett, Michael (2012) Duties beyond borders. Teoksessa Smith, Steve, Hadfield Amelia & Dunne, Tim (toim.), *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*. Oxford, Oxford University Press, 223–237.
- Baumgartner, F.R. & Jones, B.D. (1993) *Agenda and Instability in American Politics*. Chicago, London, The University of Chicago Press.
- Baumgartner, Frank B. & Green-Pedersen, Christoffer & Jones, Bryan D. (2006) 'Comparative studies of policy agendas'. *Journal of European Public Policy*, 13: 7 September 2006, 959–974.
- Baumgartner, Frank J. & Mahoney, Christine (2008) 'The Two Faces of Framing. Individual-Level Framing and Collective Issue Definition in the European Union'. *European Union Politics*, Volume 9 (3), 435–449.
- Baylis, J. (1987) 'NATO Strategy: The case for a new strategic concept'. *International Affairs*, December 1, 43–59.
- Berenskoetter, Felix & Giegerich, Bastian (2010) 'From NATO to ESDP: A Social Constructivist Analysis of German Strategic Adjustment after the End of the Cold War'. *Security Studies*, 19, 407–452.
- Blombergs, Fred (toim). (2016) *Suomen turvallisuuspoliittisen lähtökohdan ratkaisuja*. Maanpuolustuskorkeakoulu julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro. 4.
- Bloom, William (1990) *Personal identity, national identity and international relations*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Boswell, John (2013) 'Why and How Narrative Matters in Deliberative Systems'. *Political Studies*, 2013 Vol. 61, 620–636.
- Bowler, Shaun & Farrell & David M. & Katz, Richard S. (1999) *Party discipline and parliamentary government*. Ohio State University Press.
- Brommesson, Douglas (2010) 'Normative Europeanization: The Case of Swedish foreign policy reorientation'. *Cooperation and Conflict*, 45(2), 224–244.
- Browning, Christopher (2002) 'Coming Home or Moving Home? Westernizing' Narratives in Finnish Foreign Policy and the Reinterpretation of Past Identities'. *Cooperation and Conflict*, Vol. 37, 1, 47–72.
- Browning, Christopher (2008) *Constructivism, Narrative and Foreign Policy Analysis. A Case Study of Finland*. Oxford, Peter Lang.
- Burke, Kenneth (1950) *Rhetoric of Motives*. London, University of California Press.
- Börzel, Tanja (1999) 'Towards Convergence in Europa? Institutional Adaptation to Europeanization in Germany and Spain'. *Journal of Common Market Studies*, December 1999 Vol 37., No. 4, 573–596.
- Calhoun, Craig (1998) *Social Theory and the Politics of Identity*. Oxford, Blackwell Publishing.
- Campbell, David (1992) *Writing Security: United States and Foreign Policy and the Politics of Identity*. Manchester, Manchester University Press.
- Carlsnaes, Walter (1992) 'The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis'. *International Studies Quarterly*, Vol. 36, 245–270.

- Carlsnaes, Walter (2004) 'Where is the Analysis of European Foreign Policy Going?' *European Union Politics*, Vol. 5 (4): 495–508.
- Carlsnaes, Walter (2012) Actors, structures, and foreign policy analysis. Teoksessa Smith, Steve, Hadfield Amelia & Dunne, Tim (toim.), *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*. Oxford, Oxford University Press, 113–129.
- Cervera, Rafael Calduch (2011) 'NATO's New Strategic Concept: A Critical View'. *Observare*, Vol. 2. No 1. (Spring 2011), 44–52.
- Charteris-Black, Jonathan (2005) *Politicians and Rhetoric. The Persuasive Power of Metaphor*. New York, Palgrave Macmillan.
- Charteris-Black, Jonathan (2014) *Analysing political speeches. Rhetoric, Discourse and Metaphor*. New York, Palgrave Macmillan.
- Chilton, Paul (2004) *Analysing Political Discourse. Theory and practice*. London & New York, Routledge.
- Chilton, Paul A. (1990) *Security Metaphors. Cold War Discourse from Containment to Common House*. New York & Washington, Peter Lang.
- Cho, Young Ji & Lee, Eun-Hee (2014) 'Reducing Confusion about Grounded Theory and Qualitative Content Analysis: Similarities and Differences'. *The Qualitative Report*, 2014 Volume 19, Article 64, 1–20.
- Cockcroft, Robert & Cockcroft, Susan (2005) *Persuading people. An introduction to rhetoric*. New York, Palgrave Macmillan.
- Corbin, J. & Strauss A. (2008) *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Los Angeles, SAGE Publications.
- Cotter, Andrew (2013) 'The European Neutrals and NATO: Ambiguous Partnership'. *Contemporary Security Policy*, Vol. 34, No.3, 446–472.
- Cowles MG, Caporaso J. & Risse T. (2001) *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Crofts, Susan (2000) 'The EU, NATO and Europeanisation: The return of architectural debate'. *European Security*, Vol.9, No.3, 1–20.
- Daviter, Falk (2007) 'Policy Framing in the European Union'. *Journal of European Public Policy*, 14:4 June 2007, 654–666.
- Deni, John R. (2017) *NATO and Article 5. The Transatlantic Alliance and the Twenty-First-Century Challenges of the Collective Defence*. Lanham, Boulder, New York, London, Rowan & Littlefield.
- Deutsch, Karl W. & Burrell, Sidney A. (1957) *Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience*. New Jersey, Princeton University Press.
- Dijkstra, Hylke (2012) 'Agenda-setting in the Common Security and Defence Policy: An institutionalist perspective'. *Cooperation and Conflict*, 47/4, 454–472.
- Dorman, A. (2012) 'NATO's 2012 Chicago summit: a chance to ignore the issues once again?'. *International Affairs*, March 1, 301–12.
- Doty, Roxanne Lynn (1993) 'Foreign Policy as Social Construction'. *International Studies Quarterly*, (1993) 37, 297–320.
- Edelman, Murray (1964) *The Symbolic Uses of Politics*. Urbana ja Chicago, University of Illinois Press.
- Edelman, Murray (1977) *Political language. Words That Succeed and Policies That Fail*. New York, San Francisco, London, Academic Press.

- Edelman, Murray (1988) *Constructing the Political Spectacle*. The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Eduskunnan matriikkeli (1995) *Suomen eduskunta valittu 1995*. Helsinki, Painatuskeskus Oy.
- Eduskunnan matriikkeli (1999) *Suomen eduskunta valittu 1999*. Helsinki, Painatalo Miktor.
- Eduskunnan matriikkeli (2003) *Suomen eduskunta valittu 2003*. Helsinki, Eduskuntatiedotus.
- Eduskunnan matriikkeli (2007) *Suomen eduskunta valittu 2007*. Helsinki, Eduskuntatiedotus.
- Eduskunnan matriikkeli (2011) *Suomen eduskunta valittu 2011*. Helsinki, Kopijyvä Oy.
- Eduskunnan matriikkeli (2015) *Suomen eduskunta valittu 2015*. Helsinki, Lönnberg Oy.
- Eskola, Seikko (1974) 'Kansallinen identiteetti ja "kansallisen itseinhon orgiat"'. Teoksessa Haapaniemi, Sakari toim. (1974) *Suomi ja kansainväliset paineet*. Helsinki, Otava.
- Exadaktylos, Theofanis & Radaelli, Claudio M. (2009) 'Research Design in European Studies: The Case of Europeanization*'. *Journal of Common Market Studies*, 2009 Volume 47. Number 3., 507–530.
- Fairclough, Norman (2010) *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. Harlow, London, Pearson.
- Fairclough, Norman & Wodak, Ruth (1997) Critical Discourse Analysis. Teoksessa Van Dijk, Teun A. (toim.) (1997) *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume (2)*. London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE, 258–284.
- Ferreira-Pereira, Laura C. (2006) 'Inside the Fence but Outside the Walls. Austria, Finland and Sweden in the Post-Cold War Security Architecture'. *Cooperation and Conflict*, Vol. 41 (1), 99–122.
- Finnemore, Martha & Sikkink, Kathryn (2001) 'TAKING STOCK: The Constructivist Research Program in International Politics and Comparative Politics'. *Annual Review of Political Science*, 2001. 4, 391–416.
- Fischer, Frank (2003) *Reframing Public Policy. Discursive Politics and Deliberative Practises*. Oxford, New York, Oxford University Press.
- Fischer, Frank & Forester, John (toim.) (1993) *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Durham & London, Duke University Press.
- Fischer, Frank & Gottweis, Herbert (2012) Introduction: The Argumentative Turn Revisited. Teoksessa Fischer, Frank & Gottweis, Herbert (toim.), *The Argumentative Turn Revisited. Public Policy as Communicative Practise*. Durham and London, Duke University Press, 1–27.
- Fischer, Frank & Gottweis, Herbert (toim.) (2012) *The Argumentative Turn Revisited. Public Policy as Communicative Practise*. Durham & London, Duke University Press.
- Flockhart, Trine (2012) Constructivism and foreign policy. Teoksessa Smith, Steve, Hadfield Amelia & Dunne, Tim (toim.), *Foreign Policy. Theories, Actors, Cases*. Oxford, Oxford University Press, 79–93.
- Flockhart, Trine (2010) 'Europeanization or EU-ization? The Transfer of European Norms across Time and Space'. *Journal of Common Market Studies*, Volume 48. Number 4, 787–810.

- Foerster, Schuyler (2017) *NATOs Return: Implications for Extended Deterrence*. Teoksessa Moore, Rebecca R. & Coletta, Damon (toim.), *NATO's Return to Europe. Engaging Ukraine, Russia and Beyond*. Washington DC, Georgetown University Press, 45–70.
- Forsberg, Tuomas (2002) *NATO-kirja*. Helsinki, Ajatus Kirjat.
- Forsberg, Tuomas (2016) Suomen Nato-politiikka konstruktivismin näkökulmasta. Teoksessa Blomberg, Fred (toim.), *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Maanpuolustuskorkeakoulu Julkaisusarja 1: Tutkimuksia 4. Juvenes Print, Tampere, 363–378.
- Forsberg, Tuomas & Vaahtoranta, Tapani (1993) Johdanto: Suomen ulkopoliittika tutkimuksen kohteena teoksessa Forsberg & Vaahtoranta (toim.), *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Tampere, Gaudeamus, 9–24.
- Forsberg, Tuomas & Vaahtoranta, Tapani (1993) Lähialuepolitiikan tuleminen. Forsberg – Vaahtoranta teoksessa Forsberg & Vaahtoranta (toim.), *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Tampere, Gaudeamus, 232–260.
- Forsberg, Tuomas & Vaahtoranta, Tapani (2001) 'Inside the EU, outside NATO: Paradoxes of Finland's and Sweden's post-neutrality'. *European Security*, Vol. 1, No.1 (Spring 2001), 68–93.
- Forsberg, Tuomas & Vaahtoranta, Tapani (toim.) (1993) *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Tampere, Gaudeamus.
- Forster, Peter Kent & Cimbala, Stephen J. (2005) *The US, NATO and Military Burden Sharing*. Frank Cass, London, New York.
- Foucault, Michel (2009) *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France 1977–1978*. Macmillan, New York.
- Franzosi, Roberto (1998) 'Narrative analysis – or why (and how) sociologists should be interested in narrative'. *Annu. Rev. Sociol.*, 1998. 24, 517–554.
- Friedman, Gil & Starr, Harvey (1997) *Agency, structure, and international politics. From ontology to empirical enquiry*. London, New York, Routledge.
- Friese, Susanne (2012) *Qualitative Data Analysis with Atlas.ti*. London, SAGE.
- Gardner, Hall (toim.) (2004) *NATO and the European Union. New World, New Europe, New Threats*. Ashgate, Aldershot.
- Garver, Eugene (1994) *Aristotle's Rhetoric: an art of character*. Chicago University Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Oxford, Polity Press.
- Giles, Keir & Eskola, Susanna (2009) *Waking the Neighbour – Finland, NATO and Russia. Research & Assessment Branch. Special Series 09/14*, Defence Academy of the United Kingdom.
- Gill, Ann M. & Whedbee, Karen (1997) Rhetoric. Teoksessa Van Dijk, Teun A. toim. (1997) *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume (1)*. London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE, 157–184.
- Goetschel, Laurent (1999) 'Neutrality, a Really Dead Concept?'. *Cooperation and Conflict*, Vol. 34 (2), 115–139.

- Goldstein, Judith & Keohane, Robert O. (toim.) (1993) *Ideas & Beliefs, Institutions, Foreign and Political Change*. Ithaca and London, Cornell University Press.
- Gottweis, Herbert (2006) Argumentative Policy Analysis. Teoksessa Peters GJ & Pierre J (toim.), *Handbook of Public Policy*. London, SAGE, 461–480.
- Gross, Eva (2007) 'Germany and European Security and Defence Cooperation: The Europeanization of National Crisis Management Policies'. *Security Dialogue*, Vol. 38 no. 4, 501–520.
- Græger, Nina (2005) 'Norway between NATO, the EU, and the US: A Case Study of Post-Cold War Security and Defence Discourse'. *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 18. No.1, 85–103.
- Hagan, Joe D. (1993) *Political opposition and foreign policy in comparative perspective*. Lynne Rienner.
- Hajer, M.A. (1993) Discourse Coalitions and the Institutionalization of Practise: The Case of Acid Rain in Great Britain. Teoksessa Fischer, Frank and Forester, J. (toim.), *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Durham, Duke University Press, 43–76.
- Hakovirta Raimo & Väyrynen, Raimo (1975) *Suomen ulkopoliittikka*. Jyväskylä, Gummerus.
- Hakovirta, Harto (1990) Euroopan yhteisö ja puolueettomuuden tulevaisuus. Teoksessa Väyrynen, Raimo (toim.), *Suomen puolueettomuuden tulevaisuus*. Porvoo, WSOY, 66–85.
- Hallams, Ellen (2010) *The United States and NATO since 9/11. The transatlantic alliance renewed*. Oxford, Routledge.
- Harle Vilho & Moisio Sami (2000) *Missä Suomi on? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere, Vastapaino.
- Harle, Vilho (toim.) (2007) *Näkökulmia kansainvälisen politiikan tutkimukseen*. Studia Politica Tamperensis 18. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Haukkala Hiski & Vaahtoranta, Tapani (2016) Suomen turvallisuuspolitiikan linjat ja koulukunnat. Teoksessa Blombergs, Fred (toim.), *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Maanpuolustuskorkeakoulu Julkaisusarja 1: Tutkimuksia 4. Juvenes Print, Tampere, 55–76.
- Haukkala, Hiski (2012) *Suomen muuttuvat koordinaatit*. Gummerus.
- Hermann, Charles F. (1990) When Governments Choose to Redirect Foreign Policy. *International Studies Quarterly*, Vol. 34, No.1 (March 1990), 3–21.
- Hill, Christopher (2003) *The Changing Politics of Foreign Policy*. New York, Palgrave.
- Hill, Michael (2013) *The Public Policy Process*. Harrow, Palgrave.
- Himanen H. (2003) From neutrality to engagement. Teoksessa Ojanen, Hanna (toim.) *Neutrality and non-alignment in Europe today*. FIIA report 6(2003), 19–26.
- Hoffenbert, Richard (1974) *The Study of Public Policy*. Indianapolis, New York, The Bobbs – Merrill Company Inc.
- Hoffmann, Stanley (1981) *Duties Beyond Borders*. Syracuse, Syracuse University Press.
- Holsti, K. J. (1987) Toward a Theory of Foreign Policy: Making the Case for Role Analysis. Teoksessa Walker, Stephen G. (toim.), *Role Theory and Foreign Policy Analysis*. Durham, Duke University Press, 5–79.

- Holsti, K.J. (1991) *Change in the International System*. Worcester, Edward Elgar.
- Holsti, Ole R. (1969) *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. Reading, Addison-Wesley Publishing Company.
- Honkanen, Karoliina (2001) *Pienten maiden vaikutusvalta Natossa: Norjan, Tanskan, Tshekin ja Unkarin kokemukset jäsenyydestä. Ulkopoliittinen instituutti*.
- Honkanen, Karoliina & Kuusela, Janne (2007) *Kysymyksiä ja vastauksia Natosta*. Yliopistopaino 2007. Suomen Atlanttiseura ry.
- Honkanen, Karoliina & Kuusela, Janne (2010) *Uusi Nato? 20 kysymystä ja vastausta*. Yliopistopaino 2010. Suomen Atlanttiseura ry.
- Honkanen, Karoliina & Kuusela, Janne (2014) *Mikä Nato on?* Suomen Atlanttiseura.
- Hopf, Ted (1998) 'The Promise of Constructivism in International Relations Theory'. *International Security*, Vol. 23, No. 1 (Summer 1998), 171–200.
- Hopf, Ted & Allan, Bentley Allan B. (2016) *Recovering Discourses on National Identity*. *Oxford Scholarship online*.
- Houghton, David Patrick (2007) 'Reinvigorating the Study of Foreign Policy Decision Making: Towards a Constructivist Approach'. *Foreign Policy Analysis*, (2007) 3, 24–45.
- Howarth, David & Torfing, Jacob (2005) *Discourse Theory in European Politics. Identity, Policy and Governance*. New York, Palgrave Macmillan.
- Howarth, David & Norval Aletta J. & Stavrakakis, Yannis (2000) *Discourse theory and political analysis. Identities, hegemonies and social change*. Manchester and New York, Manchester University Press.
- Howarth, Jolyon (2007) *Security and Defence Policy in the European Union*. New York, Palgrave Macmillan.
- Hudson, Valerie (2013) *Foreign Policy Analysis. Classic and Contemporary Theory*. London, Rowman & Littlefield.
- Hyvärinen, Risto (1971) Ulkopoliittikka turvallisuuspolitiikan osana. Teoksessa Luoto, Reima T.A. (toim.) *Suomen turvallisuuspolitiikan perusteet*. Hämeen kirjapaino, Tampere, 17–21.
- Iloniemi, Jaakko (1990) *Suomen integraatiopoliittikka ja puolueettomuus. Suomen puolueettomuuden tulevaisuus*, Porvoo, WSOY, 86–111.
- Iloniemi, Jaakko (2015) *Maantieteelle emme mahda mitään*. Jyväskylä, Docendo.
- Ingebritsen, Christine (2002) 'Norm Entrepreneurs. Scandinavia's Role in World Politics'. *Cooperation and Conflict*, Vol. 37 (1), 11–23.
- Ingebritsen, Christine (2006) *Scandinavia in world politics*. Rowman & Littlefield.
- Irondele, Bastien (2011) 'Europeanization without the European Union? French military reforms 1991-96'. *Journal of European Public Policy*, 10:2 April 2003, 208–226.
- Jepperson, Ronald L. & Wendt, Alexander & Katzenstein Peter J. (toim.) (1996) *Norms, Identity and Culture in National Security*. Teoksessa Katzenstein Peter J. (toim.), *The Culture of National Identity. Norms and Identity in World Politics*. New York, Columbia University Press, 33–72.
- John, Peter (2006a) 'The policy agendas project: a review'. *Journal of European Public Policy*, 13:7 September 2006, 975–986.

- John, Peter (2006b) 'Explaining policy change: the impact of the media, public opinion and political violence on urban budgets in England'. *Journal of European Public Policy*, 13:7 September 2006: 1053–1068.
- Johnson & Labenez & Darrell (2013) *Smart Defence. Brave New Approach or Déjà Vu?* Naval College Review.
- Jones, James (2005) 'NATO Transformation and Challenges'. *Rusi Journal*, April 2005, 14–18.
- Jyränki, Antero (2017) *Suurvaltojen välissä. Suomen sata vuotta*. Helsinki, Art House.
- Kaal, Bertie, Maks, Isa & Van Elfrinkhof, Annemarie (2014) *From Text to Political Positions. Text Analysis across disciplines*. Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Kalela, Jorma & Turtola, Jussi (1975) Suomen kansainvälisen aseman ja ulkopoliittikan kehitys toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Hakovirta Raimo & Väyrynen, Raimo (toim.), *Suomen ulkopoliittikka*. Jyväskylä, Gummerus, 21–80.
- Kalela, Jaakko (1975) Suomi ja kansainväliset järjestöt. Teoksessa Hakovirta, Harto ja Väyrynen, Raimo (toim.), *Suomen ulkopoliittikka*. Jyväskylä, Gummerus, 375–406.
- Kammel Arnold & Zyla Benjamin (2011) 'Looking for a 'Berlin-Plus in Reverse?. NATO in Search of a New Strategic Concept'. *Orbis*, Volume 55, Issue 4, 648–662.
- Kamp, Karl-Heinz (2014) 'From Wales to Warsaw: NATO's Future beyond the Ukraine Crisis'. *American Foreign Policy Interests*, 36, 361–365.
- Kangaspuro, Markku & Matinpuro, Teemu (2003) *Suomi ja Nato. Eurooppalaisia näkökulmia sotilasliitosta*. Helsinki, Like.
- Kaplan, Thomas J. (1993) Reading Policy Narrative: Beginnings, Middles, and Ends. Teoksessa Frank Fischer ja John Forester (toim.), *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Durham, London, Duke University Press, 167–185.
- Karabeshkin, L. & Spechler, D. (2007) 'EU and NATO Enlargement: Russia's Expectations, Responses and Options for the Future'. *European security*, 2007, Vol. 16, Issue 3-4, 307–328.
- Karonen, Petri (1999) *Pohjoinen suurvalta. Ruotsi ja Suomi 1521–1809*. Helsinki, WSOY.
- Karsh, Efraim (1988) *Neutrality and Small States*. New York, Routledge.
- Katzenstein, Peter J. (1996) *Cultural Norms & National Identity. Police and Military in Postwar Japan*. Ithaca, London, Cornell University Press.
- Katzenstein, Peter J. (toim.) (1996) *The Culture of National Security. Norms and Identity in World Politics*. New York, Columbia University Press.
- Kaufman, Joyce P. (2017) 'The US perspective on NATO under Trump: lessons of the past and prospects for the future'. *International Affairs*, 93: 2 (2017), 251–266.
- Kay, Sean (2005) 'What Went Wrong with NATO?'. *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 18, Number 1.
- Kerttunen, Mika (2016) Viro ja Suomi: liian lähellä niin kaukana. Teoksessa Blombergs, Fred (toim.), *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Maanpuolustuskorkeakoulu Julkaisusarja 1: Tutkimuksia 4. Juvenes Print, Tampere, 167–190.

- Kinacioglu, Müge ja Gürzel, Aylin G. (2013) 'Turkey's Contribution to NATO's Role in Post-Cold War Security Governance: The Use of Force and Security Identity Formation'. *Global Governance*, 19 (2013), 589–610.
- Kingdon, John W. (2014) *Agendas, Alternatives and Public Policies*. Harlow, Pearson.
- Kivinen, Olli (2007) *Nato ilman tunteilua*. Suomen Atlantti-Seura Ry. Yliopistopaino.
- Koivula, Tommi (2016) Euroopan unionin yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan merkitys Suomen turvallisuudelle. Teoksessa Blombergs, Fred (toim.), *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Maanpuolustuskorkeakoulu Julkaisusarja 1: Tutkimuksia 4. Juvenes Print, Tampere, 111–130.
- Kowert, Paul. A. (1998) 'National Identity: Inside and out'. *Security Studies*, 8: 2-3, 1–34.
- Krebs, Ronald R. (2015) *Narrative and the Making of US National Policy*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kuusela, Janne (2016) NATOn muutos ja tulevaisuudennäkymät. Teoksessa Blombergs, Fred. (toim.), *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Julkaisusarja 1: Tutkimuksia 4, 239–275.
- Kuusisto, Riikka (2003) Turvallisuusretoriikkaa: Suomi ja NATO. Teoksessa Kangaspuro, Markku & Matinpuro Teemu (toim.), *Suomi ja Nato*. Eurooppalaisia näkökulmia sotilasliitosta. Helsinki, Like, 129–150.
- Kövecses, Zoltán (2010) *Metaphor*. Oxford University Press, Oxford ja New York.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985) *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. Verso.
- Lagerstam, Kaarle (2005) *Naton muutos. Tutkimus Naton sotilaallisen rakenteen kehittämiseen vaikuttaneista tekijöistä kylmän sodan jälkeen*. Akateeminen väitöskirja. Maanpuolustuskorkeakoulu Julkaisusarja 1, No 22. Helsinki, Edita Prima Oy.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago, London, The University of Chicago Press.
- Laukkanen, Eevi (2003) *Keeping the (NATO)-options open. Observations on Finnish Domestic Discussion Surrounding the Issue of NATO Membership*. Büro für Sicherheitspolitik. Interne Information zur Sicherheitspolitik Nr. 16, Bundesministerium für Landesverteidigung.
- Lavery, Jason (2006) *The History of Finland*. Wesport Connecticut, London, Greenwood Press.
- Lebow, Richard Ned & Risse-Kappen Thomas (toim.) (1995) *International Relations Theory and the End of Cold War*. Columbia University Press.
- Leonhard Alan T. & Mercuro, Nicholas (1988) *Neutrality. Changing Concepts and Practises*. Lanham, New York, London, University Press of America.
- Lepgold, Joseph (1998) 'NATO's Post-Cold War Collective Action Problem'. *International Security*, Vol. 23, No 1 (Summer 1998), 78–106.
- Limnell, Jarno (2008) Työpapereita No 2. *Toimiiko turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selontekomenettely?* Julkaisusarja 4. Maanpuolustuskorkeakoulu strategian laitos.

- Limnell, Jarno (2009) *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*. Akateeminen väitöskirja. Maanpuolustuskorkeakoulu Julkaisusarja 1: strategian tutkimuksia No 29., Helsinki, Edita Prima Oy.
- Lindley-French, J. (2006) 'The Capability - Capacity Crunch: NATO's New Capacities for Intervention'. *European Security*, Vol. 15, No. 3, 259–280.
- Lobell, Steven E. & Taliaferro & Jeffrey W. (toim.) (2014) *Neoclassical realism, the State, and Foreign Policy*. Cambridge University Press.
- Lohela, Tiia (2016) *Nato tänään*. Julkaisuja 4. Riihimäki: Puolustusvoimien tutkimuslaitos.
- Luoto, Reima T.A. (toim.) (1971) *Suomen turvallisuuspolitiikan perusteet*. Hämeen kirjapaino, Tampere.
- Liotard, Jean-François (1984) *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester University Press, Manchester.
- Lödén, H. (2012) 'Reaching a vanishing point? Reflection on the future of neutrality norms in Sweden and Finland'. *Cooperation and Conflict*, 47(2): 271–284.
- Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta (1977) *Suomen turvallisuuspolitiikan käsikirja*. Helsinki, Valtion painatuskeskus.
- Maingueneau, Dominique (2009) *Les terms clés de l'analyse du discours*. Editions du Seuil.
- Majone, Giandomenico (1989) *Evidence, Argument and Persuasion in the Policy Process*. New Haven, London, Yale University Press.
- Major, Claudio (2005) 'Europeanisation and Foreign and Security Policy – Undermining or Rescuing the Nation State?' *Politics*, 2005 Vol 25(3), 175–190.
- Marrone, Alessssandro (2011) 'The Equilibrium if the 2010 NATO Strategic Concept'. *The International Spectator*, Vol. 46. No. 3, September 2011, 93–111.
- McCombs, Maxwell E. & Donald L. Shaw (1972) 'The Agenda-Setting Function of Mass Media'. *The Public Opinion Quarterly*, Vol. 36, No. 2 (Summer 1972), 176–187.
- McNamara, Eion Michaél & Nordenman, Magnus & Saloni-Pasternak, Charly (2019) *Nordic-Baltic Security and US Foreign Policy. A Durable Transatlantic Link?* The Finnish Institute of International Affairs.
- Meinander Henrik (2002) *Turvallisuuden retoriikkaa*. Tieteessä tapahtuu. 2002 8:2: 5–9.
- Meinander, Henrik (2010) *Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Porvoo, Bookwell Oy.
- Meyer, Michel (1991) Introduction. Aristote et les principes de le rhétorique contemporaine. Teoksessa Aristote, *Rhétorique*. Librairie Géraöe Francaise, 5–70.
- Michel, Leo (2017) *NATO as a "nuclear Alliance". Background and Contemporary Issues*. Ulkopoliittinen instituutti, Helsinki.
- Mickelsson, Rauli (2012) *Suomen puolueet*. Vastapaino.
- Milliken, Jennifer (1999) 'The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods'. *European Journal of International Relations*, Vol. 5(2), 225–254.
- Mio, Jeffrey Scott (1997) 'Metaphor and Politics'. *Metaphor and Symbol*, 12(2), 113–133.

- Mitzen, Jennifer (1999) 'Anchoring Europe's civilizing identity: habits, capabilities and ontological security'. *Journal of European Public Policy*, 13:2 March 2006, 270–285.
- Mitzen, Jennifer (2006) 'Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma'. *European Journal of International Relations*, Vol. 12(3), 341–370.
- Moisio, Sami (2003) *Geopoliittinen kamppailu Suomen EU-jäsenyydestä*. Akateeminen väitöskirja. Turku, Turun yliopiston julkaisuja.
- Moore, Rebecca (2006) *NATO's New Mission. Projecting Stability in a Post-Cold War World*. Westport, London, Praeger Security International.
- Moore, Rebecca R. & Coletta, Damon (toim.) (2017) *NATO's Return to Europe. Engaging Ukraine, Russia and Beyond*. Georgetown University Press, Washington D.C.
- Morgenthau, Hans J. (1993) *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*. New York, McGraw-Hill Inc.
- Mouritzen, Hans (1988) *Finlandization. Towards a General Theory of Adaptive Politics*. Aldershot, Avebury.
- Möller, U. & Bjereld, U. (2010) 'From Nordic neutrals to post-neutral Europeans: Differences in Finnish and Swedish policy transformation'. *Cooperation and Conflict*, 45(4), 363–386.
- Möttölä, Kari (1993) Puolueettomuudesta sitoutumiseen. Turvallisuuksiittisen perusratkaisun muutos kylmästä sodasta Euroopan murrokseen. Teoksessa Forsberg, Tuomas & Vaahtoranta, Tapani (toim.), *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Tampere, Gaudemus, 62–115.
- NATO (2006) *NATO Handbook*. NATO Public Diplomacy Division, Bryssel.
- Neack, Laura (2003) *The New Foreign Policy. Complex Interactions, Competing Interests*. Lanham, Rowman & Littlefield Publishers.
- Noetzel, Timo & Schreer, Benjamin (2012) 'More flexible, less coherent: NATO after Lisbon'. *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 66 Issue 1, 20–33.
- Nokkala, Arto (2014) *Kyky ja tahto. Suomen puolustus murroksessa*. Jyväskylä, Docendo.
- Nokkala, Arto (2016) Suomen puolustuspolitiikan käännekohtia. Teoksessa Blombergs, Fred (toim.). (2016) *Suomen turvallisuuspoliittisen lähtökohdan ratkaisuja*. Maanpuolustuskorkeakoulu julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro. 4, 77–108.
- Noponen, Martti (toim.) (1988) *Suomen kansanedustusjärjestelmä*. Porvoo, Helsinki, Juva, WSOY.
- Norval, Aletta J. (2000) 'Review Article: The Things We Do with Words – Contemporary Approaches to the Analysis of Ideology'. *B. J. Pol. S.*, 30, 313–346.
- Norval, Aletta J. (2004) 'Hegemony after deconstruction: the consequences of undecidability'. *Journal of Political Ideologies*, (June 2004) 9 (2), 139–157.
- O'Hanlon, Michael (2017) *Beyond NATO. A New Architecture for Eastern Europe*. The Marshall Papers. Washington D.C., Brookings Institution Press.
- Ojanen, Hanna (2003) *EU:n puolustuspolitiikka ja suhteet Natoon: tervetullutta kilpailua*. UPI-raportti. 3/2003.

- Oksanen, Matti (1972) *Kansanedustajan rooli*. Akateeminen väitöskirja. Oy Gaudeamus Ab.
- Palonen, Kari & Parvikko, Tuija (toim.) (1993) *Reading the Political. Exploring the Margins of Politics*. The Finnish Political Science Association. Tampere, Tammer-Paino Oy, 6–16.
- Palonen, Kari (1988) *Sanan saivartelua*. Julkaisusarja 25. Jyväskylä, Jyväskylän yliopiston julkaisusarja.
- Palonen, Kari (1993) Introduction: from policy and polity to politicking and politicization. Teoksessa Palonen, Kari & Parvikko, Tuija (toim.) (1993) *Reading the Political. Exploring the Margins of Politics*. The Finnish Political Science Association. Tampere, Tammer-Paino Oy.
- Palonen, Kari (2012) *Parlamentarismi retorisena politiikkana*. Tampere, Vastapaino.
- Palonen, Kari & Summa, Hilka (1996) *Pelkkää retoriikka. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere, Vastapaino.
- Palosaari, Teemu (2013) *Neither neutral or non-aligned. The Europeanization of Finland's foreign and security policy*. Finnish Foreign Policy Papers 03, December 2013. The Finnish Institute of International Affairs.
- Panke, Diana (2010) *Small States in the European Union*. Farnham, Ashgate.
- Papadakis, Maria & Starr, Harvey (1987) Opportunity, Willingness, and Small States: The Relationship Between Environment and Foreign Policy. Teoksessa Hermann, Charles F. & Kegley, Charles W. Jr. (toim.), *New Directions in the Foreign Policy*. London, HaperCollins Academic, 409–432.
- Partridge, P.H. (1971) *Consent and Consensus*. London, Pall Mall.
- Patomäki, Heikki (2003) Kohti imperiaalista maailmanjärjestystä? Teoksessa Kangaspuro, Markku ja Matinpuro Teemu (toim.), *Suomi ja Nato. Eurooppalaisia näkökulmia sotilasliitosta*. Helsinki, Like, 11–60.
- Patterson, Molly & Monroe, Kristen Renwick (1998) 'Narrative in Political Science'. *Annual Review of Political Science*, Vol. 1., 315–331.
- Pekonen, Kyösti (2011) *Puhe eduskunnassa*. Vastapaino, Jyväskylä.
- Peltoniemi, Rainer (2007) *Suomen puolustusjärjestelmän ydinosaamisalueet ja niiden muutoshasteet mahdollisessa Nato-jäsenyydessä*. Akateeminen väitöskirja. Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Pesu, Matti (2017a) *What non-alignment? Finland's security and defence policy stems from the partnerships*. FIIA Briefing Paper 227, November 2017. Ulkopoliittinen instituutti.
- Pesu, Matti (2017b) *Koskiveneellä kohti valtavirtaa: Suomen puolustuspolitiikka kylmän sodan lopusta 2010-luvun kiristyneeseen turvallisuusympäristöön*. Puolustusministeriön julkaisuja 1/2017.
- Pitkin, Hanna Fenichel (1967) *The concept of representation*. Berkeley, Los Angeles, University of California Press.
- Prince, Gerald (2003) *Dictionary of Narratology*. University of Nebraska Press.
- Puolustusministeriö (2004) *Mahdollisen sotilaallisen liittoutumisen vaikutukset Suomen puolustusjärjestelmälle ja puolustusvoimien kehittämiselle*.
- Pyykönen, Juha (2016) *Nordic Partners of NATO. How similar are Finland and Sweden within NATO cooperation?* FIIA report 48. The Finnish Institute of International Affairs.

- Rahkonen, Juha (2004) *Nato ja media. Suomen turvallisuuspolitiikasta käyty julkinen keskustelu*. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampereen yliopisto.
- Rahkonen, Juha (2006) *Journalismi taistelukenttänä. Suomen Nato – jäsenyydestä käyty julkinen keskustelu 2003-2004*. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto.
- Rahkonen, Juha (2007) 'Public Opinion, Journalism and the Question of Finland's Membership of NATO'. *Nordicom Review*, (2007) 2, 81–92.
- Raik, Kristi (2015) 'Renaissance of realism, a new stage of Europeanization, or both? Estonia, Finland and EU foreign policy'. *Cooperation and Conflict*, Vol. 50 (4), 440–456.
- Raik, Kristi & Aaltola, Mika & Pynnöniemi, Katri & Salenius-Pasternak, Charly (2015) *Pushed together by external forces. The foreign and security policies of Estonia and Finland in the context of the Ukraine crisis*. FIIA Briefing Paper. Ulkopoliittinen instituutti/The Finnish Institute of International Affairs.
- Rainio-Niemi, Johanna (2014) *The Ideological Cold War. The Politics of Neutrality in Austria and Finland*. New York, London, Routledge.
- Raitasalo, Jyri (2008) *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus*. Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 23. Helsinki, Editat Print Oy.
- Rein, Martin & Schön, D. (1993) Reframing policy Discourse. Teoksessa Fischer, Frank & Forester, John (toim.), *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Durham, London, Duke University Press, 145–166.
- Ricoeur, Paul (1975) *La métaphore vive*. Editions du Seuil.
- Rieker, Pernille (2004) 'Europeanization of Nordic Security. The European Union and the Changing Security Identities of the Nordic States'. *Cooperation and Conflict*, Vol. 39(4), 369–392.
- Ries, Tomas (1999) *Finland and NATO*. Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarja 1, No 15.
- Riim, Toomas (2006) 'Estonia and NATO: A Constructivist View on a National Interest and Alliance Behaviour'. *Baltic Security and Defence Review*, Vol. 8, 34–52.
- Ringsmose, J. (2009) 'NATO's Response Force: finally getting it right?'. *European Security*, Vol. 18, No. 3, 287–304.
- Risse-Kappen, Thomas (1996) Collective Identity in a Democratic Community: The Case of NATO Jepperson. Teoksessa Katzenstein Peter J. (toim.), *The Culture of National Identity. Norms and Identity in World Politics*. New York, Columbia University Press, 357–432.
- Rocheffort D.A. & Cobb, R. W. (1994) Problem Definition: An Emerging Perspective. Teoksessa Rocheffort D.A. and Cobb, Roger W (toim.), *The Politics of Problem Definition. Shaping the Policy Agenda*. Lawrence: University Press of Kansas, 1–31.
- Roe, E. (1994) *Narrative Policy Analysis*. Durham and London, Duke University Press.
- Rosenau, James Nathan (1967) *Domestic Sources of Foreign Policy*. New York, Free Press cop.
- Rosenau, James Nathan (1971) *The scientific study of foreign policy*. New York, Free Press cop.

- Rosenau, James Nathan (toim.) (1987) *New Directions in the Study of Foreign Policy*. London, HarperCollins Academic.
- Rottem, Svein (2007) 'The Ambivalent Ally: Norway in the New NATO'. *Contemporary Security Policy*, Vol. 28. No. 3: 619–637.
- Ruhala, Kalevi (1977) *Turvallisuuspolitiikka. Ulkopoliittikan ja strategian peruslinjat ydinaseiden aikakaudella*. Akateeminen väitöskirja. Ulkopoliittinen instituutti. Helsinki, Länsi-Savon Kirjapaino.
- Russell, Richard L. (1999) 'American Security Policy and NATO's Future'. *European Security*, Vol.8, No.1, 16–24.
- Russell, Richard L. (2003) 'NATO's European Members. Partners or Dependents?'. *Naval War College Review*, Winter 2003, Vol. I VI, No.1, 30–40.
- Rutherford, Ian P. (2011) 'NATO's New Strategic concept, nuclear weapons, and global zero'. *International Journal*, Spring 2011, 463–482.
- Rynning, Sven (2017) Still Learning? NATO's Afghan Lessons beyond the Ukraine Crisis. Teoksessa Moore, Rebecca R. & Coletta, Damon (toim.), *NATO's Return to Europe. Engaging Ukraine, Russia and Beyond*. Washington DC, Georgetown University Press, 113–134.
- Saldaña, Johnny (2013) *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington D.C, SAGE.
- Salonius-Pasternak, Charly (toim.) (2007) *From Protecting Some to Securing Many. NATO's Journey from a Military Alliance to a Security Manager*. The Finnish Institute of International Affairs, FIIA Report 17/2007.
- Salonius-Pasternak, Charly (2014) *Kriisinhallinnan aikakausi Natossa päättyy: Muutokset horjuttavat Suomen aitia*. FIIA Comment 9/2014.
- Salonius-Pasternak, Charly (2018) *The Defence of Finland and Sweden. Continuity and Variance in Strategy and Public Opinion*. FIIA Briefing Paper, Finnish Institute of International Affairs, June 2018.
- Savin-Baden, M. & Howell Major, C. (2013) *Qualitative research. The Essential guide to theory and practice*. London, New York, Routledge.
- Schimmelfennig, Frank (1998) 'Nato enlargement: A constructivist explanation'. *Security Studies*, 8: 2.3, 198–234.
- Schimmelfennig, Frank (2003) *The EU, NATO and the Integration of Europe. Rules and Rhetoric*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Schmidt, Vivian A. (2012) Discursive Institutionalism. Scope, Dynamics and Philosophical Underpinnings. Teoksessa Fischer, Frank & Gottweis, Herbert (toim.), *The Argumentative Turn Revisited*. Durham, London, Duke University Press 85–113.
- Schmitt, Olivier (2017) 'International organization at war: NATO practices in the Afghan campaign'. *Cooperation and Conflict*, 2017 Vol. 52(4), 502–518.
- Schreer, Benjamin (2009) 'A new "pragmatism". Germany's NATO policy'. *International Journal*, 64.2 Spring 2009, 383–398.
- Schreier, Margrit (2012) *Qualitative Content Analysis in Practise*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, SAGE.
- Schön Donald A. & Rein, Martin (1994) *Frame Reflection. Towards the Resolution of Intractable Policy Controversies*. New York, Basic Books.
- Serrano, Omar (2013) *The Domestic Sources of European Foreign Policy. Defence and Enlargement*. Amsterdam University Press, Amsterdam.

- Setälä, Martti (toim.) (2004) *Small states and NATO*. Atlantic Council of Finland. Occasional papers No 6.
- Shea, Jamie (2015) 'NATO: the challenges ahead'. *Global Affairs*, Vol. 1 No. 2, 121–128.
- Sjölander, Annika & Gustafsson, Jenny (2011) *Tracking Discourses: Politics, Identity and Social Change*. Falun, Nordic Academic Press.
- Sloan, Stanley R. (2016) *Defence of the West. NATO, the European Union and the transatlantic bargain*. Manchester, Manchester University Press.
- Smith, M.A. (2010) NATO – Russia Relations: Will the Future Resemble the Past? Teoksessa Aybet, G. and Moore, R. (toim.) *NATO in Search of a Vision*. Washington D.C.: Georgetown University Press, 99–130.
- Snyder, Rober S. (2005) 'Bridging the Realist/Constructivist Divide: The Case of the Counterrevolution in Soviet Foreign Policy at the End of the Cold War'. *Foreign Policy Analysis*, March 2005, 55–71.
- Steele, Brent J. (2008) *Ontological Security in International Relations. Self-identity and the IR State*. New York, Routledge.
- Stone, Deborah (2012) *Policy Paradox. The Art of Political Decision Making*. New York, London, W.W. Norton & Company.
- Subotić, Jelena (2015) Narrative, Ontological Security, and Foreign Policy Change. *Foreign Policy Analysis*. Volume 12, Issue 4, October 2016, 1–18.
- Summa, Hilkka (1996) Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen, Kari & Summa, Hilkka (toim.), *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere, Vastapaino, 51–84.
- Suomi, Juhani (toim.) (1980) *Näkökulmia Suomen turvallisuuspolitiikkaan 1980-luvulla*. Helsinki, Otava.
- Terriff, Terry (2010) 'NATO military transformation: challenges and opportunities for France'. *European security*, Vol. 19 No. 1, 61–78.
- Tervasmäki, Vilho (1971) Maanpuolustus turvallisuuspolitiikan osana. Teoksessa Luoto, Reima T.A. (toim.) (1971) *Suomen turvallisuuspolitiikan perusteet*. Tampere, Hämeen kirjapaino.
- Tiilikainen, Teija (2006) The Nordic countries and the EU-NATO relationship. Teoksessa Bailes, J.K., Herolf, Gunilla, Sundelius, Bengt (toim.), *The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy*. SIPRI. Oxford, Oxford University Press, 50–66.
- Torring, Jacob (2003) *New Theories of Discourse. Laclau, Mouffe and Zizek*. Oxford, Blackwell.
- Ulkoasiainministeriö (2007) *Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutukset*.
- Ulkoasiainministeriö (2009) *Suomen kokonaisvaltainen kriisinhallintastrategia*.
- Ulkoasiainministeriö (2016) *Arvio Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista*.
- Ulkoasiainministeriö (2014) *Kriisinhallinnan ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön liittyvät lainsäädännön muutostarpeet – työryhmän mietintö*. UM006:00/2013.
- Vaahtoranta, Tapani & Warjovaara, Riku (1997) *NATO's Northern Dimension*. Ulkopoliittinen instituutti. Edita Oy, Helsinki.

- Van Dijk, Teun A. (toim.) (1997) *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volyme (1)*. London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE.
- Van Dijk, Teun A. (toim.) (1997) *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volyme (2)*. London, Thousand Oaks, New Delhi, SAGE.
- Van Dijk, Teun A. (2008) *Discourse and Power*. Palgrave Macmillan, New York.
- Vanhoonacker, Sophie & Pomorska, Julia (2013) 'The European External Action Service and agenda-setting in European foreign policy.' *Journal of European Public Policy*, Vol. 20., No.9., 1316–1331.
- Vinayraj, V.K. (2011) 'Finland's Self-Defence Strategies'. *International Studies*, 48 (3&4), 257–280.
- Visuri, Pekka (toim.) (2001) *Suomen turvallisuus ja puolustus. Poliittikan linjaukset*. Otava, Helsinki.
- Väyrynen, Raimo (1988) *Pienet valtiot kansainvälisessä politiikassa*. Helsinki, Valtionhallinnon kehittämiskeskus.
- Väyrynen, Raimo (1993) Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen. Suomen ulkopoliittikan kansainvälinen ympäristö. Teoksessa Forsberg, Tuomas & Vaahtoranta, Tapani (toim.), *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Tampere, Gaudemus, 25–61.
- Väyrynen, Raimo (2010) *Kansainvälisen politiikan tutkimuksen juuret Suomessa*. Tampere, Ulkopoliittinen instituutti.
- Väyrynen, Raimo ja Hakovirta, Harto (toim.) (1975) *Suomen ulkopoliittikka*. Jyväskylä, Gaudemus.
- Väyrynen, Raimo toim. (1990) *Suomen puolueettomuuden tulevaisuus*. Porvoo, WSOY.
- Waever, Ole (1992) 'Nordic nostalgia: Northern Europe after the Cold War'. *International Affairs*, Vol. 68 1 (1992), 77–102.
- Wagnsson, Charlotte (2011) 'NATO's role in the strategic concept debate: watchdog, firefighter, neighbour or seminar leader?' *Cooperation and Conflict*, Vol. 46(4), 482–501.
- Walker, S.G., Schafer, M. & Young, M.D. (1998) 'Systematic Procedures for Operational Code Analysis: Measuring and Modeling Jimmy Carter's Operational Code'. *International Studies Quarterly*, 42 (1) 175–89.
- Walker, Stephen G. (toim.) (1987) *Role Theory and Foreign Policy Analysis*. Durham, Duke University Press.
- Wallace, Helen (2000) 'Europeanisation and globalization: Complementary or contradictory trends?' *New Political Economy*, Volume 5 No. 3, 369–382.
- Weldes, Jutta (2016) The Cultural Production of Crises: U.S. Identity and Missiles in Cuba. Teoksessa Weldes, Jutta & Laffey, Mark & Gusterson, Hugh, Duval, Raymonds (toim.), *Cultures of Insecurity. States, Communities and the Production of Danger*. Minneapolis, London, University of Minnesota Press, 35–62.
- Weldes, Jutta & Laffey, Mark & Gusterson, Hugh, Duval, Raymonds (toim.) *Cultures of Insecurity. States, Communities and the Production of Danger*. Minneapolis, London, University of Minnesota Press.
- Wendt, Alexander (1999) *Social Theory of International Politics*. Cambridge, Cambridge University Press.

- Wendt, Alexander (1995) 'Constructing International Politics'. *International Security*, Vol. 20. No.1 (Summer 1995), 71–81.
- Wetherell, Margaret & Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (2001) *Discourse Theory and Practise. A Reader*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications.
- Wolff, Andrew T. (2009) 'The structural and political crisis of NATO transformation'. *Journal of Transatlantic Studies*, Vol. 7., No.4, 476–492.
- Yost, D. (2010) 'NATO's evolving purposes and the next Strategic Concept'. *International Affairs*, Vol. 86 Issue 2, 489–522.
- Yost, D. (2014) *NATO's Balancing Act*. Washington D.C., United States Institute of Peace Press.
- Zeufuss, Maja (2002) *Constructivism in International Relations. The Politics of Reality*. Cambridge University Press.

Internet -lähteet

- BBC News*. Nato sends 'alive and strong' message from Estonia 10.7.2017. <https://www.bbc.com/news/world-europe-40554104>, sivustolla käyty 30.11.2018.
- Deutsche Welle*. EU nations continue to phase out military conscription 1.7.2010, <https://www.dw.com/en/eu-nations-continue-to-phase-out-military-conscription/a-5749541>, sivustolla käyty 30.11.2018.
- Eduskunta*. https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/entiset_kansanedustajat/tilastotietoa-entisista-edustajista/Sivut/eduskuntaryhmat-1907-2014.aspx, sivustolla käyty 28.3.2018.
- Eduskunta*. Millaisia puheenvuoroja eduskunnan täysistunnossa pidetään? <https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/tietopalvelulta-kysyttya/Sivut/millaisia-puheenvuoroja-eduskunnan-taysistunnoissa-pidetaan.aspx>, sivustolla käyty 21.11.2018.
- Eduskunta*. Millaisia puheenvuoroja eduskunnan täysistunnossa pidetään? <https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/tietopalvelulta-kysyttya/Sivut/millaisia-puheenvuoroja-eduskunnan-taysistunnoissa-pidetaan.aspx>, sivustolla käyty 19.7.2018.
- EUR-lex*. Lissabonin sopimus 2007. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>, https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/mutual_defence.html, sivustoilla käyty 25.6.2018.
- Eurooppa-neuvosto*. Joint declaration on EU-NATO cooperation by President of the European Council Donald Tusk, President of the European Commission Jean-Claude Juncker, and Secretary General of NATO Jens Stoltenberg 10.7.2018, https://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf, sivustolla käyty 27.11.2018.
- Findikaattori*. Kansainvälinen sotilaallinen kriisinhallinta, <https://findikaattori.fi/fi/100>, sivustolla käyty 4.12.2018.
- FINLEX*. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi sotilaallisesta kriisinhallinnasta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. HE 5/2006 vp,

- <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060005>, sivustolla käyty 10.7.2018.
- FINLEX*. Laki puolustusvoimista (11.5.2007/551).
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070551>, 29.5.2016.
- FINLEX*. Laki sotilaallisesta kriisinhallinnasta (211/2006).
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060211>, 29.5.2016.
- Helsingin sanomat*. 15.4.2012. Suomen maine rauhanturvaamisen suurvaltana murentunut, <http://www.hs.fi/kotimaa/a1305559907534>, 4.5.2016.
- Helsingin sanomat*. Suomen ja Ruotsin puolustusyhteistyö, <https://www.hs.fi/aihe/suomen-ja-ruotsin-puolustusyhteistyö/>, sivustolla käyty 5.11.2018.
- Helsingin Sanomat*. Suomi, Ruotsi ja Yhdysvallat allekirjoittivat kolmenvälisen aiejulistuksen puolustusyhteistyöstä.
<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005670938.html>, sivustolla käyty 16.7.2018.
- Iltalehti*. 4.2.2016 Kommentti: Vanhasen Venäjä -viesti on paluu suomettumiseen,
https://www.iltalehti.fi/uutiset/2016020421065956_uu.shtml, sivustolla käyty 5.11.2018.
- Iltasanomat*. Kokoomus: Nato-hakemus lähivuosina,
<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000001199244.html>, sivuilla käyty 21/11/2017.
- Kaleva*. Ville Niinistö: Suomettuminen on avoimen keskustelun vaientamista <https://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/ville-niinisto-suomettuminen-on-avoimen-keskustelun-vaientamista/676105/>, 18.9.2014, sivustolla käyty 5.11.2018.
- MTS*. MTS-kysely: Nato-jäsenyyden kannatus hiipuu, epävarmojen osuus kasvaa, http://www.defmin.fi/files/4060/Suomalaisten_mielipiteita_ulko-ja_turvallisuuspolitiikasta_maanpuolustuksesta_ja_turvallisuudesta_marra_skuu_2017.pdf, sivustolla käyty 30.9.2018.
- MTS*. Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta,
https://www.defmin.fi/files/4060/Suomalaisten_mielipiteita_ulko-ja_turvallisuuspolitiikasta_maanpuolustuksesta_ja_turvallisuudesta_marra_skuu_2017.pdf, sivustolla käyty 16.7.2018.
- MTV*. MTS-kysely: Nato-jäsenyyttä kannattaa vain joka viides – Suomalaiset liputtavat pohjoismaisen yhteistyön puolesta,
<https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/mts-kysely-nato-jasenyytta-kannattaa-vain-joka-viides-suomalaiset-liputtavat-pohjoismaisen-yhteistyon-puolesta/6676200#gs.RA=3kgY>, sivustolla käyty 16.7.2018.
- NATO*. NATO collective defence and common security twin pillars of the Atlantic Alliance. Group of Policy Experts report to the NATO Secretary General, June 2014.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68144.htm?selectedLocale=en, sivustolla käyty 17.6.2015.

NATO. Examining Nato's Transformation. Nato Review Spring 2005,
<https://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/military.html>,
 sivustolla käyty 16.7.2018.

NATO. Improving NATO's capabilities,
https://www.nato.int/summit2009/topics_en/15-improving_capabilities.html, sivustolla käyty 2.7.2018.

NATO. NATO and Afganistan,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm, sivustolla käyty 27.11.2018.

NATO. NATO Readiness Action Plan (RAP),
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm, sivustolla käyty 30.11.2018.

NATO. NATO Response Force,
https://www.nato.int/cps/ie/natohq/topics_49755.htm, sivustolla käyty 30.11.2018.

NATO. NATO's role in conventional arms control,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48896.htm?selectedLocale=en,
 sivustolla käyty 10.6.2015.

NATO. NATO Secretary General briefs on exercise Trident Juncture,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_159663.htm?selectedLocale=en,
 sivustolla käyty 30.11.2018.

NATO. NATO-Russia Council,
https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_50091.htm, sivustolla käyty 28.6.2018.

NATO. NATO's role in Kosovo,
https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_48818.htm?selectedLocale=en,
 sivustolla käyty 28.11.2018.

NATO. North Atlantic Cooperation Council,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm, sivustolla käyty 6.7.2018.

NATO. Operation Active Endeavour,
https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_7932.htm?selectedLocale=en,
 sivustolla käyty 2.7.2018.

NATO. Operations and missions: past and present:
https://www.nato.int/cps/ie/natohq/topics_52060.htm, sivustolla käyty 28.6.2018.

NATO. Partners. <https://www.nato.int/cps/ic/natohq/51288.htm>, sivustolla käyty 28.6.2018.

NATO. Peace support operations in Bosnia and Herzegovina,
https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_52122.htm?selectedLocale=en,
 sivustolla käyty 28.11.2018.

NATO. Strategic concepts,
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_56626.htm, sivustolla käyty 28.6.2018.

NATO. Summit meetings,
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50115.htm, sivustolla käyty
 13.11.2018.

Politiikasta.fi. Politiikasta.fi raati: Suomettumisen paluu,
<https://politiikasta.fi/politiikasta-fi-raati-suomettumisen-paluu/>, sivustolla
 käyty 4.7.2018.

Puolustusministeriö. NATO. Nato ja Suomen Nato-yhteistyö.
http://www.defmin.fi/tehtavat_ja_toiminta/puolustuspolitiikka/nato,
 sivustolla käyty 9.6.2019.

Puolustusvoimat. Kansainväliset harjoitukset ja koulutukset,
<http://puolustusvoimat.fi/kansainvaliset-harjoitukset>, sivustolla käyty
 16.11.2016.

Puolustusministeriö. Suomen ja Ruotsin välinen puolustusyhteistyö.
<http://www.defmin.fi>, sivustolla käyty 23.4.2019.

Sadankomitea. Nato on sotilasliitto, ei rauhanrakentaja.
<https://www.sadankomitea.fi/rauhanpolitiikkaa/nato-sotilasliitto-ei-rauhanrakentaja>, sivustolla käyty 17.7.2018.

Spiegel online. Fear of Russia NATO Developed Secret Contingency Plans for Baltic States 7.12.2010,
<http://www.spiegel.de/international/europe/fear-of-russia-nato-developed-secret-contingency-plans-for-baltic-states-a-733361.html>, sivustolla käyty
 30.11.2018.

*Suomen atlanttiseura. http://atlanttiseura.fi/?page_id=4, sivustolla käyty
 12.11.2016.*

*Suomen atlanttiseura. Julkaisut, http://atlanttiseura.fi/?page_id=3180,
 sivustolla käyty 17.7.2018.*

Suomen erityisedustusto Natossa. Suomi ja Nato.
<http://www.finlandnato.org/public/default.aspx?nodeid=31563&contentlan=1&culture=fi-FI>, sivustolla käyty 11.7.2018.

Suomen erityisedustusto Natossa. Suomi ja Nato – usein kysyttyä:
<http://www.finlandnato.org/public/default.aspx?nodeid=31563&>, sivustolla
 käyty 16.11.2016.

Suomen rauhanpuolustajien liitto. Nato ja turvallisuuspolitiikka,
<http://www.rauhanpuolustajat.org/teemojamme/nato-ja-turvallisuuspolitiikka/>, sivustolla käyty 22.11.2016.

Suomen tasavallan presidentti. Kultarantakeskustelut,
<http://www.presidentti.fi/public/default.aspx?nodeid=47193&contentlan=1&culture=fi-FI>, sivustolla käyty 17.7.2018.

*Suomenmaa. <https://www.suomenmaa.fi/uutiset/mtskysely-natojasenyyden-kannatus-hiipuu-epavarmojen-osuus-kasvaa-6.3.313170.660acfe176>,
 sivustolla käyty 28.9.2018.*

Suomi Areena. <https://suomiareena.fi/#/>, sivustolla käyty 17.7.2018.

Taloussanomat. Suomettuminen tekee paluuta, 24.9.2014
<https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000001850806.html>, sivustolla käyty
 5.11.2018.

- The Guardian*. Afghanistan troop numbers data: how many does each country send to the Nato mission there?
<https://www.theguardian.com/news/datablog/2009/sep/21/afghanistan-troop-numbers-nato-data>, sivustolla käyty 27.11.2018.
- The Telegraph*. ISAF forces in Afghanistan by numbers: how each country contributes,
<https://www.telegraph.co.uk/news/newstopics/onthefrontline/8507775/ISAF-forces-in-Afghanistan-by-numbers-how-each-country-contributes.html>, sivustolla käyty 27.11.2018.
- Ulkoasiainministeriö*. Monenkeskinen yhteistyö, <http://formin-origin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49320>, sivustolla käyty 6.7.2018.
- Ulkopoliittinen instituutti*.
https://www.fiia.fi/haku?q=Nato&submit_search=search, sivustolla käyty 17.7.2018.
- Valtioneuvoston tiedote*. Suomi ja Ruotsi allekirjoittivat puolustusyhteistyötä koskevan yhteisymmärryspöytäkirjan,
https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/suomi-ja-ruotsi-allekirjoittivat-puolustusyhteistyota-koskevan-yhteisymmarryspoytakirjan, 9.7.2018, sivustolla käyty 5.11.2018.
- Yhdistyneet kansakunnat*. Rauhanturvaaminen ja kriisinhallinta.
<http://www.yk.fi/node/473>, sivustolla käyty 4.5.2016.
- YLE*. 12.6.2016: Kokoomus torppasi Maamme-laulun vaihtamisen, Nato-jäsenyys lähivuosina ja shampanja ruokakauppoihin läpi,
<https://yle.fi/uutiset/3-8951276>, sivustolla käyty 21/11/2017.
- YLE*. 12.6.2016: RKP on nyt virallisesti Nato-puolue, <https://yle.fi/uutiset/3-8951589>, sivustolla käyty 21/11/2017.
- YLE*. Suomettuminen syntyy uudelleen,
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/01/20/suomettuminen-syntyy-uudelleen>, sivustolla käyty 5.11.2018.

Yleinen valtio-oppi

HELSINGIN YLIOPISTO
VALTIOTIETEELLINEN TIEDEKUNTA

ISBN 978-951-51-3398-4

